De Brabantsche Folklore

11ste jaar, nrs 61 tot 66
September 1931 - Juli 1932

11e jaar — Nr 61 September 1931

BULLETIJN
VAN DEN DIENST VOOR GESCHIEDKUNDIGE EN FOLKLORISTISCHE
OPZOEKINGEN IN BRABANT.

De Brabantsche Folklore

BRUSSEL
12, OUD KOORNHUIS

11ste Jaar. — Nr 61 September 1931

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Emiel van Heurck. — Handbooggilde « Sint-Sebastiaan » te Haecht. — De Kerstmiscyklus in het land van Ath. — Een schrikkelijke moord te Brussel. — Steenockerzeel. — Brugsche « Livre des Mestiers ». — De Wereldtentoonstelling over Volkskunde. — Archivalia in België. — Ditjes en Datjes. — Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen. — Boekennieuws.

Emiel van Heurck.

Op 30sten Juli 1931 is Emile van Heurck te Antwerpen in den ouderdom van 61 jaar overleden, na in een tijdsverloop van twee maanden drie heelkundige bewerkingen onderstaan te hebben. In hem ondergaat de Belgische Folklore een zwaar verlies. Ieder jaar verrijkte hij onze wetenschap met een nieuw boek, de vrucht van zijn onophoudend werken. Daar hij rijke verzamelingen tot zijn beschikking had, steeds bezorgd was om de streng wetenschappelijke juistheid zijner documenten, nooit iets liet drukken zonder eerst persoonlijk al zijn bronnen gecontroleerd te hebben, had een werk dat zijn handteekening droeg door het feit zelf, een ontegensprekelijke wetenschappelijke waarde. Alvorens een ontledend werk aan te vangen, was hij er steeds om bekommerd volledige verzamelingen der voorwerpen bijeen te brengen. Zijn boeken hadden dus gezag, men mocht ze in volle vertrouwen raadplegen en daar hij een heel bijzonder talent bezat om ze uit te geven en overvloedig te illustreeren, groeide hun belang niet alleen aan voor den specialist doch ook voor den amateur. Elk zijner boeken vormt een verzameling, die nog langen tijd voor de folkloristen als autoriteit zal gelden. Daar hij lid was van de Koninklijke Academie voor Oudheidkunde, zal deze geleerde instelling niet nalaten het werk van hem, die zoo-

vele jaren aan haar bezigheden medewerkte, op gedetailleerde wijze te ontleden. Na dus pro memorie aan zijn groote uitgaven herinnerd te hebben : Histoire de l'Imagerie populaire *(Brussel 1910, Parijs 1930).* Les drapelets de pèlerinage *(Antwerpen 1922),* Voyage autour de ma bibliothèque *(1927)* Les Images de dévotion anversoises du XVIe au XIXe siècle *(1930), allemaal werken die elk goede folklorist moet kennen, bezitten en gestadig raadplegen, zullen wij ons hier tevreden stellen met vooral te doen uitschijnen, wat Emile van Heurck was voor onzen Dienst en voor ons Tijdschrift.*

In 1921 bracht hij ons een bezoek. Hij hield er aan in voeling te komen met dit pas ontstane organisme ; als voorzichtig man hield hij er aan kennis te maken met het programma onzer werking, met de doeleinden welke wij nastreefden ; hij verlangde persoonlijk te zien of wij wel verdienden geholpen te worden. Dit was onze eerste indruk en onze betrekkingen hebben ons vervolgens bewezen dat wij ons niet bedrogen hadden. Van dit oogenblik af hield hij nooit op ons aan te moedigen en ons zeer dikwijls onze taak te vergemakkelijken. Vooreerst, en groot was de eer die hij ons hiermee aandeedt, hield hij er aan de waarde van de bibliotheek die wij samenstelden in de Provincie, te verhoogen, met haar een volledige verzameling zijner werken te geven. Hij schonk aan onze bibliotheek zijn « Imagerie populaire », waarvan toen reeds geen exemplaren meer in den handel voorhanden waren dan aan verzamelaarsprijzen ; regelmatig verrijkte hij ons archief met elk nieuw werk : boek, brochure of artikel, dat van hem verscheen. Hierom verdient hij in groote mate onze dankbaarheid.

Talrijk waren vervolgens zijn bijdragen tot ons tijdschrift, dat aldus in waarde en aanzien groeide, daar de revues om zijn handteekening twisten. Is het wel noodig hier te herinneren aan : De bedevaartvaantjes van Scherpenheuvel *(2de jrg. blz. 169)* De Eeredienst van den H. Bernardus te Steenockerzeel *(3e jrg. blz. 37)* De Kluiskapel te Hekelgem *(3de jrg. blz. 179)* Thijl Ulenspiegel et Lamme Goedzak dans la littérature et l'imagerie populaire *(7e année p. 15). Hetgeen onze lezers echter niet weten is, dat de betreurde overledene talrijke, in schijn kleine diensten be-*

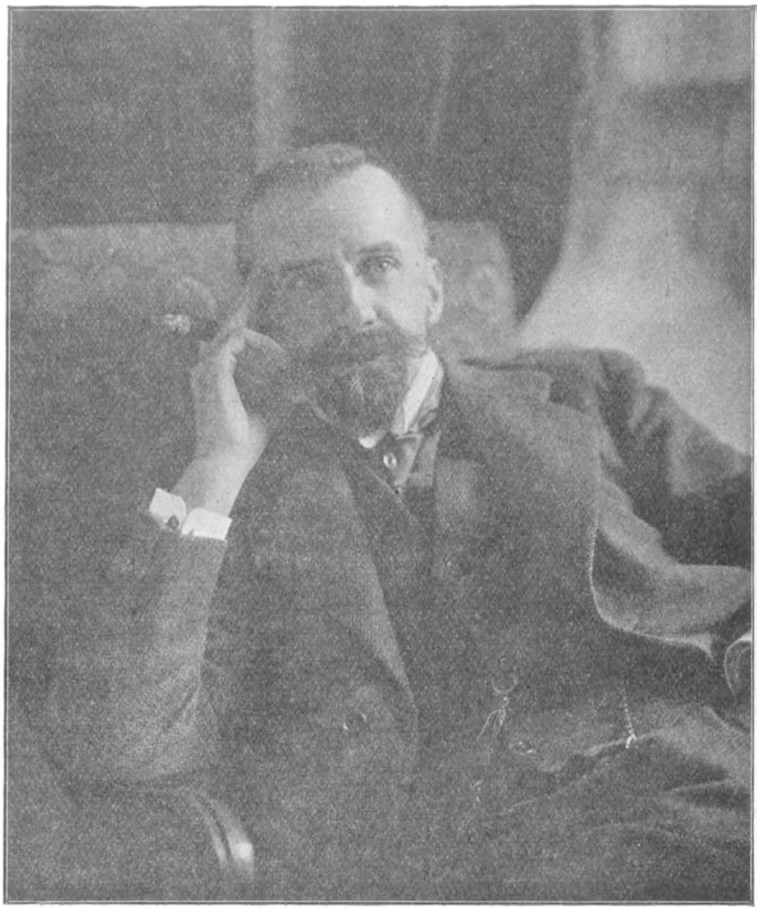

wees aan ons tijdschrift, die echter zoo kostbaar zijn voor den goeden naam van een uitgave. Hoe dikwijls gebeurde het niet dat wij beroep deden op zijn kundigheden, op zijn documenten, op zijn rijke verzamelingen om een ontbrekende inlichting te bekomen, om de echtheid van een gezegde te verifieeren. Zijn gedienstigheid was onuitputbaar. Terwijl de verzamelaar al te dikwijls het genot van zijn goed voor zich zelf alleen behoudt ; terwijl de zoeker op

ijverzuchtige wijze den uitslag zijner opzoekingen of de er door gesuggereerde gedachten bewaart, stelde Emile van Heurck zich steeds heelemaal tot onze beschikking en ontelbaar zijn de diensten die hij ons aldus bewees. Wij beschouwden hem als een meester, wiens raad of meening steeds dient gevraagd te worden.

Het is van het grootste belang hier nadruk te leggen op zijn groote gedienstigheid. Voor het illustreeren van onze Revue mochten wij onophoudend rekenen op zijn verzamelingen. Hoeveel artikels verschenen hier niet, wier belang voor een groot gedeelte te danken was aan de bijgaande illustraties ! Hij was het die ons de oorspronkelijke stukken, zeer dikwijls de cliché's zelf, in bruikleen afstond.

Als wij een tentoonstelling organiseerden of als wij ons aansloten bij een dergelijke beweging, werden alle voorwerpen, die iets konden bijdragen tot de opvoeding der bezoekers, tot het verwezenlijken van een geheel, ons edelmoedig toevertrouwd. Is het niet onnoodig hier nog te spreken over zijn groote bijdrage tot de Tentoonstelling over Volkskunde in het Paleis voor Schoone Kunsten in 1928 en tot de Tentoonstelling te Anderlecht in 1930 ?

Zonder aarzelen trad hij ons programma tot het groepeeren van de folkloristen van het land bij, en alle in het werk gestelde pogingen, de eene met volledig welgelukken, de andere ongelukkigerwijze zonder uitslag, droegen steeds zijn handelende goedkeuring weg. Hij sloot zich aan bij onze werking om een Folkloreafdeeling te bekomen in den schoot van het Archeologisch Congres. Wij weten dat dit nooit gesloten was voor de folkloristen, doch hun werken waren er verspreid in verscheidene afdeelingen. Dikwijls werden zij verschoven tot op de slechtste plaatsen der uurroosters, en als natuurlijk gevolg hiervan hielden de folkloristen er niet meer aan hun werken aan te bieden. Het inrichten eener bijzondere afdeeling had als uitslag onze krachten opnieuw samen te brengen en sindsdien hebben de folkloreafdeelingen te Brugge, te Bergen en te Antwerpen een opmerkenswaardige vitaliteit getoond, waarover hij gelukkig was. Hij was nochtans steeds sceptisch, het welgelukken betwijfelend, het mislukken van een krachtsinspanning vreezend. Hoe dikwijls heeft hij ons zijn vrees niet uitgedrukt op den vooravond van een Congres. Hij was nog

niet thuis in de recente ontwikkeling der folkloristische opzoekingen. Sinds zijn jeugd gewoon aan een niet-begrijpen, aan een misprijzen zelfs waarmede dusdanige werken werden ontvangen ; gewoon ook aan het persoonlijke karakter, aan den individualistischen geest der folkloristen, twijfelde hij steeds aan hun goeden wil, aan de uitdrukking bij hen van een collectieve strekking. Hij verlangde naar hun vereeniging met het oog op een afgesproken werking, wel wetende hoe weldoend de gevolgen er van zouden zijn; doch hij bleef steeds zeer pessimistisch wat den uitslag betrof der krachtsinspanningen, die met dit doeleinde gedaan werden. En als dan de dag van het Congres gekomen was, als iedereen op het punt stond naar de afdeeling zijner keuze te gaan, dan werd hij zenuwachtig, uit vrees zich er met eenige vrienden, eenige getrouwen alleen te bevinden. Zijn gelaatsuitdrukking ontplooide zich nochtans tot een gullen, openhartigen lach van genoegen, als hij dan mocht vaststellen dat zijn vrees slechts een droombeeld was, dat de toehoorders talrijk waren, de besprekingen vol leven, de zittingen verlengd.

Niettegenstaande een zekere scherpte, was hij begaafd met een fijnen tact en had hij een goed hart, doch dat hart was geschoold door de ondervinding en opende zich bijgevolg slechts na het opmaken van den inventaris.

De kroon van den roem omstraalt het hoofd van intellectueelen, kunstenaars, schrijvers en geleerden slechts na hun dood. Zoolang zij leven hebben zij te strijden tegen hun medemenschen evenals elk ander menschelijk wezen en de originaliteit van hun geest wordt dikwijls beschouwd als iets schadelijks, of toch ten minste als een stille manie.

Een groote en goede Belg is hiermede verdwenen. Slechts weinigen zijner landgenooten, uitgenomen deze die op hetzelfde gebied werkten als hij, zullen op onze dagen zijn naam kennen. Binnen enkele jaren nochtans zal men verwonderd zijn over het belang van zijn werk en slechts dan zal hij de verdiende hulde ontvangen.

Emiel van Heurck was lid van verscheidene geleerde instellingen, ridder in de Leopoldsorde en officier in de Kroonorde.

In La Renaissance d'Occident *(10ᵉ année, vol. 29, pp. 212 et 370) heeft M. Gessler aan zijn werk en aan zijn*

karakter een gedetailleerde studie gewijd, naar dewelke wij den lezer verwijzen. De mensch en de geleerde zouden niet op betere wijze kunnen voorgesteld worden. Hier hebben wij er aan gehouden, heel eenvoudig te zeggen hoe zwaar het verlies is dat onze Revue ondergaat door het afsterven van Emile van Heurck, hoe diep onze dankbaarheid en ons leed zijn. Wat de droefheid betreft die wij er persoonlijk over gevoelen, zij behoort tot deze met dewelke men leeft zonder ze trachten uit te drukken of te doen deelen. Men zou er toch niet in slagen.

DE REDACTIE.

Historiek der « Sint-Sebastiaansgilde » te Haacht.

Op Zondag 10den Oogst 1930, werd te Haacht (Brabant) de 500ste verjaring van de stichting der gekende handbooggilde op luisterrijke wijze gevierd.

Een nieuwe Gildevlag werd tevens ingewijd, daar de vorige, tijdens de verwoesting van Haacht, door de Duitschers in 1914, verbrand en met meubelen en materiaal vernield werd. We meenen dat over deze aloude Gilde, met haar oorspronkelijke « Keure » — of reglement der stichting — alsook over haar eenig-schoone zilveren halsketting (« Breuk »), wel een woord mag gezegd worden in ons bulletijn.

* * *

Deze Gilde van den Edelen handboog werd ingericht « *op ten lesten dach der maent van Mert — in den jaere ons heeren ghebaorte als men schreeff dusent vierhondert ende dertich* » — aldus het eindschrift van het Reglement van de Schuttersgilde te Haacht, stuk dat steeds deel uitmaakt van het archief dezer gilde. Het was Jan van Rotselaer, heer van Haacht — van Retie — van Vosselaar — erfdrossaert van Brabant en voogd van Maastricht.

Haar origineele vlag — een waar kunststuk — met de zinnebeeldige teekening van den gemartelden heilige aan een boom gebonden, berust thans nog, grootendeels gehavend, in een glazen kas in het Museum Vander Kelen, Savooistraat te Leuven.

Naar het schijnt werd dit kostbaar doek afgestaan door wijlen Z. E. Heer Deken Van Roey, als gift aan graaf Vanderstegen, die het op zijn beurt aan voormeld Museum ter bewaring gaf.

Een nieuwe vlag werd dan aangekocht eenige jaren vóór den grooten oorlog. Zooals gezegd ging deze nochtans ook te loor bij de verwoesting van Haacht.

Het nieuw vaandel van verleden jaar is niet naar een vroeger model kunnen nagemaakt worden, wat zeer te betreuren is.

De verscheidene wimpels, pieken, trommels enz. — gingen eveneens in 1914 verloren door den brand.

De patroon of beschermheilige, een aloud beeld van St-Sebastiaan, dat in de kerk op een zijaltaar stond, ging evenals de kerk, mede in de vlammen op.

Een nieuw werd vóór eenige jaren aangekocht en op dezelfde plaats teruggezet.

Ook geen enkel stuk mobilier bleef gespaard daar het lokaal der Gilde afbrandde.

Om de drie jaar heeft de Koningschieting plaats. Hij, die driemaal echtereenvolgens den Koningsvogel afschiet wordt Keizer.

De schieting die volgens de statuten op O.-H.-Hemelvaartdag moet gehouden worden, heeft plaats op het Gemeenteplein. Alvorens de schieting begint wordt door de knapen-trommelaars driemaal gegaan rond de opgestelde wip en rond de aloude gemeentepomp waartegen de wip opgesteld is.

De bestaande Koning heeft recht op drie voorpijlen bij het schieten. Als de Koningsvogel afgeschoten wordt begint onmiddellijk de groote klok te luiden, ter eere van den nieuwen Koning. Volgt dan een optocht in stoet naar de kerk, waar een koorzang wordt aangeheven vóór het beeld van O. L. Vrouw op een zijaltaar — Koning en Koningin — of Keizer en Keizerin — zitten op het hoogkoor, terwijl verder de kerk vol volk geraakt. Door den Z. E. H. pastoor-deken der parochie wordt een flinke toespraak gehouden en worden de gelukkigen bijzonder geheilwenscht. Onder de wip worden Koning en de Koningin met den eerewijn beschonken door de vrouwelijke leden en worden ze op de schouders rond gedragen.

In stoet, met den ruiter-vaandrig voorop, gaat men dan naar het lokaal der Gilde, waar de receptie plaats heeft.

De leden gaan daarna vóór het lokaal op twee rijen staan en worden van op den stoep in oogenschouw genomen door den Koning. Daarna vlaggegroet.

Op den vóóravond van den feestdag — vooral op den feestdag van St-Sebastiaan (20 Januari) worden al de leden opgetrommeld om den volgenden morgend deel te komen nemen aan het teerfeest dat plaats heeft na een mis, waarvan de bijwoning verplichtend is voor alle de leden. Het teerfeest, bal, enz. ten lokale, hebben plaats met gesloten deuren. Volgens algemeen voorschrift moet iedereen, man

en vrouw, gekoppeld zijn. Enkel twee jonge ongehuwde leden mogen, als schildknapen of eerewacht van den kring, deel uitmaken van het gezelschap. Hier moet nog bijgevoegd worden dat de koning, enkele dagen na de koningschieting, een vrouwelijke prijsschieting moet inrichten op zijn kosten, gevolgd door een koffiefeest.

Eertijds werd te Haacht, bij elke Koningschieting, onder de wip een groot vat bier gelegd dat leeg gedronken werd. Dit gebruik is vervallen.

Ook heeft na de plechtige Koningsceremonie in alle herbergen der leden een rondgang plaats en wordt menig glaasje geledigd. Dit is wel een oud-Brabantsch gebruik. Tweemaal per jaar gaat de Gilde achter haar schutsheilige in de processie mede. Deze gilde blijft steeds in eere, behoudt haar bloei en is een merkwaardig overblijfsel der middeleeuwsche samenhoorigheid.

* * *

Het keurboek dat bewaard, of liever « gespaard » gebleven is, is lijvig en slecht onderhouden. Het is voor de meesten onleesbaar. Ook werd alles aangeteekend zonder orde. Dit is eveneens het geval met het oude boeteboek, dat meer dan driehonderd jaar oud is (wellicht vernieuwd).

Het model — eerste bladzijde van den oorspronkelijken tekst van 1430 — bevat volgenden zin voor den eed af te leggen door de nieuwe Gildebroeders :

« Manire van den eet af te neemen » :

« *Ich Gelove ende swere den Heyligen dat ich den* « *Coninck onsen Genadigen Heere voortaan getrouw sijn* « *sal, Ende mijnen Hooftman, Coninck, Dekens gehoorsae-* « *me ende eere ende welvaert deser Gulde soeken, mede den* « *Heyligen vrindt Sinte Sebastiaen altijd houde voor mij-* « *nen voorspraak ende beschermer. Ook dat ich soo veel als* « *het mogelick is sal onderhoude de Ceure onser Gulde ge-* « *maekt ende alsnoch te maeken bij die van den Opper-* « *handtboge ende al te doen dat een goet en getrouw schut-* « *ter schuldigh is te doen. Soo moet mij God helpen ende* « *alle sijne Heyligen* ».

* * *

Het aloude reglement, hier verder overgeschreven, bleef goed bewaard, is in aloude letter, maar voor ons thans onleesbaar.

* * *

De halsketting of breuk, vermaard om haar kostbaarheid en een der schoonste van ons land, dient hier nog bondig beschreven te worden. Op het groot zilveren middenmedaillon staat den vergulden beschermheilige. Naast hem een vliegenden sperwer met afgeschoten loshangenden linkervleugel. Verder bemerken wij verscheidene vaste medaillons, waaronder een op den rug. Zij verbeelden een wapenschild met 4 kleine en 1 groot kruis. Onderaan hangen twee kleine plaatjes. Een er van stelt Onze Lieve Vrouw met het kindje Jezus op den arm voor ; op de keerzijde staan de woorden : « Caste et Cavit », met biekorf. Het andere stelt op de voorzijde St-Remigius (patroon van Haacht) voor met een biekorf en een zittenden hond. Op de achterzijde van het vast en grooter medaillon, leest men « *Jan Mertens*, cappiteyn van de hantbogh gulde in 1717 en Coninck in 't jaer 1726 ».

In 't geheel bevat de halsketting nog 18 losse zilveren medaillons waarop volgende woorden gegrift staan :

1°) *Peeter Van Nuffel*, coninck 1640- — op de achterzijde : B. M. gesworen.

2°) *Jan Dor*, Coninck, 1643.

Op de rugzijde : G. V. Gesworen.

3°) *Bertemes* Mertens, Ghesworen 1645. (Op de rugzijde met de beiteling doorgedaan.

4°) *Steven Vander Hoeve*, 1659. (daarbij nog : J. B. Gillenot, Koninck 1839.

5°) *Gilis Luytens*, Koninck 1661 (er onder een riek).

6°) *Den Koeninck Peeter Tys* — A° 1686 (onder een passer en winkelhaak). Er nevens de woorden: « In dobbele Koninck (boog met handvat) onder: A° 1688.

7°) *Den Koninck Servaes Vloeberch*. Anno 1698.

Er onder : boog met pijl.

8° *Jan Servrancx*. Coninck 1701. Smit van sijne stiel. (er onder : een aambeeld).

9° *Gilain Derboven* als Hoofdman 1717 op de rugzijde: G. D. B. waaronder het wapenschild: gevierendeeld 3 zwaantjes of 3 lelies in elk vakje.

10°) *Jan Vloeberch*, coninck van de Edelen Hantboch (Er over geteekend : J. Stens, Coninck 1862.

Er nevens gegraveerd : J. Molemans, coninck 1871.

11°) *P. Van Haecht,* Koning van de Gulde van Hacht en raetseer 1816, er onder gespannen boog.

12°) *Guil. Asselberghs-Staes.* Deken der St-Sebastiaen Gilde van Haecht, geboren in 1818, koning geschoten in 1898 (dus op 80 jarige ouderdom) — er onder : boog met gekruiste pijlen.

N°s 13, 14, 15, 16, 17 en 18 zijn van jongeren datum n.l. 1875, 1876, 1871, 1880, 1883, 1889, 1895, 1892, enz. Het zijn alle schoone en wel geteekende medaillons.

N.B. — Op de rugzijde van medaillon n° 6. (*Peeter Tys* - ziet men ook schoon gegraveerd de volgende woorden : « *Ende heeft noch* DRY GULD TOT DEN WEMPEL VERKEERT ! DEN DERDEN KEER CONINCK — 1717-1722.

CONINCK DEN VIERDEN KEER.

Hij was dus 4 maal Koning : in 1686, 1688, 1717 en 1722.

P.S. — De namen, uitgezonderd deze op medaillon n° 11. *P. Vanhacht* zijn alle in hoofdletters gegraveerd of gebeiteld. Alleen de naam P. Van Haecht, is in geschreven letter.

De letters verschillen en V. is gewoonlijk een U. en de U een V. volgens de spelling die ik kon waarnemen.

Thans bezit deze gilde een nieuw met kunst gedrukt reglement, terwijl het oude goed bewaard blijft ten huize van den Koning Joris Lambrechts.

SEVERIUS.

Hiernevens het afschrift van het aloude reglement.

Reglement van het Schuttersgilde te Haacht uit het jaar 1430.

Allen denghenen die dese tegenwoordige letteren selen sien ende hooren lesen Jan heere van Rotselaer van Vosselaer ende van Rethy, Erffdrossard in Brabant ende voecht van Maestricht saluyt. Want Anthonis van Rotselaer mijn lieve neve met een deel onser gesellen in onsen dorpe van Haecht geselschap en de schutters van den edelen hantboge opgeset ende gemaect hebben soo hebben wij met hen overeengedragen ende geconsenteert alderhande pointen der selver onser geselschap toebehoorende om die in hassen ende vrede te houdene want sy ons dat minlic speel van den hantboge ter liefden houden ende hantieren dat wij seer dancklijk van hen nemen ende begeeren, ende willen gere dat voor-

schreven geselscap helpen houden ende sterken ende den gesellen gehulpich ende geonstich wesen. Ende hebben met den gemeenen gesellen van den hantboge verdragen ende geordonneert dese pointen hier onder geschreven doen te houdene sonder iemand te verdragene alsock nootsaecken ende argelist uitgesceiden.

In den eersten hebben wij geordonneert ende verdragen dat alle die gesellen die in der selve sijn ocht namaels comen selen dese naerbeschreven pointen te selen houden houdene nae haer macht. Te wetene soo wie eerst in der geselschap incomt, die sal geven een half pond was. En soo wie uiter geselschap gaen wilt, die sal comen op den dach dat men den papegay schiet ende geven een pond was van uytgane ende aen dat hy in gebreke is inder geselschap oft der gesworne goeden moet hebben. Ende wie dat niet en doet inder manieren bovengeschreven die sal gesellen bleve ende betaelen gelijck den anderen dat jaar uit.

Oick dat een iegelyck geselle van onser voorschreven geselschap hebben sal eenen hantboge van twee placken ten minsten ende een half dosine geschut binnen sinen eersten jaere sonder verdrach (1). Ende soo maen dat des niet en dede, die soude verbeuren een half pond was tot dat hij eenen boge ende geschut gecocht sal hebben.

En soo es geordonneert ende verdragen dat alle onse voorschreven gesellen gemeenlick vergaderen selen met haere boghen om den papegay te schieten, jaerlicx des sondaeghs voor Assencidach ende dat men alsdan raet hebben sal, ordineren bij desen ende setten twee gesworne die den last ende dat Reglement van onsen voorgenoemden geselschap aennemen selen. Welcke twee gesellen oft gesworne met consente van den gemeenen gesellen kiesen mogen eenen Deken, die alle saecken der geselschap aengaende overhooren rekenen ende schrijven sal. Welck Deken ende geswoorne regeren selen die bogen recht houden ende heer houden ende d'beste doen proeven naer haer macht een jaer lanck sonder afgaen. Ende te dien eynde en sal men dienselven Deken noch gesworne niet wererkiesen binnen de naeste twee jaeren het en waer bij hunnen wille. Ende oft also geviel dat eenick van der gesellen die gecoren wordt Deken oft gesworne te sijne selve daerin viele ende niet doen en woude, die soude verbeuren eenen hollantschen gulden oft en soude staen ter terminaer van den gesworne ende van den meesten schutters.

Oick sal men op denselven dach ordinneeren hoe men die caproenen (2) maken sal, ende wat palluere (3) dat wesen sal, welk caproene een iegelijk van den voortaene den sene mach doen

(1) Onvoorwaardelijk.

(2) caproen = benaming van een hoofddeksel voor mannen en vrouwen.

(3) Palluere = versiering.

maeken tot synen schoonsten ende meesten profijt opdat een palluere ende eene snede is.

Uytgescheid Papen ende Clercken die selen pluynlaken dragen opdat geen reliose Priesters en syn. Ende die caproene sal men dragen twee jaer lanck sonder veranderen het en ware bij gemeene verdraghe. Ende waert also dat men ordineerde dat die gesworne laken coopen om den gesellen ghemeenlyck te ontlastene, soo souden die gesellen dat laken haelen tot eenen huyse dat hen die gesworne wysen selen ende nemen aldaere alsoo vele lakene als sy willen, op sulken prijs alst gecost mocht hebben ende 't geld daeraf altoos betaelt te hebben als men Onse lieve Vrouwe beelde te Haecht omdraecht sonder vertreck (4). Welck caproenen een iegelyck volmaeckt sal hebben te Pinxene ofte ten lancxten des sondachs als men Onse lievre Vrouwe te Haecht omdraecht. Ende wies men caproen dan niet volmaeckt en hadde, die sal verbeuren een half pond was sonder verdrach. Ende wie dats dan voortaene niet en dede maecken, die soude verbeuren alle maenden een half pond was totter tijdt dat synen caproen volmaeckt wesen sal. Ende so hebben wy verdraghen dat een iegelijk van de gesellen gaen selen met hunne bogen ende caproenen ende oock volgen in twee processiën van der heyliger kercke. Te weten d'eerste op des Heylig Sacramentsdach ende d'ander als men d'beelt van Onser lieve Vrouwen omdraecht ende der edellieden mogen gestaen met eenen pylen inde hand te draghen uytgescheiden Papen ende Clercken ende alle diegene die inder kercken oirbaer (5) om eenigen dienst ofte der kercken profyt uitwaren dat die ongecalangiert (6) blijven selen. Wie dat van den anderen aldus in de processie niet en ginghe alsoo dicke alst geschiede soo soude hij verbeuren twee placken (7) Brabants gelts. Ende soo wie dat synen Caproen verlore die soude verbeuren een half pond was ende binnen twee maenden daernaer eenen anderen wederdoen maeken ende wie alsoo dat hij des niet en dede soo soude hy verbeuren alle maenden een half pont was tot hij weder eenen anderen caproen hadde.

Ende soo is voort verdraghen ende geordineert soo wie dat jaerlycx niet en comt op den dach dat men den papegay schiet dat hij gehouden sal sijn te betaelen gelijck den andere die in de presentie syn ende soo wat gesellen alsdan comen om den papegay te schieten ende vandaer ginghe sonder syn gelach te betalene hy soude verbeuren een plack tot synen coste sonder verdrach ende wie synen caproen eenen vreemden man laet draghen buyten den geselschap die soude verbeuren eenen plack.

Item soo eest ordinancie dat men alle sondaghen van belokene paeschen voort twee ende twee die bij een wonen te samen

(4) Uitstel, vertraging.

(5) Oirbaer = voordeel hebben.

(6) Calangieren = een boete van iemand vorderen.

(7) Placke = benaming van een muntstuk.

geven haer colven ende dan sullen sys voort geven haeren twee naesten gesellen alsoo alst gewoonlyck is om den naeste sondaeghs des gelycx haer colven te gheven. Ende soo wie dat die colve gegheven ware te gevene ende hy synen dach niet en verwaerde noch en dede verwaren, die soude verbeuren ende betaelen dobbel colve hy en conste gethoonen wettige nootsaecken ende alsoo altoos voortane elcke jaeren volgende, ende voor elck colve sal men altoos voortaene betaelen een plack te broode ende twee plack te vleessche ende waert also dat sy allen haer colven niet betaelt hadden, soo souden diegenen die daeraf in fouten ware den gesworenen betaelen dry placken in de busse te werpene sonder verdrach.

Oick eest verdraghen dat men geen colven verteiren en sal voor den vespertijd van den daghe ende daer en zyn vergadert ten minste sesse gesellen van den hantboge het en ware vijf uren vanden avondt soo en soude men niet langer beyden.

Voort hebben wij verdragen gemelt alsoo dat eenige vanden gesellen synen boge in stucken schote tusschen die stecken om gelt oft na juweele op dattergeen letsel te voren aen en was, soo sal men daervoren insetten twelf placken om eenen anderen boge met te coopen. Ende soo wanneer al die gesellen ontboden worden oft vergaderen om gemeene oirboire, hetsy om rekeninghe ende oft datter eenich geselschap van buiten quame daer sij niet belast waren, soo sullen die gesworne alsoo vele colven een te verwaeme ende hem gemeenlyck met te ontlastene.

Item hebben wij verdragen ende overgegheven waert alsoo dat eenich discort opperstonde of te dat die geselle eenige dedinghe (8) ofte woorden hadden dan die geselschap tsámen vergadert waeren, het waeren tusschen die stecken ofte in der colven ofte waer dat waer, daer niet dan gesworne schutters bij en waeren, dat sullen die Deken ende die gesworne opnemen van beyden syden het sy lief ofte leedt ende daer sullen sy doen betaelen tot haren seghene ende goet maken met overdragen van die gesellen van der selver geselschap. Ende soo wat (hier is een lacune in den tekst) sal worden dat sullen sy doen ende houden sonder wederseggen ofte iet daerentegen te doen ende soo wie daertegen dede, ofte dede doen ende niet doen en wilde, die souden verbeuren eenen wech beneden veertich mylen daer die gesworne met accorde der oudster schutters setten selen. Item waert alsoo dat d'een den anderen lieghen hiete tusschen die stecken ofte quade eeden swoere ofte eenen dreet (9) liet ofte eenig worper me dede die men al niet soldrijven en derf, die soude verbeuren dry grooten in de busse te worpene. Item soo wat gesellen gelt verliest met schietene dat sal hy terstond betaelene ofte synen moet hebben diet gewonnen heeft, ofte hy sal verbeuren een plack ende die sal hy betaelene met den principalen gelde dat hy verloren heeft. Item soo wanneer eenich geselle in deser gulden een wyf nemt, soo sal hy geven elken van

(8) Dedinge, daden, d. i. doen.

(9) wind.

syne medegesellen die tot syner bruiloft comt een goet paer hantschoenen, ende daervoren moeten sy den bruygom dienen over tafele in dien dat hys begeert, alle nootsaecken uytgescheiden. Ende soo wanneer als eenich schutter aflyvich wordt, daeraf sal onser liever vrouwen van Haecht blyven synen schutters capoen ende synen boge ofte twelf placken daervore. Item soo hebben wy Jan Heen van Rotselaer voorschreven gegheven ende verleent noch gheven ende verleenen onser voorgenoemde geselschap van Haecht waert saecken dat eenich schutter in deser geselschap den gesworne niet en betaelde, het ware van coste van boete van wasse van colven ofte waeraft dat ware den hantboge toebehoorende binnen acht dagen naer dat hy daeraf vermaent sal worden van den gesworne ofte van haeren gesworen knaep, die soude verbeuren alle weken dry grooten brabants gelts tot dat hy betaelt hadde, ofte der gesworne moet hadde sonder mindernisse van den principalen gelde ende ofte dan eenich gesel rebel daerin viele ende oock ofte die gesworne niet langer beyden en woude soo verleenen wy hen ende haren rechten knape van onser heerlyckheit wegen dat sy se panden mogen acht dagen naer haer manisse sonder eenich rechter ofte vorste by te syne ende sonder calengieren van ons ende van onser gerechte, ende nemen aldaer haeflycke panden die goet genoech syn sonder clagen daerop te doene. Ende oft sy dan sulcke panden dan niet en wouden dat sy dan teirende panden sullen mogen nemen welcke panden men houden sal acht dage lanck ende niet langer. Ende waert saecken dat men se daer en binnen niet en quyte metten coste, soo sal men se ter naester merckt draghen of leyden ende vercoopense ten hoochsten ende nemen daerane haer scout ende al den cost die daerop geloopen syn sal. Ende dat rammenant sal men den schuldere met goede rekeninghe weder overleveren. Item des gelycx verleenen wy voorschreven geselschap waert alsoo dat eenich van den gesellen imandt schuldich ware van boghen ofte van enighen saecken den boghen aengaende dat sal men aen den Deken ende de gesworne versuecken ende dat selen sy doen richten ende betaelen in der manieren boven geschreven. Item noch hebben wy verleent den voorschreven geselschap in rechter privilegiën gevielt alsoo dat oft godt wilt niet syn en sal dat eenich geval merckenlyck en onwetende geschiede tusschen die stecke ofte daeromtrent alsoo datter iemandt geschoten gequetst ofte gedoodt ware soo wien dat dat alsoo onvoorsiene geschiede van deser geselschap dat hy daeraf los vry ende quyte wesen soude van ons ende van onsen gerichte ende anderen. Waert oock alsoo dat iemandt van deser geselschap opgeloopen worde van syne vyanden het ware tusschen die stecken ofte binnen synen huyse ofte hove, oft waer tware, dat hy hem dan soude mogen verweirenmet synen boge oft met eenige andere wapenen. Ende gemelt dat hy dan iemandt quetste ofte doode dat hy des gelycx daeraf los ende vry syn van ons ende van onsen gerichten. Voort waert saecken dat eenich van onsen gesellen van den hantboghe opgeloopen worde van lieden buyten dorps dat dan haere andere medegesellen van den handtboghe haere verladene

geselle te hulpe souden mogen comen met haren boghe ofte met ander geweire.

Ende worde dan daer iemand gequetst ofte gedood soo souden die gesellen daeraf los vry ende ongehouden syn van ons ende van onsen gerichte. Item innecomen gelt ende uitgaen gelt ende die versterfnissen van den schutters voorschreven sal dun helft hebben onse lieve Vrouw en d'ander helft den gesellen. Ende ofte eenich point hier in gebracke dat in onser privilegiën niet beschreven en ware die den handtboge toebehooren moge, dat souden wy houden ende doen houden naer den ouden heircomen (10) ende usagiën ende na des bogen rechts sonder argelist. Ende overmits dat wy Jan Heere van Rotselaer voorschreven willen ende begeiren dat dit voorschreven geselschap onderlinghe eendragtich ende vast ende gestentich blyve soo willen wy dat dese voorgenoemde pointen van ons onser oir ende naecomelingen ende oock van den hantboghe schutters van ons dorps van Haecht die nu syn ende namaels wesen sullen oock vast ende onverbreckelyc gehouden worden tot eeuwighen daghen, waerby eerst dat wy geloeft hebben ende noch geloven voor ons onser oer ende naecomelingen consenteeren ende confirmeeren alle dese voorgeschreven pointen naer onse maechte te houden tot eeuwelycken daghen sonder wederroepen. In oirconden ons seghels die wy Jan Heer van Rotselaer met onsen eygenen vryen wille ende wetene aen dese tegenwoordige letteren hebben doen hange in kenisse der waerheit. Ende wy Anthonis van Rotselaer als hooftman van voorschreven gulden ende Lodewyck Uyten-heilicht (11) als Deken der voorschreven geselschap ende die gesellen gemeenlyc nu ter tyt in der selver gulden wesende hebben uyt bevelen ende begeerte des edelen ons liefs gemante oems ende heeren van Rotselaer voorschreven ende oock ter liefden endeter eeren die hy ons guetlyck hierin bewijst ende overgegheven heeft, soo hebben wy alle voor ons naevolgers alsoo verre alse wyse verbinden selen mogen dese voorgenoemde pointen geloeft ende noch geloven te houdene ende onse navolghers in den selven gelselschap doen te houden na onse macht. Ende hebben des t' oirconden ter beden ende begeeren ende oock om meerder vasticheyt wille van allen pointen hier geschreven onse propre seghel by den seghele des edelen gemeenteheeren ende oems voorschreven van der gemeynder geselschapwegen des edelen handtbogen in den dorpe van Haecht gehangen aen desen tegenwoordige letteren. Gegheven op ten letsten dach der maent van Mert. In den jaere ons heeren geboorte als men schreeff dusent vierhondert ende dertich.

Voor gelijkvormig afschrift

SEVERIUS.

Maart 1931.

---

(10) Heircomen = hercomen : gebruik, gewoonte bepaaldelijk van oud recht, door langdurige gewoonte gevestigd.

(11) Familie afkomstig uit het dorp Rotselaer = Uit den Hellicht. Er hangen geen zegels meer aan 't document.

De Kerstmiscyklus in het land van Ath.

(Vertaling).

Het christelijk jaar is gevormd uit twee cyclussen ; de eene wentelt zich om het Kerstmisfeest ; de andere om het Paaschfeest.

Het is de eerste van die cyklussen die onze aandacht zal gaande houden. De reden daarvan is dat het volksjaar evenals het geestelijke jaar op Kerstmis begint en dat bedoeld feest in de twee gevallen, een geheiligde periode inzet.

KERSTMIS.

Wij zullen eerst doen opmerken dat de datum van de geboorte van Jezus niet bekend is en dat de kerk niet op historische feiten, maar wel op symbolische interpretaties voortgegaan is om den 25" December als datum van de geboorte van Christus te kiezen.

Te dien aanzien werden verschillende onderstellingen geopperd ; het natuurlijkst schijnt ons die, dat de geboorte van Jezus, zon van Rechtvaardigheid (1), licht der naties (2), moest gevierd worden in den tijd van het jaar, wanneer de zon schijnt te herleven. De vergelijking van den Heiland met de zon komt veel voor en wij zouden er vele voorbeelden kunnen van aanhalen (3). Laat ons overigens met P. Saintyves (4) opmerken dat de kerk, met Kerstmis op 25 December te stellen, een verstandige keus deed, want de echte datum van de opening van het jaar zou de dag van den winterzonnestilstand moeten zijn, wanneer de kortste dagen een einde nemen en de zon weer hooger aan den hemel gaat stijgen.

---

(1) Malach., IV, 2.

(2) Isaïe, XLIX, 6.

(3) Men vindt er vele in de brochure van Dom Idesbald Van Houtrive, *La Liturgie de Noël*, Abbaye de Mont César, Leuven, 1921, blz. 9-10.

(4) *Les Liturgies populaires*, Paris, édit. du livre mensuel, 1929, blz. 61-62.

Het is eerst in 336 dat men Kerstmis vermeld vindt in den Romeinschen kalender, genaamd Philocalein (5). Het was in den beginne een feest van de Latijnsche kerk en een decreet van Keizer Justianus II (565-578) was noodig om het definitief te doen aannemen door de kerk van Jeruzalem, die den datum van 6 Februari gekozen had (6).

De Latijnsche kerk heeft ongetwijfeld Kerstmis in de plaats gesteld van de feesten ter eere der zon en de volkszeden bewaren nog sporen van den ouden cultus.

De heidensche plechtigheden waren alle ter eere der zon : bij de oude Saxers waren de feesten van den winterzonnestilstand *Joël* of *midwinter* ; bij de Romeinen : *Dies Natalis Invicti*.

De *midwinter* begon in den nacht van 24 op 25 December, die genaamd werd moedernacht (*modranecht*) : hij duurde twaalf andere nachten voort, heilige nachten om te komen tot het hoogfeest van de zon ; dit kwam dus overeen met ons driekoningenfeest, dat het lichtfeest is. Het *midwinterfeest* had plaats onder luid gejubel en smul- en drinkpartijen (7).

De *Natalis Invicti*, dat wil zeggen Mithra, vereenzelvigd met de zon, gaf bij de Romeinen aanleiding tot feesten van denzelfden aard (8).

De twaalf dagen die gaan van Kerstmis tot Driekoningen komen in den volksgeest overeen met de twaalf maanden van het jaar. Zij duiden aan wat die maanden zullen zijn. Daarvan blijft, meenen we slechts een enkel spoor in de folklore van het land van Ath, het is de aanduiding van den 1ⁿ Januari, die overeenkomt met den 1ⁿ Augustus.

Jour de l'an beau,
Mois d'août chaud.

---

(5) *Monumenta Germ. Auctores antiquissimi*, IX, vol. I, fasc. I.

(6) Zie de brochure van Dom Van Houtrive.

(7) Em. Gachet. *Recherches sur les noms des mois et les grandes fêtes chrétiennes*, Brussel, Hayez, 1865, blz. 45-48.

(8) Men heeft gedacht dat de kerk Kerstmis in de plaats van de Saturnalen gesteld had ; daar is niets van ; deze begonnen den 17^{den} December om te eindigen den 23 December.

In den beginne moest er nochtans een voorspelling zijn voor elke maand, zooals men die elders terugvindt (9) zoo hebben we niet meer de weersaanduiding, die betrekking heeft op de maand Januari, die in den volkgeest door Kerstmis vertegenwoordigd is (10) ;

Wij hebben er een ander :

Blanc Noé, vertès Pâques,
Vert Noé, blanquès Pâques.

Het gezegde komt ook anders voor :

Noel au balcon,
Pâques aux tisons.

Ook in het land van Luik komen die gezegden voor (11).

Middernacht is een belangrijk uur in den kerstnacht; te Moulbaix zegt men dat daar de koeien en schapen in de stallen rechtstaan.

Vroeger werd de eerste mis van Kerstmis gezongen in St-Juliaanskerk ; hedendaags wordt ze gezongen om 5 1/2 uur ; die mis lokt veel volk.

Van den kerstdag houden de kinderen veel door de vreugde die hij hun brengt : 's morgens wanneer zij wakker worden, vinden zij naast hun bed een Jezuskoek, ook *counioule* genaamd.

De counioles zijn koeken, gemaakt van meel en melk, waaraan men soms eiers en boter toevoegt. Zij zijn langwerpig, gezwollen in het midden, afgerond aan de uiteinden en gelijken eenigszins op een ingebusseld kind. Zij zijn versierd met een of drie schijven, in potaarde, die ook Jezuskoeken heeten, de vorm van onze kerstkoeken is dezelfde als te Nijvel (12).

---

(9) SAINTYVES, *loc. cit.*, blz. 53-57.

(10) Te Bergen zegt men nog Te d'joû de Noé, te d'joû d' l'an.

(11) EUG. POLAIN. *Le folklore de Noël. Vie Wallonne*, 1920-21, tome I, blz. 138. Te Annecy in Savoye is het laatste gezegde bekend (Van Gennep. Le cycle des 12 jours en Savoie, blz. 35).

(12) EUG. POLAIN, *loc. cit.*, blz. 159, geeft afbeeldingen van cougnious. J. DEWERT. *Le folklore du pays d'Ath, Vie Wallonne*, 5 tot 15 Febr. 1925, blz. 236 geeft 12 « Jezussen » van Ath weer.

De *counioles* zijn op vele plaatsen bekend. Ziehier wat Vermesse ervan zegt (13) : *cougniolle, coquille :* Te Rijsel, koek dien men op kerstdag aan de kinderen geeft. De vorm er van gelijkt nogal op een ingebusseld kind, wat natuurlijk betrekking heeft op de geboorte van den Heiland. Daarbij, die koek noemt men ook Petit Jesus (kleine Jezus). Te Valenciennes : *kéniole* en in sommige steden van Frankrijk ; *quéniot ;* te Bergen : *cougniolle.*

En Hécart (14) bepaalt als volgt den *Kéniole ;* soort koek, dien men op Kerstmis maakt met meel, melk, eiers en boter ; die koek is kegelvormig aan de twee uiteinden ; men plaatst in het midden een beeld van ingebusseld kind. Die naam komt van het Latijn *cuneus* (hoek) ; in Burgondië noemt men hem *queniot.*

Ducange geeft er op het woord *coniada,* de volgende bepaling van : het waren, indien ik mij niet vergis, koeken gemaakt van eiers en melk. De Picardiërs noemen ze heden nog *cuignets* en in Fransch-Vlaanderen en bij de Walen noemt men ze *quenieux.* Men pleegt ze op Kerstmis aan de kleine kinderen uit te deelen.

In het land van Luik, te Verviers, te Stavelot, in de Ardennen, te Dinant, te Namen, in het Tusschen Samber en Maasland en te Nijvel, noemt men dien kerstkoek, *cougnon ;* te Doornik, noemt men hem *coquille (15).*

Volgens Gachet herinneren onze « *counioles* » aan de koeken der Romeinsche Saturnalen (16) ; die geschenken van Jezus, zijn, zegt hij, niets anders dan de geschenken, waarvan Sint Hieronymus spreekt onder den naam van *saturnalitiam sportulem.* Daarvan is er spraak in canon XXVI der (17) kerkvergadering van Leptines, gehouden in 743 (18) ; die canon draagt als titel : *de simulacro de conspersa farina.*

---

(13) Dictionnaire du patois de la Flandre française.

(14) Dictionnaire rouchi-français, 3e uitg., Valenciennes, 1834.

(15) EUG. POLAIN. *loc. cit.,* blz. 160 haalt ook voor Doornik den naam *écaille* aan.

(16) GACHET, *loc. cit.,* blz. 58-59.

(17) MACROBE, lib. I., Saturnal, c. 7.

(18) SAINT JEROME, *aux Ephés,* ch. 6, v. 4.

Het gebruik van die koeken was ook bekend in het Noorden : na het Joëlfeest gevierd te hebben gedurende den nacht offerde men een zwijn en een broodkoek (19).

Wat de schijven betreft, waarvan wij gesproken hebben, zij zijn gemaakt van potaarde, dezelfde als die waarvan men pijpen maakt. Onze banketbakkers schaffen zich hun « Jezussen » aan te Baudour bij Mad. Wwe Leclercq. Die eerbiedwaardige dame en haar kinderen waren zoo goed ons te zeggen hoe men ze maakt en we danken hen zeer.

Eerst moet men de potaarde kiezen ; daarvoor worden stalen aarde bij het uitdelven afgenomen en men laat ze bakken ; de fabrikant behoudt de aarde die wit blijft ; hij verwerpt die welke in den oven roodachtig wordt.

De gekozen aarde laat men in de lucht drogen ; wanneer ze goed droog is, verbrijzelt men ze fijn, daarna laat men ze weeken in een bijzonderen put, waar ze twee of drie maanden in blijft. Er dient opgemerkt dat lang weeken betere producten geeft.

Nadat de aarde uit den put gehaald is, wordt ze goed gekneed ; vroeger geschiedde dat met de bloote voeten.

Wanneer het deeg vast is en niet meer aan de hand kleeft, wordt het in cylinders gerold, waarvan de afmetingen verschillen volgens de grootte van den Jezus dien men bekomen wil. Die rollen worden gelegd op de plaasteren vormen. De rol wordt met de hand in den vorm gestreken ; daarna wordt het deeg vastgelegd met een afgerond hout en met wollengoed bedekt. Opdat de keerzijde van den Jezus vlak weze, wordt de stof afgewreven met een ijzeren draad van ongeveer 20 cm. gespannen op een kleinen houten boog.

De zoo met deeg voorziene vormen worden aan de lucht blootgesteld, tegen de zon beschut ; het deeg droogt langzaam, want men moet barsten vermijden en het scheef trekken, wat bij groote schijven gemakkelijk gebeurt.

Na het drogen worden deze zeer voorzichtig uit de vormen gehaald en ten minste 24 uren in den blokoven gebakken.

---

(19) SCHAYES, *Essais sur les usages des Belges*, blz. 16.

Nadat ze verkoeld zijn, worden zij geschilderd ; men gebruikt daarvoor waterverf.

Men weet dat men bij gleiswerkmakerij een geschilderd stuk herbakt. Hier gebeurt dat niet, aangezien het een voorwerp betreft dat dienen moet om een koek voor één dag te versieren. De schijf gaat overigens een tweede maal in den oven met den koek, daar zij er in gelegd wordt vóór het bakken van dezen.

Die interessante fabricatie duurt lange maanden ; in den Herfst wordt de aarde voorbereid, die in den vorm gelegd en gebakken wordt in Mei of in Juni en naderhand versierd voor Kerstmis. Onnoodig te zeggen dat zij geen winst laat.

Wat de modellen betreft, deze zijn zeer talrijk ; zij zijn gemaakt volgens de grootte der schijven ; deze worden gemaakt in elf grootten, de eerste heeft ongeveer 13 cm. doorsnee (juist kan men het niet zeggen, want de schijven krimpen in bij het drogen; de elfde heeft 2 cm. doorsnee).

De kleinste schijven vertoonen slechts een roos of een ster met een korrelrand ; de andere verbeelden een papegaai, een sijsje, een eend, een reiger, een hen op den nest, een haan, eene bloem, een bloemen- of vruchtenkorf, een konijn, een hert, een kat, een oor, een paard, twee katten op hun achterpooten en schuilend onder een regenscherm, een blaffende hond op een ton geklommen, die hem als hok dient, een ruiter, een herder gezeten op den sluitboom van een weide en spelend op de fluit, een man schuilend onder een regenscherm en dragende een dikken koek onder den linkerarm, een huis met groen omringd en gelegen aan een weg, afgezet met populieren en waarop een boer gaat, een boot met een rijtuig, een kind met een hoogen hoed op, houdende in de rechterhand een opgeheven sabel, terwijl de linkerhand de scheede steunt, hij word gevolgd door zijn hond, gaande op twee pooten en dragende een stok als een geweer, een clown die een reep uitsteekt, waar een hond door springt, een man dragende op de linkerhand een vogel, dien hij aan een draad met de rechterhand vasthoudt ; aan zijn voeten is een hond en op den naburigen boom een vogel, die gelijkt op den eersten ; zijn lijf is geel, zijn vleugels zijn zwart, zijn kuif is rood.

Er zijn ook militaire en godsdienstige onderwerpen.

Vóór den oorlog gaven onze bakkers aan de kerstkoeken een anderen vorm, dien van een man, dien men noemde *fiskeman*. Die fiskemannen waren niet gemaakt om aan de kinderen gegeven te worden ; zij waren vooral bestemd voor de herbergen, waarvan de klanten er voor speelden op Kerst- en Nieuwjaarsavonden.

DAG DER ONNOOZELE KINDEREN.

Aan de dagen die op Kerstmis volgen, zijn geen volksplechtigheden meer verbonden. Vroeger werden op 28 December, feestdag der heilige onnoozele kinderen, kinderen in geestelijken gekleed en zoo gingen zij in de stad bedelen (20) ; dat gebruik is sedert lang verdwenen.

OUDEJAARSNACHT.

Oudejaarsnacht is, evenals kerstnacht, de gelegenheid om een nachtmaal te houden: dat wil zeggen men komt bijeen in familie of in de herberg ; dan wordt er lang met de kaart gespeeld tot middernacht; op dat uur omhelzen allen elkaar en wenschen elkaar een gelukkig jaar. In afwachting van dat plechtig oogenblik heeft de huishoudster chocolade of koffie gemaakt en heeft zij *wafels* of peperkoek aangeboden. Na de koffie wordt een druppel geschonken : jenever of cognac voor de mannen, « zoete », d. i. anisette of elixir voor de vrouwen.

Het alcoholverbod laat de herbergiers niet meer toe hun klanten, als vroeger, *druppels* te schenken ; ook wordt de nacht er niet meer door gemaakt als vroeger. Zeldzamer worden ook de herbergiers die als inzet bij het kaartspel een *bonan* (peperkoek) versierd met wit suikeren teekeningen aanbieden.

Te Ladeuze gaat de veldwachter tusschen 10 uur en middernacht geweerschoten lossen onder de vensters van den burgemeester en van alle leden van den gemeenteraad.

De *bonan*, waarvan wij gesproken hebben, worden ook als nieuwjaarsgeschenk aan kinderen gegeven.

---

(20) Mededeeling van den h. Em. Ouverleaux

Zulke giften (étrennes) hebben een heidenschen oorsprong. Dit woord komt van *strenae*, woord dat bij de Romeinen beteekent : giften die men bij sommige feesten deed en bijzonder op den eersten dag van Januari ; om als goede voorteekenen te dienen. De godin Strenia zat voor bij die giften.

De kerk verzette zich tegen de nieuwjaarsgeschenken (21), niet enkel daar zij een heidensche ritus waren, maar ook daar zij gepaard gingen met banketten, dansen en offers.

Zij legde er zich op toe dat gebruik te vervormen door de christenen te verzoeken, geen nieuwjaarsgeschenken te doen, maar almoezen te geven. Zoo ontstond de gewoonte op nieuwjaar omhalingen te doen.

Te Ellezelles hebben de arme menschen de gewoonte op 31 December bij groepen, bij de rijken omhalingen te doen. Niemand weigert zijn penning aan de armen ; want dien dag is het deel van den arme godsdeel. En het is met deze woorden dat de arme tot den rijke treedt : « het godsdeel als 't u belieft » (22).

NIEUWJAARSDAG.

In den *Calendrier belge* of *Traditions et légendes de Belgique*, vermeldt baron de Reinsberg-Düringsfeld (23) dat alle arme werklieden te Ath op 1 Januari een drinkgeld gaan halen. Het feit is echt ; bij het vragen van het godsdeel zegde men het volgende :

Bon an, bonne année
Em' panche èst trowée
In p'tit morciau d jée
Pour l'erfée (24).

---

(21) St-Cesarius noemde ze duivelsch, sermo 128 ; cfr. GACHET, *loc. cit.*, blz. 66.

(22) EM. DEGAND. *Ellezelles au bon vieux temps in Annales du cercle archéologique de Mons,* deel 23, blz. 216.

(23) Brussel 1870, 2 deelen.

(24) Het heele jaar door is er een gat in mijn buik, geef me een stukje lever om mij te genezen. Zie P. SAINTYVES in *Liturgies populaires,* blz. 126.

ofwel :

Bon an, bonne année
Em' panche èst trowée
In pain molleu
Pour l'estoupeu (25)
S'il èst trop gros
Je l'mettrai su m'dos
S'il èst trop fin
Je l'mettrai su mes reins
S'il èst trop m'ptit
Je l'mettrai dé l'poche de m'n'habit.

De koorknapen der twee parochiën gaan insgelijks van huis tot huis hun nieuwjaarswenschen aanbieden, terwijl zij hun beurs open houden, waarin eenig geld valt, ten ware men hen wandelen zendt. Die van St-Julianus zeggen :

Les enfants de chœur de l'église Saint-Julien
Vous souhaitent une bonne année et une
parfaite santé.

Dat compliment is doodgewoon, als dat der arme lieden en der gemeentewerklieden van den reinigingsdienst, die, volgens het gebruik, een drinkgeld gaan halen. Vroeger deden onze nachtwakers, politieagenten, lantaarnontstekers er meer vormen bij. Zij boden een blad aan met hun wenschen er op.

NACHTWAKERS. — Onze nachtwakers liepen door de straten der stad van 10 uur 's avonds tot 4 uur 's morgens ; zij kondigden elk uur aan al roepend :

Il est.... (telle heure)
Réveillez-vous qui dort
Priez Dieu pour les morts
Priez pour les trépassés.

Zij hadden op het hoofd een vilten hoed, nog al eigenaardig van vorm ; zij waren gewapend met een hellebaard en droegen een lantaarn. Zij waren vergezeld door een hond. De wenschbladen van de 18e eeuw, waarvan een exemplaar bewaard wordt in de gemeentelijke bibliotheek verbeelden twee nachtwakers in die dracht.

---

(25) Het heele jaar door heb ik een gat in mijn buik (heb ik honger) geef een malsch brood voor den beenhouwer. Is hij te dik, dan leg ik het op mijn rug ; is het te fijn, dan leg ik in mijn lenden ; is het te klein, dan steek ik het in mijn zak.

Op de gravuur leest men deze verzen :

Ne vous étonnez pas Messeigneurs et Mesdames,
Que je marche sans bruit, je prends bien gard'aux flammes,
Et aussi aux Larrons qui cherchent vous voler,
Je marche avec grand soin (pour bien les attraper)
Pendant toute la nuit, empêchant leur malice,
Et suis fort diligent pour vous rendre service,
Jusqu'à la fin que mes jours seront ici passés,
Que Dieu me fait sa grâce et vous donne une bonne année

Gérard-Julien FOURMARIEZ et Gérard BISSETTE

Die Gérard-Julien Fourmariez, zoon van Antoine Louis en Jeanne Philipron, werd geboren den 14 Januari 1766. Wij weten niet waar noch wanneer hij overleed.

Gérard Visette en niet Bissette, geboren te Leuven, huwde den 22 November 1766, op den ouderdom van 25 jaar met Marie Michel Gauniau.

Aangaande een anderen nachtwaker, Jean Joseph Fontaine was de h. Ouverleaux zoo vriendelijk ons de volgende inlichtingen mede te deelen : omstreeks 1822 deelde die Fontaine, op nieuwjaarsdag een beeldeken uit, waarop hij stond met zijn lantaren en zijn hond en met een klaphoed op.

Daaronder las men deze verzen, die de h. Ouverleaux uit het geheugen aanhaalde en waarvan de schrijver de h Courtois, vrederechter van Ath was :

Point de petit emploi. C'est ainsi qu'on l'entend
La lanterne à la main, mon service est utile,
Car lorsque tout sommeille, à mon zèle prudent
Le Magistrat remet la garde de la ville.

(Hier ontbreken wellicht 2 verzen).

Mais dans l'obscurité, marchant de rue en rue
Si je vois que Chloé laisse prendre son cœur,
Je feins d'être distrait, j'affecte la berlue,
Et passe mon chemin sans crier au voleur.
Paisibles habitants, votre âme généreuse,
A mes nocturnes soins sans doute applaudira,
Elle fera si bien qu'en cette année heureuse
A tous mes compliments sa bourse s'ouvrira.

Wij hebben geen exemplaar meer van dat beeld, waarvan onze geleerde vriend de herinnering bewaarde.

Van een oude gravure met vele afdeelingen werd door den h. J. Dewert gewag gemaakt in het blad *L'Echo de la Dendre* (26).

Op het voorplan ziet men een nachtwaker, zooals de hierboven beschrevene, die een haveloozen dief vervolgt, welke een zak op de borst drukt, terwijl een tweede dief met een zak op den rug, vlucht, terwijl de bestolene hem op de hielen zit. Hooger wordt de dief tusschen twee bewakers voor het gerecht geleid en een derde afdeeling toont hem ons vóór vrouw Thémis.

Aan den anderen kant van deze gravure heeft Jean Joseph Fontaine de volgende verzen onderteekend :

Point de petit emploi. C'est ainsi qu'on l'entend.
La lanterne à la main, mon service est utile,
Car lorsque tout sommeille, à mon zèle prudent
Le Magistrat remet la garde de la ville.
Si de Chloé parfois qui vole au rendez-vous,
Fin argus de la nuit, je vois l'amant fidèle,
Je le laisse, Messieurs, et ne suis que jaloux
De rompre des voleurs la trame criminelle.
Ma vigilance enfin préserve vos foyers,
De l'incendie affreux, des attaques soudaines,
Et mon cœur en ce jour vous offre volontiers,
De cent prospérités le souhait pour étrennes.

Die Jean Joseph Fontaines, politieagent en nachtwaker, overleed op 64 jaar, den 10 Juni 1832. Zijn zoon Charles, die overleed in den ouderdom van 39 jaar op 16 Januari 1834, en Philippe Evrard, genaamd l'*Grand' Pée du Cureu* waren onze laatste twee nachtwakers.

POLITIEAGENTEN. — Als nieuwjaarswenschen van onze politieagenten kennen we enkel twee uitgaven, gedrukt te Ath bij Thémar Desay, van een beeld, waarop men ziet den toren en het groot portaal der St-Julianuskerk. Aan den voet van het gebouw, staan drie politieagenten, met een steek op het hoofd, te praten. Boven de wijzerplaat van den toren ziet men aan een venstertje het hoofd van den wachter. Hier volgt de tekst van het beeld :

ETRENNES.

Un usage ancien, parmi nous établi,
Qu'un devoir bien cher garantit de l'oubli,
Nous engage, Messieurs, à la nouvelle année,
A vous offrir à tous hommages et souhaits,
Des hommages réels, des souhaits bien sincères,
Pour vos prospérités, pour vos biens les plus chers.
Si la crainte, la nuit, tourmente vos esprits,
Pour vous calmer soudain, éloignez tous soucis.

CHAMART, THOMAS, GRUMIAUX et LEFLEMME.

Van die vier agenten werd de laatste, Leflem en niet Leflemme in 1842 benoemd ; hij overleed in 1846; ons beeld werd dus ten minste 2 maal gedrukt tusschen de jaren 1842 en 1846.

TORENWACHTERS. — De « *guéeteus* » zooals men te Ath zegt, deelden ook hun nieuwjaarswenschen uit. Wij bezitten die van vóór 1869 niet meer. In dat jaar gaf de

drukkerij Thémon-Dessy een beeld uit, hetzelfde als datgene waarvan we zooeven spraken. De wenschen van de politieagenten zijn vervangen door de volgende verzen :

Dormez, Athois, dormez, fiez-vous toujours à nous ! !
Dormez, Athois, dormez, quelqu'un veille sur vous ! !
Savourez à loisir les présents de Morphée ;
Livrez-vous au repos. Quand la voûte éthérée,
Au-dessus de vous tous sera teinte de feu,
Oeil au guet, mine au vent, le sinistre « Guêteu »,
Trois fois fera sonner le tocsin triste et sombre,
Guidera le Pompier courant perdu dans l'ombre,
Dira de quel côté domine l'élément,
Jettera hors du lit le Bourgeois nonchalant,
Et les vifs sons du cornet de Baslalarme,
Pour éteindre le feu grandiront le vacarme.
Dormez, Athois, dormez, fiez-vous toujours à nous ! !
Dormez, Athois, dormez, quelqu'un veille sur vous ! !

Les Guêteurs de la ville
Demaret, Chamar et Tumelaire

Baslalarme is de naam gegeven aan een ouden trommelslager van Ath die ook klaroenblazer bij de brandweer geweest is.

In 1874 gaf dezelfde drukker een blad uit, verbeeldend het bovenste deel van den St-Julianustoren ; waarboven een torenwachter, die op een trompet blaast ; dat is louter fantazie ; onze torenwachters bliezen op een hoorn aan de vier kanten van den toren door het gat, gemaakt in elke der vier wijzerplaten van het uurwerk.

Onder dat beeld is in het groot een trompet gemaakt; de tekst is dezelfde als die van 1869. Ditmaal vinden wij de namen van Demaret, André en Tumelaire.

Demaret was te Ath bekend onder den naam van *grand pée café* en Tumelaire was enkel bekend onder den naam *el grand blond*.

Mevr. Wed. Mottrie, gaf het blad van 1874, in 1905 opnieuw uit ; maar de groote trompet werd weggelaten. Er zijn nog slechts twee torenwachters André en Visette, waarvan wij de namen weervinden op het nieuwjaarsblad van 1908 ; dit verbeeldt den toren met een vaandel er op ; rechts leest men den tekst, die niet veranderd is.

De dagdienst der wakers van den St-Julianustoren werd den 10ⁿ Augustus 1900 afgeschaft ; de nachtdienst,

die op 2 September 1914 door de Duitsche overheid afgeschaft werd, werd den 15 November 1920 heringericht ; onze twee wachters, Joseph Delplace, genaamd *el cron pastour*, en Victor Vizette werden difinitief afgeschaft den 1[n] October 1923 ; zij waakten van 6 uur 's avonds tot 6 uur 's morgens ; van 6 uur tot 9 uur 's avonds. Om 5 en om 6 uur 's morgens, onmiddellijk na het slaan van het uur, gaven zij een klokslag, genaamd *pardon*. Wanneer zij bij dag werkten, deden zij hetzelfde.

Van 10 uur 's avonds tot 4 uur 's morgens was de *pardon* vervangen door eenige klaroengalmen aan de vier hoeken van den toren op elk uur en op elk half uur.

Onze torenwachters droegen geen uniform. Zij gebruikten een gewoon klaroen.

LANTAARNONTSTEKERS. — Wij hebben onder de oogen een beeldeken in 1833 door de *réverbéristen* van Namen aangeboden aan hunne *verlichten* en waaronder een Waalsch lied van 15 koepletten te lezen is op de wijze van *lafaridondaine, lafaridondon*. Op het beeldeken ziet men een plaats en daarachter de Kathadraal St-Albanus ; op het voorplan, onder een kabel die over het plein gespannen is en waaraan een lantaarnpaal hangt, ziet men twee lantarenmannen ; de eene draagt onder den rechterarm een doos met een hangsel en daarin is het gerief van den lantaarnontsteker ; met de linkerhand steunt hij op een stok ; hij richt zich naar een straat aan zijn linkerhand ; de andere, die zijn doos op den grond gezet heeft, ontsteekt een lantaarn.

Gelijk die van Namen halen onze lantaarn-ontstekers de lantaarn af voor het schoonmaken der olielampen en voor het ontsteken. Maar bij ons waren de lantaarns met een koord opgehangen aan stutten, die in de muren der huizen vastgemaakt waren, met de koord liet men de lantaarn af.

Maakten onze ontstekers later gebruik van een ladder ? De gravuur op het nieuwjaarsblad van 1851 schijnt het aan te duiden ; wij zien er inderdaad een werkman op, die in de rechterhand een lantaarn houdt en in de linkerhand een ladder. Het compliment is nog al lang. Het luidt als volgt :

Nous venons vous souhaiter la bonne année,
Une bonne santé et le contentement,
Un court hiver sans grande gelée,
Et pas de malheurs sur votre chemin,
Des pommes de terre sans maladie,
Une tarte de CUISÉE *le lundi*
Du pain et de l'argent en masse,
Et un cent de moules le samedi.

Nous souhaitons aux vieux grand-pères
De bons bâtons pour marcher,
Des COUQUEBAQUES *pour les grand'mères,*
Et le morceau de sucre pour leur café,
Des galants pour toutes les filles,
De l'ouvrage pour tous les ouvriers,
De beaux vêtements pour les demoiselles,
Et des BABLUTES *pour les écoliers.*

Des pratiques aux apothicaires,
Des baptêmes à M. le curé,
Aux commerçants des grandes affaires,
Aux francs-maçons de bons dîners,
Vieille bière et genièvre aux ivrognes,
Une paillasse pour les malheureux.
A nos gros gourmands du Biffe (*)
Une besace pour les pauvres mendiants.

Aux médecins beaucoup de malades
Pour ne pas mourir dans leur lit,
Aux banqueroutiers de larges griffes
Pour passer à l'étranger,
A tous solliciteurs de place
De beaux et lucratifs emplois,
Au pays, prospérité, richesse,
Et du bonheur aux Athois.

Voilà bien des souhaits pour quelque temps
Je crois que c'est assez comme ça :
Si vous en voulez une charrée,
Dites-le, nous ne serons pas muets.
O FIEU !... *de toute la ribanbelle*
Encore un peu nous oublions le meilleur :
C'est de souhaiter la dringuelle
Pour désaltérer les allumeurs.

* wordt te Ath verkocht bij Bebel, rue des Recollets.

Die tekst vraagt eenige uitleggingen. Daarin is er spraak van de vrijmetselaars ; den 27 Mei 1839 werd de loge « la Renaissance de l'Orient » te Ath gesticht. Wij

weten niet wanneer zij te niet ging. De matrijs van het zegel dier vereeniging wordt op het stadhuis bewaard.

Er wordt hier nog gewag gemaakt van plaatselijke spijzen die moeten bepaald worden.

Onder tarte de *cuisée* verstaat men een grove taart die gebakken wordt terzelfdertijd als brood.

Iedereen kent *couquebaques* (koekenbakken) ; maar wat zijn *bablutc,* en *biffc ? Bablutes* zijn suikerstokken met wit papier errond ; het zijn dus soorten van *placards ;* heden zijn de *placards* vergeten. Vroeger bekommerde men zich weinig om gezondheidsmaatregelen ; de verkoopsters van dat suikergoed, gewoonlijk oude vrouwen, verzamelden versleten speelkaarten ; op elke kaart goten zij wat siroop, warme cassonadesiroop dien zij lieten koud worden. De *placard* was gemaakt. De kinderen betalen er een *gigot* (centiem) voor ; zij likten met veel plezier dien suiker, die aan de kaarten plakte.

De *biffc* is sedert den oorlog niet meer bekend ; zij werd, zooals we uit het compliment vernemen, bij Bebel, rue des récollets, verkocht, in de addellijke wijk der stad, de Brusselsche Marollen in het klein.

Daar Bebel verdwenen is kennen wij het juiste voorschrift niet om *biffes* te maken. Wij weten nochtans hoe zij gegeten worden.

De *biffe,* naar den vorm te vergelijken met de *kalfworstjes,* bestond uit een kalfsdarm, gevuld met klein gehakte afval, die gezouten, gepeperd en gekruid was met anijs en ook altijd met korianders. De afval bestond uit *kalfspanchette* en *mulette ;* zij werden met veel water gewasschen, warm gemaakt, geschild, gedurende twaalf uren in het water gedoopt en opnieuw gewasschen.

De *panchette* is de pens, derde deel van de maag ; wat de *mulette* betreft, moulette (27), dat is het vierde deel van de maag der herkauwers, het eenige dat bij een kalf goed ontwikkeld is, het deel dat in den dunnen darm

---

(27) SEMERTIER. Vocabulaire de la boucherie et de la charcuterie. Luik, 1894.

uitkomt, waar de chyle gevormd wordt en die de leb bevat. Volgens Hécart (28) is de « mulette » het scrotum van het schaap en van het kalf, dat men bij den afvalverkooper verkoopt en waarop sommige personen verlekkerd zijn. Hij voegt erbij dat men dien naam ook aan de vierde maag geeft, die de geronnen melk bevat en als stremsel dient. Vermesse (29) noemt ook mulette het scrotum van het schaap en van het kalf.

Cailette en zelfs scrotum werden te Ath gebruikt.

De biffe werd in het water gekookt. Hij werd tegen 1 1/2 cent of 3 centiemen verkocht. Om ze te eten moest ze opgewarmd worden en bevochtigd met citroensap ; fijne boterhammen werden er bij gegeten.

Maar nu zijn we ver van onze lantaarn-ontstekers af.

Deze gingen weldra hun werkmethode wijzigen ; de verlichting met olie, in het begin der 10e eeuw aangenomen, had uitgediend ; den 15 Aug. 1852 werd de stad voor het eerst met gas verlicht. We hebben de nieuwe aanwenschen van dien tijd niet meer ; we kennen enkel die van 1874, uitgegeven bij Thémon-Dessy. Dat blad draagt als titel : *Etablissement du gaz* met een fantasistische teekening van de fabriek ; aan de rechterzijde van den tekst is een beeld voorstellend een lantaarn, door een haak in een muur vastgemaakt en waartegen een ladder staat. De werkman heeft den gasbek ontstoken ; hij komt van de ladder af, dragend een handlantaarn. Het papier biedt ons de « *chanson des reverbistes* » aan, op de wijze ; *aussitôt que la lumière.*

Eerste koeplet.

Du jour quand la lumière
A l'horizon descend,
Aussitôt que sur la terre
Du soir l'ombre s'étend,
Commence notre tâche ;
On nous voit gais, contents,
Parcourir sans relâche
La ville en tous sens.

---

(28) *Loc. cit.*
(29) *Loc. cit.*

Tweede koeplet.

Chacun de nous court, monte,
Descend agilement,
D'une manière prompte
Remonte et redescend.
Jusqu'à la Saint-Sylvestre,
Depuis le jour de l'an
A la cour(se) pédestre
Nous prenons notre élan.

Derde koeplet.

Dans chaque réverbère
Le feu du gaz jaillit
Si bien que tout s'éclaire
Malgré la noire nuit.
Par notre savoir-faire
Et notre agilité,
Nous buvons des verres de bière
Dans tous les estaminets.

Ath, Eersten Januari 1874. P. N.

De voorletters P. N. zijn die van Philippe Nicaise bijgenaamd *Vinnom* (twintig namen), die als zoon had Eduard, bijgenaamd *L'prince.*

Dat lantaarnontstekerslied schijnt niet oorspronkelijk van Ath, met uitzondering nochtans van de laatste twee verzen die een heel plaatselijken stempel hebben.

De lantaarnontstekers van Schaarbeek die samen met die van St-Joost-ten-Oode, zich in 1850 ertoe bepaalden hun klanten een kleinen kalender aan te bieden, gesteendrukt bij P. Desterberg, kruisvaartenstraat, 4, St-Joost-ten-Oode, deelden, in datzelfde jaar 1874, een nieuwjaarswensch uit, zonder naam van drukker, opgedragen aan de inwoners van Schaarbeek, en daarop staat een lantaarnontsteker, die met den bekenden stok een lantaarn aansteekt ; bij dat beeldeken staat een compliment, die niets anders is dan ons lied, behalve het slot, dat vervangen is als volgt :

Par notre savoir-faire
(De verzen « Et notre agilité » zijn weggevallen)
La nuit devient lumière
Les ténèbres clarté.
Cette clarté vous montre
Messieurs, votre chemin
Et de mainte rencontre
Préserve c'est certain.

S'il faisait noir sans doute
Plus d'un adroit voleur
Vous guetterait en route,
Ou maint autre malheur
Pourrait dans la nuit sombre
Encor vous arriver
Car vous savez que l'ombre
N'est jamais sans danger.
Nous venons avec confiance,
MM, dans ce jour si heureux
Que de nouveau l'an recommence
Vous faire nos souhaits, nos vœux
Nous tâcherons toujours bien faire
Pour nous mériter vos faveurs
Oui nous ferons la nuit bien claire.

En onder het beeld :

Les allumeurs
Ont l'honneur de vous souhaiter
une heureuse année.

Laat ons er bijvoegen dat gelijkaardige nieuwjaarswenschen gedaan werden door de lantarenmannen van Elsene in 1883, 1884, en 1888 te St-Gillis bij J. B. Stevens, Steenweg op Waterloo, 137 ; in 1891, 1892, 1893 en 1894 bij L. Narcisse, Pastorijstraat, 2, te Elsene ; op die bladen werd, om met *faveurs* te rijmen, het vers « *n'oubliez pas les allumeurs* » bijgevoegd.

Men ziet dus dat ons lied niet de oorspronkelijkheid heeft van de andere stukken, die wij aanhaalden ; de plaatselijke geest blijkt enkel uit de laatste twee verzen : het is de « Athois », die na het minste werk, om uit te rusten, naar de herberg loopt.

HET DRIEKONINGENFEEST.

Het Driekoningenfeest is het laatste feest van den Kerstmiscyclus. De 6 Januari was, van de 3^{e} eeuw af, in het Oosten toegewijd aan de geboorte van Jezus. Wij weten dat die dag bij de oude Saxers deze was van het opperste feest van de zon.

Het Driekoningenfeest zou van den oorsprong af vergezeld geweest zijn van vermakelijkheden die niets anders zouden zijn dan de overleving van heidensche feesten, en, zooals het Koningschap van de saturnalen door het lot toegewezen werd op een feestmaal, evenzoo kozen de Chris-

tenen den dag vóór het Drie Koningenfeest, om, naar de oude wijze, de Koningen aan te duiden. Men deed er al de bijzonderheden bij, zegt Gachet (30), die de saturnalen of zelfs den ouden Germaanschen kultus kenmerkten en alles werd geheiligd met het beschermschap der drie Koningen.

Men zal nochtans opmerken dat er geen samentreffen was tusschen het drie-Koningenfeest en de Romeinsche saturnalen. Deze duurden, zooals we zeiden, van 17 of 23 December.

Priester Deslyons meent dat het aanwijzen van de Koningen door het lot, de koeken, de kaarsen van de Koningen regelrecht van de oude eerediensten afkomen.

Wat er ook van zij, dat oud gebruik vindt men in onze provincien weer ; het was, in het land van Ath, de gelegenheid tot feesten, die sedert den oorlog om zoo te zeggen verloren gegaan zijn.

Den 5 Januari 's avonds heeft het eetmaal van het koningenfeest plaats ; bij deze gelegenheid komt de familie voltallig bijeen ; de knechten, de meiden zijn naar hun dorp teruggekomen, op hun best gekleed ; de soldaten vragen een verlof (31).

Volgens een spreekwoord, bekend in heel de streek van Ath « keeren de koningskens op Drie Koningendag naar hun nest terug » en daarin is niet enkel een zinspeling op het familiefeest, maar ook een geloof wat betreft de terugkeer van de koningskens, naar den nest, waarin zij groot gekweekt zijn.

Te Beloeil zag ik in mijn kinderjaren de paarden ook hun koningenmaal gebruiken ; in den Winter krijgen die dieren, werkeloos op stal, slechts een kleine hoeveelheid

(30) *Loc. cit.*, blz. 102.

(31) Priester Jean Deslyons gaf namelijk uit : *Discours ecclésiastiques contre le paganisme des Roys de la fève et du Roy-boit, pratiqués par les Chrétiens charnels en la Veille et au Jour de l'Epiphanie de N.-S. Jésus-Christ.* Te Parijs, bij G. Despret, 1664, in-12. — *Traitez singuliers et nouveaux contre le Paganisme du Roy-boit. Le I, du Jeusne ancien de l'Eglise catholique la veille des Roys.* Le II, *De la Royauté des saturnales remise et contrefaite par les chrétiens charnels en cette feste.* Te Parijs bij Wwe C. Savreux, 1670, in-12

haver of hun rantsoen wordt zelfs heelemaal weggelaten ; maar op driekoningendag gaf men hun het rantsoen der paarden die werken (32).

Het eetmaal der koningen, zeer populair, zooals aangeduid wordt door de naïeve gravure van den *almanach de Liége* uitgegeven door het huis lasterman van Doornik, begint met het aansteken van de kaars en het aanwijzen van de koningen, soms gaat het feest gepaard met vreugdevuren.

De kaars, 25-30 cm. lang werd vroeger door den kruidenier aan zijn klanten gegeven en hij deed er een pak chocolade en een blaadje koningsbiljetten bij.

Te Attre werd de kaars in het midden van de tafel geplaatst in een groven houten kandelaar (34) ; te Beloeil te Ath werd zij op de schouw geplaatst. Te Maffles, te Moulbaix werden enkel kaarsen gebruikt om zich te verlichten gedurende heel het feest ; in de wijk Brussel te Ath ontstak men drie kaarsen terwijl men een gebed zegde ter eere der drie koningen ; te Hautrage had de kaars drie bakken (35).

Het gebruik van den koek met de boon om den koning aan te duiden, is bij ons niet bekend. Men gebruikt koningsbiljetten. Die biljetten, gedrukt te Turnhout, te Doornik, te Rijsel of te Metz werden bij de winkeliers verkocht voor den matigen prijs van 2 centiemen ; sedert den oorlog werd de prijs op 10 centiemen gesteld. De verschillende personnages zijn : de koning, de raadsheer, de secretaris, de kamerknecht, de lakei, de geneesheer, de schenker, de wapendrager, de biechtvader, de zwitser, de portier, de bode, de muzikant, de vedelaar, de kok, de nar.

De bladen te Turnhout gedrukt in het Vlaamsch en in het Fransch zijn ofwel rood en blauw gekleurd met het opschrift : *op de wijze : j'ai du mirliton, n*[r] *100* of rood, violet, groen, blauw, geel of oker met hetzelfde

(32) JULES DEWERT, *La fête des Rois*, uittreksel uit het Bulletijn voor folklore, deel III, fasc. 3-4, Brussel Misch en Thron.

(34) J. DEWERT, *loc. cit.*, blz. 133, n° 27.

(35) J. DEWERT, *loc. cit.*, blz. 133, n[rs] 27 en 28.

opschrift, maar onder het nummer 306 ; het zijn de meest gebruikte ten onzent.

Vóór den oorlog gebruikte men ook de te Doornik in 't zwart gedrukte bladen, bevattende de eene dezelfde verzen als de vorige ; de andere nieuwe beelden en teksten.

De meest verspreide verzen (vierlingen) zijn de volgende :

Le Roi (de koning).

Je suis la roi de la table
Mes amis, n'épargnez rien
Si mon règne est peu durable
Je veux vous faire du bien.

Le conseiller (de raadsman)

Le bon conseil que je donne
Doit rendre chacun content
Je dis qu'à vider la tonne
On doit s'appliquer gaîment

Le secrétaire (de secretaris).

De mes pieds je vais décrire
la force de la liqueur
Qui fait marcher en tirelire
Et nous réjouit le cœur

Le valet de chambre (de kamerknecht)

Allons, messieurs, il faut boire,
Qu'on prenne le verre en main ;
Le roi veut avoir la gloire
De veiller jusqu'à demain.

Le laquais (de lakei).

Mon emploi est respectable
Combien voit-on de seigneurs
tenir une grande table
Qui ont porté des couleurs.

Le médecin (de geneesheer).

Pour avoir votre pratique
J'ordonne aujourd'hui du vin
Qui fait passer la colique
Les soucis et le chagrin

L'échanson (de schenker).

Versant à boire à un autre,
Ne nous oublions donc pas ;
Voisin, je bois à la vôtre
Voyant que le vin s'en va.

L'écuyer tranchant (de wapendrager).

Pour bien trancher, donne à boire
Ce sont tu le sais, mes droits,
Rafraîchissant la mémoire
On en lèche mieux ses doigts

Le confesseur (de biechtvader).

Passant le soir en liesse
N'offensons qui peut punir
du passé que la tristesse
Excite le repentir.

Le Suisse (de zwitser).

Si moi trouver quelque bête
Qui vouloir vider mon pot
Moi lui casserais la tête
Avec un morceau de rôt

Le portier (de portier).

Je n'ouvrirai pas la porte
après Benedicité
A moins qu'à ci on apporte
Le vin, le rôt, le pâté.

Le messager (de bode).

De courir par la campagne
Ce jour je n'ai pas le temps
Car quand je bois du champagne
Je m'y arrête gaîment.

Le musicien (de muzikant).

D'abord que je suis à table
On me demande à chanter
Mais ma voix n'est agréable
Qu'après m'avoir fait goûter.

Le ménêtrier (de wapendrager)

Par m'importe que l'on danse
Pourvu que j'ai de l'argent
Quand on sait emplir ma panse,
Je touche mieux l'instrument.

Le cuisinier (De kok).

En temps je fais la cuisine
Pour rire et boire ci mon tour
Il faut que rien ne chagrine
Dans cet agréable jour.

Le fou (de nar).
Quand le roi commence à exire
Si quelqu'un ne disait mot
Sa face serait plus noire
Que le fond de notre pot.

De h. Dewert (36) dat hij te Brugelette een blad biljetten gekregen heeft dat ten minste uit de 18e eeuw dagteekent. Het bevat 16 personnages : De kamerknecht, de lakei en de zwitser worden genaamd kamerheer, ontvanger, hotelmeester. De prentjes zijn in 't zwart ; bij elk staan twee verzen.

Laat ons nu zeggen hoe de loting geschiedt. De biljetten worden uitgesneden en toegeplooid en in een klak of in een hoed geworpen. Er zijn even veel biljetten als genoodigden plus vier. De nar wordt ter zijde gesteld ; de oudste of de jongste persoon, volgens de gewoonte in de familie, trekt eerst voor den Lieven Heer, voor de Heilige Maagd, voor den Koning en voor de Koningin. De nar wordt dan in de klak terug gestoken en de trekking wordt voortgezet.

De biljetten getrokken voor God en voor onze Lieve Vrouw worden zorgvuldig bewaard ; zij worden aanzien als geluksbiljetten ; men plakte ze op het kannenrek of in de horlogekas. Te Osticlus werden die twee biljetten gedurende heel den avond onder den kandelaar geplaatst.

Indien Onze Lieve Heer of de Maagd, Koning of Koningin is, is het de oudste man of de oudste vrouw die ze trotsch vervangt (37).

De koning bestuurt het maal, geeft het sein tot het drinken, regelt de vermakelijkheden. Wanneer hij drinkt, moeten alle aanzittenden roepen : « de koning drinkt », hij die het niet doet, wordt door den nar zwart gemaakt. Daartoe gebruikte deze roet of een verbrand stopsel. Te Maffles en te Ligne maakte men ook den vreemde zwart, die bij het binnenkomen naliet te vragen wie de koning was ; te Rebaix trof hetzelfde lot hem die naar den nar niet omzag. De man moet zich zwart maken of zich verkleeden ; men

---

(36) *Loc. cit.*, blz. 157-158, n° 87.

(37) De h. Dewert vermeldt het gebruik voor de omstreken van Lessen ; ook in de omstreken van Ath bestond het.

lacht hem uit ; wanneer hij drinkt, wordt herhaalde malen : hoe ! hoe ! geroepen. Hij moet het gezelschap vermaken door zijne grappen (38).

Wat het eetmaal betreft, het bevat onder andere de traditionneele konijnschotel (39), maar bij gebrek aan konijn, eet men worsten met compote (appelspijs). Men eet ook peperkoek, taarten, wafels of pannekoeken.

Te Ostiches eet men wafels die uit den oven komen, gedurende den dag en 's avonds eet men geweekte wafels, dat zijn wafels besproeid met gekookte melk (40). Te Ellezelles en te Flobecq worden de gebakken wafels in vele stukken verdeeld, in een bruine teil geworpen en overvloedig met suiker bestrooid. Over het geheel wordt kokende melk gegoten, waarin men boter heeft laten smelten.

Alle leden van de familie halen met een lepel of een vork wafels uit de teil. Wanneer de wafels op zijn — daar mogen er geen overblijven — brengt men de teil jenever, die men heeft doen koken met suiker ; elke genoodigde schept met een houten lepel uit die nieuwe teil.

Te Meslin-l'Evêque eet men benevens konijn, rijstpap (brayes) ; dien dag mag er geen in den schotel blijven (41).

Te Ath wordt er bij het koningenmaal veel oud flesschenbier gedronken, dat voor de omstandigheid bewaard werd. Na het maal levert men zich aan allerlei spelen over.

Te Ellezelles en te Flobecq worden er talrijke schoten gelost. (Vroeger verkleedden zich in die gemeenten drie jonge lieden ; ze vormden een groep de Drie Koningen verbeeldende, een harmonikaspeler ging voorop ofwel gingen ze al zingende van deur tot deur inzamelingen doen.

In het werk van den h. Dewert zal men belangwekkende bijzonderheden vinden over de vreugdevuren, de kanonschoten, het vormen van stoeten tot het doen van inzamelingen en de liederen van het koningenfeest.

---

(38) Dewert haalt eveneens al die praktijken aan.

(39) De konijnen der drie wijken hebben het erg te verduren gehad ter eere van den koning die drinkt (Blad, *Echo de la Dendre*, gedrukt te Ath, nr van 8 Januari 1863).

(40) J. Dewert, *loc. cit.*, nr 68.

(41) Ibid., n° 69.

DRAMATISCHE VOORSTELLINGEN. — HET NARRENFEEST. — VERLOREN MAANDAG. — DE GEBRONSDE KONINGEN.

In de middeleeuwen gingen de godsdienstige kerstmisfeesten gepaard met het opvoeren van mysteriën (42).

Te Ath bestond een kamer van rhetorika, gesticht in de 14e eeuw en die aan de processie deelnam ; het zijn waarschijnlijk die gezellen rederijkers die in de tweede helft der 15e eeuw, op St-Maartensdag, ofwel in de kerk, ofwel vóór de kerk, tooneelen vertoonden die herinnerden aan de geboorte van Jezus, de steeniging van St-Stefanus, de offerande der drie koningen (43).

* * *

Aan het koningenfeest is verbonden het feest der narren dat, op sommige plaatsen plaats had op den Besnijdenisdag en op andere plaatsen op den dag der koningen (44).

Dit feest der koningen werd zeker in de middeleeuwen te Chièvres gevierd ; den Woensdag na het koningenfeest in 1447 gaven de bisschop der narren van Chièvres en zijn gezellen een voorstelling te Ghislenghien (45).

Gachet (46) spreekt ons van het feest der ezels dat op 14 Januari gevierd werd te Beauvais en den 25 December op verschillende andere plaatsen ; tot dusver hebben wij er geen spoor van gevonden in het land van Ath.

---

(42) Ibid., nos 32 tot 66.

(43) Aan degenen die op den dag van Kerstmis het mysterie van de geboorte van Jezus met het mysterie van de offerande der drie Koningen op Drie Koningendag werd op bevel van den pastoor betaald 20 stuivers (rekening van de St-Maartenskerk van 1479-1480). Die mededeeling hebben wij te danken aan de welwillendheid van priester Hocq, pastoor van St-Maartenskerk.

(44) Gachet, *loc. cit.*, blz. 75-77.

(45) Ernest Mathieu. *Histoire du Théâtre en Hainaut*, Bergen 1895, blz. 8.

(46) *Loc. cit.*, blz. 103.

Zoo is het niet wat den « verloren Maandag » betreft, den Maandag na Drie Koningen ; men noemt hem ook verkozen of verzworen Maandag. Dien naam heeft men op verschillende wijzen willen uitleggen. Kiliaen, door Coremans (47) aangehaald, veronderstelt dat de magistraten vroeger op dien dag verkozen werden, die dus verloren was voor de gewone bezigheden.

Dat kan geen betrekking hebben op de stad Ath, noch op Chièvres ; te Ath werden de leden van het magistraat benoemd den dag voor St-Johannes-Baptistus, in den beginne door den graaf en naderhand door den kasteelheer ; te Chièvres werd de dag der benoemingen vastgesteld door den heer of zijn baljuw, die de leden van het magistraat aanduidde.

Wauters (48) en baron de Reinsberg-Düringsfeld (49) erkennen nochtans dat de onderstelling van Kiliaen de werkelijkheid nabij komt en zij rechtvaardigen hun meening door het feit dat in de « costume van Antwerpen » gezegd wordt dat op den Maandag na den dag der koningen in de Lakenhalle, voormiddags het boek der « gilde » gelezen werd. Vóór de uitvinding der drukkerij was er daar voor de ambachtslieden een kostbare waarborg.

En die schrijvers voegen erbij dat de keus van dien dag waarschijnlijk in verband was met de algemeene pleitdagen, die driemaal per jaar gehouden werden in de graafschappen en in de heerlijkheden ; een van die groote vergaderingen, waar alle bewoners van het rechtsgebied moesten aanwezig zijn, had gewoonlijk plaats in de week na de dertiende week.

Wij kunnen niet nalaten op te merken dat, naar onze meening de « costume » van Antwerpen alleen den naam van Verloren Maandag niet kan wettigen, die overal in de Nederlanden bekend is (50).

---

(47) L'année de l'ancienne Belgique, blz. 54.

(48) L'origine du lundi perdu in *Le Messager des sciences historiques* 1845, blz. 298-299.

(49) Le *lundi perdu* in de Revue trimestrielle. Brussel 1859, blz. 226-238.

(50) de Reinsberg-Duringsfeld.

Men zegt ook dat de benaming « verloren » in verband is met het evangelie van den vorigen Zondag « Jezus onderwijst in den tempel », meening die des te meer waarschijnlijk is, daar een oude benaming van denzelfden dag, die van Egyptischen Maandag, een gelijkaardigen oorsprong heeft (51).

Dien dag werd er een ommegang gehouden, voorstellend de vlucht naar Egypte en volgens Coremans bestaat dat gebruik nog in eenige dorpen van Vlaanderen en Henegouwen, vooral aan de grens der twee provincies. Wij hebben er geen spoor meer van gevonden.

Baron de Reinsberg-Düringsfeld maakt voor Dowaai en Rijsel gewag van een lieve legende, die de benaming « verzworen », aan dien Maandag gegeven, zou uitleggen. Naar aanleiding van laatst bedoelde benaming, moet ik de gedachte aanhalen, uitgedrukt door Gachet (52) ; indien men bedenkt dat de verzworen Maandag de staart is van het koningenfeest, mag men zeggen dat die naam herinnert aan den meineed van de wijze koningen, die Herodes beloofd hadden hem nieuws te komen brengen over de geboorte van Christus.

Die uitlegging, zooals mijn grootouders mij zegden, was die van het volk in het land van Ath.

Wat er ook van zij, het is zeker dat de Maandag na Drie Koningen voor de werklieden van Ath voor de gewone bezigheden een verloren dag was. Die dag werd aan het pleizier gewijd en om zich te vermaken begonnen onze werklieden met drinkgeld te gaan vragen. Dat gebruik was zeer in eere in de vorige eeuw. Zoo kunnen wij in het nummer van Donderdag 13 Januari 1853 lezen in het blad van Ath : *L'Echo de la Dendre :* (vertaling) Op verloren Maandag ging het zeer levendig toe. Het is de dag dat de werklieden de menschen gaan bezoeken, voor wie zij in het jaar gewerkt hebben. Die dag begint met het inzamelen van drinkgeld en eindigt in de herberg.

---

(51) *Loc. cit.*, blz. 54.

(52) *Loc. cit.*, blz. 105.

Dat gebruik nam zoo spoedig af, dat hetzelfde blad in 1865 vaststelde dat de verloren Maandag niet meer gevierd werd door de werklieden.

Het feest van den *gebronsden koning*, dat is de zwart gemaakte koning, werd nog zeer gevierd. De avond van den verloren Maandag werd gewijd aan dat feest, dat een eetmaal bevatte, aangeboden door degenen, die op het koningenfeest, niet hadden gedronken op de gezondheid der koningen of niet hadden geroepen : *De Koning drinkt !* Dien avond werd ook konijn gegeten.

Gedurende heel den nacht zegt hetzelfde nummer van 1853 deden de lustige kreten en de sterke geur van aangebrande ajuin in de meeste straten, vermoeden dat de konijnen er nog eens erg aan toe geweest waren ter gelegenheid van den *gebronsden koning*, werd het traditioneele konijn duchtig aangesproken. Het gebrek aan konijnen was oorzaak dat velen zich moesten tevreden stellen met worst met appelspijs (53).

Heden wordt nog enkel te Doornik konijn gegeten op verloren Maandag en dat gebruik is in het land van Ath vergeten.

MAURICE VAN HAUDENARD.

---

(53) *L'Echo de la Dendre*, n° van 12 Januari 1868.

Een schrikkelijke Moord te Brussel.

In den « Europische Mercurius » van het jaar 1694, uitgegeven te Amsterdam, vond ik (blz. 146-149) het volgende verhaal, dat ik zonder eenige wijziging overschrijft :

« Wegens het vermoorden van vijf Persoonen in een huis tot Brussel tusschen den 3den en 4den der Maand February 1694, wierden des morgens door order zijner Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Beyeren de Poorten gesloten gehouden ; de Wachten versterkt ; nacht en dag ronde op de Bolwerken gedaan, om te zien of ook iemand door de Graften wilde trachten t'ontkomen ; drie honderd guldens tot een premie gesteld voor den geen die een of meerder van de Moordenaars kwam t' ontdekken, en in tegendeel die hen verborgen of herbergden met de dood gedreigd ; het Garnisoen in de wapenen gebracht, en met alle omzichtigheid gemonsterd ; bij alle Huisvaders ondervraagd, wanneer hunne Soldaaten t' huis gekomen waren ; alle Herbergen doorzocht ; en de geenen, welken men verdacht van hunne orders te buiten gegaan te hebben, vast gehouden, onder anderen eenen Alexander Dell guerre, Sergeant onder het Regiment des Graaven van Oxenstern, die, den zelfden avond met eenige andere Soldaaten in een Herberg zittende, een groot Mes had laaten zien. Dit alleen was wel geen vast bewijs ; maar gelijk de Godlijke Gerechtigheid niet toelaat, dat zodanige gruwelen ongestraft blijven, vond men hem zo verward in zijn antwoorden, dat de Krygsraad, te meer dewyl uit eenige andere omstandigheden genoegsaam beslooten kon worden dat hy de Moordenaar was, den 8sten der Maand, 's morgens, in de tegenwoordigheid van de Magistraat der Stad, den Scherprechter alles deed vervaardigen, om den Gevangen door de pynbank de waarheid uit den hals te wringen. Hy, die het Feit tot dien tyd toe had geloogchend, ziende dat men te veel bewyzen had, en het hem met ernst zou gelden, begon op den middag de misdaad te bekennen, en verklaarde, dat hy de gemelde Moorden alleen had begaan : Dat hy, tusschen elf en twaalf uuren 's nachts t' huis gekomen, en in de keuken getreeden, van den Man en de Vrouw, die noch op waren, bier had geëischt : Dat de Man het uit de kelder brengende, hy hem met een groote yzere hamer het hoofd had ingeslagen ; met een expresselyk daar toe gekocht Mes den hals afgesneeden ; vervolgens de Vrouw omgebracht ; de (a) Meid, die op het gerucht in het hembd toeschoot, op de trap met de gemelde Hamer den kop verbryzeld ; en eindelyk de Moeder

(a) hier is verschil met de Sententie (Kantteekening).

van de Vrouw gewurgd ; doch het kind, zynde een jongentje van twee jaaren, 't geen hy oordeelde zyne misdaaden niet te konnen ontdekken, onaangeraakt had gelaaten : Dat hy wyders de koffers had geopend ; het contant geld en zilverwerk had geroofd ; en het huis in brand gesteeken, waar door het gezeide jongetje ellendig gestikt en geschonden was ; Dat hy, dit verricht hebbende, door d'Achterpoort was uitgegaan ; het zilver aan de voet van het Bolwerk tusschen de groote Foorn en de kleine Kapel van onze Lievrouw van Krekelendries, in een neusdoek gewonden, dewyl het aardryk ter oorzaak van de vorst niet opgegraaven kon worden, onder eenige vuiligheid had verborgen : En eindelyk, dat hy alle deze gruweldaaden uit een zekere soort van wanhoop, vermits hy al zyn geld met speelen had verlooren, bedreeven had. Op deze belydenis dan wierd het volgende vonnis geveld.

Sententie van Alexander Dellguerre wegens de Moord, door hem 's Nachts tusschen den derden en vierden February 1694 te Brussel bedreeven.

In de pynlyke Inquisitions-zaake van Alexander Dellguerre, geboortig uit Schotlant, Sergeant van de Lyf-Compagnie onder het Regiment van den Overste en Grave Oxenstern, heeft de Ed. Gestrenge Krygs-Raad, alles wel en rypelyk geconsidereert, Recht doende, verklaart : Alzoo den Delinquant, Alexander Dellguerre, bekent heeft buiten Pyn en Branden, dat hy van den 3^{den} tot den 4^{den} dezer, 's Nachts tusschen 12 en 1 uuren, op malitieuser en gepremediteerde wyze zyn waart, met namen Johan van der Velden, Burger dezer Stad, woonende op de Vischmarkt in het Scheld van Vlaanderen, in zyn eigen Huis, uit de kelder komende ; zyne waardinne, swanger zynde van 7 maanden, in de Keuken staande ; de Moeder van de Huisvrouw, achter zynde ; en het Meisken van 't Huis, op het bed te slapen leggende, met een groote Ysere Hamer de kop ingeslagen, en daar op alle vier de Persoonen den Gorgel met een daar toe expres voor drie Schellingen gekocht Mes afgesneden ; daar na de Kisten opengedaan, en daar uit gerooft 153 Patakons, vyf Schellingen, twee Stuivers, drie Vorden, met een Zilvere Mostaart-Pot met een Lepelke, en 2 Goude Ringen van de Vinger van de vermoorde vrouw getrokken heeft, en verder de drie eerst gedoode Ligchaamen in de keuken t' samen gesleurt, eenige Mutzaarden daar op gelegt, de zelven in brand gesteken, en daar na ook het Bedde, waar op het Meisken was slapende, aangesteken, uit intentie om door het vuur de gemoorde Ligchaamen te consumeren ; gelyk den Zoon van den voorschreven Johan van der Velden, 2 Jaaren oud, door de Rook en het Vuur versmoord en dood gevonden is : Dat derhalven, en om zoodanige van hem alleen geperpetreerde horribele Feiten, den Delinquant voorsz. volgens de Rechten hem te verdiende straffe ten eersten zal werden genepen met gloeijende Tangen aan yder Borst eenmaal, op de plaats van d'Executie ; daar na levendig geradbraakt van onder ; daar op de rechter Hant hem afgekapt, en de kop afgesneden met een groot Mes ; daar en boven het Ingewant uitgehaalt, en het

zelve nevens de Hand in 't Vuur gesmeeten en verbrand ; ende tot een eeuwige Memoire en Exempel het Corpus in vier Deelen gesneden, en aan diversse Poorten dezer stad elk Deel gehangen ; de kop ook op een Paal gesteken, met den Hamer voorsz. en het Mes, waar mede hy Delinquant de Moorderye gecommitteert heeft daar aan gebonden. Actum Brussel, den 9 February 1694. Was getekent, Anthon Gunter, Vorst van Anhalt, Praeses. Ende geapprobeert, Hans Adolf, Hertog van Holstein-Sleswig Pleun, Generaal Veld-Marschalk.

* * *

d'Excutie wierd den 12^{den} der Maand op de groote Plaats der Stad volbracht ; staande het gantsche Garnisoen in de wapenen, en ieder Regiment op zyne Wapenplaats. Zes Man van elke Compagnie leidden den Verweezenen ten tien uuren uit de Gevangenis na de plaats der executie ; alwaar het Vonnis gelezen zynde, ontsloot de Provoost van het Regiment de boeijens van zyne handen, en leverde hem aan den Scherprechter over. Deze trok hem de rok uit, en stroopte het hembd nederwaarts ; bond hem vervolgens, na dat hy hem met een neusdoek d'oogen had geblind, aan een paal ; neep hem met gloeijende tangen aan de twee borsten ; leide hem wyders op een rad ; sloeg d'armen en beenen met acht slagen aan stukken ; kapte de rechterhand op een blokje, by het rad gezet, af ; vertoonde het aan alle d'Omstaanders ; rukte de romp open ; wierp d'ingewanden, benevens d'afgehouwene hand, in 't vuur ; en vierendeelde het overschot : wordende de Quartieren vervolgens op verscheidene Bolwerken op staaken gezet ; en het Hoofd, met den Hamer en het Mes waar af hy zich in het bedryven van de Moorden bediend had, op dat der Poort van Namen ten toon gesteld ».

Haarlem, 9 Juli 31.

J. D. U. van Uden.

Steenockerzeel.

De reeks monographieën over Brabantsche gemeenten is zoo even met een deeltje vermeerderd, door het werk van M. PHILIPPE VAN BOXMEER : *Steenockerzeel et Humelghem et leurs Seigneurs. - Généalogie des van Hamme.* Het is een boekdeel van 440 bladzijden, verlucht met 37 platen buiten den tekst en gedrukt door den broeder van den uitgever M. F. van Boxmeer, Refugiestraat te Diest (50 fr.). Het werk werd slechts gedrukt op 300 exemplaren.

Het boek bevat gegevens over de topographie, het grondgebied, de maten en gewichten, de tienden, de cynsen, de gilden, den zandsteen van Lede, de heerlijkheden in het bezit der van Hamme's, de Hinckaerts, de Lanoys, Brandenbourgs, Coutereau's, de Croy's, Fariseaus, Groesbeecks en de Croix. Een kapittel handelt over de Oostenrijksche Keizerlijke Familie die een schuilplaats vindt in het kasteel van Ham bij graaf de Croix. De Romaansche kerk van Humelghem, gehucht van Steenockerzeel, is het onderwerp eener grondige studie. De kerken en kapellen van Steenockerzeel, van den H. Bernardus en van de H. Pharaïldis worden er in beschreven met hun kunstschatten en hun goud- of zilverwerk.

Als bijvoegsel geeft de schrijver, M. van Boxmeer een zeer volledige en op bewijsstukken gesteunde stamlijst der van Hamme's, Heeren van Steenockerzeel en Humelghem. Verscheidene Brabantsche familiën zullen er aanrakingspunten in aantreffen.

Bij de platen merken we op : afbeeldingen van kerken en kapellen, reliquieënkasten en monstransen, de graven der van Hamme's, der Coutereau's, het bedevaartvaantje, de Romaansche doopvont van Humelghem, het Duyfhuys van Humelghem gebouwd in 1500, de halsketens der gilden, enz.

M. van Boxmeer raadpleegde het Rijksarchief, dit van het Aartsbisdom, van de stad Mechelen en van den Heraldischen raad alsmede talrijke gedrukte bronnen. Dit werk is de vrucht van jarenlange opzoekingen, gericht naar één doel.

Enkele drukfouten ontsieren het werk, dat op geslaagde wijze de geschiedenis der Brusselsche omgeving door A. Wauters volledigt en weldra zal uitgeput zijn.

Het uitgeven van dit werk biedt ons de gelegenheid aan om eenige persoonlijke aanmerkingen te maken, die niet het minste afbreuk doen aan de waarde van het boek zelf.

M. van Boxmeer veronderstelt (blz. 18) dat de Heilige Pharaïldis zou gewoond hebben te Geertbroek bij Wambeek, het oude castrum van Steenockerzeel.

Deze veronderstelling steunt op een gift der karolingische bezittingen van *Ochinsala* (Ocherzeel ?) en *Ham*, aan het klooster van St-Trudo door Pepijn van Herstal. (BOUQUET III, 636). Maar zijn de villa's van Pepijn, zoon van Ansegisa, werkelijk deze van Steenockerzeel en van Ham bij Steenockerzeel ? Dit is ten zeerste te betwijfelen. Ochinsala kan evengoed Exel beteekenen. Volgens

Wendelinus zou Exel het *Exahall* zijn, dat genoemd wordt in de Salische wet. *Ehinsala* (in de XI[de] eeuw) *Escele* (in 1161) *Escla* (in 1178) *Excle* (rond 1180), *Hechsela* (in de XIII[de] eeuw zou het bekende gebied *Ochinsala* zijn, door Pepijn van Herstal aan de Abdij van Sint-Truiden gegeven, korten tijd na den dood van Trudo. PAQUAY (*Banier, 1902, 83*) verdedigde deze stelling.

Onbetwistbaar is Neder-Okerzeel (*Hockenscle inferiori*) een oude Frankische cella. In de XIII[de] eeuw behoorde zij toe aan de abdij van *Doneinc* (?). Op 12[den] Juni 1256, verkocht de abdij van Doneinc de bewuste goederen aan de Sint-Michielsabdij te Antwerpen. (*Bijdragen*, 1907, 301).

De Frankische cella van Hoxent-bij-Exel zou toebehoord hebben aan St-Odrada, vrouw van den Frank Wegibald. Zij hadden Ansbald en Bertilindis en werden omtrent het jaar 700 voor het geloof gewonnen door St-Willebrord. In 710 geeft Bertilindis aan St-Willebrord haar goederen van *Hoccascaute* dat hetzelfde zou zijn als Hoxent-bij-Exel, van *Hulislaum* (Hulsel in Nederland) en *Heopurdum* (Hapert) (tekst in PARDESSUS, *Diplomata*, II, 284). Er bestaat nog een *Hoog-Hoxent* en een *Neer-Hoxent*, die schijnen te herinneren aan twee gedeelten eener Frankische cella. Op het *Schanserheike* vond men een bronzen zegelring, kleine hoefijzers, talrijke lijkbussen en bewerkten silex. Op den *Trockweyer*, bij Exel, werden er overblijfselen gevonden van een Frankisch dorp, die reeds opgeteekend werden door *Wendelinus*, die ze identificeerde met de malbergische glosse *Trochwido* en *Trowidovana* (Salische wet VI en XXXVI).

Wat het Karolingische castrum van Ham betreft, bewoond door Pharaïldis, zijn wij er geenszins van overtuigd dat er hier sprake is van Ham-bij-Steenockerzeel.

Ham, *vetus Sax.*, j. *heym*, domus, woning, zegt KILIAEN. 't Is het Germaansche *heim*, *hem*, *ghem*, *um* of *om*.

Wij denken dat het Ham van graaf Witger, Gouverneur (?) van een gedeelte van Austrasië, die huwde met Amelberga, niet hetzelfde is als het Ham van Steenockerzeel, noch dit van Herdershem, noch dit van Dendermonde doch wel Ham-bij-Aalst. 't Staat immers vast dat de H. Gudula vertoefde in het klooster van Ham-bij-Aalst, *domicilium postremum Ham ad Tencram* (Dender) *prope Alostrum*. A. WAUTERS, *Environs*, II, 29, verkiest nochtans Ham op 9000 stappen van Mortzel, op een vlakte wat verder dan Relegem. Daar vindt men inderdaad een *veld van St-Gudula* en VAN GESTEL noteert dat de inwoners er het feest der Heilige vieren. Het domein van Ham zou door Karel de Groote aan de kerk van Mortzel gegeven geweest zijn.

Naar de *Vita Gudulae* door Fr. Hubertus, zou Gudula de dochter geweest zijn van graaf Witger, die monnik werd te Lobbes en van Amelberga, die later kloosterlinge was te Maubeuge. Amelberga zou een dochter geweest zijn van Walbertus en van Amelberga, zuster van Pepijn van Landen (?). Zij zouden drie kinderen gehad hebben : Emebert, die omtrent 695 den bisschop

van Kamerijk St-Vindicien zou opgevolgd zijn, Gudula en Renildis. DIVOEUS voegt er nog bij de HH. Pharaïldis en Ermelindis. Volgens andere bronnen (*Vie diocésaine*, 1910, 108) zou Pharaïldis gesproten zijn uit een eerste huwelijk van H. Amelberga met Diederik. Wat er ook van zij, Witger zou buiten de villa van Ham, gelegen in het oude Brachantum, nog het castrum van Contich bezeten hebben, waar St-Renelle of Renildis zou geboren zijn, terwijl Emebert (Ablebert) zou geboren zijn te Ham, waar hij stierf een weinig na 712 en van waar men zijn lichaam overbracht naar Martinas (Marpent) en daarna naar Maubeuge.

In een oude genealogie van het huis de Streyen (Breda) lezen wij (Hs N° 982 in de Konink1. Bibl.) :

Strinus, graaf van een groot district tusschen Zeeland, Holland, Teisterband, Mensuarië, het markgraafschap van Aves (Antwerpen) aangesteld tot gouverneur van het meerendeel der gezegde provinciën door koning Theodebert. Deze *Strinus* (?) zou het grenskanaal de Stryne doen graven hebben.

Hij zou de vader geweest zijn van Witgerus, graaf van het Land van Stryne. Deze laatste liet een versterkt kasteel bouwen aan de monding in de Maas van gezegde rivier, die genoemd werd Strynemonde (monding der Stryne). Hij huwde met Amelberga, dochter van Walbertus, graaf van Henegouwen. Hij wordt geciteerd in 645 in de abdij van Lobbes, waar hij kloosterling was.

Zijn zoon (?) Witger II, graaf van Stryen zou gehuwd geweest zijn met Imena, dochter van Fendalphus en zuster van Martinus, gouverneur van Austrasië en nicht van St-Aagies, markies van Antwerpen.

Witger II zou opgevolgd geweest zijn door zijn zoon (?) Witger III, graaf van Stryen, gestorven zonder erfgenamen. Zijn broeder Landerick, graaf van Stryen volgde hem op. Deze laatste zou gehuwd geweest zijn met Adelhise, zuster van St-Gommarus, graaf van Duaelen. Zij worden geciteerd in 741. Dan volgt een lijst der Stryens, die ophoudt aan Riebargis de Stryen, geciteerd in 966 door Balderic, bisschop te Utrecht die haar zijn nicht noemt en zuster van H. Hilsunde.

Naar VINCHANT, LE TELLIER, HAGEMANS en de *Acta S. S.*, werd graaf Witger, Heer van Contich, monnik te Lobbes omstreeks 650, nadat zijn dochters Renildis en Gudula in het klooster getreden waren. Witger stierf te Lobbes en zijn lichaam werd overgebracht naar Binche. Zijn vrouw Amelberga, *dame de Chimay* geheeten, begaf zich naar Maubeuge bij haar nicht St-Aldegonde. Zij rustte eerst te Lobbes en daarna te Binche naast St-Witger. De opvoeding van de jongste harer dochters (Gudula) werd toevertrouwd aan haar familielid H. Gertrudis. Na de dood der abdis van Nijvel (656) kwam H. Gudula terug in het ouderlijk huis *te Ham* (in villa Ham vocitata), door GAUCHEZ in zijn *Topographie* bij Vilvoorde geciteerd.

Witger, die gouverneur schijnt geweest te zijn van het *pagus Bracbatensis*, bezat Contich (*Condacum*). Het is BOLLANDUS, die Condacum geïdentificeerd heeft met Contich, terwijl GHES-

QUIERE een lans brak voor Condé. GOETSCHALCX voert in de *Bijdragen*, 1914, sterke gronden aan om te bewijzen dat Condaeum wel degelijk Contich is. Het is te Contich en niet te Condé, dat de abdij van Lobbes talrijke bezittingen had. De kroniek van FALCUIN zegt dat het *pagus Condacum* een der domeinen was, die in de VII^de^ eeuw door H. Renildis aan de abdij van Lobbes gegeven werden. De Heilige verbleef *in Condacum castrum super scell fluvium*. Volgens de *Analectes*, B. IX, 33 zou Renildis aldaar geboren zijn.

Het oude *Castrum* van Contich — misschien wel dit van H. Amelberga — zou gestaan hebben naast de *zwarte gracht* recht tegenover de oude kerk, die vóór 1559 aan haar bestemming onttrokken werd. Op de plaats waar het stond zou nu de nieuwe O. L. V. Kerk staan en de huidige toren der kerk zou nog een oude toren van het castrum zijn (GOETSCHALCX). Het *Super scell fluvium* liet ons nochtans veronderstellen dat er sprake was over het castrum van Cleydael, gebouwd op den *Scelle vliet* (fletum de Scelle). Zoo men nochtans rekening houdt met de groote uitgestrektheid van Contich, dat het tegenwoordige grondgebied van Mortsel, Hove, Linth, Waerloos, Reeth, Terhagen, Boom, Niel, Schelle, Aertselaer en Hemixem omvatte, kan men zich wel afvragen of de verblijfplaats van gouverneur Witger het Romeinsche *castrum* van Rumpst niet was, aan den *samenloop* (condaeum) van Schelde en Rupel.

Dit vraagstuk, dat wel een der belangrijkste is voor de geschiedenis van Brabant, verdient wel een grondige studie.

Laat ons hierbij voegen dat Contich in de VII^de^ eeuw in het bezit was van de Frankische graaf Odelard die huwde met Nonna, zuster van H. Amandus. Odelard zou een officier van Witger geweest zijn. Zijn kinderen waren Eligard, omstreeks 687 te Assche (?) door de Hunnen (?) gedood en H. Berlindis, kloosterlinge te Moorsel-bij-Aalst en gestorven te Meerbeek in 690. 't Is te Herdersem-bij-Moorsel-bij-Aalst, aan een bocht van den Dender, dat het *castrum* van Ham, toebehoorende aan de ouders van H. Gudula, zou gestaan hebben.

WICHMANS zegt « *Nata in finibus Brabantiæ...... ad Tenerum fluvium haud procul ab Alosta oppido sepulta* ».

Samen met Saintes, Sarlardinge, Schendelbeke, Denderbelle, Aalst, Ghevergem, Erondegem, enz., maakte Herdersem in 868 deel uit van de bezittingen van Lobbes. (J. VOS, *Lobbes* I, 422).

't Is van Ham dat Gudula zich *dagelijks* naar de naburige kapel van Moorsel-bij-Aalst begaf. Zij kwam er voorbij den *Duivelsput* in de *Goedelestraat*. Op deze plaats zegt men, gebeurde het insgelijks dat de lantaarn, door den duivel uitgeblazen, op miraculeuze wijze weer aangestoken werd. De oude weg, wellicht Romeinsch, van Herdersem naar Aalst, is afgezet met kleine kapelletjes. De militaire kaart geeft er zeven aan. Te *Hardigisheim* (in 868), misschien het *heim* of woning van den Frank Hardigis, bestond een oud tolrecht, te betalen door visschersbooten die op den

Dender voorbijkwamen aan den *berg van Aelst*, waar het castrum van Ham van den Heer van Aelst zich verhief.

Plaat XVII van *l'Histoire de Steenockerzeel* geeft ons het bedevaartvaantje der kapel van de H. Pharaïldis. Plaat VII stelt het raam voor in het midden van het Altaar der H. Pharaïldis, waaronder het door de tusschenkomst van deze Heilige, op miraculeuze wijze versteende voedsel tentoongesteld wordt.

De Heilige, die volgens M. Van Boxmeer zou geboren zijn te Ham-bij-Steenockerzeel, zou als vader den Lorreinschen (?) prins Witgerius gehad hebben. Gehuwd met een zekere Guido, een jaloersch en brutaal man, wordt zij beschouwd als een weldoenster van menschen en dieren. Op het altaar van Steenockerzeel wordt zij voorgesteld met een gans. Er wordt verteld dat zij zelf dit gevogelte verzorgde en verbood er een enkel dier van te dooden. Toen er eens een gans gestolen was, deed de Heilige er de overblijfselen van opzoeken.

Een andere legende heeft betrekking op de versteende brooden. Pharaïldis † 710, zou naar Steenockerzeel gekomen zijn en er de zgz. *Sinte Verelde kapel* gesticht hebben. In het dorp aangekomen vroeg zij een stuk brood aan een vrouw. Deze weigerde, zeggende « dat al het brood dat ik bezit maar in steenen verandere » En inderdaad al de brooden die zij bezat versteenden op hetzelfde oogenblik. Deze versteende brooden alsmede een klompje boter enz., worden nog te Steenockerzeel bewaard.

Analoge legenden bestaan te Leiden en te Dokkum (brooden van St-Bonifacius), te Dortmund, Landshut en Dantzig. (DE COCK en TEIRLINCK, *Brabantsch Sagenboek*). A. WAUTERS, *Environs*, III, 124, zegt dat het door de tusschenkomst der H. Pharaïldis was dat de brooden versteend werden.

In de H. Veerle (Pharaïldis) kerk te Gent, die eertijds oprees naast het Gravenkasteel, verteld men dat een ziek vrouwtje aan haar zuster brood vroeg voor haar kindje. De gierige zuster veinsde er geen te bezitten en riep uit : « dat al mijn brood maar dadelijk in steenen verandere ». Het vrouwtje werd bijgestaan door een onbekende dame (Verelde) terwijl de onbarmhartige zuster den hongerdood stierf, daar al haar brood in steenen veranderde.

Op 4den Januari exposeert men te Gent de wonderbare brooden. FRIS, *Bibliographie*, zegt dat het lichaam der H. Pharaïldis, maagd, omstreeks 754 naar Gent overgebracht werd. POLLET, *Hist. ecclésiastique de l'ancien diocèse de Liège*, bepaalt deze overbrenging als gebeurd zijnde in 775 door Agilfride, abt van St-Bavo. VAN VAERNEWIJCK zegt dat de kerk van St-Pharaïldis (Ste-Veerle) omstreeks 885 gebouwd werd onder de muren van het Gravenkasteel te Gent, terwijl MEYERE aangeeft dat zij opgericht werd in 912 *juxta novam arcem*. Sommige schrijvers beweren dat *Verhelde* of *Verhilde* den Vlaamschen naam *vrouw Hilde* (voor Frig of Frea) zou verdrongen hebben. De legende der versteende brooden, die op vele plaatsen bestaat, biedt groote overeenkomst aan met de in Frankrijk en België bestaande legenden, betreffende de in megalieten veranderde kudden schapen.

De etymologie van het woord Steenockerzeel blijft in het donkere. Wij kunnen de zwakke uitlegging van A. WAUTERS niet aannemen, die veronderstelt dat *Ocken* een vorm zou zijn van *Ockernoot*, daar de notenboom den boom van Thor was !

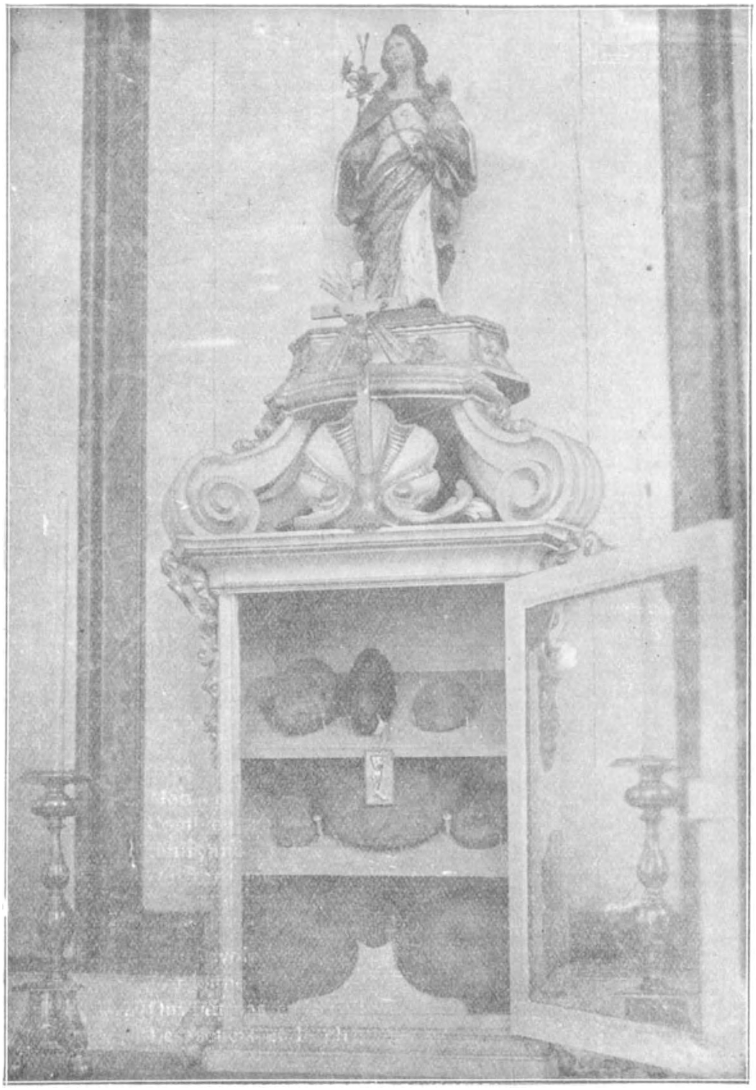

Ochinsala, *Hocensele*, *Hockenzela*, *Hockesele*, *Steinhockensele*, *Steynchockerzele* en andere schrijfwijzen door CHOTIN genoteerd zouden hetzelfde zijn als *hock* = cors, cortis, curtis = villa rustica of colonie en *Sala* = *zele*, woning der colonie (?).

Deze colonie (?) of Romeinsche villa schijnt bestaan te hebben op den *Tichelenberg*, omringd door het *Tomveld* en den Dyck, die het diverticulum is van Namen naar Mechelen. (Gembloers — Tervueren — Sterrebeek — Steenockerzeel — Perck — Elewijt).

Op den Tichelenberg heeft VAN DESSEL *Tégulae* en belgo-romeinsche tiggels gevonden.

In het gehucht Wambeek, waar omstreeks 1383 de kapel van H. Veerle gewijd werd, heeft men in 1897-98 verscheidene Frankische graven ontdekt, georiënteerd O. W. Zij gaven een spies, een spoor, twee pijlpunten, een Frankisch oorlogsmes, een bronzen gesp en een Gallisch muntstuk. Deze voorwerpen werden in 1900 tentoongesteld door graaf de Ribaucourt. De juiste plaats der ontdekking is het *Keiveld*, sectie A, n° 139, op hoogte van den grenssteen 14 van den steenweg van Haacht naar Brussel en op 200 m. ten Z. van dit punt. Er waren 7 of 8 graven op 50 cm. diepte.

Over dit belgo-romeinsch dorp en zijn kerkhof cf. *Bull. de l'Académie Royale de Belgique*, 2de serie, deel XIII, blz. 407, deel XXVIII, blz. 749, en deel XXIX, blz. 749.

Verelde wordt aangeroepen om de genezing te bekomen van zieke kinderen, buikpijn, tandpijn, koorts, veeziekten en eveneens om goede boter te bekomen. Zij zou insgelijks invloed hebben op het goed verloop eener reis, eveneens over de reis naar de andere wereld. Volgens COREMANS zou dit geloof zijn oorsprong vinden in een verklaring van den naam der Heilige : *Vaer* = reis en *hilde* = heilige of geheiligde (?).

Laat ons deze al te lange nota eindigen met een woord over de bidplaats van Moorsel, waarheen H. Gudula zich elken morgen van het kasteel van Ham-bij-Moorsel begaf.

De kapel van Moorsel zou opgericht geweest zijn op het einde der VIIde eeuw door Witger en zijn vrouw Amelberga. Deze bidplaats werd een klooster, waarin nl. H. Berlindis, dochter van graaf Odelard en zuster van H. Amandus, kloosterling werd omstreeks 674. Vandaar ging zij zich vestigen te Meerbeek, haar geboorteplaats, waar zij zou gestorven zijn in 690.

De oude kapel van Moorsel, gezegd Stevenskapel, toegewijd aan de HH. Stephanus en Anna, zou eertijds de parochiekerk geweest zijn van 7 dorpen.

Karel de Groote zou te Moorsel op het graf van zijn bloedverwante Gudula komen bidden zijn, en zou het klooster weder doen opbouwen hebben. Dit laatste, door de barbaren op het einde der VIIde eeuw vernietigd, werd nogmaals verwoest door de Noormannen in de IXde eeuw (OLANUS). Het lichaam der H. Gudula, eerst te Chèvremont verborgen, werd overgebracht naar Moorsel. Omstreeks 937 tot 940 bemachtigde Heer Wenemaer de goederen door Karel de Groote aan het klooster van Moorsel geschonken. In 978 zou Ermanfried, zoon van Wenemaer, de reliquieën van St-Gudula aan hertog Karel voor zijn kasteel te Brussel geschonken hebben.

LOUIS STROOBANT.

Beersse, Augustus 1931.
Vertaling F. H.

Een nieuwe uitgave van het Brugsche « Livre des Mestiers » en zijn voornaamste navolgingen.

In zijn prachtige uitgave der *Collequia* van Fickaert, voor de Antwerpsche Bibliophilen bezorgd, vestigt prof. R. Verdeyen, hoogleeraar te Luik, de aandacht van de lezers zijner geleerde Inleiding op het belang der oude conversatieboekjes, ook wel « benoite boexkens » genaamd, volgens den aanhef, die meestal een aanroeping tot de allerheiligste Drievuldigheid en tot de H. Maagd bevat. Zoo wordt in 't begin van een Gesprächbüchlein gevraagd : « Here ocht goet man, haendir einighe benote ? »

Een der oudste handboekjes van dien aard, zoo niet het alleroudste, werd in de XIVe eeuw samengesteld door een onbekenden Brugschen schoolmeester. De tweetalige tekst er van werd voor een vijftigtal jaren uitgegeven naar het eenig bestaande handschrift, dat sedert Colbert ter Nationale Bibliotheek te Parijs berust. Deze uitgave beantwoordt niet aan de eischen der moderne wetenschap, een oordeel dat ook in volle overtuiging op 'n vorige uitgave van den derden hierachter besproken tekst mag toegepast worden. Sedert jaren werd door schrijver dezes de hoop gekoesterd, den oertekst en zijn latere bewerkingen opnieuw te kunnen uitgeven. Immers, niet alleen voor de geschiedenis van het onderwijs, maar ook voor taalkunde en folklore zijn deze teksten uiterst belangrijk. Om zich er van te overtuigen, doorloope men even de talrijke studiën, aan het *Livre des Mestiers* en zijn afstammelingen gewijd ; of liever de verscheidene tweetalige teksten, nu in 'n soort *Corpus* herdrukt.

Ten andere, er mocht wel in België, door een Vlaming, een uitgave bezorgd worden van een tekst die in ons land, namelijk te Brugge, ontstaan is, en een invloed uitoefende welke zich van de Teems tot aan den Rijn deed gelden.

Op onverhoopte wijze werd deze wensch vervuld door de meesters drukkers van Brugge. Om 'n staaltje van hunne kunde te geven hebben zij besloten de aloude conversatieboekjes, met een inleiding voorzien, pracht- en kunstvol uit te geven, als hulde aan hun stadsgenoot uit de XIVe eeuw, den onbekenden *walscen scoelmeestere* die, zonder eenig model, het eerste conversatieboekje schiep — 'n meesterwerk in zijn aard, waarvan Hij niet eens vermoedde hoe gretig het gebruikt, afgeschreven, vertaald en door den druk verspreid zou worden.

Op het *Jubelcongres van de Archeologische en Historische Federatie van België*, in 1925 te Brugge gehouden, hebben twee verslaggevers zich bezig gehouden met de oude « manuels de con-

versation ». Een hunner, Pater FR. COLLAEY, wijst als volgt op de waarde van deze kleine boekwerkjes in de uitmuntende studie die hij daaraan wijdde : « Het zou nauwelijks de moeite waard zijn er bij te blijven stilstaan, indien men er niets anders vond dan een eenvoudige onderwijsmethode. De grammaticale gegevens echter vormen het minste belang van die « manuels », want beter dan België's twee talen, leeren wij er het Belgisch leven in den goeden ouden tijd uit kennen ». Vervolgens beschrijft de geleerde kloosterling die oude boekjes in een kenschetsende passage, waarvan wij, ten behoeve onzer lezers, enkele regels ontleenen en hierachter in vertaling weergeven :

« Het zijn zoogezegde *guides familiers*, zonder pretentie, die ons plotseling volkomen verplaatsen in het leven onzer voorouders, waar wij ons geheel thuis gevoelen. Van de eerste bladzijde af worden wij overgebracht naar het Belgisch midden van vervlogen tijden, waar edelen en burgers, werklieden en kooplieden, geestelijken en leeken elkander ontmoeten en, al koopend en verkoopend, met elkander kouten, opkomend voor hun belangen terwijl ze, ook toen reeds, klagen over den duren tijd. Wij dringen door tot in hun binnenkamer, zetten ons, nadat wij met hen hebben gebeden, naast hen aan een welvoorzienen disch. Wij volgen hen bij hun werk, vergezellen ze naar de markt, de herberg, en ja ook op reis en op bedevaarten. In een woord, die bescheiden « manuels de Conversation » dragen, zonder iets toe te voegen aan de militaire of diplomatische geschiedenis, uitmuntend bij tot de reconstructie van het vroeger Belgische type, met zijn op den voorgrond tredende karaktertrekken van blijde arbeidzaamheid en dapperen eetlust, van gezond realisme en eerlijke openhartigheid, van gehechtheid aan godsdienst en vaderland.

Het oudst gedateerde van die « manuels de conversation » is wat de schrijver er van het *Livre des Mestiers* of *de bouc van den ambachten* noemde, ter oorzake van de overwegende plaats welke daarin wordt ingenomen door de verschillende ambachten in Vlaanderen, en meer in het bijzonder in Brugge uitgeoefend. Geheel de topographie van het boekje is hoofdzakelijk die van Brugge ; het volstaat deze kleine verzameling te doorbladeren om er zich van te overtuigen. Bovendien verklaart schrijver openlijk en fier dat de goede stad Brugge, een der beste handelssteden die er in de Christenheid bestaat, de eenige is die hij kent, en waarvan hij de talrijke bruggen of poorten, pleinen en straten zou kunnen opsommen. Hij doet dat overigens met een nauwkeurigheid, een modernen topograaf waardig.

Het aloude Brugsche « manuel », het prototype van een meer dan eeuwenlange reeks, werd in de XIVe eeuw opgesteld, meer bepaaldelijk omstreeks 1340, zooals blijkt uit de gegevens die er in voorkomen over den politieken toestand van Europa. In 1875 werd het handschrift uitgegeven op 85 exemplaren, door Jan Enschedé te Haarlem gedrukt.

Daar dit boekje, door de beperkte oplage, uiterst zeldzaam is geworden en de tweetalige tekst er ook niet heel accuraat werd

afgedrukt, scheen een nieuwe uitgave wenschelijk, niet alleen van het prototype, gewoonlijk als M aangeduid, volgens den eersten uitgever, H. MICHELANT, maar ook van de voornaamste navolgingen, hierachter met hun kenteeken of *sigle* opgesomd.

H. — Op het *Historisches Archiv* te Keulen berust een handschrift uit de XVe eeuw, zijnde een *Gesprächbüchlein*, door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN in 1854 uitgegeven, in zijne nu onvindbare verzameling der *Horæ Belgicæ*.

Het eenig bewaarde afschrift kan men om en bij 1420 dagteekenen ; het handboekje zelf werd een halve eeuw vroeger, hoogst waarschijnlijk tusschen 1360 en 1377, vervaardigd, naar het Brugsch model, terwijl de langgerekte voorrede oorspronkelijk werk schijnt te zijn, evenals het onderhoud tusschen meid en huisvrouw, waarvan de toon zoo platweg onkiesch is, dat we niet zouden geaarzeld hebben, deze bladzijde achterwege te laten, ware onze uitgave niet uitsluitend voor folkloristen en taalkundigen bestemd.

Voor het overige, maakt H den indruk een vrije bewerking te zijn van C of D of van hun gemeenschappelijke bron. Hierbij teekent prof. Verdeyen aan : « Daar H waarschijnlijk onder is dan C of D, ware het o. i. juister te spreken van een bewerking van M ».

Ook de taal bevestigt dit verband : het Romaansch gedeelte is Picardisch, zuiver *rouchi*. In het Vlaamsch vindt men naast tal van Limburgsche vormen, verschillende Westvlaamsche vormen en woorden, die Kiliaen als « vetus flandricum » zou bestempelen. Deze ook verraden den invloed van het Brugsch model.

Wanneer men nu H met M en vooral met C en D vergelijkt, dan bemerkt men alras dat de echt Brugsche elementen op den achtergrond treden, hetgeen pleit ten voordeele van de voorgaande veronderstelling. Hiertegen kan men niet, als objectie, de fiere verklaring aanhalen : « Maar ik meen dat er toch een graaf is, die alle koningen, hertogen en prinsen in macht evenaart, en dat is de graaf van Vlaanderen ». Immers de bewerker van H kan dit in zijn model gevonden hebben en het zonder meer overgenomen. Men vindt wel in C specifiek Brugsche elementen die in M ontbreken, en men zal die toch niet aan Caxton zelf, maar wel aan zijn model, ons onbekend gebleven, toeschrijven.

Als rechtstreeksche of onrechtstreeksche afstammeling van M, alsook om het belang van den inhoud, verdiende deze tweetalige tekst opnieuw uitgegeven te worden, met een wel doordachte interpunctie voorzien, wijl deze het lezen van een meestal gedialogeerden tekst buitengewoon vergemakkelijkt.

C. — In 1441 kwam een Engelschman, met name WILLIAM CAXTON, zich te Brugge vestigen om er handel te drijven. Tevens leerde hij er, bij Colard Mansion, de pas ontloken boekdrukkunst en bezorgde met zijn meester menig belangrijke uitgave.

Na een vijf en dertig-jarig verblijf op het vasteland keerde Caxton naar zijn geboorteland terug en vestigde zich in 1477 te

Westminster, in de abdij van dien naam, alwaar hij de eerste drukkerij opende, welke in Engeland werkzaam was.

Welhaast besloot hij, het Brugsche handboekje, voor zijn medeburgers omgewerkt, te drukken. Zoo verscheen in 1483 de *Ryght good lernyng for to lerne shortly frenssle and englyssh,* waarvan nu nog drie exemplaren bestaan, en in Engeland zorgvuldig bewaard worden. De tweetalige tekst is dubbel interessant, uit 'n philologisch en ook uit 'n kultuurhistorisch oogpunt. De moderne uitgave van H. Bradley leek, bij vergelijking met de wiegedrukken, teenemaal onvoldoende. Een nieuwe, zorgvuldig gecollationneerde uitgave van dit zoo belangrijk handboekje scheen dan ook wenschelijk : men zal ze vinden in den hier aangekondigde verzameling, zijnde een soort *corpus* van vier tweetalige teksten, waarvan de laatste, tot nu toe onuitgegeven, met enkele woorden dient te worden beschreven.

D. — Ook hier te lande werd aan het *Livre des Mestiers* de eer toegekend te worden gedrukt. Het verscheen namelijk te Antwerpen, vóór 1501, in den oorspronkelijken tweetaligen tekst, eenigszins herzien en gemoderniseerd, onder volgenden dubbelen titel : *Vocabulair pour aprendre Romain et Flameng. — Vocabulaer om te leeren Walsch ende Vlaemsch.*

Een exemplaar er van, waarschijnlijk een *unicum,* wordt bewaard te Parijs, in de reserve van de *Bibliothèque Mazarine.* Wat den drukker betreft, die heeft zich bekend gemaakt in het *explicit* van het werkje, waar hij verklaart :

Gheprent Thantwerpen bi my roland vanden dorpe
wonende aan dyzeren waghe.

Deze nieuwe tweetalige tekst staat in nauw verband met C en D, afstammelingen van M. Hij wordt nu voor het eerst uitgegeven, dank aan de Brugsche meesters drukkers, die mij in staat stelden, het lang voorbereide plan eindelijk te verwezenlijken. Tot nut en gemak van den lezer, werd de uitgave van de vier aloude conversatieboekjes van eene tweetalige Inleiding voorzien, waarin allerhande wetenswaardigheden over deze « manuels », hunne opstellers en drukkers door schrijver dezes worden medegedeeld. In de Nederlandsche Inleiding zal men ook nog eene verhandeling aantreffen over de taal van William Caxton, en den mogelijken invloed van het Brugsche Vlaamsch op zijn geschreven taal, hoofdzakelijk naar aanleiding van de *Ryght good lernyng,* welke tot hiertoe uit dit oogpunt niet werd bestudeerd. Zoodoende zal deze inleiding niet alleen den bibliophile en folklorist, maar ook den taalkundige misschien eenig belang inboezemen. Moge het zoo worden !

Met dezen wensch besluit ik deze bibliographische aankondiging.

Dr Jan Gessler.

Leuven.

De Wereldtentoonstelling over Volkskunde.

(BERN 1934).

Het Zwitsersch gouvernement organiseert te Bern, in 1934, een groote Internationale Tentoonstelling over Volkskunde. De tijd der tentoonstellingen, wanneer elk land op toonbanken of achter glazen ramen allerlei producten van zijn handel en nijverheid exposeerde, schijnt wel degelijk voorbij te zijn. De menigte voelt geen belangstelling meer voor dusdanige tentoonstellingen. Dit soort is meer geschikt voor handelstentoonstellingen, die elk jaar en in alle landen aan zakenmenschen meer gelegenheid geven om elkaar te ontmoeten en met elkaar te onderhandelen. Tentoonstellingen over een bijzonder vraagstuk, over een bijzonder gebied der volksactiviteit, komen meer en meer in zwang. Te Parijs hadden wij aldus de expositie over Decoratieve Kunst en dit jaar nog hebben wij er de Koloniale Tentoonstelling. In 1934 zal te Bern de Wereldtentoonstelling over Volkskunde gehouden worden. In Juni ll. ontvingen de verschillende regeeringen officieel een uitnoodiging, samen met de vraag er ten laatste vóór 31sten October op te antwoorden. Aanstonds na het ontvangen dezer uitnoodiging vroeg de Belgische Regeering ons, een bestek met schatting der onkosten op te maken, opdat België bij deze tentoonstelling waardig zou vertegenwoordigd wezen. De Minister van Kunsten en Wetenschappen stemde met dit verlangen in. Er blijft nu nog over, te wachten op een besluit van de Schatkist en van den Ministerraad. Wij drukken hier de vaste hoop uit, dat de deelname van ons land aan deze wereldtentoonstelling opmerkenswaard zal zijn.

Laat ons nu verder de bijzondere wijze toelichten, waarop deze tentoonstelling zal georganiseerd worden. Daar het karakter der exposities verschilt, is het ook klaarblijkend dat de wijze van inrichten niet meer dezelfde zal zijn als eertijds. Vermits de behandelde stof begrensd is, is het ook logisch dat vaklieden er zich mede bezighouden. Ook heeft het Zwitsersch Gouvernement, naast een comité waarin vertegenwoordigers zetelen van al de kantons, van de groote machten enz. ; naast een uitvoerend comité dat de onderneming zal moeten verwezenlijken, de tentoonstelling zelf, het programma, de keus der voorwerpen, de goedkeuring der paviljoenen enz. toevertrouwd aan het Internationaal Bureau voor Volkskunde, ingericht op het Congres te Praag in 1928, en werkend volgens het plan van den Volkenbond. Bij de leden van dit bureau werden nog gevoegd : een afgevaardigde van de Internationale Commissie voor Intellectueele Samenwerking, een afgevaardigde van het Internationaal Bureau van den Arbeid en enkele Zwitsersche specialisten in zake Volkskunde. De Zwitsersche Regeering vroeg eveneens aan elk uitgenoodigd land, dat het de na-

tionale Commissies voor Volkskunde zouden zijn, die worden aangeduid om de nationale afdeelingen voor te bereiden.

Op 3^{den} en 4^{den} Augustus ll. kwamen het wetenschappelijk en het uitvoerend comité te Bern bijeen. Ziehier de besluiten die er genomen werden :

De Tentoonstelling zal gehouden worden op een overgroot terrein, gelegen op een hoogte vanwaar het gezicht Bern beheerscht en aan den rand van een heerlijk woud, vanwaar men een prachtigen kijk heeft op de Alpen met de Jungfrau. Het terrein helt zachtjes en is uiterst goed geschikt voor een tentoonstelling.

Een groot gebouw zal gereserveerd worden voor een vergelijkende tentoonstelling over Volkskunde. Voor deze expositie werden een aantal thema's vastgesteld. Elk land zal zich moeten beperken bij deze thema's, ten einde er nuttige vergelijkingen kunnen uit af te leiden. Hier volgen enkele dezer onderwerpen :

1. — *Landelijke woning, hoeve.* Elk land zal enkele typische geboetseerde modellen van pachthoven op de schaal van 1/20ste geven. Aldus zal het mogelijk zijn de wijze te zien en te vergelijken, waarop de bewoners op het land zich huisvesten en de manier waarop zij de inrichting hunner woning opvatten.

2. — *Interieur van een woning*, een plaats, de meest typische, de familiekamer, volledig bemeubeld met voorwerpen, die moeten gekozen worden op zulke wijze dat zij de karakteristieke exemplaren van elk land weergeven.

3. — *Het speelgoed, pop en dier*, uitgezonderd de voorwerpen met de machine vervaardigd, met dezen verstande dat de voorwerpen occasioneel door de kinderen zelf of door hun ouders gemaakt, toegelaten worden.

4. — *De maskers* en de bijzondere carnavalvermommingen van elk land of de speciale gelegenheden, waarbij maskers of eigenaardige kleederen gedragen worden.

5. — *Producten van brood- en pasteibakkerij*, gietvormen en versieringen, die veel zullen bijdragen tot de studie van sommige zinnebeeldige motieven.

6. — *De Paascheieren.*

7. — *De Versiering en haar toepassing.* De voorstelling van dieren, planten en hemellichamen in allerhande versiering : hout, glas, metaal, papier, stof, enz.

Naast deze vergelijkende exhibitie, wordt elk land uitgenoodigd om een nationaal paviljoen te bouwen, waarin naar eigen keuze alles mag tentoongesteld worden, op voorwaarde nochtans dat het betrekking hebbe op zijn Volkskunde. Het zal gebouwd worden in den trant der plaatselijke architectuur, wat betreft bouwstoffen, schikking en uitwendige versiering. Zooveel mogelijk zal men zich beperken bij landelijke gebouwen. In deze paviljoenen mag een verkoopplaats van producten der volkskunde ingericht worden.

Landen die koloniën bezitten mogen hiervoor speciale paviljoenen bouwen, steunend op de koloniale bouwkunde. Zoo de landen, voor deze koloniale tentoonstelling, zich insgelijks konden schikken naar thema's van denzelfden aard als deze die gekozen werden voor de gelijkende tentoonstelling, zou men op deze wijze bekwaam zijn al de volken der aarde te vergelijken.

Gedurende de tentoonstelling zullen volksfeesten georganiseerd worden, waarvoor karakteristieke groepen uit alle landen zullen ontboden worden. Voor België bv. : de Gilles, de Reuzen, de Doudou van Bergen, de vaandelzwaaiers, enz.

Dat zulke tentoonstelling groote belangstelling zal verwekken, is gemakkelijk verstaanbaar. Het Internationaal Bureau

van den Arbeid houdt er zich flink mede bezig. Het onderzoek, door hen in verscheidene landen gedaan, heeft bewezen dat de krachtsinspanning om den werkman gedurende zijn ledige uren bezig te houden, den uitslag niet opleverde dien men er van verwachtte. Het meent dat er meer rekening dient gehouden te worden met de volksopvattingen, en denkt deze expositie te baat te nemen om een grondige studie hierover aan te vangen.

Een aldus opgevatte tentoonstelling, met begrensde, nauwkeurig bepaalde onderwerpen, brengt voor elk land, klein of groot, ongeveer dezelfde onkosten mede. Aldus zal het moeilijker zijn voor een machtig land, de kleineren door hun pracht en praal te overbluffen.

De Zwitsersche Regeering heeft een kapitaal van 70 millioen bijeengebracht voor de voorbereiding dezer tentoonstelling, en men denkt dat de andere landen, om op waardige wijze vertegenwoordigd te zijn, zullen moeten een som van twee à drie millioen ter beschikking hebben, de koloniën niet medegerekend.

De studie van de verschillende uitingen van het volksleven, tot nog toe misprezen, begint zich aan allen op te dringen als een waarnemingsonderwerp van het allergrootste belang. Ongetwijfeld zal men van de kunst achtereenvolgens overgaan tot al de vormen van dit volksleven. Moge België tijdig beginnen om er een passende plaats kunnen in te nemen, en onze medeburgers de noodige krachtsinspanning doen om er in vollen luister te prijken.

DE REDACTIE.

Vertaling F. H

Archivalia in België.

Kort vóór den oorlog verscheen het eerste boekdeel van den *Annuaire des Archives de Belgique*. De tragische gebeurtenissen, waarvan ons ongelukkig landeken het tooneel was, lieten echter niet toe de reeks regelmatig voort te zetten. Na een tweede deel, handelend over de *Archives de l'Etat pendant la guerre* — droevige balans van de verwoestingen, die door een beschavenden veroveraar aangericht werden in een vredelievend gebied — heeft M. J. CUVELIER, algemeen Rijksarchivaris, opnieuw den arbeid aangevat, omdat het hem te pijnlijk zou gevallen zijn « het jubeljaar te laten voorbijgaan zonder aan het publiek te toonen welk deel het Beheer van het Staatsarchief nam in de herleving van het wetenschappelijk leven in België gedurende de moeilijke naoorlogsche jaren ». Tot groot genoegen van dit publiek en vooral van de zoekers, geeft hij ons, in een lijvig boekdeel van 820 bladzijden, omstandige inlichtingen betreffende *Les Archives de l'Etat en Belgique de 1919 à 1930*. Dit prachtwerk, dat onzen algemeenen archivaris en zijn geachte medewerkers tot eer strekt, is belangwekkend van het begin af, dank zij de inleidende nota, waarin baron A. van Zuylen van Nyevelt, op de wetenschappelijke wijze die hem eigen is, de geschiedenis schetst van het mooie gebouw dat het Brugsche Archief bevat: *De Poortersloge van Brugge*. Buiten het zuiver administratief gedeelte, dat ik in 't voorbijgaan voor de belanghebbenden vermeld, bevat deze mooie verzameling de geschiedenis van het Belgisch archief gedurende een tiental jaren. Deze geschiedenis kan met één woord samengevat worden : aangroei, zoowel wat documenten als wat bezoekers betreft, waaruit een vermeerdering van uitgaven voortspruit, die gegrondvest zijn op opzoekingen in het archief. Deze uitslag dient in een helder daglicht gesteld te worden, hetgeen M. Cuvelier en zijn conservators gedaan hebben en waarop in dit tijdschrift, dat zich gedeeltelijk met geschiedkundige opzoekingen bezighoudt, dient nadruk gelegd te worden. Na de reeds met lof vermelde geschiedkundige schets, bevat het eerste gedeelte van het werk — ongeveer 400 bladzijden — een omstandig verslag over het Algemeen Rijksarchief te Brussel. De andere helft van het boekdeel houdt zich bezig met de depots, die ingericht werden in de hoofdstad van elke provincie. Dit gedeelte bevat zooveel verschillende verslagen als er depots bestaan. Dit zou kunnen aanleiding geven tot de gedachte, dat het werk gebrek lijdt aan eenheid en samenhang, doch weldra stelt men vast dat dit gebrek niet zoo groot is als men het wel zou vreezen, daar al de verslagen volgens een identisch plan werden opgesteld. Ik zal slechts de aandacht vestigen op twee punten, niet om het genot van het critiseeren, doch in de hoop dat er zal rekening gehouden worden met deze opmerking bij een volgende uitgave. Het ware wenschelijk, dat alle verslaggevers dezelfde typographische werkwijze zouden aannemen voor

de bibliographische lijst der werken, die steunen op opzoekingen in het archief en gepubliceerd werden door leden van het beheer of door bezoekers. Naar mijn meening is dit gedeelte, samen met dat over den aangroei der verschillende depots, het interessantste van gansch het boek : daarom ware een zoo groot mogelijke eenheid, typographische en andere, te wenschen. Elke verslaggever stelle zich tevreden met het opmaken eener eenvoudige lijst der vermelde uitgaven, zonder daarbij een min of meer lovend commentaar te voegen, zooals het door een hunner gedaan werd (blz. 715) ; de bibliographische verwijzingen wezen steeds streng wetenschappelijk juist en volledig, wat niet steeds het geval is (blz. 519 en blz. 673 bovenaan) ; eindelijk drukke men ze altijd op dezelfde wijze, wat reeds gedaan werd, op een uitzondering na (blz. 608).

Eén wensch nog : dat de tafel der afkortingsteekens in dit werk opgesteld (blz. 243-36) voor het eerste deel alleen, voortaan moge dienen voor gansch het werk, zelfs al moest ze wat verlengd worden.

Alvorens over te gaan tot het drukken, zou een bekwaam man al de afzonderlijke verslagen moeten nazien om er een zoo groot mogelijke eenheid in te brengen. Wat mij betreft, indien ik met dit werk gelast werd, zou ik de lijst der afkortingsteekens verkorten in plaats van ze te verlengen, zooals ik daareven zegde ; ik zou alleen de *zeer dikwijls* geciteerde uitgaven aanhalen op deze vervelende, raadselachtige wijze ; de anderen zou ik aanduiden op een verkorte, doch rechtstreeksch verstaanbare manier. Waarom afkortingsteekens uitvinden voor verwijzingen die slechts heel zelden voorkomen (éénmaal, zooals AAM, ACAM, BSHAG, DRSAC, NF, TVC, hernomen blz. 243 als TUC ; tweemaal : ACAHA, ATAL, BCAM, MCHAC, of zelfs in 't geheel niet : DB) ?

De Koninklijke Commissie voor Geschiedenis heeft in 1922 protest aangeteekend tegen deze cryptographie en aanbevolen « sober te zijn bij het gebruik dezer verkortingen, daar het besparen van enkele typographische letterteekens nooit een hinderpaal mag zijn voor de verstaanbaarheid van den tekst ». Het ware ten zeerste te wenschen, dat men een overeenkomst zou sluiten wat dit punt betreft, en een lijst zou opmaken der algemeen aangenomen afkortingsteekens. Daarbuiten zou men verkorte verwijzigingen kunnen gebruiken, die duidelijk zouden zijn voor iedereen. Ik wijk echter van mijn onderwerp af, en er blijft nog te handelen over andere, niet minder verdienstelijke publicaties dan deze waarover ik gesproken heb, en die voor de schrijvers, samengebracht door den algemeenen Rijksarchivaris, de dankbaarheid moeten opwekken van allen die belang stellen in ons verleden en in de depots van ons archief de getrouwste herinneringen uit vroeger eeuwen doorbladeren, zoo welsprekend voor wie ze verstaat.

« Woorden wekken, maar voorbeelden trekken ». De geachte overste, de bezieler van de groote en wetenschappelijke vereeniging der Belgische archivarissen, minachtte het niet zelf de

handen aan het werk te slaan. Hij zelf klasseerde en inventariseerde het volumineus archief der stad Leuven. Na jaren voorbereidend werk publiceerde hij achtereenvolgens de eerste twee deelen van den *Inventaire des Archives de la ville de Louvain* (Leuven, drukkerij Van Grunderbeeck, 1929 en 1930). En daar « noblesse oblige » geeft nu de geleerde algemeene rijksarchivaris, die wetenschap met werkzaamheid paart, een Inventaris, welke als een model mag beschouwd worden. In de negenhonderd bladzijden der eerste deelen vinden wij de omstandige ontleding van 10.278 documenten. Een derde deel zal deze reusachtige onderneming voortzetten en aldus den eigenlijken inventaris van het Leuvensch archief, van het begin af tot en met 1830, voleinden. Alsdan zal de lezer zich rekenschap kunnen geven van den rijkdom van dit depot, waar schatten opgestapeld liggen die voor het meerendeel onbekend, zelfs niet vermoed waren. Wat nu den zoeker betreft, deze zal gemakkelijk zijn weg vinden in deze overrijke mijn, die nochtans geen doolhof is, dank zij een methodische classificatie en een streng waargenomen chronologische orde, dank zij eveneens en vooral het laatste volume dat eerst en vooral de Inleiding zal bevatten, die alle wenschelijke inlichtingen zal geven, betreffende de vroegere inrichting van het archief en de methode die gevolgd werd bij het classificeeren ; verder een *Alphabetische Tafel der Namen van personen, plaatsen en zaken* : een onmisbaar werktuig voor den werker, dat hem echter zelden in volmaakten toestand geboden wordt.

Ik zal hier niet trachten dit werk naar waarde te loven : elke bladzijde verraadt den meester. Evenmin zal ik nadruk leggen op de meest uitstralende hoedanigheden : logische rangschikking der afdeelingen en onderafdeelingen ; zekerheid der inlichtingen ; duidelijkheid der uiteenzetting, die klaar genoeg is niettegenstaande de bondigheid ; klaarheid eveneens der aangename typographische voorstelling, waarvan de verdienste zoowel aan den schrijver als aan den uitgever toekomt, daar de laatste toch slechts volgens de aanduidingen van den eerste werkte. Evenmin zal ik trachten den rijkdom van dit archief aan te toonen, dat nog niet genoeg onderzocht werd, alhoewel het van zoo groot belang is voor de politieke en economische geschiedenis van het hertogdom, van de stad en van de Hoogeschool, zonder hierbij de folkloristische zijde te vergeten : gewoonten en gebruiken ; drinkpartijen en herbergen ; bier en brouwers, wijn en handelaars, kelder der Universiteit ; jenever en tabak ; ommegangen en bedevaarten ; twisten en geschillen der studenten, enz... Mijn doel was alleen, dezen Inventaris aan de geestesarbeiders aan te bevelen en, in hun aller naam, den opsteller er van te danken en hem er mede geluk te wenschen. Moge zijn verdienstelijk werk een nieuwe ontluiking der historische opzoekingen tot gevolg hebben en een tweeden Van Even opwekken.

Ongetwijfeld bevatten alle rubrieken van dit inventarisboek niet evenveel. Aldus bemerken wij slechts drie nummers in gansch het derde kapittel, dat handelt over het Archief van den

meier als gerechtsdienaar van den prins in de stad Leuven. In een nota leert M. J. Cuvelier ons dat de rekeningen der meiers van Leuven veel vollediger bewaard worden in de afdeeling van het Rekenkwartier in het Algemeen Rijksarchief, waar ze bijna ononderbroken bestaan van 1461 af tot aan 1793 (II, blz. 203).

Vóór meer dan een halve eeuw werd de inventaris van het archief der Rekenkamer ondernomen door Gachard en Al. Pinchart. Deze laatste publiceerde in 1879 het V[de] boekdeel van dit volumineus en zeer belangwekkend werk. Toen meende met dat dit vijfde deel de laatste inventaris zou zijn van dit ontzaglijk groot archief, doch sedert deze uitgave is het nog voortdurend aangegroeid. Een zesde boekdeel zou weldra noodzakelijk wezen om de *vijf duizend* nog niet geïnventariseerde registers te beschrijven. M. H. NELIS, de geleerde kenner van oude schriften en oorkonden, die evenveel gekend en geacht is bij ons als in den vreemde, heeft dit werk van geduld op zich genomen. Hij bezat de bekwaamheid om die taak tot een goed einde te brengen en gaf ons een prachtig boekdeel, zoo dik en groot als een register, waarin eindelijk in 438 blz. in-4°, de talrijke en belangrijke documenten ontleed zijn, die bijgekomen waren in het Archief der Rekenkamer (n° 45668 tot 50963). Een gedetailleerd index der persoons- en plaatsnamen (hij bevat niet min dan 72 bladzijden), vergemakkelijkt de opzoekingen op een bijzondere wijze. Het betaamt ons den opsteller van dit volumineus supplement, prachtige bekroning van een belangrijke uitgave, te bedanken en hem er mede geluk te wenschen, zonder daarom den uitgever van dit mooie boekdeel, dat pas verscheen, te vergeten (Brussel, A. Gilles, 1931).

Dit bibliographisch artikel is vóór alles bedoeld door den « reviewer » als een erkentelijke hulde aan onze archivarissen, die hun wetenschap en hun krachten ten dienste stellen van de gemeenschap der werkers

Leuven. JAN GESSLER.

Vertaling F. H.

Ditjes en Datjes.

De rubriek Ditjes en Datjes *werd geopend voor al onze lezers. Wij nemen er in op de te maken opmerkingen over verschenen artikels, de aanvullende inlichtingen, de verwijzingen naar andere boeken, enz... Op hun verzoek nemen wij er ook vragen in op, die zij stellen om hun persoonlijke opzoekingen te vergemakkelijken.*

Wij hechten geen belang aan de wetenschappelijke waarde der Ditjes en Datjes, *alhoewel we weten dat dit aanleiding geeft tot critiek. Onze lezers begrijpen echter dat het ons onmogelijk is zelf de noodige opzoekingen te doen om de waarheid van elk gezegde na te gaan. Ons standpunt is het volgende : een verkeerde of naïeve uitleg van een feit of een woord kan een bijdrage bevatten tot het langzaam opbouwend wetenschappelijk werk. Elke lezer kan ten andere een missing verbeteren en we durven rekenen op een actieve werking van deze zijde.*

Daar er geen vaste wet in Folklore bestaat, mag geen enkele bijdrage verworpen worden. Wie weet of de zienswijzen van morgen deze bijdragen niet benuttigen zullen. Hebben daarenboven de verkeerde naïeve uitleggingen van opgemerkte feiten niet dikwijls hun folkloristische eigenaardigheid ? 't Is daarom dat de redactie uiterst gemakkelijk alles in deze rubriek opneemt.

Wij dringen er op aan bij onze lezers, opdat zij ons bij elk artikel of bijdrage de aanvullende inlichtingen zouden sturen. Wij geven natuurlijk niet alles uit wat ons toekomt, doch alles wordt bewaard in het archief. Hoe meer werkers er zullen zijn, des te spoediger zal ook de Folklore vooruitgaan.

Het Kappelleken O. L. V. ten Koorts, te Aurodenberg bij Aarschot. — Op een landgoed aangekocht door het Werk der aan tering lijdende Postbedienden, bevindt zich het Kappelleken van O. L. V. van de Koortsen. Samen met twee andere kappellekens die zich in de buurt bevinden, worden ze « de Heiligen van Brusthem » genoemd.

Hoe oud het is, is moeilijk uit te maken ; de oudste archieven maken er geen gewag van. De bejaarde menschen uit den omtrek weten, door overlevering, te vertellen dat er vroeger regelmatig begankenis was om hulp en bijstand af te smeeken. Alhoewel de toeloop der geloovigen verminderd is, toch is deze nog tamelijk groot. Tijdens besmettelijke ziekten komen er nog dagelijks bedevaarders, en de volksmond spreekt van menige genezing.

Het kappelleken bevat een wonderschoon Mariabeeld ; naar beoordeeling van bevoegden is het een kunststuk van waarde. Twee mooie vaasjes in Brusselsch porselein dienen als kandelaars tot

het verbranden der kaarsen, die door de geloovigen geofferd worden. Twee andere vaasjes, gevuld met kunstmatige bloemen, prijken nevens het oude beeld.

Tijdens het goede seizoen wordt langs de voorzijde een hofje aangelegd met lieve bloemen en heesters, om het uitzicht aantrekkelijker te maken.

Zekere Louis Thielemans die voor den oorlog ziek te bed lag, beloofde dat hij zijn gansch leven het Kappelleken zou onderhouden, zoo de H. Maagd hem wilde genezen. Zijn bede werd verhoord en de gedane belofte trouw vervuld.

Gedurende de maand Mei wordt er 's avonds, om 8 uur, op een Thebaansche trompet geblazen om de geloovigen bijeen te roepen tot het bidden van den H. Rozenkrans. De kaarsjes worden aangestoken en het smeekend gefluister der biddende menigte stijgt ten hemel.

De rustige stilte van de omgeving, het geflikker der brandende kaarsjes in de avondlucht, de neergeknielde menigte die op gedempten toon de H. Maagd aanroept, dit alles biedt een eenig en indrukwekkend schouwspel aan.

Doch Louis Thielemans is overleden, en het Kappelleken is in verval. Het dreigt om te vallen, en zoo geen reddende hand opduikt, in de nabije toekomst, zal het onwederroepelijk te laat zijn. Gansche brokken steenen zijn uit de muren gevallen, het dak is versleten, en het doorzijpelend regenwater zal den ondergang bespoedigen (1).

7 Maart 1931.

J. VAN DEN WOUWER.

Iets over den H. Hippolytus. — Uit de opzoekingen waarmede ik mij bezig hield blijkt, dat slechts één enkele kerk van België toegewijd is aan den H. Hippolytus.

Het is de kerk van Thiaumont bij Aarlen.

Daar zij gebouwd werd op de plaats waar zich eertijds een heidenschen tempel verhief, zou deze parochie dus van zeer ouden datum zijn. Men bezit er ten andere de lijst der priesters die haar bedienden van 1351 af.

De H. Hippolytus wordt er vereerd op den eersten Zondag na O. H. Hemelvaart, de feestdag der parochie.

Bij bisschoppelijk besluit werd de openbare vereering van den Heilige op dezen datum verplaatst, terwijl hij nochtans gevierd wordt op 13^{den} Augustus. Is dit misschien een gevolg van den grooten toeloop der geloovigen, die hem kwamen vereeren ?

Vóór de omwenteling en tot omtrent 1860 kwamen de landbouwers van tien mijlen uit den omtrek te paard er naar toe. om den Heilige te vereeren en zijn gunsten af te smeeken.

Rond de kerk waren houten en ijzeren hekkens geplaatst ; waaraan de paarden konden vastgebonden worden.

Men kwam er vooral naartoe met genezen paarden, met hengsten om ze laten te zegenen en te bewaren voor besmetting, met merries en hun veulens. De bedevaarders vroegen er, zooals de huidige pastoor het mij letterlijk schreef, « le succès dans la concurrence entre les différents cultivateurs » (1).

Ongehoord was het, zeggen oude boeken, hoe de hengsten, merries en veulens hinnikten, terwijl de mis gelezen werd en de bedevaarders godvruchtig baden.

Hedendaags wordt op bovenvermelden dag, de bedevaart nog steeds gedaan door honderde personen.

De paarden worden echter niet meer mede gebracht.

De Kerk bezit een reliek van den Heilige, een oud beeld dat den patroon der parochie naast een paard voorstelt, een kerkvenster en moderne banieren.

---

(1) Wij vernemen daareven dat het Werk voor Teringlijdende Postbedienden er zich mede bezighoudt om de noodige herstellingswerken te doen uitvoeren.

(1) d. i. een goeden uitslag bij den wedijver tusschen de verscheidene landbouwers.

Naar verscheidene inlichtingen die mij mondeling medegedeeld werden, zou de H. Hippolytus eertijds vooral vereerd geweest zijn in het bisdom Namen. Tot nog toe heb ik hierover nochtans geen juiste gegevens kunnen verkrijgen.

ERNEST SUSSENAIRE.

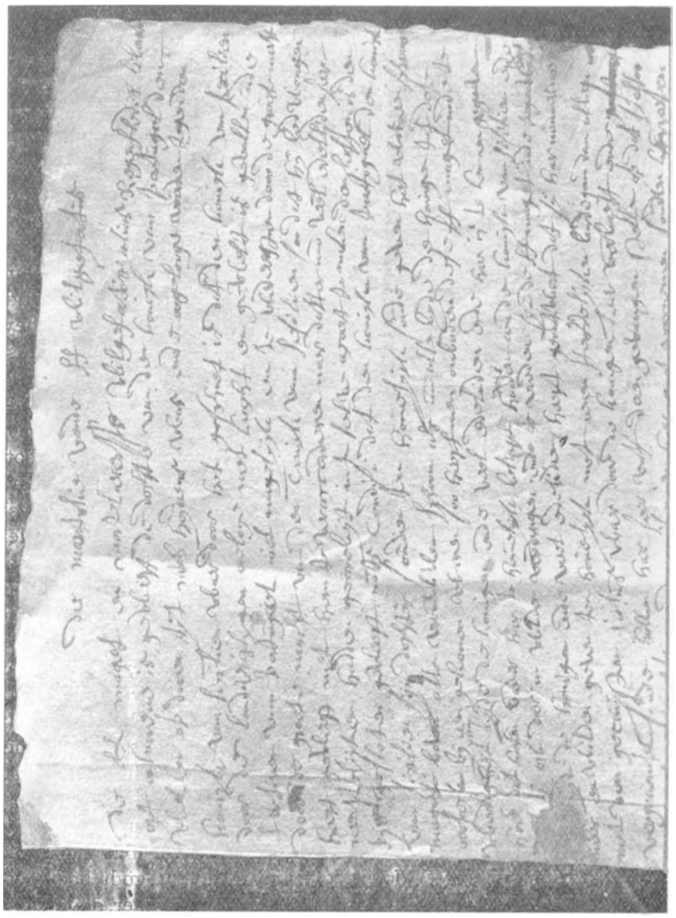

De Marteling van de Heilige Wilgefortis. — In ons bijzonder nummer over Anderlecht (nrs 55-56) hebben wij de oude muurschilderingen der Sint-Pieterskerk gereproduceerd. Op een dezer bemerken wij de beeltenis van de heilige Wilgefortis. — Een zeer eigenaardig handschrift, dat de legende van de heilige Wilgefortis verhaalt, werd ons ter hand gesteld door den E. H. De Ridder, pastoor te Hombeek.

De H. Maget en Martelaeresse Wilgefortis alias Regenfledis, Libortis oft Alouene, is geweest de dochte(r) van den konick van Portugal, den welken op dieën tijt noch heijdens was ende oorgelooge voerde tegen den konick van Sicilien ; waerdoor het geschiet is dat den konick van Secilien, door de landurighen orloge, met kraght ende gewelt, is gevallen inde fortiren van Portugael, niet mogelijck van te wederstaen door de groete macht van den conick van Sesilien ; soo dat hy bedwongen heeft geweest met hem te veraccorderen. Maer datter nu veel edellieden seer neerstelijke hadde gearebeyt int selve acoert te maken, den lesten is den peys gesloten geweest, mits condisi, dat den konick van Portugael den konick van Sicilien syn dochter souden ten houelijck soude geven : het was een schoone maget boven alle vrouwen schoon : als nu alle byde de koningen tot dese oorsake bij een gekomen waren, soo heeft men ontboden des H. Maget inde tegenwordighyt van beyde de konigen ende veel edeliden ende haer is te kennen gegeven hoe dat haer vader haer te houelijck bestemt hadde aen den konigh van Sesilien ende dat si daer oock in wilde verdragen ende te vreden syn. De H. Maget inde tegenwoordigheyt van beyde de konigen ende veel edeliden heeft geantwoort dat sy haer nimmermeer en wilde geven te houelyck met eenen werdelycken bruydegom dan alleen met den gecruysten Jesus ; waer door de konigen seer verbaest ende vergraempt synde hebben haer seer vast doen gevangen stellen, opdat sij alsoo door groote tribulatien ende miserien haer goet voornemen soude herroepen ; maer de H. Maget al gevangen synde, heeft godt ontmoedelyck aenbeden omdat hij haere maeghdelijcke suyverheyt soude willen bewaeren ende het mannelyck geselschap ende dat hij haer soo mismackt ende leelyck van lichaem soude willen maken, opdat sij van geen mans meer versocht en souden worden ; waerdoor dat het gesciet is dat aen haren mont eenen grooten baert is gewassen al aloft sij hadden geweest eenen rechten boer ; ten lesten haren vader willende weten oft sij noch niet en verandert van sinnen ende van ander voornemen geworden was, heeft haer in syne tegenwordighheyt doen comen : de h. Maget, maget met haren baert voor haren vader komende, ende den vader haer aldus siende, is seer gestoert geweest, seggende dat sy doer tooverye desen baert hadde doen wassen tegen het gebruyck van alle vrouwen : de H. Maget antwordende hier tegen, dat haer den baert was gewassen (niet) door tooverije, maer dat godt haer denselven hadde verleent door haer gebeden opdat sij daer door haere maeghdelijke suyverheyt soude ongeschent soude bewaren. Den konick haren vader heeft haer gedreycht, soo sy haren gecruysten godt niet en wilden verloogenen ende syne afgoden aen bidden, dat hij haer op deselve manier vanden gecruysten godt aen het cruys soude doen nagelen ende aen hetselve laten sterven. De h. Maget in haer voornemen stantvastigh blyvende, is door gebot van haren vader gecruyst geweest, alwaer haer groete tribulatien, tormenten ende pijnen syn aengedaen ende als haer die doot was

nakende, heeft (sij) godt gebeden voor alle de genen die haer passiee souden gedachtigh syn, ende den gecruysten godt tot haer gedenckenisse souden aenroepen, dat sij van alle quellingen ende tribulasien ende alle benoutheyt des lichaems ende des geest, door hare voorsprake souden verlost werden ; ende naer dat sij van den hemel antwoort hadde ontvangen, dat sulckx souden geschieden heeft sij haren geest gegeven ; waer naer seer vreeselyck donderslagen, blicksem syn geschiet, soo dat door het geheel paleys van haren vader tot den gront toe is verbrant. Dese h. maget heeft geleden voor het geloof van onsen geeruysten godt Jesus-Cristus 20 Julius in het jaer 138, die gebenedydt moet wesen in alle eeuwen der eeuwighheden. Amen.

Ende om alle degene die haer in eenige benouthyt aenroepen, gemeynelyk geholpen worden ende die ontkomen, soo woert sij door dese oersacke genoempt onlouene : ontkomen. Soo woort sij in Vlaenderen te Artoers geviert ende ock aengeroepen in andere plaatsen. Haren dach die valt den 20e van julius.

O. L. Vrouw van Goed Succes, in de kerk van « Finis terra » te Brussel. — Hierbij de weergave naar een photo van een oud prentje, het O. L. Vrouwbeeld voorstellende dat heden nog vereerd en aanroepen wordt onder den naam van O. L. Vrouw van Goed Succes, in een der zijkapellen der Kerk van «Finnis Terrae», in de Nieuwstraat te Brussel.

Zoo dit prentje niet zeldzaam is mag het nochtans zeker als weinig bekend beschouwd worden. Onlangs nog (14 Mei 1929), verscheen in « Le National Bruxellois » een korte verhandeling over dit beeld. Schrijver stipte o. m. aan, dat men vóór een dertigtal jaren geen prentjes van dit beeld kende en dat alsdan een der vereersters met groote moeite de toelating verkreeg om er de eerste photo van te laten vervaardigen. *Ons* prentje bevestigt integendeel dat er wel afbeeldingen van bestonden, misschien wel vervaardigd omtrent het tijdstip van de aankomst van het beeld in ons land (1625). 't Is zeer moeilijk iets bepaalds hieromtrent te bevestigen, daar het prentje (102 m/m x 182 m/m) noch datum, noch naam van kunstenaar of uitgever vermeld. Nochtans zijn wij er zeker van, dat het vóór 1653 uitgegeven werd daar het gehecht was boven aan een met de hand geschreven thesis, handelende over de logica van Aristoteles, onderteekend te Leuven den 8sten Mei 1653 door Richard MONIOT uit Namen.

Naar het schijnt zouden de studenten der Alma Mater bij uitgevers frontispicen gevonden hebben om hun thesissen op te smukken ; er zouden o. m. bestaan hebben : godsdienstige prentjes, afbeeldingen van Pausen en van regeerende Vorsten. In onderhavig geval is dus het gebruik van de beeltenis van O. L. Vrouw van Goed Succes zeer goed te verklaren.

PEETERS (Rixensart).

Het opknappen der Kerkhoven. — Het Kerkhof wordt te Neerheylissem ter gelegenheid van Allerheiligen opgeknapt, te Opheylissem ter gelegenheid van Paschen.

L. d. W.

De strooien kruisen bij begrafenissen. — De Z. E. Heer Kannunik Janssen, Conservator van het Taxandria Museum te Turnhout, deelde ons mede, dat wanneer gehuwden of weduwnaars sterven, een strooien kruis tusschen twee kareelsteenen op den

drempel van het huis neergelegd wordt. Men bezigt daartoe tarwestrooi, gesneden op ongeveer 20 cm. lengte. De kareelsteenen dienen om het wegvliegen te beletten. Op het oogenblik dat de lijkstoet vertrekt worden groote strooien kruisen op den lijkwagen neergelegd. Deze kruisen worden dan achtereenvolgens afgezet aan elk kapelleken, dat men op den doortocht ontmoet, en waaraan de lijkstoet stilhoudt. Deze kruisen blijven er liggen tot ze door verrotting vergaan. Telkens als de kennissen van den afgestorvene aan deze kapellekens voorbijkomen zullen zij niet nalaten een gebed te prevelen ter zijner intentie ; dit blijft gebeuren zoolang het kruis er ligt.

Vooral in 't Noorden der provincie Antwerpen is dit gebruik nog in zwang.

Geldt het ongehuwden dan wordt het strooi vervangen door twee palmtakjes, kruisgewijze verbonden. Ziehier nu de zinnebeeldige verklaring van het gebruik, en van het verschil tusschen ongehuwden en gehuwden : Strooi, het minderwaardig gedeelte van den plant, blijft op de aarde en verrot er ; de graankorrels, de goede tarwe stijgt op ten Hemel. Palm wordt gebruikt voor niet gehuwden omdat palm heiliger en zuiverder is.

A. M.

Schildje of Blazoen der Sint-Sebastiaansgilde (1). — In zijn laatste werk : Bidprentjes, Sanctjes en Suffragiën geeft M. Emile-H. van Heurck, de afbeelding van het schildje of blazoen eener Sint-Sebastiaansgilde. 't Is een ets voor diepdruk uit de XVII[de] eeuw door Corn. van Merlen. (Antwerpen 1654-1723).

Op de plaat is noch datum, noch plaats vermeld.

Schilden of Blazoenen der Gilden. — Naar aanleiding van de belangrijke en rijk geillustreerde bijdrage van M. Jos. de Beer, in nr 60 van Brabantsche Folklore verschenen, over *De papieren blazoenen der gilden, genootschappen en broederschappen in de streek van Audenaarde* (2), ontvingen wij een zeer belangrijke briefwisseling. Hieraan ontleenen wij volgenden brief van den Z. E. Heer Gaston, vicaris-generaal van het Aartsbisdom Parijs.

Deze prentjes, waar de kenners zich tot nog toe zeer weinig mede bezig hielden waren voor de streek van Rijsel het onderwerp van verschillende bijdragen, o. m.

DELILLE (Eugène Debièvе). *Petite collection lilloise.* VI. *Fêtes Patronales. Corps de métiers lillois.* (Rijsel, Lelen 1896, in-12, 55 blz. gedrukt op 100 exemplaren.

GEORGES HUMBERT. *Blasons de Mélino pour les Corporations lilloises*, in *Souvenirs religieux.* Rijsel, Desclée, 1894, blz. 103 ; 1895, blz. 49.

Dr EUGÈNE OLLIVIER. *Les Blasons de Melino. (Société du Vieux Papier)* T. 17. Juli 1924, blz. 341-349.

Vóór enkele jaren vond ik, te Brussel in een antiquariaat, nabij de kerk van den Zavel, oude gekleurde schildjes. Deze exemplaren heb ik tentoongesteld op aanvraag van mijn vriend M. Emile van Heurck op de Tentoonstelling voor Volkskunst in 1930 te Antwerpen gehouden. Sinds ik die eerste blazoenen vond heb ik ze steeds opgezocht, en bezit of ken er thans een honderdtal (origineele of reproducties) allen uit de streek van Rijsel, meest allen geteekend door Melino.

---

(1) Cfr. Brabantsch Folklore, 10de jaargang, bl. 460.

(2) Brabantsch Folklore, 10de jaargang, bl. 432.

U zult ten andere reeds bemerkt hebben dat de elpenbeenen voorarmband met de beeltenis van den heiligen Sebastiaan, en met het jaartal 1695, waarvan ik u een teekening zond, dezelfde kenmerken draagt als de blazoenen weergegeven blz. 460 en 461 van bedoeld nummer (Fransche Uitgave) en dat men er hetzelfde wapenschild op vindt.

Het ware zeer belangwekkend dat U in volgende nummers de uitslagen kondet opgeven der gedane opzoekingen. Wat mij betreft, ik zal niet nalaten U mede te deelen wat ik vinden zal, zelfs voor Frankrijk.

Z. E. H. GASTON.

De Ommegang van Brussel. — M. Capart, algemeen Conservator der Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, zond ons een photo van een schilderij van Stallaert, thans in het Museum van Turijn. Deze schilderij verbeeld den Ommegang van Brussel (XVIIe eeuw). Wij geven er hiernaast een reproductie van.

Het Wipschieten in de Kloosters. — In « *La Revue de Bruxelles* » verscheen einde Mei 1839, een artikel van *Gachard* getiteld: « *Relations inédites de voyages en Belgique* ». Deze verhandeling is de ontleding van een handschrift in 1839 deel uitmakende van de « Bibliothèque Sainte-Geneviève » te Parijs, en dat als opschrift droeg : *Récit d'un voyage aux Pays-Bas, par le Père du Molinet en 1682*, (in-4° van 58 blz. geschrift van het tijdvak).

Pater du Molinet vertelt hoe hij, toen de pater prior van Groenendael hem naar de kapel van O. L. V. van Loretten leidde, langs den weg een wip opgetimmerd zag, « une perche fort haulte dressée dans un pré ». De prior verklaarde hem dat de kloosterlingen op de groote recreatiedagen zich vermaakten met den vogel met pijlen af te schieten, en hij voegde er aan toe dat dit spel bijna algemeen was in de kloosters in Vlaanderen.

L. d. W.

De Kaars bij Openbare Verkoopingen. — Een oorkonde op perkament uit het archief der pastorij van Maulde (Henegouwen) gedateerd van 17[den] Mei 1760 en betrek hebbende op den verkoop van een half bunder en twee en dertig roeden bouwgrond, begrepen in het leengoed van Laghay, gelegen nabij Chièvres op Tongre-Saint-Martin, vermeld volgenden zin: «*Lequel marché se passera du jour de l'entamement en trois semaines à la morte chandeille.* ...

« Lu, le 4 janvier 1769.

....

« Du dix sept may mil sept cens soixante neuf

« Après lecture faite du présent billet de vente et des enchères qui précèdent, *la chandeille étant allumée*, il fut demandé publiquement à tous les assistans par le coultier sermenté de cet échevinage, s'il étoit personne aucune qui voulut de plus haucher et enchérir su ledit marché et vendage, *la chandeille étant éteinte*, le dit marché servit et est demeuré audit Pierre Joseph Detombe pour lui ou son command, pour le prix et somme compris les deux tiers de quatorze paulmées et une entière, de trois cens douze livres tournois, outre les devises et conditions reprises audit billet de vente ».

Opmerkenswaardig is het, dat de lezing van den opbod, die drie weken de eindelijke toewijzing voorafging, gedaan wordt « la chandeille allumée » van zeer bejaarde personen die het zelf nog wisten van hun grootouders, vernam de E. H. Pastoor van Ladeuze, dat zulke kaarsen ongeveer 10 à 12 cm. lang waren en zoo dik als

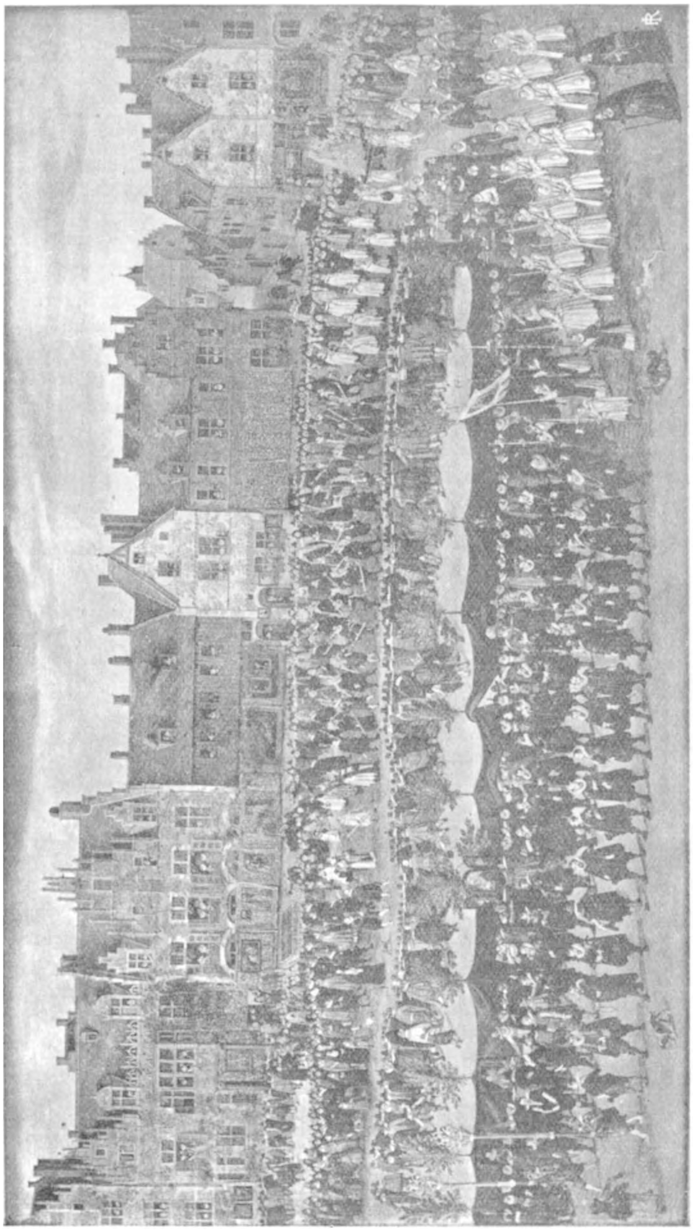

De Ommegang van den Zavel (XVIIde eeuw). Tableau van Stallaert

een pennenstok ; ze konden ongeveer 20 minuten branden. Binst dien tijd kon men steeds hoogen, de toewijzing gebeurde onmiddellijk nadat de kaars uit was.

Er valt niet aan te twijfelen dat dit gebruik de voortzetting is van een ander dat reeds in voege was tijdens de XVI^de^ en de XVII^de^ eeuw (1).

MAURICE VAN HAUDENARD.

De Dieren in de Folklore. — De inwoners van Neerheylissem spreken met tegenzin het woord « verrat » (beer) uit. Wanneer ze nu met een zeug naar den beer gaan zeggen ze : ils s'tchessent. (Ze jagen).

Men noemt te Neerheylissem de muggen « long nez ». Voorheen zegde men ook dat de zwaluwen « de hennen van O. L. Heer » waren.

L. d. W.

Abraham's boom. — Naar hetgeen een bejaard persoon (84 jaar) mij vertelde is te Ligne (Henegouwen) de Abrahamsboom een voorteeken van regen (1).

MAURICE VAN HAUDENARD.

Vereenzelviging der personnages op de muurschilderingen in de kerk van Anderlecht. — In het prachtig nummer over Anderlecht, zegt U onder de plaat op blz. 80 dat de vereenzelviging der voorgestelde personen « twijfelachtig » is.

Dit geloof ik niet. Ziehier waarom ik meen dat de muurschildering den heiligen Adriaan en de heilige Nathalia voorstelt.

Links van het tafereel hebben wij geen ridder, wel een *heilige*. De krans rond zijn helm verwerpt elk andere verklaring. Die heilige heeft ten andere al de zinnebeelden met dewelke hij steeds voorgesteld werd, hetzij op beelden, hetzij op prentjes van Belgischen en Normandischen oorsprong. (Kleederdracht van een ridder met geveerden helm en degen, kapblok met bijl, en den leeuw).

De heilige (type van echtgenoote, te oordeelen naar aangezicht en kleederdracht) is wel de heilige Nathalia, dragende den arm van haar echtgenoot. Hoe zou de heilige Adela met haar twee onverminkte armen een derde, afgehouwden arm dragen. Wel legde de beeldhouwkunst volgens de overlevering het hoofd van den heilige Dionysius in zijn handen, maar de heilige is dan reeds onthoofd, enz., enz.

---

(1) Brabantsche Folklore, 10de jaargang, blz. 343.

(1) Brabantsche Folklore, 10de jaargang, blz. 341.

Ten andere, de krans en de zinnebeelden van het personnage rechts moeten ons er van overtuigen. Het is hier wel de heilige Adriaan. Een ridder afgezonden om den arm van de heilige

Adela af te houwen zou geen krans om het hoofd dragen ; al de andere zinnenbeelden, de leeuw inbegrepen zouden hier anders zonder beteekenis zijn.

Z. E. H. GASTON.

Congres, Vereeniging, Tentoonstelling.

De Th. Poodt Hulde. — In den loop der maand Juli werd Dr Th. Poodt, die vijftig jaar het doktersambt uitoefent, door het medisch korps te Ternath gevierd. Dr Poodt, die gedurende vele jaren burgemeester was dezer belangrijke Brabantsche gemeente, stelde steeds een levendig belang in de Geschiedenis en in de

Folklore zijner streek. In 1896 publiceerde hij de *Geschiedenis van Ternath*, een werk van meer dan 300 blz. In 1926 schreef hij een lijvig boekdeel (meer dan 400 blz.), getiteld : *Les Phénomènes mystérieux du psychisme*, een zeer eigenaardige verzameling observaties, gedaan gedurende zijn langen doktersloopbaan, een rijke bron voor alle folkloristen.

Van het oogenblik af dat onze dienst ingericht was, telden wij hem als medewerker en ons tijdschrift gaf verscheidene, belangwekkende artikels van hem uit.

Herinneren wij hier terloops aan : *Kleudden.* (1ste jrg. blz. 138) ; *Kleudden. Proeve van medico-psychologische verklaring.* (2de jrg. blz. 54) ; *Met den Helm geboren.* (2de jrg. blz. 123) ; *Stallichten, Stalkaarsen of Dwaallichten.* (2de jrg. blz. 184) ; *Het is een Heks.* (3de jrg. blz. 26) ; *Een Zonderling in een zonderlinger Woning.* (3de jrg. blz. 59 en 85) ; *Onze Sibyllen.* (3de jrg. blz. 89) ; *De Kwakzalver op de openbare Pleinen.* (3de jrg. blz. 182) ; *Amuletten of Talismans.* (4de jrg. bl. 207) ; *Mahomets en Ketelmuziek.* (5de jrg. blz. 193) ; *De Wratten.* (9de jrg. bl. 27).

Voortdurend bleef zijn aandacht gevestigd op de volksopvatting van het leven en zijn uitingen, op de wijze van ze uit te drukken, op den rol dien zij spelen in het dagelijksch leven der indivuduen. Van folkloristisch standpunt uit zijn deze waarnemingen steeds zeer belangrijk.

Daarom houden wij er aan ons hier aan te sluiten bij de welverdiende hulde aan Dr Poodt gebracht werd en hem bij deze gelegenheid onze gelukwenschen en de uitdrukking van onzen besten dank aan te bieden.

**

In Memoriam Pol de Mont. — Op 29sten Juni ll. is te Berlijn onze groote Vlaamsche dichter, die terzelfder tijd de inluider was der folkloristische studies in Vlaanderen, overleden in den ouderdom van 75 jaar. In hem verliest de Belgische Folklore een harer werkers van de eerste ure. In 1873, nog student zijnde op de Hoogeschool van Leuven, deed hij reeds een eersten oproep in een tijdschrift dat hij samen met A. Rodenbach uitgaf, om de studenten te wijzen op dit in Vlaanderen braakliggend terrein van nieuwere gedachten en nieuwere studies. Dit was echter slechts een begin. Later vinden we talrijke artikels van zijn hand in de tijdschriften : *Jong Vlaanderen, Volkskunde, Het Nederlandsch Museum, De Toekomst, Nederland, De Dietsche Warande, Het Belfort*, enz. Pol de Mont was de opleider van Alfons de Cock, met wien hij de bekende *Dit zijn Vlaamsche Wondersprookjes* (1896) en *Dit zijn Vlaamsche Vertelsels* (1898) uitgaf.

Wij betreuren dit verlies en achten het onzen plicht hulde aan de nagedachtenis van dezen grooten Folklorist te brengen. Zij, die meer bijzonderheden over Pol de Mont verlangen, kunnen deze vinden in het bijzonder nummer dat door *Volkskunde* aan de nagedachtenis van dezen noesten werker gewijd werd.

**

De Geschiedkundige en Folkloristische Tentoonstelling te Esschen. — Deze Tentoonstelling is waarlijk interessant. Zij is ruim en werd ingericht op een smaakvolle, schilderachtige, aantrekkelijke wijze. Zij leeft, roept herinneringen op uit het verleden en doet de aandacht op zich vestigen. Zij verleidt u tot een oogenblik stilstaan, doet u blijven, houdt u langer dan u zelf eerst wel dacht. U verlaat ze slechts met tegenzin en met het vurig verlangen haar eens weer te zien.

In 't algemeen mogen wij zeggen dat zij betrekking heeft op de gilden uit de streek, op de ambachten, op de rederijkerskamers enz. En juist omdat deze localiteit min of meer buiten de algemeene verkeerswegen van het land bleef ; juist omdat zij bewoond wordt door gegoede boeren, omdat de oude familiën er talrijk zijn, vind men er ook nog ontelbare herinneringen aan het verleden, kostbare verzamelingen, waardevolle stukken. Daar dit alles echter voor het meerendeel toebehoort aan particulieren, zijn deze schatten bijna niet, of soms zelfs in 't geheel niet, gekend. Aldus biedt zulke tentoonstelling het voordeel aan, ze uit private huizen, kloosters, kerken enz., te voorschijn te halen, om ze gedurende enkele dagen door kenners en liefhebbers te laten bewonderen. En hoe groot is voor lieden uit de streek de opvoedende waarde, de aantrekkelijkheid, de leerrijkheid niet van zooveel voorwerpen, die het verleden van hun en van de aanpalende gemeenten weer voor den geest tooveren !

Wat hebben wij dan gezien ? Laat ons met wat orde te werk gaan. Wij hebben toch zooveel gezien ! Het wordt noodzakelijk te ziften, te ordenen.

Eerst en vooral het atelier van een Kempisch schilder. Een parel, een wonder van goeden smaak en schilderachtigheid. Een kleine werkplaats vol boeiende aantrekkelijkheid, waarin elk voorwerp op zijn ware plaats gezet werd met een volmaakten tact.

Daarnaast het tentoonstellingssalon van den schilder, gelambrizeerd, bemeubeld met oude staande klokken in hun kasten, meubels in stijl en vervaardigd uit kostbare houtsoorten, Hollandsche ingelegde kasten, beelden, en versierd met in de streek verspreide kunstwerken. Naast doeken van goede Kempische schilders, bloemen- of landschapschilders, treffen wij er werken aan van bekende, befaamde meesters. Kunt U gelooven dat er in dit salon, naast teekeningen van P. P. Rubens ook werken van Carache, een doek van Teniers en een ander van Breugel de Oudere prijken ? Werken die ergens uit het salon van een kasteel komen om hier tijdelijk in deze tentoonstelling bewonderd te worden.

Hiernevens hebben wij dan de zaal, waarin alles vereenigd werd wat betrekking heeft op de ambachten. Er is nl. een reeks beschermheiligen en wel o. m. een opmerkenswaardig beeld uit de XV^{de} eeuw van den H. Bonifacius, patroon der kleermakers ; verder verzamelingen modellen van kantwerk zooals er hedendaags nergens meer vervaardigd wordt, een tapijt uit de XVI^{de} eeuw, toebehoorende aan de de Lalaings, aardewerk van Oostmalle, een nijverheid die tegenwoordig niet meer bestaat. Dan de schatten der ambachten : halssieraden en kandelaars, sommige in zilver en al wat prachtig is. U ziet er ook het gereedschap van uitgestorven ambachten. Laat echter vooral niet na aan den wand de groote reeks versierde glazen voorwerpen te bewonderen, die eertijds zeer in den smaak vielen, doch helaas om reden hunner breekbaarheid verdwenen, wat ook de overblijvende exemplaren zeldzaam maakte.

Een weelderige Raadzaal volgt op deze der ambachten. Zij

is gelambrizeerd met Corduaan, niet overladen, doch bemeubeld met smaakvolle stukken en verlicht door een mooien kristallen luster. Een beeld der H. Maagd, patrones van Esschen, prijkt op een daartoe geschikte plaats, terwijl de tijd gemeten wordt door een prachtig uurwerk. Tegen den wand bemerken wij afbeeldingen van historische personnages uit de streek. Opvallend is echter vooral een gebeeldhouwde deur met twee vleugels, een waar kantwerk. Inderdaad, in ons land mag men zich wenden langs waar men wil, overal bewondert men er gesneden, gebeeldhouwd, gebeiteld of geschilderd, wonderbare kunstwerken die ons door het verleden nagelaten werden, niettegenstaande vernielende oorlogen en omwentelingen.

Daarnaast werd in een zaal, als kapel ingericht, alles samengebracht wat betrekking heeft op den godsdienst : de heiligen die in deze streek vereerd worden, gelaatstrekken met een soms buitengewone en eigenaardige uitdrukking in hout gebeeldhouwd, door kunstenaars uit het volk ; volksprenten, bedevaartvaantjes en sanctjes. Hier zijn er echter ook, evenals in elke andere zaal, tentoongestelde voorwerpen die een bijzondere vermelding verdienen. Wij vestigen vooral de aandacht op een albasten « Boodschap des Engels », eigendom der abdij van Tongerloo, een werk uit de XV[de] eeuw, tot heden toe onbekend, nooit beschreven, nooit gepubliceerd, en dat nochtans een eereplaats verdient in den inventaris onzer kunstwerken.

Als eigenaardig geschiedkundig voorwerp is er een gewijden altaarsteen, dien tijdens de Fransche Omwenteling en den Boerenkrijg door den priester medegedragen werd, wanneer hij in 't geheim de H. Mis in een schuur ging opdragen. Bij den steen is nog steeds het bewijs der wijding, gedateerd October 1798.

In het aanpalend vertrek werden de herinneringen aan de Rederijkerskamers verzameld en daarom werd het dan ook ingericht als een lokaal der Rederijkers. Het vaandel, (dit van Turnhout), de blazoenen, nl. dit der Kamer van Hoogstraten « 't Eylantierken » ; een beeld der H. Maagd uit de XVI[de] eeuw, patrones eener Kamer, meubelen der vereeniging, portretten der narren met hun kenspreuk of hun rebus : « De wereld voedt veel zotten ». — « Qui stultus est servit sapienti ». Laat ons hier in 't voorbijgaan opmerken dat de oude Rederijkerskamer van Hoogstraten nog steeds bestaat, weliswaar zonder groote vitaliteit doch als een heerlijk overblijfsel uit een glorievol verleden.

Treden wij nu de Kempische Herberg binnen waar gedienstige meisjes in een smaakvol ingericht vertrek, ons het lekker bier der streek inschenken, een dezer goede, locale, verfrisschende, bedwelmende bieren, waarop onze vaderen reeds fier waren.

Hoe goed en gezellig is het hier niet in deze oude herberg, waar niets vergeten werd, neen, zelfs het verhoog niet van waarop 's Zondags en als 't feest of kermis was, de muzikanten onze bazen en bazinnen, boeren en boerinnen, pachters en pachteressen, jongens en meiden deden dansen, totdat zij er zouden bij neergevallen

zijn. Hier vergeten zij het ongunstige weder, het mislukken van den oogst, de ongelukken in de stallen ; hier vieren zij hun vreugde over een rijke opbrengst, verdrinken hun leed en jubelen hun vreugde uit. Hier streelen weer de eenvoudige doch mooie klanken van het volkslied onze ooren.

De Kempische Herberg in de tentoonstelling te Esschen, dwingt den bezoeker tot stilstaan. Hij blijft er zitten en voelt zich opnieuw den Belg van vroeger tijden worden. Genoeg echter daarover. De herinnering er aan alleen doet ons deugd aan ons harte en dit zou mischien wel de beste manier zijn om ons verslag te sluiten.

Er blijft echter nog de groote zaal der gilden en der daaruit ontstane schuttersvereenigingen over. Hier zijn eveneens nog mooie zaken te zien, aan te teekenen, te onthouden : voorwerpen der buks- handboog- en kruisboogschutters, vaandels, halssieraden, schuttersprijzen, beelden der beschermheiligen : Sint-Christoffel, Sint-Sebastiaan of Sint-Joris. De popvormige koeken van Esschen, die men ons op schotels uit Kempische aarde en versierd met de wapens van Esschen, aan den ingang aanbiedt, trekken ons nochtans aan. De Herberg, Breugel, de Rederijkers, de gilden, de volksspelen, dit alles wekt onzen ouden Belgischen aard op, het verleden en het heden reiken elkaar de hand, wij voelen ons weer worden wat wij steeds waren : de tijd die verstrijkt, de eeuwen die voorbijgaan, het leven dat vervliegt, de geslachten die elkander opvolgen. Voorwaar, deze locale tentoonstellingen zijn goed. Zij hebben op de menschen een grooteren invloed dan men wel zou denken, zij vernieuwen den bond met het verleden, doen hen hun grond, hun streek, hun land beminnen. Zij leven, zij ontroeren, zij zijn weldoend en opbeurend. Zij vereenigen op een aangename wijze het schoone met het naïeve, zij drukken tegelijk de ziel van het verleden en van het heden uit. Zij herinneren aan perioden van leed en van vreugde. Zij lokken de bewoners der streek en de nieuwsgierigen van gansch het land aan. De menschen komen er samen, leeren er elkaar kennen en ..... waarom niet ? ..... elkaar beminnen, daar zij er elkaar weervinden.

Vertaling F. H. A. M.

Vlaamsche Folklore Tentoonstelling. — Het provinciaal bestuur van Antwerpen zal in 1933 een groote tentoonstelling van Vlaamsche Folklore inrichten. Zeer belangrijke kredieten — naar verluid 3 à 4 honderd duizend frank — zouden aan deze inrichting geopend worden.

Museum van Folklore en Plaatselijke Geschiedenis te Brussel. — Langzamerhand is eenieder er voor ingenomen. Met genoegen zullen ons lezers vernemen dat het Broodhuis te Brussel ingericht wordt als een Museum van Folklore en plaatselijke geschiedenis. Het oud Museum, thans op de zolders, verdwijnt en een nieuw en prachti Museum wordt in de benedenzalen en op het verdiep ingericht. Men zal aan dit Museum een

aantrekkelijk en levendig karakter schenken met de wedersamenstelling van intérieurs te verwezenlijken. In zulk prachtig gebouw, in het midden der Groote Markt te Brussel, zoo eenig schoon, zal voorzeker dit Museum bij de bevolking een gunstig onthaal vinden en dan ook druk bezocht worden.

Eveneens is er spraak het Poortershuis, Eikenstraat, 10, in Museum te herscheppen. De werken zullen op het einde van dit jaar voltrokken zijn en men zou dan ook met de inrichting kunnen beginnen.

Vde *Sessie van het Internationaal Instituut voor Anthropologie en XIde Internationaal Congres voor Anthropologie en voor historische Archeologie.* — Ter gelegenheid van de internationale, koloniale tentoonstelling te Parijs, werd een buitengewone sessie gehouden, gemeen aan beide instellingen.

De opening had plaats op Zondag 20sten September, de sluiting op Zondag 27sten September.

Ziehier de lijst der afdeelingen.

1ste Afdeeling. — *Morphologische en functioneele Anthropologie. Rassenstudie. Bloedverwante groepen.*

Kenmerkende eigenschappen der inlandsche rassen in de koloniën.

2de Afdeeling. — *Menschelijke Palaeontologie. Voorhistorische Archeologie.*

De voorgeschiedenis der koloniën.

3de Afdeeling. — *Eugenese. Erfelijkheid en Selectie.*

Biologische waarde van de verscheidene rassen der koloniën en hun vermenging met de Europeesche rassen.

4de Afdeeling. — *Psycho-sociologie en criminologie.*

Hereditaire bekwaamheden der gekleurde rassen en hun hierarchieke classificatie.

Vergelijkende criminologie der inlandsche en der blanke rassen in de koloniën.

5de Afdeeling. — *Ethnografie. Folklore. Volkskundige Aardrijkskunde. Linguistiek.*

De ethnografie der beschavingen in de koloniën. Over de methodische werking ten overstaan van den vooruitgang, het behoud of de veranderingen der inlandsche gewoonten en instellingen.

Welke legenden en volksoverleveringen bestaan er nog hedendaags in de koloniën, met betrekking tot de megalietische monumenten ? Welke tooverij- of godsdienstige gebruiken zijn nog in zwang ?

Het Museum van Anderlecht. — Ons lezers herinneren zich wellicht nog de Tentoonstelling van Folklore en Geschiedenis te Anderlecht in 1930 gehouden. Het overgroot succes dat de tentoonstelling bekwam, spoorde het Gemeentebestuur er toe aan ze in

een blijvend Museum te herscheppen. Ingericht in het stemmige begijnhofje, thans gansch hersteld, is het Museum in den Zomer alle dagen toegankelijk van 9 tot 12 uur en van 2 tot 6 uur.

Verder kocht het Gemeentebestuur het huis aan, dat door Erasmus bewoond werd tijdens zijn verblijf in België in den loop der XVIe eeuw. Dit huis wordt eveneens in plaatselijk Museum veranderd.

De Folkloristische opvatting in de wetenschap. — In verstandhouding met de leden der school voor Philosophie van het Institut der Hautes Etudes, heeft M. Minnaert voorgesteld het vraagstuk der folkloristische opvatting in de wetenschap op het programma der neo-folkloristische studiën van het academisch jaar 1931-32, te zetten.

Terwijl bijna alle als dusdanig erkende wetenschappen als vertrekpunt een principe of een abstractie hebben, om daarna al de gegevens en ondervindingen samen te brengen ten einde de juistheid er van te bevestigen, slaat het folkloristische standpunt een divergeerende weg in en tracht op deze wijze dus een nieuw waarheidscriterium te scheppen. Het constateert in het volksleven, in de volksgedachten vele opvattingen, sommige juist, het meerendeel echter slechts in de verbeelding bestaande. Tusschen al deze gedachten is er een die zich als waar, als juist doet erkennen. Is dit echter steeds gegrondvest op een rationeele of proefondervindelijke critiek ? Dit schijnt wel niet zoo te zijn ; andere factoren komen hier tusschen : gebruiken, overleveringen, modes, volksmoraal, volksesthetiek, enz.

't Is tot dit heel nieuw onderzoek dat de folkloristen dezen Winter uitgenoodigd worden.

Totdat dit oogenblik zal gekomen zijn kan iedereen er over nadenken, de feiten die kunnen belang inboezemen opteekenen of een bewijsgrond dien kan aangevoerd worden onthouden. Op deze wijze zal er dan voorzeker even nuttig als nieuw werk geleverd worden.

Séminaire d'Ethnologie. — Op initiatief van M. Lavachery werd er te Brussel een school ingericht voor de studie der ethnologische vraagstukken. De eerste vergadering zal plaats hebben begin November. Wij verzoeken onze lezers hun belangstelling te verleenen aan het werk dezer inrichting.

Union Artistique de Diffusion Folklorique. (A. S. B. L.). — Te Brussel werd op 30sten Januari een vereeniging zonder winstgevend doel gesticht, die tot naam kreeg « Union Artistique de Diffusion Folklorique » (U. A. D. F.), en waarvan het statuut in het bijvoegsel aan het Staatsblad verscheen.

Ziehier de doeleinden dezer vereeniging : een wedijver doen ontstaan tusschen hen die zich met folkloristische vraagstukken bezighouden, de lust tot de geschiedkundige opzoekingen verspreiden en door deze verspreiding de ontwikkeling van deze vraagstukken in alle milieu's verzekeren : bijgevolg dus ook de folklore meer en meer als wetenschap doen erkennen .... vriendenbetrekkingen doen ontstaan tusschen haar leden ten einde hen de theorische en practische studie van de Folklore en de aanverwante wetenschappen te vergemakkelijken.

Om dit te bereiken zal de Associatie zoowel met behulp harer leden als met de medewerking van andere personen, voordrachten, tentoonstellingen, uitstapjes, photographische en kinematographische opnamen, dramatische of lyrische kunstavonden inrichten.

Voor verdere inlichtingen of om deel uit te maken van deze vereeniging wende men zich tot het Secretariaat der Associatie : 55, Ooststraat, Schaarbeek.

**

Bijzonder Fonds te Nijvel. — Het gemeentebestuur van Nijvel nam onlangs een beslissing, door allen welkom geheeten, zoowel door de inwoners zelf, als door de vreemdelingen die belangstellen in het geschiedkundig verleden en de kunst van deze aloude stad. Men weet dat bij gebrek aan voldoende inkomsten de Kerkfabriek der Hoofdkerk niet bij machte was de herstelling, zelfs niet het gewoon onderhoud te doen van het zoo prachtig Romaansch-Rhynsch-Byzantynsch Kerkgebouw, waarop Nijvel terecht fier is.

Anderzijds is de Nijvelsche folklore bijzonder rijk, velen kenden dien rijkdom niet, vóór de Tentoonstelling die door toedoen van onzen dienst gehouden werd en zulk flink succes verwierf.

Daar dit jaar het stadsbestuur over inkomsten beschikt, welke niet als gewone kunnen aanzien worden, werd er besloten deze sommen te doen dienen tot herstelling der hoofdkerk, het oprichten van een Museum voor Folklore, het aanleggen van een speelplein, toekenning van belooningen voor intellectueele werken door den Raad te bepalen.

Aldus zullen verscheidene ontwerpen verwezenlijkt worden. Dit zal veel bijdragen tot den goeden naam van Nijvel, en op bijzondere wijze gewaardeerd worden door de bezoekers der aloude stad.

Prijs der Provincie Antwerpen. — Om de twee jaar verleent de Provincie Antwerpen aan den schrijver van het beste werk over de Folklore van het Vlaamsche Land een prijs van 500 frank. In 1931 is den prijs toegekend geweest aan M. Cornelissen voor zijn werk : *Volkshumor, enz.* waarvan wij hier reeds recensie gaven.

Films van Brabantsche Processiën. — M. ten Hoet Parson, bestuurder van het Hollandsch tijdschrift : *De Kroniek,* waarin reeds meermaals verhandelingen verschenen over folkloristische uitingen in ons land, heeft thans de kinematographische opnamen aangevangen van de Brabantsche processiën en meest karakteristieke kermissen.

Wij zijn met hem in akkoord gekomen om ons een afdruk van ieder dezer films aan te schaffen. Aldus werden reeds aangekocht : De processiën van Hakendover, Anderlecht en Halle. Kermisscènes werden ook opgenomen, o. m. De Meiboom te Brussel, De Reuzenstoet te Brussel en te Tienen.

Ieder jaar zullen wij de verzameling van onze filmen trachten te verrijken.

In de Bibliotheek van het Volkshuis te Brussel zal weldra een bijzondere afdeeling gesticht worden, voorbehouden voor boeken, tijdschriften en andere druksels de volkskunst aanbelangende.

Het Middeleeuwsch Kasteel van Beersel. — Dit zoo belangwekkend geschiedkundig monument is voor het publiek toegankelijk op de Donderdagen, Zaterdagen en Zondagen, 's namiddags.

Inkom 2 frank ten voordeele der herstelling.

Wegwijzer vertrek uit Brussel : Tram 9, vervolgens autobus Ukkel-Calevoet-Beersel of wandeling te voet.

Boekennieuws.

De toestand van onzen dienst laat ons niet toe een systematische bibliographie op te maken. 't Is ons evenmin mogelijk er beoordeelende bibliographie bij te geven.

Beide taken hopen wij wel eens te kunnen volbrengen.

Wij geven hier enkel op de uitgaven die ons toegezonden werden door de schrijvers of ook nog de meest belangrijkste boeken die wij aankochten.

In twee prachtig uitgegeven deelen (Firma Beyaerts, Brugge), tracht M. EMILE RENDERS de oplossing te geven van het vraagstuk *Van der Weyden, Flémalle, Campin.* De twee stellingen die hij verdedigt zijn : 1° dat meester Rogier de la Pasture, gezegd « le Rogelet » niet dezelfde is als Rogier van der Weyden, schilder der stad Brussel en zoon van Henri de la Pasture ; 2° dat de karakteristieke werken, toegeschreven aan den anoniemen meester van Flémalle, werken zijn van Rogier van der Weyden, uitgevoerd vóór 1440. De schrijver geeft een grondige critiek van het standaardwerk van M. Jules Destrée over Rogier de la Pasture ; hij onderzoekt in 't voorbijgaan enkele documenten, die bewaard worden in het archief van Doornik ; daarna geeft hij een vergelijkende studie van acht en vijftig prenten, die tweehonderd details aangeven van schilderijen, toegeschreven aan Rogier of aan den anoniemen meester van Flemalle.

De tegenstrevers van het standpunt van M. Renders, zullen moeten toegeven dat zij hier te doen hebben met een stevig gebouwd werk, geschreven door iemand, die zijn onderwerp grondig kent en daarbij de noodige bevoegdheid bezit om een oordeel te

vellen wat het aan iemand toeschrijven van een kunstwerk betreft. Of hij zijn tegenstrevers er van zal overtuigen is een andere vraag? In alle geval zal hij hen verplichten nauwkeurig hun eigen argumenten na te zien en al ware het maar in dit opzicht alleen, dan nog zou het nauwgezet werk van M. Renders toch ontegensprekelijk nuttig zijn als bijdrage tot de Kunstgeschiedenis.

**

P. H.

JOZEF CORNELISSEN. *Nederlandsche Volkskunde op Stad en Dorp, Land en Volk.* Uitgave « De Sikkel » Antwerpen. dln. IV en V.

Het IV^de^ deel bevat een lijst der bijnamen en spotnamen, schaiksche en spotzieke vertelsels, verhaaljes van volkskundigen oorsprong, spreekwoorden en uitdrukkingen waarmede de inwoners der dorpen uit Overysel, Drente, Groeninghe en Friesland bestempeld worden. De schrijver zoekt de oorsprong of de etymologie der soms heel eigenaardige uitdrukkingen.

Een kapittel geeft de lijst der verzonnen of ingebeelde dorpsnamen, die gebruikt worden in de volkstaal.

Een ander kapittel geeft een lijst der ironische uitdrukkingen waarmede vreemde volkeren aangeduid worden : Franschen, Duitschers, Engelschen, Schotten, Ieren, Zwitsers, Oostenrijkers, Bohemers, Spanjaarden, Italianen, Joden, enz.

Zuiver documenteerende studie die een belangrijke bijdrage brengt tot de Hollandsche en Vlaamsche Folklore.

Het V^de^ deel bevat de analytische tabel der vier volumen, een lijst der geographische namen en een register der spotnamen, die kostbaar zijn voor alle Folkloristische zoekers.

In zijn geheel genomen dient de aandacht van allen op dit werk van den Heer Cornelissen gevestigd te worden, zoowel om reden van den inhoud als om de sobere en practische voorstellingsmethode door den schrijver gebruikt.

**

P. H.

Ardensche Folklore. Sint-Hubert. — Niemand heeft reeds de prachtige Tentoonstelling der Jachttropeeën te Sint-Hubert in 1927 vergeten, gehouden bij gelegenheid van het XII^de^ eeuwfeest van den dood van den geëerden patroon der jagers.

Even opmerkenswaardig was de Tentoonstelling van de herinneringen der Abdij en het interessante Museum voor Folklore, dat door duizende bezoekers kon bewonderd worden in de prachtige zalen der oude Benediktijnerabdij, die hedendaags een Opvoedingsgesticht van den Staat is.

Omstandigheden, die onafhankelijk waren van den wil van het Comiteit voor Ardensche Folklore, stelden hetzelfde in de onmogelijkheid vóór dit jaar het *Mémorial illustré de l'exposition folklorique et des souvenirs de l'Abbaye* te publiceeren. Het opstellen er van werd toevertrouwd aan den Graaf Joseph de Borchgrave d'Altena, conservator van het Museum der Hallepoort.

Wij brengen ter kennis van het talrijk publiek, dat zich voor deze roemrijke souvenirs interesseert, dat dit merkwaardig werk aan 12.50 fr. per exemplaar te bekomen is, mits aanvraag aan M. O. Servais, schrijver van den « Folklore Ardennais » te Sint-Hubert. Het werk, 22 op 15, bevat 109 bladzijden, 30 gravuren en is ten zeerste verzorgd.

**

Necrologie.

Onze Dienst ondergaat een groot verlies door het afsterven van den E. H. Xavier Vermeyen, gewezen pastoor van Chapelle-Saint-Laurent-Piétrebais, tegenwoordig pastoor te Maxenzele, geboren te Hauwaart den 19^{den} December 1875 en overleden te Brugge den 7^{den} Juli 1931. Van het begin af van ons tijdschrift was hij een regelmatig briefwisselend lid ; nooit deden wij vruchteloos beroep op zijn kennis en hij bewees talrijke diensten aan onze medewerkers, wanneer deze verlangden nuttige inlichtingen te bekomen voor hun werken. Wij sluiten ons aan bij de droefheid der zijnen en vooral bij deze van zijn broeder, M. Vermeyen, pastoor te Droeshout, die eveneens onze werking steunt.

**

Onze oproep.

De oproep tot onze abonnenten om nieuwe lezers aan te brengen werd gehoord. Wij danken hen die er aan beantwoorden met ons nieuwe leden te bezorgen. Sommigen konden geen nieuwe leden in hun omgeving vinden en verkozen daarom den prijs van hun abonnement te verdubbelen.

Aan allen bieden wij onzen dank aan. Wij vernieuwen dezen oproep daar wij graag ons duizendste lid zouden willen inschrijven.

**

Abonnementen.

Onze leden die het bedrag van hun abonnement op den 11sten jaargang, beginnende met dit nummer, nog niet gestort hebben op onze postcheckrekening n^{r} 142119, gelieven dit zonder uitstel te doen. Binnen enkele dagen zullen de kwijtingen in omloop gebracht worden.

**

11ste Jaar. — Nr 62-63 November 1931-Januari 1932

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Melkwezer. — De Ruitersomgang te Werchter. — Oude maten van Brabant. — Erasmus te Anderlecht. — Bunsbeek in het Romeinsch Tijdvak. — Het verven der goederen te Leuven. — Een zonnewijzer uit de XVIIe eeuw. — Bombardement van Brussel. — Ditjes en Datjes. — Congres, Vereeniging, Tentoonstelling. — Boekennieuws. — Necrologie. — Onderscheiding.

Melkwezer.

—

GESCHIEDENIS EN FOLKLORE.

—

Tot nog toe werd er weinig over *Melkwezer* geschreven. Als wij geen rekening houden met enkele verspreide nota's van den E. H. P. V. BETS, van den E. H. FRÉNAY, pastoor te Laar (1), en met een bondige studie door A. WAUTERS in zijn *Communes Belges*, is er bijna nergens iets over dit dorp te vinden. Dit is het geval met vele, zoogezegd onbeduidende localiteiten, en wij zijn er van overtuigd dat hier een werkelijke leemte aan te vullen is. Het spreekt van zelf dat wij geen afbreuk willen doen aan de verdiensten van hoogergenoemde historici, wier werken wij ten zeerste waardeeren. Integendeel brengen wij hier nogmaals hulde aan deze geduldige werkers der eerste ure, die

(1) Het werkje van FRÉNAY, waarschijnlijk uitgegeven in 1892, konden wij niet ontdekken. We maakten echter gebruik van het voornaamste uit dit boek, door P. V. BETS in Juli 1892, in het weekblad *De Leeuwenaar* uitgegeven. Het werk zelf handelde over de geschiedenis der vereenigde kerken van Neerhespen, Gussenhoven en Melkwezer.

met moeilijkheden te kampen hadden die voor ons niet meer bestaan, die de baanbrekers waren in een wetenschap waarvan de methodes nog niet vast stonden, waarvan het belang nog niet zoo algemeen erkend werd als op onze dagen. Onvermijdelijk echter vinden wij in deze werken vele onnauwkeurigheden en bleven er in sommige zaken onopgemerkt. Meestal immers was men verplicht slechts op oude oorkonden te steunen, die dan nog in vele dorpen bijna totaal ontbraken. Er werd niet genoeg ter plaatse zelf ondervraagd. Het doel weze dus : het bestaande verbeteren en aanvullen.

Graag zouden wij over elk dorpje een degelijke monographie zien verschijnen, waarvan het materiaal bijeengebracht werd door de bevoegdste personen, die ter plaatse zelf verblijven. Iedere streek vraagt haar eigen werkkracht, daar zij niet volledig begrepen kan worden door buitenstaanders. En nu werpe men niet op: «Over mijn dorp is niets te vinden ! », want dan zou *uw* dorp een uitzondering zijn. Er moet noodzakelijk een verschil bestaan in de levensuitingen, daar nergens de levensvoorwaarden totaal dezelfde zijn. Zonder het belang van dusdanige verhandelingen te overschatten, meenen wij nochtans, dat zij hier of daar een steentje kunnen bijbrengen tot de Geschiedenis of tot de Archeologie. Het ontdekken van een nieuw document, of het uit den vergeethoek halen van een merkwaardig beeld of doek, zijn immers hier geen zeldzame feiten. Meer nog verdienen zij echter onze aandacht op Folkloristisch gebied. Vele gebruiken werden immers eertijds niet opgeteekend ; gebruiken die evolueeren of langzamerhand verdwijnen om binnen ettelijke jaren heelemaal vergeten te worden. Dit is reeds al te dikwijls het geval, vooral wat de gilden betreft. Het is noodig steeds meer materiaal te verzamelen, ten einde met steeds grooter stevigheid de wetenschappelijke Folklore van ons land op te bouwen.

In ons onderwijs eveneens verdient de locale geschiedenis wat meer op den voorgrond geplaatst te worden, vooral in den hoogeren graad. Waar het kan mag en moet zij ongetwijfeld gebruikt worden om de geschiedenis van het land te helpen verstaan, doch niet alleen als dusdanig mag zij opgevat worden. Al te dikwijls constateeren wij dat

vele personen, die nochtans een goed lager onderwijs genoten, bitter weinig van hun geboortestreek afweten. Wat weten ze verder nog over Julius Cesar of Karel V ? Wat blijft er dan nog over van ons geschiedenisonderwijs ? De geschiedenis is uiteraard een vak dat door het kind niet goed begrepen kan worden ; het locale verleden ligt meer in zijn bereik. Het spreekt echter van zelf dat ook hier overbodige details dienen vermeden te worden.

Aldus meenen wij genoegzaam aangetoond te hebben, dat hier nuttig werk te verrichten valt. Altijd streng wetenschappelijk echter ; geen veelschrijverij noch onnoodige citaten uit reeds bestaande werken (2).

—

Het dorpje dat we hedendaags *Melkwezer* noemen, ligt in den Zuid-Oostelijken hoek van het Hageland en grenst ten N. aan Neerlinter en Drieslinter ; ten O. aan Heelen-Bosch ; ten Z. aan Orsmaal-Gussenhoven en ten W. aan Wommersom. Bestuurlijk behoort het tot het kanton Zoutleeuw. Volgens den aard van den bodem moeten wij het plaatsen in de overgangsstreek tusschen Hageland en Haspengouw. Ten Z. eener lijn die ongeveer de *Dorpsstraat* en de *Boschbaan* volgt, is de grond zwaarder dan ten N. Gemakkelijk verstaanbaar is het echter dat juiste grenzen trekken onmogelijk is. Wij hebben er zand, turf, mergel en Haspengouwsche klei. De alluviale gronden ten N. gaven het ontstaan aan goede natuurlijke weiden. Het dorp ligt in een licht glooiende vlakte, die langzaam stijgt naar het Z. O. Men deed ons eveneens opmerken, dat de bouwlaag van den *Hazenberg* langzamerhand door erosie naar de aanpalende lager liggende weiden afgevoerd wordt. Volgens het kadaster van 1834 was de globale oppervlakte van Melkwezer 450 Ha. 40 a. (belastbaar : 440 Ha. 88 a. ; onbelastbaar : 35 a. 90 ca. ; wegen : 9 Ha. 16 a. 10 ca.). Op 31sten December 1929 geeft het kadaster ons

---

(2) Hier past een woord van dank aan den E. H. Tilburgs, pastoor ; den H. X. Donvil, onderwijzer en den H. Pr. Donvil, veekweeker, die ons bij het opteekenen onzer nota's behulpzaam waren.

448 Ha. 18 a. 10 ca. (belastbaar : 438 Ha. 78 a. 45 ca. ; onbelastbaar : 9 Ha. 39 a. 65 ca.). Deze oppervlakte wordt verdeeld in twee secties (niet één, zooals we lezen in Wauters) : sectie A : *Het Dorp* en sectie B : *St. Peters Bosch.*

De aangroei der bevolking gedurende de verloopen eeuw mag normaal genoemd worden. In 1910 telden wij 450 inwoners. Dit getal klom in 1920 tot 470 en in 1930 tot 475 (3).

Wij hebben het nuttig geoordeeld bij deze verhandeling een toponymische schets te voegen, daar wij ondervonden, bij het nagaan der plaatsnamen door Wauters opgegeven, hoe moeilijk sommige namen te situeeren zijn, daar meer dan een hedendaags niet meer bekend is. Hierover echter meer bij de bespreking der namen zelf (4).

De naam *Melckwezer* onderging in den loop der tijden slechts onbeduidende veranderingen. Door het volk wordt het dorp eenvoudig *Wezere* geheeten. Het voorvoegsel *Melk,* waarschijnlijk om reden der talrijke weiden, werd later bijgevoegd in de schrijfwijze, om misverstand te voorkomen met het dorpje *Wezeren* bij *Landen* (*Wals-* of *Waalsch Wezeren).* Als spelling in het verleden noteerden wij *Wiser* (1185), *Weser* (1229, XIV^{de} eeuw, 1403-1404-1688-1703), *Wisscrin* (1342), *Wesere* (1229-1232-1312-1383-1440-1478-1505-1574-1620-1626-1709), *Weesere* (1440,XVI^{de} eeuw *Wezeren* (1588), *Wezere* (1507-1508-1600-1602-1642), *Weseren* (1624-1634-1740), *Melckwesel* (1728), *Melckweser* (1786-1807 en ook nog hedendaags). Wij moeten hieruit besluiten dat de naam nog steeds op dezelfde wijze uitge-

---

(3) Nadere bijzonderheden en cijfers in :

A. WAUTERS. *Communes Belges. Canton de Léau,* 1887, blz. 120 à 125.

DE SEYN. *Diction. des Communes Belges.*

P. V. BETS in *Zout-Leeuw* I, blz. 200, geeft bij een optelling van 1526, 36 huizen.

(4) Zeer dienstig waren ons de bekende werken van :

Dr J. LINDEMANS, *Plaatsnamen 1925* (geciteerd L.).

Prof. ALB. CARNOY. *Orig. des noms de Lieux des environs de Bruxelles.* (geciteerd C.).

AUG. VINCENT. *Les noms de Lieux de la Belgique* 1927, (geciteerd V.)

sproken wordt als eertijds. Opvallend is hier wel het Indo-Germaansch suffix *er=ara*, dat veel voorkomt in waternamen (L. blz. 25). *Wes* vinden we terug als *Was*, *Waes*, *Waas*, een grondwoord dat meermaals gebruikt wordt om moerassige, drassige gronden aan te duiden (C. blz. 51). Deze uitleg schijnt ons de meest logische te zijn, daar de bodem eertijds wel zeer nat was op sommige plaatsen. Ook *Wezeren bij Landen* zou een dergelijken oorsprong hebben. Sprekende over de *Molenbeek* te Landen, zegt G. LEFÈVRE (5) : « L'ancien nom de notre cours d'eau était sans doute *Weser*, nom porté par l'endroit de la source, comme c'est le cas pour la plupart des rivières et qui lui est resté dans certaines parties de son parcours ». Ten Z. van Landen heet ze inderdaad soms *Weserbeek;* te Landen, Neerlanden en Dormaal *Molenbeek;* te Zoutleeuw *Dormaalsche beek.* De monding heet men *De Den*. Volgens P. V. BETS (6) zou de naam *Melk-Weser* in verband staan met de mergelkuilen of mergelgroeven die men er aantreft. Op welke wijze die afleiding gebeurde blijft ons echter een raadsel. Tot hier op wetenschappelijk gebied.

Het voorvoegsel *Melk* maakte echter ook de volksverbeelding gaande. Eertijds, zoo wordt er verteld, heette het dorp alleen *Weser*. Keizer Karel, die er eens op jacht was (centraliseerende invloed eener groote figuur in de Geschiedenis) vroeg er water om zijn honden te drenken. De inwoners brachten hem melk. Getroffen door zulk een blijk van genegenheid besloot de Keizer dat, als herinnering aan dit feit, het dorp voortaan *Melk-Wezer* zou genoemd worden. Sommige menschen vertellen ook, dat de naam van het dorp zou afgeleid zijn van de eertijds talrijke *Melkwegen* d. z. voetpaden die naar de weiden leiden.

In de Hydronymie hebben we eerst en vooral *'s Hertogengracht*, door het volk *Sattekesgracht* genoemd. Zooals de naam het aanduidt werd zij gegraven op bevel der hertogen van Brabant (7). Dit gebeurde tusschen 1221 en

---

(5) *Landen et les Villages environnants* (Brussel, Vromant 1904).

(6) *Zout-Leeuw*, blz. 146.

(7) Cfr. P. V. BETS, op. cit. I, blz. 67.

1235. Deze *Fossa Domini Ducis* neemt haar oorsprong tusschen Neerlinter en Wommersom, volgt de Noordergrens van het dorp en mondt te Heelen-Bosch uit in de Geet ; zij leidt het water af der lage gronden. Evenwijdig met deze gracht loopt een tweede, de zgn. *Waarbeek*, die bij middel van talrijke slooten met de eerste in verbinding staat. A. Wauters noemt haar *Wouwerbeke* of *Waerbeke, Ruisseau de l'Etang* en zegt dat zij niet meer bestaat. Dit is echter een vergissing en het is wel degelijk de naam van hetgeen hij noemt de *Weserbeek*. Deze laatste echter is hier onbekend. Het kadaster geeft *Waverbeek* en de militaire kaart *Weverbeek*. Volgens Carnoy (blz. 147) zou het woord beteekenen « *ruisseau de la mare* », een beek dus die loopt door een moerassig land. *Waar* beteekent echter ook (L. blz. 38-39) « aangespoelde gronden, langsheen waterloopen » of « braakliggende gronden, waarop vrijgeweide bestond ». De *Moesbeek* ontstaat aan het *Waterhof* (zie verder), richt zich naar het N. O. en mondt uit in *'s Hertogengracht*. Zou hier misschien het Oud-Fransch *Moustier* d. i. klooster, in 't spel zijn (V. § 214) en zou langs hier misschien de uitleg gevonden worden voor de *monachi de Wesere,* die Wauters opgeeft (blz. 124). We vonden echter niets dat deze hypothesis zou steunen, tenzij dat het *Waterhof* het oudste hof van het dorp is. Wat A. Wauters *Vrouwenborne* heet, is een beek en een veld onder Orsmaal. Aan den oorsprong der *Moesbeek* hebben we echter nu nog den *Braapoel* (of *Brouwpoel)* waar eertijds een brouwerij stond. In Melkwezer bestaan insgelijks twee beken die den naam *Gos* dragen. Het woord is waarschijnlijk een afkorting van *Gors,* daar zij alleen dienen om het overtollige water af te leiden. De eerste volgt den *Pensenweg*. De tweede loopt dwars door den *Keiënberg* en het *Lindekensveld*. Beide monden uit in de *Moesbeek*.

Als namen van velden en weiden hebben wij een *Groote Mergelkuil* en een *Kleine Mergelkuil* (deze laatste hedendaags door sommigen *de Plage* genoemd, omdat zij meestal onder water staat en de kleuters er wel eens gaan zwemmen). Eertijds werd er mergel uitgehaald. Dit moet ook het geval geweest zijn voor de door Wauters geciteerde, thans onbekende *Turfkuil (Torfcoyte, Torfweye,* enz.).

Feitelijk bestaat er een laag turfgrond langs de *Waarbeek*. Namen die geen verdere verklaring vergen zijn : *St-Pieters Bosch, Lankbunder* (lang), *Vijf Bunder* en *Veeweiden*. De *Hazenberg (Hasenberch coutere* enz. zie Wauters) dankt zijn naam aan het wild der nabije bosschen. *Kouter* (Lat. *cultura)* wijst er op dat deze grond waarschijnlijk reeds vroegtijdig bebouwd werd (L. blz. 36). Het *Lindekensveld* is het veld dat ligt naast de linden, die eertijds stonden op de plaatsen door de kaart aangeduid. *Ouden Bosch* was een overblijfsel van de bosschen, die in het verleden de streek bedekten ; hedendaags is het een boomgaard. De *Panakker* ontleent waarschijnlijk zijn naam aan het vroeger misschien wel aanwezige kweekgras of paan (triticum repens) en zou dus eigenlijk een Paanakker zijn. *Akker* (germ.) beteekende « gemeen bezit » (L. blz. 347). Er kan hier geen sprake zijn van *pan* = laagte waarin het water van het omliggende zich verzamelt, daar het land eer hooger gelegen is, tenzij er hier en daar een onbestendige poel bestond, die 's Winters vol water liep en dat de naam van een gedeelte later aldus toegepast werd op het geheel. Dat er dusdanige poelen bestonden is wel mogelijk, want zulk een plaats vinden we nog tegenwoordig op het veld dat genoemd wordt *Kraaienpoel*. Dat de kraai zich veelal langs poelen ophoudt baart geen verwondering. *Pannendries* heeft naar onze meening geen uitstaans met *Panakker*. De beteekenis van *dries* is uiteenloopend (L. blz. 40. C. blz. 46). We denken hier te doen te hebben met hetgeen Wauters opgeeft als *Panhuys driesch* (1734). Door assimilatie met *Panakker*, veranderde *panhuys* in *pannen*. Dit land hoorde waarschijnlijk toe aan de brouwerij of *paenhuys* (1642). De *Bruul (brogilos,* van Kelt. oorsprong cfr. C. blz. 118) en de *Boelland (bol-land* cfr. C. blz. 110) kregen naar alle waarschijnlijkheid hun naam uit oorzaak van den, eertijds meer dan nu, onvasten grond. We hebben insgelijks een *Groote Maalland* en een *Kleine Maalland*. Hier is er heel waarschijnlijk geen sprake van het Frankische *mallum* (gerechtsplaats). Het is eenvoudig een land dat eertijds begroeid was met bosschen (cfr. den hooger genoemden *Ouden Bosch*. Zie insgelijks V. blz. 114). De *Engeling (enge* = land : gemeenschappelijk bezit L. blz. 37) gaf zijn naam aan het pachthof (soms kasteel genoemd),

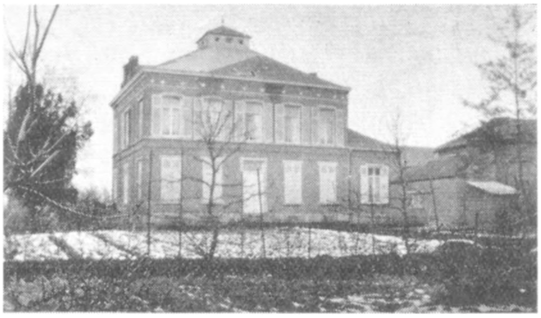

De « Engeling ».

dat er nu staat sedert het midden der XIX[de] eeuw. Eertijds was het een veld waarover een zgn. *Melkweg* liep. De *Rolweiden* zijn eigenlijk niet steeds moerassig zooals de naam het zou doen vermoeden. Ze zijn echter te slecht voor bouwland, daar er een ondiepe en ondoordringbare laag ligt, wat als gevolg heeft dat deze weiden nu eens zeer nat, dan weer zeer droog zijn. Wat *Winkelken* beteekent konden we niet achterhalen. Het is een klein land dat eertijds toebehoorde aan de kloosters en verkocht werd als « zwart goed ». Wat Wauters aangeeft als *Wolfscuyte* (nu *Wolverkuil)* ligt heelemaal onder Orsmaal.

NAMEN VAN WEGEN. Geen uitleg vergen de *Melkwegen, Hazenbergstraat, St. Lenaartssteeg, Dorpsstraat* en *Tiensche weg. De Boschbaan* is de weg die naar het gehucht *Bosch* loopt (eertijds door Boschland). De *Groenstraat* is nog een gedeelte van den vroegeren weg naar Zoutleeuw (gansch met gras begroeid). De *Bosschestraat* aan de Westergrens, liep langs bosschen. De *Begijnhofstraat* verbond het kasteel (afhankelijkheid van het vrouwenklooster Maagdendaal) met de kerk. Staat de naam er van misschien daarmee in betrekking ? De kloosterzusters worden immers veelal door het volk begijnen geheeten. De *Herrebaan,* die de Zuidergrens volgt, was de oude weg naar Tienen. Eertijds (eenige jaren vóór den oorlog nog) was hij veel breeder (12 à 13 meter) ; hedendaags nog ongeveer 6 meter. Het was alleen een groote verbindingsweg (8). Op de

(8) Cfr. Brabantsche Folklore, 10de jaargang, blz. 278.

Caerte figuratief (zie bibliographie) draagt hij den naam *Baene van Thienen naer Sout-Leeuw*. Op dezelfde kaart loopt een weg evenwijdig met de *Begijnhofstraat* ; dit was waarschijnlijk de zgn. *Hopblockstraat*. Zij richtte zich over het *Hopblock* naar den *Hazenberg*. Moeilijk te verklaren zijn *Zilverstraatje* en *Penseweg* (1440 *Peynswech*, ook *Penneweech*). Misschien is dit een *Panneweg*, daar het een *pan* d. i. lager liggend gedeelte is, waarheen het water van het omliggende veld moet vloeien. Het schijnt de rechte weg geweest te zijn van *Walsbergen* naar het *Kasteel*. De *Gos* volgt ten andere dezen weg. Wauters geeft nog verscheidene namen aan die heden heelemaal onbekend zijn : *chemin du prêtre*, *Op den Steenberg*, *Paupulstraat*, *'t Nuwenhuysbempden*, *In den Zittert*, *Lysaetboomen*, *Paddenpeel*, *Bauselbroek*, *Steenhuis*, *St. Marienhalfbunder*, *Waeleweg*, *Bempd van Walsberge*, *Stoutenborch*, *Brabantsbroek*, *Klein Haesebempdeken*, *Widries*, *Achter het Dorp* (waarschijnlijk *Bruul* en *Boelland*). Wat hij noemt *Valgaer*, was de hoek tusschen den weg naar Drieslinter en de Dorpsstraat. Er stond een sluitboom, dien men moest opheffen om door te gaan en die uit eigen gewicht opnieuw toeviel. Er was een groote poel waar de paarden gedrenkt werden. De *Valgaerstraat* was waarschijnlijk een weg die naar het *Kasteel* leidde. Op te merken valt verder, dat eertijds de weg naar Drieslinter de Oostergrens van het dorp volgde. De weg naar Zoutleeuw volgde de *Groenstraat* en den *Herrebaan*. De huidige weg naar Zoutleeuw wordt *Galerijstraat* genoemd, doch niet door het volk. Waarom aldus weten wij niet. Volgens de *Caerte figuratief* stond er eertijds een pachthof in den hoek gevormd door *'s Hertogengracht* en de *Baen van Weser naar Neerlinter*.

De agglomeratie huizen, die hedendaags het dorp uitmaakt, ontstond rond het *Waterhof* en het *Hof van Weser*, waarover verder eenige details. De vruchtbaarheid van den bodem, de bestaande weiden en, zooals Bets het veronderstelt, insgelijks de bovenvermelde mergelkuilen, zullen reeds vroegtijdig de menschen aangezet hebben zich in de nabijheid te komen vestigen. Voor de eerste maal wordt er van *Weser* gewag gemaakt in de XII^{de} eeuw. Het

land, kleine leenen of allodiaal goed, hoorde er toe aan den stam der *Bierbeek* (1185), de hertogen van Brabant (XIII[de] eeuw) de *de Wesere*, de *de Sotteghem* (vóór 1229) (9).

In 1383 werd Melkwezer, samen met Orsmaal, vereenigd met Zoutleeuw, door Hertog Wenceslas (10). Vanaf dit tijdperk waren de inwoners er onderworpen aan dezelfde wetten als de Leeuwenaars. Zij waren nochtans verplicht hun graan te Orsmaal te laten malen (11). Door twee afgevaardigden werden zij vertegenwoordigd in den *Buitenraad* der stad en de niet behoeftige familiehoofden werden beschouwd als poorters van Leeuw. Meer dan eens ontstonden er echter geschillen over het betalen der belastingen (12). Verder vinden wij er niets belangrijks aangegeven vóór 1507, ten tijde van de plundering der stad Tienen. Melkwezer en Walsbergen moesten mede de noot kraken en leden veel. Als gevolg hiervan verkregen zij de helft vermindering op de te betalen cynsen. In het jaar 1545 vinden wij er een Tafel van den H. Geest vermeld (13). Zooals het bijna overal in dit ellendig tijdperk onzer geschiedenis gebeurde, had het dorp verscheidene malen veel te lijden van soldaten o. a. in 1671, in September en October 1703 (Franschen en Spanjaarden) ; in 1705 bij het beleg van Zoutleeuw. Melkwezer had ook ernstige moeilijkheden met Leeuw in 1690, toen deze stad aan de brouwers en herbergiers, die nog alleen in de gehuchten gevonden werden, een speciaal bieraccijns wilde doen betalen. Melkwezer beriep zich op den Raad van Brabant, die verklaarde dat geen accijnsrecht aan Leeuw moest betaald worden (bekrachtiging der beslissing van 1549) (14).

---

(9) Nadere bijzonderheden in WAUTERS, blz. 123-124. Het archief van Zoutleeuw geeft (in 1359 en in 1400) twee *Henri de Wezere* aan als schepenen te Zoutleeuw.

(10) Het stuk staat in P. V. BETS, *Z. L.* I, blz. 142.

(11) BETS, o. c., blz. 145.

(12) Zie ook WAUTERS, blz. 101, *Orsmael*. Wat de brouwerijen betreft geeft deze aan XV[de] eeuw. In *Brabantsche Folklore*, 7[de] jrg., blz. 302 staat XVI[de] eeuw. Waarop steunt dit laatste ?

(13) Cfr. BETS, o. c., I, blz. 148 en WAUTERS, blz. 125.

(14) Cfr. WAUTERS, blz. 101. Het origineel stuk staat in P. V. BETS, Z. L., I., blz. 246.

De Fransche omwenteling, die ook voor ons land een omwenteling zou zijn, maakte van Melkwezer in het jaar 1795 (an III) een zelfstandige gemeente. Van dan af vinden wij er ook de boeken van de beraadslagingen van den gemeenteraad bewaard. Alles gaat er zijn normalen gang (15). Alvorens nu de gemeente van uit een godsdienstig oogpunt te beschouwen en terug te komen op de geschiedenis der twee belangrijkste pachthoven, zullen we eenige nota's meedeelen met betrekking tot het onderwijs, verbindingswegen, landbouw en nijverheid. Tegenwoordig bezit de Commissie van Openbaren Onderstand (voorheen Tafel van den H. Geest of Weldadigheidsbureel) 6 Ha. 85 a. 41 ca. eigendom en eveneens enkele inschrijvingen op het Grootboek der Openbare Schuld. Het inkomen beloopt ca. 5000 fr. Wij mogen zeggen dat de bevolking er hedendaags tamelijk welgesteld is en het pauperisme sedert den oorlog merkelijk afnam. Zelfs tijdens den oorlog was de werkeloosheid en bijgevolg ook de ondersteuning onbeteekenend.

Met het onderwijs was het er eertijds, zooals bijna in al onze landelijke gemeenten, maar ellendig gesteld ; dagelijks konden 12 à 15 kinderen naar een naburige gemeente wandelen, zoo zij iets wilden leeren. In 1835 komt er een school en in 1843 wordt G. Donvil er tot onderwijzer benoemd. Nu is er een onderwijzer en een onderwijzeres. Het gebouw, dat dient tot gemeentehuis en school, werd in 1867 gebouwd volgens de plannen van bouwmeester Van Arenberg. Wat de wegen aangaat moeten wij bekennen, dat er gedurende de laatste helft der verloopen eeuw veel zorg aan besteed werd. Wij weten dat het Oosten van het Hageland tot na 1850 verstoken bleef van behoorlijke wegen (16). Dit verbeterde langzamerhand. De oude *Herrebaan* werd op vele plaatsen smaller gemaakt ten voordeele van den landbouw. In 1846 werd de Dorpsstraat gekasseid

(15) We laten hier de lijst der Burgemeesters volgen : CHRETIEN EVERAERTS van Zoutleeuw (1802-1807) ; GUILL. MORREN (1814-1828) ; L. MELCHIOR CEULEERS (1828-1830) ; J. J. WERY (1830-1851) ; ERNEST LOWET (1851-1894) ; L. DONVIL d.d. (1894-1896) ; J. KONINCKX (1896-1900) ; A. DE WOUTERS DE BOUCHOUT (1900-1908) ; L. HEERINCKX (1908-1912) ; L. DONVIL d.d. schepen (1912-1920) ; A. VAN KEERBERGHE (1921-1926) ; J. THIRY (1926).

(16) Cfr. VLIEBERGH. *Het Hageland*, blz. 28.

van aan de kapel tot aan de hoeve De Hertoghe (Pastorij). In 1912 werd zij verbreed tot 5 meter en dan werd eveneens de *Processiestraat* (gedeelte van den Penseweg, tusschen de Begijnhofstr. en de Dorpsstr.) op 3 meter gekasseid. Eertijds waren er aan beide zijden der Dorpsstraat grachten, wat zeer ongezond was en dikwijls aanleiding gaf tot de malariakoorts. Om de genezing te bekomen ging men dan beêweg naar de kapel, waarvan wij hierbij de foto ge-

De Kapel.

ven. Deze kapel dateert waarschijnlijk van het begin der 18de eeuw en werd aangegeven op de *Caerte figuratief*. Planken die over de grachten lagen verleenden toegang tot de woningen. Een werkman der gemeente was aangesteld om regelmatig de Dorpsstraat te kuischen ten einde de menschen toe te laten de kerk te bereiken. In 1850 noteeren wij het kasseien van een gedeelte der straat die naar het Waterhof leidt en in 1859 het kasseien der Zilverstraat. In 1869 is de weg naar Orsmaal-Gussenhoven volledig afgewerkt. In 1880 is de steenweg naar het station van Drieslinter voltrokken (38.000 fr.) en in 1885 wordt een nieuwe steenweg door het veld aangelegd naar Heelen (verbinding met Zout-

leeuw). Van 1914 tot 1919 werd de steenweg naar Wommersom voltooid. Dikwijls werd er afgeweken van de soms al te grillige richting der oude wegen (17). De verbinding met de naburige steden Sint-Truiden, Tienen en Diest wordt verzekerd door het spoor te Drieslinter en door de tramlijn te Orsmaal. Rekening houdende met de ligging van het dorp werd er dus goed voor het verkeer gezorgd en is er geen belemmering meer voor landbouw of gebeurlijken handel. Het aangroeien van den welstand der bevolking gedurende de jaren na den oorlog, die vooral voor den landbouwer voordeelig waren, had als rechtstreeksch gevolg het verbeteren der woningen. Ettelijke jaren vóór den oorlog zag het dorp er eerder echt Hagelandsch uit, een streek van arme boerkens. Op een paar uitzonderingen na was bijna alles in leem en stroo (18).

Het landbouwbedrijf wordt gekenmerkt door een tamelijk verregaande verbrokkeling van den grond. Eertijds was dit niet het geval. In den beginne behoorde er alles toe aan eenige heeren en zelfs op het einde der XVIII[de] begin XIX[de] eeuw, vinden we er nog verscheidene groote pachthoven met 4 à 6 paarden. De lage graanprijzen en de hooge belastingen en successierechten op het einde van het Hollandsch Tijdvak, brachten dit alles echter in het sukkelstraatje (19). Tegenwoordig vindt men er zelfs niet veel pachthoven meer met 2 paarden. Het meerendeel der landbouwers bewerken wat eigendom samen met huurgrond.

---

(17) Het volk zegt wel eens dat God op een blinden ezel zat toen Hij de wegen maakte !

(18) In een beraadslaging van den Gemeentenraad (22 Mei 1823), waar het gaat over het aankoopen eener brandspuit, lezen wij : « Bemerkende voorts dat deze gemeijnte, bestaende enkelijk in 44 huijzen, alle ten grootste deele gebouwd in houd, kleij en stroije daken, en dat de inwoonders, alle landbouwers van beroep, groote moeijte hebben, ter exceptie alleen van twee a drij eijgenaars, om hunne landpachten als mede de publieke lasten te konnen voldoen, ende ook dat de gemeijnte kas onvoorsien is van disponibele penningen..... ». Er werd geen brandspuit aangekocht !

(19) In een nota ter pastorij lazen wij : «.... de tarwe aan 15 francs 50 honderd kilo, en het koren aan 13 francs, zijn de gronden die eertijds tien duizend francs verkocht werden tot den prijs van 4 duizend francs gedaald. »

De Pastorij (Pachthof De Hertoghe 1747).

Weinigen echter gaan elders in fabrieken of koolmijnen werken en hebben terzelfder tijd een klein landbouwbedrijf, wat nochtans veel in het Hageland voorkomt. De landbouwer van Melkwezer is zeer vooruitstrevend en zeer ontvankelijk voor raadgevingen betreffende verbetering van grond of veestapel. Hier, waarschijnlijk voor het eerst in het kanton Zoutleeuw, begon men met vreemde meststoffen te werken en werden er vereenigingen gesticht ten einde gezamenlijke aankoopen te doen. Zelfstandigheid is waarlijk een der kenmerkendste eigenschappen der gemeente. Er werd veel aan suikerbietenteelt gedaan gedurende de laatste jaren, een cultuur die tamelijk winstgevend was. Vooral dank zij den veeteelt geraakte de naam van het dorp heinde en ver bekend. Sommige dieren behaalden eerste prijzen bij de voornaamste wedstrijden in ons land (20). De suikerbietenteelt, waarvan een gedeelte der opbrengst bestemd is voor de fabriek te Tienen, gaf aanleiding tot het oprichten eener siroopfabriek (1911-1929), die eveneens een bloeitijdperk kende doch in 1930 gelikwideerd werd. In 1931 werd het gebouw in een feestzaal herschapen. Daar er veel weiden zijn hoeft het ons niet te verwonderen, dat in 1900-1901 de melkerij St. Eligius opgericht werd. Ook deze inrichting bloeide, doch versukkelde tijdens den oorlog. Thans echter meenen wij een herop-

(20) In Augustus 1924 en 1930 werden er ook kantonnale prijskampen voor voortteelend vee gehouden.

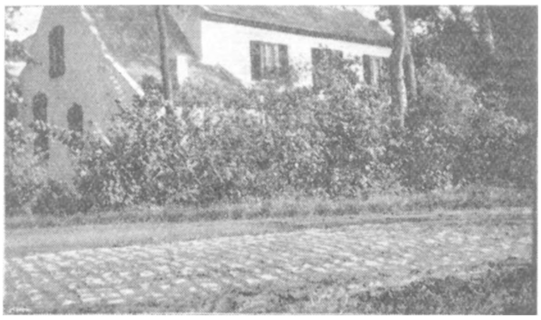

Het Waterhof (Buitenaanzicht 1661).

leving waar te nemen. Zoo wij hier over handel mogen spreken is dit er natuurlijk een, die heel nauw samenhangt met landbouw en veeteelt.

De voornaamste pachthoven van Melkwezer waren het *Waterhof* en het *Hof van Wesere*. Wij vonden er echter ook het *Kemphof* (rechtover het Waterhof), de *Engeling* (XIX^de^ eeuw) en het *Hof de Hertoghe* (anno 1747). Dit laatste is sinds 1895 ingericht als pastorij. Een eerste pastorij was reeds vervallen in 't begin der XVII^de^ eeuw. Na veel moeilijkheden (21) werd er een nieuwe gebouwd in 1819, die echter in 1895 niet meer bewoonbaar geacht werd. Zij werd verkocht voor 2.800 fr. en men kocht het *Hof De Hertoghe*, waarop in 1858 een verdieping was bijgebouwd.

—

Langs den weg naar Orsmaal, verdoken tusschen het donkere groen van oude knoestige boomen, staat het *Waterhof*. Het is omringd met vuil water en een brug met twee bogen verleent ingang er toe langs den Noordkant. Op den muur naast de brug lezen wij het jaartal 1661. Zoo de veronderstelling van Bets juist is, dan zouden wij met zijn eigenaars kunnen opklimmen tot de 14de eeuw, wanneer wij ridders *de Wesere* aantreffen, die later terugkeeren onder den naam *van de Kerckove* of galatiniseerd *de Atrio*.

(21) Zie WAUTERS, blz. 125.

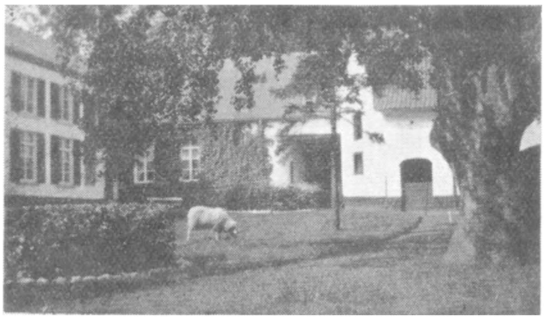

Het Waterhof (van binnen).

Waarschijnlijk na een herbouw vinden we er een familie *Van den Nuwenhuyze*. Wauters veronderstelt, dat het goed dezer familie verdween gedurende de troebelen der XVI^{de} eeuw. Hij spreekt daarna afzonderlijk over het *Waterhof*, steunend op den datum 1661 (1662 zegt hij). Dit kan juist zijn, doch zelfs dan is het niet onmogelijk, dat het *Waterhof* op dezelfde plaats herbouwd werd waar eertijds *'t goet van Nuwenhuze* stond. Steeds volgens Wauters werd het waarschijnlijk gebouwd door Maria-Catharina Van der Smisse de Bierset en daarna ook bewoond door Jan Woestenraadt. Waarschijnlijk tot in 1827 of '28 was het een buitengoed van baron Jean van Massenhoven, die veel goederen rond *het Waterhof* bezat o. a. ook het *Kemphof*. Wij betwijfelen of de *de Waha's* er gewoond hebben, zooals Wauters veronderstelt, doch zeker is het dat het in 1827 of '28 werd aangekocht door den heer J. De Hertoghe, die den achterbouw eener zaal deed afbreken. Toen hij door erfenis meester geworden was op het *Hof van Wesere* verkocht hij *het Waterhof* aan zijn zuster Maria, dame van M. Ernest Lowet. In 1885, na haar dood, werd het met 9 Ha. aangekocht door M. Remy Geens-Decock van Zoutleeuw voor 40.000 fr. Deze herstelde het gansch. Het *Waterhof* evenals het *Hof van Wesere*, bezat eertijds een brouwerij, vrij van cijns. Deze werd afgebroken omtrent 1828. Hedendaags wordt het *Waterhof* uitgebaat door M. Th. Pieraerts-Geens van Tienen.

—

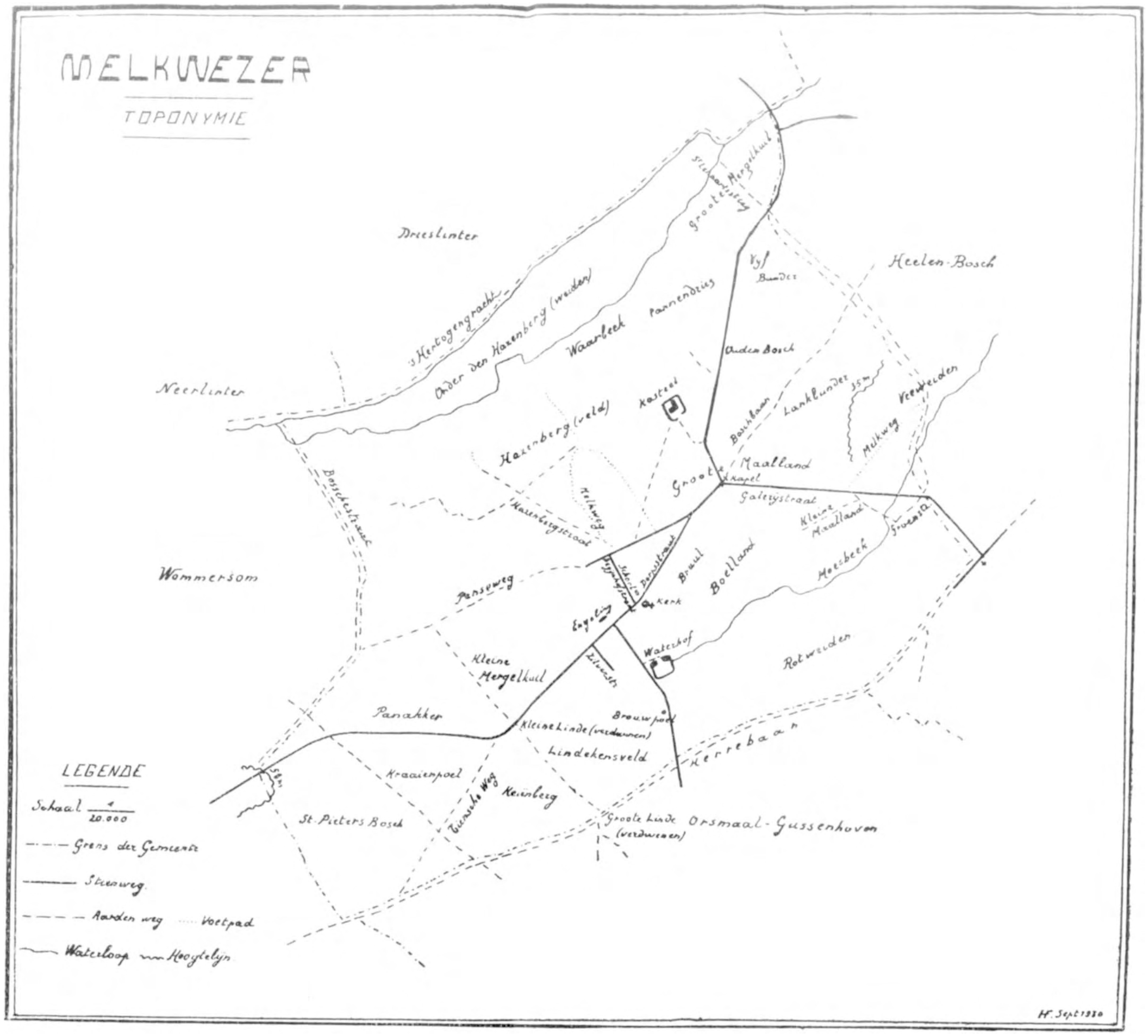
MELKWEZER
TOPONYMIE
Dreeslinter
's Hertogengracht
Onder den Hazenberg (weiden)
Waarbeek
Pannendries
Groote Mergelkuil
Heelen-Bosch
Vijf Bunder
Ouden Bosch
Neerlinter
Kasteel
Hazenberg (veld)
Lanklunder
Boschbaan
Melkweg
Veeweiden
Groote Maalland
Kapel
Galeryestraat
Kleine Maalland
Hazenbergstraat
Melkweg
Bosschestraat
Wommersom
Panseweg
Dorpstraat
Braul
Boelland
Moerbeek
Kerk
Engeling
Waterhof
Rotweiden
Kleine Mergelkuil
Panakker
Brouwpad
Kleine Linde (verdwenen)
Lindekensveld
Kerrebaan
Kraaienpoel
Keienberg
St. Pieters Bosch
Groote Linde (verdwenen)
Orsmaal-Gussenhoven
LEGENDE
Schaal 1/20.000
Grens der Gemeente
Steenweg
Aarden weg
Voetpad
Waterloop
Hooglelyn

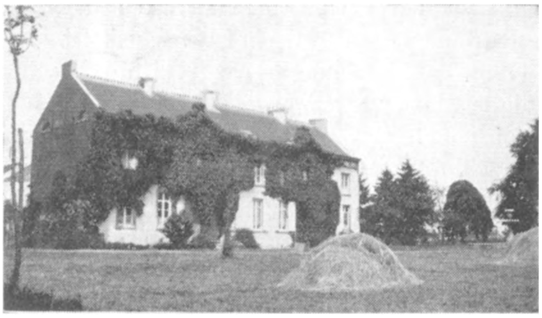

Het « Hof van Wesere ».

Nu blijven er nog eenige nota's over, die betrekking hebben op het *Kasteel*, eertijds *Hof van Wesere* of ook nog *Micholts* geheeten, naar een der laatste en voornaamste eigenaars.

In de maand Mei 1229 schonken Walterus van Sotteghem en zijn vrouw Mabilia hun allodiale goederen, gelegen te Melkwezer en bestaande uit bosschen, weiden, laten en cijnsen, in eigendom aan de abdij van Oplinter, geheeten *Maagdendaal*. Hij had nl. twee zusters in gezegd klooster, waarvan de oudste abdis was (22). In 1232 bevestigt Paus Gregorius IX, dat *Maagdendaal* wettig het *hof van Wesere* bezit (23). Werd het pachthof in den beginne door paters voor *Maagdendaal* bewerkt, zooals Wauters veronderstelt ? We weten het niet. In alle geval werd het, vanaf het begin der XVI[de] eeuw, zooals bijna alle goederen der kloosters, niet meer bewerkt voor eigen rekening, doch wel verpacht. Die verhuringen brachten echter bitter weinig op, omdat de pachters zelf er uiterst slecht voor zaten (24). Voortgaande op het zeggen van oude menschen (die het zelf nog wisten van hun ouders), kwamen er nonnen van

(22) Het origineel stuk uit het Charterboek f. 206 staat in P. V. BETS : *Gesch. Abdij Oplinter*, blz. 220.

(23) Grangiam de Wesere cum censibus et redditibus bladi et capponum et omnibus aliis pertinentiis suis.... Het volledig stuk staat in BETS, op. cit., blz. 224.

(24) P. V. BETS, op. cit., blz. 179.

Maagdendaal op feest- of kermisdagen naar het pachthof, waar dan, naar men vertelt, tot laat in den nacht ferm geëten en gedronken werd. Het hof bleef in het bezit der abdij tot 1796. Toen woonde er waarschijnlijk pachter Goffaerts, die later naar het *Speelhof* te Heelen-Bosch verhuisde. Daarop volgde een zekere Ludovicus Laurentius (gest. 1759) die « de Kapel gebouwd heeft », lezen wij in een geschrift ter pastorij. Heel waarschijlijk is er hier sprake van de kapel, waarover wij hooger reeds spraken. In 1807 werd het pachthof door de Franschen verkocht met 101 Ha. 8 aren aan Louis-François Passy voor 60.500 fr. Deze verkocht het op zijn beurt aan Ludovicus-Laurentius De Hertoghe, gehuwd met Ernestine Van de Vin van Neerlinter. Hij had er drie wagens, elk met vier paarden « buiten de drie groote rijde-paarden en de veulens », zegt een oud geschrift. In 1837 stierf hij en dan werd het hof tusschen de kinderen verdeeld. Zooals wij boven zagen viel het hof ten deel aan J. De Hertoghe, die het eenige jaren bestuurde met Vanhove van St-Truiden, de echtgenoot zijner zuster. Na zijn dood werd het door Vanhove voortbestuurd tot omtrent 1861, wanneer M. Charles van den Berg, burgemeester te Sint-Truiden, het aankocht voor zijn neef, M. Eduard Michotte, toonkundige. Deze liet hof, stal, schuur en brouwerij afbreken en bouwde er een flinke villa met buitengoed. In dien tijd was het *Kasteel* waarlijk het pareltje van het dorp. Langzamerhand echter kwam het verval. De eigenaars, A. de Wouters de Bouchout, Verburgt (notaris), A. Eyben (nijveraar), J. Van Roy, volgden elkander snel op. Vijvers werden gedempt, boomen werden omgehakt, dreven en bloemen verdwenen, zoodat er tegenwoordig van het *Kasteel*, zooals het nog steeds genoemd wordt, niets meer overblijft dan de naam. Velen betreuren het, doch *sic transit...*

—

Laat ons nu even samenvatten wat we weten betreffende de geschiedenis van het dorp op geestelijk gebied. Hier steunen we op gegevens uit de werken van Frénay en Wauters ; verder ook op verscheidene documenten of oude rekeningen, die wij in de pastorij aantroffen. Niettegenstaande onze opzoekingen bleven sommige punten nog in 't duister.

In den beginne stond er waarschijnlijk een kapel, toegewijd aan de H. Anna. Volgens Frénay was het een genaamde *Peylenpeerdt* die de eerste kerk te *Wesere* liet bouwen. Dit zou hem opgelegd geweest zijn door den Paus, toen hij een pelgrimstocht naar Rome ondernam tot uitboeting eener enveldaad. In 't voorbijgaan herinneren wij hier aan het feit, dat er eveneens *Pyllepeerts* voorkomen in de geschiedenis der kerk van Zoutleeuw. Om redenen van denzelfden aard zou hier de beroemde Sacramentstoren gegeven geweest zijn. Bij deze stichting voegde hij de prebende van den H. Pancratius, die hij begiftigde met 6 bunder en die later van andere weldoeners nog meer ontving. Deze prebende vinden we in de XVI[de] eeuw terug als toebehoorend aan den Heer Balthazar Schoonaerts, kanunnik te Zoutleeuw. Na dezes dood werd zij in 1759 aangevraagd en verkregen door den E. H. Guilliehnus Maes, onderpastoor te Neerhespen. Er bestond nog een tweede beneficie nl. dit van Onze Lieve Vrouw, vermeld in 1496. Op 9[den] Augustus 1538 vroeg Godefridus de Fossato, pastoor te Gussenhoven en bezitter van dit altaar, toelating om het te verwisselen met een beneficie in de kapel van Middelwinde (eertijds tusschen Over- en Neerwinden) (25).

Naar het schijnt zou Melkwezer van in den beginne een zelfstandige parochie geweest zijn. Het bezat een kerkhof en een doopvont ; de kerk was er geconsacreerd en het feest der kerkwijding werd er gevierd op den Zondag der H. Drievuldigheid. Een testament werd er in 1562 medeonderteekend door « Ego Dnus Franciscus de Landen curatus parochialis villæ de Wesere » dus « pastoor te Melkwezer ». Een der kruisen op het kerkhof droeg als opschrift : *Maria van Ertryck, begraven in 1552*. Volgens Frénay zou het pastoraat er erfelijk geweest zijn. Er is sprake van een *erfpersoen*. Dit was op zekere voorwaarden door de Kerk toegelaten (Concilie van Trente).

In 1478 vinden wij vermeld dat twee burgers van Leeuw in deze kerk mishandeld werden door onderhoorigen

---

(25) Zie P. V. BETS, *Gesch. v. Z. L.*, blz. 147. Wauters beweert ten onrechte dat de kerk toegewijd was aan de H. Drievuldigheid en dat Van Nievele de eerste pastoor was.

van Philippus Baillet, Heer van Neerlinter. Daarna werden Melkwezer en Gussenhoven vereenigd, misschien wel vóór 1600. In alle geval staat het vast dat de *Capelle* van 1610 tot 1619 bediend door den pastoor van Gussenhoven. Naargelang de omstandigheden zou de pastoor in de eene of de andere gemeente gewoond hebben en zich nu eens « pastoor te Melkwezer » dan weer « pastoor te Gussenhoven » betiteld hebben. In Gussenhoven was geen pastorij en deze van Melkwezer was op het einde der 16de eeuw zeer vervallen, zooals boven reeds gezegd. Als gevolg hiervan waren « de pastoors, om hun granen te bergen, weleens verplicht een zolder te huren in de naburige steden Tienen en Zoutleeuw. » (Frénay). In 1619 werden beide dorpen vereenigd met Neerhespen. Frénay geeft een gedetailleerde lijst der bedienaars van den godsdienst in de vereenigde dorpen. Meermaals vroegen de inwoners van Melkwezer om hun kerk opnieuw zelfstandig te maken, doch hun verlangen werd slechts ingewilligd in 1789, door een Keizerlijk decreet waaraan echter geen gevolg werd gegeven. Er komt alsdan een vicarius residens (26). Na het Concordaat werd Melkwezer ingelijfd bij de parochie Orsmaal-Gussenhoven en in 1836 werd de kerk verheven tot den rang van succursaal (27). De tienden werden eertijds verdeeld tusschen den pastoor van Gussen-

---

(26) Over deze oneenigheden vind men meer details in Frénay. Deze zegt ook dat het dorp tot in 1595 een lazerij bezat.

(27) Lijst der bedienaars van den eeredienst sedert de Fransche Omwenteling :

1. Vicarius residens : E. FLAWINNE (1789-1791) later pastoor te Tienen ; 2. id. VAN NIVEL (1791-1802) ; 3. JOH. FR. LAMBERTS (1804-1805), pastoor te Heelen-Bosch, desservitor te Melkwezer ; 4. FR. MART. FROEYEN (1805-1809) desservitor, later pastoor te Neerlinter ; 5. HUBERTUS MELAERTS desservitor, pastoor te Wommersom ; 6. L. QUAETPERS (1809-1810), desservitor ; 7. P. L. HENNUS (1810-1811), pastoor te Orsmaal, desservitor ; 8. R. F. CHARLIS, 1811 ; 9. CEULEERS 1811 ; 10. BOESMANS (1811-1813), pastoor te Heelen-Bosch, desservitor te Melkwezer ; 11. J. JOOSTENS, eerste pastoor (1813-1831), liet pastorij bouwen in 1819 ; 12. J. JANSSENS (1831-1864) ; 13. I. J. VERBOVEN (1864-1892) ; 14. VERSCHUREN (1892-1911), gestorven te Mechelen in 1917 ; 15. JAN BAPT. LOOMANS (1911-1925) († 1928) ; 16. JOS. TILBURGHS (sinds 5^{den} Maart 1925).

hoven, de abdij van Sint-Laurentius te Luik, den pastoor van Orsmaal, den commendator de Chatrain en Domina De Rameï (28). De abdij van Sint-Laurens en Chantraine waren verplicht te zorgen voor het onderhoud der kerk, wat nochtans dikwijls moeilijkheden meebracht.

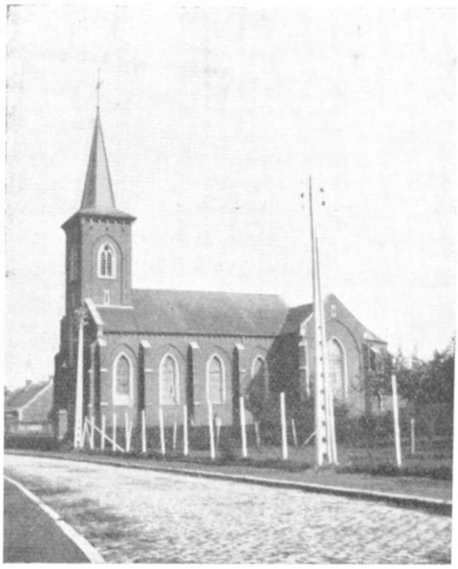

De Kerk (1869).

Het kerkgebouw was in het begin der XVI^{de} eeuw zoozeer vervallen, dat er gedurende twee jaar geen diensten meer in gecelebreerd werden. We weten o. m. dat een genaamde Andreas Vreven in het koor der kerk was gaan wonen, het had afgesloten en er in verbleef niettegenstaande de herhaalde vermaningen van den Deken. Dit gebeurde in 1606. In 1688 was het er zoo ellendig mee gesteld, dat de kerkelijke overheid de inwoners bedreigde met het opschorsen van den dienst, in geval er geen verbetering

---

(28) In een stuk ter pastorij lezen wij « Pastor de Gussenhoven habet in Weser quartam partem majoris decimæ. (het andere vierde ging naar Luik). Et duas restantes quartas partes, dividunt Pastor in Orsemael, commendator de Chatrain et Domina De Rameï ». (Cfr. ook Wauters, blz. 124).

kwam. In 1705, bij het beleg van Zoutleeuw werden veel ornamenten verbrand en de twee klokken werden meegenomen. De toren werd hersteld in 1663 en in 1735. Er was een retabel dat het lijden van Christus voorstelde, doch waar dit verzeilde bleef voor ons een raadsel. Een zilveren ciborie van Melkwezer is tegenwoordig in de kerk te Bosch. Wij vonden in de pastorij een inventaris, dat opgemaakt werd den 5den Mei 1831. De oude kerk werd afgebroken in Mei 1867. De eerste steen der nieuwe kerk werd gelegd op 31sten Mei 1867 ; zij was voltooid in 1869 en werd gewijd op 17den Juni 1878 door Mgr. Antonis, hulpbisschop van Mechelen. Bij het afbreken der oude kerk vond men in den grond een witten steenen vloer en muren, die waarschijnlijk als overblijfselen mogen beschouwd worden van de vroegere kapel. Steunend op een nota ter pastorij was dit « tusschen den pilaar en de eerste venster middelbeuk boven langs O. L. V. kant ». Men liet deze steenen in den grond. De tegenwoordige kerk is wel onderhouden (29). Er zijn twee klokken. Een er van werd aangekocht te Wommersom voor 900 fr. De weinig belangrijke predikstoel werd vervaardigd in 1901 door Van Tuyn, Brussel (1800 fr.). De beelden stellen Christus en de vier Evangelisten voor. Drie andere beelden in deze kerk verdienen echter meer aandacht nl. de HH. Pancratius, Catharina van Alexandrië en Barbara. Zij zijn even groot, 0,90 m. à 1 m. en werden heel waarschijnlijk in de eerste helft der XVIde eeuw vervaardigd. De H. Pancratius houdt een vogel op de rechterhand en een degen in de linker. Hij is gekleed als een tijdgenoot van Karel V. Wij noteeren hier den verslappenden stijl, dien wij in onze werkhuizen vinden tusschen de jaren 1515 en 1545 en onwillekeurig denken wij aan sommige personnages van de tapijten, waarop de legende van O. L. V. van den Zavel wordt voorgesteld. De H. Catharina van Alexandrië met

(29) Stijl ogivaal ; architect L. Van Arenbergh ; kostte 37.473 fr. Deel der gemeente 10.000 fr. Vanaf 1-6-67 tot 1-3-69 geschiedden de goddelijke diensten in de schuur der pastorij, die veranderd was in kapel. Het plan der oude kerk staat nog op de *Caerte figuratief* in het Rijksarchief.

H. Pancratius.

H. Barbara.

H. Catharina.

haar lief aantrekkelijk poppengezichtje, en de H. Barbara zijn gemakkelijk te herkennen, daar zij op deze wijze gewoonlijk in de iconographie voorgesteld worden. De drie beelden hebben dezelfde kenmerkende eigenschappen. De kostumes zijn uit het tijdperk 1520-1540. Heel waarschijnlijk werden zij door denzelfden beeldsnijder vervaardigd (30) en alhoewel geen meesterwerken, mogen zij toch niet versmaad worden. De H. Sebastiaan, insgelijks uit de

H. Sebastiaan.

XVI[de] eeuw, is minderwaardig en verheft zich niet boven het alledaagsche. De anatomie is log en ruw en de gelaatsuitdrukking zegt niet veel. Het beeld van den H. Eligius, uit de XVII[de] eeuw, is zonder belang als kunstwerk. We

(30) Misschien wel te Mechelen. Deze nota's schreven wij steunend op inlichtingen, die ons welwillend verstrekt werden door den Heer Graaf J. de Borchgrave d'Altena.

spreken hier nochtans over deze twee beelden, daar zij verdienen vermeld te worden met betrekking tot de verdwenen gilde en een locale bedevaart. Dit van den H. Sebastiaan werd in 1924 te Zoutleeuw tentoongesteld. De kerk bezit ook een kazuifel dat opmerkenswaardig is. Op de rugzijde werd met gouddraad een Christus aan het kruis en daaronder een Lieve Vrouw geborduurd. Het werk dateert waarschijnlijk van de XVI^{de} eeuw.

Verder bemerken wij nog een schilderij, met klaar en duidelijk in den hoek rechts den datum 1539, 4 May. Het meet ongeveer 1,75 m. op 1,50 m. en stelt voor, meenen wij, Christus en zijn machtige Moeder, die den straffenden arm van God den Vader trachten tegen te houden. Christus toont zijn wonden en zijn kruis en de vrouw, die wij beschouwen als Onze Lieve Vrouw, wijst op zichzelf en naar beneden. Aan beide zijden knielen de gevers van het tableau ; dit zijn misschien wel de best geslaagde gedeelten als portretkunst. Zij dragen den langen zwarten mantel en den witten kraag.

Het mooie beeld van het H. Hart, dat langs de Dorpsstraat aan den weg naar Orsmaal staat, werd ingehuldigd in 1928. De plechtige inwijding geschiedde door den Hoog Eerw. Heer Prelaat der abdij van Postel. Het beeld zelf werd vervaardigd door de firma Parentani te Brussel.

Hierna zullen wij nog aangeven wat er op gebied van Folklore te noteeren viel.

De vroegere, zoowel als de huidige kerk, was toegewijd aan den H. Pancratius. Het feest wordt te Melkwezer met octaaf gevierd op 12^{den} Mei. Deze feestdag brengt de weinig belangrijke *papkermis* mede, die slechts hier en daar in den huiskring gevierd wordt. Eertijds kwam er op dien feestdag een minderbroeder prediken. De boer van Walsbergen was verplicht dezen wel te ontvangen en werd daarom vrijgesteld van de tienden. Dit gebeurde eveneens op het feest van de H. Drievuldigheid. In een nota, waarschijnlijk door den E. H. Verboven geschreven, lezen wij het volgende :

« De H. Pancratius wordt aanroepen als bijzondere patroon tegen den haïrworm, hoofdpijnen, kwade humeuren, en het geween der kinderen. Dagelijks het geheel jaar door komen moeders met hun kinderen van Hasselt, Tongeren, Sint-Truiden en Tienen en van alle gewesten de voorspraak van den H. Pancratius afsmeeken, die hun niet ongetroost of ongeholpen laat weggaan... » Alhoewel wij dit citaat als overdreven beschouwen is het toch een feit dat sommige menschen hier vooral ter beevaart komen voor haarziekten en het geween der kinderen. Dit laatste is zelfs zoo waar, dat de Heilige in de omstreken niet anders bekend is dan met den schilderachtigen, typieken naam van *Huilmuil*. Ook bezit de volkstaal, die de trouwe spiegel is van het volksleven, een zegswijze die hierop betrekking heeft, want het eerste waarmee een huilend kind bedreigd wordt is : « Wij zullen met u naar de Huilmuil gaan ! ». Of het schrikbeeld altijd den gewenschten uitslag doet bekomen weten wij niet ! In alle geval is het een feit dat men met kinderen die te veel weenen naar Melkwezer beeweg gaat. Men bidt er, en vooraleer te vertrekken wordt het kind nog eens even met het gezichtje tegen het beeld gewreven, wat wel eens een verkeerd uitwerksel zou kunnen hebben. Er wordt natuurlijk iets geofferd, doch hedendaags worden er geen bijzondere offergiften meer gedaan. Op de foto bemerken wij wel een zilveren ex-voto en oudere lieden vertelden ons eveneens, dat eertijds weleens het een of het ander voorwerp, dat aan het kind toebehoorde, geofferd werd.

De tweede en wel voornaamste bedevaart is deze naar den H. Eligius, wiens feest gevierd wordt den 1sten December en de Kleine kermis of Winterkermis meebrengt. De velden zijn thans kaal, de koeien zijn gestald en de boer mag wel eens zijn vreugde uitzingen over den rijken oogst... of zijn verdriet over een mislukking trachten te verdrinken. Behalve het kleine, reeds besproken beeldje, dat gedurende deze dagen tentoongesteld wordt te midden der kerk, is er nog een onbeduidend beeld van dezen Heilige, dat aangekocht werd door den E. H. Verschuren. Men komt ter beevaart voor de dieren en in 't bijzonder voor de paarden, die medegebracht worden. Ook komen er veel ambachtslieden, vooral smeden. Het belang dezer bedevaart is zeer vermin-

dert ; eertijds kwam er veel meer vreemd volk dan nu en deze dag was voor Melkwezer een echte kermisdag. Tot laat in den nacht werd er gedronken en gedanst in de herbergen. 't Is nu eenmaal zoo. Naar het schijnt brengen de beevaarten dit mee ! Geen enkel paard mocht dien dag werken. Speciale offers bestonden er nochtans niet. Soms werd,

H. Eligius.

naar een gedane belofte, wel eens het veulen medegebracht, dat na de hoogmis aan lagen prijs (daar niemand bood) verkocht werd. Meestal kocht de eigenaar zelf het dier terug en offerde het geboden geld (31). Men kwam er ook bidden om de genezing te bekomen van oogziekten. Eertijds werden de paarden niet gezegend, doch nu wel ; ook het brood en het water, dat men aan die dieren geeft, wordt gewijd.

---

(31) Dit gebruik bestaat meer. Op den Ossenweg (beevaart O. L. V.) bij Zoutleeuw, worden aldus bijna wekelijks, 's Vrijdags na de mis, kiekens of konijnen verkocht.

Er komen nog al veel paarden uit de omliggende gemeenten. Dit jaar (1931) waren er wel een zestigtal. In vroeger jaren kreeg de paardenknecht op de groote hoeven dien dag vrijaf, om met het paard naar « St-Elooi » te gaan. Dit was natuurlijk voor den man een kermisdag en meer dan een weet nog te vertellen uit zijn jongen tijd, toen hij eens « een pint te veel ophad » en met het paard van Melkwezer huiswaarts keerde. Op te merken is het eveneens, dat slechts enkele jaren geleden, nog driemaal met de paarden rond de kerk gereden werd. De E. H. Tilburgs schafte dit volksgebruik af omdat het te gevaarlijk was, en omdat het niet passend was over de graven op het kerkhof te loopen. In 1929 waren er nog twee paarden, die naar oude gewoonte rond de kerk reden. In 1930 waren er geen meer. Zoo sterven de herinneringen aan het verleden....

Een derde Heilige, die eveneens eertijds veel meer gevierd werd dan nu, is de H. Antonius Abt (feest 17 Januari), wiens modern beeld in de kerk bestaat. Alhoewel we weten, dat er tijdens pastoor Janssens nog een hoogmis gecelebreerd werd « met zeven heeren », kwam er toch nooit veel volk, uitgenomen van Orsmaal. Nog steeds wordt het volgende gebruik in eere gehouden : stukken van het varken, vooral koppen, worden mee naar de kerk gebracht en na de mis bij opbod verkocht. Men brengt zooveel niet meer mede als vroeger doch meestal offert nu de kooper, na betaald te hebben, den kop in kwestie en deze wordt dan opnieuw opgeroepen. Aldus wordt eenzelfde kop meermaals verkocht. De opbrengst is voor den pastoor, die er soms een mis voor leest.

Zeggen wij ook even in 't voorbijgaan dat er nog een Zomerkermis bestaat, die gevierd wordt 's Zondags na Pinksteren. Deze kermis wordt « groote kermis » geheeten. Het kermisvieren zit ons volk in 't bloed. Meer dan eens heb ik er stil staan kijken naar bejaarder menschen, die op deze dagen ook nog wel eens een dansje waagden, na eerst daartoe den iever gezocht te hebben in een half uitgespoelde kermispint... of naar wild rondspringende jongens en boerenmeisjes, die achter eenige « muzikanten » één voor één de herbergen der « partij » bezochten. Eertijds was dit veel meer het geval dan nu. De kiesstrijd deed het gebruik wat heropleven, doch nu er geen muziekmaatschappij meer

bestaat schijnt het langzamerhand dood te gaan om, we zijn er van overtuigd, bij de eerste gelegenheid de beste weer in zwang te komen. Diep ingewortelde gewoonten verdwijnen zoo gemakkelijk niet. Het weze nochtans opgemerkt dat die zotte uitgelatenheid meer kenmerkend is voor Wommersom, Drieslinter, enz....

De oude gilde der wipschutters is thans verdwenen. Wauters geeft het bestaan er van nog aan. *Il y a une gilde d'archers*, zegt hij, *qui possède son ancien collier et à laquelle un règlement fut donné par la gilde de Louvain, le 16 février 1728*. Dit reglement, op perkament gedrukt, hebben wij in de pastorij teruggevonden, doch het is in zeer slechten staat. Wij achtten het onnoodig het over te schrijven, daar alle artikels volgens eenzelfde model opgesteld werden. De halsketen bestaat echter niet meer. Ze werd stuk na stuk verkocht om aan geld te geraken ; bij het tenietgaan der gilde werd ook het overblijvende verkocht. De opbrengst er van werd aan den pastoor gegeven, die er nog jaarlijks een mis voor doet. Waar ze naar toe ging en hoeveel ze opbracht konden we niet achterhalen. Naar het zeggen van oude « confreers » der gilde, was 't een zeer mooie « braak », waaraan vele zilveren platen en een zilveren vogel hingen. Van het vaandel evenmin vonden we iets anders terug dan den stok. Het had den vorm van een rechthoek en werd gedragen in de processie 's Zondags na Pinksteren en den volgenden Zondag. Hij die het droeg moest er mee « zwaaien » vertelde ons een oude man. Wij durven hieruit echter niet al te lichtzinnig gevolgtrekkingen afleiden. Het bovenvermeld beeld van den H. Sebastiaan werd in deze processie door gildebroeders gedragen. In 1892 deed men een poging om nieuw leven in de stervende gilde te krijgen ; dit mislukte echter. Naar het schijnt heeft zij nochtans een bloeitijdperk gekend. Bij het feest van haar patroonheilige in Januari, werd er gedurende twee dagen flink gevierd. Elken avond was er bijeenkomst der leden in de « kamer ». Zij werden verwittigd met den rommelpot. Er werd gedanst en gedronken ; avondmalen werden er echter niet gehouden, wat uitlegt waarom er geen speciaal servies bestaat. Voor hem die stierf werd een mis gezongen, doch daarbuiten werd er den 21sten Januari nog een mis gedaan voor al de overledenen te zamen. Hij,

die afwezig was moest een boete betalen. Om de drie jaar, 's Dinsdags na de Zomerkermis, (dit was de kermisdag der gilde en vooral 's avonds ging het er lustig toe) had de wipschieting plaats. Dan gingen de vrouwen der « confreers » naar de « kamer », dronken er en gingen daarna al dansend en springend den nieuwen koning te gemoet, wat aan den pastoor meer dan eens stof tot preeken gaf.

Hedendaags bestaat er nog wel een doelschieting, die echter geen uitstaans heeft met de vroegere gilde, alhoewel zij hieraan waarschijnlijk haar ontstaan te danken heeft. Er wordt jaarlijks een «Koningsschieting» gehouden. De koning trakteert de leden der maatschappij en ontvangt zelf een « koningspint » : een kristallen glas met tinnen deksel. Deze pint blijft soms in het lokaal en wordt wel eens gebruikt op een bijzondere bijeenkomst der boogschutters. Dit gebruik verdwijnt echter eveneens, daar die pinten niet meer gefabriceerd worden. Nu ontvangt de koning doodeenvoudig een pijp ! Er worden prijsschietingen gehouden voor de naburige gemeenten, doch de wipschieting bestaat niet meer. De « Edele Handboog » is heel andere wegen opgegaan.

—

Vooraleer deze bondige studie te sluiten, achten wij het noodig hier nog een woordje toe te voegen betreffende het volkskarakter. Melckwezer is Hagelandsch, maar toch moeten we steeds in 't oog houden dat we hier in de overgangsstreek zijn, zoowel wat het volk als wat den aard van den grond aangaat. Moeilijk kunnen wij hier nog de kenmerken van het echte Hageland weervinden ; bijna alle leemen woningen zijn verdwenen en meer en meer komen overal dezelfde gebruiken, spelen enz. in zwang. Wel is het opvallend hoe ook hier vrouwen en meisjes zeer veel werken (32), doch over het algemeen is het volk er veel stiller, huiselijker dan in de naburige gemeenten Wommersom en Drieslinter. Wij meenen dat dit een gevolg is van den aard der bezigheden. Melkwezer immers is een dorp van kleine zelfstandige boeren en niet van uitwijke-

(32) Zie Prof. E. VLIEBERGH. *Het Hageland*, blz. 49.

lingen, mijnwerkers of trimards, zooals de andere twee vermelde gemeenten. De wijze waarop het geld verdiend wordt verschilt en bijgevolg ook deze waarop men het verteert. Buiten de kermissen zijn hier om zoo te zeggen geen feestelijkheden en wie in den Winter wil bal of tooneel hebben, mag naar de naburige dorpen verhuizen. Zooals we reeds zegden werd nu echter ook hier een feestzaal gebouwd.

Wij moeten echter besluiten dat Melkwezer, vooral gedurende de laatste jaren, die zeer voordeelig waren voor de landbouwers, goed is vooruitgegaan. Veeteelt en landbouw bloeien dank zij de nieuwere werkwijzen ; gronden werden verbeterd en waar het er om ging nieuwe wegen aan te leggen of werken van algemeen nut uit te voeren, bleef het gemeentebestuur niet ten achter. Zoo werd in Augustus 1930 eveneens de elektrische verlichting ingevoerd.

Hiermede eindigt onze taak, die bestond in het noteeren van alles wat verdiende onthouden te worden uit het verleden van dit dorp. Jammer genoeg konden reeds al te veel zaken niet meer met zekerheid achterhaald worden. Daarom herhalen wij wat wij reeds in den beginne zegden: Dat zij, die er het best toe geschikt zijn, het verleden van hun dorp navorschen en het interessante opschrijven, om op deze wijze een niet te vergelijken documentatie voor de Geschiedenis en de Folklore van ons land bijeen te brengen, om ons volk zijn streek te leeren kennen en te leeren beminnen, om een steentje bij te brengen tot het edelste werk dat er naar onze meening bestaat : het werk der volksverheffing.

FR. HENDRICKX.
Regent.

Zoutleeuw, 23sten December 1931.

BIBLIOGRAPHIE.

A. WAUTERS. *Géographie et Histoire des Communes Belges (Canton de Léau)*, Bruxelles 1887, p. 120 à 125.

P. V. BETS. *Geschiedenis van Zout-Leeuw*, I, blz. 146 à 148.

FRÉNAY. *Geschiedenis der vereenigde kerken van Neerhespen, Gussenhoven en Melkwezer.*

In het Rijksarchief bestaat er onder Nr 2345 een *Caerte figuratief van den Dorpe ende Heerlijcheid van Weser, beneffens den dorpe van Gussenhoven ende een deel van den gene van Neerhespen, gemaect door mij ondergeschreven gesworen Land ende Edificiemeter, geadmitteert door den Souvereijnen Raede van Brabant, tot Brussel residerende, ten versoecke van Srs Laurentius-Ludovicus De Hertogh ende Laurentius Rouchet, Ingesetenen van den voorschreven dorpe van Weser, cum suis. Actum Brussel desen 11 Meert 1786.*

Afmetingen der kaart 1,4 m. × 0,78 m.

N. B. Wij raadpleegden eveneens de kaarten van het kadaster en de registers (o. a. beraadslagingen van den gemeenteraad) ten Gemeentenhuize.

De Ruitersomgang te Werchter.

GESCHIEDENIS — LEGENDEN.

De omgang van Werchter — ook genoemd « Ruitersprocessie » — bestaat van in den Spaanschen tijd.

Hierna volgt, hoe feitelijk deze Ruitersprocessie ontstond.

Jaarlijks op 2^{den} Sinksendag is het Kermis in deze lieve Hagelandsche gemeente, gelegen aan den samenloop van Demer en Dyle.

De aloude processie, reeds vermaard in vroegere eeuwen, gaat op dien dag uit sedert onheuglijke tijden. Talrijke ruiters uit het dorp en van de omstreken nemen er aan deel. Aan dezen omgang deelnemen noemt men : « den processieweg van O. L. Vrouw doen ».

Zekeren keer, — vele eeuwen geleden — was het op dien dag buitengewoon slecht weder en er werd besloten, den « beêweg » uit te stellen. Onze Lieve Vrouw echter was daarmede niet tevreden. Den volgenden dag, 's morgens heel vroeg, vondt de koster haar beeld, heel en al met modder besmeurd.

Wat was er gebeurd ?....

De Moeder Gods had zelf, alleen in den nacht, den gewonen omgang gedaan en door water en slijk gebaad.

Het volk verhaalt zelfs, dat Onze Lieve Vrouw, op haar nachtelijken tocht water had gedronken aan den bronput, gelegen op het Plein. Deze put wordt geheeten « heilige put » en is thans vervangen door een pomp. Het plein is ombouwd met huizen.

Als de koster dit zag verwittigde hij aanstonds de geestelijkheid, die de klokken deed luiden. Al de inwoners stroomden samen in de kerk, vernamen en zagen ook dit wonder.

Bij dit heftig klokkengelui, kwam eveneens de krijgsbende — ruiters van 't slot : « Ter Roest » — van Scharent (thans onder Haacht) toegesneld, meenende dat er iets ergs gaande was. Als ook zij deze wonderbare gebeurtenis vernamen, besloten ze aanstonds met hun paarden, den gewonen omgang of processie mede te doen.

Sindsdien nemen elk jaar de ruiters deel aan de processie. Zij rijden te paard door het veld. De processie duurt twee volle uren. Honderden ruiters uit den omtrek en der gemeente Werchter zelve, nemen er steeds deel aan.

Hun paarden worden gezegend na de processie. Premiën worden toegekend door het gemeentebestuur.

* * *

De gang van de Processie.

De processie verlaat de aloude kerk en gaat langs het kerkhof naar den O. L. Vrouwweg, komt daarna langs de Dyle (tweebruggen) tot aan het kapelletje van O. L. Vrouw, vóór het huis Van Langendonck (1ste halt), gaat verder over de groote baan naar de St Rochuskapel. 2de halt. Deze kapel werd daar vóór meer dan een eeuw opgericht en staat langs de baan naar Tremeloo — Baal — ter bezwering van een hevige choleraepidemie, die aldaar uitgebroken was. (Zij hoort toe aan de gekende familie Van Roost). Vandaar gaat men langs den reeds genoemden « Heiligen Put ».

Vóór het bestaan der H. Rochuskapel, werd aan deze waterbron halt gehouden en werd tevens daar de zegen gegeven, als herinnering aan het feit dat de H. Maagd er water uit gedronken had.

Van hier gaat de omgang het veld in langs een zandweg naar het gehucht « Paar », waar een derde kapel staat, toegewijd aan O. L. Vrouw (zeer mooie kapel opgericht ten jare 1774, omgeven met geurige lindeboomen. Dit heiligdom staat op gemeentegrond en wordt jaar in jaar uit druk bezocht ter bezwering van de koorts.

Na hier een weinig vertoefd te hebben trekt de processie nog verder door, draait rechts af naar den Demer en komt in het Demerbroeck (tegen de weiden) aan het « Mulderskapelletje » aldus genoemd naar de plaats waar, tot vóór den jongsten oorlog, een windmolen op een heuvel stond en waartegen de maalder, zekeren V., vóór meer dan een eeuw, — of nog langer? — dit heiligdommetje had gebouwd, ter eere van de H. Moeder Gods en om haar

hulp te bekomen om zijn vier zonen vrij te houden van den soldatendienst — men leefde hier toen onder vreemd bewind — Zijn bede werd verhoord. (Uit den volksmond opgeteekend).

Aan dit O. L. Vrouwkapelletje — waarin een groot heiligenbeeld staat, — wordt door den omgang een 4de maal halt gehouden en ook hier wordt de zegen gegeven.

Er valt op te merken dat hier steeds vele geloovigen komen bidden er er bestendig kaarsen branden vóór het O. L. Vrouwbeeld. Als opschrift draagt dit heiligdom « O. L. Vrouw, Troosteres der Bedrukten » — (Men zegt hier algemeen : kapel van VII Weeën).

Verder trekt dan de processie door het veld, komt terug langs het kerkhof, waar nog een kapelletje staat in den kerkhofmuur (rechtover het Gemeentehuis) en waarin zich een H. Jozefbeeld bevindt. Nieuwe halt en zegen (laatste maal) om van daar terug in de kerk te treden.

Dit is dus de « Ruitersprocessie » van Werchter, die mag beschouwd worden als een aloude traditie.

Vóór ettelijke jaren, werd deze processie nog druk bijgewoond. Honderden paarden en soms tot twee duizend personen volgden door de velden en dit door alle weder.

Van in den nacht (nacht vóór den processiedag) werden ook door ruiters en bedevaarders, tot zelfs meerdere malen, dezen « beêweg » afgelegd. Dit wegens gedane beloften. Thans bestaat dit niet meer.

* * *

Legenden.

Tal van legenden zijn aan het O. L. Vrouwbeeld, waarmede de omgang gedaan wordt, verbonden.

Eertijds stond de kapel van O. L. Vrouw op den hoek van het kerkhof, waar thans het gemeentehuis — de vroegere school — staat. De straat die van daar naar de Dylebrug loopt, heet nog steeds de Lieve-Vrouwestraat. Het Mariabeeld dat vóór den oorlog in de kerk stond, werd door den kerkbrand gedurende den oorlog vernield en is thans vervangen door een nieuw.

Volgend verhaal of liever « mirakel » uit den tijd der beeldstormerij, wordt met betrekking tot dit beeld vermeld in het archief.

Een soldaat, in de kapel gedrongen zijnde, mishandelde en onteerde het Mariabeeld, rukte het de kleederen af, hing deze spotsgewijs op zijn schouders, en trok aldus door de straat. Maar zie.... ineens werd hij met blindheid geslagen. Toen, tot inkeer gekomen, droeg hij die kleederen terug, door zijn kameraden vergezeld. Nauwelijks was hij in de kapel terug of hij werd ziende.

* * *

De thans nog bestaande O. L. Vrouwstraat, schijnt haar ontstaan en haar naam te danken te hebben aan het Ambacht (Gezeilenorde) van scheepslossers, scheepstrekkers, schippers, enz. en alles wat met de rivierschipperij verwant was. Voormelde kapel was « hun » kapel, waar ze veelvuldig O. L. Vrouw gingen aanroepen. Te Werchter hadden ze haar tot patrones verkozen. Deze straat loopt van de Dyle naar de plaats, waar thans in den kerkhofmuur een nieuwe kapel gebouwd werd.

In den hierboven beschreven omgang wordt naar aloud gebruik, het O. L. Vrouwbeeld gedragen door mannen van dit Ambacht.

Een andere legende is de volgende :

« Zekeren dag — eeuwen geleden — bij het herwaarts brengen van het Mariabeeld, hadden de schippers, twee zulke beelden op hun boot. Het eene, dat het kleinste scheen, hadden zij bestemd voor Werchter, het andere dat grooter was zou beter passen voor Aarschot, daar deze plaats belangrijker was. Het lossen van het beeld ging echter met moeilijkheden gepaard en nadat de O L. Vrouw in de kapel was geplaatst, wilde men met het andere den Demer opvaren naar Aarschot. Maar, o, wonder ! Hun boot was maar niet vooruit te krijgen en het was slechts nadat het grootste O. L. Vrouwbeeld afgeladen, en 't kleinere terug in het schip was gebracht, dat ze hun vaart konden voortzetten.

Steeds bleef het O. L. Vrouwbeeld van Werchter meer in aanzien dan dit van Aarschot, daar O. L. Vrouw

door die daad haar wil had laten kennen, te Werchter vereerd te worden.

Nog steeds wordt deze legende onder 't volk verteld.

* * *

Enkele uitleggingen nog over den « Heiligen Put » en de aloude kapel aan 't kerkhof.

1) Men beweert te Werchter — en dit wordt voor zeker gehouden door heel oude menschen — dat ze nog nooit den « Heiligen Put » hebben open gezien. en dat ook niemand het binnenste er van kent.

Die bron zou onuitputbaar zijn. Tijdens zeer droge jaren moet haast heel de gemeentebevolking er zich van water voorzien. Er was steeds water in overvloed, terwijl elders de putten droog stonden.

2) Waar nu de kapel van den H. Jozef staat — in den kerkhofmuur — stond vorige eeuw alleen een arduinsteen, waarop de woorden « Ave Maria » gebeiteld waren. Allen die er voorbij kwamen knielden er en baden een « Wees gegroet ».

* * *

SEVERIUS.

6 Januari 1931.

N. D. R. — Onze lezers zullen voorzeker de analogie opmerken met de processie te Hakendover op Paaschmaandag. Zelfde legenden, zelfde gebruiken. Wij verwijzen zonder meer naar nr 35 van ons tijdschrift.

Oude Maten van Brabant

Hyer staet de mate van den lande van Brabant ; hoe groot ende cleyn deen es buyten dander ; proffytelyck om te weten voer een persoen goet hebbende oft willende coopen, landen, beempden, bosschen, heyen etc.

Anderlecht	16 voeten	)	
Alssenberge	17 voeten	(	
Assche	20 voeten 1/3	)	voeten 1/3 (a)
Assalien	20 voeten	(	
Aersschot	20 voeten	)	

(a) *Voeten* is bij elke melding nutteloos herhaald ; ook 1/3 voor Assche is er te veel. Dit 1/3 noemde men een « zool ».

Brussele	16	)	
Beysberge	16	(	
Buegem	20	)	
Bygaerden	20	(	
Beersele	17	)	
Beckerseel	17	(	
Boecknueke	20	)	voeten 1/3
Boetsvoert	17	(	
Buysingen	17	)	
Bardegem	20	(	
Blaersvelt	20	)	
Beygem	17	(	

Borchmeerbeke	18	)	
Berchem	17	(	
Bruysinghem	21	)	
Berchem bij St-Laureys		(	
onder Gaesbeke	18	)	voeten 1/3 Lovens
Bugenhoudt	20	(	
Bevere		)	

Beetekum	20	)	
Binckim	20	(	
Boutersem	20	)	1/3 Lovensche voeten
Bierbeke	20	(	
Berthem	18	)	
Brachem	16 1/3		Brusselsche voeten
Beevecom	16 Lovensche voeten min i duym		
Bossuyt	18 voeten 1/3		

Nota. — Een roede bijnnen Brussel over dese syde van de Zinnen is 17 voeten 1/3 ende over dander syde van de Sinnen isse 16 voeten 1/3.

Cappellen op den Bosch	18	)	
Cappellen	20	(	
Creynhem	17	)	
Cobbegem	20	(	
Clanckhage	20	)	voeten 1/3 **Brussels**
Cortenbergen	18	(	
Campenhoudt	18	)	
Cockelberge	16	(	
Corbeke-over-Loo	20	)	
Corbeke-over-Dyle	18 1/2	(	voeten Lovens
Cretsaert	17 1/2	)	
Dielbeke	16	)	
Dieleghem	18	(	
Dvorpe	17	)	
Duysborch-Lovens	18	(	voeten 1/3
Droogenbosch	18	)	
Dieghem	18	(	
Doirne		)	
Eliwy	17	)	
Eppeghem	18	(	
Erps	18	(	
Esschene	20	(	voeten 1/3
Eeeverberghe Lovens	18	)	
Eeevere	17	(	
Eeysinghen		)	
Elinghen		(	
Ganshoiren	16	)	
Grimbergen	17	(	voeten 1/3
Goycke	19	)	
Gaesbeke		(	
Geelroye	20	)	
Grave : landmate	16	(	voeten Lovens
de beemptmate	20	)	
de boschmate	21	(	
Houdenaken	16	)	
Hoelaer	17	(	
Huysinghen	17	)	
Haffiighem	20	(	
Hekelghem	20	)	voeten 1/3
Heembeke	16	(	
Hamme	18	)	
Haerchdonck	16	(	
Hijmelghem	17	)	
Haren	18	(	

Leerenberghe	17	)	
Humbeke	18	(	voeten 1/3
Huldenberghe	18	)	
Holsbeke	20	)	
Haeght	20	(	
Houwaert	20	)	
Heverle	18 1/3	(	voeten Lovens
Herint	20	)	
Hulpen	20	(	
Hochem by Thienen	18	)	
Hoegaerden alleen	18	(	
Iitterbeke	16	)	
Ietterbeke	17	(	
Iseringhen	18	)	
Isingen	17	(	voeten 1/3
Inen	20	)	
Iette	16	(	
Impde		)	
Karloo	17 voeten 1/3		
Laecken	16	)	
Leuwe	16	(	
Linckebeke	17	)	
Londerseel	20	(	voeten 1/3
Leeffdael Lovens	18	)	
Lippeloo	20	(	
Lombeke	16	)	
Lyeninck Ste Quintens oft tonsen vrouwen 18 voeten 1/3.			
Lieninck S. Merttens	18	)	voeten 1/2
Lombeke tonser-Vrouwen	18	(	
Liesele			
Leuven	20	)	
Lynden	20	(	
Landorp	20	)	voeten Lovens
Lovensoel	20	(	
Lubbeke	20	)	
Meerbeke	18	)	
Melsbroeck	18	(	
Menselen	16	)	
Musegem	20	(	voeten 1/3
Meldaert	20	)	
Meerbeke bij de Cappellen	20	(	

Mille			
Mille-Meerdael	17 1/3		voeten Lovens
Meersdael	20	)	
Meerbeke by Ninoven		(	
Mucklem	20	)	
Mortenbeke	16	(	voeten 1/3
Masensele	20	)	
Moelenbeke	[illegible]	(	
Malre		)	
Moerslo	20	(	
Nossegem	17	)	
Nederryssche	18	(	voeten 1/3
Nederhockerseel	18	)	
Nederheymbeke	16	(	
Nieurode	20	)	
Neervelp	20	(	
Nerysen	18 1/2	)	voeten Lovens
Nethen	18 1/2	(	
Nieuwenbosch	17 1/2	)	
Ossele	21	)	
Overhembeke	16	(	
Ouderghem	17	)	
Ophem	18	(	
Overryssche	20	)	voeten 1/3
Ophemessele	20	(	
Ophembeke		)	
Ouden Ham	18	(	
Opheye by Brasem	16	)	
Opvelp	18	)	
Oudtheverle	18	)	voeten Lovens 1/3
Ottenborch	18	)	
Perck	18	)	
Pueti	18	(	voeten 1/3
Pamele	18	)	
Puers	20	(	
Pelleberch	20 voeten Lovens		
Quarebbe	18 1/3		
Rode	18	)	
Ruysbroeck by Vorst	18	(	
Ruysbroeck by Rellegem	18	)	voeten 1/3

Rossim	21	(	
Ransdonck	18	)	
Rosieren	18	(	

Rotselaer	20	)	
Rillaer	20	(	voeten Lovens
Rode S. Pieters	20	)	
Rosiem	20 1/3	(	

Scharenbeke	17	)	
Strythem	18	(	
Stockele	17	)	
Strombeke	16	(	
Savelthem	16	)	
Semps	18	(	
Steenhuffele	21	)	
S. Goelen in Brussel	21	(	voeten 1/3
S Evers	20	)	
Steenhockerseel	18	(	
S Catlyne Lombeke	18	)	
S Steevens Woluwe	17	(	
S Lambrechts Woluwe	17	)	
S Merttens Lynnick	18	(	
S. Quintens Linnick	18 1/2	)	
Scautbroeck	18	(	

Sterbeke 16 1/3
St Vyven Brichcappelle
Sonienbosch 20
Savelthem-loo 20
Schrickelberch 17 1/2 voeten Lovens
Steenberch 17 1/2 voeten Lovens
Ter Cappellen bynnen Brussele 17 1/3

Ternat	18	)	
Tisselt op den Bosch	20	(	voeten 1/3
Ten Berghe by Elssene	18	)	
Thieldonck	18	(	

Thielt	20	)	voeten Lovens
Traesbosch	17 1/2	(	

Wemmele	18	)	
Vilvoerden	18	(	
Ucootbaren	18	)	
Uccle	17	(	
Wolverthem	18	)	
Vorst	17	(	
Weerde	18	)	voeten 1/3

Wesenbeke	16	(	
Wespelaer	18	)	
Wincxele	20	(	
Velthem	18	)	
Wieltsen	20	(	
Wesemael	20	)	
Werchter	18 1/3	(	
Winghe	20	)	voeten Lovens
Weerde S. Joris	20	(	
Vossem	18 1/3	)	
Wavere bij Namen	20	(	

Zelcke 18 voeten 1/3

Op ons genadichs heeren bosch neempt men de roede 20 voeten.

Sonien	20	)	
Saventerloo	20	(	voeten
Moersseloo	20	)	
De Loe te Lovene	20	(	

Naar een oud document
medegedeeld door E. H. De Ridder.

Erasmus te Anderlecht.

Ons tijdschrift heeft verleden jaar een extra-nummer gewijd aan Anderlecht, ter gelegenheid van de geschiedkundige en folkloristische tentoonstelling, door deze wakkere en vooruitstrevende gemeente ingericht. Een van de interessantste artikels

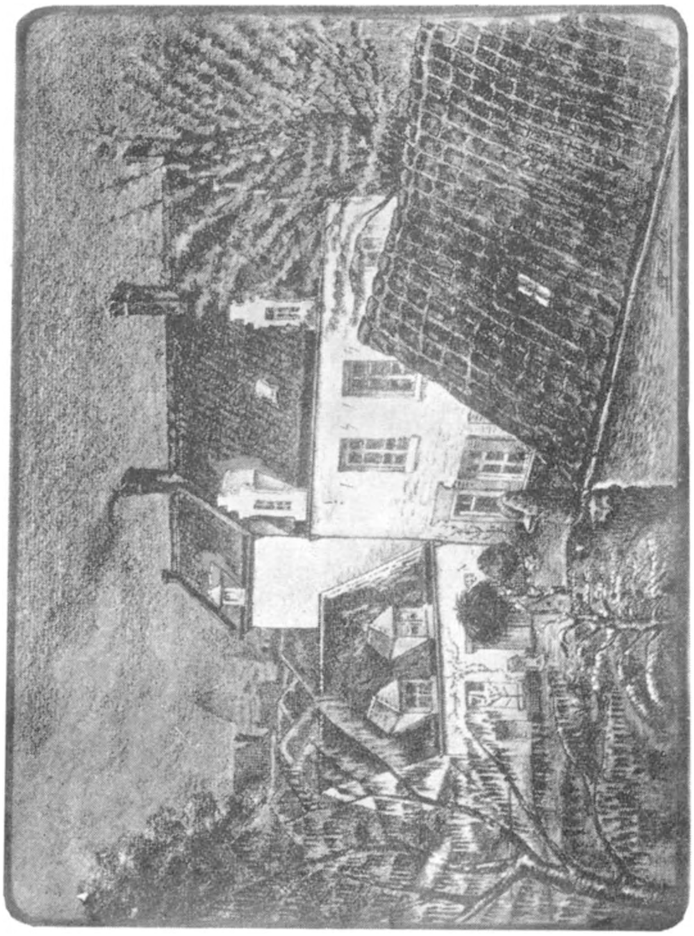

Huis « de Zwane » waar Erasmus woonde te Anderlecht.

werd door den heer R. DUBOSCQ aan Erasmus gewijd, en deelt enkele wetenswaardigheden mede over het verblijf van den beroemden humanist te Anderlecht, bij den Kanunnik Peter Wich-

man, die hem eene gulle gastvrijheid had aangeboden (1). Bij het artikel vindt men eene plaat, welke het huis *In die Zwane*, verblijfplaats van Erasmus, voorstelt, volgens eene oude teekening van wijlen den kunstschilder Friadt.

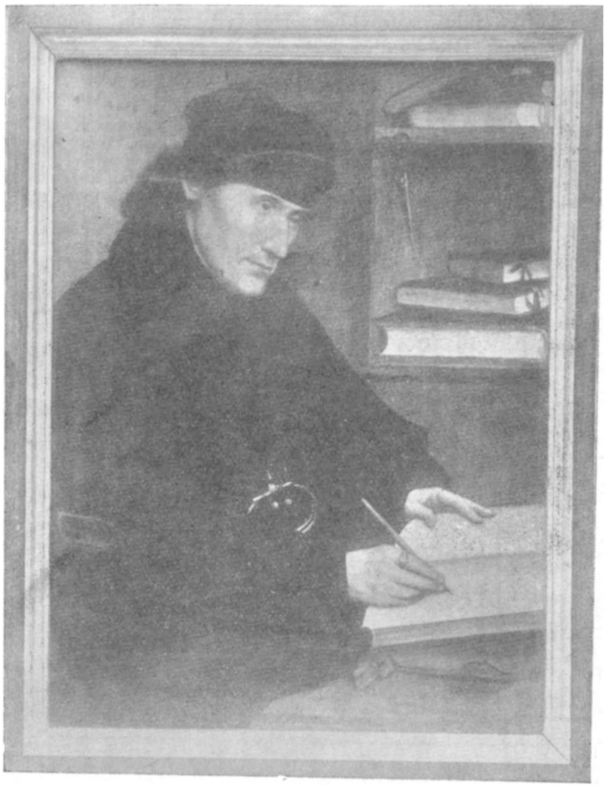

Erasmus naar Van Dyck.

Een vroeger bezoeker, voor meer dan twee eeuwen overleden, heeft in zijn dagboek enkele bijzonderheden opgeteekend over het huis, waar Erasmus eens vertoefde, en dat alsdan als een « curiositeit » aan de vreemdelingen werd getoond.

---

(1) *Folklore Brabançon* X (1930) nr 55-56, bl. 100. — Over het verblijf van Erasmus te Anderlecht werd ook gehandeld in de prachtige voordracht van den heer hoogleeraar A. ROERSCH, in 1926 door het « Musée du Livre » te Brussel, onder den titel *Erasme* uitgegeven.

De opsteller van voormeld dagboek is de Hollandsche diplomaat Constantijn Huygens, broer van Christiaen, den alom vermaarden physicus, en zoon van den dichter Constantijn, heer van Zuylichem. In het gevolg van prins Willem III doorreisde onze diplomaat het Vlaamsche land, en verbleef enkele dagen te Anderlecht, namelijk den 9en, 10en en 11en Juni 1691. Ziehier wat hij betreffende voormeld huis en zijn wereldberoemden gast in zijn *Journaal* opteekende.

Kannunik van Anderlecht in groot Ornaat.

Saterdag. Voor de middag van antichambre komende, wierd mij gewesen dat in het quartier van 't Hoff, daer Mylord Portland logeerde, in de uyterste camer, die op den thuyn uytsagh, Erasmus eertyts gelogeert hadde : aen de vensters van deselve camer,

die op den thuyn sagen, waeren twee naeuwe met vierkanten gemaeckte, oude ijsee tralien. Het huys hoorde aen Jan-Bapt. Charles Vander Gote, heer van Bellaert, en stondt daer op verscheydene plaetsen op de mueren ijsers als anckers, representerende 1515. Men seyde, dat Erasmus daer gewoont hadde, om uyt een sieckte komende van lucht te veranderen ende Anderlech « Anderclacht » genoemt hadde.

Dit dorp van Anderlech hadde seer grote reputatie van goede boter uyt te leveren.

Sondach. Was tegen den avondt met Hennin, de secretaris van Portland, eens op de camer gegaen daer Erasmus op gewoont hadde. De soldering daervan liep spits toe in die form, wesende met latten ende kalck daerover gestreken, van het dack, dat daer alleen boven was afgescheyden, ende de meeste kalck was van ouderdom afgevallen. Sagh daer niet als de twee vensters voorz., met dichte tralien daervoor, ende die een seer sober licht gaven. Onder het dack of wulfseltie was noch een boogh van hout van 't façoen van 't dack, daer men noch eenigh kleyn ornament van schilderije op sagh.

Maendagh. Sprack naermiddagh met den heer die het huys, daer de Coninck logeerde, toequam, ende genaemt was Vander Gote, heer van Ballaert. Seyde, dat het inden tydt van duc d'Albe eenen Willemans *(lees Wichmans ?)* toegekomen hadde, een curieus man, en daervan hij seer fraeije aenteeckeninghen gesien hadde, zijnde uyt dieselve familie gekomen door de vrouwen, ende soo aen dit huys gekomen. Seyde dat het quartier, daer Erasmus gelogeert hadde, veel ouder was als de rest van 't huys, daer nochthans, als voors. is, 1515 op stondt.

(*Journaal van Constantijn Huygens, den zoon*, uitgeg. door het *Historisch Genootschap*, te Utrecht. N. R. XXIII (1876) blzz. 444-45).

Dr Jan Gessler.

Leuven.

Bunsbeek in het Romeinsch Tijdvak.

In nummer 57 van « Brabantsche Folklore » blz. 247, spreekt Dr Louis Van den Broeck over het ontdekken van muntstukken te Bunsbeek, dateerende van het jaar 98 tot 217 na Chr.

Ziehier nu enkele nota's betreffende Bunsbeek. Volgens Förstemann zou *Bun* een teenen vlechtwerk zijn, dat geplaatst werd om het instorten van den oever der *beek* te beletten. Deze uitlegging is in alle geval veel beter aanneembaar dan deze van Chotin, die *Bunsbeke*, in 1221 *Bunsbeca*, in 1380 *Bunsebecka*, uitlegt als beteekenend : *beek van den Bond*.

De steenweg van Tienen naar Testelt, een Romeinsche weg of *Heere-baene*, loopt er over de *Velpe*, eertijds *Fleppe* genoemd. Deze weg was gekasseid nabij de brug over de Velpe, eertijds een doorwaadbare plaats *Pippensvoort* geheeten d. i. wed van Pepijn. In 1225 *Pappenfort*, in Gillis d'Orval *Pipini Vadus*. Ten onrechte werd Pippensvoort dus verklaard als zijnde *fort van Pepijn*.

Er wordt verteld dat daar eertijds een heidensche gravin woonde, op de plaats waar de *Bunsbeek* het grondgebied van Bunsbeek en Hoeleden scheidt.

Om te beletten dat de pasgeboren kinderen zouden gedoopt worden, deed zij deze door haar slaven in de Bunsbeek verdrinken. Op zekeren morgend vond men haar dood liggen in een elzenboschje : de duivel had haar het hart uitgerukt. Sedert dien tijd ziet men 's nachts dwaallichtjes boven de Bunsbeek dansen : het zijn de zieltjes der versmoorde ongedoopte kindjes. Onder de brug hoort men een stil klagen.

In het Leenroerig tijdvak was het grondgebied van Bunsbeek verdeeld tusschen de hertogen van Brabant en de Heeren van Diest en Oplinter. In 1288 wordt een *Herman van Boensbeke* geciteerd. In *het graafschap Brunerode*, meenen wij dat Buvé ten onrechte *Pippensvoort* met een *fort van Pepijn* identificeert.

Eenige interessante plaatsnamen uit het verste verleden zijn na te vorsschen : de *St-Quirinusbron*, de *graven van Lalloux* (geciteerd in 1773), de *Schaffelberg*, de *Stock*, misschien wel een *ustrinum* (?), de *Sassenborn*, Saxersbron (?), de *Frankenweg*, de *Delle* (de Hel ?).

Te *Hoeleden*, een dorp dat aan Bunsbeek grenst, bestaat een plaatsnaam *Velleken*, naast het kerkhof en de Velpe. Op deze plaats kwamen de bewoners eertijds de St-Maartensvuren stoken. Een brandende schoof werd aan het uiteinde van een stok gebonden, en al loopend tot boven op den heuvel gedragen. Om het vuur werd een rondedans gehouden. De inwoners van het gehucht *Herrebeken* brandden hun St-Maartensvuur op den *Konijnenberg*.

De *Slok* (ustrinum ? van het werkwoord *stoken)* behoort terzelfder tijd aan vijf localiteiten, Hoeleden, Bunsbeek, St-Margareta-Hauthem, Oplinter en Neerlinter. In de omstreken moet aldaar een begraafplaats voor verbrande lijken bestaan hebben.

Tusschen Hoeleden en Kersbeek bevindt zich het *Molenboschje* (misschien wel van Mallum) waar ook de *Duivelspul* is. Op slag van middernacht heeft men het onweder er zien ophouden en de maan zien schijnen. In den *Duivelspul* beweegt het water zich als woedend en er komt een menigte zwarte spoken drijven om weldra opnieuw te verdwijnen. Een monster, op een leelijk paard gelijkend, komt uit den *Duivelspul* en achtervolgt den al te laten wandelaar. Aan de nabije brug ontmoet het nochtans een reus, die het bedreigt en den weg afsnijdt.

Te Hoeleden bestaat er ook een bron, waarvan het water een genezende kracht bezit, de zgn. *St-Germanusbron-Hoelede*, eertijds *Hoeledium* wordt door CHOTIN verklaard als *hoel* van *hol*, laag en *lehde* van braakland, = braakliggend laagland (?).

Te noteeren valt nog dat de wedden aan de wegen, in het Romeinsch tijdvak verdedigd werden door een *castrum*.

** L. STROOBANT.

Het verven der Goederen te Leuven.

Aangespoord door het belang dat Uw publicatie mij inboezemt, zend ik U hierbij een nota betreffend het verven der goederen te Leuven, samen met enkele recepten die ik aantrof in een oud handschrift van het Gemeentearchief der stad. Deze recepten herinneren ons weer aan in vergetelheid geraakte werkwijzen, die daarbij heel dikwijls geheimen van den stiel verbergen.

In de XIV^{de} eeuw was de ververij een der voornaamste takken der locale nijverheid. De troebelen van dit tijdperk waren er echter fataal voor en sedert dien is het belang er van steeds verminderd.

In 1825 vond men er nog 25 ververs en lijnwaadhandelaars.

De laatste ververij ging te niet vóór 25 jaar.

Het is niet van alle belang ontbloot, voor de lezers van « Brabantsche Folklore » eenige recepten, waarvan onze voorvaderen het geheim bezaten uit hun eeuwenlangen slaap op te wekken. Zij werden van 1619 tot 1623 door een vakman uit Diest, die in onze stad verbleef, opgeteekend in een handschrift dat berust in het gemeentearchief van Leuven. De titel van het boekdeel is « Conste des ververs ». Op het einde er van staat de vermelding : Anno 1620. Desen boeck hoort toe Henrick Coghen die ten vint die brengten wederom thuys woonende tot Loven in den Oliberch ».

De vooruitgang heeft natuurlijk nieuwere werkwijzen in deze nijverheid gebracht, die de oudere verdrongen hebben. Dit belet nochtans niet dat onze voorouders verstand hadden van het verven der stoffen en duurzame tinten bekwamen, wat wij misschien niet steeds kunnen beweren als er sprake is van de moderne ververij.

**

RECEPTEN.

Om roet lijwaet te verven

Men moet nemen tot ses pont lywaet een half pont allyyn en laten dien smelten in heet water sonder sieden en lecken dat lywaet daer in een half ure en droghen en dan neempt twee pont bresille hout en sieden dat twee uren lanck ende dat lijwaet door dat sop vande bresille ghetrocken ende het tis root.

Noch om roet te maecken op een ander manier.

Men moet nemen tot ses pont lywaet onder half pont meecrappe en een vierendeel alluyn en hanghen dat tsamen over tvier en doeter dat lywaet in alst laen' is en hefftent wel op tot dat d'uer siet.

Noch een ander manier.

Nempt twee pont feset haudts en tot elck pont een half pont potaschen en laten dat sieden in t water te weten tot elck pont haudts dry ketelen waters ende latet sieden vijf uren lanck ende giten dat nat in een tonneken oft in eenen pot ende doender dan in een half loot spaens groen wel gheminghelt met een lutter sopts ende ghietent bijde reste ende alst koudt is dat dan treckt u lywaet oft garen daer doer ende neempt maer soo vele nats als ghij behoeft het sal root sijn.

Om te maecken schoon terneyt.

Goo moet men die caussens eerst craep root verwen ende dan moetmen die caussens doer het graen sop trecken ende het sal terneyt syn.

Om te verven violet.

Moet men die caussens eerst sieden in alluyn ende dan moet men nemen prouense haudt ende sieden dat besonder in eenen ketel soo veel haudts als ghij wilt en nae dat ghij veel verven wilt dan sulde nemen eenen ketel met schoen waters ende laten heet worden tot op de soeij ende ghieten daer van het nat in een vat prouense haudt ende doen dan in u caussen daer in ende ghij causse soo licht ende bruyn maecken als ghij wilt.

Om purper te maecken.

Moet men nemen caussens die gesoden sijn inden alluyn ende sieden brijselle haudt ende doen op de selfde maniere als dit violet dan sulden die caussens root sijn ende dan sulden int het selfe nat een lutter looghe van potasschen doen ende doen die caussens wederom daer in ende het sal purper syn licht oft bruen nat dat ghy er looge van potasschen in doet.

Om blau te maecken.

Neempt tot dry pont caussens een ons spaensgroen en de vier onsen alluyn ende twee onsen schuym van gaudt ende latense daer in sieden een ure ende nemen dan sop van prouense haudt ende schauwen daer die caussens in op de manier van het violet maer doeter een weynich looghe van potasschen in.

Item om goudt gheel te maken tot vier pont ende een half pont werck soo salmen nemen inden suy onder half pont alluyns laeten daer een ure mede sieyen ende den suy moet syn alst gheel is tot vier pont ende een half werck onder half pont feset haut met stelle pisse in schoon waeter in laeten op sieden en doet dan u werck daer in ende latet sieden ende rurent twee oft drymaels wel om tot dat schoon is.

En beghert u noch op een ander manier soo neempt licht gheel en neempt het selfs wauwe sop en doet daer inne van die beste meede in en laet daer mede syn en sult de meede in eenen dock doen om dat niet plecken en soude.

Om zemelwater ter maecken om kermesijn te maecken soo neempt eenen ketel schoon waters laet dien heet worden tot op de sue (1) dan doet daer inne een half vierendeel van een veerdel terwen semelen laet dat eenen pater noster sieden ende ruret op metten loeten nempt eenen ketel schoon water ghier dat daer by dier is u semelwater van het kermesijn. Om de snee te maecken van het kermesijn soo neempt eenen ketel semelwater laet dat heet worden tot op de sue dan dooet daar inn een vierendeel alluym en een half virendeel wynsteen gestooten laet dat sieden dan steeckt daer inne twee paer wiette caussens laetse sieden een cleyn ure doetse dan vuyt.

Diet is de snee : Om de selve caussens haer kermesijn coluer te geven soe neempt eenen ketel zemelwater laet dien heet worden tot op de sue ghij sult nemen een half onsse ende een zattyen coessemele elyen gestooten ende geseft doet die daer in alst ziet ende ruret die gesoeden causen laetse sieden een ure doetse dan vyt het sal zeer schoon kermesijn root syn ende spultse.

Om kermesijn fiolet te maken soo nempt twee paer blau caussen die moeten den zue geven zoe ghij die witte gedaen hebt dan soo stecsse in diet roet kermesyn sop als die roe caussen vuyt zyn laetse daer in sieden een half ure het sal seer schoon violet syn doetse dan vyt ende spultse gelyck als dander.

Om zeer schoon areynse te maecken soo neempt een paer ghele caussen steckse dat zselve sop zuden terstont vuyt schoon areynse zyn doetse dan vuyt ende spulse.

Om een ander oraense te maecken.

Soo neempt eenen ketel waters laet dijen heet worden tot op de zue den doet daer in een virendeel faseet haudt laet dat sieden dan steeckt daer in twee paer gheel caussens laetse zieden een half quatier uers sy sullen oraense zyn.

Om schoon puerper te maecken.

Neempt eenen ketel waters laet dien heet worden tot op de Sué Dan doet daer yn een virendeel purper laet dat sieden en druret op metten loeten dan steckt daer in twee paer witte caussens laetse sieden een quatier urs het sal schoon purper syn doet dat vuyet en spultse.

—

Neempt tot elcke elle frouweel een loot half prouerse haudt een loot brisille haudt een loot alluyns ende onder half kanne strom water ende settet dan eenen nacht te weycken ende siet het op die helft ende steeckt dat frauweel daer nae de wildy swaert hebben soo doet een loot galnooten.

---

(1) Sue of suy = tot het kookt.

—

Een virendeel Prouens brisillen haudt twee loot coperoos twee loot alluyns een stucken lyms dit te samen in twee kannen water gesoden als dan warm is daer door getrocken dat men blau begeert te hebben.

—

Om te verven Anno 1620
den 3 febr°.

Neempt tot twee ellen frouweel een half loot prouersehaudt een loot brisillehaudt een loot alluyns ende onderhalf kanne stromwaters ende settet eenen nacht inde weycke ende siet het op die helft en strycket dat frauweel daer mede ende wildijt swert hebben dsoo doet er by een loot galnoten ten anderen soo neempt een virendeel Pons brisillen sandt twee loot coperoos twee loot alluyns een stuck lyms dit te samen in twee kannen waters gesoden ende als dan daer werm door getrocken alst gyn blou wilt hebben.

—

Genomen tot 4 pont wolle haer 3 pont pottaschen ende die in Weycke gestekt eenen nacht ende daer toe genomen 18 potten water schoon regen water ende daer die pottaschen in gedaen tot opde suede ende dan het haer in geworpen ende laeten sieden 12 uren lanck gesoden synde ende dan gelengt met stelle pis dat op neghen potten blijft.

Henricus Coghen heeft dit ghescreven
int jaer 1620 den 5 februarii.

—

Goede Remedie.

Neempt twee potten water laet die sieden in eenen eerden pot met seeville heele gerste tot eenen halven pot versoden is Dan salmen nemen dat wat er maer laeten daer in weycken vyff oncen ganack 24 uren daer naer salmen dat laeten sieden tot ontrent eenen pot doet er daer bij twee oncen blau rosyn, schoon gemaeckt een once senebladeren onder half once regalisse haudt ende een luttel venthel saet daer mede noch eenighe wallen gesoden hier van doorghedaen sult nemen allen morghen eenen roomer.

—

Om te maecken root lywaet.

Men moet nemen tot 6 pont lywaet een half pont alluyn en laeten dien smelten in heet water sonder sieden en leghen dat lywaet daer in een half urre en drooghent ende dan neempt twee

pont brissille haudt ende sieden dat twee uren lanck ende dat lywaet doet het sop van den brisille getrocken ende het is root.

Henrich Coghen
heeft dit ghescreven
Anno 1620 den 17 febr°.

—

Anno 1623

N' Bierken.

Voor een pont wolle oft een elle laeckens het semelwater sult ghy op een pont doen een half loot wijnsteen een half loot regal een half loot agaraen 't samen gesoden laten staen drij daghen ender roeren dickwils op.

Die Suede.

Dan sult ghij nemen van dat voorschreven Bierken een helf schoon water daer in doende een half virendeel pont alluyns een half virendeel ponts alluynsteen een half loot fenegrech oft een loot daer mede laten sieden een ure lanck des anderdaechs gespuelt die suede vuyt twee mael aff ghespuelt seer schoon ende dan laten schoon verloopen.

Om te greyne met die oogmilie consinille sult nemen twee loot coetsenille om een pont wollen om een el laeckens om dat vlot te maken om te greyne halff van dat voorschreven bierken ende halff schoon water het laecken sult ghy daer in doen als het begint heet te worden ende laeten sieden tot dat die verff daer aen compt over de haspel wel breet houden ende wel waer nemen.

Om Carmille schouwen.

Sult nemen schoon water in sonder doende een half loot wynsteen cleyn gestooten een half loot fenegreck een half loot regael een halff loot witte gunme arabie een handt vol terwe semelen oft sneu daer in geschonc.

Maecken ander Suede tot een elle carmosyn root semelwater van dry daghen.

In den eersten halff semelwater halff chiniewater daer in doende een vriendeel ponts wynsteen een halff virendeel ponts alluyns een halff virendeel pont regal een loot fenegreck een loot oft half macheyn een loot oameldonck een ure tsamen laeten sieden om dan laecken gecoelt met toegeslagen tot anders daechs dan schoon vuyt gespoelt.

Het laecken gealluynt ghelyck dat root.

Brisillie doen te hauwen.

Inden eersten suldij nemen canober onder die brisillie hout een halff pont canober noch sult gyn nemen een halff pont aureum. Pigimentum aureum sublimatrum laeten sieden een ure lanck seer schoon.

(Wordt voortgezet).

MAURICE DIEU.

Een Zonnewijzer uit de XVII^{de} eeuw.

De Heer Vogelaers, die hier reeds een artikel over de St-Jacobsgilde liet verschijnen, deelde ons volgend uittreksel uit het boek der gilde mede, dat misschien voor vele onzer lezers belangwekkend kan zijn :

Van de Sonne-wijser oft Sonne-compas om lichtelycken te weten sonder eenigh instrument anders dan met een stropijl de uren van den dagh.

—

Hoemen een som-wijser oft son-compas in een 's Menschen lincker handt claerlijck beschrijven sal, seer nut voor de Gulde Gesellen en alle andere streijdende lieden te water en te lande passerende.

Deze figuere wijst op aen alle gheleghentheyt des hands hoe alle getalen der uren oft stonden op de vingeren bekent worden.

Een eerste so siet ghij buyten der hant die vier delen der Wereld, namentlyck buijten den duym midnacht oft Noorden, onder die hant middagh oft zuijden, ende totter rechter hant, op ganck oft oost ende ter slincker hant west oft nederganck der Sonnen.

Een tweeden, hebt achtingh binnen in der slincker hant, op der duijm is geschreven bergh des duyms, en verder oft wijder tege's der rechter sijde der duijm.

Een derden, onder den bergh oft bal des duijms, gaet ringwijs om den duijm, tot den eynde des hants een lini genoemt de lini des levens.

Een vierden, boven tusschen den duijm en den zieger oft wijs-vingher int midden op den aenvangh oft beginsel der lini des levens is geformeert, als gesteken oft steecwijse ingeset en stro oft strohalm die slech op den middel gelyck in de hant recht op voor sick strecket, die de schaduwe geeft om die ure des daeghs te wijsen.

Die vinghers inder hant worden alsoo ghenoemt ende bekent.

Die eerste vingher wort ghenoemt die Duijm.

Die ander wort derduijtst de wijs-vingher.

Die derde is die wys-vingher ghenoemt.

Die vyerde vingher heet men die Goudt-vingher.

Die vyfde vingher wort van den ghemeynen volck die oor-vingher ghenoemt.

Hoe men die ghetalen der stonden in der lincker hant ende op hun vingheren bekennen ende lesen sal.

Stondt voor middagh.

Dat getal binnen inde vingher voor aen 't eerste g'lick oft lit daer boven oft voorgheschreven staet, opganck dat is voormiddagh, ende staet op den wijs-vingher met cyffer, alsoo 5.

Op den middelste binnen voren aan 't eerste lit staet ses met cyffer alsoo geschreven 6, en beduijden 6, voor middagh na den Oosten oft opganghen der Sonnen.

Op den goudt-vingher binnen voor aan 't eerste lit staen seven met cijffer, also 7 geschr. beduijt 7 voor middagh naer Oosten oft opgangh der Sonnen.

Op de oor-vingher binnen aen 't voorste lit staet acht met cyffer also 8, ende beteekent die 8 stonden voor middagh.

Op den selven oor-vingher na der hant t'eynden des eersten lits, ende beghinsels des tweeden lits, staet neghen met cijffer also geschreven 9 ende beduyden 9 voor middagh.

Wijder op den selven oor-vingher 't eynde des tweeden lits ende beghinsel des derden lits, staet 10 met cyffer also 10 ende beduijt 10 uren voor middagh.

Een eynde des derden lits in den selven oor-vingher aen die hant staet elf met cijffer also 11 ende beduijt 11 voormiddagh.

Na dat t'erde lit des oor-vinghers, midden in der hant onder op dat lit staet twaelf met cyffer also, 12 beduijt 12 uren oft middagh.

Nu volghen die stonden na middagh.

Nu keeren wij ons wederomme te rugghe om die uren namiddagh te ervaren, te weten daer voren binnen in de oor-vingher elf gestaen heeft, staet nu buyten op die vingher een, ende beduyt 1 ure namiddagh.

Aent eynde des tweeden lit daer 10 gestaen heeft beduyt 2 uren namiddagh.

Item, daer op de selvighe oor-vingher 9 uren staet, beduyt 3 uren namiddagh.

Item bij 7 set 5.

Item bij 6 set 6.

Item bij 5 set 7, namelyck op den wijs-vingher ende beduyden alle de stonden na middagh gelyck int aenschouwen des handts mach bekent worden.

Nu volgt wijder 't gebruyck, hoe men door een stro oft stro-halm een ijeder stonde des daeghs leeren en bekennen sal. En de eerst om de vier deelen der werelt te bekennen.

Een eersten hebt acht waer heen de spits des stro-halms wijst, dat is na het zuijden. Als dan wijsen de vingheren den opganck, ende dat eynde dijns hant den nederganck, ende staet de rughge dijns hants nae het Noorden. Alsoo bekent ghij de vier deelen der Werelt, soo ghij, als nae volght dijn stro-halm gheordineert hebt.

Hoe men de stro-halm in de hant sal nemen, ende deur zijn schaduwe alle daghe als de Son schijnt, een ijeder stonde voor ende nae middagh bekennen sal.

So ghij gheerne wilt weten ende bekennen, welcke ure des daeghs het zij. Soo neemt een rhecht stro oft een ander rhecht rijsken, dat niet dick en is, ende met den selven stro oft rijsken oft anders dat ghij daer toe ghebruijcken wildt, alsoo lanck als den wijs-vingher is, van boven af tot aen dat lit midden in der hant, boven daer de linie des levens begint, met de selve lenghte leght den stro op de voorschr. beginsels der linie des levens, tusschen den duijm ende wys-vingher, ende leght de duijm op dat stro, dat ghij dat stro des te beter ende slechter recht houden meught, als dat nu alsoo ghewis ghesehiet, soo hebt acht op welck lit aen de vingher, oft in der hant de schadu van den stro u wijst, daer upt spreecke nijt de stonde die de schadu beduijt, soo vercomt ghij u begheren. Soo ghij anders na der Sonnen dijn lijnrecht ghestreeckt hebt, alsoo hier na volght.

Hoe ghij u lijf ende de slincker hant stellen ende houden sult om de schaduwe van den stro recht te ontfanghen door het gheheele jaer.

Soo dat stro als boven verhaelt / alsoo recht ghemeten, ende op dat beginsel der linie des levens gheleght is, ende recht ghehouden wort. Soo hebt acht in den Somer, dat ghij u stelt dat u de Sonne nae den rugh schijnt. Soo dat ghesehiet, soo holt u lincker hant met den stro vrij slecht nae de lincke zijde ende keert u met u lijf sachtelyck, alsoo langhe, tot dat de Sonne vrij in de hant schijnt, ende de schaduwe der Sonnen van den bergh oft bal des duijms even in de linie des levens, tot rontsomme den duym sich eyndiget, ende dat de schaduwe niet over de linie des levens sich streckt, ende soo dat alsoo ghewis schynet, dan wyst u de schaduwe des stroos de stonde, ghelyck voren aenghewesen is in Somer stijden.

Hoe ghij u in de Winter met den stro-halm houden suldt, om de stonden des daeghs te bekennen.

Soo ghij in den winter de stonde des daeghs met den stro vinden wildt, soo keert u aenghesicht naeder Sonne, also dat de stro-halm tegen en in de Sonne wijse, Soo dat ghesciet, als dan holt u vorder in alle dinghen, als ghij hier boven in Somer tijden te doen, bericht zijt, soo becomt ghij oock u begheren.

In Somers tijden merckt dese leer.
Dijn rugghe nae der Sonne keer.
Dan wanneer die Winter vanght aen.
Sult ghij voor u recht op staen.
Dijn aenghesicht na der Sonne keeren.
Soo ghij boven hebt moghen leeren.
Ick vinde recht de recht uyr.
Als ick dat nu hebbe gheleert hier.
Door dese wijser in lincker handt.
Soo ick de rugh ter Sonnen want.
Wijst mij die stro de rechte tijt.
Daer henen sijnen schadu geijt
Dijn lijf te stellen hebt goede acht.
Na dien hier boven is ghedacht.
Doet dat met vlijt, soo waer ghij comt
Dij Sonne schijn des daghes stont.

Uit de geschiedenis der oude Gilden *anno 1626.*

J. R. Vogelaers.

Leuven, Mei 1930.

Bombardement van Brussel. 1695.

Op 13 Augustus 1695 schreef de Maarschalk Hertog de Villeroy uit het kampement bij Anderlecht een brief aan den Prins van Berghes binnen Brussel, waarin hij dezen mededeelde, dat de Koning van Frankrijk hem gelast had, Brussel te bombardeeren als represaille van het bombardeeren van Fransche zeehavens door de Britsche vloot. De plaats, waar de keurvorstin van Beyeren, die kort daarvoor bevallen was, zich bevond, zou bij dit bombardement ontzien worden. De Berghes berichtte hem, dat de Vorstin in het Koninklijk Paleis verbleef.

Genoemden dag om half zeven 's avonds ving de beschieting aan.

Hier volgt een brief, den 17^den^ uit Brussel geschreven en opgenomen in den « Europische Mercurius », Stuk VI, Deel II, blz. 155-156 :

« De Bombardeering, die wij van Zaterdag avond ten half zeven tot Maandag ochtend ten elf uuren zonder ophouden uitgestaan hebben, heeft alles met schrik gevult ; meer, dan een derdepart, van deze groote stad verwoest en verbrand ; en de voornaamste straaten aan de Nederkant, nevens d'opene vlaktens, zodanig met steenen en verdere stukken van omgevallen Gebouwen gevult, dat menze naauwelijks te voet kan betreeden. De Maarschalk de Villeroy, den 10^den^ met zyn Armée van Angnien opgebroken, avanceerde tot aan Halle ; sloeg zich den 11^den^ boven Anderlech ter neder ; en strekte zyn Campement tot aan Dielbeek uit. 's Achtermiddags ten twee uuren kwam hy met d'andere Generaals, gedekt door twee Esquadrons, op de welken wy ons Geschut loschten, de situatie der stad recognosceeren. Ter eigenster tyd begonden de Franschen aan een Battery van zes stukjes t' arbeiden ; kreegen ze haast in staat ; en beschooten 's avonds de Post van de Molen van Kuregem, een quartier uurs buiten by het Dorp van Anderlech, en het Retrenchement 't geen men op de Hoogte by de Lazery vervaardigd had. Omtrent middernacht attaqueerden zy deze Posten, die van geen groote defensie, en sonder Geschut waren ; noodzaakten d' onzen na eenigen tyd te wyken ; en besloegen ze. Vervolgens naderden zy tot aan deze zyde der Lazerye, en wierpen twee Batteryen voor Geschut op ; en lager aan het kerkhof van Meulebeek, een Musquetschoot van onze Contrescarpen, een voor Mortiere. Hier aan besteedden zy den gantschen dag en nacht van den 12^den^ terwijl ons kanon hen zonder veel effect beschoot : doch men

arbeidde aan de praecautien tot het beletten van d'effecten der Bomben, en het lesschen van den brand. Verscheidene Regimenten Infantery, van de geenen die in het Campement onder den Prince van Vandemont aan de andere zyde der stad lagen, liet men in de Contrescarpen trekken. Na dat de Koning den 12den uit het Campement onder den Grave van Athlone naar het Leger voor 't Kasteel van Namen gereverteerd was, arriveerde den Keurvorst den 13den op den middag ; ging aanstonds de Posten bezichtigen ; en gaf overal d'ordres : met het welk hy tot den einde toe gecontinueert heeft. Ten half zevenen, 's avonds, maakten de Franschen een aanvang met het Bomben werpen van hunne Battery, welke dartig Mortieren ophad, en het ingooijen van gloeijende kogels, en ontstaken aan verscheidene kanten der stad brand. Vyf-en-twintig à dartig Bomben schoten zy te gelyk, en, terwyl zy de Mortieren laadden, de gloeijende kogels zonder ophouden. Dit duurde tot Maandag ochtend ten elf uuren, met zo grouwzamen verwoesting, dat men een groot gedeelte der Stad niet meer kan bekennen. De *Parochiale Kerken van S. Nicolaas en Onze L. Vrouw van de Kapelle* ; die van de *Karmelieten, Recolleeten, Dominicanen, Poenitenten en Brigittinen met de Kloosters* ; als mede van *Onze L. Vrouw van Bystand en S. Jan met 't Couvent van 't Gasthuis* ; *'s Konings Huis* op de Plaats ; de *groote en kleine vleeshal ; alle de Huizen op de groote Markt, en veele in verscheidene straaten* zyn overhoop gesmeeten, door de vlam geschonden, of beschadigt. Een ontallyke menigte van Menschen, welke voor drie dagen ryk waren, en weeldrig leefden, ziet men onder den Hemel in het Park, en buiten de stad in de Puinen sluimeren, zonder dat zy gelegentheid vinden om ergens onder dak te raken. Op ettelyke Millioenen schat men de schade, aan Gebouwen en Effecten geleden. En dewyl men zorgt, dat de vyanden na Gent zullen rukken, en die stad eveneens pogen te handelen, marcheerde den Marquis de Bedmar van ochtend met een Detachement derwaarts ; en morgen staat den Prince van Vandemont met de rest van zyn Armée te volgen. Gisteren ochtend begon de Fransche Armée onder den Maarschalk de Villeroy van voor onze Poorten te decampeeren. Een gedeelte van het Leger neemt den weg naar Aalst, en de rest naar Geertsbergen. De vyanden steken de Dorpen, langs welken zy passeeren, in de brand ; het geen men van de Wallen kan zien. De schade, die zy door het bombardeeren aan ons toegebracht hebben, is tot nu toe niet wel net te beschryven ; maar men zegt, dat omtrent twee duizend Huizen en twaalf Kerken en Kloosters geruineerd of beschadigd, en verscheidene Menschen omgekomen zyn. Op ordre van zyne Keurvorstelyke Doorluchtigheid is men geoccupeert met het formeeren van een Lyst van alle de Ruïnen in het particulier. De confusien en disordres, geduurende het bombardeeren gezien, waren groot, en zouden van veel gevolg geweest kunnen zyn, had den Keurvorst, die niet ontzag zich in het gevaar te begeeven, de Burgers door zyne tegenwoordigheid niet geëncourageert. De Boven-Stad is ongeschonden gebleeven, en derwaarts tegenwoordig

een groote toevloeijing van Menschen, welke op het aannaderen der vyanden hunne meubelen in allen haast aldaar gesalveert hebben ; zonder dat zy voor een gedeelte net weten, by wie ze gebracht zyn. Eenige dagen heeft men een swaar gebrek van Levensmiddelen gehad ; doch het begint door het aftrekken der Franschen, en de zorgvuldige voorzorg en hulp der naburige steden, te minderen ».

Een andere brief uit Brussel dd. 21 Augustus 1695 luidt als volgt (blz. 156-157) :

« De Bombardeering, die wy hier door de Franschen geleeden hebben, en waar van door de eerste verbaastheid verscheidentlyk is gesproken, is in dezes voegen toegegaan. De vyanden hadden een Battery van vyf-en-twintig Mortieren achter de Hofsteede van Ransfort opgeworpen, omtrent een Musquetschoot van onze Bolwerken, tusschen de Anderlechtsche en Vlaamsche Poort, en twe Batteryen met kanon, de eene op de hoogte der Lazarushuiskens, en de andere te Meulebeke, alwaar zy Ovens hadden gezet, om de kogel gloeijend te maken. Zy begonden op Saterdag, tusschen zes en zeven uuren tegen den avond, Bomben in te werpen, en schooten, terwyl de Mortieren geladen wierden, zeer sterk met gloeijende kogels ; zo dat in min dan een uur tyds verscheidene plaatsen van de Stad in de brand stonden, van waar de vlam zich door de sterke wind na de andere Huizen in 't midden van de Stad verspreidde. Met dit bombardeeren en schieten wierd zonder ophouden gecontinueerd tot 's Maendags na den middag ten vier uuren geduurende welken tyd de vyanden vyf-en-dertig honderd Bomben, en meer dan zes duizend gloeijende kogels ons hebben toegezonden. Zy schooten ongemeen op de St. Michiels Tooren ; en de Hertog du Maine en andere Prinsen van den Bloede bevonden zich op de Batteryen, encourageerende de Bombardiers om net te schieten, door geld aan haar uit de deelen. *De Parochie-Kerken van St. Niklaas, en Onze L. Vrouwe van de Kapelle*, mitsgaders *die der Carmeliten, Recollecten, Dominikaners, Nonnen-Penitenten, Brigittinen, Swarte Zusters, die van 't Gasthuis met de Conventen*, voorts *de Kerken van Onze L. Vrouwe van Bysland, St. Jan, Ste Anna, Magdelena, met de Kapelle van St. Eloy, 't Stadhuis, en 't Huis des Konings op de groote Markt*, genaamt *het Broodhuis, de Paleizen van Aremberg, Holstein, Chimay, Westerlo*, en eenige anderen, *de Groote en Kleine Vlees-hallen, alle de Huizen van* de Groote Markt, *de Koornmarkt, Melkstraat, Boterstraat, Pensmarkt, Spoorstraat, Bergstraat, Putterye, Euvelstraat, Kaasmarkt, Oude Kleerkoperstraat, Steenweg, Gasthuisstraat, de Lange Wapenstraat*, en eenige andere leggen by na t' eenemaal om verre : zulks dat het hart en midden van de stad zich met anders vertoont als een Puinhoop ; waar van de schade, zo aan Gebouwen als Goederen, op zeer veele Millioenen word begroot. Geduurende deze Bombardeering wierd van onze Batteryen, als mede van de Musquettiers uit onze Contrescarpen, sterk op de vyanden geschooten, welke onder 't faveur van de nacht poogden te naderen. Dien zelfden avond dat zy ophielden met schieten, deeden zy hunne Avantgarde met

de Bagagie aftrekken. Dinssdag voerden zy hunne Mortieren af, terwyl een van onze Kanonniers vyf Paarden uit een gespan met eene kogel trof ; en 's Woensdag 's morgens marcheerde de rest van hunne Armée na Anguien. Dien zelfden avond vervoerde men de Artillery der Geallieerden ; en 's Donderdags, met het krieken van den dag, trok de Armée onder den Prince van Vandemont na Waterlo, om met den Grave van Athlone te conjungeeren. De Keurvorst, die nacht en dag te paarde heeft gezeten, rydende zelfs door de gevaarlijkste plaatsen, zonder te schroomen voor de Bomben die voor zyne voeten nedervielen, vertrok Donderdag 's morgens ten zeven uuren, om weder na 't Leger voor Namen te keeren »...

Hierna volgt o. m. een « Notitie van de Kerken, kloosters en Huizen door de Bombardeering verbrand ofte geruineerd.

De Kapelle kerk.

De kerk van de Brigittinen, met een gedeelte van het klooster.

Het meestendeel van de Walsche Plaats.

Het huis des Hertogs van Aarschot.

Het huis der Hertoginne van Modena.

De Cellebroersstraat.

De kerk van Onze L. Vrouw van Bystand, met veele huizen daar omtrent.

De geheele Vollestraat, uitgenomen den Berg van Barmhartigheid.

Den Anderlechsen steenweg tot aan S. Geurix.

Het Convent en de kerk van de Minder-Broeders, met de straat rondom de Hoender-Markt.

De kerk van S. Nicolaas, met de schoone Beyaart.

Het stadhuis met de geheele Markt, uitgenomen den Toorn, welke, niet tegenstaande ontallyke schooten op den zelven gelost zyn, noch in zyn geheel staat.

Het Broodhuis.

De Kleerkopersstraat.

Het klooster en de kerk van S. Magdalena.

De geheele Munt.

Het Huis des Hertogs van Holsteyn.

De Kapelle van S. Eloy.

Het Predikheeren-, Klooster, in hetwelk de Kerkelyke Ornamenten der Abdy van Affligen gevlucht waren, met de kerk.

Het Vleeschhuis, met de geheele straat.

De Hoender-Markt.

De Pens-Markt.

De Gerffe-Marke.

St. Annas kapelle.

De geheele Bergstraat tot aan de vier Eemers.

De Putterye.

De lange Wagenstraat.

De Versierstraat.

De Kaas-Markt.

De Hoedemakersstraat.

De straat om te komen van het Stadhuis na S. Jans.

Het kleine Vleeshuis.

S. Jans kerk en Gasthuis tot aan den Prince van Chimay, welk huis men heeft doen springen, om den brand te stutten.

Het kooren-huis tot aan den Keizer, om te gaan na de Steenpoort, met de omleggende afgaande straaten.

De helft van het huis des Graven van Bronay.

Een gedeelte van de Steenpoort en het Gevangenhuis den Vriend.

Het Nieuland.

De Oude Markt.

Op de Graan-Markt sommige huizen.

De Boterstraat.

De Kool-Markt.

De Vinketstraat.

De Vleeshouwersstraat met de Zystraatjes.

Het huis des Graven van Bergeyk.

Het huis van den Griffier van Boom.

De Refugie van Grimbergen met den geheelen Teirlink.

Het Geesthuis.

Het Huis van den Raadheer van Veen.

(Medegedeeld door J. D. H. van Uden te Haarlem, Nederl.).

BRAND TE WAVEREN.

.... Den 28[sten] der Maand April ontstond te Waveren, ter halve weg tusschen Brussel en Namen (men meent, uit een Bakkers Oven) zulk een geweldige brand, dat in minder als twee uuren over de drie honderd Huizen van die schoone Burgt, met de groote Kerk en het Klooster der Karmelyten, benevens de meeste Meubelen en Koopmanschappen verslonden, en drie à vier Menschen verstikt wierden.

Uit den « Europische Mercurius », Stuk VI, Deel I, blz. 231.

J. D. H. VAN UDEN.

Haarlem, Juli 1931.

Ditjes en Datjes.

Twee tableau's over St-Cornelius. — De godsvrucht tot den H. Cornelius is zeer karakteristiek voor Vlaanderen. Wie zich hiervan wil overtuigen, hoeft slechts het repertorium der bedevaartvaantjes, opgesteld door den H. Emile van Heurck, te raadplegen in de artikels over Bekkerzeel, Denderbelle, Diegem, Doel, Donk-bij-Maldeghem, Erps, St-Kornelis-Horebeke, St-Pieters-Leeuw, Lier, Machelen, Mariakerke, Moerbeke bij Geeraardsbergen, Ninove, Passchendale, St-Amand bij Puurs, Schellebelle, Zandvoorde (België), Hazebrouck (Frankrijk) en Bokhoven (Nederland), München-Gladbach (Pruisen)....

In een Parijsch Antiquariaat kocht ik een *ovaal doek 0,68 × 0,58 m.*, beschilderd op beide zijden. Hierbij geef ik de reproductie er van.

Het was ons onmogelijk de herkomst er van vast te stellen. Het werk wordt gekenmerkt door een uiterst verzorgde afwerking. Heel waarschijnlijk behoorde het toe aan een oude broederschap van St-Kornelius.

Mogelijk is het dat een of ander lezer van het Tijdschrift, kenner of geleerde, kan bepalen van waar het doek komt.

**

E. H. GASTON,
Aartsbisdom Parijs.

Het Bijgeloof in Vlaamsch-Brabant. Een rondreizend gebed. — Nu en dan wordt er door zekere naïve — natuurlijk steeds onbekende menschen — een geschreven gebedje gezonden naar den een of anderen hun bekenden persoon.

Het draagt als opschrift : « *Geluk van Lourdes* ».

Wij geven het hier weder, omdat er door velen onzer buitenmenschen, met vrees, ja, met heiligen schrik ontvangen en dan weder verder verzonden wordt.

Naar onze meening mag dit wel beschouwd worden, als « folklore » daar dergelijk bijgeloof in heel Vl. Brabant blijft voortbestaan.

Ziehier de inhoud :

« *Geluk van Lourdes* »

Een persoon heeft mij het gezonden op mijne beurt zendt ik het u omdat het niet tot stilstand zou gebracht worden. Schrijf het driemaal af, verzendt ze met deze welke u hebt gekregen aan over verschillende personen an die u geluk wenscht. Ze moeten binnen de 24 uren verzonden zijn.

Dit werk is begonnen door een arm meisje en moet driemaal de wereld rond rijzen. De persoon die deze gelukwensch zal stilhouden, zal nooit meer gelukkig zijn. Deze prediking kan reeds invloed hebben van af het oogenblik dat de gelukwensching van Lourdes verzonden is. Goed opmerken binnen de 48 uren moet er u een onverwacht geluk overkomen. U moogt deze brief niet

houden nog u moogt hem niet verbranden. Verzendt hem of geeft hem van hand tot hand aan familieleden of vrienden. Welke u geluk wenscht, zegt driemaal « Ave Maria ». Aan onze Lieve vrouw van Lourdes. Verzendt hem verder. A. t. b.

* * *

Wij hebben zulk episteltje in ons bezit en bewaren het als eigenaardigheid.

P.S. We hebben het bovenstaande afgeschreven, zonder taal- of stijlverbetering.

SEVERIUS.

« *Remelenbosch* » *te Opvelp* is in het open veld en wat buiten het centrum der gemeente gelegen. Niemand durft aldaar bij nacht langs de veldwegen gaan, alhoewel er een straat naar Sluizen loopt.

Men beweert dat, als men daar rond middernacht voorbij komt, men steeds een lange vrouw ontwaart die, « *hoe meer men ze nadert, hoe grooter ze wordt* ».

Een 4 tal personen die ze vóór eenige jaren « eens » zouden gezien hebben, beweren dat ze wel 4 meter groot was.

Deze weg wordt bij nacht nog steeds fel geschuwd.

SEVERIUS.

De Gadale te Geldenaken (1). — (Uit geschiedkundige documenten, oude dagbladen en vertellingen). — Omstreeks het midden der 18de eeuw leefde in een oud huisje der straat *Montagne-des-Aveugles*, een oud vrouwtje, *Gadale* geheeten. Allerlei vreemdsoortige geruchten deden over haar het ronde. Zoo werd er beweerd dat zij zich bezighield met tooverij en, de kwade tongen eens los zijnde, vertelde men ook weldra dat haar huis bewoond werd door geesten en dat de oude heks 's nachts deelnam aan den helschen sabbat. Viel het eens voor dat zij gedurende den dag uitging, wat zeer zelden gebeurde, dan vluchtten de kinderen vol schrik al roepend : Gadale, Gadale ! De Gadale is daar ! Steeds meer en meer werd zij beticht van hekserij, vooral toen de geburen kwamen bevestigen dat elke nacht, omstreeks 11 uur, verscheidene personen, die zich schenen te verbergen, bij de Gadale binnenslopen ; meer dan een verzekerde dat deze personen gemaskerd waren.

Tweemaal deed de overheid een onderzoek in de behekste woning, doch zonder uitslag.

Op zekeren nacht nochtans, werd de gansche wijk in opschudding gebracht door een ongewoon lawijd dat uit het huis der oude kwam. Weldra vlogen de ruiten rinkelend aan stukken, het vloeken en geschreeuw nam toe en men kan niet anders dan

(1) Zie *Brabantsche Folklore*, 7de jrg., blz. 355.

besluiten dat binnen in het huis een vreeselijk gevecht geleverd werd. Op enkele oogenblikken was heel de wijk te been : de stoutmoedigsten naderden het huis, terwijl het volk op de markt bleef staan, niet juist wetende wat er voorviel. In het huis zelf ging het gevecht zijn gang ; de menigte werd stouter en stouter en school samen rond de woning. Korten tijd daarna kwamen de gendarmen en het magistraat aan.

Steeds meer nieuwsgierigen stroomden toe en hier en daar hoorde men vloeken tegen de Gadale omhoog stijgen.

Politie en magistraat gelukten er in de woning binnen te dringen, waarvan de ingang bewaakt werd. Het gerucht binnenshuis hield op en het ongeduldige volk wachtte huilend op den afloop der zaak. Omstreeks middernacht ging de deur eindelijk open en een siddering doorvoer de menigte, wanneer vijf bebloede mannen in deerlijk gehavend plunje werden buitengebracht. Onmiddelijk na hen kwam de Gadale eveneens geboeid, met verwarde haren en gescheurde kleederen. Klaarblijkend had zij deel genomen aan het gevecht. Zoohaast men haar ontwaarde stegen wilde kreten omhoog : Ter dood met de Gadale ! Naar de Geet met de heks ! Ter dood ! Ter dood ! En het volk wierp zich woedend op haar om haar uit de handen der bewakers te halen. Gedurende enkele oogenblikken was het een onbeschrijfelijk gewoel in de duisternis. Het magistraat was er in gelukt te ontsnappen langs Saint-Lambert ; de bewakers streden hardnekkig om hun gevangenen mede te voeren. Het meer en meer opgehitste volk maakte zich nochtans meester van de oude Gadale.

Dan begon een vreeselijk schouwspel.... de ongelukkige werd met de haren door de straat gesleurd en op de brug der Geet werd zij onder de voeten vertrappeld. Men ging het verminkte lijk in het water werpen toen iemand voorstelde het op te hangen. Met de vodden, die nog om het lijf van het slachtoffer hingen, werd een strop gemaakt en het lichaam werd opgehangen aan een ouden eik, die stond aan den hoek van den kasteelmuur langs het straatje dat sindsdien den naam Gadale draagt. De vijf andere personen werden opgesloten in de kelders van het Stadhuis. Eenige dagen daarna werden zij overgebracht naar Leuven. Uit het onderzoek bleek dat zij behoorden tot een bende, die sedert twee jaar de gansche streek verontrustte. Enkele dagen vóór hun aanhouding, hadden zij nog getracht het leprozenhuis in 't brand te steken en werd nog een oud man vermoord, die alleen woonde in een huisje naast Gobiery. De Gadale was hun spioen en verborg het gestolen goed. Het verdeelen van den buit zou bovengemelden twist uitgelokt hebben. De vijf boosdoeners werden onthoofd op de oude markt te Leuven, op 24sten Februari 1747.

**

Lucienne Dumoulin
Normaalschool te Geldenaken.

Te *Opvelp* wordt beweerd dat men, als men de vroeger veel verschijnende dwaallichtjes nazag, altoos verloren liep in de velden, soms uren ver. Steeds durft men aldaar geen dwaallichtjes nakijken, uit vrees nog verloren te loopen.

SEVERIUS.

De Dwergen te Op-Velp. — In « Brabantsche Folklore », n° 57, blz. 251, signaleert Severius te Opvelp het geloof aan de Alvermannekens. Op de plaats nu waar de folklorist het bestaan van dwergen constateert, vindt de geschiedkundige *steeds* een oude begraafplaats. Dit is eveneens het geval te Opvelp waar wij een *tommeken* vinden naast een Neckersput. Nekkers zijn watergeesten (cfr. Neckerspoel te Mechelen). Deze kleine tumulus was gelegen in de *Molenstraat*, ter plaatse genoemd *de drij bunderen, op het tommeken.*

Op-Velp is een hooger gelegen vlakte, waarop de Velpe, bijrivier der Geet die te Zelk bij Halen in den Demer uitmondt, haar oorsprong neemt. Op-Velp schijnt een gedeelte geweest te zijn eener Frankische cella die met Neervelp *(Felepa)* vereenigd werd in 741. De *Velpa Superior* schijnt te moeten gezocht worden in het kasteel te Vertrijk waar een schandpaal staat met het wapen der Crabeels. *'t Dagel in den Oosten*, 1889, blz. 19, signaleert er een duivelsschuur, legende van Noorschen oorsprong.

Te *Neer-Velp*, dat de *Velpa inferior* of de voorplaats was der Frankische cella der *Velpa Superior*, bestaat een *tommeken* naast den *Mingeloydriesch*, geciteerd in 1743. Volgens CHOTIN zou dit een ontaarding zijn van *Minke-loo* = omgehakt bosch (?) Wij meenen eerder dat in *driesch van Mingeloy*, loy = loo = lucus = gewijd boschje waarin meestal de begraafplaatsen gevonden werden. We noteeren er de plaatsnamen *Huenberg, Oyenberg, Kerkveld, Werbergblok, Gemeynbroek, Op der Vorsch, 't Eycken Stok, Kerkhofveld* te Neervelp.

** L. STROOBANT.

Coppezia of conservo. — Tijdens een bezoek aan een huis mijner streek, was ik zoo gelukkig een wassen kruisje te ontdekken, geplakt op de deur eener slaapkamer. Dit kruisje, met armen van ongeveer 1 cm. lang, werd er op geplakt door den vader van de vrouw die er nu woont en die zelf 79 jaar oud is. In 't Waalsch heet zij het « *on conservo* », wat vertaald wordt : « *préservez nous* » of « *conservez-nous* » (bescherm ons). Het werd op de deuren geplaatst om booze geesten te bezweren en het noodlot af te weren. Zoo vertelde zij mij volgende gebeurtenis. Vóór 'n zestigtal jaren bedreigden twee naburige brandende woningen haar huis, te meer daar een over het dak hangende olm reeds vuur gevat had. Haar oudere broer werd er nochtans niet door verontrust want, zegde hij, « wij hebben genoeg « conservo » op de deuren en het huis zou niet kunnen branden ». Een gelukkig toeval inderdaad : het huis bleef gespaard. Geburen hakten den brandenden boom naast de woning om !

** R. SNAPPE.

Volksgeneeskunde. — Over de bepaling van het geslacht der kinderen vóór de geboorte.

Geven wij de eer aan de moeder zelf, en raadplegen wij haar om het geslacht der vrucht te laten bepalen. Zij zal U zeggen dat het een jongen zal zijn, en dat gelooft zij het liefst, wanneer zij hevige stooten en stampen gewaar wordt in haar schoot ; meisjes zijn immers veel zachter en stiller.

Als de moeder heel vroeg leven gewaar wordt, dan zal het een meisje zijn, maar als zij rond de vijfde maand van de zwangerschap eerst leven gewaar wordt dan is het zeker en vast een jongen.

Is de rechterborst dikker dan de linkerborst, dan zal de moeder een jongentje baren, maar in het tegenovergestelde geval zal zij een meisje ter wereld brengen.

Alzoo verkeeren zij dan in den waan dat hun hartewensch zal verwezenlijkt worden totdat er een lief klein kindje geboren wordt, en is het dan een ..... meisje in de plaats van een jongen dan blijft de vreugde even groot en zegt zij verontschuldigend ; iedereen kan wel eens missen, want missen is menschelijk.

Weten de moeders het niet, dan zijn er de (1) vroedvrouwen nog die betweters zijn, en wij moeten ze dan ook laten een woordje zeggen.

Zoolang de verloskunde ons den sleutel niet zal gegeven hebben tot het vooraf bepalen van het geslacht, moeten de vroedvrouwen hun vooroordeel daarover maar laten gelden.

Zij blijven steeds sceptisch tegenover de beweringen der geneesheeren, die met behulp van X stralen, volgens den bouw van het bekken van den fœtus, en naargelang het fœtushart klopt, het geslacht kunnen bepalen van het kindje ; zij zullen niet wachten zooals de geneesheeren, tot het laatste oogenblik voor de geboorte, om de moeder nog den tijd te laten om te kiezen tusschen een zoontje of een dochtertje.

Neen, de vroedvrouw beweert twee onfeilbare middelen te bezitten om het geslacht van het kind vóór de geboorte te bepalen ; luister :

1°) Zij doet een zwangere vrouw een voorwerp oprapen ; zoo zij het opraapt zooals de mannen (deze zetten den linkervoet vooruit en steken den rechtervoet achteruit), dan zal het een jongentje zijn, maar zoo zij het opraapt zooals de vrouwen het doen, (deze bukken zich terwijl zij beide voeten op gelijken stand houden, de knieën nevens een) ; dan mag de moeder een meisje verwachten.

Dus : doe de drachtige vrouw een voorwerp oprapen, zie toe hoe zij zich bukt, en gij weet vooraf het geslacht van het borlingsken.

---

(1) Vroedvrouw wordt genaamd de goê vraâ of d'achterwaâres

2°) De tweede wijze van bepalen gebeurt met behulp der maangestalten. Weet men onder welke maangestalte het laatste kind geboren werd, (dus dit geldt niet voor eerstbarende), dan redeneert de vroedvrouw alzoo : als het laatste kind geboren werd voor de verandering van een maangestalte dan zal het te verwachten kindje van hetzelfde geslacht zijn als 't voorgaande ; maar zoo het laatste kind geboren werd na de verandering van de gestalte (na de verwisseling) dan verandert het geslacht. Dus was in dit laatste geval het voorgaande kindje een zoon, dan zal het er op volgende kindje een meisje zijn (2).

Opgeteekend te Steenhuffel, Opdorp, Merchten, Buggenhout, 1929.

Dr J. WOUTERS.
Steenhuffel.

Volksgeloof en uitdrukkingen. — Als men te Opvelp-bij-Tienen alsook in de omstreken een spin ziet, hecht men daar een bijzondere bijgeloovige beteekenis aan, want « spinnekoppen » of « kobbe » geven iets te kennen.

Men zegt :

's Morgens druk (wil zeggen verdriet)
's Middags geluk,
's Avonds min
Brengt een spinnekop in !

Anderzins wordt daarover 't volgende meer algemeen oudspreekwoord gezegd :

« De spinnekop die men 's morgens ziet
Brengt onheil en verdriet ».

Velen in Vlaamsch-Brabant gelooven daar stellig aan.

SEVERIUS.

Veulens — Rond Tienen, inzonderheid lang Opvelp-Willebringen-Hoegaerde, is het een steeds voortdurend gebruik na het geboren worden van een veulen (poulain) het schoonmaaksel of nageboorte (secondines) op een boom te hangen — « *Hoe hooger en schooner het hangt* » zeggen de boeren « *hoe grooter en rechter het veulen den kop draagt* ». — Als men het b. v. op den grond zou werpen, dan zou het jonge paard den kop naar omlaag dragen. Het schoonmaaksel blijft dan ook meestal op den boom hangen, totdat het totaal verteerd is. Geen landbouwer zou het aldaar anders werpen dan op een hoogen fruitboom.

SEVERIUS.

---

(2) Vergelijk het volgende :

De luikerwalen denken dat, als er een kind geboren wordt tijdens het wassen der maan, men voor 't naaste kraambed een zoon verwachten mag. (Hock II, p. 129).

Om van de vliegen af te geraken. — « Ziehier, naar het schijnt, een onfeilbaar middel om de vliegen, waartegen sedert eenigen tijd een onverbiddelijken oorlog gevoerd wordt, te verdrijven. Te Tangissart-Baisy hangt men op *Goeden Vrijdag* een haring aan de zoldering, terwijl men 5 Onze Vaders en 5 Wees Gegroeten bidt. De reuk van den haring en ook het gebed houden de vliegen gedurende gansch het jaar buiten het huis !!!

Het is noodig, elk jaar deze ceremonie te herbeginnen.

Wat ik niet weet is, of deze remedie even doeltreffend is voor andere insecten en welk lot den haring 's Zaterdags te wachten staat ».

** E. BRUNARD.

Het kopvechten, vorm van tweegevecht in Oud-Brussel. — Een gebruik, dat eertijds veel in zwang was in de Marollenwijk, doch dat door den oorlog schijnt uitgeroeid te zijn, is het tweegevecht met het hoofd. Deze tweegevechten geschiedden meestal in café's. De twee tegenstrevers gingen op een tiental meter afstand met den rug naar elkaar staan, keerden zich daarna om en liepen met gebogen hoofd woest op elkaar toe, wat als gevolg had dat de twee schedels vreeselijk tegen elkaar botsten. Niet zelden gebeurde het dat een van beiden hierbij een schedelbreuk opliep.

Nog steeds wordt dit gedaan in een wijk der Hoogstraat, doch meer in private strijdperken.

Vergelijk hiermede den beruchten « coup de tête liégeois », beoefend in de wijk Longdoz.

** ALPHONSE DE MARNEFFE.

Allerzielen. — Op « Li Djoû des Moirts » zooals men Allerzielen in 't Walenland noemt, vermijdt men 't gras te begaan ; men beweerde dat de drauwdruppels die er op biggelen, die zielen der overledenen bevatten.

AD. MORTIER.

Gebruiken bij Begrafenissen. — In nr 58-59 van « Brabantsche Folklore » werd er in het artikel *Gebruiken bij Begrafenissen* der « *Diljes en Daljes* » aan de lezers gevraagd of het gebruik, schooven stroo aan de kruiswegen af te leggen, ook buiten de grenzen der provincie West-Vlaanderen in zwang was.

Uit mijn kinderjaren herinner ik mij nog dat te Wezemaal bij Leuven, aan de kruispunten der wegen die door den lijkstoet gevolgd werden, kleine busseltjes stroo gelegd werden die ongeveer 20 cm. hoog waren. De menschen, die voorbij deze in de haag opgehangene bussels kwamen, maakten een kruis en baden een gebed voor de overledenen.

Ik herinner mij eveneens in hetzelfde dorp gezien te hebben hoe een lijk vervoerd werd op een open kar. De weduwe van den afgestorvene zat op de doodskist en bad den rozenkrans. Bloedverwanten en vrienden volgden de kar.

** EUG. TEURLINGS.

Stroo bij begrafenissen. — De voetnota van de Redaktie van Jg. 10, nr 58-59, bladz. 332-333, zegt dat de medewerker C De Vuyst de plaats niet aanduidt waar in Vlaanderen het gebruik van kruisjes in stroo zou bestaan bij lijkplechtigheden of gebruiken. Welnu, pluist vroegere nummers uit en gij zult het wel vinden (1) ; ik heb destijds daarover ook iets ingestuurd, namelijk dat er te Strombeek-Bever aan een dikken boom van de kruisstraat een strooien kruis tusschen twee steenen werd gelegd bij een begrafenis, die daar voorbij moest trekken.

Nu nog wordt er van af het lijken (d. i. het afleggen van den doode) tot als men het lijk buiten draagt, een strooien kruis een handgreep lang tusschen twee kareelsteenen gelegd ; aan de deur van den aflijvige, b. v. te Steenhuffel, te Malderen.

Meestal gebeurt dit nu nog bij eenvoudige kristene menschen zooals boeren, kossaten enz. en die niet in de kom van het dorp wonen. Voor de inwoners van het dorp haalt men 'n processiekruis uit de kerk, en plaatst men het nevens de deur. Dit strooien kruis wordt na de begrafenis verbrand. Vóór een 50 tal jaren werden de boeren die te ver van de kerk woonden naar de kerk gebracht op een grooten wagen op vier wielen, getrokken door twee of vier paarden. De lijkkist of lichter werd op strooi op den wagen gezet ; vier knechten zaten elk op een hoek van den wagen te bidden, en twee voerlieden zaten op de trekpaarden, (op de twee eerste paarden zoo er vier waren ingespannen.

Alzoo is pachter Van Assche, de boer van 't Robbroek begraven ; de vader van den 75 jarigen tegenwoordigen burgemeester van Steenhuffel : Jaak Van Assche.

Te Malderen, vóór 'n veertigtal jaren werden de overledene op een kar geladen en de lijkkist rustte op twee strooiwisjes. Deze werden aan den voet van een eik, waaraan een klein kapelleken hing neergelegd, rechtover den steenen Kanadamolen, en het lijk werd van daar te voet naar de kerk van Malderen gedragen.

Die stroowisjes werden dan later verbrand.

Iemand lijken : de doode afleggen.

Iemand lichteren : de doode in een lijkkist leggen.

Een lichter : een doodskist, een lijkkist.

Iemand op zijn strooi leggen : iemand in een vechtpartij onder leggen, overwinnen dus ; dit gezegde komt voort van 't gebruik dat vroeger de aflijvige twee of drie dagen op een strooien bed werd afgelegd vooraleer begraven te worden.

Dr J. Wouters.
Steenhuffel.

---

(1) De Brab. Folklore, Jg. 2, n° 8, bladz. 68.

Het Vaandelspel (De Gilden). — In aansluiting met de bijdrage over het vaandelspel (1) heb ik een en ander opgezocht nopens dit spel.

In Malderen bestaat nog de oude breuk der Sebastianusgilde van 't jaar 1645. Ze is een der schoonste die nog te zien zijn. Zeer betrouwenswaardige personen bevestingen mij dat vóór 'n drie kwart eeuws de gilde nog uitstappen deed met fluit, trom en vaandel.

De vendeldraaier (naar mijn zegsman) ging voorop, en gewoonlijk bij feest of kermisdagen bracht de gilde een bezoek aan den heer pastoor.

Op de maat van fluit en trom voerde de vendeldraaier zwenkingen uit met het vaandel ; hij werd opgevolgd door den Koning en leden.

Eigenaardig is het dat voor de pastorij de vendeldraaier het spel uitvoerde op de maat van beiaardmuziek. De beiaardmuziek wierd uitgevoerd door den luider op de 3-4 klokken der kerk. Nu is dit gebruik verdwenen.

In een maandschrift (2) van West-Vlaanderen « De Ware Vlaming » bij Frederik Loncke-Hoogstaede, vind ik een beschrijving over de Sebastianusgilde van Hoogstaede en Bulskamp.

De gilde van Hoogstaede bezat een zijden « vendel », twee meter breed en 2 meter lang, waarop het jaartal 1789 ; en eenige rooze tinnen pateelen.

De gilde van Bulskamp bezat zeven « zelveren schilden en twee pieken, een vogeltje en keten ».

Op de platen kwamen de jaartallen voor 1521, 1595, 1775, 1764.

De mannenpieke was lansvormig ; op de lans stond gegrift « Dese pycke behoort toe aen de Gilde van Sebastiaen. Tot Bulskamp anno 1764.

De vrouwenpieke was plat, waarop stond « Rosalia provoost, huysvrouwe van Pieter Matsaert, eerste capiteynersse. Bulskamp anno 1805.

De vrouwengilde werd ook ganzengilde genaamd, niet om 't best schieten, maar om 't best ganzenkweeken. Verder beschrijft Loncke : I. De vergadering, II. De *Stoet,* III. Messe, IV. Schietinge, V. Maaltijd, VI. De ganzengilde.

Onder II Stoet, schrijft hij : « Vooren op stapt de fiere trommelare en omringd door 'n bende jongens, die springen en huppelen onder eene trommelklank, dan volgt eene dubbele reke gildemannen met hunne vrouwe aan den arme. Halfwege komt

---

(1) Zie Brabantsche Folklore, 3e jaar, bladz. 65, 4e jaar, bladz. 210, 9e jaar.

(2) « De Ware Vlaming », Februari 1883.

de vendelare, die het prachtig gildevendel met gespierden arm rond het lijf doet zwaaien, dan met eens boven zijn hoofd, en daarna scherend langs den grond.

't Was eene eere over ouds van een goeden vendelare te hebben. Ten einde met meer gemak te kunnen rondzwieren, was er op het einde van den stok een looden balle, die de drager in de hand liet rusten, en alzoo het evenwicht bleef houden (3).

Naar de kerk gaande, gingen na de vendelare de koning en koninginne der gilde. Beiden droegen de zilveren schilden en eereteekens op de borst.

WOUTERS JAAK.
Steenhuffel.

De Volkskunde in verband met den Landbouw en de Sterrenkunde. — In onze oude kalenders vinden wij soms eigenaardige namen van heiligen, die door hunne beteekenis in verband staan met zekere gebeutenissen uit de natuurlijke Oostersche volksleer.

Omstreeks midden April, wanneer na het einde der zoogenaamde Maartsche volle maan, het zonnige weder en de verrijzenis der natuur gepaard gaan met de voortteling van schapen, koeien, geiten, enz. viert men de H. Drogo.

Drogo in het fransch Druon, in het vlaamsch Trioen, zou afkomstig zijn van het oud-Saksisch Thurwand.

Thur, hetgeen *doorgaans* en *wand*, dat *wenden* of *terugkeeren* voorstellen, die op zeker bepaald tijdstip verschijnt en verdwijnt.

Zou de benaming Drogo hier soms gemeens hebben met deze van den Antwerpschen reus, Druon Antigoon, die de immer terugkeerende ellendige Winter verbeeldt en telken jare onttroond en overwonnen wordt door den machtigen Brabo (de brave), die de vruchtbare en weldoende zon verpersoonlijkt !

Drogo is een Vlaamsche familienaam. De 16en April vindt men in de kerkelijke kalender de H. Droge vermeld als schaapherder...

Het ware misschien twijfelachtig hier iets overeenkomstig te zien met de teekens van den Zodiak, die een Egyptischen oorsprong hebben. De Oostersche volkeren moesten van af de vroegste tijden voor het regelen van hun akkerbouw rekening houden met den regelmatigen terugkeer dezer luchtverschijnsels, waarvan ieder met een merkwaardige natuurlijke gebeurtenis overeenstemde, telkens de zon in een der gestalten van den dierenriem verschijnt ; B. V.

Vanaf de Lentenachtevening tot 21 April, als de zon in het teeken van den Ram voorkomt is het tijdstip van de geboorte der lammeren, die oorspronkelijk zijn van de (n) Ram (1).

---

(3) Vergelijk : Brab. folklore, 4e jaar, blad. 210.

(1) In het Egyptisch beeldschrift voorgesteld door de horens van dit dier.

Het sterrenbeeld de Stier wordt gekenmerkt door het tijdstip van het kalven der koeien... Staan deze eeuwenoude oostersche waarnemingen niet insgelijks rechtstreeks in verband met de periodieke gebeurtenissen van ons landelijk leven ? ? ?

Dit alles blijft nog door onze volkskundigen te onthullen en in verwantschap te brengen met onze eigene doenwijzen.

Op het uitgestrekte veld der oostersche volksleer zijn voor de Egyptologen nog vele navorschingen te doen, die met onze gebruiken en gewoonten veel gelijkenis hebben.

CYRIEL DE VUYST.

N. D. R. — Voor landbouwstreken met vele weilanden geldt dit nog, men laat er de koeiën kalveren korten tijd vóór men ze op de weide zet, edoch sinds het industrialiseeren van veekweek en het opkomen der zuivelnijverheid laat men in andere landbouwstreken de koeiën kalveren voor den Winter. Dan immers stijgen de prijzen van boter en melk.

Het slachten der varkens te Zout-Leeuw. Steeds nog werden de varkens op de straat geslacht, vóór het huis van den beenhouwer. Ze werden afgestoken, gebrand, schoon gemaakt en open gelegd, daarna op een laddertje gehangen en aldus op de straat tentoongesteld tot de veearts ze nagezien had.

In uitvoering van een Koninklijk Besluit, aangaande het slachten is aan dit eigenaardig gebruik een einde gesteld. Voortaan moeten de varkens afgeslagen worden alvorens gestoken te worden, en moet dit ook binnenshuis gebeuren.

Onnoodig te zeggen dat bij iedere executie, welke steeds gebeurde omtrent den tijd dat de kinderen naar de school gaan, 8 à 9 uur, een groot aantal aanschouwers waren, meestal schoolknapen, die veel belang stelden in de werkwijze van den slachter en zijn helpers, en dit nabootsten in het spel.

De varkens werden voorheen ook met stroo gebrand. De boer die een varken leverde bracht een schoof stroo mede. Nu brandt men ook varkens met een spiritlamp.

J. CH. PEETERS.

De Openbare verkoopingen in de 18e eeuw. — M. Mortier heeft onlangs een mededeeling gedaan nopens het gebruik der kaarsen bij openbare veilingen in de omstreken van Aarschot (1). Zulks bestond voorheen ook in onze omstreken.

Tijdens de 18e eeuw werden de openbare verkoopingen gehouden door den Koninklijken en Keizerlijken Notaris, aangenomen door den Hoogeren Raad van Z. Majesteit en ten overstaan van het Hooger Gerecht van Sart Messire Guillaume, die dan den akte van verkoop van kracht maakte.

Zooals heden ten dage boodt men in openbare venditie meubels, alaam, fruit, oogst, schaarhout, enz. te koop aan.

---

(1) *Brabantsche Folklore,* 9e jaargang, n° 59.

Deze verkoopen werden aangekondigd door plakbrieven aan den ingang der kerken van Sart, Tangissart, en Court-St-Etienne.

Als het onroerende goederen betrof : huizen, bosschen, landen, weiden, werden er een, twee en zelfs drie zitdagen gehouden, volgens de belangrijkheid der te koop gestelde eigendommen en der liefhebbers, 't is te zeggen dat de te koop gestelde goederen, op een, twee of drie zitdagen op acht dagen van elkaar gehouden, voorloopig en bepaaldelijk aan den meestbiedende en laatsten ophooger toegewezen werden.

Volgende teksten werden in betrekking hiermede uit een akte opgeteekend :

« Les hausses ne pouvaient être inférieures à 5 ou 10 Florins, jamais moins, mais bien plus qui voudra ».

« Le dernier enchérisseur ou hausseur était déclaré adjudicataire, au COUP de BAGUETTE, au SOUHAIT DE PROFICIAT, ou à l'EXTINCTION DE la Chandelle, si on la trouve convenir ».

Het uitgaan van een brandende kaars stelde dus einde aan het bieden, wanneer de liefhebbers talrijk waren.

De verkoopen geschiedden ook nog onder zekere voorwaarden bij de veiling aan te duiden, zoo b. v. het wegruimen van veldvruchten, mochten noch voor zonopgang noch na zonondergang geschieden.

A. MINNE, Court-St-Etienne.

In de omgeving van *Zoutleeuw* zegt men, bij de landbouwers, van iets dat volgens de wet heuglijk geworden is of dat sedert vele jaren in gebruik is : « *'t is verdertigt* », dit wil zeggen meer dan 30 jaar in voege.

SEVERIUS.

N. D. R. — Dit gezegde is vrij algemeen ; de tribunalen nemen het verdertigen aan, zoo er tijdens de dertig jaar geen betwisting opgerezen is. Men kan de verdertiging niet inroepen tegen de gemeentebesturen.

Rond *Tienen*, wanneer bijvoorbeeld de graan- of aardappeloogst, nog niet volledig is van 't veld gehaald, plant men daarop een *stroowis* (een wrongel stroo) op een stok gestoken, om aan te duiden dat oogsters of aardappelrapers, nog niet mogen naoogsten (glanage ou ratelage). In vele plaatsen van Vlaamsch-Brabant bestaat trouwens nog algemeen het naoogsten en dit sedert onheugelijke tijden.

Dit gebruik is zoodanig ingeworteld dat velen er in den oogst- en aardappeltijd een echt stieltje van maken en aldus een flinken voorraad opdoen. (ook rond Leuven).

Dit geval gaf eenige weken geleden aanleiding op de Boetstraffelijke Rechtbank te Leuven, tot eene betwisting van wege een advokaat, die vrijspraak pleitte voor eene vrouw, die aardappelen had geraapt, op een veld rond *Tienen*, waarop naar 't gebruik, geen *stroowis* stond. De rechtbank gaf geen gevolg aan die vraag.

SEVERIUS.

Spijsbereiding. — Het zou niet van belang ontbloot zijn de manieren waarop « erzats » spijzen tijdens den oorlog bereid werden, op te teekenen. Hierna volgen twee manieren van spijsbereiding door mijn moeder in hun keukenboekje opgeteekend.

Oorlogsmasepain (1916).

1 kg. aardappelen met zout koken. Fijn doorsteken. — 1/4 kgr. rijst in 't water putsen ; er 1/4 liter melk toevoegen, laten koken met 200 gr. suiker en vanille. Mengelen met de aardappelen, het wit van 2 eieren in sneeuw klutsen, dit bij het mengsel doen. In een pan doen, en in den oven laten bakken.

Mayonnaise zonder olie.

2 dikke aardappelen met de schil laten bakken, ze daarna schillen en zeer fijn doorsteken, deze purei laten verkoelen, een eierdooier er bij doen, kruiden : peper en zout, azijn en enkele druppels koud water.

J. SERGYSELS.

Kinderspel. — De kinderen stellen zich in het ronde ; een hunner, de baas, zegt het volgende :

Une poule sur un mur
Qui picote du pain dur
Picoti
Picota
Vous y êtes en bas.

Hij raakt met de vingers de borst zijner medespelers ieder op de beurt aan, en bij elke lettergreep. Hij die geraakt wordt als hij zegt « bas » stapt uit en 't spel herbegint. Als er nog slechts 2 spelers zijn is die welke de laatste slag krijgt er aan en kan de anderen achterna loopen.

Dit spel wordt ook nog uitgevoerd met volgend rijmptje :

Un petit chien blanc
Sur un bâtiment
Tournait sa queue
Vers le soleil
Sa maman l'a vu
Il s'est encouru
Pi, pette, galette, visette
Pi, pau, galou, visou.

't Valt mij moeilijk dit rijmptje te verklaren, inzonderheid de laatste twee regels.

J. SERGYSELS.

Vermaken der eerste kinderjaren. — De vader zette zijn kindje te paard op zijn knie, het gezicht gekeerd naar het zijne, met de linker en rechter hand hield hij respectievelijk den rechter en linker pols van het kind, de armen van 't kindje naar buiten uitgestrekt.

I. — *Bon Diè, l'èfant !*

Langzaam het been opheffend en neerdalend en terwijl hij de handjes van het kindje te zamen bracht neuriede de vader volgend liedje. Bij de woorden « Katte èt Katte èt Katte » deed hij hevig de tong slaan.

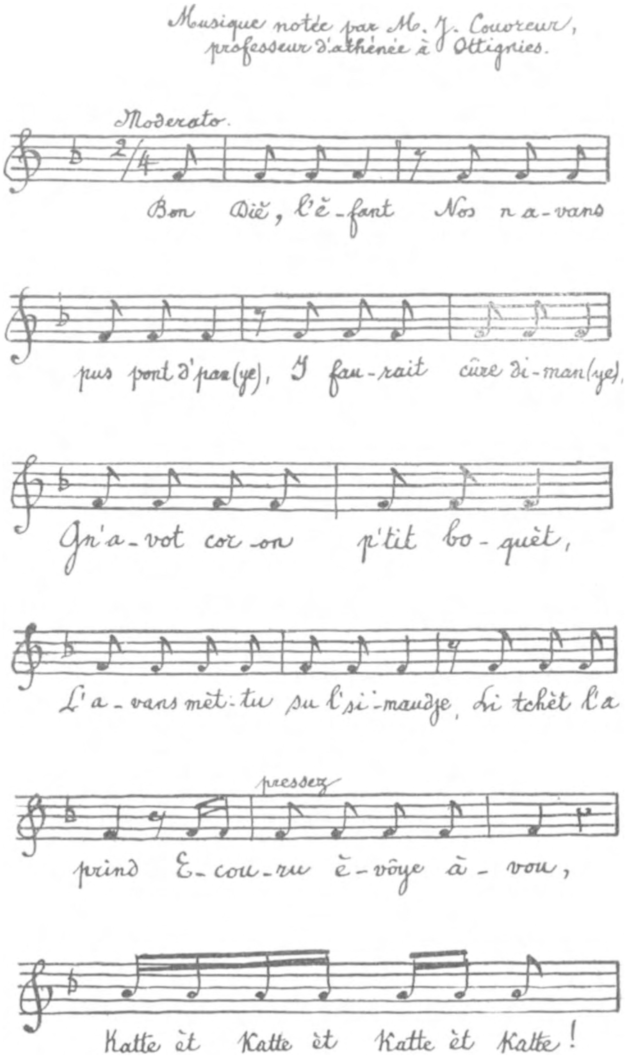

II. — *Houpe èt Houpe !*
Met zijn been bootste hij den draf van 't paard na.

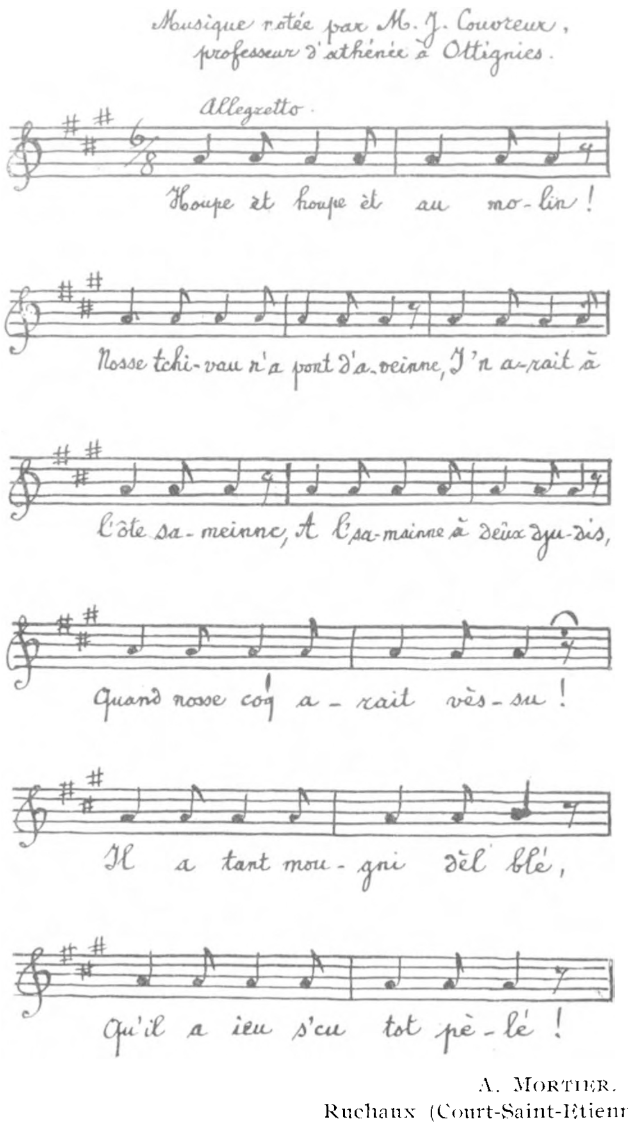

A. MORTIER.
Ruchaux (Court-Saint-Etienne)

Meiboomen in Vlaamsch-Brabant. — Te Schoonderbueken (Scherpenheuvel) haalt men uit de vele dennebosschen aldaar, den vooravond van 1e Mei, een schoonen grooten denneboom.

Bij het planten er van worden salvoschoten gelost. Er wordt flink gedronken en geschonken, en de muziek speelt eenige lustige liedjes.

Te Vaalbeek (boven de zoete Waters) wordt, eveneens den vóóravond van Mei, een Meiboom geplant, waarbij een doodsmarsch gespeeld wordt ; ook als de boom na een maand — een natuurlijke sparreboom — terug uitgedaan wordt, wordt dezelfde marsch gespeeld terwijl jongelingen den boom wegsleuren.

Meiplantingen in Vlaamsch-Brabant. — Het is in de meeste Vl. Brabantsche gemeenten (platteland) nog steeds een algemeen gebruik, den vóóravond van 1e Mei, (dat is dus op 30 April) een « Meiboom » geplant wordt, ter eere van den Voorzitter van een of andere maatschappij, ook wel vóór den ingang van het park van een kasteelheer of een ander belangrijk persoon.

Te Haacht b.v. ziet men er elk jaar drie of vier staan, n.l. een driekleurige mast (Belg. Nat. kleuren) waarop als kroon, een jong denneboompje, en verder getooid met gekleurd papier.

Meest wordt deze « Meiboom » geplant aan het huis van voormelde voorzitters en te Haacht en omstreken wordt er ook een vierkante plaat aangehecht, eveneens omlijst met de Nat. kleuren en waarop men leest: (Haacht) Dorp.

Geachte Voorzitter,
't Is weeral Mei !
Leeft lange jaren
Dat is ons aller wensch !

Op een ander : (Haacht-Statie).

Geachte Heer Eere-Voorzitter
« Vrijheid en Vermaak »
zullen wenschen vaak
Met den 1e Mei
Lustig, vroolijk, blij !
Lof, Eer, Dank en gelukkig leven
Dit wordt ook aan Mevrouw gegeven.

* * *

Te Pellenberg zet men een Meiboom, aan den ingang van het kasteel. Te Winxele (Delle) aan een O. L. Vrouw-kapelletje. (kruispunt van 4 straten).

Te Winxele (Dorp) vóór het huis van den voorzitter van de Fanfarenmaatschappij.

SEVERIUS.

Oud-Opvelpsche liedjes. — Te Opvelp (kanton Tienen), zingt men nog volgend oud-liedje, sedert honderden jaren in zwang :

Roebedoebedoep mijn geld is oep,
Champeer is gekomen,
Ne zak met spellen (spelden)
Wat mag dat gellen (gelden)
Ne stuiver de vier (4)
het is er te dier (te duur)
Ne stuiver de zak
en 't is verkocht.

Oud kinderliedje.

Mienke poes, hellige kat
Muiskens vangen doet gij dat ?
Met haar pootjes, sapperlootjes !
Met haar pooten, sapperlooten !
Met haar sjeert
Van hier tot Weert (St-Joris-Weert)
Is ze dan niets weerd ?

SEVERIUS.

Het Walmken branden. — Het tijdstip van den veertiendaagschen Vasten stond in verband met de Lentefeesten (Lencte of lengen der dagen) onzer heidensche voorouders. Zij aanriepen de Moedergodin Hertha (de aarde) voor het bekomen van een vruchtbaar oogstjaar. Te dier gelegenheid werden haar offers gebracht, bestaande uit natuurlijke voortbrengsels en werd zij met vreugde vuren vereerd.

De Gemeenteraad van Geeraardsbergen drinkt aan den wijnbeker met de vischjes.

Een der belangrijkste en meest gekende overlevering van dit voorouderlijk geloofsgebruik is « *Het krakelingenwerpen* » gevolgd door het zoogenaamd « Tonneken brand » hetgeen plaats

heeft te Geeraardsbergen op den Oudenberg. Alhoewel gedeeltelijk gekerstend of verchristelijkt, heeft deze overlevering nog grootendeels haar oorspronkelijk karakter behouden.

De aanroeping van de Moedergodin der vruchtbaarheid heeft lang plaats gemaakt voor Litaniën en andere smeekgebeden ter eere van de Moeder des Zaligmakers en der Christenheid.

De Wateraanbidding werd vervangen door het opslurpen van kleine beekvischjes, de geestelijke en burgerlijke overheden in een beker met wijn gevuld, aangeboden. Het sluiten dezer feesten door vreugdevuren leeft voort door het aansteken van een ton gevuld met hars of pek. Door de hooge ligging wordt dit in de duisternis waargenomen van op een zeer verren afstand.

Het aansteken van vreugdevuren in den avond van den 1[en] Zondag van den Vasten geschiedt in bijna al onze Vlaamsche dorpen. Gewoonlijk verkiest men hiervoor de hoog gelegen plaatsen meestal Sollo of Zonnevelt genaamd waar van ouds deze geloofsgebruiken werden geplogen.

Wanneer de vlammen hun hoogste punt bereiken werd geestdriftig door al de omstaanders den blakenden gloed toegejuicht onder de kreten :

Walmken brandt
Zeve' zakken van 't dagwand.

Soms wordt er ook bijgevoegd :

Veel graan en weinig kruid
Sinte Pieter ons vier is uit.

Voor jaren werd het walmken branden grootendeels geplogen door de volwassenen, hedendaagsch is die nog slechts een ontspanning voor de kinderen. De traditie leeft in de kinderen, die door hun scherpen navorschingsgeest de overleveringen en de overlevingen hebben weten te redden van de algemeene vergetelheid.

CYRIEL DE VUYST.

Een folkloristische legende met een ondergrond van waarheid. — Te Waterloo bestaat een straat, die den naam draagt « Infantestraat ». Het is de oude weg die, aan de Noordergrens van de gemeente, zijn oorsprong neemt aan de groote baan die Waterloo met de hoofdstad verbindt ; tegenwoordig komt hij voorbij de Ferme-Ecole, loopt verder naar het station, bijna evenwijdig met het spoor en leidt naar de bron van een kleine rivier die ten N. O. ligt van Eigenbrakel.

Deze kleine waterloop heet « La légère eau » en mondt uit in de Hain.

Zijn beteekenisvollen naam sluit zich heel nauw aan bij de volgende legende :

In het begin der XVII[de] eeuw regeerden in België de Aartshertogen Albrecht en Isabella. Deze laatste droeg als dochter van Philip II den naam Infante. Laat ons echter de geschiedenis raadplegen om te blijven bij het folkloristisch onderwerp in kwestie :

Isabella had slechts een zwakke gezondheid. Gedurende haar verblijf te Brussel leed zij vooral aan maagpijn en haar huisdokter schreef haar voor, een gemakkelijk verteerbaar water te gebruiken. — Het was nl. « La légère eau » waarvan hierboven sprake. Soms gebeurde het wel eens dat de Infante met haar schitterend gevolg persoonlijk naar de bron kwam. Andermaal waren het haar dienstboden, die er dagelijksch versch water kwamen halen.

Onnoodig te zeggen dat haar komst te Waterloo, de bewondering harer getrouwe onderdanen afdwong. Zoo is het gemakkelijk verstaanbaar waarom zij den weg, langswaar zij hun eerste koningin zagen komen, « weg der Infante » noemden. (Het testament van Philips II verklaarde immers dat de Aartshertogen onze vorsten werden ; Isabella was dus onze eerste koningin).

J. BOULENGER.
Normaalschool te Geldenaken.

Eigenaardige benamingen te Bevekom (Beauvechain). — Te Bevekom bestaan drie belangrijke gehuchten.

Een dezer heet : « *La Misère* » in 't Vlaamsch « *Ellende* ». Van waar dien naam ?

Het was in den tijd toen de Fransche soldaten, die in 1815 aldaar kwamen legeren, zich ook op zekeren dag op voormeld hoekje van Bevekom toekwamen om er te kampeeren.

Daar deze huizengroep nog al ver van 't dorp verwijderd is, konden de bewoners niet steeds voldoen aan de vele opeischingen der Franschen wat een veldheer deed uitroepen « *C'est la Misère ici* » (Het is hier een ellende).

Sindsdien wordt dit gehucht « *la Misère* » genoemd en is aldus door het volk uren ver in het ronde gekend.

Pont d'Arcol : In het midden der gemeente loopt een nogal groote beek, gekend door de Waalsche bevolking onder den naam « *petite Nethe* », een beteekenisvollen naam als men weet, dat enkele kilometer verder, meer Leuvenwaarts, de Waalsche gemeente *Nethen* ligt, waar deze beek doorkomt in haar loop naar de Dyle.

Maar daarover gaat het niet. Over die beek ligt een nogal belangrijke briel, eveneens gekend onder den eigenaardigen naam van « *Pont d'Arcol* », zooals deze over de Seine in Parijs.

Hier ook weeral hebben de Franschen schuld. Tijdens de legering alhier, zooals hierboven gezegd, kwamen de Franschen aan die brug zich wat uitrusten. Het was — en is nog steeds aldaar een kruisweg. De soldaten steeds vol humor, zooals we ze trouwens hebben gekend tijdens den jongsten krijg, hadden daar weeral algauw een passenden naam op gevonden en de brug werd herdoopt in « *Pont d'Arcol* », dit als vergelijking met de groote Parijsche brug, die we meest allen kennen.

Van dan ook heeft deze brug dien naam behouden en is alzoo algemeen gekend.

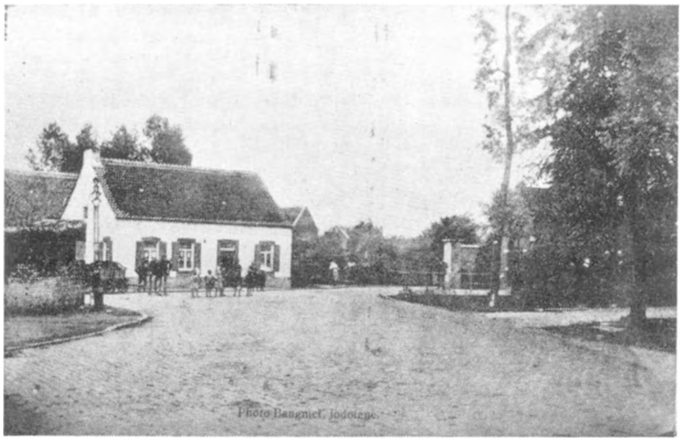

Wat meer is, een aloud huis er tegenover staande, waar thans herberg gehouden wordt draagt op haar uithangbord dienzelfden naam. (zie fot. hierbijgevoegd).

SEVERIUS.

De eclipsen. — De eclipsen zijn, zegde men, een strijd tusschen zon en maan.

Men kan er de phasen van volgen met den weerschijn van de maan in een met water gevulde kuip na te gaan. Meer dan een was met schrik bevangen tijdens dit natuurverschijnsel, want een voorzegging wist dat wanneer de maan de bovenhand kreeg dit het einde van den wereld beteekende.

Gelukkiglijk moest de maan steeds het onderspit delven.

A. MORTIER.

Iets over de « wetenschappelijke benaderingen ». — Ziehier een interessante illustratie bij de thesis, die door M. Albert Marinus ontwikkeld werd in twee conferentiën in de Ecole des Hautes Etudes en in « Les Approximations scientifiques et le Folklore » (Mengelingen Schrijnen, Nijmegen 1927), nl. of de volkswetenschap reeds een eerste graad van het weten zou zijn, die slechts met de echte wetenschappelijke kennis zou verschillen, doordat deze juister is. Heeft Poincaré dan zelf niet aangetoond, dat in de wetenschap zelf slechts vooruitgang mogelijk is met passende zinnebeelden door meer passende, die beter de geobserveerde feiten weergeven, te vervangen.

Onlangs nog legden de Chineezen het onweder uit door de tusschenkomst van Lai-kong-kong, de god van den donder, en van Tien-nian-nian, de godin van den bliksem. De Chineesche

omwenteling die duizende afgoden vernielde, kunstwonderen, heeft ook schoolboeken uitgegeven, waarin we bv. lezen :

Chouo cheumo Lai-kong-kong ?
Chouo-cheumo Tien-nian-nian ?
Ying-tie Tang-tie i yu..... enz

« Wat spreekt men nog over Laikongkong ? Wat spreekt men nog over Tien-nian-nian ? Als de vrouwelijke electriciteit (de negatieve) en de mannelijke electriciteit (de positieve) elkaar ontmoeten enz... (Cursus in Chineesche philologie door E. P. Van Hee in het Jubelpark).

Het spreekt van zelf dat er in den geest van den meester ideeën bestaan over positieve en negatieve electriciteit, doch daar dit weergegeven wordt door de woorden « mannelijk » en « vrouwelijk » is er veel voor te vreezen, dat de vooruitgang in de wetenschap in de kleine geesten van het Hemelsche Rijk slechts het vervangen is van het eene zinsbedrog door het andere...

** ALPHONSE DE MARNEFFE.

Congres, Vereeniging, Tentoonstelling.

**

Ethnologische Studiën. — In ons vorig nummer hebben wij medegedeeld dat een groep ethnologen te Brussel een seminarie trachtte samen te stellen. Dit is nu een afgedane zaak. De Koninklijke Maatschappij voor Anthropologie te Brussel heeft besloten, in haar midden een afdeeling voor ethnologie in te richten. De instellingszitting werd gehouden op 28sten December in de Hoogeschoolstichting. De personen die belang stellen in dit vraagstuk worden uitgenoodigd zich aan te melden voor de volgende vergaderingen.

2de Nationaal Congres voor Italiaansche Volksoverleveringen. — Italië zette een machtige beweging op touw, om haar nationale Folklore te behouden of doen te herleven. Een poging van dien aard vergt echter groote opzoekingen en talrijke hulpmiddelen. Het gedetailleerd programma van het 2de Nationaal Congres voor Volksoverleveringen, bijeengeroepen te Udina van 5den tot 8sten September, geeft ons een gedachte over de grootschheid der opvatting. Er waren niet minder dan 8 afdeelingen : Algemeene vraagstukken, Volksliteratuur, Volkstaal, Huishoudkunde en Recht in de overlevering, Volksgodsdienst, Plastische Volkskunst, Volksmuziek en Volksdansen, Organisatie der folkloristische Opzoekingen.

De Provinciale Tentoonstelling over Decoratieve Volkskunst open van 3den tot 14den October 1931 had tot onderwerp : De Decoratieve Volkskunst en werd georganiseerd door de Commissie voor Schoone Kunsten en de Provinciale Commissie der vrije uren van den Werkman. Een stand voor oude Volkskunst, ingericht door het Museum voor Kunst en Geschiedenis en den Folkloristischen Dienst van Brabant, werd vooral opgemerkt en viel zeer in den smaak.

De Viering van het vijftigjarig bestaan der « Jeune Belgique ». — Op 12den December herdacht de Association des Ecrivains Belges de vijftigste verjaring van het verschijnen van het eerste nummer der « Jeune Belgique ».

Bij deze gelegenheid had een litteraire zitting plaats. M. Valère Gille, der Académie de Langue et de Littérature Françaises, die de laatste bestuurder der « Jeune Belgique » was, sprak over de geschiedenis van het roemrijk tijdschrift en herdacht de schrijvers die het bezielden en waarvan er reeds velen hedendaags gestorven zijn. Een litterair en muzikaal programma vulde deze zitting aan. 's Avonds waren de leden der Association en al de vrienden der Belgische letteren bij een groot banket vereenigd.

Op 21sten December heeft het Théâtre Royal du Parc onder de bescherming der Association een galavoorstelling gegeven van het prachtig dramatisch gedicht « Eros & Psyché », door Albert Giraud.

De « Musée du Livre » heeft insgelijks een tentoonstelling van de « Jeune Belgique » ingericht. De « Association des Ecrivains Belges » heeft aan dit letterkundig verjaringsfeest een passend belang gehecht, gezien de rol tusschen 1880 en 1897 door de « Jeune Belgique gespeeld » in de herleving der Belgische Franschtalige letterkunde.

Boekennieuws.

**

LAURA HIEL. (Echt[te] Willem Bataille). — *Kinderspelen en liedjes uit het land van Dendermonde.*

Ik houd van het boek dat Mevrouw Laura Hiel geschreven heeft, omdat zij het deed met een hart. Men voelt dat zij deze poëzie, waarin de ziel der streek zoowel uitgedrukt wordt, innig liefheeft. Levenslustige poëzie, over het algemeen wat ironisch, soms wel wat alledaagsch, maar toch dikwijls geestig.

De schrijfster had de gelukkige gedachte eenige volksliedjes, waarvan de auteur gekend is, aan haar verzameling toe te voegen. Al te veel folkloristen meenen nog dat een niet traditioneele volksproductie niet tot het gebied van de folklore behoort en schijnen aldus te willen beweren, dat er hedendaags geen nieuwe folkloristische eigenaardigheden meer ontstaan. Dit is een opvatting, die met alle mogelijke middelen moet bestreden worden en wij voelen ons gelukkig daar vele werkers in de Folklore dit doen.

Het werk behelst vele documenten die passen voor gansch Vlaanderen, doch vele andere, en dit zijn niet de minst belangwekkende, zijn oorspronkelijke productie uit de streek van Dendermonde.

P. H.

CESARE CARAVAGLIOS. — *Voci e Gridi di venditori in Napoli.* — Studi di Tradizioni popolari italiane de Raffaele Corso. (Catana. Drukkerij Tirelli di F. Guaitolini).

Wat het geroep der venters in de straten betreft, hoeft de naam van Napels niet meer gemaakt te worden. Geen enkele stad ter wereld bezit zulke toonmodulaties en zooals de schrijver het zoo passend uitdrukt : zijn deze eeuwig, evenals de glimlach van den onvergelijkelijk mooien Napelschen hemel.

M. Caravaglios verzamelde op uitstekende wijze deze liedjes en kreten en schilderde tevens het midden in een dichterlijke, sierlijke taal. Hij begrijpt wonderwel de kunst die er verdoken zit in deze uitingen van het volksleven en doet ze ons beminnen. Het is waarlijk een mooi boek over Folklore dat hij geschreven heeft en daar de schrijver eveneens letterkundige talenten bezit, is de lezing er van uiterst aangenaam. Bovendien hebben wij hier echter ook te doen met een bekwaam en geleerd folklorist, wat aan het werk wetenschappelijke waarde bijzet.

Eén schaduwvlek slechts : het betreuren dat Brussel tot nog toe geen werk in dienzelfden aard deed ontstaan.

Volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1925 und 1926. Bij Walter de Gruyter, Berlijn en Leipzig 1931, 82+594 blz. 24 R M.

M. Hofmann Krayer, van Bazel, was zooals we vroeger reeds zegden, de inleider van deze groote onderneming : De uitgave eener internationale bibliographie van al wat betrekking heeft tot de Folklore. Het boekdeel dat handelt over de jaren 1925-1926, is daareven verschenen.

Het plan der uitgave bleef hetzelfde, doch onmerkbaar worden de tabels vollediger, daar de medewerking aangroeit. Onnoodig is het, hier nog terug te komen op het nut dezer bibliographische lijsten, die tegenwoordig opgemaakt worden onder de leiding van Paul Geiger. In de lijst der medewerkers treffen wij echter geen enkele Belg aan. Zou er dan in België niemand te vinden zijn om zijn krachten te wijden aan dit nuttig, doch ongetwijfeld vermoeiend werk van het nazien van alle folkloristische publicaties ? Indien de Belgische Maatschappij voor Folklore, die wij hebben trachten te stichten, meer geholpen geweest ware, dan zou deze de Bibliographie van de Belgische Folklore opgemaakt hebben en aldus dienst bewezen hebben aan de zoekers uit ons land en uit den vreemde

Dr Octave Guelliot. — *Géographie traditionnelle et populaire du département des Ardennes.* Paris, Emile Nourry, 62, Rue des Ecoles (Ve). — In 8° carré van IV-412 blz. en 58 schetsen. (Gedrukt op 330 exemplaren en zal niet herdrukt worden.) Prijs : 70 Fransche fr.

Het doel van den schrijver was : de uiteenzetting van de aardrijkskunde van een departement dat hij wel kent, zooals zij overgeleverd werd en nog aangeleerd wordt op onze dagen.

Het volk, een ongelijkmatige doch dikwijls zeer scherpzinnige opmerker, werd getroffen door den invloed van den aard en de voortbrengselen van den grond op de gewoonten, de levenswijze en het karakter der bewoners. Lang vóór de moderne schrijvers van menschenkundige aardrijkskunde, kende de landbouwer den invloed van den bodem op den mensch die hem bewoont en uitbaat. Voor zijn persoonlijk gebruik had hij natuurlijke streken bepaald en topographische gegevens geformuleerd : hij kon ten andere de bewoners onderscheiden door hun hoedanigheden doch vooral door hun gebreken, en hen als gevolg daarvan met min of meer sarcastische namen bestempelen.

Aldus wordt dit boek heel natuurlijk in drie deelen verdeeld : de streken, de localiteiten, de bewoners. Na een geologische schets, beschrijft het eerste deel de geographische wezens. In het tweede vinden wij inlichtingen over de vorming der plaatsnamen, hun veranderingen, de uitspraak er van. Het derde deel handelt over de inwoners : oorsprong en toekennen der volksblazoenen, locale gastronomie. Om te sluiten hebben we drie kapittels die handelen over het everzwijn, beschouwd uit het standpunt der Ardensche traditie.

L'Art Populaire en France, 2de jrg. 1931, 200 blz. geïllustreerd. Drukkerij Istra, Straatsburg, Jodenstraat, 15.

Reeds vroeger hebben wij de gelegenheid gehad van deze uitgave, waarvan reeds twee deelen verschenen, te loven. Wij herinneren onze lezers er aan dat deze reeks slechts gedrukt wordt op 500 exemplaren. Eerst twijfelt men om een nieuwe, nog onbekende uitgave te koopen ; dan komt er een dag waarop men heel verwonderd is te erkennen dat zij waarlijk belangrijk is. Men wil zich het boek aanschaffen doch men krijgt het ontmoedigend antwoord : uitgeput.

AIMÉ DE CORT. *Vlaamsche Kinderspelen uit West Brussel.* 254 blz. ; geïllustreerd ; uitgave L. J. Kryn, 23, Leuvensche Steenweg, Brussel. Prijs 45 fr.

De schrijver is schoolhoofd in deze omgeving. Het waren zijn leerlingen die hem de stof bijbrachten tot dit werk : de spelen der Brusselsche kinderen (West). Er zijn er honderden. Veel er van is nog onuitgegeven. De kinderen teekenden zelf de illustraties voor het boek en een register der karakteristiekste uitdrukkingen bevindt zich op het einde. Met zorg uitgegeven ; op den omslag een teekening van Timmermans in den aard van de prentjes uit Turnhout.

LINDEMANS JAN Dr. *Toponymie van Opwyck,* 220 blz., 1 kaart, 1930. Standaard Boekhandel, Emiel Jacqmainlaan, Brussel, 45 fr.

Deze zeer gedetailleerde studie over de plaatsnamen van een onzer belangrijkste gemeenten uit Vlaamsch Brabant, verdient onder alle opzichten de aandacht onzer lezers gaande te maken. Zij verschijnt in de verzameling *Nomina Geographica Flandrica,* onder de leiding onzer beste toponymisten. Na vooreerst een lange lijst gegeven te hebben van de plaatsnamen en over elk in 't bijzonder de documenten aangegeven te hebben waarin ze gevonden werden, worden ze door den schrijver ontleed met ze te rangschikken volgens de geschiedkundige aardrijkskunde, de taalkundige wijzigingen, de sporen die men er van vindt in de locale Oudheidkunde en Folklore.

DEWERT JULES. *Les moulins du Hainaut.* 172 blz. geïllustreerd, 1930, 1ste Deel. Algemeenheden. Imprimerie Provinciale. Charleroi.

Dit werk, uitgegeven door de Commissie voor Monumenten en Stedenschoon der Provincie Henegouwen, zal de aandacht trekken van allen die belang stellen in het verdwijnen onzer windmolens. Vooral dit boekdeel, handelend over de algemeenheden, behelst menig belangrijk deel voor om 't even welke provincie van het land.

Ongetwijfeld vinden wij in dit werk talrijke inlichtingen, die wij reeds bezaten in onzen bundel over de Windmolens van Brabant en die wij graag zelf uitgegeven hadden. Het voornaamste is nochtans dat een inlichting gepubliceerd weze. Daarom kunnen wij dit werk vooral aanbevelen aan onze medewerkers, die belang stelden in onze eigen navorschingen betreffende de windmolens.

LYNA J. — *Aperçu historique sur les origines urbaines dans le comté de Looz et subsidiairement dans la vallée de Meuse.* 104 blz. Tongeren. Drukkerij Michiels, 1931.

De werken van M. Lyna, hulpconservator aan het Staatsarchief te Hasselt, bleven niet onopgemerkt en dit nieuw boek zal ongetwijfeld de aandacht der geschiedkundigen opwekken, te meer daar de schrijver een opvatting vooruitzet die heelemaal verschilt van deze, die door M. Pirenne verdedigd wordt in zijn boek : Les Villes du Moyen Age.

VAN DEN WEGHE J. *Eene bijdrage tot de geschiedenis van Sint-Pieters-Leeuw*, 408 blz. ; geïllustreerd. Oudheidkundige kring te Hal.

Hoe jammer dat M. Van den Weghe, kantonnaal opziener, niet eerder gepensionneerd werd. Hoeveel belangwekkende en nuttige werken heeft hij sedert dien reeds niet voortgebracht. Sedert de enkele jaren dat hij zich teruggetrokken heeft hebben wij achtereenvolgens van hem zien verschijnen : een zeer belangwekkende studie over het Stevenismus ; de monographie eener hedendaags verdwenen Brabantsche gemeente : Eysinghen. Nu weer mogen we onze lezers het verschijnen van deze lijvige Geschiedenis van Sint-Pieters-Leeuw aankondigen.

Wij voegen hier aan toe dat deze monographie eerst uitgegeven werd in de annalen van den Oudheidkundigen kring van Hal, samen met verscheidene andere artikels over Folklore en Toponymie.

YERNAUX J. B. — *La Chaussure à travers les âges*. 330 blz. ; geïllustreerd. Uitgever Bieleveld, Brussel, Warmoesberg.

Dit werk, ingeleid door M. Des Marez, is wellicht het volledigste en het nauwkeurigste dat werd uitgegeven over het schoeisel in den loop der tijden. Niet alleen de evolutie van het schoeisel wordt door den schrijver gegeven, doch ook de techniek van het maken der schoenen, de geschiedenis van het ambacht en zijn wettelijke regeling.

GHUISLAIN ALBERT. *Découverte de Bruxelles*, 248 blz. Photo's van Willy Kessels. De Wilde Roos, Brussel 1930.

Alhoewel de schrijver wel wat spottend doch zonder boosaardigheid optreedt tegenover archeologen, geschiedkundigen en folkloristen, kunnen wij toch niet nalaten zijn boek aan den

lezer te doen kennen. Heel eigenaardig van opvatting, beschrijft hij van uit een origineel standpunt de dingen die gekend zijn door de personen die hij hekelt, doch die niet gekend zijn door dezen, voor dewelke hij zijn boek schreef. Een nuttig werk dus, dat in vroolijken, schertsenden, spotzieken stijl de Brusselaars hun stad zal leeren bekijken. Heel eigenaardig is dit boek eveneens door de er in voorkomende illustraties. Het geeft ons een Brussel, bekeken van uit zulke excentrieke oogpunten, dat het waarlijk op een paradoxaal plan verschoven schijnt. Een aard 4de afmeting. Er blijft dan nog de critiek der archeologen over. Deze valt in onzen smaak, daar zij wel niet heelemaal ongepast is. Wij willen hen echter ook verontschuldigen. Ziehier wat de schrijver er over zegt :

« Restait les archéologues : ceux ci s'en donnent à cœur joie. Rien ne doit troubler leur plaisir hermétique. Il n'est pas fait pour la foule. Ils entassent leurs enquêtes sur les papiers poudreux dont elles ont été tirées. Ils fabriquent des documents pour les siècles à venir, comme les siècles passés en ont fabriqué pour eux. Archéologie, poésie pure de l'histoire ! Mais qui s'y attache, pour la comprendre en dehors des archéologues ? »

Is het echter voor den archeoloog steeds mogelijk voor het volk te schrijven ? Neen. Moest hij zich alleen bewegen op het terrein der vulgarisatie, dan zou elke vooruitgang stop gezet worden. Is hij verplicht stofferige papieren te doorsnuffelen ? Ongetwijfeld, want anders zou hij veel gevaar loopen, missingen te begaan. Brengt hij paperassen voort voor het nageslacht ? Ja, en dit mag wel gelukkig genoemd worden. Indien onze voorouders dit meer gedaan hadden zouden zij ons waarlijk veel moeite gespaard hebben. Doch dat zij niet genoeg voor den tijd werken waarin zij leven, is eveneens waar ; dat zij niet genoeg vulgarisatiewerk leveren is juist en zij staan er daarna ten onrechte over verwonderd, dat het groote publiek hen niet kent. Dat zij geen brug bouwen tusschen de sporen van het verleden en de hedendaagsche levende werkelijkheid staat vast en is te betreuren. Het is waarlijk soms deugddoend de « man in the street » die slechts door deze oogen ziet, een oordeel te hooren vellen over een gespecialiseerde beweging, zonder zijn inzichten te voeden met alles wat hem door de studie van het verleden kan bijgebracht worden.

Annales du XXVIIIe Congrès d'Archéologie d'Anvers 1930. — De verslagen van dit Congres werden gepubliceerd onder leiding van Paul Rolland (516 blz.). Zoo in ons tijdschrift de werken verschenen van de Folkloreafdeeling van dit Congres, dan geeft dit boekdeel het verslag over de besprekingen die uitgelokt werden door de aangeboden werken. Dit verslag werd opgesteld door M. Gessler, schrijver der afdeeling onder voorzitterschap van onzen betreurden vriend M. van Heurck.

BADIBANGA. *L'éléphant qui marche sur des œufs.* 90 blz. geïllustreerd. De Wilde Roos, Brussel.

Badibanga, een Congoleesch schrijver ? Wel ja, en waarom niet ? Zijn genre ? Fabeldichter. Een mededinger voor La Fontaine. In 't Fransch vertaald, worden zijn leerfabels aangeboden door de HH. G. D. Perrier en G. Dulonge en geïllustreerd door een landgenoot van den schrijver : Djilatendo. Evenmin als in België, kan een schrijver in Congo leven van zijn kunst. Badibanga is kleermaker ; al driegend aan zijn schorten verzint hij zijn fabels en schrijft ze neder in een gewoon schoolschrijfboek. Belangstellen in het denken der zwarten is onze plicht ; laat ons nut trekken uit de lessen die zij ons geven.

EMILE DE BOUGNIE en FERNAND RIGOT. *Le Vagabond de Dieu.* In de Renaissance du Livre, 11, Kleine Zavel, Brussel. Prijs 15 fr.

Een roman ? Misschien wel. Waarom er echter dan hier over gesproken. Het boek valt immers buiten de bibliographische rubriek van dit tijdschrift, daar het aan de gestelde vereischten niet voldoet. Het is echter de titel van het leven van den H. Geralphus. 't Is dus wel hagiographie en deze wetenschap heeft toch zooveel aanrakingspunten met sommige kapittels uit de Folklore.

Sint Geralphus ? Dien ken ik niet ! Wij ook niet en de registers evenmin. Het is eerder fantasie-hagiographie. Niet meer steunend op legenden doch zuiver verbeeldingswerk. Hoe kan echter een schrijver, geïnspireerd door de levens der heiligen, ons belang inboezemen voor Sint Geralphus, dezen Vlaamschen Don Quichotte ? Hij gelukt er nochtans volkomen in, en hier hebben wij wel een voorbeeld, hoe de Folklore of aanverwante wetenschappen onze schrijvers kunnen inspireeren.

Legende van den Reus van Hamme, 16 blz. met 1 illustratie. Drukkerij L. de Pillecyn te Hamme.

Deze volkrijke gemeente uit Oost-Vlaanderen heeft nu ook haar reus gekozen. Hij deed zijn blijde intrede op 30sten October ll. In de brochure waarover wij spreken zal men al de geschiedkundige en legendarische inlichtingen vinden die de keus, door de localiteit gedaan, rechtvaardigen.

PEETERS FERD. EERW. PATER. *Sint Augustinuskerk te Antwerpen.* 260 blz.+illustr. buiten tekst, 1930. Veritas, 21, Huidevettersstraat, Antwerpen.

In dit boek geeft de E. P. Peeters ons de geschiedenis dezer prachtige kerk en ontleedt hij nauwkeurig de kunstschatten die zij bevat. Wij herinneren er hier aan dat dezelfde schrijver vóór enkele jaren een gelijkaardig werk in 't licht zond over de Sint-Leonarduskerk te Zoutleeuw, dit mooi Brabantsch monument.

Tadeuz Sewerym. *Krakonskie Skrzynie Malowane.* — Uitgave van het Nationaal ethnografisch museum te Krakau.

De houten bak, onze oude baktrog of meelkist hedendaags, bijna heelemaal verdrongen door het buffet, is nog een der karakteristiekste landelijke meubels in Polen. De bovenvermelde studie handelt over dien bak in de omgeving van Krakau en is overvloedig geïllustreerd.

Deltenre Léonce. *Histoire de la paroisse de Trazegnies.* 1ste deel, 108 blz. ; geïll. Uitgegeven door de Société Archéologique de Charleroi. T. XXXVIII, 1931.

Dit werk handelt over den oorsprong van het dorp, de afhankelijkheden en de uitgestrektheid der parochie, het gebied der abdij van Lobbes, de prebende der abdij van Floreffe, de veranderingen der kerk, de grafmonumenten, het mobilair en het archief, de broederschappen en de bedienaars van den eeredienst.

Lambert en de Hault. *Autour d'un vieux clocher,* 210 blz. geïllustreerd, bij Lanis te Wauthier-Braine.

Dit is de merkelijk vermeerderde uitgave eener brochure, die vóór enkele jaren onder denzelfden titel verscheen. Men treft er in aan de geschiedenis van het Concilie te Genappe, der parochie Ways en der Heerlijkheid Thy.

Het rijk geïllustreerde werk wordt verkocht (10 fr. ?) ten bate van een kerkvenster dat men wil plaatsen in de Kerk te Ways, ter herinnering aan de gesneuvelde strijders der gemeente Zich wenden tot den drukker of tot M. Lambert, pastoor te Ways.

Nordiska Museets o. Skansens Arsbok. 300 blz. 1931.

In deze zoo prachtig geïllustreerde bladzijden publiceeren het Noorsch Museum en het openlucht Folkloremuseum te Stockholm, een reeks studiën, geschreven door hun medewerkers over de talrijke zeer interessante folklore-vraagstukken van Zweden.

In het *Zwitsersch Archief voor Volksoverleveringen,* Deel XXXI, 3de en 4de boek, uitgegeven door de Zwitsersche Maatschappij voor Volksoverleveringen te Bazel, treft men een zeer gedetailleerde vragenlijst aan, met betrekking tot de Zwitsersche Folklore. Zij bevat niet minder dan 1585 vragen, verdeeld in verscheidene algemeene rubrieken.

Peiren Pr. *Monographie de la commune de Forest,* 24 blz., geïllustreerd. Gedrukt bij Em. Lambin.

Hier vindt men nota's over het leven der H. Alena, patrones van Vorst, de oude abdij, de huidige pas gerestaureerde kerk, het grondgebied en het zegel der gemeente.

RAVELINE HENRY. *V'la l'Alion r'trouvé !* 132 blz., uitgave La Province, dagblad, Bergen.

Onder dezen titel publiceert de schrijver een eerste reeks geschiedenissen van « Ceurieré », een hoekje uit de Borinage, waar de helden zijner verhaaltjes leefden. De *alion* was een plechtigheid die Paschen de herleving der Lente vierde.

DE CLERCQ A. Mme. — *Kantwerksters en Kantnijverheid te Geeraardsbergen.* 48 blz. geïllustreerd. Prijs : 3 fr. Groote Markt, 40, Geeraardsbergen.

Met de publicatie van dit werk streefde Mevr. De Clerck een tweevoudig doeleinde na : in de mate van het mogelijke medewerken tot de herleving van de kantnijverheid en terzelfder tijd alles opteekenen wat de Folklore hierbij in haar stad aanbelangt. Dit werk, dat slechts een begin is, verdient bijgevolg tevens de aandacht der vrienden van de kant en van de Folklore.

EMILIAN CORNELIE. *La danse, le chant et la musique populaire dans leurs rapports avec la vie sociale.* 38 blz. Rampa, Intrareu Zalonnit, 1, Boekarest.

Onder dezen titel publiceert Mevr. Emilian de mooie studie, die zij aanbood op het vergadering der Commissie voor Volkskunde te Rome in 1929. Zij voegde er haar verslag bij over den rol der kunst in de volksfeesten, aangeboden op het 2de Congres voor Volkskunde, Antwerpen-Luik, 1930. Beide werken geven ons een belangwekkenden en klaren kijk op de Roemeensche volksfeesten.

E. H. BASTIN JOSEPH. *Wibald, Abbé de Stavelot et Malmedy du Mont Cassin et de Carbre.* Drukkerij Leens, Verviers, 1931, 94 blz. ; geïllustreerd.

De Eerw. Heer Bastin verhaalt ons, bij gelegenheid van het achtste eeuwfeest dezes verheffing tot de waardigheid van Abt te Stavelot, het leven van Wibald « de roem van ons Gallië, het licht van het Keizerrijk en de steun der Roomsche kerk in een zeer kritiek tijdperk ». Wibald liet ons een lijvige briefwisseling na, die een kostbare inlichtingsbron is over de XIIde eeuw.

Het Mei-Juni nummer 1931 van de *Revue du Folklore français,* bevat belangrijke bijdragen over de Voorhistorische Folklore van verscheidene Fransche Departementen. Wij herinneren onze lezers er aan dat de prijs van dit tijdschrift 60 fr. bedraagt voor België. Librairie Staude, 15, rue des Grands Augustins, Paris.

Het *Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire* bevat het vervolg der interessante nota's over onze tapijtwerken, door Mevr. Crick-Kuntzinger (Geschiedenis van Hercules en Slag bij

Roncevaux). M. Bruer brengt inlichtingen over de opgravingen, die gedaan werden in de Romeinsche vesting van Brunehaut-Liberchies. M. Crick handelt over de Marlborough en M. Dubois over het bedrog op de volksprentjes.

Convorbiri Literare. — Wij bevelen dit tijdschrift, sedert 1867 gepubliceerd, ten zeerste aan aan de personen, die belangstellen in de letterkundige, folkloristische en kunstbeweging in Roemenië. De leiding er van is tegenwoordig toevertrouwd aan M. Ol. Tzigara Zamurcas. Stichting Carol, Boekarest. Abonnementsprijs : 500 lei (ongeveer 100 fr.).

Het laatste nummer, dit van September, bevat een geïllustreerd verslag over de inhuldiging van het nieuw Folkloremuseum te Boekarest. Dit was reeds in aanbouw toen de oorlog uitbrak. Nu is het volledig afgewerkt, ten minste één der vleugels, en men zal kunnen beginnen met de sedert jaren verzamelde rijkdommen tentoon te stellen.

Bulletijn der Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie. Deel V. 1931, 304 blz., 1 portret (Karel du Flou) en 2 kaarten (35 fr.).

Dit vijfde deel der jaarlijksche publicatie der werken van deze Commissie, moet in niets onderdoen voor de voorgaande uitgaven ! Het is tweetalig, Fransch-Vlaamsch, daar elke studie in de oorspronkelijke taal uitgegeven wordt. Wij kunnen deze verzameling bij onze lezers aanbevelen daar er steeds een nauw verband bestaat tusschen de toponymie en folkloristische vraagstukken.

Bulletin de la Société des Américanistes, Augustus 1931. (5, Koningin Maria-Hendrika laan, Vorst), 90 blz. geïllustreerd.

Deze aflevering handelt uitsluitend over de prachtige verzameling pre-colombiaansche antiquiteiten, door den Heer Auguste Genin, verblijvende in Mexico, geschonken aan het Museum voor Kunst en Geschiedenis. Deze verzameling werd vóór korten tijd tentoongesteld in het Museum en de HH. Minnaert en Lavachery, die er de inrichting van op zich genomen hebben, geven ons uitleg over haar inhoud. Dit nummer van het Bulletijn is waarlijk een gids voor deze tentoonstelling ; wij mogen het dan ook warm aan onze lezers aanbevelen.

In het pas verschenen Decembernummer verhaalt M. Olbrechts ons, de bijna folkloristische geschiedenis der opschriften van Grave Creek Mound, een buitengewone wetenschappelijke mystificatie die vóór een honderdtal jaren gebeurde.

Nationaal Congres der Wetenschappen. Brussel 1930, Boekdeel der Verslagen.

Het verslag over de werkzaamheden van het Nationaal Congres der Wetenschappen, gehouden bij gelegenheid der honderste verjaring van België's onafhankelijkheid en bestemd om den

vooruitgang te toonen, die in België sedert 1830 gedaan werd op wetenschappelijk gebied, is pas verschenen. (Algemeen Secretariaat, Jean Rose, J. Lambeau straat, Brussel). Het bevat 1300 bladzijden en is geïllustreerd.

In dit boek zullen onze lezers den volledigen tekst der werken aantreffen, die in de onderafdeeling voor Folklore voorgelegd werden door de HH. A. Marinus : *L'observation directe dans le Folklore*, P. Minnaert : *Un programme neo-folkloriste*, Fl. Mortier : *L'objet et la définition du Folklore*, M. Geunning. *Le folklore et les folkloristes luxembourgeois.*

Eerste Internationaal Congres voor Volkskunde, Praag 1928. Daareven verschenen de werkzaamheden van het eerste internationaal Congres voor Volkskunde, gehouden te Praag in 1928 (2 deelen, 250 blz. en 212 blz.+100 pl. buiten den tekst, 4 in kleuren) (23×29,5). Prijs met verzendingsonkosten 165 fransche fr. voor de personen die ingeschreven hebben ; voor de anderen 270 fr.+15 fr. voor verzending. In ons volgend nummer zullen wij verder uitweiden over dit werk.

De Waarde van ons Tijdschrift. — Hoeveel is tegenwoordig een volledige verzameling van « Brabantsche Folklore » waard ? Zoo wij uitcijferen hoeveel de abonnementsprijs voor de tien verloopen jaren bedraagt, vinden wij 177 fr.

De waarde van een tijdschrift vermeerdert of vermindert echter, naargelang het meer of minder gewaardeerd wordt door het publiek. Sommige uitgaven kunt ge u aanschaffen tegen de helft van den prijs, of zelfs nog minder, weinig tijd na het verschijnen er van. Er bestaan er ook die, veel gevraagd, in waarde stijgen.

De Heer Gessler brengt ons nu ter kennis, dat op 18den December, bij den verkoop der Bibliotheek van den betreurden Heer E. van Heurck te Antwerpen, een volledige verzameling van « Brabantsche Folklore », Fransche uitgave, (nr 46 ontbrak) toegekend werd voor 650 fr.+15% fr. onkosten, dus voor 747 fr. 50 d. i. een gemiddelde waarde van 75 fr. per jaargang.

Is het dan geen winstgevend zaakje, zelfs een Jodenzaakje, zich op « Brabantsche Folklore » te abonneeren ?

Necrologie.

**

De Geschiedenis, de Archeologie en in zekere mate ook de Folklore betreuren het afsterven van den Heer G. Des Marez, archivaris der Stad Brussel, gewezen voorzitter der Koninklijke Maatschappij voor Archeologie en van Oud-Brussel. Eerst gevormd in de school van Henri Pirenne en daarna in deze van Lamprecht, was hij een onzer beste historici, vooral wat de Middeleeuwen betreft. Hij was bezield met groote werkkracht en volgens het publiek of den lezer waartoe hij zich richtte kon hij met een merkwaardige lenigheid overgaan van de zuivere wetenschap naar het boeiendste vulgariseeren. De opsomming zijner werken zou ons te ver leiden.

Ons tijdschrift drukt zijn innige deelneming uit in de droefheid om het verlies, dat de Belgische wetenschap in zijn persoon onderging.

* * *

M. Charles-J. Comhaire, stichter der Maatschappij « Le Vieux Liége », werkend lid der Koninklijke Academie voor Archeologie van België, der Maatschappij voor Anthropologie, briefwisselend lid der Société Anthropologique te Parijs, schrijver der Koninklijke Commissie voor Monumenten en Stedenschoon, eerelid van den Touring Club, overleed in November 11.

De afgestorvene had gansch zijn leven toegewijd aan de boeiende studie van al het schoone in het mooie Luikerland : zijn geschiedkundige herinneringen, zijn folklore, zijn landschappen, enz.

De laatste jaren van zijn leven bracht hij door met het opstellen van het Bulletijn « Le Vieux Liége » en met het organiseeren van oudheidkundige uitstapjes in het Luiksche.

* * *

Met groote verwondering en spijt, hebben wij het afsterven vernomen van M. Lowet De Wotrenge, overleden te Neerheylissem op 28 October in den ouderdom van 74 jaar, in zijn mooi kasteel van Crimont. De afgestorvene was gewezen voorzitter bij het Beroepshof te Brussel. Sedert vele jaren reeds, bereidde hij de uitgave voor van een groot werk over het Brusselsch porselein. Wij hebben de prachtige platen gezien die het boek moeten illustreeren. Gelukkig is het werk bijna voltooid en heeft M. Lowet de Wotrenge het titelblad op zijn sterfbed nog kunnen verbeteren. Van het begin af op onze Revue geabonneerd, deelde hij ons menige interessante inlichting mede ; hij had ons eveneens beloofd de noodige nota's te verzamelen tot het opstellen eener monographie over de Folklore van Neerheylissem. De herinnering aan dien gedienstigen en werkzamen man, zal nog lang in ons geheugen voortleven.

* * *

M. Auguste Oleffe, een der beste schilders onzer school, stierf te Auderghem op 13den November ll.

Hij was een smaakvol en fijngevoelig kunstenaar. Sommige tooneeltjes uit het leven onzer visschers schilderde hij met een bewonderenswaardig gevoel, en juist daarom is hij zoo interessant voor de Folklore. Soms was het leven onzer nederige werkvrouwen het onderwerp zijner schilderijen.

« Brabantsche Folklore » is aan hem verscheidene illustraties verschuldigd, die mogen geteld worden bij de artistiekste onzer publicaties ; wij herinneren den lezer hier slechts aan de twee mooie schetsen Tijl en Lamme uit onze monographie over Ch. De Coster en aan de fijne illustratie « de vrouw die een doek aan een boom knoopt », die verscheen in de *Médecine Populaire* door de HH. P. Hermant en D. Boomans. Wij plaatsten deze teekening van den verdwenen kunstenaar, in het begin dezer al te lange necrologie.

* * *

Op meer rechtstreeksche wijze nog werd onze dienst getroffen door het afsterven van M. Grosemans, die sedert tien jaar onze Revue vertaalde. Hij is schielijk gestorven in een stad in het Zuiden van Frankrijk, waar hij een welverdiend verlof doorbracht. Hij was een onvermoeibare werker en vertaalde nooit machinaal zooals vele anderen, zonder belang te stellen in den inhoud ; neen, M. Grosemans interesseerde zich voor de werken, die men hem toevertrouwde ; steeds streefde hij naar meer ontwikkeling door het lezen er van. We betreuren hem evenzeer als een onzer beste medewerkers.

* * *

Bij het ter pers leggen vernemen wij het afsterven van den dichter-folklorist MAX ELSKAMP, in den ouderdom van 69 jaar. Ondermijnd door de ziekte, had hij zich sedert eenigen tijd uit de beweging teruggetrokken. Zij die hem kenden, prezen de minzaamheid van zijn karakter, de kieschheid en de originaliteit van zijn geest. Hij stichtte het Conservatorium voor Volksoverlevering. wat later de inrichting van het Folkloremuseum te Antwerpen als gevolg had. Hij was dus een baanbreker en wij zouden hem ongelijk aandoen zoo wij hem hier geen welverdiende hulde brachten.

* * *

Uit Mexico wordt ons het afsterven gemeld van M. GENIN, die het Museum voor Kunst en Geschiedenis begiftigde met de prachtige, hierboven vermelde verzameling pre-colombiaansche antiquiteiten. Het is een waar verlies voor onze Musea, te meer daar de overledene op zijn onkosten en ten bate onzer verzamelingen, opgravingen ondernomen had in een rijk gewest van Mexico.

Onderscheiding.

Meermaals hebben onze lezers reeds de nota's kunnen waardeeren, die ons door M. A. MORTIER medegedeeld werden over de streek van Mont-Saint-Guibert. Daarom zal het aan allen genoegen doen, te vernemen dat M. Mortier benoemd is tot officier in de Leopoldsorde en zullen allen het met ons eens zijn, om hem onze oprechtste gelukwenschen aan te bieden.

11ste Jaar. — Nr 64 Maart 1932

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Nota's over Bracbant. — Een Duitsche inval in Leuven tijdens de Fransche bezetting. - 1830 te St-Genesius-Rode. — De bedevaart tot de H. Renildis. — Emile van Heurck's laatste werk. — Het Kaartspel. — Congres, Vereeniging, Tentoonstelling. — Boekennieuws.

Nota's over Bracbant.

E. H. CAUSSIN (*Mémoires de l'Ancienne Académie de Bruxelles*, deel I) zegt dat Brabant.... gedurende de eerste eeuwen van onze tijdrekening, ongeveer in den toestand was, waarin Ovidius de aarde voorstelt na den zondvloed (!). SCHAYES, (*Les Pays-Bas*, II, 130) zegt dat voor de VIIde eeuw *Germiniacum* en *Perniciacum* alleen in Brabant gekend zijn. A. WAUTERS, (*Environs de Bruxelles*), spreekt enkel van de vondsten van Romeinsche muntstukken en voorwerpen te Lennick, Assche, Affligliem, Merchtem, Laken, Ruysbroeck, Elewijt, Saventhem en Woluwe; dat is alles in 1857. Volgens baron DE LOË en DESMAREZ, (*Le problème de la colonisation franque*) bestaat er in Brabant geen enkel werkelijk Frankisch graf dat ouder is dan de VIde eeuw. Alle de graven in Brabant, bestudeerd door DE LOË, dagteekenen uit de VIde eeuw, uit de VIIde eeuw of uit een lateren tijd. DESMAREZ geeft de volgende ethnografische indeeling van Brabant op : Salische Franken tusschen Dender en Dyle ; Ripuariërs tusschen Dyle en Gethe ; Saksers in de omstreken van Leeuw en Grimberghen ; Belgo-Romeinen in Waalsch-Brabant.

Om bij benadering tot een bepaling te komen van de rassen, die Brabant bevolkten, moet men met zorg, in een statistiek *per plaats*, aanteekenen de voorhistorische vondsten, de Romeinsche, Frankische, Saksische ontdekkingen, de bijzondere namen van plaatsen, de legenden, de bede-

vaarten, de wetten en gebruiken, de overgebleven handelingen van verdwenen godsdiensten, de vertelsels, zelfs de ongerijmde der oude kronijkschrijvers, en zelfs de medewerking inroepen van de voorhistorische en de oudste historische tijdperken, van de aardkunde, de volkenkunde, de taalkunde om tot de samenstelling te komen van een documentair geheel.

Men weet zelfs niet, zegt JEAN MARTET, *(Le Silence de M. Clémenceau)* of Khéops en Khéphren bestaan hebben. Herodotus vertelt daarover geschiedenissen, zooals mijn huisbewaarster er waarschijnlijk over Karel de Groote vertelt.

HARŒUS zegt dat Sint Ansfriedus, een graaf was in het land van Bretuspant of van Leuven in de X^de^ eeuw. WITTEKIND betitelt hem als gouwheer van Chèvremont en SIEGEBERT graaf *Comes Bratuspantius* van 964 tot 976, daarna graaf van Teisterbant, daarna graaf van Hoei, tot in 985. Elders hebben wij gesproken van de verwanten van Ansfriedus *(Les sires de Ryckevorsel)*. Indien wij hem hier aanhalen, is het om te wijzen op de verwarring tusschen *Bratuspant* en Brabant of Bracbant. Het *oppidum Bratuspantium* wordt door Cesar aangehaald (hoofdstuk IV) ; het was de metropool der Bellovaci. Men veronderstelt dat het gelegen was in de omstreken van het dorp Breteuil en Grasvillers, dorpen in Beauvoisis (Picardië). Het is uit dat *oppidum* dat de Brabanders in het huidig Brabant zouden gekomen zijn, volgens PONTUS HEUTERUS. Nochtans, SANSON, A. DE VALOIS, SCALIGER, BONAMY en WALCKENAER aangehaald door LOUANDRE *(Commentaires de J. César)*, nemen *Bratuspantium* en *Beauvais* voor hetzelfde. DES ROCHES *(Histoire ancienne des Pays-Bas Autrichiens*, II, blz. 29) zegt dat het niet waarschijnlijk is dat het Beauvais betreft. Hij voegt erbij dat er omstreeks 1500, bij Breteuil, aan den uitkant van de streek van Amiens, ruïnen van een groote stad, genaamd *Bratuspante* bestonden. Het is D'ANVILLE die het eerst het bestaan van een Gallische stad vermeldt op 4 mijlen ten N. van Beauvais. Die plaats wordt heden genaamd *Bratepense* of *Gratepenche*. *Bratuspantium* is later bekend onder den naam *Caesaromagus*, volgens MANNERT, *(Géogr.* II, part. I, bl. 195), *Beau-*

vaisis (de streek van Beauvais), met *Ambianais* (de streek van Amiens), de *Atrebaten* (de streek van Atrecht = *Nemetacum)* en het *Bratuspantium* der Bellovakken vormden het *Belgium,* waarvan Cesar spreekt.

Bratuspant schijnt niets gemeens te hebben met Bracbant, waar Sint Ansfried graaf zou geweest zijn.

Het *pagus brachbatensis* was een onderverdeeling van het oude *civitas Cameracensis* (Kamerijk). Het omvatte de gewesten gelegen tusschen de Schelde, den Rupel, de Dyle en het Henedal. Het land van Ename, later graafschap Aalst, lag er tusschen in. Na den dood van Clovis werd het *pagus Bracbant,* later begrepen in Austrasië, toegewezen aan Diederik, koning van Metz.

Het is dit *Bracbanio comitatus,* aangehaald in het verdrag van Verdun van 843, waardoor het bij Lotharingen ingelijfd werd. Het wordt ook gemeld in de verdeeling van het jaar 870. Toen zou het vier graafschappen begrepen hebben, waarvan men de namen niet kent. Volgens Leo, (*Niederl. Geschichten,* I, 118), zouden het zijn: 1° het pagus Gent ; 2° *Burban* in Henegouwen (met Ath, Condé, Chièvres, Leuze, Antoing, Lessen, Lens, Edingen en Hal) ; 3° het Doorniksche, rechts van de Schelde; 4° het pagus of graafschap Eenham. David, (*Manuel).* Het *pagus Bracbantum,* dat vóór de XI^de^ eeuw van gering belang was, volgens Duvivier, (*Quelles étaient l'importance et les limites du Pagus Hainonsis)* wordt door Bucherius in drie aartsdiakenschappen verdeeld, die niet overeenkomen met de indeelingen van het pagus. De eerste dekenij te St-Brice-bij Doornik, te Chièvres, te Hal en te Geeraardsbergen ; de tweede te Brussel, te Aalst en te Pamele ; de derde is in het bisdom Luik, Warnkœnig et Gérard, (*Histoire des Carolingiens).* Meer inlichtingen over de *Bellovaci* en over hunne versterking van *Bratuspantium* vindt men in Wastelain, (herzien door Pacquot, *Description de la Gaule Belgique).* In 925 had Hendrik de Vogelaar, Bracbant bij het Duitsch Keizerrijk ingelijfd.

Etymologie. Wat beteekent het woord *Brabant ?* Loovens, (*Practycke* uitgegeven in 1745) vermeld de oude etymologieën van het woord Brabant : *Brave-banden (!)* of goede banden, goede vereeniging ; braeck-landt ; *Brabo,*

die in Brabant beheerder zou benoemd geweest zijn door J. Cesar ; anderen vinden den oorsprong van het woord in *brouw-land*, wat aannemelijk is, vindt LOOVENS, aangezien de kunst om goed bier te brouwen eigen is aan de oeverbewoners van de Dyle en van den Demer ! De uitspraak *Brabant* zou, volgens denzelfden rechtsgeleerde, komen van den Romeinschen vorm van een Vlaamsch woord (?) De wapens van Brabant (zandkleur met gouden leeuw) zouden die van Brabo zijn, zooals gezegd wordt door den schrijver van den *Luyster van Brabant*, blz. 37.

Het is een zonderling anachronisme, als men nagaat dat de oudste wapens slechts uit de XIIe eeuw dagteekenen. De oudste kronijkschrijvers leiden het woord *Bracbant* af van een Brabo uit Keulen; anderen van een dorp genaamd *Brackbant (?)*, waar St-Lieven gemarteld werd en waar St-Bavo een boetkapel deed bouwen *(Antiquitates Belgicæ)*; St-Lieven zou gestorven zijn in 657 in het dorp Esch (St-Lievens-Esschen). BOLLANDUS, *(Vitam S. Pippini)* vraagt zich af of Bracband zijn naam niet zou te danken hebben aan den overvloed van wild « *Nam brack etiam canem venaticum significat* ». Sommigen leiden het woord af van *brac* = braak en *bantum* = kanton, zegt SCHAVES, (*Les Pays-Bas*, etc. II, 132). Een heuvel bij Aarschot heette in de XIV[de] eeuw *braeclant*, die zich bevond bij de *Braekpoort*. *Bragge* = onbebouwd land. *Bragalundr* = *braggeländer* (zelfde beteekening). Volgens *La Belgique Monumentale*, in 1844 uitgegeven door MOKE, enz. beteekend *Braeckbant* of *Bracbantum* streek der moerassen. Dat is ongeveer de vertaling heden gegeven door den Heer CARNOY : *brakene bantum* = contrée marécageuse = moerasachtige streek. WARNKŒNIG en GÉRARD, *(Histoire des Carolingiens)* denken dat in de terminologie van Karel de Groote, de *Brachmanoth*, de *manoth* (maand) is van de *brach* (ontginningen). Maar MANSION, *(Oud-Gentsche Naamkunde)* haalt aan *Bracbantum*, *Brabatensis*, *Bracbantinsis*, *Bracbatensis*, *Bragobatinsis*, *Brakela*, *Bracalaria mariscum*, *Brachelaria* en beweert dat *braakbant* niet ontgonnen land is. Hij voegt erbij dat *braak* ook kan beteekenen *gebroken*, *breken*. In dat geval zou Brabant gebroken land beteekenen. *(terre éclissée) (?)*

G. KURTH, *(La frontière linguistique*, etc.) is van meening dat *Bracbant* zou kunnen beteekenen *bant* van de *braka* (Braine), ouder naam van de Zenne. In 966 in *Bruocsella super fluvium Braina. Bracbant* zou het land van de *Braque* zijn, zooals *Henegouwen* de gouw of pagus van de Haine is, zooals Vimeu (Viminacus), het land van de Wemena is, en *Haspengouw* de gouw van het riviertje de *Hespe*, gelijk de Lomme, de Yzer, de Samber, de Moezel, de Maas, *(Maesgou)* enz. hun naam gaven aan het land van dien naam.

Elders *(Annales de la société archéologique du Luxembourg*, 1923) vinden wij dat de Vlaamsche vorm *beek* in Wallonië *bais* wordt (Marbais = Meerbeek, Glabais = Gladbach, enz.), *Braina* in 966 komt van *Bracna*, eene der bronnen van de Zenne, waarvan de naam *Braine-village* verdrongen werd door het Vlaamsch *Braken* = Braque. Brabant zou hier zijn de *bant* (streek) van de bronnen (braines) (?).

Maar *Braine* zou komen van *bronium* (in het Vlaamsch *bron*, en Braine-l'Alleud (Eigenbrakel) zou namelijk meer dan 80 bronnen hebben. Brabant zou hier het land der bronnen beteekenen. Braine-le-Château is het castrum aan de Braine, thans de Hain, die ontspringt te Braine-l'Alleud en zich in de Zenne stort te Clabecq. De *Brania Castellum* maakte deel uit van het patrimonium in 649 door Ste-Waudru aan het kapittel van Bergen geschonken. CHOTIN, *(Etudes étymologiques)* leidt *Brania* af van het keltisch *broen, brenn* = bies, biesveld. Wij vertalen liever *broen* door *bron*.

Wat beteekent *bant* ? Men treft *bant* aan in Brabant, Teisterbant, de Tubanten, (een volksstam, verwant met de Chamaven en de Sicambers ten N. van den Rijn), in Trinobanten, (een volk in Bretagne, dat afgevaardigden zond naar J. Cesar), de Carebant (Carebantensis), een streek die Ennetières, Monchin, Phalempin, Provin en Wavrin begreep in het Noorder-departement ; Braibant en Condroz, dat men verkeerdelijk nam voor *Brabante in pago Condustrinse*, in 747 aan de abdij van Stavelot geschonken door Carloman. HALKIN en ROLANT hebben in *Chartes de Stavelot* bewezen dat het een verdwenen dorp betreft, ge-

naamd *Braibeteau* bij Eprave in Famenne. Er is ook nog *Ostrebant* of Ostrevant *(Austrobantinensi)*, Oosterbant, streek of gouw van het Oosten. De *Trinobanten* (Essex et Middlesex kwamen rond het jaar 61 na J.-Ch. in opstand), enz., enz.

Bant = *streek*, zegt GRIMM, *(Gesch. der deutschen Sprache*, blz. 593). Band = *bandellus* in het volkslatijn = *fascia* in het latijn. De H. FELLER, *(Bulletin de la soc. Verviétoise d'arch. et d'histoire*, 1913, blz. 369) in *Causerie sur l'origine du suffixe bant* zegt dat band, bant, bemd, beemd, bampt, bant, Suerbempde = Suerbanda. Papebant = papebeemd, van daar de gevolgtrekking van den H. FELLER dat *bant* = *beemd (paturage)*.

Wij kunnen ons bij die uitlegging niet aansluiten. Men zou moeten aannemen dat al de Gallische volksstammen die wij hierboven aanhaalden, hun naam aan beemden te danken hebben ! Onze oude VAN KIEL, dikwijls zeer verstandig, zegt dat *ban* = *juridictio* = *rechtsgebied*. Van daar *bann* (standaard, bannier) : de *ban* van de kerk. *Bracbant* zou dan het rechtsgebied zijn (ban) van het riviertje de Bracque (?) Volgens MORERI *(Supplément I*, 261) was *bando* op het einde van het Keizerrijk standaard, bannier, daar degenen die *bans* of gouverneurs waren, verplicht waren ten oorlog te trekken onder den standaard van dien *ban*. De onderregent of luitenant-generaal van den ban noemde men *Vicebannus*. De waardigheid van *Ban* was het *bannaat*, graafschap of gouvernement.

De deelingsakte van het Keizerrijk van het jaar 870 zegt in *Brabacto* (in Brabant) *comitatus quator. In Hasbania comitatus quatuor. In Wavrense comitatus duos*. Uit dien tekst blijkt dat een *Bant* verschillende graafschappen bevatte. Dat is de meening van VANDERKINDERE die zegt dat een *bant* verschillende *pagi* (gouwen) bevatte. KAUFFMANN, *(Deutsche altertumskunde)* « unter *pagus* verstehen wir also den gerichtsbezirk der *hundert* beizitzer ; der altgermanische « *Gau* » ist dann die *hundertschaft*. Das *Gaugericht* is das *hunderschaftgericht* ; wir werden daher das vieldeutige wort *gau* vermeidend für lat. *pagus* den altgermanischen ausdruck BANT oder *hunderschaft* einzusetzen haben ». *(la centaine)*.

De *bant* is dus een territoriale indeeling, misschien een provincie, die verschillende *pagi* (gouwen) zou begrepen hebben.

Austerbant zou de streek zijn van het Oosten. *Swifterbant* = streek van links. (swict = linker) *Teisterbant* Zuiderstreek ?, Tubantes, Bucinobantes, Castribant, Opperbant, Trénobantes, Caribantes en Brabant zou zijn *bant*, streek van de *Bracque* (een beek die zich in de Zenne stort).

Een andere beteekenis van *bant* is akkoord of overeenkomst. In *bant* ligt een begrip naar vereeniging, verbond b. v. een *broederband sluiten* beteekent verbroederen. De *handaband* of *handslag* besluit de overeenkomst onder veekooplieden. Het woord komt van *hand* en *band* (overeenkomst). De *handaband* der Salische wet beteekent *toper* in het fransch. *Toper* drukt het gerucht uit der handen die kletsen. Het *applaus* der menigte is het teeken der overeenkomst door de *hand*. Evenzoo in *Stroobant* beteekent *bant* overeenkomst door een stroo (festuca).

De Brabander. St-Lieven in *Bracbantum* reizend, uit zijne verwondering over den mooien en sterken bouw zijner inwoners, over hun hooge gestalte, hun moed in het gevecht en hun bedrevenheid in de sportoefeningen. (*Acta S. S. Belg.* Sel. III, 106). Hun buitensporigheden, en geweldenarijen, hun ruwheid en wreedheden belemmerden nochtans de werking der christene missionnarissen. De Brabanders leefden als dieren zonder zich te bekommeren om de wetten der beschaving en der moraal. De Brabander is lustig, zegt A. Barlandüs, (*Hist. Rer. Brab.*) in 1566, blz. 170. Marnix spreekt eveneens van de Brabantsche levenslust. Het is dezelfde die den *mallen Brabander* stelt tegenover den *plompen Hollander* en den *botten Vlaming*. (*Messager des sciences*, 1881, blz. 478).

Karel de Groote, die onlusten vreesde bij de Westfalers en Saksers die aan de Elbe woonden, zou duizenden uit die volkeren naar het graafschap van Aalst doen overbrengen hebben (*Bracbant*). Beyerlinck, (*Opere suo chronographico*, blz. 349). Later echter kregen de Saksers van Keizer Lodewijk de toelating om naar hun vaderland terug te keeren. Van Gorkum, (*Beknopt denkbeeld*).

De *Chroniques de St-Denis*, sprekend van de gevangenen uit Saksen zeggen dat «de celle gent sont né et estrait li brabançon et li flamenc et ont encore celles meismes langue ».

Brabant vertoont ons het *droit franc pur*, (zuiver Frankisch recht), terwijl Vlaanderen noch de devolutie noch de beperkte gemeenschap kent, zegt VANDERKINDERE. Nu, het is in het Friesch recht en in het recht der Saksers van Westfalen dat men de aanknoopingspunten van dat stelsel zoeken moet.

De Franken in Brabant, rond het jaar 650, waren mannen van een prachtig ras. Zij waren voornaam in hun kleeding, in hun manieren en in hun taal, eerbaar, dapper en behendig, bedreven in alles wat de wereld eischt. Het is echter ook waar, voegt de biograaf van St-Lieven erbij (die schrijft omstreeks het jaar 1000, maar volgens een ouder oorspronkelijk stuk), dat allen bezoedeld waren door echtbreuk, roof, geweld en moord. MOKE, (*Mœurs*). De Brabander ging in de XII^de^ eeuw door voor een twistzoeker : *Francia quot viles, tot habet Brabantia lites* (Brabant heeft zooveel twisten als Frankrijk wijnstokken. A. WAUTERS, (*Les libertés communales*).

In de XII^de^ eeuw zegde men :

Cil coterels, cil Brebançons
Ce sont déables !

De auteur van den *Renard* schrijft in de XIII^de^ eeuw : « *Coquin tu as été un grand Brabançon cette nuit* ».

Te Bouvines sneuvelden tot den laatste, 700 Brabanders die in den dienst van Engeland stonden.

In de XV^de^ eeuw, zegt GLANVILLE, aangehaald door CH. DUVIVIER, (*Hospites in Revue d'hist. et d'archéologie*, I) a moult de bonnes villes et de grant renom ; et est une terre habondant et bien peuplée de belles gens et courageux et hardis en bataille contre leurs ennemis....

BURBANT. *Burbant* schijnt een graafschap geweest te zijn, waarvan Leuze de hoofdplaats was. Het werd verkregen door Regnier met den Langen Hals. Deze had van zijn vader Giselbert uitgestrekte goederen, zoowel in Haspengouw, Taxandrië, de Maasgouw als in de Darnau. Van zijn moeder Ermengarde, de Carlovingsche, had hij goede-

ren in dat deel van Brabant, dat later Brussel werd. C. VANDERELST, *(Succession des princes,* enz. in Soc. arch. de Charleroi, 1871).

In de IX^{de} eeuw is Burbant in het bezit van Gérard de Roussillon, vazal van Karel den Kale (omstreeks 840) die in den dienst van Lotharius I overgaat. Gérard, geholpen door den graaf van Bologne, zou Regnier met den Langen Hals, die zijn goed bemachtigd had, terug afgenomen hebben. Hij verdedigde het tegen de Noormannen en zou gehuwd zijn met Berthe, kleindochter van Lodewijk den Goedige en zou in 890 overleden zijn in Burgondië. C. VANDERELST, *(Berceau légendaire du comté de Flandre).*

Over Burbant zie CH. DUVIVIER, *(Gérard de Roussillon* in *Revue Trimestrielle,* IV, 181). Die Gérard de Roussillon was een personnage, waarvan het bestaan in twijfel getrokken werd. Hij had groote domeinen ; hij zou Karel den Kale verraden hebben om in den dienst van Lotharius over te gaan. Karel dwong hem naar Burgondië te vluchten, van waar hij afkomstig was *(Art de vérifier les dates,* X^{e}, 393). Het graafschap Burbant zou begrepen hebben Ath, Condé en Leuze. TAILLIAR, *(Notice sur l'origine et la formation des villages du nord de la France).* De toren te Ath genaamd « tour de Burbant » zou in 1150 gebouwd geworden zijn door Boudewijn den Bouwer, volgens de *Chroniques de Gislebert,* blz. 79. Naar J. DEWERT, *(Les mortiers mesures à blé),* zou Ath en niet Chièvres de hoofdplaats van Burbant geweest zijn. De slottoren van Ath zou ouder zijn dan die van het gravenkasteel te Gent. Volgens een weinig geloofbaar schrijver, DUBIECKI, *(La ville d'Ath)* zou het slot van Burbant te Ath ontstaan zijn ten gevolge van het verbond der *Eburonen* = Burs en der *Aduatieken* = Aths (?) Dezelfde grappenmaker beweert dat de eenige herinnering aan het Gallië der Aths of Gaule-Aths de reus Goliath is, dien men bij gelegenheid der kermis ronddraagt (!) *(Annales de l'Academie d'archéologie,* 1848).

De kloosters van Leuze, Ronse, Antoing en Condé lagen nochtans eertijds binnen de grenzen van den pagus *Brachbatensis.* DUVIVIER, *(Quelles étaient les limites du*

pagus Hainonsis) voegt erbij dat het eigenlijke Brabant, onderverdeeling van den grooten pagus van dien naam, bestond uit de gebieden, waar, in de geestelijke orde, tot stand gebracht werden, de dekenijen van Chièvres, van St-Brice van Doornik (rechteroever der Schelde), van Hal, van Geeraardsbergen, van Pamel en Aalst. JAN VAN LEYDEN noemt het eigenlijke Brabant, *Comitatus Bogronensis* en breidt het uit over Audenaerde en Aalst. *Burband* zou evenals *Eenhamensis* een *pagi minor* of kanton van Groot-Brabant geweest zijn.

BRABANTISIA of EENHAMENSIS. Het is bewezen, zegt OUDEGHERST, *(Chronycke*, I, 6) dat er *vóór* den tijd van Karel de Groote, tusschen Doornik en Gent, een oud kasteel bestond, genaamd *Brachantum*. Het is wel dat *castrum*, naar het schijnt, waarvan er, rond het jaar 630, door St-Lieven, melding gemaakt werd in een epistel aan Floribert :

Impia barbarico gens exagitate tumultu
Hic Bracbanta furit, meque cruenta petit.

WARNKŒNIG en GÉRARD, *(Hist. des Carolingiens)*. Men zal opmerken dat Eename aan de Schelde ligt, die van ouds als grens diende tusschen Nerviё en Menapiё, tusschen Austrasiё en Neustriё, tusschen Duitschland en Fransch Vlaanderen. Dat verklaart den naam *Comitatus Nerviorum* of Oud-Nerviё, gegeven aan het graafschap, waarvan Eenhame de hoofdplaats was. Dat oud Nerviё zou toebehoord hebben aan Gérard de Roussillon. De Schelde, evenals de Rijn, en de Maas, was van ouds voorzien van verdedigings *castra*. Dat is de militaire verklaring van de forten of castra van Valenciennes, van Audenaarde, (in Neustriё), van Eename, (in Austrasiё), van Gent (in Brabant), van Rupelmonde, van Dendermonde en later van Antwerpen. De vesting van Eename die volgens de kronijkschrijvers (Sigebert van Gembloers) ontzaglijk was, werd misschien gebouwd voor den tijd der Romeinsche overheersching. Te Audenaerde gelegen aan de andere zijde van de Schelde, dus in Neustriё en tegenover Eename, vond men Gallische munten. Te Neder-Eename vond men nabij de Schelde een medalie van Hadrianus. DE BAST. *(Antiquités romaines)*.

Tusschen Audenaerde en Eenaeme vond men munten van Vespasianus nabij den Romeinschen weg. Men vond er te Dickelvenne, en te Meylegem. GAUCHEZ, (*Topographie des voies romaines*). SANDERUS zegt dat Eename eertijds een beroemde haven aan de Schelde was en Etha of Itha genaamd werd. LINDANUS zegt Eiham of Iham. Men heeft den naam Eename willen uitleggen door *heim* = woning van Egi of van Eno. Wij meenen dat de *haven* van Itha moet verwant zijn met de talrijke *Ide's*, havens van West-Vlaanderen. De uitgang *ham* van Eename is geen *heim*, maar een *ham*, dat beteekent *bocht* (in de Schelde) en bedoelt misschien een oude bocht van den stroom, een schiereiland vormend, waarop men het castrum van Lotharius bouwde. PIOT in het derde deel van SCHAYES vertaalt *ham* = weide en *ei* (afgezonderd). DESMET, (*Histoire d'Alost*) vertaalt *ee* door water en *heim* = woning, dus *woning nabij het water*.

De ligging van het castrum van Eename aan de grens van het Duitsche rijk, levert vele gelijkenissen op met het castrum van Bornhem. Laatstbedoelde maakte deel uit van het verdedingstelsel van Karel de Groote die *forten deed oprichten langsheen de Schelde*. E. BEST, (*Bornhem*, enz.). In de X^e^ eeuw geeft Otto de Groote er het bevelhebberschap van aan de eerste graven van Gent. Te Bornhem bestond een der oudste weggelden (*péage*). Daar bestaat een vermaarden Romeinschen toren en talrijke Romeinsche voorwerpen werden er ontdekt. Boudewijn met den ijzeren arm wapent het castrum van Bornhem tegen de Noormannen, enz. Wanneer men nagaat dat Eenham door de Noormannen neergebrand werd, moet men wel aannemen dat het vroeger reeds bestond.

Onze archeologische kaart vermeldt tal van protohistorische plaatsen in de onmiddellijke omstreken van Eenhame ; tusschen Eename en Neder-Eename, die het *opper* en *neerhof* schijnen geweest te zijn of de twee deelen van eene *cella franke*, de *schatakker*. Ten Oosten van het dorp Eename, *Caster* (castrum) de *Katte*, *Volkegem*, heim van het volk. Ten Zuiden de (verdwenen) *dolmen* van Maercke-Kerkheim. Dan de bosschen van *Fortuinberg*, van *Cocambre*, van de *Vier-Winden*, van *Rottelberg*,

van *Mont de Rhodes*, van *Mont d'Ellezelles*, van *Klein-Frankrijk, enz.*, *Edelaere*, *Etichove*, *Donderey*, *Mont de l'Hotond*, *Melden*, alle vermaarde neolithische stations, waar JOLY destijds talrijke Gallische en Romeinsche voorwerpen aan het licht bracht. Kortom, Eename (in Austrasië) en tegenover Audenaerde (in Neustrië), zijn allerbelangwekkendste archeologische plaatsen die de regeering op methodische wijze zou moeten doen onderzoeken. Het oude castrum van *Einhamum*, *Enamum*, *Eenamum*, *Eenamia Bracbantum*, stond ter plaatse genaamd *Lothrijk* (Lothier). Het was eene der hoofdplaatsen van het oorspronkelijke Bracbantium, later graafschap van Aalst.

De prinsen van het huis van Ardenne verbleven in de X° eeuw te Eenhame, welks kasteel volgens LINDANUS door Lotharius II gebouwd werd. Maar reeds in het jaar 750 wordt Bracbant of Eename aangehaald in eene keure van Pepijn ten gunste van de St-Denisabdij. Het verdrag van Verdun van 843, dat de Schelde als grens tusschen Austrasië en Neustrië bepaalde en de deelingsakte van 870, schijnen van Eename een « *mark* » of belangrijke grens gemaakt te hebben, die versterkt werd door Otto I en waarbij Hendrik II het castrum van Antwerpen voegde. VANDERKINDERE, (*La formation territoriale*). De forteres van Eename, die gedurende eenigen tijd haren naam (Eiham, Eenham) aan die streek van West-Brabant gaf, werd herbouwd door Godfried van Verdun, titularis van die verdedigingsgrens, die zekere vazalen van Otto I van Frankrijk moest afzonderen. Men weet dat de Noormannen in 880 de forteres van *Iham* afgebrand hadden.

DE VIER GRAAFSCHAPPEN. Het groote pagus Brabant was, volgens de deelingsakte van 870 verdeeld in 4 graafschappen of in 4 middelbare pagi. DES ROCHES en DEWEZ meenen dat die vier graafschappen zijn : 1° het graafschap Eename, begrensd door de Haine, de Schelde, den Rupel en den Dender ; 2° het graafschap Brussel tot aan de Zenne ; 3° het graafschap Leuven tot aan de Velp ; 4° Waalsch-Brabant of le roman-pays. PIOT, (*Les pagi de la Belgique*, enz.) zegt dat zulks maar veronderstellingen zijn. A. WAUTERS, (*Histoire des environs de Bruxelles*, I) zegt dat men niet op positieve wijze de vier graafschappen

van Brabant zou kunnen bepalen ; maar men mag veronderstellen dat zij nagenoeg aan natuurlijke indeelingen beantwoordden. Zoo vormde het laag gedeelte van het Zennedal het graafschap Brussel en het land tusschen Dender en Schelde, dat van Eenham, die in de XI[e] eeuw met Vlaanderen vereenigd werd. Wat het bovengedeelte van de Zenne en de omstreken van Ath betreft, zij schijnen afgehangen te hebben, deze van een graafschap Brabant, gene van een graafschap van Lothrijk. Men mag, voegt Wauters erbij, als hetzelfde beschouwen het graafschap Brussel en hetgeen later het ammanschap Brussel was. Volgens VANDERKINDERE, *(Choix d'études historiques)*, waren de vier graafschappen van Brabant rond het jaar 870 als volgt begrensd : het graafschap Ukkel, door den Rupel, de Dyle, den Dender en de Bellebeek ; het graafschap van het Z.-O. (dekenij Hal) door de Haine en den Dender ; het graafschap Aalst, door den Dender en de Schelde ; Waalsch-Brabant, door de Schelde en de Haine. De scheidingslijn tusschen Henegouwen en Brabant schijnt de loop van de Haine geweest te zijn, van aan hare bron tot aan de monding bij Condé. CH. DUVIVIER, *(Quelles étaient les limites du Pagus Hainonsis)*. Bracbantum zou begrensd geweest zijn ten Z. door de Haine, ten W. door de Schelde, ten N. door de Schelde en door den Rupel, ten O. door den Dender. DEWEZ, *(Dictionnaire géographique)*. Een deel van Gent (rechteroever der Schelde) met den *Brabantdam*, was gelegen in Brabant. Men vindt er, aan den samenloop van de Schelde en de Leye een Romeinsche castrum, opgericht op de plaats waar men thans het puin van de St-Baafsabdij ziet. De deeling van 870 geeft aan Koning Karel Brabant, toen begrensd door de Haine, de Schelde en de Velp en bevattend vier graafschappen, zegt DEWEZ, *(Histoire générale de Belgique)*. Die vier Brabantsche gebieden zouden, volgens VANDERKINDERE, *(La formation territoriale)* zijn : 1° Waalsch-Brabant (dekenijen Chièvres, Lessen en St-Brice ; 2° het *toekomstig* graafschap Aalst (dekenijen Aalst, Geeraardsbergen en Pamel) ; 3° de dekenij Brussel; 4° de dekenij Hal, (door de Marcq bij Edingen van Waalsch-Brabant gescheiden. Een eigenaardig iets : terwijl de *Cité Tongeren* (met Gulik, Limburg, Namen,

Brabant, Antwerpen) deel uitmaakt van het tweede Germanie, maakt het deel van Brabant, begrepen tusschen den Demer, den Rupel en de Schelde, deel uit van de Romeinsche provincie, genaamd *eerste België* (première Belgique) DEWEZ, *(Histoire générale)*.

Het Oostelijk gedeelte van oud Brabant, met Marsen, Chèvremont en Littoi bij 's Hertogenbosch was het lot van Giselbert in de nalatenschap van Renier met den Langen Hals. Giselbert was in 929 gehuwd met Gerberge, dochter van Hendrik de Vogelaar. Hij behoorde tot de partij van Lodewijk van Overzee en werd in 939 te Chèvremont belegerd door Koning Otto. VANDERELST, *(Succession des princes.... de Charleroi)*.

Reeds brengt de verdeelingsakte van het jaar 830 in het deel van Lodewijk : *Ardenna, Asbania, Bragmento, Franderes, Mempiscou, Ainau.* De naam *Bracbantum* van het land van Eename werd op modern Brabant slechts toegepast, toen de bezittingen der graven van Brussel en van Leuven uitgebreid werden tot aan de Zenne en later tot aan de Velp. De titel van hertog van Brabant is slechts gekend in de XIIe eeuw. Hendrik I nam hem het eerst in 1196. Het gebied van het oud graafschap Eename zou bewaard gebleven zijn in het dekenschap van Pamel, aartsdiakenschap van Brussel. Volgens DUVIVIER, *(Quelles étaient les limites du pagus Hainonsis)* bewaarde het aartsdiakenschap Brabant, de omtrekken van den pagus van dien naam, nemend in een tijd toen dit nog geheel was, zijn oorspronkelijk gebied tot aan de oprichting in 1277 van het aartsdiakenschap Brussel, zulks ondanks de verdeelingen en verbrokkelingen welke dit grondgebied onderging van wege de hertogen van Leuven en de graven van Henegouwen en Vlaanderen.

De pagus Eename schijnt, op een niet juist te bepalen tijdstip, begrepen te hebben Geeraardsbergen, Audenaerde, Gent (rechts van de Schelde), die Gent in twee deelen scheidde, waarvan *Overschelde*, begrensd door den *Brabantdam* aan Brabant voor aan het Keizerrijk behoorde), Dendermonde (het deel ten Z. van de Schelde), het deel van Henegouwen ten N. van de Haine, Aalst, Condé en Doornik, eveneens gescheiden door de Schelde. Dat

was wel, naar het schijnt, het oud *Braebantissia* of *Eenhamensis*, waarvan het castrum Eenhame de hoofdplaats was. De oudste herinnering aan dien lang vervlogen tijd is de oude schandpaal, dien men nabij de kerk van Eename tusschen twee platte steenen ziet.

Volgens BUTKENS, (*Trophées du Brabant*, I) maakte Brachbant deel uit van het Koninkrijk Austrasië en Lotharingen « entre *l'Escaut et la Thile vers le ponent et orient et les rivières la Rupelle et la Haisne vers le septentrion et midi*. PIOT, (*Les Pagi*, enz.) brengt die grenzen ten Z. aan de beek Brabant geheeten, te Marche-lez-Ecaussines en voegt er bij dat WASTELAIN dichter bij de waarheid is, wanneer hij zegt dat het ongeveer de uitgestrektheid is van het gebied der aartsdiakenschappen Brabant en Brussel in de kerk van Kamerijk voor de oprichting der nieuwe bisdommen. Overijssche, Nijvel, Woluwe, Waver en Watermael, gelegen aan de rechterzijde van de Zenne, maakten nochtans deel uit van den pagus *Brabentensis* (PIOT). Volgens de kaart der pagi van PIOT, omvatte de groote pagus Brabant ten N. Schellebelle, Dendermonde, Bornhem, Willebroek, Mechelen, Thieldonck; ten O. strekte het zich uit tot Leuven, met Neerijssche, Ottenburg, Waver, Bierk en Ottignies ; ten Z. tot Condé, met Herchies, Erbisœul, Thieusies, Marche-lez-Ecaussines en Vieux-Genappe ; ten W. volgde het den loop der Schelde van Mortagne tot Gent. Het aartsdiakenschap Brabant werd in 1559 verdeeld in de conciliën Hozimont en Hoegaerden. Het had schier geheel de conciliën Leuven, Zoutleeuw en Geldenaken verloren. J. PACQUAY, (*Pouillé de l'ancien diocèse de Liége en 1494*).

De kaart in BUTKENS, doet de grens van het oude Brabant bij den samenloop van de Piéton voorbijgaan, tusschen Marbais en Gosselies, tot aan de Dyle, ten Z. van Genappe. De Dijle dient tot schijdslijn van Wavre tot ten Z. van Mechelen.

DIVŒUS vermeldt de Velpe, de Samber, de Schelde en de Demer als grenzen van Brabant. WASTELAIN duidt het Kortrijksche aan als Oostersche grens. Hij had juister een deel van de oude kastellanij der Oud Burg van Gent aangewezen. (Zie SANDERUS, I).

In VINCHANT zijn de grenzen onvolledig afgeteekend. Hij voegd bij Brabant de grondgebieden van Condé, Leuze, Ath, Ronse, Eenham en Aalst. (Zie het handschrift van BAERT, in de Koninglijke boekerij II, 95s).

Veel later bevat het hertogdom Brabant vier kwartieren : Brussel, Leuven, Antwerpen en 's Hertogenbosch. Het Brusselsch kwartier bevatte het Vlaamsche land en het Romaansche land. In het kwartier Leuven lagen Leuven, Tienen, het hertogdom Aarschot, Diest, Sichem, Zoutleeuw en Landen. Het kwartier Antwerpen met het markgraafschap, de baronij Breda en het markgraafschap Berg-op-Zoom. De *meyerij* van 's Hertogenbosch met hare vier grondgebieden : 1° het Maasland, 2° de Oosterwijk, 3° de Peel, 4° het Kempenland. WASTELAIN, (*Description de la Gaule Belgique*).

HEEREN VAN EENHAMENSIS. Daar de mannelijke afstamming van Karel de Groote uitgestorven was in den persoon van hertog Otto, gaf keizer Hendrik II in 885 het uitgestrekt hertogdom Neder-Lotharingen aan Godfried den Jongere, graaf van Verdun of van Ardenne. Hij was de zoon van Gozilin, graaf van Ardenne en van Verdun en van zijn vrouw Uda of Huoda. Godfried I werd bijgenaamd de gevangene, daar hij door den koning van Frankrijk gevangen genomen werd in 984 en vrijgelaten in 986. Zijn broeder was Alberon, aartsbisschop van Reims, die Hugo Capet in 987 inzegende (DE RAM). Het is Godfried I die rond het jaar 980 het kasteel van Eename zou herbouwd hebben, waar hij verbleef en waar zijne kinderen zouden geboren zijn. Maar zijn kasteel had slechts een kort bestaan van ongeveer 50 jaren. (*Messager des sciences*, 1873). Zijn zoon Godfried II, van Verdun, graaf van Eenhaeme, volgde zijn vader op en werd hertog van Lotharingen gemaakt door Hendrik II van Beieren. Het is uit zijn huis dat de beroemde hertogen van Lotharingen gesproten zijn. Godfried II, bijgenaamd van Eenaeme, ongetwijfeld ter oorzake van zijn geboorteplaats, zou de vierde zoon geweest zijn van Godfried I, vroeger graaf van Henegouwen, gedurende de ballingschap van Reinier, en Lambert. Zijne verheffing tot den rang van hertog van Lotharingen had plaats na het overlijden van Keizer Otto III in 1034, op aanbeve-

ling van den bisschop van Kamerijk, vijand van de familie der Reiniers. De leenen die Godfried II van Eenaeme in Brabant bezat, hadden reeds twist verwekt tusschen hem en den graaf van Leuven. DE REIFFENBERG. *(Histoire du Hainaut)*. Hendrik, zoon van Gerberge en van Lambert had het beheer van Neder-Lotharingen geeischt. Dan is het dat de heeren van Grimberghen, hem beroofd ziende van Frankrijk en van Lotharingen, hem de hulde weigerden. WAUTERS, *(Environs de Bruxelles)*. Godfried II, die verdedigingswerken deed bijmaken aan zijn castrum, overleed in 1023 en werd vervangen door zijn broeder Hengilon of Herman of Gothelon, reeds markies van Antwerpen. Robert, koning der Franschen, zag af van het ontwerp dat hij opgevat had om Lotharingen te veroveren door tusschenkomst van Koenraad de Salische, hertog van Franconië. Gothelon (van Antwerpen en van Eenaeme) was een trouwe vazal van den keizer en werd voorzien van het hertogdom van Maas-Lotharingen, dat open gevallen was sedert het overlijden van Frederik II van Bar in 1033. Herman of Gothelon bouwde te Eenhaeme een dubbel klooster, dat hij, omstreeks 1035, schonk aan de abdij van St-Vannes te Verdun, waar hij monnik werd en waar hij overleed in 1029. Hij voegde bij die schenking de domeinen van Haslut-bij-Everghem, van Velsicke, van Roucourt, enz. Zijne dochter Machteld was gehuwd met Reinier V van Henegouwen. Zij bracht hem als bruidschat het domein van Eenaeme. Dat huwelijk bezegelde de verzoening tusschen de Godsfrieds van Eenaeme en de Reiniers en voegde het zuidelijk deel van Brabant (Burbant) bij Henegouwen. Machteld was de nicht van Godfried IV van Ardennen en de moeder van de gravin Richilde van Henegouwen, die in 1082 het castrum van Mirwart-lez-Hubert aan den bisschop van Luik verkocht. (KURTH). De familie van Ardennen is ons weinig bekend, maar haar rijkdom en hare macht zijn in de X^e^ en XIe eeuwen ongeëvenaard in onze provinciën.

Reinier V werd niet bezitter van den uitgestrekten pagus *Bracbatense*, die zich over schier heel het noordelijk gedeelte van het bisdom Kamerijk uitstrekte. Het deel van Herman, overgegaan aan den graaf van Henegouwen,

bevatte enkel de zuidelijke en westelijke gedeelten van Brabant, de eenige, waar de graven van Henegouwen ooit hun overheersching uitoefenden. Het is het deel dat de gebieden bevat, waar in de geestelijke orde gesticht werden de dekenijen Chièvres, St-Brixius van Doornik (rechteroever van de Schelde), Halle, Geeraardsbergen, Paemele en Aalst. CH. DUVIVIER, *(Hainaut)*.

Godefried III van Eenhaeme, hertog van Neder-Lotharingen behaalde in 1015 te Florennes een gedenkwaardige overwinning op Lambert, graaf van Leuven, die gedood werd. Godfried III vierde zijn zege, door op zijn penningen een zwaard in de scheede te plaatsen, symbool van de bevrediging met het opschrift *Victo-ria*. SERRURE, *(La monnaie en Belgique)*. Men verhaalt dat graaf Lambert, *barbatus* of *cum barba*, op zich een amulet droeg, waarvan het vallen zijn dood zou veroorzaakt hebben. Een ridder, Jehan Wauquelin, vatte het wonderstuk en stak het in zijn schoen. Zijn been zwol dadelijk zoo zeer dat hij niet meer gaan kon. Men schreef dien dood toe aan het feit dat Lambert schuldige betrekkingen zou onderhouden hebben met eene non van Nijvel *(Messager des sciences*, 1877).

De graaf van Vlaanderen, Boudewijn van Rijsel, verontwaardigd over de afvalligheid van Herman van Saksen, graaf van Thuringen (zoon van Rodolf en echtgenoot van Richilde) trok de Schelde over te Audenaerde en ging het castrum van Eenaeme belegeren, dat in zijn macht viel. Die merkwaardige gebeurtenis is het einde van Bracbantum. De titel van graaf van Eenaeme verdwijnt en maakt plaats voor dien van graaf van Aalst, stad die Eenaeme in 1045 als hoofdplaats vervangt. Eenham in puin, werd door den graaf van Henegouwen, Boudewijn, met toestemming van den keizer gewisseld tegen het gedeelte van het graafschap Valencijn, dat in de handen van den graaf van Vlaanderen was en het leenheerschap van het Oostervant. LESBROUSSART, *(Mémoire sur le comté d'Alost)*.

In 1035 deed Boudewijn V, graaf van Vlaanderen, tegenover Eenaeme, op den linkeroever van de Schelde, dus in Neustrië, het castrum van Audenaerde oprichten.

Rond 1063 stichtte hij bij de puinhoopen van Eenaeme, de abdij van Eenaeme, een der rijkste kloosters van Vlaanderen. (*Bulletin de la soc. d'archéologie de Gand*, 1913, blz. 73).

Verspreid in Liuvië en in de Ardennen schijnt de legende der Vier Heemskinderen in dien tijd met het huis van Ardennen overgegaan te zijn in het land van Eenaeme. Zij bleef er voortleven namelijk te Dendermonde, (Ros Beyaard) te Berthem en zelfs te Mechelen. De volksetymologie van *Vier Heemskinderen, is vier eemers (emmers).*

De abdij van Eenaeme was in dien tijd, volgens RAYMOND SERRURE, (*Dictionnaire géographique de l'histoire monétaire*) een muntwerkhuis, waar de penningen geslagen werden met het woord *Egamio* of *Egamo*.

De inneming van het castrum gaf aanleiding tot de vereeniging met Vlaanderen van het Bracbantum (pagus van Eenhaeme, graafschap Aalst of Keizerlijk Vlaanderen). Herman van Henegouwen stond het deel van het graafschap Eenaeme, gelegen ten Zuiden van Audenaerde tot aan Watripont en Lessen aan Boudewijn V van Vlaanderen af. DESMAREZ, (*Les fortifications de la frontière de Brabant*).

In 1063 noemt Boudewijn van Rijsel, graaf van Rijsel, Eenaeme, *castellum antiquum* en herstelt de abdij der Benedictijnernonnen. Die abdij is afgebeeld in SANDERUS. In 1063 had Boudewijn monniken doen komen uit *Quercolodora* (Deurne-bij-Antwerpen) J. B. STOCKMANS, (*Deurne en Borgerhout, enz.*). Diezelfde graaf Boudewijn zegt : *Damus porro tibi* (aan abt Walbert) *et scripto confirmamus Eiham antiquum castellum, sicut nos recipimus de manu Herimanni comitis.* Die graaf Herman zou de man van Richilde zijn. DE REIFFENBERG, (*Comté de Hainaut*).

In 1106 nam Keizer Hendrik V den hertog van Limburg het hertogdom Brabant af om het te geven aan Godfried met den Baard, graaf van Leuven (BUTKENS). In 1128 hebben Ivan, graaf van Aalst en Daniël, heer van Dendermonde, het bevel over het leger van Aalst, dat is te zeggen van het oude Bracbant tegen de Brabanders. In dien tijd werden er vele veldslagen geleverd. In 1119 ontstond er oorlog tusschen Godfried met den Baard en de Luikenaars.

In 1129, oorlog tusschen dezelfden. De hertog verloor er zijn grooten standaard dien hij van de koningin van Engeland ontvangen had en die vastgemaakt was op een wagen, met vier ossen bespannen.

In 1140 is hertog Godfried II in oorlog tegen die van St-Truiden. In 1140, strijd tusschen den hertog en de Berthouts van Grimberghen. Die strijd duurde 20 jaren. In 1166, strijd tusschen Godfried III en den graaf van Henegouwen. In 1190 verwoest hertog Hendrik I het graafschap Loon. In 1192 valt dezelfde die van Gulik aan, enz. enz.

Van 1150 af, zegt PIRENNE, (*Hist. I*, 205, NÉLIS aanhalend, *L'origine du titre de duc de Brabant*) noemt men den hertog niet meer *Dux Lotharingiae*, maar *Dux Brabantiae*. Tot in 1235 nochtans neemt de hertog in zijne keuren den enkelen titel van *Dux Lotharingiae*. Maar sedert dien gedraagt hij, ten minste gedeeltelijk, naar het heerschend gebruik en betitelt zich *Dux Lotharingiae* en *Brabantiae*.

In 1154 is Arnould van Audenaerde *avoué* (voogd) van Eenhaeme en ziet van sommige zijner rechten af. PIOT, (*Cartulaire d'Eenham*).

In dien tijd rustte het lijk van Ste-Renelde, dochter van Ste-Amelberge, te Eenaeme. In 1170 stond Jean, de abt van Lobbes aan de monniken van St-Pieter een rib van de heilige af. J. WARICHEZ, (*L'abbaye de Lobbes, enz.*).

DE LEGENDEN OVER BRACBANT. Heden ten dage ontleedt men de legendarische en folkloristische verhalen om de bronnen van die verhalen trachten te kennen, en er het gedeelte waarheid in te ontdekken dat zij bevatten. Brabant is rijk aan legenden. Wij meenen dat vele van die legenden kunnen uitgelegd worden door de Eddas. Het zijn de Saksers en de Salische Franken, die den Odinischen godsdienst in Brabant invoerden, waarvan de overblijfselen nog in legendarische verhalen terug te vinden zijn. De verhalen over witte wijven, verzwolgen klokken, *kabouters*, begraven schatten, brandende schepers, zijn van dien aard.

Volgens het gedicht van Christiaan Massœus, getiteld Karel Inach, nam een Belgische prins van dien naam

dienst tegen Mithridates en lichtte eene halfzuster van Cesar op. Ten tijde van de verovering, huwde Salvius, zoon van Inach, met eene nicht van Julius Cesar. Hij werd de stamvader van de hertogen van Brabant (?).

Bartholomeus Anglicus zegt in zijn boek over de natuur der dingen, dat *Braband* eene provincie is, die aan de uiterste grens van Germanië ligt en begrensd is door Waalsch Brabant en Henegouwen. Het strekt zich ten Oosten uit tot aan den Rijn en in Friesland, ten N. tot bij de Engelsche zee en Vlaanderen en ten Z. tot aan den loop van de Maas bij *Neder-Vrankrijk*.

BEDIER verhaalt in zijn eigenaardig artikel over de vier Heemskinderen in de *Revue de Paris*, dat de *Hertog* van Brabant, *Karel Nason* (erfgenaam van Austrasius Brabon) in het jaar 500 een dochter had, *Veraia*, die huwde Haymon, heer der Ardennen en vier zonen had : Reinaut, Roger, Olivier en Adelard.

De naam Brabant zou komen van *Brabo*, een *beroemd Romein*, verwant met Cesar, volgens de meening van sommigen, zegt MORERI, die de legende aanhaalt van den reus *Antigone* (sic), welke te Antwerpen woonde. Op den Drievuldigheidszondag en op Maria Hemelvaartsdag, draagt men in de processie te Antwerpen het beeld van den reus rond. GOROPIUS, die denkt dat het een vertelsel is, zegt dat het gebeente dat men te Antwerpen bewaart, niet de beenderen van een reus zijn, maar die van een walvisch ! (MORERI).

« Le duché de Brabant est comme une isle entourée de rivières », zegt MORERI. Het hertogdom is 20 mijlen breed, 22 lang en heeft ongeveer 80 mijlen omtrek. Zij die den oorsprong van den naam Brabant willen zoeken, voegt de abt er bij, hechten te veel geloof aan fabels en we moeten niet stilstaan bij hetgeen zij zeggen. Het volstaat aan te stippen dat de lucht er goed is.

Verschillende schrijvers (niet aangehaald door MORERI) gelooven dat Anchise, vader van Pepijn van Herstal heer van Brabant was. Karel de Groote en zijne kinderen waren meesters van het land tot den dood van Otto, zoon van Karel van Frankrijk, hertog van Neder-Lotharingen, ongehuwd overleden in 1004, toen Brabant het deel werd

van Gerberge, tweede dochter van Karel van Frankrijk en van Bonne d'Ardenne.

Over de veronderstelde genealogie van de *Brabonen,* afstammelingen van *Silvius Brabo* zie Markus VAN VAERNEWYCK, *(De Historie van Belgis),* die Lucius van Tongeren, Annius van Viterba en andere Deguise's afschrijft. Men vind er verbluffende verwantschappen in, waardig van de « *Republique des Champs Elysés* ». Hij zegt o. m. : « ... plagten Menapieren genoemd te worden, volgens den hertog Menapius. Vervolgens hebben zij genoemd geweest Tarquiniensen, volgens Tarquinus; Nerviërs volgens hunne afgodinne Minerva! *Bracbatensen,* Belgen naar den naem der stad Belgis; Propanthen volgens den afgod Pan; Hunningen wegens de Hunnen; Ruthenen als een wezende met de Vlamingen; Rethen naar den Koning Rhetus en Blandynen volgens den hertog Blandinius... en andere gekheden. Zie ook Dr COREMANS, *(Notes concernant la tradition de Gambrivius, roi mythique de Flandre et de Brabant* in *Comm. Royale d'histoire,* n° 3).

In Brabant begon het jaar op Paschen, volgens den stijl van Kamerijk. Die stijlloop, *gewoonte van den hove, mos gallicus* werd toegepast door de Vlamingen op het jaar beginnende met goeden Zaterdag. In de X^e^ en XIe eeuw dateerde men in Vlaanderen van Kerstmis af. De stijl van Utrecht (in gebruik te Brugge en omstreken) rekende vóór 1313 van de menschwording (25 Mei) af. In het Doorniksche en in Vlaanderen (gedeeltelijk) begon het jaar na de mis van Goeden Vrijdag (Doorniksche stijl). Froissart dateerde altijd van 1 Januari af volgens den Romeinschen stijl. In 1575 beval Requesens dat het jaar den 1^n^ Januari beginnen zou. (REINSBERG-DURINGFELD, *Traditions et légendes de la Belgique).*

L. STROOBANT.

Beersse, 1 Mei 1931.

Een Duitsche Inval in Leuven tijdens de Fransche Bezetting den 18^{den} December 1813.

Na den veldslag bij Leipzig, op 18^{den} Oct. 1813, ontruimden de Fransche troepen achtereenvolgens Duitschland.

De verbonden mogendheden trokken, einde November, op verscheidene plaatsen over den Rijn.

Terzelfder tijd brak in Nederland een omwenteling los, wat de Franschen die er nog vertoefden, hier eveneens verplichtte de wijk te nemen.

In grooten getale drongen dan de geallieerden Nederland binnen en stonden weldra op de Belgische grens. De Kempen werd nog bezet door een handvol soldaten onder de leiding van den Franschen generaal Maison, terwijl Antwerpen daarentegen bezet was door een sterk garnizoen onder het bevel van generaal Carnot (1).

* * *

Leuven en de omliggende gemeenten werden nog relatief met rust gelaten en deze rust werd door niets verstoord. Op 15^{den} December echter werden aanhangers der geallieerden waargenomen rond Mechelen, te Kampenhout en zelfs te Kortenberg ; deze waren achter het achteruitwijkende Fransch leger doorgeslopen, langs de Kempen.

Drie dagen lang kwamen deze benden steeds vooruit en vatten achtereenvolgens post op de wegen, die Leuven verbinden met de nabijliggende steden. De reizigers werden uitgeplunderd en op hun doortocht legden zij beslag op al de voorwerpen, waarvan het vervoer aan de regeering toevertrouwd was, vooral op tabak.

---

(1) Cfr. Leuvensch Archief, N^{rs} 10383 en 10507 van den Algemeenen Inventaris.

De oude hoofdstad van Brabant werd op dit oogenblik bezet door een klein effectief, voor het meerendeel bestaande uit oorlogsverminkten, die gelast waren met het bewaken der stadspoorten.

Laat in den nacht van den 17den, verlieten de soldaten van het garnizoen bijna in 't geheim de stad. De vijand, richtte zich naar Tervueren in de hoop er een stoeterij te plunderen, doch dit vertrek vernomen hebbende maakte hij rechtsomkeert en drong, den 18den bij het aanbreken van den dag, onverwachts Leuven binnen langs de Naamsche Poort.

Hij telde ongeveer 150 man, voor het meerendeel Pruisische huzaren in verschillende uniformen, en verder eenige kozakken. De opperbevelhebber was de Pruisische majoor von Colomb en onmiddellijk na hem kwam de Russische majoor Steinacker.

Deze twee officieren plaatsten posten rond de stad en begaven zich daarna naar het stadhuis waar zij ontvangen werden door de HH. Plasschaert, burgemeester, de Wyels, zijn adjunct, Marcelis, algemeen secretaris, Pascal D'Onyn, commandant der burgerwacht en verscheidene leden van den Gemeenteraad.

Majoor von Colomb stelde dadelijk in 't Vlaamsch een proclamatie op, die aanstonds aangeplakt werd.

Op de volgende bladzijde geven wij de reproductie van het origineel dezer « Ordonnantie » (1).

De openbare orde en de rust bleven dus toevertrouwd aan de Burgerwacht, wier patrouilles op bevel van von Colomb door zijn soldaten vergezeld waren.

De lezing der Pruisische proclamatie bracht verslagenheid teweeg onder de bevolking.

Niettegenstaande de genomen politiemaatregelen, werden er nochtans, vooral rond het Stadhuis, opstootjes veroorzaakt door het gepeupel. Deze relletjes werden ten andere spoedig onderdrukt door het krachtdadig optreden der Burgerwacht.

---

(1) Leuvensch Archief, Nrs 11006 en 10480 van den Algemeenen Inventaris.

ORDONNANTIE.

IK ordonneére aen de Autoriteyten der stad Loven, van de Borger-Wacht onder de wapenen te brengen, en de publieke rust te bewaeren. De zelve Wacht zal gehandhaeft worden doór de respectieve Keyzerlyke en Koninglyke Pruyssische Troupen onder myne orders.

A. COLOMB,

Koninglyke Pruyssische Major commandeérende een Corps ligte Troupen.

Gedrukt by J. P. G. MICHEL.

Omstreeks tien uur, toen M. Plasschaert samen met von Colomb uit het stadhuis kwam, om zich met den majoor naar den Ontvanger van het Arrondissement te begeven, gebeurde een spijtig voorval. Een heethoofd bracht den burgemeester een vuistslag in het aangezicht toe. Drie of vier ruiters sloten zich bij dezen ellendeling aan om M. Plasschaert en den politiecommissaris Meulemans, die zich eveneens op het perron bevond, te molesteeren.

Hierop volgde een oogenblik wanorde. Het Stadhuis werd overrompeld, doch er werd geen schade aangericht.

Na enkele oogenblikken stoornis, keerde alles tot de orde terug.

M. de Wyels en de secretaris traden opnieuw in functie, terwijl de HH. Plasschaert en Meulemans door een afdeeling ruiterij, samen met een gedeelte der Gemeentewacht, naar den post geleid werden, dien de vijanden buiten de Mechelsche Poort ingericht hadden

Weldra echter werd M. Plasschaert opnieuw naar het Stadhuis teruggebracht en in de uitoefening van zijn ambt hersteld. Daarna dineerden de Pruisische officieren ten gemeentenhuize.

Majoor von Colomb deed de openbare Schatkist, die slechts een onbeduidende som bevatte, ledigen en liet insgelijks den tabak verkoopen, die nog overbleef in het openbaar stapelhuis der Diestsche straat.

Het Invaliedenhuis en de burgerlijke en militaire inrichtingen werden geëerbiedigd. Een portret ten voeten uit van Keizer Napoleon, dat stond op den schoorsteen van de Vergaderzaal van den Gemeenteraad en een kaart van Ferrari, die toebehoorde aan den secretaris van het stadhuis, werden nochtans medegenomen.

Tegen den avond liet von Colomb aan M. Plasschaert weten, dat hij voornemens was hem als gijzelaar mede te nemen. Alle pogingen om dit te beletten mislukten, tot zelfs het aanbieden van een groote som geld door de brouwers.

De majoor, evenmin als de andere officieren, stemde er niet in toe de redenen van deze handelwijze ten opzichte van den burgemeester kenbaar te maken. Meermaals verklaarden zij nochtans, dat M. Plasschaert met welwillend-

heid zou behandeld worden, dat hij aan geen gevaar zou blootgesteld zijn en dat zijn afwezigheid slechts van korten duur zou zijn.

Bij zijn terugkomst, den 24sten Januari 1814, verklaarde de burgemeester inderdaad, dat de vijand zijn woord had gehouden, en dat hij zelfs zooveel edelmoedigheid vanwege krijgslieden niet had durven verwachten.

De afdeeling waarbij M. Plasschaert zich bevond, vertrok omstreeks 7 uur 's avonds in de richting van Werchter.

Vooraf reeds had de burgemeester zijn adjunct aangeduid, om hem in zijn ambt te vervangen.

Deze signaleerde aanstonds het ernstige voorval aan den prefect te Brussel en voegde er bij, dat de ambtenaars der verschillende openbare Staatsdiensten het bevel ontvangen hadden te vertrekken en reeds de stad verlaten hadden, terzelfder tijd als de gendarmen en de sappeurs.

's Daags na den Duitschen inval, kwamen Fransche troepen vergezeld van gendarmen, Leuven opnieuw bezetten.

Als antwoord op den brief van den vorigen dag, schreef de Prefect den 19^{den} naar M. de Wyels, dat hij « met de grootste droefheid » het gebeurde en « de gewelddadige ontvoering » van M. Plasschaert, vernomen had. Hij vroeg hem van zijnentwege « de goede burgers, die de Stad behoed hadden voor wanorde en die hun rechtschapen burgemeester gered hadden uit de handen van eenige gemeene sujetten », te bedanken. Hij voegde er aan toe, dat de Burgerwacht uitsluitend een gemeentelijke instelling is, die in geen geval mocht « buiten de muren » geroepen worden, dat zij geen ander doeleinde heeft dan den verschuldigden eerbied aan personen en eigendommen te verzekeren, en ten slotte dat zij met kalmte en zelfopoffering moest voortgaan haar werk te verrichten, zooals dit eveneens gedaan werd door de burgers van Brussel. Om te eindigen bekleedde hij M. de Wyels met het burgemeestersambt, zoolang M. Plasschaert zou afwezig blijven.

In een tweede schrijven, dateerende van denzelfden dag, drukt de Prefect zijn onrust uit betreffende den toestand der onderprefectuur Leuven en vooral over M. Jean-

François Sterckx, die er den dienst van op zich genomen had en over wien men van sedert acht en veertig uren geen nieuws meer vernomen had.

Den 18[den] December liet de portier der « Chambre de Sûreté », de heer Vanderhaert, aan den adjunct van den burgemeester weten, dat omstreeks negen uur 's morgens, vier vijandelijke huzaren, vergezeld door een talrijke menigte, op zijn bureel gekomen waren, hem gedwongen hadden de deuren van de gevangenis te openen en de gevangenen op vrije voeten hadden gesteld.

Een tweede verslag door Vanhorenbeeck, bewaker van de gevangenis, dateerende van denzelfden dag, behandelt deze gebeurtenis uitvoeriger. Hij legt nl. uit, dat bij de aankomst der vijandelijke soldaten « de gevangenen veel lawaai maakten en bedreigingen uitten » en dat « om kwartier over negen een bende van het gepeupel in de straat kwam schreeuwen om de gevangenen te doen loslaten ». Hij verhaalt zijn ingrijpen als volgt : « dan heb ik de « benedendeur gesloten en ben ik langs achter uitgegaan « om de hulp der wacht in te roepen ; deze echter niet ge- « vonden hebbende ben ik naar het huis (maison d'arrêt) « teruggekeerd, waar ik eenige gevangenen aantrof, die de « deuren ingebeukt en zelfs reeds twee sloten afgebroken « hadden ; terzelfder tijd werd ik omringd door een bende « van het gepeupel, het kanalje der stad, gereed om mij af « te maken. Ik bevond mij tegenover de woede van het « janhagel ; zij namen mijn vrouw mede, deden de overige « deuren openen en op gevaar af het leven te verliezen « ontvluchtten allen, beschermd door de menigte ; zij plun- «derden mij uit en namen vijf dekens en vijf paar lakens « mede, alsook honderd en zes brooden der gevangenen, « zoodat er niets meer overbleef dan alleen een lijst met « de namen der ontsnapten (1).

Vanhorenbeeck voegde bij zijn verslag een lijst der onder bovenvermelde voorwaarden in vrijheid gestelde ge-

---

(1) Leuvensch Archief, nr 11006 van den Algemeenen Inventaris. Dit gedeelte, evenals de andere citaten tusschen aanhalingsteekens en de « Ordonnantie » op het einde van dit artikel, werden vrij vertaald. Voor den origineelen tekst verwijzen wij naar de Fransche uitgave van dit tijdschrift.

vangenen. Zij behelst vier en dertig namen. Twee hunner kwamen zich op 20sten December reeds, ter beschikking van het gerecht stellen.

Twee dagen na den Duitschen inval, liet M. de Wyels aan den Prefect weten, dat M. Sterckx in het hotel der onderprefectuur teruggekeerd was en dat de openbare rust hersteld werd. Hij voegde er bij, dat hij zich beijverd had om aan de inwoners, aan de Burgerwacht, en vooral aan M. D'Onyn, de bevelhebber er van, mede te deelen, hoezeer de prefect hun edel gedrag waardeerde. Ten slotte stelde hij den hoogen ambtenaar gerust, betreffende de vastberaden houding der wacht, met de volgende woorden

« Het is onmogelijk nog iets te voegen bij den ijver dien de « inwoners, die deel uitmaken van onze Wacht, aan den « dag leggen ; zij dienen met een voorbeeldige bedrijvig- « heid en stiptheid ; gisteren, Zondag, kwamen in de stad « een menigte menschen van den buiten aan, wier nieuws- « gierigheid geprikkeld geworden was door de gebeurtenis- « sen in de stad ; nauwelijks had ik mijn onrust betreffende « deze beweging laten hooren of de leden der Wacht beslo- « ten dadelijk een kleine patrouille te paard te vormen, om « alle mogelijke relletjes te voorkomen, en vóór 9 uur « 's morgens waren er reeds 20 man te paard, die door « gansch de stad patrouilleerden ; de dag ging rustig voor- « bij.

« Vóór zijn vertrek », aldus eindigt M. de Wyels, « had M. Plasschaert zijn bevoegdheid op mij overgedra- « gen ; ik verwaarloosde niets om orde en rust te handha- « ven ; de toestand van ongerustheid waarin de stad Leu- « ven zich sedert acht dagen bevindt, kan echter niet lan- « ger blijven duren. Indien de stad blootgesteld blijft aan « den plotselingen inval van een klein gedeelte vreemde « troepen, zullen kwaadwillige menschen dezen toestand « uitbaten om geruchten te verspreiden die door de zoo- « even gebeurde feiten een schijn van waarheid zullen « verkrijgen, en die aldus tot onlusten zouden kunnen « leiden, die ik met al mijn krachten niet zou vermogen « te bedwingen en waarvan de gevolgen onberekenbaar « zouden wezen ».

« Het ligt niet in mijn bevoegdheid U de maatrege- « len voor te schrijven, die dienen getroffen te worden om

« dezen stand van zaken te doen ophouden ; het volstaat « dat ik U er van op de hoogte gebracht heb ».

Wij hebben vermeld dat majoor von Colomb den tabak, bij M. Thomas Joly aangeslagen, had doen verkoopen. Deze Joly, wonende in de Diestsche straat, was een gepensionneerd generaal-majoor en bijzondere tabakverkooper voor het Arrondissement Leuven. De vrederechter, M. Vanautryve, maakte op 20sten December een proces-verbaal op over deze beslaglegging ; deze magistraat stelde vast dat de deur van een der lokalen uit haar hengsels werd genomen, en dat de aanwezige tabak volgens de boeken ongeveer 9911 kgr. moest bedragen, die openbaar door en ten profijte van den vijand verkocht werden. De kas werd met geweld met bijlslagen opengebroken en haar inhoud, ongeveer 200 fr., was verdwenen.

Den 21sten December begaf M. Van Autryve zich naar M. Josse Lints, bijzonder Ontvanger voor het arrondissement Leuven, die hem zijn Journaal met ontvangsten en uitgaven voorlegde, geviseerd door majoor Steinacker en eveneens een kwitantie van laatstgenoemde, verklarende van M. Deneef, kassier bij M. Lints, « de som van 533 fr. in koper », ontvangen te hebben, die zich in de kas bevond. De vrederechter stelde het proces-verbaal dezer vaststellingen op.

Denzelfden dag begaf M. Michel Vanderbelen, vrederechter van het 2de arrondissement, zich naar M. Claude Antoine-François Moëlle, ontvanger der registratie, die hem verklaarde, den 18den om 2 uur 's namiddags, het bevel ontvangen te hebben zich naar het stadhuis te begeven, waar hij in de Raadzaal moest verschijnen vóór verscheidene officieren der vijandelijke ruiterij, waartusschen zich ook Majoor Baron Steinacker bevond, die hem beval oogenblikkelijk het geld der Staatskas in zijn handen over te leveren. M. Moëlle bevestigde dat hij, sedert eenige dagen reeds, het beschikbare geld aan de Schatkist overgegeven had. Deze uitlegging mishaagde den Majoor. Ten slotte werd M. Moëlle weggezonden om het geld te halen, dat zich nog in de openbare kas bevond ; korten tijd daarna kwam hij terug met 89,21 fr., waarvoor Steinacker hem een kwitantie gaf.

Deze drie processen-verbaal, opgemaakt op aanvraag van den helper van den burgemeester, werden op 23sten December overgemaakt aan den onderprefect.

In den nacht van 21sten December, om half drie 's morgens, schreef M. de Wyels een brief (1) naar M. Mineaux, Majoor, plaatscommandant van Leuven, waarin hij o. m. zegt : « ik heb de eer U het mij gemelde nieuws, « gegrond of ongegrond, ter kennis te brengen, dat een « vijandelijke kolom, komende uit Diest en omstreken, « zich naar hier zou richten.

« Van dit oogenblik af is uw voornemen tot weer« stand uitgelekt, wat de bevolking in opschudding bracht, « tot zoover dat de personen, die deel uitmaken van de « gemeentewacht, dreigen den dienst te verlaten ; dit zou « natuurlijk de stad, de invalieden en de zieke soldaten, « aan een groote ramp blootstellen ».

M. de Wyels voegde er aan toe dat hij, zonder zich te mengen in de « beslissingen » der militaire overheid, niet kon nalaten van doen op te merken, dat om 't even welke verdediging, met zulk een gering aantal manschappen als de plaatscommandant onder zijn bevel had, eerder onnuttig voor den Staat, ja, zelfs schadelijk voor het garnizoen zou zijn en « voor de stad, haar inwoners en de « burgerlijke en militaire inrichtingen die zij bevat », een gevaar zou opleveren, waaraan hij niet « zonder beven » kon denken.

In naam van de bevolking en in het belang van alle militairen, smeekte hij den plaatscommandant alle voeling met den vijand te vermijden, daar dit zou kunnen leiden tot een gevecht in een stad van 25.000 zielen, « langs alle zijden open en ontbloot van alle verdedigingsmiddelen ».

Denzelfden nacht, om vier uur, antwoordde de Commandant aan M. de Wyels, dat hij, eveneens den toestand der stad en der militaire en burgerlijke inrichtingen « onderzocht » hebbende, al het mogelijke zou willen doen hebben om in te stemmen met zijn wensch « doch dat er één groot beletsel in den weg stond : *de eer* ».

---

(1) Leuvensch Archief, nr 11006 van den Algemeenen Inventaris.

Den 24sten schreef de adjunct-burgemeester naar den onderprefect, dat de prefect op de hoogte gebracht werd van de omstandigheden die den Duitschen inval vergezelden op den nootlottigen 18den, doch dat er een detail bij het opgemaakt verslag diende gevoegd te worden, namelijk, dat de vreemde officieren veertien ijzeren kanonnen, toebehoorende aan het beheer van het zeewezen en die gereed waren om ingescheept te worden voor Antwerpen, door de werklieden aan het kanaal, hadden doen in 't water werpen (1).

Om de bevolking gerust te stellen ten opzichte van nieuwe verontrustende overvallen, werd op 27sten December een ordonnantie aangeplakt, waarop het volgende te lezen stond : (2)

« Ordonnantie

« De Burgemeester,

« Aan de Inwoners der Stad Leuven.

« De Heer Prefect gelast mij de inwoners ter kennis te brengen, dat de stoutmoedigheid der vijandelijke afdeeling, ongeveer honderd vijftig man sterk, die het waagde langs de Kempen achter het Fransch leger om te sluipen, niets buitengewoons is en in geenen deele de inwoners van het Departement mag verontrusten, dat door een ontzagwekkende macht in 't vervolg voor dusdanige invallen zal gevrijwaard worden.

« Mijnheer de Prefect voegt er aan toe, dat de kwaadwillige personen, die gebruik gemaakt hebben van, of die deze omstandigheden zouden ten nutte maken om welke schade ook aan te richten of om wanorde te stichten, bewaakt en vóór het Tribunaal zullen gedaagd worden. In geval er nog meer verwoestingen zouden geschieden in publieke eigendommen of in deze der Gemeente, der liefdadige Instellingen of zelfs der eigenaars, zouden deze onderdrukt en op militaire wijze gestraft worden.

(1) Deze kanonnen werden korten tijd daarna uit het water opgehaald.

(2) Leuvensch Archief nrs 10480 en 11006 van den Algemeenen Inventaris.

« De Heer Prefect heeft eveneens opgemerkt dat er « een door niets gewettigden stilstand waar te nemen valt « bij het innen der Rechtstreeksche Belastingen en van « het Publiek inkomen ; bijgevolg heeft hij aan de Ont- « vangers het bevel gegeven voort te gaan met het innen « van 's lands penningen, en dit met al de middelen die « hen ten dienste staan : bovendien heeft hij geordonneerd « dat de lijst der honderd hooger belasten, ten achter in « elke gemeente, hem zou overgemaakt worden ».

« Gedaan ten Stadhuize, den 27sten December 1813.

G. de Wyels, adjunct afgevaardigde ».

Eenige dagen later kwam een Militaire Commissie, onder leiding van M. Duvilliers du Terrage, Algemeen Politiecommissaris, naar Leuven, om een onderzoek in te stellen over de gebeurtenissen van den 18den December.

Op bevel van den Prefect, werd slechts één man aangehouden, die den majoor von Colomb tot gids en inleider gediend had.

De zending van gezegde Commissie beperkte zich bij het houden van beraadslagingen tusschen M. Duvilliers en de plaatselijke overheid. Zij leidde tot geen enkel practisch gevolg. De stad bepaalde slechts het bedrag der onkosten, die de Gemeentekas ondergaan had door den Pruisisch-Russischen inval, nl. 1178,76 fr.

De Fransche bezetting was haar einde nabij. In den nacht van 30sten op 31sten Januari 1814, dus zes dagen na den terugkeer van M. Plasschaert, trok de Fransche generaal Maison, als gevolg aan een gevecht op den Tienenschen steenweg nabij de stadsmuren, zijn laatste troepen uit Leuven terug, en op 31sten Januari, tusschen 7 en 8 uur 's morgens, kwamen de huzaren van het korps onder het bevel van den Pruisischen majoor Hellwig, Leuven binnen.

's Anderendaags bezetten de Geallieerden Brussel.

** MAURICE DIEU.

1830 te St-Genesius-Rode.

Ter gelegenheid van het eeuwfeest werd in de pers of in de ontelbare roerende redevoeringen ofte « discours émouvants » haast nooit herinnerd aan de plaatselijke gebeurtenissen van de Belgische Omwenteling in de gemeenten van het platteland zelf.

Komt dit misschien doordat de bescheiden en aanteekeningen daaromtrent in het gemeentearchief sober en schaarsch zijn ? Werd er in die omstandigheden meer belang gehecht aan de daad dan aan het woord ? Of lieten de beroeringen in de steden den buiten tamelijk koud ?

Dit alles is mogelijk, want te Rode, een betrekkelijk belangrijke plaats aan de poorten van de hoofdstad, vond ik slechts de twee volgende stukken :

« Rhode, le 25 8bre 1830.

M. le Gouverneur, (1)

Cette commune est peut-être une des plus pauvre de la province n'étant habitée en majeure partie que par des marchands de balais et des bucherons.

---

(1) Dit is de 1e Fransche briefwisseling onder het nieuw bestuur; de briefwisseling onder het Nederlandsch bestuur is Vlaamsch. Van 1830 tot 1921 bleef zij haast uitsluitend Fransch.

Cependant leur zèle pour le triomphe de la bonne cause n'a pas été moindre ici qu'ailleurs : a peine était-il connu que l'on rassemblait des secours pour être envoyés à Bruxelles que cette collecte eût rapporté 77 florins 20 cents, somme qui a été versée à Bruxelles, independamment de 7 1/2 sacs de seigle 3 1/2 sacs d'avoine et 99 sacs de pomme de terre.

La garde de sûreté mérite aussi des éloges sur la manière dont elle s'est acquitté et dont elle s'acquitte encore de sa tâche.

L'amour de la patrie (2) qui anime mes administrés m'est un sûr garant qu'elle pourrait encore compter sur eux si d'autres sacrifices étaient réclamés.

Agréez, Monsieur le Gouverneur, mes hommages respectueux.

J. B. Van Keerberghen.
Bourgmestre.

Rhode, le 27 Xbre 1830.

Le Bourgmestre de la Commune Rhode à monsieur le commissaire du district,

Monsieur,

J'ai l'honneur de vous faire savoir, que l'Etat joint à la circulaire de Monsieur le Gouverneur ad interim en date du 7 ct, n° 177 est négatif, attendu qu'aucun des braves qui ont combattu pour conquérir notre indépendance nationale, n'y a été blessé ni tué.

Agréez, monsieur, l'assurance de ma parfaite considération.

J. B. Van Keerberghen.

Uit vorenstaanden brief zou men geneigd zijn af te leiden dat er te Rode ook « vrijwilligers » geweest zijn. Dit is nochtans niet het geval, want daarvan vindt men geen het minste spoor, noch in de officieele bescheiden noch in de overlevering. Hier zal wel bedoeld zijn de plaatselijke « garde de sûreté ».

---

(2) De steller had eerst geschreven « *l'esprit public* ».

Volgende feiten, eindelijk, staan ook eenigszins in verband met 1830 ; ze hebben betrekking op de inrichting van de burgerwacht.

Volgens een staat, op verzoek der voorloopige Regeering door de gemeenteoverheid in den winter van 1830-31 opgemaakt, bestonden er te Rode in zake wapens en lederwerk voor wapens, 30 geweren en 10 bajonetten in goeden staat, en 8 geweren in slechten staat. Onder die 38 geweren waren 20 jachtgeweren, 8 karabijnen en 10 munitiegeweren. Sabels, scheeden voor bajonetten, patroontasschen enz. waren er niet, althans er werden geen aangegeven.

388 inwoners werden geschikt geacht om dienst te doen als burgerwacht ; 43 hadden een lichaamsgebrek doen gelden (1).

In het voorjaar van 1831 werd de burgerwacht opgericht. Ze bestond uit 35 man waaronder 25 behoeftigen, die op kosten der gemeente moesten gewapend worden. Feitelijk werden ze het niet. In de « mairie » of gemeentehuis waren echter te hunnen behoeve voorhanden : 7 geweren, waarvan 3 zonder bajonet ; er waren 3 patroontasschen en een ransel... (1). Hoe laatstgenoemde voorwerpen er naderhand bijgekomen zijn blijft een raadsel.

Vermoedelijk hechtte het plaatselijk bestuur geen overdreven belang aan de gebeurtenissen en vreesden ze geen onlusten of wel waren ze niet zinnens verder op bijzondere wijze tusschenbeide te komen, want in een brief van 11 April 1831 meldt de burgemeester aan den commissaris van het district te Brussel, dat die wapens volstaan, en tevens dat het niet noodig is de aangeboden pijken (piques) te sturen, daar de inwoners ze toch niet zouden willen gebruiken... (1).

St-Genesius-Rode. CONSTANT THEYS

(1) Gemeentearchief.

De bedevaart tot de Heilige Renildis.

De H. Juliaankerk te Ath bezit relikwieën van de H. Renildis, aldaar vererd voor oogziekten en kliergezwellen. Edoch wanneer men de heilige wil dienen voor kinderziekte, door de specialisten voor huidziekten genoemd *strophulus* en door het volk Ste-Renildisroos, is men verplicht naar Ste-Renelde in Brabant te gaan. De bedevaarder bezoekt de kerk, gaat drie maal rond het altaar van de heilige, aan den zijkant rechts, en begeeft zich vervolgens naar de wonderbron, op tien minuten van daar, schept er het water dat hij meedraagt en waarmee hij gedurende negen dagen de *roos* van het kind wasschen zal.

Zoo doen die van Ath (1). Maar te Ste-Renelde komen dagelijks bedevaarders uit gansch het land om de H. Renildis te aanroepen tegen beroerdheid, verlamming, oogziekten en andere lichamelijke kwalen. Toen ik onlangs die kerk bezocht als oudheidkundig monument, zeer belangwekkend, nam ik inlichtingen nopens de bedevaarders de vorige dagen gekomen, daar waren er die uit Brugge, Meenen, Aalst, Vilvoorden, Pepinster, de Borinage en het Noorden van Frankrijk zelfs kwamen.

Dat bewijst hoe zeer Ste-Renilde door het volk vereerd wordt.

Het relikwieschrijn van de heilige, een zeer mooi drijfwerk in ogivaalstijl, berust onder de altaartafel ; een prachtig gesneden retabel bekroont het altaar. De voornaamste feiten uit het leven van de heilige worden er in verbeeld n.l.: haar intrede in het klooster op bevel van den H. Aubertus, bisschop van Kamerijk, haar bezoek aan de

(1) In deel VIII van *la Vie wallonne* blz. 268-269, heeft de h. Jules Dewert nauwkeurig de wijze beschreven, waarop de oude vrouwen van Ath, bedevaarders door de familiën aangesteld, hun taak vervulden. De schrijver spreekt van twee meiden die gemarteld werden terzelfdertijd als de heilige ; het zijn de heiligen Grimwald en Gondolf, die dus in den geest der oude vrouwen, meiden waren.

abdij van Lobbes, haar martelaarschap. Op het altaar ziet men ook de beenderkassen van den H. Grimwald en van den H. Gondulf.

Het is hier de plaats niet om een critische studie van het leven van de H. Renildis te maken ; ook zullen wij er ons bij bepalen de groote trekken uit dat leven op te sommen zooals ze verhaald worden in een boekje, zonder datum, verkocht door den koster: *Vie de Ste Renelde, vierge et martyre, des presses de Cyprien Lanis, imprimeur à Braine l'Alleud.*

Zij was de dochter van Witger en van de h. Amelberga ; haar broeder was de H. Emebertus, bisschop van Kamerijk ; hare jongste zuster was de H. Goedele.

Zij werd geboren te Condé omstreeks 640 en werd zeer christelijk opgevoed. Later werd haar vader monnik te Lobbes en hare moeder trok zich terug te Maubeuge, waar zij kloosterlinge werd. Daar Emebertus geestelijke werd, vielen al de goederen van deze machtige familie aan Reneldis en Goedele ten deel. Naar het voorbeeld van hunne ouders wijdden de twee zusters zich aan God toe. Renildis ontving den sluier uit de handen van den H. Aubertus, bisschop van Kamerijk. Later begaf zij zich met Goedele naar de abdij van Lobbes, waar hun vader zijn laatste dagen doorgebracht had, om het klooster een groot deel van hunne goederen te schenken.

De hoeve van Laubecq, in welker nabijheid de reeds vermelde wonderbron is, hoorde tot die schenking. Daarna besloot Renildis een bedevaart naar het Heilig Land te ondernemen ; hare reis duurde zeven jaar. Na haar terugkomst vestigde zij zich te Ste-Renelde, waar zij in eenzaamheid leefde. Zij zou er den marteldood vinden. De bewoners van Oost-Friesland en van Neder-Saksen, die in ons land invielen, drongen door tot Ste-Renelde. Bij hun inval in de gemeente verschuilde Renildis zich in de kerk met een onder-diaken, met name Grimwald en een vertrouweling, met name Gondulf ; alle drie knielden voor het altaar van den H. Quintinus neer, God smeekend Hem te mogen getrouw blijven tot het laatste oogenblik, naar het voorbeeld van dien roemrijken martelaar. Weldra werden de deuren van den tempel ingebeukt, de aanvallers, aan brieschende leeuwen gelijk, grepen de heilige maagd, sleurden haar

bij het haar, beleedigden en beschimpten haar midden de hevigste godslasteringen ; Renildis werd met de bijl onthoofd ; Grimwald onderging hetzelfde lot ; wat Gondulf betreft, de barbaren sloegen hem drie spijkers in het hoofd.

Houten beeld der H. Renildis.

De marteldood van de heilige Renildis is op den achterkant van het altaarblad geschilderd. En om ons toe te laten ruimer kennis met de familie der heilige te maken, werd aan den linkerkant van het altaar een zeer oude stamboom van de heilige gehangen, hierop komen niet minder dan 51 meest allen beroemde personnages voor.

Ten slotte wijden wij onze aandacht aan een mooi houten en zeer verdienstelijk beeld van de heilige ; deze is

afgebeeld als bedevaardster, met den breedgeranden hoed, versierd met een St-Jacobsschelp ; een pelgrimstaf, waaraan een drinkflesch hangt, een knapzak draagt ze aan haar gordel.

Dit beeld is zeer oud, zegt ons de koster : « het dagteekent uit de jaren *vijftienhonderd.*

Hij vertelt ons ook de geschiedenis van de bron, zooals zij van vader tot zoon overgeleverd werd. De heilige werkte als naar gewoonte op het veld. Nu, het was een jaar van groote droogte en in de parochie was er geen

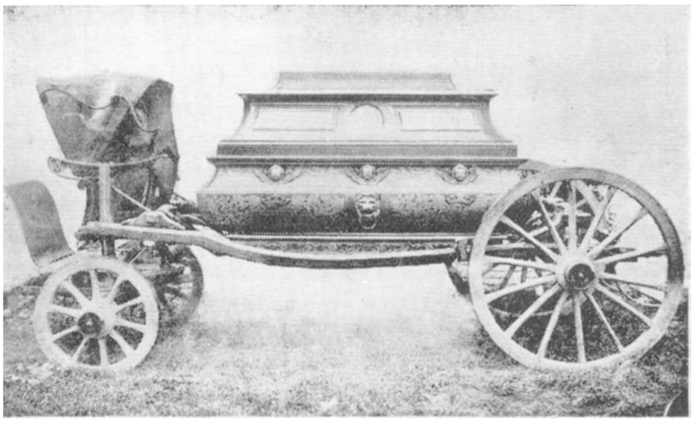

De wagen voor 't vervoeren der relikwiën van de H. Renildis.

water. Om de bevolking, die daardoor zeer leed ter hulp te komen, klopte de heilige met haren rijf op den grond en het water sprong eruit. Sedertdien is er zelfs bij de grootste droogte water aan de bron, mirakuleus water.

Zooals haar nichten, de heilige Gertrudis en de heilige Waltrudis, heeft de H. Renildis haar wagen en haar ommegang.

De omgang heeft plaats op den Zondag van de Heilige Drievuldigheid ; hij heeft niets gemeen met de processie der parochie van den Zondag na 16 Juli, feestdag van de heilige.

Den dag vóór den Zondag van de H. Drievuldigheid wordt de relikwiekas plechtig ten toon gesteld op den wagen. 's Zondags morgens, te 6 uur, wordt de wagen uit

de kerk gehaald ; hij wordt getrokken door vier paarden ; vooraf rijden vele ruiters ; de meesten dragen, als een bedevaartvaantje, het beeldeken van de heilige, dat wij hier weergeven ; dit beeldeken wordt aan een stokje geplakt.

Verkleining van het beeldeken welk men als vaantje opstelt.

Een eerewacht volgt de relikwiekas. Een priester heeft op den wagen plaats genomen ; hij draagt relikwieën, die hij ter vereering biedt.

De stoet gaat tot aan de grens der gemeente, langs den kant van Halle ; van daar richt hij zich naar Quenast,

waar hij opgewacht wordt door de geestelijkheid, die hem in de parochie inleidt. Na een rust van een uur gaat de stoet langs het gehucht Wisbeek en de gemeente Bierk, waar men omstreeks 1 uur middagmaalt en om 3 uur is men te Ste-Renelde terug. De plaatselijke geestelijkheid, voorafgegaan door de kinderen, de jongelingen en meisjes, die heiligenbeelden dragen, komen den wagen te gemoet. Deze doet eenmaal den toer van de kerk, alvorens binnen te trekken. Des anderendaags, 's maandags, doet de wagen nog tweemaal den toer van de kerk.

Aangaande den ommegang van de H. Renildis hebben wij enkele belangwekkende folkloristische bijzonderheden vernomen : de vier paarden, die den wagen trekken, zijn verplichtend die van de hoeve, waar de heilige leefde. Het gebeurde nochtans eenmaal dat de paarden van de hoeve ziek waren. Men moest die van de *Brasserie de la fontaine* nemen, welke dicht bij de hoeve ligt. De brouwerij had de heilige niet toebehoord ; geen wonder dus, dat de paarden den wagen niet konden buiten de kerk trekken, willens nillens was men wel genoodzaakt de zieke paarden te nemen, die den wagen vlug uit de kerk trokken, als ware het een pluimpje. Toen zij van den ommegang terugkwamen, waren zij overigens genezen.

De ruiters die den wagen begeleiden, zijn uit de parochie Ste-Renelde en uit de naburige gemeenten. Het is een groote eer den wagen te mogen begeleiden, maar 't is ook een plicht ; plicht van erkentelijkheid jegens de heilige, die, toen zij uit het Heilig Land terugkwam, aan de naburige parochiën relikwieën en *gedenkenissen* uitdeelde.

Dat zijn de eigenaardige inlichtingen die wij te Ste-Renelde in Brabant inwonnen.

MAURITS VAN HAUDENARD.

Emiel van Heurck's laatste werk.

EMILE H. VAN HEURCK. — *Les Livres populaires flamands. Préface de Maurice Sabbe.* Een boekdeel. VII en 160 bl. 1 Portret. 68 Platen. Antwerpen J. B. Buschmann. S. D. (1931).

Een schoon boek...... Als een vaarwel van den grooten geleerde, van den fijnen kunstliefhebber, van den goeden, dienstwilligen Emile van Heurck ; een boek waarin zijn ziel blijft voortleven en dat als een echte en kostbare relikwie door zijne vrienden — en hoe talrijk waren zij niet — en zijne bewonderaars beschouwd zal worden.

Sedert geruimen tijd werkte, te midden van zijne zoo geliefde en unieke verzamelingen, te midden van zijn schatrijke bibliotheek, de auteur aan dit werk, dat het derde paneel van zijn drieluik aan de Vlaamsche Folklore gewijd, naast zijne « *Histoire de l'imagerie populaire flamande* » (1) en « *Les drapelets de pélerinage en Belgique* » (2) zou zijn. Ook is het met een piëteitsvol gevoel jegens de nagedachtenis van mijn diepbetreurden vriend, dat ik hier dit overzicht over zijn laatste gewrocht wil schrijven.

* * *

Het boek begint met een voorwoord vol emotie, van Dr Maurits Sabbe. Want het was den schrijver niet toegelaten zijn werk van de pers te zien komen : vóór dat het geëindigd was, was, na veel lijden, Emile van Heurck in den Heer ontslapen, en, 't is zijn oude vriend die, volgens zijn belofte, voor de uitgave zorgde. Daarom zij hem dank gezegd. Ieder lezer zal instemmen met de laatste woorden van zijne « Préface » : « En relisant son livre d'un style simple et élégant ou vibre une si ardente sympathie pour l'âme ancestrale, — ou perce à chaque phrase

(1) Brussel 1910. In medewerking met Dr Boekenoogen.

(2) Antwerpen, 1922.

le souci de l'exactitude et de la vérité, nous avons eu l'impression que notre ami était encore là, à côté de nous, avec son regard clair et expressif, son sourire bienveillant, sa correction, sa probité et toutes ses autres qualités de cœur et d'esprit. Tous ceux qui l'ont connu et ont pu apprécier l'agrément de son commerce éprouveront à la lecture de ce livre le même sentiment. C'est comme si de par delà la tombe il continuait à nous parler encore de toutes ces choses qu'il a tant aimées...... ».

* * *

Om te beginnen zegt de auteur dat het onmogelijk is de geschiedenis van de volksboeken in haar geheel te schrijven, daar het onderwerp te ruim is ; daarna geeft hij een definitie van wat men onder den naam van « Volksboeken » dient te verstaan : goedkoope uitgaven, grof gedrukt en geïllustreerd, van ridderromans door leurders te koop geboden, en, daarnevens, maar moderner dan die romans, de geliefkoosde boekskens van onze voorouders — Ulenspiegel, Faust, Fortunatus — en ook werken als leesboeken in de « Ghemeyne Scholen » gebruikt.

Vele van die werken zijn niet tot ons gekomen, ofwel werden verminkt, omdat, in 1621 Malderus, Bisschop van Antwerpen de lectuur van talrijke onder hen definitief of tijdelijk verboden heeft, voor de laatste tot zuivering van den tekst. Na eenige woorden over de manier van drukken, de gebruikte letters (Hoofd- Gotische- of Ronde schriftletters), de taal, den tekst en eenige beschouwingen over het verslag van Max van Eynatten, door Bisschop Malderus met het onderzoek der boeken belast en diens laatsten verordening, spreekt de schrijver van de voornaamste drukkers. Hier vindt men namen, aan verzamelaars en Folkloristen wel bekend : Jan van Soest, J. H. Heyliger, J. Thys, J. P. Willemsens, de verschillende Vinck, A. Taverniers, de Verdussen, Bernard Poelman, Michiel de Goesin, Snoeck en vele andere, want, van de XVIe tot de XIXe eeuw, waren voornamelijk Antwerpen en Gent de groote centra waar men die boekskens drukte. Zoo talrijk werden ze verkocht, dat Poelmans, volgens zijn register, tusschen 1786 en 1797, 31.000 exemplaren van « *Het dobbel kabinet der Christelijke Wijsheid* », 24.000

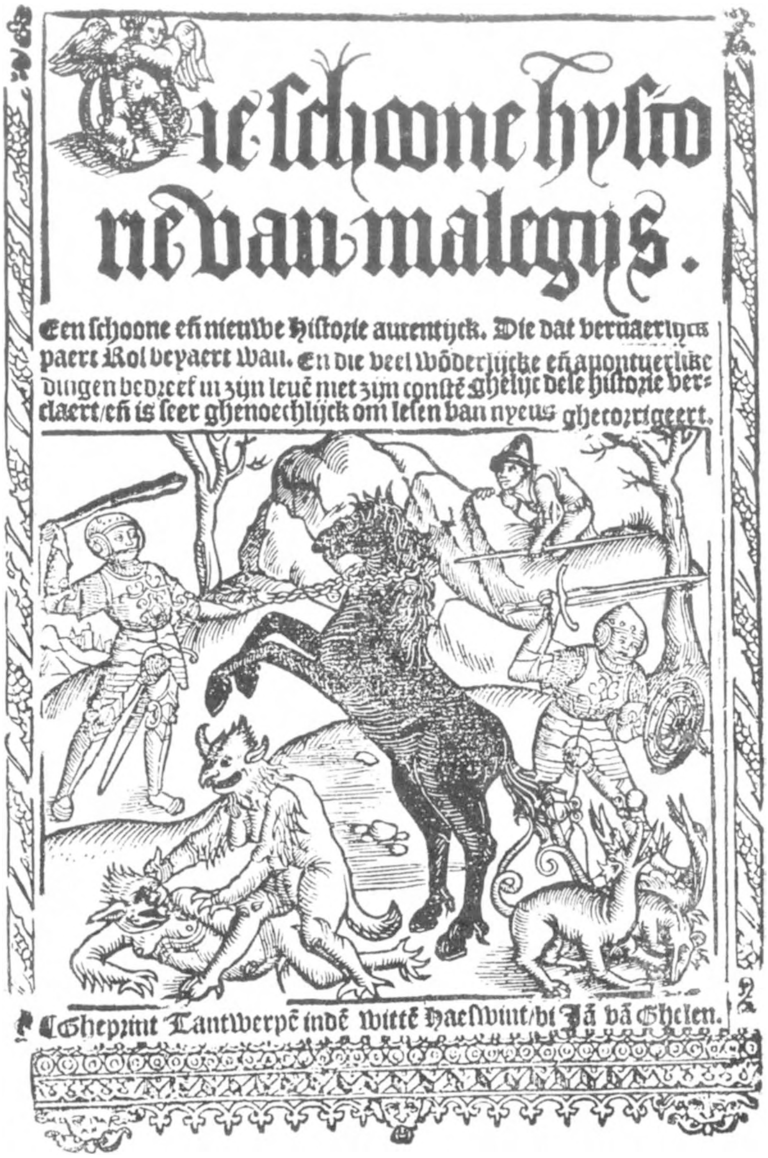

Titelblad van « Die schoone Hystorie van Malegys ».
(Cliché in bruikleen van den heer Julien van Heurck).

van « *Het leven van Maria* », 23.000 van den « *Dobbelen Zielentroost* », 22.000 van de « *Schoone Historie van Julius Caesar* » enz., uitgaf.

Zijn voorwoord eindigt met deze woorden : « Nous allons donner maintenant quelques brefs renseignements sur un assez grand nombre de livres populaires et d'école, choisis parmi les plus remarquables ou les plus répandus, classés plus ou moins d'après leur contenu, romans tirés d'épopées, romans orientaux, romans classiques, romans des croisades, romans d'amour, récits hagiographiques, récits de voyage, facéties et ouvrages didactiques ». En dan begint de beschrijving van 141 « Blauwboeken ». Het is ons onmogelijk ze allemaal op te sommen ; wij zullen maar bij enkele onder hen eenige oogenblikken blijven staan.

« *Coninck Karel ende Elegast* », legende uit de omstreken van Aigremont, bij Engis (Luik), waarvan de bron in een Fransch gedicht der XIe eeuw, te vinden is. De eerste Vlaamsche uitgave, met naam van drukker vermeld, verscheen op het einde der XVe of in 't begin der XVIe eeuw, bij Govaert Bac, te Antwerpen. Daarin ziet men de getrouwheid van den Ridder Elegast tegenover Karel den Grooten, aan wien hij, na talrijke ingewikkelde avonturen, kennis geeft van de moorddadige plannen van zijn zwager Eggerik, tegen laatsgenoemden vecht en, eindelijk, weer in eere hersteld, de vrouw van Eggerik huwt.

« *Een schoon historie van de twee gebroeders ende vrome Ridders Valentijn en Oursson den Wilden Man* », waarin de lotgevallen van Belissant zuster van Pepijn en echtgenoote van Keizer Alexander van Konstantinopel beschreven zijn. Hier wordt verteld hoe de belasterde ongelukkige vrouw gedwongen is te vluchten en in een woud een tweeling, Valentyn en Oursson, baart. Deze laatste, door een berin gestolen, verspreidt later den schrik in 't land. Door zijn broer gevangen genomen, is hij voor Pepijn gebracht en wordt weldra beschaafd.

Na talrijke avonturen beleefd te hebben, sterven de twee gebroeders en worden heilig verklaard. Deze roman, die zooveel bijval oogste, nu nog met veel succes door de « Poesje » van Antwerpen opgevoerd en ook dikwijls afge-

La meruerilleuse et ioyeuse
vie de Esope/en Francois & bas Allemāt/ dilige[m]
ment reueue & corrigee/auec aucunes Fables
du mesmes composees/& moralizees/
tresutiles a vng chascun.

Dat wonderlijck en̄ genuech=
lijck leuē vā Esopi/ in Fransoys en̄ neder Duytsch
nerstelijck ouersien en̄ gecorrigeert/met sommigē
Fabulen vanden seluen gecomposeert/en̄ ghe
moralizeert/zeer nut eenen yegelijcken.

Cum gratia & preuilegio.
¶ Gheprint tot Antwerpen inden schilt van Basele/opde Camer=
poortbrugge by Gregoris de Bonte gesworen printer ende
boeckvercooper byder K. M. toeghelaten.
M.CCCCC.XLVIII.

Titelblad van « Dat wonderlijck ende genuechlijck leven van Esopus ». (Cliché in bruikleen van den heer Julien van Heurck).

beeld op mannekensbladen, is van Franschen oorsprong. De oudste Fransche editie, een incunabel, verscheen te Lyon bij Jacques Maillet in 1489. Zij werd in de XVIe eeuw in het Vlaamsch vertaald en, in 1621, door Malderus, tot zuivering, verboden.

« *Een schoon historie van den Ridder van aventueren Helias* », legende uit de Nederlanden oorspronkelijk, waarschijnlijk germaansche saga, van voor de kruistochten dagteekenend.

« *Een schoene, ghenoechlicke ende seer vreemde historie van eenre vrouwen gheheeten Meluzyne* ». Hier wordt verteld de droevige geschiedenis van de Dame van Lusignan, half-vrouw, half-slang, die, luid, op de torens van het kasteel van Lusignan gilt, als de Heeren op het punt van sterven staan of als onheil voor het Koningrijk dreigt. Dit werk, door Jehan d'Arras, in 1394 geschreven, werd voor 't eerst in het Fransch in 1478 gedrukt. Het oudste bekend exemplaar in 't Nederlandsch verscheen, in 1491, te Antwerpen, bij Gerard Leeu.

« *De genuechlijcke historie van den edelen ende vromen ridder Peeter van Provencien ende van de schoone Maguelonne* », in 't provençaalsch, in de XIIe eeuw, door Bernard de Trevies geschreven, waarvan Emile van Heurck een tweetalig exemplaar (Nederlandsch-Fransch), in 1587, te Antwerpen bij J. van Waesberge, gedrukt, bezat.

Wij zullen maar niet spreken van de « .... *ghenoechlike ende amoreuze historie vanden edelen Lantsloet ende de scone Sandryn* » en nog minder van « *Reynaert den Vos ofte het oordeel der dieren* » dit zoo populair epos, in Vlaanderen door Aernout en Willems geschreven ; die zijn overbekend.

Behalve die « Blauwboeken » aan ridderromans ontleend, bestaan er andere, die het gedrag van personages uit de geschiedenis of door de verbeelding voortgebracht, vertellen.

Een van de meest bekende is « *De wonderlijcke historie van den Wandelenden Jode* », die sedert de Passie van O. L. H. tot op den Jongsten dag, de wereld moet rondloopen, en die men overal gezien heeft, ja zelfs te Brussel in de XVIIe eeuw.

¶ Dit es die historie ende leuen vanden heily-
ghen heremijt sint Jan van Beuerley die sijn
der suster vercrachte ende vermoerde doer in-
gheuē des viants. Also v die historie v̄clarē sal

Titelblad van « De historie ende leven van den
Heilyghen Heremijt Sint Jan van Beverley »...
Brussel, Van der Noot. XVIe eeuw.
(Cliché in bruikleen van den heer Julien van Heurck).

« Un jour près de la ville
De Bruxelles en Brabant,
Des bourgeois fort civils
L'accostèrent en passant
Jamais ils n'avaient vu
Un homme aussi barbu !.....

Over Julius Caesar (3), Karel den Goeden (4), Keizer Karel (5) bestaan er ook schoolboeken, maar een van de eigenaardigste in deze reeks is zeker : « *Dat Dyalogus of twisprake tusschen den wisen Coninck Salomon ende Marcolphus* », tweespraken van Oosterschen oorsprong, waarvan men maar een Nederlandsche uitgave kent, in 1501, bij Eckert van Homberch, te Antwerpen, verschenen. In dit boek ziet men den wijzen Koning met een grotesk personage debatteeren ; deze heeft altijd het laatste woord, en, door Salomo tot den dood veroordeeld, ontsnapt aan dezen, door een list.

Talrijk zijn ook de bijbelsche en godsdienstige verhalen, over David (6) Joseph (7) Tobias (8) e. a., alsook over de H. Familie.

Onder de boeken door de levens der Heiligen geïnspireerd, vindt men er waar de fantasie van den schrijver grenzenloos is, b. v. « *Van Sinte Brandam* ».

't Is een latijnsche legende, reeds in de IXe eeuw gekend en waarschijnlijk, tijdens de XIIe eeuw, in 't Ne-

(3) « *Een schoone historie van Julius Cesar ende de Romeynen, hoe sy dese Nederlanden eerst beheert ende ghewonnen hebben ende hoe sy naemaels weder daer uyt verdreven sijn* ».

(4) « *Het leven ende martelie van den Heylighen graef van Vlaenderen, Carolus Bonus* ».

(5) « *Carolus Quintus. Waerachtighe historie van het leven ende daden des alder onverwininckste ende aldermoghensten Keysers van Roomen Carel, den vijfden van dien naam* ».

(6) « *Een historie van den Coninckliicken Propheet David, en zijn leven, victorien ende wonder wercken* ».

(7) « *De schoone historie van den vromen en godvruchtigen jongeling Joseph* ».

(8) « *Die historie van den ouden Tobias ende van synen sone den jonghen Tobias* ».

EEN SCHOONE

HISTORIE

VAN

FORTUNATUS BORSE

Ende van zyn Wensch-hoedeken.

Seer genuchelijck ende vermakelijck om lesen / besonderlijck voor de Jonckheyt.

DEN LESTEN DRUCK.

Van nieuws oversien, en op veel plaetsen verbetert

TOT BRUSSEL,

By GUILLIELMUS CAWE, Boeckdrucker ende Boeckverkooper op de Kole-Merckt.

Titelblad van « Een schoone historie van Fortunatus Borse » (Cliché in bruikleen van den heer Julien van Heurck).

derlandsch vertaald. Hier wordt verteld al wat aan den H. Brandam, overste van een Iersch klooster voorvalt tijdens een zeereis van negen jaar, die hij als boete, moest ondernemen, omdat hij onwaarschijnlijk vond wat hij over de Schepping las. Daar beleeft hij de wonderbaarste avonturen. Met zijne tachtig discipelen wil hij op een groot eiland van zes mijlen ontschepen en, ziedaar, dit eiland is een reusachtig visch ; later komt hij aan een klooster waar de monikken door een duif en een raaf, die het eten uit het Paradijs brengen, gevoed worden ; op een andere plaats ontmoeten de zeevaarders een Meermin ; dan moeten ze met monsters vechten : deze zijn gevallene engelen enz.....

Maar, zelfs zou ik het willen, toch is het mij onmogelijk van van alle die boeiende boeken te spreken : van « *Mariken van Nieumeghen* », parel der Nederlandsche letterkunde, van « *Fortunatus borse* », van « *Den Sack der Consten* » (XVIe eeuw), mengelmoes van « recepten » voor en over de meest uiteenloopende zaken, van « *Het Dobbel Cabinet der Christelijke Wijsheid* », met zijne zoo schoone kindergebeden :

« O Maria ! als mijn oogen zullen zijn geloken/
Als mijn herteken zal wezen gebroken/
En mijnen mond niet meer zal spreken,
En laet mijn arm zielken dan niet ontbreken.

of :

Grooten Heer ! kleyn kind Jesus ! Die ons al bemind !
Indien gij mijn herteken gesloten vind/
Doet het open met uwer minnen/
En sluyt den Heyligen Geest daer binnen

En de schoonste van allen :

's Avonds als ick slaepen gae/
Dan volgen mij zestien Engelen nae !....

En ook nog van « *Den dobbelen Zielentroost* », « *De Reyse van Jan Mandevyl* », fabelachtig reisverhaal uit de XIVe eeuw, « *Een notabel Boeckxken van Cokerijen* », te Brussel rond 1510 gedrukt, van de werken die over de schelmstreken van Cartouche en Baekelandt handelen, de klucht- en liederboeken — « *Den vrolijken speelwagen* », « *Den vogel Phenix* » of « *Den Maeghde-krans* », — en

ook van de « *Kruisken A. B. C.* », eerst schoolboek in de handen van de jeugd gegeven om te leeren lezen en bidden, of het zeer klein, klein « *S. Jans Evangelie met eene schoone benedictie, de seven woorden en vijf dankseggingen* » (9) nog vaak tegen alle kwalen en om stervenden in den doodstrijd te helpen, gebruikt.

Ik laat liever aan den liefhebber, het genoegen dit alles te lezen, aandachtig te lezen.

Elk van de studiën bestaat uit een nauwkeurige opgave van den titel van het boek, een samenvatting van den inhoud, en daarna een reeks nota's met vermelding van de bronnen van het werk, van de eerste uitgave, hetzij in het Nederlandsch, hetzij in een andere taal, met aanduiding of het gelezen mocht worden, verbeterd moest zijn of heelemaal verboden was, en talrijke andere inlichtingen van het grootste nut voor Bibliophielen en Folkloristen.

Acht en zestig platen luisteren dit werk op, dat zoo zorgvuldig door het huis Buschmann uitgegeven is. Ook kan men niet genoeg aanraden het laatste gewrocht van Emile van Heurck te lezen en te raadplegen. Voor die, die den schrijver gekend hebben, zal het een duurzame herinnering zijn aan de aangename oogenblikken met hem, te midden van zijne geliefde « Blauwboeken », doorgebracht, en voor de anderen een openbaring van de noeste vlijt en de houwe trouwe waarmee de minzaame mensch en schrandere geleerde die Emile H. van Heurck was, gewerkt heeft aan zijn geliefkoosde wetenschap.

D[r] LUCIEN CRICK.

(9) Te Gent, bij Petrus de Goesin. Klein in-48°. Rond 1720.

Het Kaartspel.

I.

Een duitschen soldaat heel kloek,
Kwam in de kerk, zonder verduiken
In plaats van een kerkeboek
Een gansch kaartspel te gebruiken
Hetgeen kwam te mishagen
Aan d'overheden, want,
Men zag hem overdragen
Gauw aan zijn sergeant
Aan zijn majoor.
Dien soldaat werd geroepen
Men sprak hem aan (bis)
Over dit vreemd en stout bestaan.

II.

Dien soldaat sprak : mij wel verstaan
Mijnheer Major let op mijn woorden
Gij weet dat een arm soldaat
Die maar per dag trekt negen oorden
En net en pront wil gaan
Mee 't geld van zijnen pree
Geen kerkeboek kan koopen
Ik draag mijn kaarten mee
Als ik ter kerke ga
De Major sprak met eenen
Zeg mij nu ter spoed (bis)
Wat gij in de kerke met die kaarten doet.

III.

De soldaat ziende hem in nood
Lei de kaarten op de tafel open
En heeft ze allen klein en groot
Met veel aandacht overloopen
Als hij goed had gekeken.
Sprak hij : Mijnheer Major
De kaarten met *één* teeken
Die stellen mij vast voor
Dat er is éénen God
Een doopsel en een kerke
Eén Roomsch Geloof (bis)
Dat mij maakt voor dwaling doof.

IV.

De kaarte *twee* mij voren leid
Dat God den Zoon heeft twee naturen
't Is d'Heilige Drijvuldigheid
Die 'k in de kaarten *drij* bespeure
De *vieren* zonder twisten
Toonen mij klaar naar wensch
De vier Evangelisten
En d'Uitersten des Mensch
De Dood, Oordeel en Hel
Ook d'Hemelsche Glorie
Waardoor ik peis (bis)
Op de langdurige reis.

V.

De kaarte *vijf* toont mij weer
De vijf bloedige wonden
Die Jezus onzen Goeden Heer
Heeft ontvangen voor ons zonden
De *zesse* naar behagen
Mij klaar te kennen geeft
Hoe dat God op zes dagen
Alles gĕschapen heeft
Den Hemel, Aarde en Zee
De Zonne, maan en sterren
De mensch volwaard (bis)
Met alles wat er is op aard.

VI.

Zoo ik de waarheid zeggen mag
Als ik beschouw de kaarten *zeven*
Denk ik op den zevenden dag
Den Zondag ons van God gegeven
Tot rust om Hem te dienen
Als ik de *acht* beschouw
Dan valt mij in de zinnen
De arke van 't gebouw
Waarin dat Noë was
Met zonen en hun vrouw
't Getal van acht (bis)
Bleef in den Zondvloed onversmacht !

VII.

De *negen* brengt mij in het brein
Dat er zijn negen vreemde zonden
Van tien melaatschen dat er zijn

Ook tot negen ondankbaar vonden
De *tien* stelt mij voor oogen
De tien geboden straf
Die 't Heilig Schrift komt toogen
Die God aan Mozes gaf
Dan denk ik nog daarbij
De tien schrikbre plagen
Die God eerst zond (bis)
Eer Pharao in de zee verslond.

VIII.

De vier *zotten* in het spel
Stellen mij voor de Lasteraren
Die schier als duivels uit de hel
Rond onzen Zaligmaker waren
Wanneer hij werd gevangen
De vier *vrouwen* bekend
Toonen mij naar verlangen
Hoe ieder element
Water, lucht, vuur en wind
Mij houden in het leven
't Geen ik beken (bis)
En mijnen Schepper dankbaar ben.

IX.

De vier *Heeren* en *Azen* schoon
Toonen mij 't Heilig Kruis verheven
Waaraan Christus Gods eenig zoon
Zijn leven kwam ten beste geven
Het Kruis dat heeft vier hoeken
Waardoor vlucht 't helsch gespuis
De *Klavers*, door te zoeken
Daar vind ik weer het Kruis
Als ik de *Pijkens* zie
Dan denk ik op de lans
Waarmee gewis (bis)
Jezus zijde doorstoken is.

X.

In het bezien van d'*Herten* kaart
Beschouw ik Jezus vlammend herte
Die zijne Kerk bemint, bewaart
En haar vertroost in druk en smerte
De *Koekens* waard bepereld
Beschouw ik in 't gemoed
Hoe Jezus voor de wereld
Vergoten heeft zijn bloed
Tot onzer ziele baat
En te wasschen van zonden
Om ons gelijk (bis)
Te brengen in zijn Vaders Rijk.

XI.

De kaarten van geheel het spel
Tot twee en vijftig wel bekeken
Er zijn in 't jaar, bevat mij wel
Juist ook twee en vijftig weken
Kan twaalf kaarten tellen
Geschilderd groof en fijn
Dat doet mij voren stellen
Dat er in g'heel het jaar
Zijn twaalf maanden saam
Dus kan de kaart mij dienen
Voor almanak
Voor bijbel en voor kerkboek in den zak.

XII.

De majoor zeide heel voldaan
Zoo een kaartspel moet men bekronen
Hij liet den soldaat henen gaan
En kwam hem altijd liefde toonen
Dus al wie 't kaartspel eeren
Volgt dezen soldaat maar
Wilt ware deugden leeren
Laat uw boos leven daar
Dit geestelijke kaartspel
Dat leert ons mediteeren
Bij wijl en tijd (bis)
Voor 't geen ons dient ter zaligheid.

CYRIEL DE VUYST.

Congres, Vereeniging, Tentoonstelling.

**

Folklore en Wetenschap. — De zittingen, door het Seminarie voor Wijsbegeerte en het Institut des Hautes Etudes, aan het onderzoek van een folkloristisch vraagstuk gewijd, waren dit jaar bijzonder belangrijk.

Het ging er over de ontleding der opvattingen van folkloristischen aard in de geschiedenis der Wetenschappen en over het opzoeken der overblijfselen van verouderde wetenschappelijke systemen in de Folklore.

Steunend op talrijke voorbeelden, heeft M. Minnaert er in den loop eener eerste zitting op gewezen :

1° dat talrijke overblijfselen van vroegere wetenschappelijke theorieën in den volksgeest overgaan en er lang bewaard blijven.

2° dat de volksopvatting de voortplanting der wetenschappelijke begrippen belemmert.

3° en niets toelaat tot den volksgeest, dan hetgeen overeenkomt met zijn psychologie.

4° De wetenschap en de volksgeest worden nochtans geleid door hetzelfde streven.

5° De groote wetenschappelijke vraagstukken werden ontworpen en geschetst door de denkers der primitieve tijden.

6° Gedurende geheel haar ontwikkelingsgang heeft de wetenschap links en rechts geput uit de, door ervaring verkregen, folkloristische kennis der volkeren.

7° De universitaire wetenschap werd soms werkelijk overwonnen door de volksoverlevering. (Bv. : Hypnose).

8° Wanneer een nieuwe wetenschappelijke gedachte ontstaat zou men zeggen, dat zij zich van het begin af te verdedigen heeft tegen simplistische, animistische of zelfs bijgeloovige verklaringen.

Een tweede zitting werd door M. Marinus besteed, om de rol der logica bij deze verschillende uitingen vast te stellen. Eerst en vooral heeft hij aangetoond dat de rationeele logica (de eenige die algemeen aangenomen wordt), vergeleken bij de gevoelslogica en bij de volstrekt onbewuste biologische logica, in den loop der tijden in evenredigheid slechts weinig toegepast werd.

Steunend op voorbeelden heeft hij er op gewezen dat :

1° het volk hedendaags nog feiten op irrationeele wijze verklaart, alhoewel ze door de wetenschap rationeel kunnen uitgelegd worden.

2° het volk juiste begrippen gehad heeft doch met irrationeele uitleggingen, terwijl deze begrippen door de wetenschap verworpen werden omdat zij niet op rationeele wijze konden verklaard worden.

3° De wetenschappelijke systemen uit vroegere tijden hebben de verschijnselen verklaard op een wijze die ons irrationeel schijnt, doch die volgens hun meening rationeel was.

4° In de huidige wetenschappelijke stelsels vinden wij nog steeds sporen van vroegere irrationeele verklaringen.

5° Zonder zich er van bewust te zijn, zijn zij nog steeds de dragers van irrationeele uitleggingen der verschijnselen, die tot nogtoe niet rationeel konden verklaard worden.

6° Het is niet onmogelijk dat juiste begrippen op verscheidene plaatsen gevonden en toegepast werden, daarna te loor gingen om later op andere plaatsen opnieuw gevonden te worden.

7° Bij het bestudeeren der nieuwere feiten (bv. : sociologie, dierensamenleving, folklore) zijn het verklaringen in den aard der vroegere wetenschappelijke uitleggingen, die eerst en vooral te voorschijn treden.

Vanwege de HH. Mortier en Boomans, werden mededeelingen met betrekking tot hetzelfde onderwerp aangekondigd.

Voegen wij hierbij dat de Pr Lehman, van Altona, die groote bekendheid verwierf in de wetenschappelijke kringen, deze zittingen bijwoonde. Door Brussel reizende had hij er aan gehouden te vernemen, op welke wijze het Folkloristisch problema in het Seminarie voor Wijsbegeerte bestudeerd werd. Na deze zitting heeft hij dan ook verklaard, dat de wijze waarop de Folklore in het Institut des Hautes Etudes opgevat wordt, niet anders dan nuttig en vruchtdragend kan werken.

Internationale Tentoonstelling voor Volkskunde te Bern. — In n^r^ 61 gaf de « Brabantsche Folklore » een uitvoerig programma van deze tentoonstelling, die zal gehouden worden in 1934. Tot heden hebben de volgende landen laten weten, dat zij er zullen deel aan nemen : Albanië, Oostenrijk, Spanje, Griekenland, Hongarië, Luxemburg, Panama, Roemenië, Tsjecho-Slovakijë, Turkije, Joego-Slavië. Onderhandelingen worden doorgedreven, die toelaten te rekenen op het toetreden der hieronder vermelde staten : Duitschland, Engeland, Vereenigde Staten, Frankrijk, Italië, Nederland, Polen. De deelname van Nederlandsch Indië werd reeds toegezegd vanwege Nederland. Met een haast, die toelaat te veronderstellen dat het belang dezer tentoonstelling niet ingezien werd, heeft de Belgische Regeering weigerend geantwoord. Wij durven verhopen dat zij op dit besluit zal terugkomen. Zwitserland heeft ten andere steeds aan al onze tentoonstellingen deelgenomen. In 1930 bezat het een paviljoen te Luik en een te Antwerpen. Daarenboven werd het uitgenoodigd tot onze tentoonstelling in 1935. Zwitserland

heeft nooit misbruik gemaakt van tentoonstellingen. Daarom kunnen wij niet aannemen dat dit antwoord definitief zou zijn.

Ethnologie. — De lezers van « Brabantsche Folklore » werden regelmatig op de hoogte gehouden wat de pogingen betreft, die in België gedaan werden om de personen te groepeeren die belang stellen in ethnologische vraagstukken. Het is inderdaad noodzakelijk dat de specialisten in de verscheidene wetenschappen die betrekking hebben op den mensch, er zouden aan denken de in hun respectief gebied opgedane kennis tè vergelijken, ten einde het fonctionneele samenstel van het maatschappelijk leven vast te stellen. Een groepeering in dien aard kan niet anders dan vruchtdragend zijn op synthetisch gebied. De Koninklijke Maatschappij voor Anthropologie en voor geschiedenis heeft, bij haar algemeene vergadering op 25sten Januari, besloten tot het inrichten in haar midden van een afdeeling voor Ethnologie. Het voorzitterschap zal waargenomen worden door M. Smets, rector aan de Hoogeschool te Brussel.

Tijdens deze stichtingszitting heeft M. Minnaert een programma der werkzaamheden aangeboden voor de nieuwe afdeeling.

Oudheidkundig en Geschiedkundig Congres. — Het 29ste Congres der Fédération Archéologique et Historique de Belgique, zal vergaderen te Luik van 30sten Juli tot 5den Augustus 1932. Het wordt ingericht door het Luiksch Archeologisch Instituut, de Société d'Art et d'Histoire van het bisdom Luik, de Société d'Emulation en de Société des Bibliophiles Liégeois, met medewerking der Société Verviétoise d'Archéologie et d'Histoire, van den Cercle Hutois des Sciences et des Beaux-Arts, en van het Musée de la Vie Wallone.

De bijdrage werd bepaald op *vijftig frank*. Zooals het de gewoonte is bij de Fédération, zal zij op vijf en twintig frank gebracht worden voor de familieleden van een deelnemer, die onder hetzelfde dak als hij verblijven ; dit geldt eveneens voor de studenten aan de Universiteiten en er mee op denzelfden voet gestelde inrichtingen. De verminderde bijdrage geeft geen recht op het Verslagboek van het Congres.

Archeologische uitstapjes zullen georganiseerd worden in de belangwekkende streken van Nieuw-België (Malmedy, Eupen, enz.). Een bijzonder Comité houdt er zich mede bezig om het aan de deelnemers zoo gemakkelijk mogelijk te maken en tracht terzelfder tijd de uitstappen zóó in te richten, dat al de specialisten, ingeschreven in de verscheidene afdeelingen van het Congres, zouden tevreden wezen. Opgravingen worden eveneens voorzien in de voornaamste voorhistorische lagen van het Luikerland. Van zijn kant zal het Musée de la Vie Wallone, voor de leden van het Congres die zich met Folklore bezighouden, onuitgegeven filmen afdraaien, betrek hebbende op de ambachten, en de gebruiken in Wallonië.

De personen, die verlangen handelend deel te nemen aan de werkzaamheden, worden dringend verzocht vóór 15[den] Mei een beknopte inhoud van hun mededeelingen (20 drukregels), zoo mogelijk getypt, naar het Algemeen Secretariaat, Gretrystraat, 189, Luik, te zenden. Vrij gebruik der talen.

Afdeelingen van het Congres :

1ste Afdeeling. — Voorgeschiedenis.

2de Afdeeling. — Archeologie en Kunstgeschiedenis.

A. Gallo-Romeinsch en Frankisch tijdvak.

B. Karolingisch, Ottoniaansch, Romaansch en Gothiek tijdvak.

C. Renaissance en Moderne tijden.

3[de] Afdeeling. — Geschiedenis.

A. Geschiedenis der Middeleeuwen.

B. Nieuwe en Nieuwste geschiedenis.

C. Geschiedenis der Instellingen.

D. Kerkgeschiedenis.

E. Geschiedenis der gewestelijke dialecten (vroeger prinsbisdom Luik).

F. Hulpwetenschappen der geschiedenis (palaeographie, oorkondenleer, bibliotheekwetenschap, wetenschap van het archief).

4[de] Afdeeling. — Muziekwetenschap.

5[de] Afdeeling. — Folklore-Ethnographie.

Wij houden er aan de aandacht onzer lezers te vestigen op het feit, dat de Folklore hier niet langer meer beschouwd wordt als hulpwetenschap der Geschiedenis, wat we ten andere sedert jaren onophoudelijk gevraagd hebben.

De Redactie.

Een Joodsch Oudheidkundig Museum te Anderlecht. — Het Gemeentebestuur van Anderlecht neemt zich voor, bij de documentaire afdeelingen van het Museum in het huis van Erasmus, een bijzondere afdeeling in te richten gewijd aan Hebreeuwsche antiquiteiten en Joodsche Folklore.

Anderlecht was ten andere de aangewezen gemeente om dit interessant initiatief te nemen, daar zij den zetel is eener zeer talrijke Israëlitische nederzetting, wat een der karakteristiekste eigenschappen uitmaakt dezer voorstad van Brussel.

Wij twijfelen er geenszins aan, dat er tusschen onze lezers zullen gevonden worden, die een levendig belang stellen in dit weinig bekend en zeer eigenaardig gebied van Oudheidkunde en Folklore. Daarom laten wij weten aan de personen, die zouden willen handelend medewerken of die hun naam zouden bewaard wenschen door een gift, dat zij alle noodige inlichtingen kunnen verkrijgen bij den Conservator van het Gemeentelijk Museum te Anderlecht.

Boekennieuws.

**

ISI COLLIN. *Almanach de Compère Guilleri.* Prijs : 50 frank.

In dezen tijd vol onrust en zorgen reikt deze « Almanach de Compère Guilleri » ons de vriendenhand ; het boek is de uitdrukking van het optimisme van een jeugdig en open gemoed. Het zal aan de zwartgalligen leeren dat, alles wel beschouwd, onze redenen om gelukkig te zijn nog talrijker zijn dan gewoonlijk wel vermoed wordt, op voorwaarde dat men ze zoeke in het afwisselend spel der dagelijksche voorvalletjes. Al is ons tuintje maar klein, toch geeft het bloemen en vruchten genoeg om aan allen geluk te schenken !....

Iederen dag schreef Isi Collin een briefje voor de lezers van zijn dagboek. Sedert jaren reeds was dit bij hem een gewoonte geworden en op het oogenblik dat hij ons door de onrechtvaardige dood ontrukt werd, bevonden zich vijftienhonderd dezer kleine bedrukte papiertjes in de laden van zijn schrijftafel ! Eenige zijner trouwe vrienden nu, bekommerd om het bewaren van zijn aandenken, hebben deze briefjes opnieuw gelezen. Naarmate de inhoud er van meer afgezonderd werd van het dagelijksche gedoe, dat zonder men het merkt dikwijls het beste met zich medeneemt, zagen zij steeds duidelijker het dichterlijk gevoel en de litteraire waarde dezer kleine prozastukjes op den voorgrond treden.

Zij hebben geoordeeld dat zij te veel waarde bevatten om slechts te duren als bloemen van een dag. Een langzame, zorgvuldige, zelfs delicate keuze mogen wij zeggen, daar zij verplicht waren veel er van prijs te geven, heeft geleid tot het vereenigen van een honderdtal briefjes, die als het ware een krans der maanden vormden. Dag voor dag werden de beelden gerangschikt, van Nieuwjaar tot Oudejaarsavond en aldus ontstond de *Almanach de Compère Guilleri.*

Compère Guilleri, 't ben ik en gij, 't is Jan en Alleman. Jan en Alleman kijkt naar menschen en dingen, wandelt treuzelend door het mooie legendarische verleden onzer kinderjaren, vol vertellingen, gemijterde heiligen met staf en gekruld-katoenen baard, duiveltjes, dwergen en kabouters, tijgers en Roodhuiden. Van dit alles wordt voorzichtig iets onthouden, hij rangschikt in zijn notaboekje, classificeert in zijn herbarium of in de blikken doos die hij op den rug draagt. De uitgever van den *Almanach* heeft overschot van gelijk, als hij bij het aanbieden van dit werkje zegt : « ce journaliste averti était un charmant poète, parti dès l'aube à la chasse aux papillons » (deze ervaren journalist was een bekoorlijk dichter, van 's morgens vroeg op vlinderjacht).

Het zou moeilijk en tevens onbescheiden zijn dit op meer dan een gebied ontroerend boek, te commentarieeren.

Wat eveneens bij deze verzameling dient bewonderd te worden is de groote eenheid. Deze van dag tot dag geschreven briefjes bieden zoo 'n groote geestverwantschap aan, ontstaan allen zoo natuurlijk uit hetzelfde fijne gevoel dat ze daardoor nog veel inniger aan elkaar verbonden zijn dan door de volgorde van den kalender. Het schouwspel der natuur, van het leven en de legende dat zij ons aanbieden is vooral de weerspiegeling eener ziel. Het moet opgevat worden als een gêdicht waarmede wij zeer goed vertrouwd zijn, dat ons bekend is als de gebeurtenissen, de wezens en de dingen die de geliefkoosde onderwerpen van Isi Collin waren.

De uitgeversfirma *De Wilde Roos* (20, Lenglentierstraat, Brussel) heeft waarlijk zich zelf overtroffen bij het uitgeven van den *Almanach de Compère Guilleri*. Voortgaande op traditionneele formules, heeft zij het boek slechts willen verluchten met het éénig passend graphisch commentaar, wat niet beter kon gedaan worden dan met een beroep te doen op de kunst van Mevr. Suzanne Cocq. Als bij het luisteren naar een mooi vertelsel zult gij geboeid worden bij het bekijken dezer twintig platen, die gegraveerd werden om met Isi Collin en in denzelfden geest als hij, de maanden, dagen en feesten te vieren. Elk dezer illustraties is terzelfder tijd onschuldig en guitig. We zien er bloemen, boomen, Paascheieren en IJsheiligen. En voor Nieuwjaar werd de flesch met porto geteekend, de wafels, den ruiker met den strik en den nieuwjaarsbrief der kinderen, versierd met een hartje en naïeve gelukwenschen.

R. D.

NICULESCU VARONE. *Dictionarul jocurilor romanesti* (Coreografie populara) 186 blz., 80 lei ; *Jocuri romanesti necunoscute* (cu un indice alfabetic si bibiliografie al tuturor jocurilor noastre populare) 160 blz., 60 lei ; *Alte jocuri romanesti necunoscute* (Noi contributii la folklorul nostru coreografic) 98 blz., 40 lei.

Deze drie werken, die ongeveer 30 à 35 frank in Belgisch geld kosten, maken een inventaris uit van de Roemeensche folklore, dialectologie en taalkunde. Het moet gesignaleerd worden aan hen die belangstellen in vergelijkende taalstudie en folklore.

Huldebetoon Isidoor Teirlinck. — Deze brochure van 32 bladzijden behelst het verslag van de betooging die op 22sten Februari 1931, gehouden werd ter eere van onzen grooten folklorist Isidoor Teirlinck. Men vindt er eveneens de redevoeringen in die uitgesproken werden, en de lijst der inschrijvers op het boek *Mengelingen*, dat bij deze gelegenheid aan den jubilaris aangeboden werd.

Dr FRANS M. OLBRECHTS. *Een oud Mechelsch Bezweringsformulier.* — Met genoegen hebben wij het verschijnen van dit werk van M. Olbrechts vernomen, dat vóór eenige jaren reeds door de Vlaamsche Academie bekroond werd en met nog meer genot hebben wij het uiterst verdienstelijk boek gelezen. 't Is waarlijk een werk waar de Belgische Folklorewetenschap fier mag op zijn.

De schrijver ontdekte bij een Mechelschen kwakzalver een niet onbelangrijk handschrift dateerende van 1702, handelend over tooverkunst en bezweringen. Niet lang daarna ontdekte hij een tweede verzameling bezweringen, verwant met de eerste. Beide waren opgesteld in het Vlaamsch. Het eerste gedeelte van het werk van D[r] Olbrechts is een mooie studie over den aard en de oorzaak der ziekten naar de volksopvatting, flink gedocumenteerd op folkloristisch en op ethnografisch gebied.

Het tweede gedeelte, misschien wel wat te zeer besnoeid, behandelt de genezingsmethodes.

In een derde kapittel worden de bezweringen besproken, d. w. z. de genezing der ziekten door het woord.

Het tweede deel bevat den tekst en de verklarende nota's. Betreffende den tekst mogen wij hier mededeelen dat hij rijk gedocumenteerd is, zoowel op gebied van tooverkunst als van volksgeneeskunde. De nota's zijn interessant en getuigen dat schrijver flink onderlegd is.

Wij wisten dat M. Olbrechts een verdienstelijk ethnograaf was en wij achten ons gelukkig hem bij onze beste Belgische folkloristen te mogen rekenen.

P. H.

R. VAN WEDDINGEN. *Handleiding van Kunstgeschiedenis.* Op synthetische wijze wordt ons hier een algemeene Kunstgeschiedenis aangeboden, naar de eischen van het programma van ons Middelbaar Onderwijs. Het boek werd opgesteld door onzen medewerker, wiens flink doordachte verhandelingen over de Diestersche Gilden en Rederijkerskamers in dit tijdschrift reeds meer dan eens konden gewaardeerd worden. De illustraties werden zóó gekozen, dat zij de karakteristiekste eigenschappen van iedere school duidelijk in het licht stellen en terzelfder tijd zooveel mogelijk bekende werken of monumenten afbeelden.

11ste Jaar. — Nr 65 Mei 1932

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Omina of Voorteekenen. — Een oude Volksuitdrukking. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen.

Ter Inleiding.

Het werk van M. Paul Hermant dat wij hier publiceeren, werd geresumeerd aangeboden op het Antwerpsch Archeologisch Congres (1930), afdeeling voor Folklore. Het mag beschouwd worden als een vervolg op het boek La Médecine Populaire *der HH. Paul Hermant en Denis Boomans, dat wij vóór een drietal jaren uitgaven. Opgevat in denzelfden geest, vertrekt het van in Brabant rechtstreeksch geobserveerde feiten en vergelijkt deze met feiten van denzelfden aard, die waargenomen werden in alle landen en in alle tijden.*

Waar men ook de menschen beschouwe, welke ook hun karaktertrekken en beschaving wezen, toch blijft hun functioneele activiteit dezelfde. De voorwerpen waarop zij hun aandacht vestigen mogen veranderen in het oneindige, hun doen en laten, de gedachten die zij zich over iets vormen mogen merkelijk verschillen wat den uiterlijken vorm betreft, toch blijven het mechanisme van den menschengeest en de maatschappelijke systematisatie overal dezelfde, zelfs wanneer het krediet dat aan deze uitingen geschonken wordt en het geloof aan hun doeltreffendheid, in intensiteit zouden verschillen. Indien een verbod of een voorspelling hier van kracht is, van zulke waarde dat al de individu's van een socialen groep, door collectieven dwang verplicht zijn er zich aan te onder-

werpen, indien er waarlijk een sociale sanctie bestaat, dan hebben zij elders weer slechts belang als eigenaardigheid, vermeerderd met een vage, duistere vrees. De ontwikkelingsgang van het opbouwend werk in den geest en de verspreiding in het sociale midden blijven nochtans hetzelfde.

Evenals voor La Médecine Populaire *zal men hier weer wel opwerpen : dit werk is niet volledig. Nooit is een werk volledig. Wat door de wetenschap gevraagd wordt aan een hypothese om aanneembaar te zijn, aan een theorie om aangenomen te worden, is dat zij zou steunen op een voldoend aantal wel geobserveerde feiten om voor te komen als waarschijnlijk. Zooveel te beter indien latere waarnemingen de theorie komen wijzigen met ze nauwkeuriger te preciseeren. De wetenschap zal echter geen stap vooruitgaan, zoolang er geen poging zal gedaan worden om uit de analyse der feiten een algemeene richting af te leiden, zoolang men zich zal beperken bij een eenvoudig verzamelen van materialen. Dit is de krachtsinspanning tot een algemeene oriëntatie die door de neo-folkloristen gedaan wordt, en die psycho-sociologisch belang van de Folklore in een klaar daglicht stelt.*

A. MARINUS.

Omina of Voorteekenen (1).

De geschiedenis der volkeren geeft voor het doen en laten der menschen een aanzienlijk getal handelwijzen aan die verboden zijn, niet zoozeer omdat zij rechtstreeks schade toebrengen aan het welzijn van één of meer individuën, of zelfs van gansch een volksstam, dan wel om minder bepaalde, soms zelfs in 't geheel niet uitgedrukte redenen. Vele dezer handelingen, de verbodene namelijk, hebben een sociale sanctie, dat wil zeggen : zij worden gestraft door de gemeenschap waartoe de overtreder behoort ; vele andere echter ontvangen een straf, zonder dat deze door eenig menschelijk wezen opgelegd worde. Weer andere daden integendeel, brengen even rechtstreeks vreugde of geluk aan.

Een verband ontstond tusschen de nu eens godvruchtige dan weer heiligschennende handeling en de voor- of nadeelige gevolgen er van, een verband dat gevormd werd, ofwel door eenvoudige analogieën die zulk een groote rol spelen in de menschelijke logica op zekere tijdstippen harer ontwikkeling, ofwel door de bewuste of onbewuste tusschenkomst van geheimzinnige machten of mythische personages, die door de handeling welwillend of vijandig gestemd werden en die hem, die de handeling pleegde, straffen of beloonen. In dit geval wordt de infractie een fout van godsdienstigen aard, de overtreding eener bovenmenschelijke wet en moet dikwijls afgekocht of uitgewischt worden door een belijdenis, zooals bij de Eskimo's, of door een zuiverende (godsdienstige of magische) ceremonie, die de straf afweert.

Het baart dan ook geen verwondering, dat koningen of godsdienstige opperhoofden, die, meer dan andere menschen in zich de bovennatuurlijke, geheimzinnige en magische macht concentreeren, intens onderworpen zijn aan de werking dezer krachten en dat hun doen en laten hierdoor een gewichtiger sanctie verkrijgt. Sprekende over

---

(1) Ik dank M. R. Cornette en M. H. Brixy voor de documenten, die zij mij welwillend verschaft hebben.

de rol, die de koningen geacht worden uit te oefenen op den loop der natuur, zegt M. Frazer, dat deze macht dikwijls schijnt af te hangen van hun wil, maar dat de loop der natuur, zelfs in de veronderstelling dat hij afhange van den koning, toch onafhankelijk is van zijn wil. Zijn persoon wordt beschouwd, als wij ons aldus mogen uitdrukken, als het dynamisch middelpunt van het heelal, van waaruit krachtlijnen straalsgewijze vertrekken naar al de deelen van dit heelal, op zulke wijze dat om 't even welke zijner bewegingen — het hoofd omdraaien of de hand opheffen, — oogenblikkelijk een gedeelte der natuur beïnvloedt en soms ernstig kan verstoren. Er dient dus daarom de grootste zorg besteed te worden door hem en aan hem.

Als voorbeeld spreekt M. Frazer ons over den Mikado van Japan, die, in vroegere tijden, verplicht was elken morgend gedurende verscheidene uren onbeweeglijk te blijven als een standbeeld, zonder handen, voeten, hoofd, oogen of welk ander lichaamsdeel ook, te verroeren, dit ten einde vrede en rust in het Keizerrijk te behouden. Indien hij zich bij toeval naar de eene of de andere zijde wendde, of zoo hij gedurende eenigen tijd naar denzelfde streek van het Keizerrijk uitkeek, vreesde men dat oorlog, hongersnood, vuur of een andere groote ramp op het punt was het land te verwoesten.

Dit feit is verre van alleenstaand in de geschiedenis der menschheid en M. Frazer haalt vele andere gelijkaardige gewoonten aan : de priester-koning Kukuba van Neder-Guinea moet in zittende houding in zijn zetel slapen, want moest hij zich neerleggen, dan zou er geen wind opkomen en de scheepvaart zou bijgevolg onmogelijk zijn (1).

Dit volstaat. Deze feiten zijn interessant voor ons. Zij toonen ons het verschijnsel vergroot en overdreven, doch in werkelijkheid blijven het steeds omina of voorteekenen. Taboes (2) en voorteekenen zijn ten slotte nauw

(1) *Golden Bough*, deel II, (The Taboo), blz. 3-6.

(2) Het begrip taboe, zegt *Wundt*, omvat al de gebruiken waarin vrees uitgedrukt wordt door sommige voorwerpen ingeboezemd, en dit met betrekking tot de daden die met deze voorwerpen in verband staan. (*Völkerpsychologie* III, blz. 237).

verwant en dikwijls zeer moeilijk van elkaar te onderscheiden. Bijna altijd is het voldoende het verbod te kennen om er de gevolgen van te weten ; wat beide karakteriseert is dat het handelingen zijn, die in geen enkel opzicht schade toebrengen aan de gemeenschap en die uit hun aard juridisch onschadelijk zijn. Nu eens worden de gevolgen er van voorzien, dan weer zijn zij onbepaald : de onheil aanbrengende daad en haar gevolgen worden slechts door een algemeene aanduiding opgegeven, wat reeds dikwijls het geval was bij de Chaldeeërs.

Langzamerhand verdwijnen de verscheidene uitleggingen die het verband tot stand brachten, zij worden vergeten en alleen de eind-correlatie blijft bestaan : men weet dat een bepaalde handeling gevaarlijk of gunstig is, doch men vraagt zich niet meer af waarom. De psychologische gewoonten, de logische systemen die haar deden ontstaan hebben ten andere hun overwicht verloren, het vastgesteld verband alleen overleeft als een geloofsartikel en overleeft juist omdat het ontgaat aan de volgende systemen en aan de rationeele critiek. Op dit oogenblik is de mantiek wel, wat door den auteur der Platonische definities beweerd werd, de voorafgaande kennis van een feit zonder rationeel teeken (1).

Ter illustratie nemen wij bv. het bijgeloof van den Eskimo der Behring Strait, die meent dat iemand, die met een ijzeren bijl in het lijf van een walvisch heeft gekapt, zal sterven. Dit wordt uitgelegd door deze bijgedachte, dat men gevaar loopt de ziel van den walvisch te kwetsen, wanneer men een ijzeren bijl gebruikt, en dat deze ziel zich zou wreken (2). Hoeveel andere bijgeloovigheden zijn er echter niet in denzelfden aard, waarvan de verklaring onvindbaar blijft. Op Nias bv., om slechts één voorbeeld uit de duizend te nemen, mogen de ouders van een kind zich niet kammen alvorens het kind een maand oud is, anders zou het van de ladder afvallen die toegang ver-

---

(1) Bouché-Leclercq. — *Histoire de la Divination* I, blz. 8.

(2) Nelson. — *The Eskimos about Behring strait.* 18th report of the Smiths Instit.,, blz. 438-440.

leent tot de woning (1). Dit heeft voorzeker een beteekenis en een reden ; waar zullen wij deze echter gaan zoeken ?

Taboe en voorteeken zijn, evenals bezweringen en amuletten verwant met de wichelarij, daar ze, langs andere wegen dan door rechtstreeksche waarneming, een verband leggen tusschen het tegenwoordige en de toekomst. Wat een onderscheid brengt tusschen taboe en voorteeken aan den eenen kant en tooverij aan den anderen kant, is, dat de daad in algemeenen regel niet geschiedt met de bedoeling een wijziging in den loop der gebeurtenissen teweeg te brengen.

Het onderwerp onzer studie zal dus het voorteeken en vooral het omen zijn ; wij laten dus alles van kant wat betrekking heeft op de weersvoorspellingen en op gunstige of ongunstige dagen, want dit zou ons leiden tot opzoekingen van heel anderen aard, evenals het uitleggen der droomen, wat wel een bijzondere studie zou verdienen.

Zooals reeds gezegd werd door den H. Thomas van Aquino, schijnen de omina overblijfselen te zijn van de afgoderij, die de wichelaars gunstige en ongunstige dagen deden in acht nemen (2).

M. Carveth Read gaf een uitstekende bepaling van het omen : een gebeurtenis beschouwd als magisch voorteeken van den goeden of slechten afloop eener onderneming of van het op handen zijn van een geluk of een ramp (3). Bewust of onbewust neemt men aan, dat de opeenvolging der gebeurtenissen vooraf bepaald is en dat sommige teekenen dien komenden stand van zaken kunnen onthullen. Over 't algemeen is de rol dezer teekenen niet dezen stand voort te brengen, er de oorzaak van te zijn (vooral in de huidige beteekenis van dit woord), doch alleen van laten te weten wat er zal gebeuren, en, zooals de wijsgeer Plotin het zegt (4), bestaat de functie van den waarzegger niet in de kennis van de oorzaak maar in deze van het feit. De Chineesche materialistische denker Wang Chung veronderstelde, dat er een zekere natuurlijke harmonie bestaat tusschen

(1) RAFFARD. — *Het eiland Nias,* Bijdr. tot Taal- Land- en Volkenkunde, 1909, blz. 316.

(2) *Sum. Theol.* 2de Son quest. XCVI. art. III.

(3) *Man and his superstitions*, blz. 163.

(4) *Ennéades* III, 6.

het leven van den mensch en de krachten der natuur die zich veropenbaren door deze omina (1).

Een der allereerste methodes van het menschelijk denken is de analogische logica : een element dat aan voorwerpen of verschijnselen gemeen is, volstaat om tot hun volstrekte verwantschap te besluiten, laat toe het een met het andere te verwisselen in de redeneering of geeft aanleiding tot een wisselwerking ; Plotin beweert, dat al de soorten van divinatie steunen op de wetten der analogie.

Eerst en vooral zullen wij dus de omina nagaan, waarvan het psychologisch procédé de analogie als methode heeft ; wij zullen ze verdeelen in twee categorieën : 1e deze waarbij de wil niet tusschenkomt om het teeken voort te brengen, 2e deze die opzettelijk uitgelokt worden.

ONGEWILDE ANALOGISCHE OMINA.

Een zeer typisch voorbeeld van analogisch omen is de wijze waarop men de toekomst voorspelde bij de Maori in Nieuw Zeeland, om te weten wie overwinnaar zou zijn bij een gevecht : de wichelaar hield twee stokken rechtop naast elkaar, een voor zijn eigen partij en een voor den vijand, en liet deze vallen. Deze der twee stokken die op het uiteinde van den anderen viel, duidde aan dat de partij waarmde hij in aanraking was het gevecht zou winnen (2). De Friesche wet spreekt van een gelijkaardig gebruik (tit. XIV. 1) en men vindt deze gewoonte ook weer in Scythië, Tartarië en Oud-Perzië, bij de Germanen, de Slaven, in Midden-Afrika, bij de Zoeloes, enz...

De Veda kent gelijksoortige voorteekenen : vóór den slag plaatste men drie eindjes getwijnde koord op eenige gloeiende kolen ; het middenste verbeeldde den dood, de andere twee de tegenover elkaar staande legers ; de afloop werd afgeleid uit het verwringen er van (3). Het zijn ech-

(1) FORKE. *Lun Hang*, blz. 207.

(2) TYLOR. *Primitive culture*, I, blz. 125. YATE. *New Zeeland*, blz. 91.

(3) OLDENBERG. *La religion du Veda*, blz. 435.

ter vooral de inwoners uit Zuid-Afrika: Ba-Rongas, Zoeloes, Mangandjas, die, met het ingewikkeld spel hunner bikkels, dit opzoeken van overeenkomsten tot het uiterste dreven.

Te Brussel kent men eveneens dergelijke omina : de persoon wiens portret valt, zal binnen korten tijd sterven, ofwel zal er hem een ongeluk overkomen (1) ; als eertijds een paard viel in een huwelijksstoet, zegde men dat de vereeniging niet zou duren. De analogie is niet zoo rechtstreeksch, maar toch verstaanbaar bij het volgende : in mode- of naaisterateliers voorspelt een naald of een schaar die valt en in den grond recht blijft steken, dat er werk te verwachten is; als de schaar gesloten blijft daarentegen werkeloosheid. Een rechtstaande schaar voorspelt een gelukkige gebeurtenis: erfenis, verloving, enz., in Engeland een sterfgeval, in Frankrijk een vertrek. Verder wordt te Brussel nog gezegd, dat, wanneer een naaister een klos met garen laat vallen en dat deze blijft rechtstaan, zij nieuws mag verwachten van een man met zwart haar indien het garen zwart is of van een man met blond haar indien het garen wit is ; anderen zeggen, dat, wanneer de klos op deze wijze valt, een man hen zal opwachten bij het uitkomen uit het atelier. Een draad garen op het haar eener naaister beteekent nieuws van een blonden man indien de draad wit is, van een bruinharig man indien hij zwart is. Indien een meisje drinkt uit een tas of een glas waaruit een stukje gebroken is, is dit een teeken dat zij zal trouwen met een weduwenaar.

Te Linden zegt men, dat, wanneer een hen het zingen van den haan nabootst, de pachteres zal meester zijn in het huishouden. Te Lesbos wordt gezegd, dat een zingende hen geluk bijbrengt aan het huis, wanneer zij naar het Oosten gekeerd is ; zoo zij daarentegen met den bek naar het Westen staat, voorspelt zij ongeluk ; in dit geval wordt ze gedood en de vader, hoofd der familie, is verplicht ze op te eten, daar hij het is aan wien het ongeluk zou overkomen zijn (In Sicilië is het de meesteres). Dergelijke opvattingen bestaan eveneens in Italië, in Duitschland, in

(1) Het vallen van een afgod of van een beeld, beteekent dat de godheid haar macht verloren heeft (Israël, Nieuw Ierland).

Rusland, in Frankrijk, bij de Arabieren, de Chineezen en de Hottentotten (1).

Te Brussel of in de Ardennen is het te voorzien, dat een meisje dat ergens op bezoek is en zit nevens den poot der tafel, zal trouwen met den zoon uit den huize.

De liefde is een zedelijke band. Een losgaande knoop beteekent het breken van vriendschappelijke betrekkingen. Een Brusselaarster beweert dat zij haar vrijer zal verliezen of dat haar echtgenoot haar ontrouw is, wanneer de linten van haar voorschoot of rok of de nestels van haar schoenen losgaan, ook nog wanneer zij haar kouseband verliest. Hetzelfde bijgeloof heerscht in de Ardennen, te Parijs en sedert lang reeds in Duitschland en in Zwitserland.

Een rouwkleed passen of een rouwsluier om het hoofd hangen, beteekent te Brussel dat men een der zijnen zal verliezen. Nochtans gebeurt het dat men, bij het sterven van een vogel, een rouwband aan het traliewerk knoopt, om de dood der overigen te vermijden.

De trouwring is het zinnebeeld van den wederzijdschen huwelijksband, hem verliezen is een voorteeken van ongeluk (Brussel) ; in de vorige eeuw werd in Vlaanderen gezegd, dat dit het breken van den huwelijksband voorspelde.

Eertijds wierpen de verliefden, 's daags voor Kerstmis, twee noten in het vuur. Indien deze rustig verbrandden zou hun huwelijk gelukkig zijn ; indien zij met geweld en lawaai openbarstten, zou het toekomstig leven der verliefden zeer bewogen zijn (2).

Te Brussel is het, evenals in Engeland, een slecht teeken zoo het regent en vooral zoo het sneeuwt op den huwelijksdag (dikwijls wordt er beweerd, dat in dit geval de man een dronkaard zal zijn). Schijnt integendeel de zon op dezen dag, dan zal het huishouden gelukkig zijn. Het tegenovergestelde is waar bij de Toengoezen uit Siberië (3).

---

(1) GEORGEAKIS en PINEAU. *Le Folklore de Lesbos*, blz. 353. SÉBILLOT. *Traditions de la Haute Bretagne*. PINEAU *Le Folklore du Poitou*, blz. 527. HAHN. *Tsuni Goam*, blz. 90. ANDREE. *Ethnol. Paralelen*, I, blz. 13.

(2) Dr COREMANS. *L'année de l'ancienne Belgique*, 1844, blz. 92.

(3) SHIROKOGOROFF. *Social organisation of the Northern Tungus*, blz. 235.

Het kind dat op een Zondag geboren wordt zal een luiaard zijn.

Een mes dat met de snede naar omhoog ligt, is het teeken van een bedreiging ; te Brussel en te Linden brengt het ongeluk aan ; in Duitschland voorspelt het ofwel twisten (1), wat reeds een nauwkeuriger aanduiding is, ofwel kwetst het de engelen (2). Een moeilijker te begrijpen idee heerschte vroeger in het Vlaamsche land : indien een mes gedurende het eten met de snede naar omhoog gelegd werd, wees zijn punt naar den persoon, die dit jaar nog zou trouwen (3).

Een gebruik dat nogal tamelijk veel in zwang is in België, Frankrijk en Zwitserland, is het volgende : om te weten hoeveel jaren een jongeling en een meisje nog zullen moeten wachten alvorens te trouwen, leenen zij aan iemand een trouwring en hangen hem bij middel van een hunner haren boven een glas op. Het getal slagen tegen het glas geeft het aantal jaren aan, dat zij nog zullen moeten wachten ; Paus Gregorius III (731-741) veroordeelde deze manier om de toekomst te voorspellen. Analoge middeltjes worden aangewend door de Karens in het Z. W. van Azië ; deze veronderstellen, dat het antwoord gegeven wordt door den geest van een doode. De Melanesiërs gebruiken steenen, die in een knoop worden opgehangen ; zij roepen de namen, en de bewegingen van den steen beantwoorden de gestelde vragen (4).

Een verloofde mag aan zijn toekomende geen echte parels geven. Naar men beweert sterven deze en dit zal aan het huwelijk ongeluk aanbrengen.

Een vrouw die zich zeer nat maakt bij het wasschen van het linnen, zal een dronkaard huwen (Brussel, Wallonië en in vele streken van Frankrijk) ; indien een vrouw, bij het wringen van het lijnwaad dit door onoplettendheid spiraalvormig doet draaien, zal zij met een bultenaar trou-

---

(1) WUTTKE. *Der deutsche Volksaberglaube,* blz. 211.

(2) GRIMM. *Deutsche Mythologie,* blz. 4, XXV, 209.

(3) Wodana, 1843, blz. 222.

(4) CODRINGTON. *The Melanesians,* blz. 196.

wen (Nijvel, Bouillon, Champlon, enz.). In de omstreken van Bihan zegt men dat zij alsdan leert inbakeren (1).

Indien men een appel geschild heeft zonder de schil te breken, werpe men deze over de schouders heen achter zich, zij zal door haar vorm de eerste letter aanduiden van den naam van den toekomenden bruidegom van het meisje dat de handeling deed. In Wallonië moet dit gedaan worden op den vooravond van St-Andries, (te Parijs verkiest men de schil van een oranjeappel).

Bijna overal in België wordt een brood dat omgedraaid op de tafel ligt, als een onheilspellend teeken beschouwd. In sommige dorpen van Vlaanderen zegt men dat de heksen alsdan weten wat er omgaat ; te Kapelle-op-den-Bosch wordt beweerd dat een familielid zal in 't water vallen en verdrinken ; te Brussel zegt men dat hij, die het brood op deze wijze op de tafel plaatste, niet naar den hemel zal gaan. In de Ardennen is dit het voorteeken van twist in het huishouden.

Te Parijs zegt men dat het een sterfgeval voorspelt. In den Normandischen Bocage wordt een persoon, die het brood het onderste boven op de tafel legt, beschouwd als het niet kunnende verdienen (2), in de Vogeezen zegt men dat de duivel op het brood danst (3). In enkele Fransche dorpen is men er nog van overtuigd, dat een omgekeerd brood, d. i. een brood dat op de bovenste korst of jongenskorst ligt in tegenstelling met de onderste korst of meisjeskorst, wellicht omdat deze gewoonlijk zachter is, voorspelt dat de meester des huizes, indien hij ongesteld is, niet zal genezen of ten minste dat dit brood, aldus op een tafel geplaatst, ongetwijfeld zal schaden aan het geluk en den voorspoed van zijn woning (Lorreinsch glossarium). De groote verscheidenheid der gevolgen bewijst dat alle analogische betrekkingen verdwenen zijn. De korenaar en het brood hebben een godsdienstige beteekenis, nl. bij de Mysteriën van Eleusis in Attica ; het brood is een zinnebeeld

---

(1) PATRY. Rev. Trad. popul. IX, blz. 559. BANNEUX. *L'Ardenne superstitieuse*, blz. 68.

(2) A. DE CHESNEL. *Dictionnaire des superstitions, erreurs et préjugés populaires* (1856) art. Pain.

(3) SAUVÉ. *Le Folklore des Hautes Vosges*, blz. 383.

der godheid in het christelijk offer. Het brood omgekeerd plaatsen is dus zooveel als het ontheiligen.

De aard der eerste daad in den morgend beïnvloedt den ganschen dag. Voor een Brusselsch handelaar is het slecht den dag te beginnen met geld te geven of zelfs terug te geven ; krediet geven aan den eersten kooper is nog slechter.

GEWILDE ANALOGISCHE HANDELINGEN.

Zooals wij hierboven reeds zegden, besluit de wichelarij in zich de bijgedachte aan een fataliteit, aan een noodlot, in zooverre dat het een of het ander teeken er op wijst dat een gebeurtenis op komst is en noodzakelijkerwijze zal plaats grijpen, zonder rekening te houden met de handelwijze der menschen.

Wanneer echter bij de omina handelingen gevoegd werden die afhingen van den wil, d. w. z. van zulken aard dat ze naar willekeur konden gedaan of gelaten worden, dan werd de divinatie van een anderen aard. De mensch kon soms het lot beïnvloeden, in sommige gevallen was hij bij machte de toekomst te wijzigen met deze of gene handeling te doen of niet te doen (1). Aldus, zooals het eveneens het geval was voor den Chineeschen I-Ging, werd de divinatie een methode van handeling en wijsheid, wat men in vele nog bestaande omina terugvindt en wat deze dan in verband brengt met de procedé's der zwarte kunst.

Sommige dezer omina hebben, evenals de voorgaande, den zielkundigen grondslag der analogie behouden.

Zoo zegt men te Brussel en eveneens in de Ardennen en te Luik, dat deze der beide echtgenooten, die bij het voltrekken eener huwelijksplechtigheid het verst den trouwring in zijn vinger zal schuiven, meester zal zijn in het huishouden (zeer oud gebruik, vooral in het Zuiden van Frankrijk). In Beieren is het deze, die er het gemakkelijkst zijn vinger insteekt. Te Geneve daarentegen plooit men den vinger, opdat de ring niet over het vingerlid zou geraken en men aldus meester in het huishouden zou blijven.

(1) MACROBE. *Comm.* Deel I, 7.

Te Brussel vindt men eveneens deze algemeen verspreide gedachte weer, dat een snijdend of puntig voorwerp aannemen de vriendschapsbanden verbreekt. Het voorwerp moet betaald worden, hoe klein de som ook weze die men er voor geeft ; in Japan is het de als geschenk ontvangen kam, die een oorzaak wordt van vijandschap. Nochtans wordt in Ille et Vilaine en eveneens in Beauce, het aanbieden van spelden beschouwd als een middel om de lieden aan zich te hechten (1). Te Nijvel wordt gezegd dat men een gevonden speld niet mag oprapen, omdat zij behekst is (2).

Te Brussel en op den buiten wordt ook beweerd, dat deze der echtgenooten, die zich bij den eersten huwelijksnacht het eerst te bed begeeft, ook het eerst zal sterven. Deze gedachte is eveneens verspreid in Wallonië (3) en in Yorkshire (4) ; in Duitschland daarentegen zegt men, dat hij die het eerst het bed verlaat het eerst zal sterven ; elders nog zegt men dat hij het zal zijn, die eerst inslaapt (5).

Men zegt in meer dan een streek van het Vlaamsche land, dat men de bladeren van een zekere soort zuring niet mag aanraken, daar dit ongeluk bijbrengt. Deze plant groeide aan den voet van Christus' kruis en ontving enkele druppels van het goddelijk bloed. Dit is de reden waarom deze bladeren nog steeds rood gevlekt zijn.

Om reden derzelfde analogische opvatting dragen de Japanners bij een huwelijksplechtigheid nooit een purper gewaad, anders zou hun huwelijksband spoedig gebroken zijn, daar de purpere kleur gauw verschiet (6). Ongeveer met dezelfde bedoeling spuwen de Mohicanen over een muur óf een omheining alvorens te beginnen met er over te klimmen, ten einde hierin te gelukken (7).

---

(1) ORAIN. *Folklore d'Ille et Vilaine*, II, blz. 24. CHAPISEAU. *Le Folklore de la Beauce et du Perche*, blz. 117.

(2) COLSON. *Présages populaires*. Wallonia, 1908, blz. 54.

(3) MONSEUR. *Le Folklore wallon*, 712.

(4) TH. DYER. *English folklore*, blz. 200.

(5) GRIMM. *Myth.* LXXXVI, 485, XCVI, 717. SAUVÉ. *Le Folklore des Hautes Vosges*, blz. 99.

(6) W. E. GRIFFIS. *Japan*, blz. 467.

(7) *Mohegan medicinal practices, weather-lore and superstition.* Smiths. Inst. Annual report 1925-26, blz. 272.

Daar de wil hier tusschenkomt bij het verwekken der voorteekenen, is het gemakkelijk verstaanbaar, dat men aldus begon te denken, dat het lot kon gewijzigd worden door een volgende handeling. De Romeinen hadden aldus conventioneele formulen om de goede voorteekenen te aanvaarden en de slechte te verwerpen. Plinius schrijft, dat, naar het zeggen der auguren, de voorteekenen van geen tel zijn voor hem, die bij een onderneming verklaart dat hij er geen rekening mede houdt (1). De Dayaks in Borneo gaan nog anders te werk : zij maken een oorverdoovend gerucht om het gekras van den onheilspellenden vogel niet te hooren (2). Wanneer de inwoners van Soemba (Oost-indische Archipel) het geschreeuw van een uil hooren, mogen zij geen opmerking maken die hierop betrekking heeft, anders zouden zij sterven (3).

Een typisch geval van wijziging der beteekenis van een voorteeken is wel dit van J. Cesar, die viel toen hij in Afrika landde ; daar dit een zeer slecht voorteeken was, veranderde hij er de beteekenis van met te zeggen : Afrika ik « houd u » (4) ; dit woord werd later herhaald, volgens de legende ten minste, door Willem den Veroveraar, die viel bij zijn landing in Engeland :

Qaunt li dus primes fors issi
Sor ses palmes avant chai
Sempres i out leur grant cri
Et il lore a en haut crie
« Seignor, par la resplendor De !
La terre ai des deus mains saisie » (5).

Een dergelijk geval is dit van Edward van Engeland, die bij zijn ontscheping te La Hogue viel en zegde dat dit een goed voorteeken was, daar het beteekende dat het land naar hem verlangde (6). Hier staan wij misschien wel voor een folkloristisch thema.

---

(1) Hist. nat. XXVII, c. 4.

(2) LEVY BRUHL. *La mentalité primitive*, blz. 152.

(3) KRUYT. *De Soembaneezen*. Bijdr. T. L. en V. 1922, blz. 559.

(4) SUÉTONE. *J. Cesar*, c. 59.

(5) WACE. *Roman de Rou* II. 659.

(6) FROISSART. *Chroniques*, L. I. ch. 260.

Het spreekt van zelf, dat de personen die aan voorteekenen geloof hechten, in hun dagelijksch leventje gelegenheid genoeg vinden, om deze op de gunstigst mogelijke wijze uit te leggen. In Parijsche ateliers kan men in sommige gevallen het noodlot bezweren, met drie spelden in drie verschillende keeren over den schouder te werpen en telkens te zeggen : « Je m'en f...... » (1). In Duitschland moet men glimlachen wanneer men een speld ontvangt, om de slechte gevolgen van dit geschenk te vermijden.

ANIMISTISCHE LOGICA.

De karakteristiekste omina zijn wel deze, die afgeleid werden uit het ontmoeten, de beweging of het geschreeuw der dieren. Sommige er van zijn nog zuiver analogisch, zoo b.v. beschouwen de Zee Dayaks het als een zeer slecht voorteeken, wanneer zij een dood dier op hun veld vinden (2).

In de eerste tijden schreef men aan de dieren niet alleen een verstand en een gevoel toe die konden vergelijken worden met dezelfde eigenschappen bij den mensch, doch aan sommigen onder hen schonk men een kennis die de onze overtreft, hetzij met hen een fijneren waarnemingsgeest toe te kennen, hetzij met te denken dat zij de vertrouwelingen of de boden waren van bovennatuurlijke wezens en aldus de toekomst kenden.

Er zijn er echter waarbij het beschermend dier van een groote familie of van een stam (3) de rol van verwittiger vermelde inzake het gevaar dat zijn familieleden bedreigt. M. Frazer citeert enkele gevallen die ontleend werden aan de Australiërs uit Nieuw-Zuid-Wales, waar de

(1) J. B. COISSAC. *Les superstitions des jeunes ouvrières parisiennes.* La Revue, Januari, 1913, blz. 68.

(2) ROSE. *Encyclopaedia of Religion.* Art. divination, blz. 779.

(3) Met betrekking tot dit onderwerp valt op te merken, dat het totemistisch dier niet noodzakelijk een godsdienstig karakter heeft. M. SWANTON verklaart dit uitdrukkelijk in *Creek social Organisation,* blz. 159.

kangoeroe de leden van den stam verwittigt bij het naderen van een vijand, aan de Kurnai waar kraai dezelfde rol speelt, aan de bewoners van Samoa waar de uil en nog vele andere dieren als waarschuwers dienst doen. Dikwijls was de verschijning van een totem een teeken des doods (1), het dier van het geslacht kwam zijn familielid halen (2). Dit is de reden waarom zekere stammen vreezen hun totem te zien, daar dit schandelijk of noodlottig is. In Australië en op Fidji nochtans, verscheen het totem-dier aan de moeder op het oogenblik der geboorte ; op Tonga (Faapi) was het een teeken dat er een zwangere vrouw in de familie was, zoo er 's namiddags naast een huis het geschreeuw van een uil, geheiligd dier, gehoord werd (2).

Wat het totemisme in de klassieke oudheid betreft, herinnert M. S. Reinach ons aan enkele feiten van denzelfden aard. Diodorus van Sicilië zegt ons uitdrukkelijk dat de sperwer (totem van koninklijken bloede) in Egypte vereerd werd omdat hij de toekomst voorspelde (I. 87). Bij deze gelegenheid citeert hij eveneens den profetischen haas van Boadicea, koningin in Bretanje, in een land waar ten tijde van Cesar de haas gevoed maar niet opgeëten werd (Dion Cassius LXII. 9) en ook het vertelsel van den wolf die aan Samnietische kolonisten tot leidsman diende, die waarschijnlijk den wolf als totem hadden (4). M. Sydney Hartland zegt, dat alle gunstige of ongunstige dieren in den beginne taboe waren (5).

Wanneer het totemisme geleidelijk verdween behielden vele dieren, die eertijds geslachtsdieren waren, hun rol van augure ; dit was een der elementen die bijdroegen tot het voorspellen der toekomst met behulp der dieren.

---

(1) Het *Totemisme* blz. 34 en volg. SYDNEY HARTLAND. *Animal superstition and totemism.* Folklore 1900, blz. 246. TURNER. *Samoa,* blz. 21 en 24.

(2) FREUD. *Totem et tabou,* blz. 146. MOERENHOUT. *Voyage aux îles,* I, blz. 457.

(3) COLLECOT. *Notes on Tongan Religion* (Journ. of the polyn. Society, 1921), blz. 234.

(4) *Cultes, mythes et religions,* I. blz. 25.

(5) *Animal superstitions and totemism.* Folklore 1900, blz. 247.

In Europa heeft het totemisme, dat er zeker en vast onder een zijner vormen bestaan heeft, zich versmolten met de latere godsdiensten ; indien wij er nochtans, bij het meerendeel van de volkeren der oudheid, het voorspellen der toekomst bij middel der dieren weervinden, is het nochtans zeer moeilijk met juistheid te bepalen, dat elk dezer dieren een totemistisch wezen geweest is.

Een zaak valt hier te noteeren, nl. dat in zeer vele talen het woord dat het omen of de voorspelling aanduidt in nauwe betrekking staat met de gebruikte uitdrukking voor den vogel : in het meerendeel der Romaansche talen, (het Grieksch, het Latijn, het Fransch, het Engelsch), het Sanskrit, het Grieksch, het Perzisch en in het Arabisch namelijk. Dit schijnt moeten toegeschreven te worden aan het feit, dat het trekken der vogels het veranderen der jaargetijden aankondigde, en dat, volgens een zeer verspreid bijgeloof, hun gefluit of gekras op regen roept. Voor de Grieken verstaan de vogels, daar zij bij de goden woonden, veel sneller dan de menschen den wil dezer goden (1).

Het baart dan ook geen verwondering, dat dit vermogen om de toekomst te voorspellen geleid heeft, zooals M. Lévy-Bruhl het opmerkt, tot het vereeren der vogels (2), zooals dit het geval was bij de Dayaks in Borneo, of zelfs tot den cultus hunner stem zooals bij de Kelten. Op Timor zegt men, dat de vogels de incarnatie der dooden zijn (3).

Opmerkenswaard is het wel, dat het voorspellen der toekomst uit de vlucht der vogels, bijna totaal onbekend was gedurende de Middeleeuwen, ten minste in Frankrijk.

De raaf vervulde bijna overal de rol van voorspeller. M. S. Reinach citeert twee beeldhouwwerken, waarbij haar godsdienstige beteekenis klaarblijkend is. Het eerste is het halfverheven beeldwerk van Compiègne, dat ons een man tot aan het middel voorstelt, aan wiens ooren twee raven schijnen te spreken ; het tweede is het halfverheven beeldwerk dat ontdekt werd in Lotharingen en ons den naam

(1) EURIPIDES naar PLUTARCUS, *sollert. anim.* 22 PORPHYRE, *de abstin*, III, 5.

(2) *La mentalité primitive*, blz. 134.

(3) KRUYT. *De Timoreezen*. Bijdr. T. L. en V. 1923, blz. 29.

deed kennen van den god met den hamer en van zijn bijzitter in den raad. Onder dit goddelijk paar werd een raaf afgebeeld, die een volledig register der grafzuil inschrijft, wat een onwraakbaar bewijs is, van haar heilig karakter (1).

Wodan werd steeds vergezeld door twee raven, die hem alle gebeurtenissen mededeelden, en in menig volksverhaal weet de raaf vele dingen en is zij dikwijls de nieuwsbode of de geleidster der reizigers ; ook was het in de Edda een uitstekend teeken, gevolgd te zijn door een of door twee raven (2). Bij de IJslanders wordt de raaf heden ten dage nog steeds beschouwd als een dier, dat de toekomst en dikwijls den dood voorspelt.

Naar Festus was de raaf, vóór den pauw, toegewijd aan Juno en in den beginne was zij het ook aan Apollo ; de dichters heeten haar dikwijls de vogel van Phœbus, zijn slaaf, de vogel van Delphi, de gezellin der drievoeten (3).

Zij komt soms voor als een goed voorspellenden vogel bij de Chaldeeërs (4), over 't algemeen sympathiek bij de Chineezen, doch bijna altijd slecht bij de Grieken ; in de « vogels » van Aristophanus lezen wij nochtans dat de mannen van Athene zwoeren bij de raaf en bij Zeus.

Te Rome waren de raven dikwijls de voorboden van een naderend onheil (5) ; aan den anderen kant bekrachtigden een raaf die rechts en een kraai die links vloog, wat men zinnens was te doen (6). Dit wordt nauwkeuriger omschreven door Psellus wanneer deze zegt dat, wanneer we uitgaan om te werken, het gekras eener raaf achter ons of dit eener kraai vóór ons hooren, dit vrees en moeilijkheden bij ons werk voorspelt ; een voorbijtrekkende kras-

(1) *Op. cit.*, blz. 75.

(2) GRIMM. *Deutsche Myth.* 651. *Sigurdhardwika,* 20.

(3) BOUCHÉ LECLERCQ. *Hist. de la Divination,* I, blz. 126 en 133.

(4) JASTROW. *Die Religion Babyloniens,* II, blz. 809. FRANK. *Studien zur babyl. Religion,* I, blz. 248. HUNGER. *Babylonische Tieromina,* blz. 34.

(5) VALERE MAXIME. I. ch. 4, OVIDIUS. *Métam.* 2. 531-632. APOLLODORE. *Bibl.* 3. 10, 3, HYGIN. *Fab.* 20.

(6) CICERO. *Divination* XXXIX.

sende raaf links of een kraai in hetzelfde geval rechts, schenken daarentegen hoop en vertrouwen (1). In elk geval heeft de raaf een groote rol gespeeld in de Grieksche en de Romeinsche wichelarij ; bijzondere auguren hielden zich bezig met hun geschreeuw na te gaan (2). De Heilige Augustinus heette de raven duivelsche dieren (deze gedachte leeft nog steeds voort in Frankrijk en in Finland), terwijl zij in het Mithraïsme de voorboden der zon waren.

Bijna overal werd de raaf beschouwd als een voorteeken des doods (men zegt dat zij den dood ruikt), vooral wanneer zij zich komt nederzetten nabij of op het huis waar een zieke is. Deze gedachte noteerden wij te Brussel en in Wallonië. In Egypte daarentegen bracht een krassende raaf op het terras van het huis, goed nieuws. Om te zeggen dat iemand sterft gebruiken de Arabieren nochtans de uitdrukking : zijn raaf gaat vliegen ; deze vogel voorspelt de dood of ook nog de scheiding van vrienden of verliefden (3).

Te Brussel, en eveneens in Bohemen (4), gelooft men eveneens, dat, wanneer men op reis is, het een goed teeken is kraaien aan zijn rechterkant te zien vliegen, ze aan den linkerkant zien is slecht.

In Hoog-Bretagne is het gekras der kraai een voorteeken des doods ; indien zij zich driemaal laat hooren is het een man die sterven zal, is het slechts tweemaal dan zal het een vrouw zijn (5).

Eertijds voorspelden de raven in Frankrijk, Engeland, Letland en elders, allerlei soorten van rampen : pest, oorlog, hongersnood, overstrooming, enz... In Zwitserland kondigen zij daarbij nog gevechten en twist aan.

---

(1) *Peri ômoplatoskopias*, enz. § 2.

(2) Bouché Leclercq. *Hist. de la Divination*, 1, blz. 133.

(3) Wellhausen. *Skizzen und Vorarbeiten*, afl. III, blz. 149.

(4) Grohmann. *Aberglauben aus Böhmen*, blz. 446.

(5) P. Sébillot. *Superstitions de la Haute Bretagne*, Rev. Trad. pop. VII, blz. 99.

De kraaien (die in de klassieke Oudheid dikwijls antithesis vormen met de raven) spelen een groote rol in het bijgeloof der inwoners van het eiland Soemba (Oost-indische Archipel), vooral wanneer zij een tocht ondernemen om menschenhoofden af te snijden. Indien zij, op weg zijnde, een vlucht kraaien bemerken die beginnen te krassen, dan beschouwen de jagers dit als een aanmoediging ; zwijgen zij echter, dan is dit echter een teeken dat de onderneming geen goeden uitslag zal opleveren en de mannen keeren opnieuw huiswaarts. Indien 's nachts een kraai in een dorp komt krassen, beteekent dit dat men op zijn hoede moet zijn, want de vijand bereidt in dit geval een aanval voor. Indien een raaf gedurende den dag nabij een huis krast, is dit een teeken dat de eigenaar weldra zal sterven (1); op Timor zegt men, dat de kraai de door God uit den hemel gezonden bode was om de aarde bewoonbaar te maken (2). In Oud Indië wees de eerste vlucht kraaien het punt aan, vanwaar de toekomende bruidegom zou komen (3).

In de beboschte streken van België meent men, dat de raaf de ziel is van een verdoemde die komt den spot drijven met de jagers, ofwel een toovenaar die deze gedaante aannam. Dit bijgeloof herinnert ons aan dit in het land van Wales (4). Te Kortrijk-Dutsel, evenals te Godarville en in Zwitserland, werd de rol der raven zeer verkleind, zoodat zij nu nog slechts voorboden van regen zijn, wanneer zij vliegen en krassen. In Griekenland voorspelden zij dikwijls mooi weder.

De duif was in Babylonië een zinnebeeld van Istar, de godin der geboorten ; zij was een heilige vogel voor Pheniciërs en Philistijnen. In Griekenland schijnt zij een beschermend dier geweest te zijn. In het VI[de] boek van

(1) KRUYT. *De Soembaneezen.* Bijdr. T. L. en V. 1922, blz. 558 en 559.

(2) KRUYT. *De Timoreezen.* Bijdr. T. L. en V. 1923, blz. 420.

(3) VICTOR HENRY. *La magie dans l'Inde antique,* blz. 65.

(4) PATON. *Spiritism and the cult of the Dead,* blz. 96.

Aeneïs wordt Aeneas, zoon der godin-duif, door twee duiven geleid. Naar de meening van Salomon Reinach zou de naam « duiven », waarmede de priesteressen van Dodona bestempeld werden, een vroegeren totemistischen eeredienst aangeduid hebben, waarvan deze dieren het voorwerp waren (1).

In algemeenen regel voorspelt een vogel ongeluk wanneer hij een huis binnenvliegt ; de duif is echter een uitzondering, daar zij eerder een gunstig voorteeken is, ten minste volgens het Brusselsch bijgeloof.

In onze streken wordt de duif, samen met ooievaar en zwaluw, een zielvogel geheeten en voorspelt geluk. Hierbij kunnen wij het volgend Russisch bijgeloof vergelijken nl., dat de zieltjes der ongedoopte kinderen veranderen in duiven, die het doopsel vragen. Volgens een Arabische overlevering zou de profeet gezegd hebben : « Onderhoudt duiven in uw woningen ; zij keeren de aandacht der geniën van uw kinderen af » ; hun rol van voorspellers is zeer belangrijk bij de Arabieren (2).

In Ierland en in Klein-Azië brengen de duiven ongeluk en sterfte bij (3).

De hen. Te Geldenaken zegt men, dat men, wanneer men op reis zijnde een zwarte hen ontmoet, zijn weg niet moet voortzetten daar zij een ongeluksbode is (4). In een fabliau uit de Middeleeuwen is het het ontmoeten van een gepluimde hen, dat een slecht voorteeken is (5).

De *zwaluw* brengt geluk bij aan het huis, waar zij haar nest bouwt en bij de Germanen reeds werd zij beschouwd als een goed voorteeken, waarschijnlijk omdat haar terugkomst het naderen van het goede jaargetijde aankondigde. Volgens Elien werd zij geheiligd door de

(1) *Orpheus*, blz. 136.

(2) DESPARMET. *Ethn. Trad. de la Mettida.* Bull. soc. géogr. d'Alger, 1913, blz. 214.

(3) THOMAS. *Animal superstitions.* Folklore 1901, blz. 190. MABEL PEACOCK. Folklore 1899, blz. 298.

(4) H. ROBEYNS. *Folklore Brabançon 1928*, blz. 326.

(5) SCHIAVO. *Fede e superstizione nell'antica poesia francese.* Zeitschrift für Romanische Philologie, 1893, blz. 110.

huisgoden. In Frankrijk en in Hongarië wordt zij soms de vogel van Onzen Lieven Heer geheeten, in het Zuiden van Tyrol werd zij toegewijd aan de Moeder Gods en de Arabieren noemen haar Paradijsvogel. In Duitschland bewaart haar nest het huis voor brand en in het land van Wales voorspelt een zwaluw die haar nest verlaat, dat een ongeluk op komst is (1). Zij staat bijlange echter zoo hoog niet aangeschreven in Ierland.

Een vliegende *leeuwerik* zien is te Brussel, evenals in Frankrijk, een zeer goed voorteeken, vooral wanneer hij fluit. Hoe hooger hij vliegt, hoe beter het voorteeken is.

In de Veda's reeds, is *de uil* de vogel die zich naar de verblijfplaats der goden begeeft en de bode der booze geesten (2) ; later werdt hij de bode van den god des doods (3). In Babylonië hadden sommige booze duivels een uilenkop (4). In Mexico was hij een bode van den god Mictlantecutli, die naar de hel vloog en er uit terugkeerde ; hij riep dezen die hem aangeduid werden (5) en hedendaags wordt in Indië nog gezegd, dat hij de priester der toovenaars is (6). Het schijnt tamelijk laattijdig geweest te zijn (alhoewel hij de vogel van Athene was en de tegenwoordigheid dezer godin deed kennen), dat hij door Grieken als een toekomst voorspellenden vogel beschouwd werd, (Menander spreekt er nochtans van) ; door de Romeinen daarentegen werd hij zeer geschuwd, en men vreesde hem eveneens in Oud-Mexico en in Peru, waar men geloofde dat het geschreeuw van den steenuil aankondigde, dat iemand ging sterven in het huis waarboven dit gebeurde (7). De groote uil wordt door de Mandanen en de Hidatsa (Sioux) beschouwd als een mysterieus wezen,

(1) E. Owen. *Welsh folk-lore,* blz. 330.

(2) Oldenberg. *La religion du Veda,* blz. 63 en 435.

(3) Paschatantra III. 15, 128, Hitopadesa IV, 47.

(4) Ch. F. Jean. *Le péché chez les Babyloniens et les Assyriens,* blz. 36.

(5) Sahagun. *Hist. des choses de la N^elle Espagne,* blz. 300.

(6) Gordon. *Journal of asiatic Society 1904,* blz. 2.

(7) Anoniem Jezuiet in *Tres relaciones,* blz. 198 ; Sahagun. *Op. cit.,* blz. 299.

waarmede zij spreken. Naar zij zeggen, voorspelt hij de toekomst. De Seminolen in Florida beschouwen het gekras van den uil over het algemeen als een slecht omen, dat echter nog slechter wordt wanneer men het belet (1).

Te Menangkabau (Sumatra) is de uil de bode die aan den mensch het uur van zijn dood voorspelt (2). Op Soemba beschouwt men hem als de verpersoonlijking der heksen en der weerwolven ; hij is de vogel van ziekte en dood (3) ; bij de Toradjas op Celebes is het een slecht teeken, wanneer de uil boven een huis komt schreeuwen, vooral wanneer hij slechts éénmaal schreeuwt ; alsdan spuwt men op een boomblad, dat daarna op den weg geworpen wordt (4) ; op Timor, evenals op Soemba, is de uil een booze geest of een weerwolf. Zoo men het gekras van dezen vogel achter zich hoort wanneer men ten oorlog of op jacht trekt, keert men altijd op zijn schreden terug (5). Bij de Dayaks in Borneo is het een goed teeken wanneer de kleine uil ten Oosten van het huis is, hij voorspelt echter ongeluk wanneer hij ten Westen is ; is hij in het veld, dan zal men geen goeden oogst hebben ; blijft hij lang op een huis, dan is dit een teeken des doods en het huis wordt verlaten (6).

Bij de Maori kondigt het gekras van een uil tijdens een vergadering, ongeluk aan, en bij de Tartaren en de Nubiërs veroorzaakt het geschreeuw van een kleinen uil ontzetting (7). In China wordt eveneens de dood aangekondigd door het akelig gekras van den uil (8), hij is de vogel met zeven hoofden die een zieke roept (9).

---

(1) DORSEY. *A Study of Siouan cults*, blz. 510.

(2) VANDER TOOREN. *Het animism bij de Menangkabauer*. Bijdr. T. L. en V. 1890, blz. 89.

(3) KRUYT. *De Soembaneezen*, blz. 559.

(4) KRUYT. *Measa. Bijdr.* T. L. en V. 1920, blz. 22.

(5) KRUYT. *De Timoreezen. Bijdr.* T. L. en V. 1923, blz. 419.

(6) MALLINCKRODT. *Ethn. mededeelingen*. Bijdr. T. L. en V. 1924, blz. 569.

(7) TYLOR. *Civilisation primitive*, I, blz. 140.

(8) ANDREE. *Ethnol. Paralelen*, blz. 14.

(9) P. D'ENJOY. *Le spiritisme en Chine*. Bull. de la S[te] d'Anthropologie, 1906, blz. 90.

Wuttke zegt dat het geroep van den uil : « huwig of Kuwit », in Duitschland verklaard wordt als « Komm mit » (kom mede). Dit schijnt echter een tamelijk recente aanpassing te zijn en niet een verklaring. Nochtans zijn de omina, die op een dusdanige gelijkvormigheid steunen, zeer talrijk. Te Saa (Melanesië) leeft aldus een kleine vogel die *wisi* roept d. w. z. *neen*. Wanneer een man op reis gaat en dezen kreet hoort, komt hij dikwijls terug, of wanneer hij mislukt denkt hij opnieuw aan dit fluiten (1).

Zoo een uil tegen het hoofd of den schouder van een persoon vliegt, is dit in het Groothertogdom Luxemburg een teeken dat deze mensch sterven zal (2).

In Hongarië wordt de uil « vogel des doods » geheeten (3). In Frankrijk is de uil (le chouan, zooals Ronsard hem noemt) een onheilspellenden vogel, net als in Peru en in Perzië, en wanneer de bewoners der Neder Pyreneeën zijn gekras hooren, werpen zij zout in het vuur als behoedmiddel tegen het ongeluk door dezen vogel voorspeld.

In Zwitserland is het geschreeuw van den uil een ongeluksteeken ; indien hij zich laat hooren naast een huis, is dit het teeken van dood voor een der inwoners of voor een kostbaar huisdier. Men beschouwt hem als een ziel, die door dit gekras waarschuwt voor een nakend ongeluk (4).

Voor enkele lieden van te lande in Frankrijk, is de komst van een uil een teeken van onvruchtbaarheid.

Ook in België is het gekras van den uil een slecht voorteeken, vooral wanneer deze vogel schreeuwt boven het huis.

In Klein Azië daarentegen beteekent een uil die schreeuwt : « Goed nieuws voor ons en een goede boodschap van u » (5).

---

(1) CODRINGTON. *The Melanesians*, blz. 221.

(2) J. HESS. *Luxemburger Volkskunde*, blz. 119.

(3) GUBERNATIS. *Zool. Myth.* II, blz. 244.

(4) Dr O. STOLL. *Zur Kenntnis der Zauberglaube in der Schweiz.* Jahrb. der geogr. ethn. Gesellsch. Zürich 1909, blz. 131-132.

(5) THOMAS. *Animal superstitions.* Folklore 1901, blz. 189.

De ekster is eveneens een slecht teeken voor de lieden der Brusselsche omgeving. Zoo zij 's morgens tweemaal haar spottende stem laat hooren is dit een teeken van slecht nieuws, betreffende het voorwerp waaraan men op dit oogenblik denkt. In Frankrijk voorspelt zij over het algemeen een ongeluk aan hem, die zich op reis begeeft (1). De ekster wordt dikwijls beschouwd als een vogel van den duivel, dienst doende als boodschapper van de toovenaars, die ten andere dikwijls deze gedaante aannemen. In Engeland, te Godarville en in de omgeving van Bordeaux, verschilt het voorspelde omen naargelang het getal eksters dat men ziet (2). In Ierland is het een slecht teeken wanneer men één ekster ziet ; om het te ontgaan ontbloot men het hoofd en spuwt men. Eksters die rond een huis vliegen, voorspellen in Duitschland twist en tweedracht ; in Zwitserand en in Pommeren voorspellen zij sterfte (3). In Hongarië is het een teeken dat er een gast zal komen, wanneer een ekster roept in de omgeving van het huis ; zet zij zich op het huis van een zieke, dan zal deze weldra genezen (4).

De ekster heeft zeer vele mythologische karaktertrekken gemeen met de raaf, en in de Veda's reeds werd zij als onheilspellend beschouwd.

Wat nu de huisdieren betreft, hebben wij eerst en vooral te spreken over het *paard*. Te Brussel zegt men, dat het een geluksteeken is 's morgens een bont of een wit paard te ontmoeten ; te Geldenaken zal men in dit geval iets vinden, zoo men aanstonds met den voet een kruis op den grond teekent ; in Duitschland daarentegen is het een slecht teeken, vooral bij het begin eener reis (5) ; te Parijs is een bont paard rechts slecht, terwijl het links uitstekend is. Te Brussel is het een der beste voorteekenen

---

(1) SÉBILLOT. *Folklore de la France,* deel III, 192.

(2) TH. DYER. *English Folklore*, blz. 81 en vgd. HAROU. *Mélanges de traditionnisme*, blz. 45. *La Renaissance provinciale*. Juni-Juli 1929, blz. 13.

(3) SLOET. *De Dieren*. blz. 232.

(4) H. VON WLISLOCKI. *Volksglaube der Magyaren*, blz. 75.

(5) WUTTKE. *Der deutsche Volksaberglaube*, 4de uitg. blz. 199.

die er bestaan, wanneer men eerst een wit paard en daarna een bultenaar ontmoet ; ofwel een wit paard, rood bekijken en daarna over zijn buik wrijven ; ziet men zeven witte paarden, dan zal men iets vinden.

Hoort men een paard hinniken (wat een goed voorteeken is), dan moet men het been opheffen om nieuws te ontvangen. Het is onnoodig te herhalen, dat het vinden van een hoefijzer te Brussel, evenals elders, een groot geluk beteekent.

Te Brussel is een paard slechts onheilspellend, wanneer het zwart is en driemaal hinnikt.

De Perzen beoefenden de hippomancie en 't was door het hinniken van zijn paard, dat Darius tot koning benoemd werd (1). Het Hindoesch heldendicht, de Ramayana, spreekt van een paard, dat door zijn tranen het nakend ongeluk van zijn meester voorspelt (2) en Suetonus zegt dat de paarden die door Cesar aan Mars toegewijd waren, enkele dagen vóór den dood van den keizer alle voedsel weigerden en overvloedig tranen stortten (3). Bij de Etrusken gaven de paarden eveneens dikwijls voorspellingen (4).

In de Noordsche mythologie hadden de goden buitengewoon krachtige paarden, waarvan er sommige als goddelijke wezens vereerd en misschien in de tempels bewaard werden. Tacitus zegt, dat men aandachtig hun gehinnik en hun adem gadesloeg, en dat de priesters hen beschouwden als de vertrouwelingen der goden (5). Dit gebruik bleef gedurende gansch de Middeleeuwen voortleven, zoowel bij de Slaven als bij de Germanen, (er wordt o. a. melding van gemaakt op het Concilie te Leptine (Henegouw) in 743 of 745) en nu nog kent het gemeenschappelijk bijgeloof der Algerianen aan het paard de kennis der toekomst toe.

De ezel is eerder een ongunstige verschijning.

---

(1) HERODOTUS, III, 84 en vgd. VALERIUS MAXIMUS. *Gedenkschr.* VII.

(2) *Ramayana.* VI. 75.

(3) CESAR, LXXXI.

(4) SERVIUS. *Aen.* III. 57.

(5) *Germ.* 10.

In België wordt overal gezegd, dat het een goed voorteeken is een kudde *schapen* te ontmoeten ; dit wijst vooral op een goed onthaal. In Duitschland en in Hongarië heerscht dezelfde opvatting ; in Frankrijk wordt dikwijls een onderscheid gemaakt : de ontmoeting is goed wanneer de kudde naar u toe komt, in het tegenovergestelde geval voorspelt zij echter moeilijkheden (1). Te Luik wordt gezegd dat een meisje, dat een kudde van negen schapen ontmoet, zal trouwen met den jongeling, die haar het eerst de hand zal geven (2).

In Babylonië was het een goed teeken, wanneer de schapen vroolijk huppelden ; het klagend geblaat daarentegen was eerder slecht (3). Hier is de analogie van simplistischen aard. Het lam, dat een zinnebeeld was van Christus, werd in het Christendom op een zeker oogenblik het voorwerp van een eeredienst en in de VII[de] eeuw moest de Kerk hem zelfs verbieden (4).

De *geit* voorspelt eveneens goed.

Varkens ontmoeten is integendeel altijd en bijna overal een slecht voorteeken ; te Brussel wijst het vooral op een slecht onthaal. Dezelfde gedachte heerscht in Engeland en in Schotland ; in Hongarië voorspelt het ontmoeten van een varken moeilijkheden. Bij de Joden (en bij al de Semieten) was het varken een onrein dier, dat noch gedood noch opgeëten mocht worden, het was onaantastbaar en M. S. Reinach veronderstelt, dat het eertijds misschien wel een totemistisch dier zou kunnen geweest zijn (5) ; het werd ten andere door sommige Semieten als heilig beschouwd, nl. door de Syriërs. Het kwam voor samen met verscheidene aardgodinnen : Demeter, Adonis en Aphrodite (6) en meer nog met Hekate en Persephone.

---

(1) de Giraldo. *Histoire des Sorciers*, blz. 231.

(2) Monseur. *Folklore wallon*, blz. 15.

(3) Jastrow. *Die Religion Babyloniens*, blz. 820.

(4) Menzel. *Symbolik* II, blz. 5.

(5) *Mythes, cultes et religions*, deel II, blz. 12 en vgd.

(6) Jevons. *Introduction to history of religion*, blz. 118 (voetnota). Lucien. *Dea Syria*. Rob. Smith. *Religion of the Semites*, blz. 273.

Het feit dat dit bijgeloof zoozeer verspreid is, zet er ons nochtans toe aan nog verder de oorzaak te zoeken. Laat ons, met betrekking tot dit onderwerp, er even aan herinneren, dat de Timoreezen het als een slecht voorteeken beschouwen een everzwijn te ontmoeten, wanneer zij zich op reis begeven (1). De Babyloniërs hadden verscheidene slechte omina betreffende de varkens (2) en door de hedendaagsche Egyptenaren wordt het varken nog steeds als een onheilspellend dier beschouwd.

In Esthonië nochtans is het ontmoeten van een varken gelukaanbrengend, somtijds ook in Duitschland en in Annam ; op de Hebriden is het varken slechts een goed voorteeken voor de familie Campbell (3).

Een hond die 's nachts huilt, voorspelt dat een zieke zal sterven. Dit bijgeloof bestaat sedert zeer lang en werd reeds opgeteekend door Virgilius en Pausanias, evenals in « les Evangiles des Quenouilles » uit de XV[de] eeuw (Brugge, omstreeks 1475). Het wordt aangenomen door de Joden en de Arabieren, door de Hindoes en door de Aïnos in Japan, door de inwoners van Tonkin en van den Oostindischen Archipel, enz. De Chineezen zeggen dat de regeering in uitersten nood verkeert, wanneer de honden huilen.

In de eerste tijden werd de hond beschouwd als een lid van den stam en daarom moest hij de dooden verslinden; dit gebruik bestaat nog bij de Mongolen uit het Noorden en bestond vroeger bij de Parthen, de Hyrcaniërs en de Perzen (4). Bij de Slaven, evenals bij de Perziërs, was een hond noodig om de ziel van den overledene over te nemen of, naar een latere opvatting, om haar naar de andere wereld te vergezellen (5) ; volgens het Hollandsch bijgeloof zijn het de zielen der voorouders, die de oorzaak zijn van

---

(1) KRUYT. *De Timoreezen*, Bijdr. T. L. en V. 1923, blz. 434.

(2) JASTROW. *Die Religion Babyloniens* II, blz. 821.

(3) GOODRICH FREER. *More folklore from the Hebrides*. Folklore 1902, blz. 49.

(4) JEVONS. *Op. cit.*, blz. 203.

(5) PATON. *Spiritism and the cult of the dead*, blz. 124. HOPKINS. *Religions*, blz. 145.

het huilen der honden wanneer er iemand op sterven ligt, want zij komen alsdan den stervende halen (1).

Aan den anderen kant werd de hond, om reden van zijn fijnen reuk en scherp gehoor, door Babyloniërs en Assyriërs beschouwd als aanduider der toekomende gebeurtenissen ; zijn handelwijze en zijn geblaf dienden als verwittiging der meest verscheidene voorvallen (2). Een zwarte hond die een huis binnenkwam, was een slecht voorteeken te Rome (ook nu nog in Annam) (3) ; te Rome en in Griekenland aanzag men de honden als schandelijke dieren. Evenals door het gehuil van den hond bij ons, wordt bij de Koeboes op Sumatra een sterfgeval voorspeld door een soort aap (Siemang), wanneer deze zich 's nachts laat hooren (4).

Te Brussel gelooft men, evenals in Wallonië en in het Zuiden van Frankrijk, dat een zwarte *kat* die in een huis komt, er het geluk aanbrengt ; te Parijs zegt men dat alsdan een lid der familie zal sterven. Ronsard schreef dat « bon signe s'estoit quand un chat blanc son maistre reflatoit ». In Auxois daarentegen brengt een zwarte kat ongeluk aan het huis, waarin zij binnenkomt (5). In de Brusselsche omgeving is het een goed teeken, 's morgens een zwarte kat te zien (op voorwaarde soms van terug naar huis te gaan) en te Brussel, te Parijs, in de Vogeezen en in het Zuid-Westen van Frankrijk is het een slecht teeken op den staart van een kat te trappen, daar deze u al blazende vervloekt. Een zwarte kat vóór een kerk zien zitten, beteekent dat men in de gevangenis zal geworpen worden. In Duitschland, Nederland en Hongarië is een kat, en vooral een zwarte kat die over de straat loopt, een onge-

---

(1) H. GROLMAN. *Volksgebruiken in Nederland*. Tijdschrift van het Nederl. Aardrijkskundig Genootschap, 1923, blz. 363.

(2) JASTROW. *Op. cit.* II. 788. BOISSIER. *Choix de textes*, blz. 31 en vgd.

(3) TERENTIUS. *Phormion* v. 705. DUMOUTIER. *Folklore Sino-annamite*. Revue Indo-Chinoise, 1907, blz. 852.

(4) VAN DONGEN. *De Koeboes*. Bijdr. T. L. en V., 1910, blz. 212.

(5) SÉBILLOT. *Folklore de la France*, deel III, blz. 100.

luksteeken (1) ; in dit laatste land zegt men eveneens dat een jong meisje dat de katten niet goed voedt, nooit een goed huwelijk zal aangaan (2). In het Bourboneesche, in Duitschland en in Japan is het onheilbrengend een kat te dooden (3). Ontelbaar zijn in Engeland de bijgeloovigheden die betrekking hebben op de katten (4) ; zoo hebben de zeelieden bv. een groot vertrouwen in het vermogen dat de kat bezit om wind doen op te staan, en zij zeggen dat de kat gewoonlijk den wind in haar staart draagt. Dit is misschien in verband te brengen met een ander vooroordeel, dat zegt dat het voor veel visschers een slecht teeken is vóór de inscheping een kat te ontmoeten (5). Op de Hebriden is de kat slecht, uitgenomen voor sommige familiën (Mac Intosh. Macpherson, enz.) (6).

De kat is slechts van geringe beteekenis in de Arische mythologie (in Germaansche godsdiensten was zij toegewijd aan Freya) ; het is slechts in den Egyptischen godsdienst, vooral te Bubastis, dat zij een voorname rol speelt ; nu nog voorspelt zij, in Mohammedaansch Egypte, geluk aan het huis waarin zij haar intrek neemt.

Te Brussel, in Frankrijk, in Engeland en in Griekenland is de *krekel* een welkome gast die den haard beschermt ; hij brengt geluk bij.

Een Lievenheersbeestje in een huis wordt te Brussel beschouwd als een goed voorteeken. Dit is waarschijnlijk te danken aan zijn volksnamen : Bête à Bon Dieu in het Fransch, en lievenheers- of lievevrouwsbeestje in het Vlaamsch en in het Waalsch (petite bête de la Vierge).

Hierbij moeten we voegen dat te Nijvel en in andere Waalsche streken, evenals in Frankrijk en in Lithauen,

---

(1) WUTTKE. *Op. cit.*, blz. 200. H. VAN WHISLOCKI. *Volksglaube der Magyaren*, blz. 71. TUINMAN. *Nederduitsche Spreekwoorden*, blz. 14.

(2) SLOET. *Die dieren in het Germaansch Volksgeloof*, blz. 2.

(3) F. PEROT. *Folklore bourbonnais*, blz. 35.

(4) TH. DYER. *English Folklore*, blz. 106-111.

(5) SÉBILLOT. *Folklore des pêcheurs*, blz. 186.

(6) GOODRICH FREER. *More Folklore from the Hebrides*. Folklore 1902, blz. 49.

het wegvliegend lievenheersbeestje de streek aanduidt waar een meisje zal trouwen ; in Henegouwen krijgt hij, die een lievenheersbeestje doodt, een ettergezwel. Deze daad wordt echter in Wallonië algemeen beschouwd als een voorteeken van regen of ten minste als een voorspelling van het weder.

In Vlaanderen en in Wallonië bedreigt men het lievenheersbeestje, zoo het niet doet wat men verlangt ; te Linden spreken de kinderen het aan als volgt : Lieve Vrouwke, geef mij die olie of smout, of ik doe uw vader en moeder dood.

In Duitschland brengt het lievenheersbeestje geluk aan, zoo het zich op de kleederen komt zetten ; men mag het niet wegjagen, doch zachtjes op het gras neerzetten. Het wordt beschouwd als een voorbode der Lente en werd daarom in verband gebracht met de godin Freya (1). In de Ardennen bedreigt men het met den dood, zoo het weldra geen goed weder voorspelt (2).

Onder al de insecten, heeft de *spin* echter aanleiding gegeven tot het grootste aantal omineuze gezegden. Plinius spreekt over de voorteekenen die door de spinnen gegeven worden, doch deze zijn eerder van natuurkundigen aard : wanneer het water hoog zal wassen, plaatsen zij hun web op een verheven punt. Bij kalm weder rusten zij ; is het nevelachtig, dan beginnen zij te weven (3).

Te Brussel zegt men :

Araignée du matin, grand chagrin,
Araignée du soir, bon espoir.

Het rijm schijnt hier een gewichtige rol gespeeld te hebben, zooals ten andere in vele andere spreuken. Te Brussel zegt men om diezelfde reden eveneens :

Araignée du matin
Apporte bonheur et gain

en te Nijvel :

Araignée de neuf heures
Grand malheur.

---

(1) SLOET. *De dieren*, blz. 394.

(2) L. BANNEUX. *L'Ardenne superstitieuse*, blz. 35 en vgd.

(3) *Hist. nat.* Boek XI.

M. Teirlinck geeft ons den volgenden Vlaamschen tekst hiervan, gehoord in de Brusselsche omgeving :

Des morgens druk
Des middags geluk
Des avonds min
Zit in de spinnekop in (1).

's Morgens een spin zien beteekent te Denderleeuw dat er nieuws op komst is ; een spin die naar u toekomt beteekent dat men u lastert (2).

Zoo men 's morgens een spin doodt is dit te Bergen een voorteeken van geld.

Algemeen wordt aangenomen, dat een spin die over de kleederen loopt, geluk voorspelt ; deze meening bestond reeds in Frankrijk tijdens de XV^de^ eeuw. Te Parijs en in de Hooge Vogeezen is de hooiwagen alleen een teeken van geluk (3). In Frankrijk wordt de zwarte spin dikwijls als een teeken des doods beschouwd (4). De inwoners van Tonkin beschouwen de zwarte spin als een onheilspellend teeken, de witte als een goed (5).

In het Bourboneesche voorspelt het zien van drie spinnen samen, een mooien dag (6).

De varianten zijn ontelbaar : in Duitschland, zooals ten andere in de omgeving van Brussel, gelooft men dat de spinnen geluk voorspellen zoo zij 's morgens over iemand kruipen en dat een huis, waarin zij hun webben spannen, gevrijwaard is tegen menig ongeluk.

In het Erzgebirge zegt men, dat een spin die op iemand kruipt hem geluk aanbrengt, kruipt ze van hem af dan is het ongeluk (7).

Een spin doodtrappen veroorzaakt regen, wordt in Engeland beweerd.

---

(1) Volkskunde 1896-97, blz. 235.

(2) De Cock. Volkskunde 1896-97, blz. 238.

(3) Sauvé. *Le Folklore des Hautes Vosges*, blz. 315.

(4) Rolland. *Faune populaire*, blz. 241.

(5) Dumoutier. *Essai sur les Tonkinois*. Revue Indo-Chinoise 1908, blz. 209.

(6) Perot. *Op. cit.*, blz. 12.

(7) Wuttke. *Op. cit.*, blz. 206.

Een spin dooden beteekent in Engeland en in Duitschland ongeluk, haar laten leven brengt geluk aan. Dikwijls voorspelt zij dat men geld zal ontvangen (1). In Turkije is de spin steeds een goed voorteeken (2). In Japan brengt een spin die men 's morgens ziet geluk aan, 's nachts daarentegen wordt ze gedood. Bij de Toradjas op het eiland Celebes is het *measa*, wanneer een spin haar web boven een slapende weeft d. i. de slaper zal sterven ; hetzelfde is waar zoo zij recht vóór een persoon nederdaalt (3).

Het bijgeloof hieromtrent is in Rusland zeer verscheiden. In sommige streken wordt de spin als onrein beschouwd en veertig zonden worden daarom vergeven aan den persoon, die zulk een insect met den kleinen vinger doodt. Op andere plaatsen is het dooden van een spin zonde (4). De Tsiganen zeggen, dat de morgendspin de adem is van een boos mensch en zij vertrappen het dier, deze van 's avonds is de adem van een kind zonder moeder (5).

Zelfs bij de Roodhuiden bestaat een dergelijk bijgeloof, doch het is mogelijk dat dit door de Europeanen ingevoerd werd. De Mohicanen raden aan, de spinnen niet te dooden, daar zij goed nieuws brengen. Zij zeggen ook van blijven stil te staan en een wensch te uiten, als men een spin haar web ziet weven. Dit is een gunstig teeken (6). Wat M. Dorsey over de Sioux (Tetonen) mededeelt, schijnt meer autochtoon te zijn. Deze Indianen dooden de grijze spinnen en ook deze met gele pooten, doch zij zeggen hun : « Grootvader spin, het zijn de lieden des donders die u dooden ». Het verband schijnt hier van totemistischen aard te zijn (7). Voor de Osagen is de spin het zinnebeeld des levens (8).

---

(1) DYER. *Op. cit.*, blz. 132. GRIMM. *Deutsche Myth.* LXX.

(2) OSMAN BEY. *Les Imans et les Derviches*, blz. 138.

(3) KRUYT. *Measa*. Bijdr. T. L. en V., 1920 ; blz. 42-43.

(4) JANSCHAL en THOMAS. *Animal folklore*. Man 1905, nr 11.

(5) H. VON WLISLOCKI. *Volksglaube und religiöser Brauch der Zigeuner*, blz. 49.

(6) *Mohegan Medicinal practice*. SMITHS. Instit. 1925-26, blz. 272

(7) *A Study of Siouan cults*, blz. 479.

(8) LA FLECHE. *The Osage tribe*, blz. 102.

De voorspelling der toekomst bij middel van de spinnen was een der meest gebruikte werkwijzen in Oud-Peru (1).

Wat den oorsprong van het voorspellingsvermogen der spinnen betreft, schijnt het me tamelijk moeilijk een hypothese vooruit te zetten. Op Nias neemt een der zielen van een afgestorven persoon de gedaante aan van een kleine spin, die gehuisvest wordt in het beeld van den overledene (2) ; dit is een vingerwijzing van animistischen aard ; rechtstreekscher analogisch nog is het bijgeloof dat heerscht in Herzegowina, nl. dat, zoo de spinnen verscheidene webben in een huis weven, dit huis zal ontvolkt worden, de familie zal ofwel sterven ofwel uitwijken (3). Het is inderdaad een feit dat een huis, waarin de spinnen veel webben weven, meestal onbewoond is. Dezelfde gedachte dient tot grondslag aan dit ander Parijsisch bijgeloof, dat spinnewebben in de kamer van een jong meisje voorspellen dat zij niet zal trouwen.

GEWAARWORDINGEN EN BEWEGINGEN.

Het karakteristiekste der omina van dit type is het niezen. In een zijner mooie studies, heeft M. Pierre Saintyves gewezen op den animistischen oorsprong der verschillende begroetingen die deze daad vergezellen : vertrek of terugkomst der ziel (Guyana, Melanesië, Nieuw-Zeeland, enz.), het feit dat iemand van den niezer gesproken heeft (Amerika, Japan), tegenwoordigheid of werking van den beschermgeest (Zoeloes, Galelareezen van den Oost-indischen Archipel), bezetenheid van een geest (Hebreeuwen, Grieken, Engelschen, enz.) (4).

Krachtens de opvatting dat het niezen de tegenwoordigheid en de onderlinge betrekking der geesten aanduidt, zagen de Grieken hierin een bewijs van toestemming in liefdesaanzoeken. Te Brussel wordt nog gezegd

---

(1) VILLAGOMES. *Exortaciones e instruccion*, enz. Kap. 43. FL. MORTIER en P. MINNAERT. *La religion du Perou ancien*, blz. 9.

(2) RAFFARD. *Op. cit.*, blz. 577 en 584.

(3) BJELSKOSITCHE. *Animal folklore*. Man, 1904, blz. 88.

(4) *L'Eternuement et le baillement*, blz. 10 en vgd.

dat het niezen de waarheid bekrachtigt van hetgeen er gezegd werd. Hetzelfde bijgeloof heb ik eertijds genoteerd te Assche, te Vissenaken, te Linden en te Edingen. In het Vlaamsch zegt men « 't es waar, 't es beniesd » (1). Homeros zegde dit reeds (2).

Wanneer iemand in Duitschland al tellende niest, is dit een teeken dat de rekening juist is (3).

Niest iemand, dan zal zijn wensch zich verwezenlijken ; daarom zegt men tegen den niezer : « à vos souhaits ». (naar uw wensch).

Hierboven zegden we reeds, dat het niezen soms beteekent dat men spreekt van hem die niest ; zoo in Japan iemand éénmaal niest, is dit een teeken dat men goed van hem zegt ; niest hij tweemaal, dan lastert men hem ; driemaal, dan zal hij een verkoudheid opdoen (4).

Dezelfde omineuze beteekenis wordt toegeschreven aan het fluiten der ooren ; in het linkeroor beteekent dit bijna overal dat men kwaad spreekt, in het rechteroor daarentegen goed : *Hoe rechter hoe slechter, hoe linker hoe flinker* (Frankrijk, Engeland, Griekenland, Japan, Roodhuiden en vooral te Rome (5). In het Mentoneesche, te Godarville en in de Ardennen wordt gezegd, dat men, wanneer het linkeroor fluit, moet op den kleinen vinger bijten om den kwaadspreker te straffen, daar deze alsdan op zijn tong zal bijten (6). In Wallonië en te Brussel heeft men dezelfde overlevering bewaard. Te Nijvel en te Brussel wordt eveneens gezegd, dat, wanneer men het alphabet opzegt terwijl het oor fluit, de letter waaraan men zal gekomen zijn als het fluiten ophoudt, de eerste is van den naam van den persoon die van u spreekt (7). Volgens den Fal-

(1) *Brabantsche Folklore*, 1925, blz. 155.

(2) *Od.* XVII. 539 en vgd.

(3) Grimm. *Op. cit.* LXXVII. 266.

(4) W. E. Griffith. *Japan*, blz. 187.

(5) Lucien. *Dial. meritrix* 9. 2. Marcus Aurelius. *Brieven* II. 5. Plinius. *Hist. nat.* XXVIII. 5.

(6) Andrews. *Traditions du Mentonnais.* Rev. Trad. popul. IX, blz. 258. Harou. *Mélanges de Traditionnisme*, blz. 23. J. Bannerux. *L'Ardenne superstitieuse*, blz. 59.

(7) Colson. *Présages populaires*, Wallonia, blz. 86.

Nameh (Turk) verschilt de beteekenis van het fluiten der ooren, naargelang den dag waarop het geschiedt.

Bij deze verschijnselen, en in vele andere gevallen, is de rechterkant gewoonlijk gunstig, de linkerkant ongunstig (1) ; zoo is het eveneens gevaarlijk met het linkerbeen eerst het bed uit te stappen of eerst de linkerbroekspijp aan te trekken (Enkele parisiennes beweren het tegenovergestelde). De Zwitsers kennen deze voorteekenen evenals wij. Te Brussel wordt eveneens verteld, dat men bij het te biechten gaan niet eerst mag neerknielen met de linkerknie, want in dit geval zou men de absolutie niet ontvangen.

Vooral echter met betrekking tot de vlucht der vogels, spelen de rechter- en de linkerkant een belangrijke rol. Tylor citeert het geval der Maori, der Kalmukken, der Negers van Oud-Calabar, enz. Wij hebben hierboven reeds andere voorbeelden gegeven, zelfs uit onze streken (2) en deze gedachte bestond reeds in Babylonië (3). Dezelfde opvatting vinden we nog wat de visschen betreft, die uit het water springen (4).

Hetzelfde is waar voor het kittelen van den palm der hand.

Te Brussel, evenals in Corwales, in Griekenland en in Japan, beteekenen kittelingen in de rechterhand dat men zal geld ontvangen ; kittelingen in de linkerhand, dat men er zal moeten geven (te Antwerpen zegt men, naar een oude overlevering, dat men alsdan zal slagen krijgen). De Mohicanen en de bewoners der Hebriden gaven dit een andere beteekenis : volgens hen beteekent het kittelen van den palm der rechterhand, dat men de hand zal geven aan een vreemdeling, der linkerhand daarentegen dat men een geschenk zal ontvangen (5).

---

(1) Herinneren wij hier terloops aan het feit, dat de Egyptenaren meenden dat de levensadem langs het rechteroor en de adem der dood langs het linkeroor binnenkwam. (CUMSTON, *Histoire de la Médecine,* blz. 51).

(2) TYLOR. *Civil. primitive,* blz. 140-141.

(3) JASTROW. *Op. cit., deel* II, blz. 243.

(4) LOEB. *Mentawei religious cult,* blz. 244.

(5) *Mohegan medicinal practices,* op. cit., blz. 273. GOODRICH FREER. *More folklore from the Hebrides.* Folklore 1902, blz. 50.

Te Perwez (Brabant) zal men geld ontvangen zoo de palm der hand kittelt ; geld geven, indien het de rug der hand is.

Vooral de Kwakiutl uit het N. W. van Amerika hebben een groote verzameling dezer omina bijeengebracht: zoo het ooglid trekt zal het regenen, zoo een teen trekt is er een reiziger op komst, is het de onderlip van een zeejager dan zal hij alle soorten van voedsel moeten eten, want dan trekt de plaats waar het vet moet loopen, en nog vele andere (1). De Seminolen uit Florida zeggen, dat een bevend oog tranen voorspelt ; is het de mond dan zal er den persoon iets slechts overkomen, er spreekt iemand kwaad van hem of er is een feest op handen (2). Zoo de rechterhand jeukt, is dit bij de Sioux een teeken dat men iemand zal slaan of dat men zich zal kwaad maken.

Even beteekenisvol is het bijgeloof der Peuls in West-Soedan en dit der negers op Jamaïca ; volgens hen voorspellen jeukingen aan de zool van den voet dat men op reis zal gaan of een paar schoenen zal krijgen (3).

Kittelingen aan den neus voorspellen te Brussel dat ge op een avondmaal zult uitgenoodigd worden, ofwel dat een oude heer verlangt u te omhelzen. Te Nijvel is het een teeken dat men zal trouwen, te Perwez voorspelt het de aankomst van een vreemdeling en in enkele dorpen uit de Ardennen, dat uw vrijer met een andere staat te minnekoozen. In Savoie zegt men ook tegen een man wiens neus jeukt, dat een oude vrouw hem gaarne ziet.

Te Brussel en te Antwerpen voorspellen kittelingen aan aars of neus, dat de boter zal afslaan.

Koude handen of een koud neusken beteekenen standvastigheid in liefde.

Zoo een meisje de vingerleden doet kraken te Brussel en in Wallonie, zegt men dat zij zooveel vrijers zal hebben als het gekraak zich malen herhaalt (4).

---

(1) BOAS. *Ethnology of the Kwakiutl*, blz. 605.

(2) SWANTON. *Early history of the Creek Indians*, blz. 383.

(3) DELAFOSSE. *Croyances du Soudan Occidental*. Rev. d'ethnographie, 1910. blz. 100. Zonder naam. *Folklore of the negroes of Jamaica*, Folklore, 1905, blz. 69.

(4) MONSEUR. *Folklore wallon*, blz. 32.

De geschiedenis en de ethnografie geven ons andere, zeer verschillende feiten, doch met een gelijkvormig karakter.

Op de eilanden Banks bestaat een waarzeggersmethode genoemd *So ilo*, die gebruikt wordt om te weten waar een verloren persoon of zaak zich bevind, wie de dief is, of een vriend dood of levend is. Men moet de handen boven het hoofd steken en tegen elkaar wrijven, terwijl men een tooverzang zingt om den geest te roepen. Het antwoord wordt gegeven door het kraken der gewrichten ; zoo er sprake is van leven of dood, leeft de mensch nog indien de duim of de schouders kraken ; zijn het de ellebogen, dan is de man dood. Zoo een man niest doet hij *so ilo*, om te weten wie hem verwenscht ; hij draait de vuisten en stelt de vraag, waarop hem dan het antwoord gegeven wordt wanneer hij zegt : Is het (naam) ? op het oogenblik dat zijn ellebogen kraken (1).

In Nieuw-Guinea voorziet men goed nieuws in geval de rechterschouder pijn doet, slecht nieuws zoo het de linkerschouder is (2).

In Peru, vóór de Spaansche verovering, speelden de trillingen van het oog een groote rol in de waarzeggerij ; de rechterkant beteekende geluk, terwijl de linkerkant ongunstig was (3).

Te Rome is het trillen van oog of wenkbrauw een teeken dat men weldra een kennis zal ontmoeten — een vijand voor het linkeroog, een vriend voor het rechteroog. Theocritus zinspeelt op dezelfde gedachte (4), die wij ook onder denzelfden vorm terugvinden op Lesbos (5).

De elleboog ergens tegen stooten beteekent te Brussel dat men een geschenk zal ontvangen, doch men moet er voor zorgen niet over de gekneusde plaats te wrijven. Sommigen zeggen dat dit alleen waar is voor den linker-

---

(1) CODRINGTON. *The Melanesians*, blz. 40 en 41.

(2) SELIGMAN. *Mel. of B. N. G.*, blz. 309.

(3) FL. MORTIER et P. MINNAERT. *La religion peruvienne*, blz. 9.

(4) III. 37.

(5) GEORGEAKIS en PINEAU. *Le folklore de Lesbos*, blz. 334.

elleboog. De rechterelleboog ergens tegenstooten voorspelt een beleediging, die zooveel te grooter zal zijn naarmate men meer wrijft ; om het kwaad te vermijden, moet men over het gewricht van den arm en van den voorarm wrijven (1).

De rechtervoet op den drempel van een woning zetten, brengt in Duitschland geluk bij (2), te Brussel gelooft men dat de linkervoet op de rail van een tram zetten, denzelfden uitslag oplevert. Is dit misschien een variante van de oorspronkelijke opvatting ? De drempel van het huis, die van groot belang is in de Duitsche, Engelsche, Nieuw-Grieksche en Hindoesche folklore, heeft bij ons geen beteekenis meer.

In België beteekenen de vlekken of witte puntjes op de nagels zonden ; zij voorspellen min of meer belangrijke gebeurtenissen, naargelang hun grootte. Te Luik zegt men dat elke vlek een leugen is, te Nijvel beteekent elk puntje bij een jong meisje een vroeger vrijer. Zoo de vlekken zwart zijn is dit een ongeluksteeken. We herinneren aan het feit dat de nagels bij de Mohammedanen, het toevluchtsoord der booze geesten zijn.

In Engeland en in Frankrijk daarentegen, voorspellen deze vlekken geschenken (3), in Duitschland en bij de negers van Jamaïca geluk, in Japan over 't algemeen iets goeds en vooral een nieuw kindje of ook nog vele kleederen (4).

Een persoon met van elkaar verwijderde tanden (dents de fortune) zal gelukkig zijn, vooral wat geldzaken aangaat. Op Lesbos zegt men, dat een vrouw met dit gebrek een rijk man zal huwen. In Turkije zegt men, dat een mensch met zulke tanden gewoonlijk hardvochtig is in zaken (5).

---

(1) LAPHIN. *Almanach belge,* 1927, 7bre.

(2) GRIMM. *Op. cit.* LXXXI, blz. 349.

(3) TH. DYER. *Op. cit.,* blz. 278.

(4) EHMANN. *Volksthümliche Vorstellungen in Japan.* Mitt. der deutschen Gesellschaft, aflev. LVII, blz. 321. TEN KATE. *Beiträge zur Kenntnis des Japanischen Volksglauben.* Anthropos 1912, blz. 397.

(5) DECOURDEMANCHE. *La littérature superstitieuse des Turcs* Rev. de l'Hist. des Religions, deel III, blz. 114.

De personen wier wenkbrauwen samenkomen zullen een gewelddadigen dood sterven volgens de Nijvelsche folklore. Te Brussel heeft dit geen onheilspellende beteekenis, doch men zegt dat het een teeken is van een jaloersch karakter.

Met den vinger toonen is onbeleefd ; eertijds was het een zeer gevaarlijke handelwijze, omdat men aldus de geesten beleedigde. Zoo werd er gezegd dat men een slag van de ijzeren hand der maan zou krijgen, in geval men er met den vinger naar wees (1).

De Duitschers zeggen dat men de zon noch de maan noch de sterren met den vinger mag aantoonen, want deze zou rotten of verstijven (2). De Schotsche visschers zijn verontwaardigd, wanneer iemand hen met den vinger wijst. Met den vinger naar den regenboog wijzen was in China, in de verwijderdste tijden reeds, een onheilspellende daad die wonden aan de hand veroorzaakte (3). De oude Peruanen zegden, dat, zoo men dit deed, het lichaam rotte van ettergezwellen of kanker (4) ; in het arrondissement Amiens zegt men dat de vinger zal afgesneden worden (5). Dit gebaar was verboden in Indië en in Griekenland (6). In Bohemen is de regenboog een ongeluksbode voor het huis waarboven hij zich bevindt (7). In België is de regenboog een goed teeken. Te Zoutleeuw noteerden wij nochtans dat hij drie dagen wind of drie dagen regen voorspelt.

Het is gevaarlijk over noodlottige zaken te spreken. Zoo men van den duivel (of van den wolf) spreekt, ziet men zijn staart en hoort men zijn beenderen rammelen. Een gedachte uitdrukken is reeds een begin van verwezenlijking ; vooral bij de oervolkeren had het woord een magische kracht.

---

(1) *Loquela*. IV. 95.

(2) GRIMM. *Op. cit.*, I, 445, 469. Wutthe § 11.

(3) H. GILES. *Religions of ancient China*, blz. 24.

(4) ANONIEM JEZUIET. *Tres relaciones*, blz. 198.

(5) CARNOY. *Romania*, VIII, 259.

(6) MANOU. IV. 59. DUCHESNE. *Melusine* 1884, blz. 41.

(7) GROHMANN. *Aberglaube aus Boehmen*, blz. 41.

Op reis gaande moet men niet spreken van ontsporing of van ergens blijven te steken. Om ratten en muizen aan te duiden gebruikt men in Vlaamsch-Brabant het woordje « vuiligheid. In Walloniё moet men vermijden het woordje « guigne » (pech) te gebruiken ; het is beter te zeggen « pas de chance ». In Brusselsche theaters vervangt men het door « cerise » en een ongelukkig speler is een « porte-cerise » (guigne : kriek, pech).

Vooral het wereldje der tooneelspelers is bijgeloovig in dit opzicht. In het stuk van Lena dat te New-York gespeeld werd, veranderde Sarah Bernhardt den naam Balfour in dezen van Ramsay, omdat zij dacht dat de lettergreep *four*, zelfs in het stuk haar nadeel zou kunnen berokkenen hebben (1). *Four* heeft vooral de beteekenis van een ledig theater.

Op het tooneel mag men te Brussel nooit het woordje *corde* uitspreken (men moet zeggen *fil*). Dit is wellicht een herinnering aan de uitdrukking « gens de sac et de corde » (galgebrokken), waarmede al de tooneelspelers vroeger aangeduid werden.

Dit verbod van sommige zaken met hun naam te noemen is zeer verspreid. Ziehier enkele voorbeelden. De Schotsche zeelieden moesten een mes « iets snijdends » noemen en een vos « een roode hond » (2) ; in plaats van kerk zegde men het « huis met de klokken » ; nog is het in Schotland zeer slecht de woorden : varken, minister, zalm, haas, konijn, rat, enz. uit te spreken (3). Uit bijgeloovige vreesachtigheid durfden de Bretanjers in de XVIII^de^ eeuw den salamander niet bij zijn naam noemen, wat in Languedoc eveneens het geval was voor de adder (4). De Zweedsche en IJslandsche visschers spreken den naam van den rob niet uit (5). In Pruisen en Lithauen, evenmin als

(1) *American notes and queries*, deel IV, blz. 53.

(2) CAMPBELL. *Superstitions of the Highlands*, blz. 239. MORAG CAMEROUN. *Highland Fisher folk*. Folklore 1903, blz. 304.

(3) W. GREGOR. *Folk-lore of the North East of Scotland*, blz. 199-201.

(4) SÉBILLOT. *Folklore de la France* III, blz. 267-8.

(5) SÉBILLOT. *Folklore des pêcheurs*, blz. 233-234.

in Sicilië ten andere, mag men den wolf niet bij zijn naam noemen doch wel « ongedierte », anders zou men door de weerwolven verscheurd worden (1). De Perzen vermeden zorgvuldig het gebruik van alle noodlottige uitdrukkingen, en, in plaats van te zeggen dat iemand dood was zegde men, dat hij hetgeen hem aan leven overbleef weggeschonken had (2) ; de inboorlingen van Siberië noemen de beer een kleine ouderling, de meester van het woud, de wijze, de geëerbiedigde. In den Oostindischen Archipel is het verboden den regen en nog vele andere zaken bij hun naam te noemen (3). In Engeland zou het woordje « water » door de brouwers uitgesproken, het brouwsel bederven. In Annam is het voornaamste middel om cholera te vermijden, van er niet van te spreken (4).

De Romeinsche priesters moesten eerder zwijgen, dan het noodlot aan te trekken door woorden met een ongunstige beteekenis, en de Romeinen veranderden de namen der Grieksche steden die in hun macht gevallen waren, wanneer deze in het Latijn onheilspellende klanken hadden (5).

Al wat hoogmoed of neerslachtigheid verwekt is uitteraard omineus ; aanmoedigende woorden voorspellen over het algemeen goed ; daarom zorgden de Romeinsche consuls er voor, aan het hoofd hunner manschappen een soldaat met gunstigen naam te plaatsen (6).

Hierdoor waagt men nochtans dikwijls « het lot te willen verleiden » en wordt dit daarom veelal als gevaarlijk beschouwd. Hoogmoedige woorden waren te Rome onheilspellend. Te Brussel meent men, aan iemand niet te mogen zeggen dat hij er goed uitziet, uit vrees dat hij ziek zou worden. Dit is ten andere het middel, dat door de heksen

---

(1) FRAZER. *Op. cit.*, blz. 395-396. GIUFFRIDA RUGGERI. *Atti della Societa Romana di Anthropologia*, deel VIII en IX.

(2) DUBEUX. *La Perse*, blz. 401.

(3) SKEAT. *Malay magic*, blz. 193.

(4) CADIÈRE. *Anthropos*, deel V, blz. 125.

(5) PLINIUS III, 11. FESTUS, *Aen.* blz. 340.

(6) CICERO. *Divinat.* XLV.

gebruikt wordt om de kinderen te betooveren. De Peuls of Foulbe van West-Soedan drijven deze gedachte tot het uiterste. Vrouwen van eenzelfde dorp of van eenzelfden ouderdom, die elkaar in den vreemde ontmoeten, doen elkaar kleine verwijten, die als teekenen van vriendschap beschouwd worden. Zoo noemt een vrouw het kind harer vriendin Wadd-cra, d. i. kleine vuiligheid van uw moeder, enz. (1).

In het land van Waas gebruiken de moeders meermaals uitdrukkingen van beleedigenden aard, die verbeterd worden bij middel van een verzachtend diminutief. Is het misschien om dezelfde reden dat een kind of een liefste te Brussel « une crotte » genoemd worden ?.

De Egyptische vrouw (evenals de Perzische) zegt nooit het getal harer kinderen, uit vrees voor nijd en voor de kwade hand ; ze geeft zich nooit uit als volkomen gezond zijnde, het huiselijk geluk wordt geheim gehouden, zij zegt haar waren naam niet (2) ; in Arabië beschermen de zeer schoone mannen zich tegen het booze oog bij middel van een sluier (3) en de rijke Perzen kleeden hun kinderen slordig om het booze oog te ontgaan (4).

Te Brussel mag men geen succes wenschen aan een speler die op het tooneel komt, aan een student die naar 't examen gaat of aan een vertrekkend jager. Zoo is het wenschen van een goede reis of van succes aan een vertrekkend zeeman, of van goede vangst aan een visscher die onder zeil gaat, ongeluk aanbrengend in Neder-Bretanje, in het Mentoneesche, in Zweden en in Schotland (5).

---

(1) DELAFOSSE. *Croyance du Soudan Occidental.* Rev. d'Ethnographie 1910, blz. 100.

(2) TOUREILLE. *De quelques superstitions égyptiennes.* Bull. de la Sté. Khédiviale 1904, blz. 151 en 157 en Bull. de la Sté de géographie de Rochefort 1907, blz. 6.

(3) KLIPPEL. *Etudes sur le folklore bédouin de l'Egypte.* Bull. de la Sté Khédiviale, 1911, blz. 605. WELLHAUSEN. *Skizzen und Vorarbeiten.* aflev. III, blz. 146.

(4) SYKER. *Persian Folklore.* Folklore 1911, blz. 268.

(6) SAUVÉ. *Traditions de la Basse Bretagne.* Mélusine 1885, blz. 236. SÉBILLOT. *Le folklore des pêcheurs,* blz. 178. ORAIN. *Folklore d'Ille et Vilaine,* II, blz. 27.

Te Brussel zegt men, dat een meisje dat een trouwring past nooit zal trouwen, dat het voor een verloofde onheilspellend is haar huwelijkskleed aan te trekken vóór den huwelijksdag, dat een jonge dochter « mevrouw » noemen haar huwelijk zeven jaar uitstelt.

Deze gedachten zijn zeer verspreid : in den Oostindischen Archipel mag een jager niet aankondigen dat hij een zwijn zal dooden, want in dit geval zal hij niets hebben, dit is onheilspellend of measa (1).

De danseressen uit de groote Brusselsche schouwburgen drijven dit vooroordeel tot het uiterste en vragen zelfs dikwijls aan een hunner vriendinnen, op het oogenblik dat zij op het tooneel komen, hun het bekende woord van Cambronne te zeggen (driemaal). Hetzelfde wordt ten andere gezegd aan de spelers, aan den auteur op den avond der eerste voorstelling, aan den bestuurder en allen danken al glimlachend.

Als men iets gunstigs zegt van zichzelf en vooral van zijn gezondheid, raakt men hout aan, opdat het gezegde niet zou gelogenstraft worden (2).

Men mag vooral zijn vreugde niet luidruchtig en op ongeregelde wijze te kennen geven; fluiten of zingen worden als dusdanige uitingen beschouwd. Nuchter zingen brengt 's avonds ongeluk; wie op een Vrijdag (rouwdag volgens den godsdienst) fluit of zingt, zal 's Zondags weenen. Zoo zegt men nog : chanson hors de saison, dispute à la maison.

In Schotland is het een zware fout 's Zondags (dag van ingetogenheid) te fluiten ; in Japan, in modern-Egypte en op Lesbos roept men de slangen met 's nachts te fluiten ; indien men bij de Bataks binnenshuis fluit komt er een slang, en dit bedreigt den eigenaar met een groot ongeluk (3).

---

(1) KRUYT. *Measa*. Bijdr. T. L. en V., 1919, blz. 43.

(2) Door deze daad ontleent men aan het hout zijn sterkte, en wat gezegd werd zal dus blijven bestaan. Sommige volksstammen slaan of bijten op ijzer. Ten slotte is het dus een gebruik om zich aan den invloed der kwade hand te onttrekken.

(3) JAYSTRA. *Verschillende verbodsbepalingen bij de Batak*. Bijdr. T. L. en K. 1917, blz. 330.

In België zegt men, evenals in Duitschland, dat vogeltjes die te vroeg zingen voor de poes zijn. Te Brussel doet een fluitende vrouw de H. Maagd weenen ; indien een tooneelspeelster in den schouwburg fluit, beteekent dit dat zij hem zal verlaten of dat zij zal weggezonden worden ; fluit een danseres in haar loge, dan moet zij buiten komen en drie slagjes op de deur slaan om het noodlot te bezweren. In Vlaanderen haalt een vrouw zich met de fluiten het misprijzen op den hals, in Frankrijk roept zij den duivel, in Duitschland is zij voorbestemd tot een onregelmatig leven.

Een misvormd wezen of een wezen met treurig uiterlijk ontmoeten, is bijna overal onheilspellend.

In Griekenland, evenals oudstijds in Frankrijk, was het ongunstig een mismaakte te ontmoeten. Wanneer een bijgeloovige te Rome een man zag, die getroffen werd door de vallende ziekte, spuwde hij vol afschuw in zijn eigen schoot, als om het ongeluk dezer ontmoeting ver van zich af te werpen (1). Molière beschouwt het ontmoeten van een doode als slecht (2) (in Japan daarentegen is het ontmoeten van een lijkstoet een goed teeken, dit van een blinde of een lamme eerder slecht). Op Hawaï is het slecht, een ziek of mismaakt wezen te ontmoeten ; indien men nochtans twee blinden of twee bultenaars ziet, wordt het voorteeken gunstig.

Bij het uitgaan een vrouw ontmoeten is over 't algemeen onheilspellend, vooral wanneer de vrouw oud is (3), daar zij in dit geval een heks zou kunnen zijn ; drie kloosterzusters ontmoeten is nog veel slechter (Neder-over-Heembeek).

Indien een boer, in Waalsch zoowel als in Vlaamsch Brabant, bij het naar de markt gaat om een dier te koopen of om iets van den oogst te verkoopen, eerst een vrouw ontmoet, verzaakt hij dikwijls aan den koop of aan

---

(1) THEOPHRASTES. *Karakters. Over het Bijgeloof.* Spuwen verwijdert het noodlot. Deze gedachte vinden we hedendaags nog te Parijs, alhoewel zich zelf bespuwen een heel slecht voorteeken is.

(2) *Tartufe* II, 4.

(3) WUTTKE. *Op. cit.*, blz. 218. GRIMM. *Op. cit.*, blz. 652. ANDREE *Ethnol. Paralelen.* I., blz. 9.

den verkoop. Hetzelfde vinden we terug in het Bourboneesche, doch hier is het alleen wanneer een pachter naar de jaarmarkt gaat om er zijn vee te verkoopen (1). De Tsiganen daarentegen beschouwen het als een goed voorteeken, een vrouw te ontmoeten als zij uit hun huis komen (2).

Te Brussel meent een vrouw, dat zij in den loop van het jaar geluk zal hebben, zoo de eerste persoon, die haar op 1sten Januari groet, een man is. Te Geldenaken wordt gezegd, dat er dit jaar in een huis een sterfgeval zal voorkomen, zoo een vrouw er op nieuwjaarsdag vóór den briefdrager binnentreedt (3).

Een vrouw met een bult ontmoeten is altijd een slecht voorteeken, vooral wanneer zij u rechts voorbijgaat. Een bultenaar daarentegen is eerder geluk aanbrengend (vooral wanneer hij rechts voorbijgaat), als eersten klant voorspelt hij goede zaakjes gedurende den dag, en om het voorteeken vast te leggen moet men zich den navel met den vinger aanraken. De bult met de rechterhand kunnen aanraken is uiterst gunstig. Drie bultenaars op eenzelfden dag ontmoeten is een zeer goed voorteeken. Ziedaar wat de Brusselaars er over vertellen. Misschien moet dezen gunstigen indruk, door de bultenaars teweeggebracht, toegeschreven worden aan den naam dien zij hebben van altijd vroolijk te zijn (alhoewel de uitdrukking, « lachen als een bultenaar » niet van zeer ouden datum is, evenmin ten andere als de gunstige indruk). Misschien is het om dezelfde reden te Brussel, te Verviers, in Zweden, in het Bourboneesche, in Bretanje en in Schotland, een geluksteeken voor den komenden dag, 's morgens een publieke vrouw te ontmoeten (4). Noteeren wij ook dat de afbeeldingen van bultenaars in precolombiaansch Amerika,

---

(1) PEROT. *Op. cit.*, blz. 95.

(2) H. VON WLISLOCKI. *Volksglaube und religiöser Brauch der Zigeuner*, blz. 49.

(3) AL. ANDRÉ. *Folklore Brabançon*, 1928, blz. 327.

(4) MONSEUR. *Folklore wallon*, blz. 1282. GRIMM. *Op. cit.*, blz. 652.

van Tennessee af tot in Peru, een zinnebeeldigen invloed hadden (1).

Over 't algemeen is het een goed teeken een man, vooral een militair, te ontmoeten ; voor sommigen is de priester een uitzondering (en nog meer de broeder der Christelijke scholen), misschien wel om reden van zijn zwarten rok. De Grieken vreezen deze ontmoeting als een bedreiging der mannelijkheid (2). Om het noodlot, dat door het ontmoeten van een geestelijke voorspeld wordt te bezweren, moet men ijzer aanraken (voor kloosterzusters hout en te Charleroi zijn kouseband). Daar er ondersteld wordt, dat de afkeer der geesten voor het ijzer of voor de zaken die door dit metaal beschermd worden zoo groot is, kan het ijzer benuttigd worden om spoken en andere gevaarlijke geesten te verdrijven. Zeer dikwijls wordt het tot dit doeleinde gebruikt. In het Schotsch gebergte is het ijzer, en tegenwoordig nog meer het staal, het groote behoedmiddel tegen het ras der elfen. In Marokko wordt het ijzer eveneens beschouwd als een beschermmiddel tegen den duivel ; vandaar het gebruik een mes of een dolk onder het oorkussen van den zieke te plaatsen (3).

Een hoefijzer vinden brengt bijna overal geluk aan ; in de Brusselsche schouwburgen achten de spelers zich gelukkig, een nagel op het tooneel te vinden.

Een woord nog om te eindigen over de ontmoeting van een priester. De vrees die hierdoor ingeboezemd wordt is zeer verspreid en bestaat sedert lang. Er wordt reeds van gesproken in het begin der Middeleeuwen. De Japanners daarentegen beschouwen het als een goed teeken 's morgens een priester te ontmoeten, alhoewel de visschers uit dit land deze ontmoeting vreezen (4). De Brusselaars beschouwen het ontmoeten van twee liefdezusters als een gunstig voorteeken.

---

(1) S. K. LOTHROP. *Pottery of Costa-Rica and Nicaragua*, blz. 271.

(2) LAWSON. *Modern greek folklore*, blz. 311.

(3) FRAZER. *Taboo*, blz. 232-233.

(4) EHMANN. *Op. cit.*, blz. 329. SÉBILLOT. *Folklore des pêcheurs*, blz. 180.

Het kruis, zinnebeeld van het lijden in de passie van Christus, is een ongeluksteeken. Messen die kruiselings over elkaar gelegd worden, voorspellen te Brussel twist of dood. Vork en mes kruisgewijs over elkaar, veroorzaken in Vlaanderen ruzie in het huishouden (1). In Frankrijk vreest men vooral het kruis dat gevormd wordt door lepel en vork.

Te Brussel, evenals te Parijs, voorspelt het een sterfgeval of ten minste een ongeluk, zoo men een kruis vormt wanneer verscheidene personen elkaar de hand geven.

In Duitschland en in Frankrijk beschouwt men twee kruiselings op den weg liggende stroopijltjes als een ongeluksteeken (2).

In Frankrijk voorspelt hetzelfde teeken den dood, als het voorkomt in de kamer van een zieke.

Op zinnebeeldige wijze ten minste, staat er een ladder bij de werktuigen van Christus' passie ; misschien is het om die reden, dat het gevaarlijk is onder een ladder door te gaan en bij uitbreiding ook onder een steiger ; Brusselsche jonge meisjes zeggen, dat dit zeven jaar uitstel voor hun huwelijk voorspelt (3).

De Vrijdag, sterfdag van Christus, en vooral de Vrijdag die op een 13[den] valt, is een ongeluksdag. 's Vrijdags mag men zijn matras niet omkeeren, het op een Zondag doen heeft in Engeland (Devonshire) een sterfgeval als gevolg ; in Frankrijk wordt beweerd, dat een hemd, dat op een Vrijdag gemaakt werd, de vlooien aantrekt.

Het getal 13 is slecht, vooral aan tafel, om reden van de herinnering aan het Laatste Avondmaal. Zoo zegt men, wanneer men met 13 aan tafel zit, dat hij of zij, die

---

(1) Teirlinck. *Vlaamsche Folklore*, blz. 74.

(2) Wuttke. *Op. cit.*, blz. 217. De Chesnel. *Art. Croix.*

(3) Eertijds was de ladder een zinnebeeld van het hoog rechtsgebied. Het was immers op een ladder, een aard laag trapje, dat de geschandvlekten openbaar tentoongesteld werden ; mannen die met andere vrouwen aanhielden, eedbrekers en godslasteraars. Kruis en ladder komen dikwijls samen voor en de Middeleeuwsche auteurs, beschrijven soms het kruis als een ladder. Cook, *Zeus*, deel II, blz. 139. (voetnota).

vóór den spiegel of dichtbij de deur zit, dit jaar nog zal sterven. In een huis wonen dat als nummer 13 heeft, is slecht. In Zwitserland worden de brieven die op een 13^{den} aankomen slecht ontvangen en zelfs door sommige personen geweigerd. Bij de Egyptische Mohammedanen, bij de Tsiganen en bij de Touaregs is de Vrijdag daarentegen een gunstige dag : dag van rust op aarde en van feest in den hemel ; de Woensdag, soms ook de Zondag, is de ongunstige dag (1). In de Russische marine was het de Maandag, die als een ongunstige dag werd beschouwd.

Het zout behoedt voor hekserij ; bij de Romeinen diende het om de toekomst te voorspellen en het omstooten er van was bij hen reeds het voorteeken van een nakend ongeluk. Het zoutvat omverwerpen voorspelt te Brussel twist : Engelschen, Franschen, Duitschers en Hindoes, denken sedert eeuwen hetzelfde. In het Laatste Avondmaal van Leonardo de Vinci werpt Judas het zoutvat om, en duidt daardoor zijn verraad aan. Te Luik gooit men zout op de deur, na het vertrek van een ongewenschten gast.

Te Brussel, net als in Engeland en in Finland, plaatsen de menschen een zakje met zout in een hoek van het huis of van de kamer, waarin zij gaan wonen. Dit brengt geluk aan. Het gebrek aan zout in een huishouden, voorspelt te Brussel een gebrek aan geld ; zout in leen afstaan brengt ongeluk bij.

Volgens aloude gebruiken is het zout een zinnebeeld van vriendschap en trouw. Daaruit volgt, dat het omverwerpen er van een voorteeken van twist en verraad is. Bij de Algeriaansche Arabieren moet men, wanneer men zout stort, zich verbinden het tot het laatste greintje op te rapen. Liet men het op den grond liggen, dan zou men in de andere wereld veroordeeld worden tot een bijzondere straf : het zou moeten opgeraapt worden met de wimpers der oogen (2).

---

(1) TOUREILLE. *Op. cit.*, blz. 164. DOUGHTY. *Arabia deserta*, II, blz. 197.

(2) DESPARMET. *Ethn. trad. de la Metlidja.* Bull. Soc. géogr. d'Alger, 1923, blz. 484.

In zijn verhandeling over de Vriendschap zegt Cicero, dat het zout er het symbool van is ; in het Oude-Testament spreekt men over het verbond tusschen God en de menschen, vast als zout. Archilocus spreekt over den eed bij het zout en wanneer de Arabieren spreken van de bescherming die door de herbergzaamheid opgelegd wordt, zeggen zij dat er zout tusschen hen is, enz.

Te Brussel, evenals in vele andere gewesten, wordt algemeen geloofd dat de dood aangekondigd wordt door een geheimzinnig geluid, vooral wanneer er een zieke in huis is : een deur die schijnbaar zonder reden geopend wordt (men zegt dat de duivel alsdan binnenkomt) of die knarst (vooral op het tooneel), geruchten in meubels en vooral in het bed. Dit dateert reeds van het Romeinsch tijdvak, de dood werd er voorgesteld in den vorm van een genius, wiens komst zich aldus aankondigde.

Bastian deelt ons mede, dat het saffahout met een bijgeloovig ontzag beschouwd wordt ; men gelooft dat een bijzondere geest er zijn woonplaats in heeft, want de meubels en deuren die uit dit hout vervaardigd worden, brengen een speciaal geluid voort, vooral 's nachts (1). Door de Katchins van Birmanië, wordt het ongewoon gerucht der deuren aan de Nats of geesten toegeschreven (2).

Een handeling, die op ongewone wijze gedaan wordt, is over 't algemeen een slecht voorteeken. Een verkeerd aangetrokken kleedingstuk voorspelt te Brussel een verrassing ; trekt een vrouw haar kousen verkeerd aan, dan mag zij zich aan een publieke beleediging verwachten, soms is dit nochtans een voorteeken van goed nieuws ; wanneer zij haar broek of haar hemd verkeerd aandoet en daarna weer omkeert zal zij pech hebben gedurende den dag. Een verkeerd aangetrokken rok mag niet weer goed gedraaid worden, zooniet verliest men zijn vrijer.

Dikwijls wordt er gezegd, dat het verkeerd aantrekken van een toiletvoorwerp nieuws voorspelt (eerder slecht) als men het zoo laat ; doet men het uit, dan moet men er

---

(1) *Geographische und ethnol. Bilder*, blz. 183.

(2) GILHODES. *Mythologie et Religion des Katchins*. Anthropos 1909, blz. 137.

heen en weer over gaan. Bij de Roemenen van Boekowina, voorspelt het verkeerd aantrekken van kleedingstukken eveneens ongeluk (1) en zij trappen op hun nieuwe kleederen, ten einde er de booze geesten uit te verjagen ; te Charleroi daarentegen is het onwetens verkeerd dragen van de kousen, een behoedmiddel tegen de heksen. De oude Arabieren beweerden, dat, wanneer men verdwaald geraakt was in de woestijn, het voldoende was zijn kleederen averechts aan te trekken om den goeden weg terug te vinden (2).

Het verlies van een toiletvoorwerp wordt over het algemeen op zinnebeeldige wijze uitgelegd. Een meisje dat te Brussel, evenals in Frankrijk en in Zwitserland, haar kouseband verliest, geraakt ook haar vrijer kwijt ; is het een gehuwde vrouw, dan ik dit een teeken dat zij door haar man bedrogen wordt (3). Zoo verliest een vrouw ook haar vrijer wanneer haar haarspeld uitvalt. Wanneer de speld slechts uitsteekt zonder te vallen, dan is dit een teeken dat haar vrijer aan haar denkt (wordt ook te Luik gezegd).

Met betrekking tot dit onderwerp moeten we nog citeeren :

Wanneer, te Brussel of te Parijs, een werkmeisje in een hoedenmaakstersatelier een lied van godsdienstigen aard zingt, is dit een teeken dat zij of een harer vriendinnen zal vertrekken.

Te Brussel en in menig Fransch Departement, is het schadelijk een hoed op een bed of nieuwe schoenen op een tafel te plaatsen. De negers op Jamaïca beweren, dat het verkeerd plaatsen van een hoed op de tafel ongeluk aanbrengt en u belet jong te trouwen (4).

---

(1) DAN. *Volksglaube der Rumänen.* Zeitschrift für öster. Volkskunde 1897.

(2) HUART. *Superstitions et rites populaires des Arabes.* L'Ethnographie, 1913, blz. 20.

(3) Nochtans wordt in Auvergne gezegd dat een kouseband verliezen een voorteeken is, dat men weldra naar een huwelijksfeest zal gaan. (Dr POMMEROL. Rev. trad. popul. XII, blz. 444). Eertijds werd in Vlaanderen wel eens beweerd, dat het een teeken was van slecht gedrag als een jong meisje haar kouseband verloor.

(4) ANONIEM. *Folklore of the negroes of Jamaica.* Folklore 1905, blz. 68.

Te Brussel is het, evenals in Engeland en in Esthonië, een teeken dat er nog een tweede sterfgeval zal voorkomen, zoo een doode niet stijf wordt of één oog geopend houdt. Dezelfde beteekenis wordt in Duitschland gegeven aan het feit, dat het aangezicht van een doode rooskleurig blijft. In Savoie daarentegen voorspelt het aanstonds verstijven van een doode, dat men weldra het afsterven van een tweede familielid zal te betreuren hebben (1). Dit alles is in overeenstemming met het besluit van M. R. Kleinpaul, dat de dooden de levenden trachten aan te trekken, daar zij tegenover hen bezield zijn met moorddadige inzichten (2). Dit is ook de opvatting der Laplanders. De Zweden uit Finland gelooven, dat indien een doode de oogen schijnt te openen en rondom zich te kijken, dit een teeken is dat een andere weldra zal volgen (3).

Trekt men een leelijk gezicht in den spiegel, dan ziet men den duivel ; een kind vóór een spiegel houden is zeer gevaarlijk. De Joden zeggen dat men, wanneer men een pasgeboren kind vóór den spiegel houdt, gevaar loopt dit jaar nog een nieuwe geboorte te hebben (4).

Een regenscherm die geopend wordt binnenshuis, op het tooneel, achter de schermen of in de loges, brengt ongeluk aan. (Het is vooral gevaarlijk er onder te gaan staan). In Engeland voorspelt dit een sterfgeval binnen de acht dagen. De Galilareezen (Maleiers) zeggen, dat men geen hoofddeksel binnenshuis op het hoofd mag houden, anders komt er een gat in het hoofd (5).

---

(1) RANSAT. *Contrib. à l'ethnogr. et au folklore Savoyards*. Rev. d'Ethnographie 1912, blz. 206.

(2) *Die Lebendigen und die Toten im Volksglauben* (1893).

(3) ILMARI MANNINEN. *Die dämonistischen Krankheiten*, blz. 16 en 37.

(4) VANDER HORST. *La vie familiale Juive*, blz. 15.

(5) VAN DYKER. *Fabelen, Verhalen der Galilareezen*. Bijdr. T. L. en V. 1895, blz. 534.

OPZETTELIJK DOEN EN LATEN.

Wanneer de jonge Brusselsche hoedenmaaksters een hoed voor een bruid maken, steken zij er een hunner haren in, ten einde eerstdaags een goed huwelijk te doen. Met hetzelfde doel steken de naaisters een haar in het bruidskleed, gebruik dat eveneens bestaat in het Z.-W. van Frankrijk (1).

Het haar doet in liefdezaken dikwijls dienst als middelaar : de Slaven binden een haar hunner liefste aan een kruis, om aldus de liefde zelf te binden ; ook maken zij het vast aan een boom, opdat de liefde zou wegvliegen (2). In de Ardennen mag een meisje nooit een haar aan een jongen geven, want met behulp van dit haar zou hij haar hem kunnen doen achternaloopen (3).

Te Brussel en te Parijs spuwen de modisten in een hoed alvorens hem aan de klant te geven, opdat deze hem gemakkelijk zou aanvaarden. Om dezelfde reden doen de kleermakers, alsof zij driemaal op een afgewerkt kleedingstuk spuwden. Het speeksel verdrijft het noodlot en daarom wrijft men in Egypte en in het Z.-W. der Vereenigde Staten, speeksel op het voorhoofd en op de wangen der kleine kinderen.

Naar de meening der Brusselaars, en dit naar een oude Vlaamsche overlevering, brengt het ongeluk bij (vooral twisten), een stoel op één pikkel doen rond te draaien. Te Luik en in Frankrijk doet men dit echter soms om de kans doen te keeren. Te Parijs kan dit evenwel ernstige tweedracht doen ontstaan (4).

Een wensch, gedaan wanneer men een vallende ster ziet, zal in vervulling gaan. De Ba-Ronga's uit Zuid-Afrika daarentegen spuwen een weinig op den grond wanneer zij een vallende ster zien, dit om het ongeluk te bezweren (5). Als men voor de eerste maal een kerk binnentreedt mag

---

(1) Cuzacq. *La naissance, le mariage et le décès*, blz. 84.
(2) Mansikke. *Litanische Zaubersprüche*, blz. 106.
(3) L. Bannieux. *L'Ardenne superstitieuse*, blz. 54.
(4) Vierzon. *Les présages de bonheur*, blz. 14.
(5) Junod. *Les Ba-Ronga*, blz. 470

men drie wenschen uiten. Men wenscht insgelijks iets wanneer men een eerste vrucht eet. In de ateliers doet men eveneens een wensch wanneer men een nieuwe klos garen of lint begint ; in het laatste geval doet men zooveel wenschen als er spelden zijn die het lint vasthouden. De spelden worden aan vriendinnen gegeven, opdat deze op hun beurt van het buitenkansje zouden profiteeren.

Om zich te onttrekken aan een slechten invloed, nl. in geval men een kloosterzuster ontmoet heeft, plaatst men duim en wijsvinger der twee handen en eveneens de voorarmen, kruiselings over elkander.

Dit schijnt een zeer oud Romeinsch gebruik geweest te zijn, reeds door Ovidius (Fast. lib. 5) en Apuleius (Metam. lib. 5) gekend, en bestemd om de booze geesten te verdrijven. De Talmud schrijft een gelijksoortige handelwijze voor om zich te onttrekken aan den invloed van het kwade oog : men plaatst den rechterduim in de linkerhand en den linkerduim in de rechterhand (Ber. 65b).

Wit glas breken voorspelt geluk en de Joden verbrijzelen een kristallen glas bij een huwelijksplechtigheid in de synagoge. In Zwitserland is het daarentegen een ongeluksteeken, wanneer men, klinkende, een glas in de hand breekt.

Jonge meisjes meenen dat zij geluk zullen hebben, indien zij in hun kousen de kiem (nagel) eener dikke noot steken (zeer verspreid in Wallonië).

Een oude schoen of slof in de koets eener bruid, verzekert aan deze geluk. (Deze gewoonte bestaat vooral in Engeland en schijnt een overblijfsel te zijn van het overbrengen van het vaderlijk gezag op den echtgenoot). Te Constantinopel bewaart men een ouden schoen in huis, om zich te beschermen tegen het kwade oog.

Wanneer men naar een doode gaat kijken, raakt men hem de voeten aan om niet van hem te droomen.

Een mijner vrienden, die nochtans niet bijgeloovig is, slaat elken avond driemaal op hout om nachtelijk kwaad te vermijden.

Zoo men achterwaarts naar het bed gaat, zal men geen nachtmerrie krijgen (Linden).

Ziet men onderweg een haarspeld op den grond liggen, dan moet men er op treden om een aangename verrassing te hebben. (Mont-St-Guibert) (1).

Een pluizig vlokje dat door het venster binnengevlogen komt, is voor de werkster die het kan vastpakken een onderpand van nieuws of een onverwacht bezoek, van een verrassing (2).

Wanneer men den koekoek hoort zingen in het bosch moet men een geldstuk in de hand nemen, om gedurende gansch het jaar geld te hebben. In sommige localiteiten der Ardennen moet men alsdan een tuimeling maken (3).

Om de slechte voorteekenen die betrekking hebben op de paarden, te bezweren, bindt men twee paardsharen kruisgewijs over elkaar en laat men deze branden boven een wassen kaars (waarschijnlijk van Fransche herkomst).

Indien men 's morgens vroeg zijn navel bekijkt, zal men gedurende gansch den dag welgezind zijn.

ALLERLEI BRUSSELSCHE VOORTEEKENEN.

Een spiegel breken voorspelt drie jaar ongeluk zoo het een kleine, zeven jaar zoo het een groote is.

Deze gedachte is zeer verspreid onder allerlei vormen : in Duitschland is het breken van een spiegel het voorteeken van een sterfgeval of een ander ongeluk (4). Dit wordt insgelijks gezegd te Venetië en in Engeland. Hier wordt er gezegd dat dit den dood van den meester des huizes of van den besten vriend voorspelt (5). Er bestaat een betrekking tusschen het spiegelbeeld en de ziel, de vernietiging van het spiegelbeeld is wellicht in overeenkomst te brengen met het vertrek der ziel.

---

(1) G. GILLET. *Brabantsche Folklore,* 1928, blz. 356.

(2) A. LAPHEN. *Almanach belge,* 1927, 7bre.

(3) J. BANNEUX. *L'Ardenne superstitieuse,* blz. 87.

(4) WUTTKE. *Volksaberglaube* § 50, STRACKERJAN. *Glaube und Sagen aus Oldenburg,* I, blz. 34.

(5) BRAND. *Popular antiquities,* blz 171 en vgd. en 277.

Als bij het uitschenken van koffie schuim in uw tas gevormd wordt, is dit een teeken dat ge zult omhelsd worden (te Nijvel voorspelt dit mooi weer, te Luik en te Kaïro (1) geld).

De waterketel die blijft zingen hoe men hem ook plaatse, voorspelt een sterfgeval.

Zoo een lijk 's Zondags in een huis blijft liggen (een Zondagslijk zegt men) zullen er één, twee of drie andere sterfgevallen in de gebuurte voorkomen : sommigen zeggen, dat er dan een ander sterfgeval zal zijn binnen de zes weken. Gelijksoortige opvattingen bestaan eveneens in de Ardennen.

Met den linkerhiel in een uitwerpsel treden is een teeken dat men geld zal ontvangen.

In mode- en witgoedateliers, evenals bij de kleermakers, is het een teeken dat de te leveren waar goed zal aangenomen worden, zoo zij in het atelier valt.

Van twee gezusters die op denzelfden dag trouwen zal er eene ongelukkig zijn.

Voir 161 cheveux blancs
Trois prêtres et un chien blanc
Vous trouverez de l'argent.
161 witte haren zien
Drie priesters en een witten hond
Dan zult gij geld vinden.

Indien een vrouw een andere helpt thee inschenken, zal een van beiden een kindje krijgen.

Laat men een handschoen vallen en raapt een vreemdeling hem op om terug te geven, dan is dit een teeken van geluk. Raapt men hem zelf op, dan is het eerder onheilspellend.

's Morgens een man zien die zijn baard effen strijkt brengt ongeluk aan.

Op Goeden Vrijdag zeepsop op de straat uitgieten voorspelt ongeluk (zelfde bijgeloof te Luik). Te Namen en te Dinant, raadde men eertijds af op Goeden Vrijdag te wasschen (2).

---

(1) SAYCE. *Cairene folklore*. Folklore 1900, blz. 381.

(2) REINSBERG DURINGSFELD. *Traditions et légendes* (8 April).

Een meisje dat witte heide vindt, zal gelukkig zijn in haar huishouden.

Een doorboord geldstuk ontvangen brengt geluk bij.

Dit is eveneens het geval met de koord, waarmede iemand zich opgehangen had (reeds geciteerd door Plinus ; bij de Romeinen was die koord nochtans een heilmiddel voor vele kwalen).

De wegvliegende kurk van een champagneflesch op een feestmaal, voorspelt geluk aan den persoon op wiens hoofd hij terecht komt.

Een speldendoos die in een naaistersatelier op den grond valt, voorspelt een ongeluk zoo zij heelemaal ledig is, een geschenk daarentegen zoo er spelden in de doos blijven. In het eerste geval spreekt men te Parijs van te verwachten werk, in het tweede van twist.

In gewoon brood een krent vinden is een goed voorteeken.

Een groen kleed aandoen is eerder slecht (eveneens in Schotland en in Engeland).

Een opaal dragen of krijgen voorspelt ongeluk, uitgenomen indien men in October geboren werd, want de opaal is de steen der maand October.

Amber, git en niersteen voorspellen ongeluk. Koraal daarentegen geluk.

Pauwenveeren zijn onheilspellend. (M. de Marneffe teekende hetzelfde aan te Chatelet) (1). Bij de Algeriaansche Mohammedanen daarentegen, wordt een pauwenveer met het oog er op beschouwd als een talisman, zij is een tegenstander van het kwade oog (2). Wellicht is zij in onze streken onheilspellend, omdat zij aan het kwade oog herinnert.

Een waterpot op een andere wijze dan met het oor vastnemen, verwekt moeilijkheden.

Een hooikar op zijn weg ontmoeten is een voorteeken van vreugde (id. te Luik), anderen zeggen dat een kar met stroo geladen, een slecht teeken is. Een van een kar afgetrokken sprietje hooi is een geluksteeken.

---

(1) *Brabantsche Folklore*, 1925, blz. 90.

(2) DESPARMET. *Ethn. trad. de la Mettidja.* Soc. géogr. Alger, 1925, blz. 251.

Een dood blad dat op u valt is een goed voorteeken.

Onvoorziens een stukje steenkool verpletteren met den voet, voorspelt ongeluk.

Zoo een processie blijft stilstaan, zal er in den loop van het jaar een sterfgeval voorkomen in het huis vóór hetwelk de H. Maagd neergezet werd. (zoo er een zieke is, voegt men er in de Ardennen bij, een huwelijk daarentegen, indien er een huwbaar meisje is).

Zoo men geld biedt voor een hond, of voor een ander dier, zal hij weldra gestolen worden of sterven.

Wanneer een kindje het kruintje niet juist in het midden op het hoofd draagt is dit een teeken, dat het volgend kind van een ander geslacht zal zijn.

Wanneer twee vrouwen terzelfder tijd hun handen in eenzelfde kom wasschen, is dit een teeken dat een van beiden weldra zal zwanger zijn.

Een orchidee dragen op den huwelijksdag is gevaarlijk.

Juist het uur raden is een teeken dat men bemind wordt.

Een ontploffing in een kachel voorspelt nieuws.

Valt een ooghaartje uit, dan zal er iemand voor u komen (Nijvel).

Een mes doen draaien op het metalen omhulsel tusschen het lemmer en de scheede is een slecht voorteeken.

Een op den weg gevonden paternoster oprapen is slecht, omdat men aldus een andermans zonden opneemt (1).

Het is een slecht voorteeken wanneer het haar, dat een pasgeboren kind draagt, niet uitvalt.

Wanneer een keukenmeid het afwaschwater laat koken wil dit zeggen, dat zij weldra haar dienst zal verlaten.

Een kaars die driemaal achtereenvolgens uitdooft, voorspelt een sterfgeval.

Een huwelijkskleed dat voor en door de bruid zelf gemaakt werd, zal haar noodlottig zijn (2).

---

(1) CLOSSON. *Présages populaires*. Wallonia, 1908, blz. 58.

(2) R. CORNETTE. *Folklore Brabançon*, 1925, blz. 316.

Een vrouw die de luiermand, die zij zelf niet meer noodig heeft, weggeeft, zal weldra een ander kindje krijgen.

Zoo men op reis zijnde een even getal klokketorens ziet dan zal de reis goed afloopen, is het getal torens oneven dan zal onderweg een ongeluk voorkomen (1).

Een haar vinden voorspelt werk.

In ateliers houdt men er niet aan grijs stof te verwerken, want zeer dikwijls brengt dit onaangenaamheden, opmerkingen, wijzigingen, enz. mede (2).

Een huis koopen voorspelt ongeluk.

Wanneer drie vriendinnen terzelfder tijd ongesteld zijn, is dit een teeken dat een hunner in den loop van dit jaar zal trouwen.

Vormt zich een knoop in een draad of in een lintmeter, dan is dit het teeken van een nakend vertrek. (In Frankrijk mag een meisje den knoop niet losdoen, op gevaar niet te trouwen).

Een vingerhoed die valt en blijft rechtop staan, voorspelt werk.

Tusschen twee gezusters zitten is een gunstig teeken, vooral wanneer men den spiegel achter zich heeft ; 't is het gepaste oogenblik om iets te wenschen ; in de Ardennen beteekent dit, dat het meisje zeven jaar zal moeten wachten om te trouwen (3).

Men dient zorgvuldig te vermijden door een huwelijksgevolg te stappen ; dit brengt ongeluk aan.

Wanneer een naaister iets wenscht op het oogenblik dat zij het eerste draadje van een klos garen vastneemt, bestaat er veel kans dat haar wensch zal verwezenlijkt worden, zoo zij kan zwijgen totdat hij volledig verwerkt is.

Met groene zijde rijgen voorspelt onaangenaamheden bij het werk. Engelsche werkmeisjes zeggen hetzelfde, doch de Fransche vermijden het licht paars (mauve).

Een meisje mag aan haar vrijer geen zijden zakdoekje ten geschenke geven, want dit zou weldra een

---

(1) C. Melardy. *Brabantsche Folklore,* 1928, blz. 356.

(2) Laphin. *Almanach belge,* 1927, 7bre.

(3) J. Bannëux. *L'Ardenne superstitieuse,* blz. 67.

scheiding veroorzaken ; hetzelfde is waar voor een jongen die een handtaschje aan zijn meisje geeft, « dat sluit de liefde » zegt men in de Ardennen (1).

Een maagdelijke tooneelspeelster word in een groep als een ramp beschouwd.

Een mislukte groote repetitie is op het tooneel steeds een voorteeken van een uitstekende eerste voorstelling ; zoo zal eveneens een speler bij de kermiskramers in 't vervolg veel succes hebben, indien hij bij verscheidene herhalingen mislukt.

Zoo een winkeljuffrouw in een handel in confecties een draad garen van de kleederen eener klante afneemt, zal zij bij haar thuiskomst een brief vinden.

Zij die op een Woensdag trouwen, zullen dikwijls verhuizen.

Wanneer men een doosje lucifers laat vallen, voorspelt dit dat men in zijn bed zal wateren.

Wanneer een zieke het gerucht van een kruiwagen hoort, in werkelijkheid of in verbeelding, zegt men te Brussel en te Parijs dat hij weldra zal sterven.

De figuranten in den schouwburg te Brussel bevestigen dat, wanneer men een schoen over het hoofd werpt en deze met de punt naar de deur valt, dit een sterfgeval voorspelt in de familie van deze die den schoen geworpen heeft. (De schoenen, vooral deze die zij bij hun debuut droegen, zijn voor de tooneelspelers talismans, vooral in Engeland).

Een speld die vergeten werd in een afgewerkten hoed, beteekent dat hij spoedig zal verkocht zijn, indien hij voor den winkel bestemd was. Is het een hoed voor een huwelijk, dan zal het een gelukkig huishouden zijn. Noch modiste noch naaister zou de spelden terugnemen, die bij vergissing op de kleederen bleven steken.

Te Parijs daarentegen zal een hoed teruggestuurd worden zoo er een speld op vergeten werd.

Wanneer een kindje zeer vroeg tanden krijgt, is dit een teeken dat het weldra een broertje of een zusje zal hebben.

---

(1) J. BANNEUX. *L'Ardenne superstitieuse,* blz. 62.

De achterdeuren van een lijkkoets bekijken is een slecht teeken. Om het noodlot te bezweren moet men onmiddelijk het kruis bezien, dat boven op den wagen staat.

Kermiskramers zeggen, dat beginnen met geld in kas een teeken van slechte zaken is.

Ze beweren eveneens dat het een voorteeken van een ernstig ongeluk is, met een borstel op den renbaan te komen tijdens een vertooning.

Zij meenen dat de kermis winstgevend zal zijn, zoo er gedurende het monteeren veel wandelaars komen.

Zij voorspellen slechte zaakjes aan hem, die het eerst zijn kraam rechtstaan heeft; ook aan hem, die bij het begin een goeden klant dient. Hij, die integendeel een kind of een soldaat als eersten klant heeft, zal goede zaakjes maken.

Het voorspelt nieuws zoo een vonk gevormd wordt aan de wiek eener kaars. Het nieuws zal zonder belang zijn, ingeval de vonk afvalt bij het schudden met de kaars (Delisle. Guide de Bruxelles, tot 1870, blz. 297).

GEVOLGTREKKINGEN.

Het is voor den mensch allernoodzakelijkst, hypothesen betreffende een nabije toekomst op te bouwen : de jager op het spoor van het wild, voorziet wat het dier gaat doen ; de man der wetenschap stelt zijn wetten vast, om met min of meer groote zekerheid te bepalen wat in gegeven omstandigheden zal gebeuren. Naast de gekende regelmatigheid bij de verschijnselen, is er nochtans altijds iets onvoorzien en onvoorzienbaar, iets accidenteels, dat moet toegeschreven aan het toeval of aan het samentreffen van zulk een groot aantal oorzaken en voorwaarden, dat de geest er niet in gelukt deze regelmatigheid doen uit te schijnen. Zelfs in deze gevallen nochtans uit de mensch een onderstelling, de wiskundige door zijn berekeningen, de gewone mensch dikwijls door een ongegronde hypothese. De mensch moet voorzien, want dit is de drijfveer zijner daden ; bij de oervolkeren wordt de denkwijze, zelfs nog meer dan bij de beschaafden, bepaald door de daad.

Vele dezer onderstellingen, die voor ons van allen grond ontbloot zijn, hebben echter dikwijls een geschiedkundige reden van bestaan : een eenvoudig samentreffen

dat eens geconstateerd werd deed een vermoeden ontstaan, zelfs indien geen streng logisch verband kon gebracht worden tusschen de gebeurtenissen, evenals het eenvoudig zeggen van een ander persoon ons tot een waarschijnlijkheid doet besluiten, zelfs ingeval men de oorzaken niet kent waarom het gezegde als waarheid bevestigd werd ; andere werden gegrondvest op beter geobserveerde betrekkingen of op afleidingen van logischen aard.

Welke het ook zijn, werden deze verhoudingen van mond tot mond en van geslacht tot geslacht overgeleverd, zonder dat, over 't algemeen, het ondervinden van het tegenovergestelde of de critiek er zich kwamen tegen verzetten, en aldus leven wij van betrekkingen, die vastgesteld werden tusschen de meest heterodoxe feiten en die ontstonden in de verwijderdste tijden.

Evenals alle andere mentale verschijnselen, werden deze verhoudingen nochtans door hun soms ontelbare overleveringen gewijzigd, en dikwijls wordt hun reden van bestaan daardoor onvindbaar ; de gedachten ontstaan, leven, breiden zich uit, onttaarden en sterven, alhoewel voor eenige van hen, zonder dat men wete waarom, het leven onbegrensd en bijna onveranderlijk schijnt te zijn.

Wat echter vooral belangwekkend is, is dat wij dagelijks nog deze uitingen van een primitieve logica rondom ons terugvinden ; wij zien hoe enkel en alleen door analogie een verband vastgesteld wordt dat niet alleen waarde bezit voor hem die het vaststelde, doch ook tot andere geesten doordringt om tot een collectieve waarheid te groeien. Zoo er aldus vele dezer verhoudingen zijn die door hun ouderdom en universaliteit schijnen toe te behooren aan de voorhistorie der menschheid, dan zijn er ook andere die ongetwijfeld nog niet lang geleden ontstaan zijn, alhoewel zij beantwoorden aan een logische vorming van primitieven aard. Tevergeefs zal een strenge logica trachten te bewijzen, dat de kurk eener champagneflesch die op het hoofd van een dischgenoot valt, aan dezen geluk voorspelt ; misschien zal zij zelf het ongerijmde van dit bijgeloof aantoonen, alhoewel dit alles niet belet dat het zich vestigt en verspreidt. Onze strenge of wetenschappelijke logica houdt nog steeds nu, evenals in voorhistorische tijden, slechts een gedeelte van ons verstand bezig en naast

haar blijft er voor de zielkunde, en vooral voor de folkloristische wetenschap, een uitgebreid arbeidsveld te onderzoeken en rijke oogsten te bestudeeren en te ontleden.

De dwaling onzer theoretici bestond hierin, dat zij deze talrijke feiten uitsluitend als aan het verleden toebehoorende overlevingen beschouwden, van niet bemerkt te hebben dat deze scheppende geest nog steeds rondom ons leeft, dat hij deel uitmaakt van ons intellectueel leven, zoowel individueel als sociaal, en eindelijk dat deze zgn. oude geestestoestand, nog hedendaags schept en voortbrengt naast het wetenschappelijk denken.

De hierboven beschreven verschijnselen, die betrekking hebben op het voorspellen der toekomst, schijnen ons zeer suggestief in dit opzicht.

Deze verschijnselen kunnen in verband staan met een individueel of met een gemeenschappelijk bijgeloof. In dit geval zijn het dikwijls uitingen van persoonlijke of onpersoonlijke Geesten, die bij middel hiervan hun betrekkingen met de leden van den stam uitdrukken en die een bepaald teeken of dier, vogel of slang (Winnebagos) als bode uitzenden, om aan deze leden dienst te bewijzen of om hen hun wil kenbaar te maken. Door een geduldige en gedurende eeuwen doorgezette observatie, heeft de Babylonische godsdienst aan deze opvatting een groote draagwijdte en een volledige systematisatie geschonken. Tusschen de talrijke gebruikte methodes om de toekomst te voorspellen, is deze met behulp van den lever der schapen ontegensprekelijk de meest typische, daar er hier een heele woordenlijst gevormd werd door dewelke men den wil der goden meende kunnen uit te leggen ; er werd ondersteld, dat deze wil geprent stond op dit bij uitstek orgaan des levens van het offerdier. Dit dier deelde reeds, naar men meende, in de natuur der godheid, daar het als verbindingsmiddel diende tusschen de goden en de menschen. Deze pseudo-wetenschap ging over tot de Etrusken en tot de Grieken, die ze op hun beurt mededeelden aan de Romeinen.

De Babyloniërs kenden eveneens de voorteekenen, die gegeven werden door de dieren en hun bewegingen. De Grieken, en nog meer de Romeinen, breidden echter het voorspellen bij middel van het vliegen der vogels uit.

Voor de Chineezen hangt de beteekenis der omina vooral af van het uur waarop zij zich voordoen. Aldus ontwikkelde het een of het ander stelsel zich op bijzondere wijze, naargelang het milieu waarin het zich bevond (in den loop van ons werk wezen wij hierop verscheidene malen), nu eens met het getal overeenstemmingen uit te breiden, dan weer met trachten te komen tot een juister en zekerder overeenkomst. Het gebeurt echter dat, wanneer het aantal voorteekenen aangroeit, hun aanduidingen elkaar tegenspreken ; men vermeerdert in dit geval het aantal waarnemingen en de eene worden aan de andere ondergeschikt, de logica komt tusschen en een ware studie is eindelijk het gevolg er van. Aldus kwam men in Borneo tot een zeer ingewikkeld stelsel, en alvorens een onderneming te beginnen werd er soms rekening gehouden met al de omina der acht voorafgaande maanden (1).

In deze landen, zooals ten andere op vele andere plaatsen nl. bij de Kelten en in Thibet, was de wichelarij een maatschappelijke instelling geworden, die aanleiding gaf tot handelingen en ceremoniën van collectieven aard, hetzij burgerlijk, d. w. z. beoefend door waarzeggers die alleen de overlevering en de hierdoor vastgestelde verhoudingen kenden, hetzij godsdienstig, wanneer de waarzegger geacht werd de mysterieuze betrekkingen der dingen te kennen, die voor den gewonen mensch verborgen blijven. Het godsgericht was een der karakteristiekste en meest verspreide uitingen hiervan.

Sterft echter de maatschappelijke organisatie die deze functie uitoefende, dan zien wij de waarzeggersmethodes opnieuw afdalen tot eenvoudige betrekkingen, die slechts waarde hebben voor een bepaalden persoon, zonder dwingende kracht te bezitten tegenover de handelingen van de gemeenschap of van haar leden.

Het omen is vooral leerrijk, wat den graad van het bijgeloof betreft : het kan een geloofspunt zijn, wanneer het bv. verbonden is met godsdienstige gegevens, het kan

---

(1) SCHWANER in LING ROTH. *Natives of Sarawak* I, blz. CLXXIII, ING ROTH II. 191.

ook wetenschappelijke en proefondervindelijke waarde hebben, zooals dit het geval is voor de medische voorteekenen in Babylonië en voor enkele aphorismen bij ons, het kan soms alleen slechts een vluchtige betrekking meer zijn, die aan den geest van den waarnemer opvalt, hem een oogenblik ontroert om aanstonds daarna weer te verdwijnen ; dit laatste is meestal het geval bij beschaafde lieden. De omina zijn waarlijk verzwakt. Men vermijdt zorgvuldig een handeling te doen, doch wanneer er toevallig een bepaald feit gebeurt, dan zegt men alleen dat het geluk of ongeluk voorspelt, men voelt een voorbijgaande aandoening om er een oogenblik daarna niet meer aan te denken. Zelfs in onze twintigste eeuw echter, zouden wij gevallen kunnen aanhalen van een vast geloof in voorteekenen.

De verhouding die vastgesteld werd en waarde bezat in een bepaald psychologisch milieu, verandert van voorkomen wanneer zij in een ander midden overgeplaatst wordt. Is zij echter in betrekking met den godsdienst, dan blijft zij gedurende zeer langen tijd onveranderd, zooals dit het geval is met alles wat door een vast gemeenschappelijk geloof bevestigd is. Valt zij echter terug in het gebied van het individu, dan wordt zij beïnvloed door de persoonlijke verbeeldingskracht van iedereen die haar uitlegt, wijzigt en er het voorwerp en de beteekenis van verandert. Dit is de reden waarom zooveel omina bleven bestaan zijn, alhoewel de beteekenis er van heelemaal te loor ging.

Zelfs in geval echter dat er aan voorteekenen slechts heel weinig geloof meer geschonken wordt, is het niet zeldzaam sommige lieden te hooren beweren, dat een bepaald gezegde in deze of die omstandigheden bewaarheid werd en het moet genoteerd worden, dat deze ééne gunstige ondervinding meer bewijskracht heeft dan welke redeneering ook en dan een groot aantal andere negatieve ondervindingen, die ten andere spoedig vergeten werden. Hier komt nochtans zeer dikwijls het verklaren der mislukking tusschen, alhoewel dit eerder als zelden moet beschouwd worden in onze kringen : zoo zegt men bv., dat het voorteeken op een ander persoon betrekking had, dat een bepaalde daad het uitvallen der voorspelling door het omen

gedaan, belet heeft ; zij die rotsvast staan in hun geloof, beweren dat men te doen had met de tusschenkomst van een geest die machtiger was, enz.

Terecht merkt M. Marett op, dat de juiste vorm die door het noodlot zal aangenomen worden, niet mag gespecifiëerd worden. De suggestie zal eerder winnen dan verliezen, door het onbepaalde van haar beroep op de verbeelding (1). Dit legt uit waarom het teeken, bij het evolueeren der omina, veel bestendiger is dan hetgeen beteekend wordt. In feite immers is het omen slechts een waarschuwing, een raadgeving om te doen of te laten en de gevolgen der daad, van het oogenblik af dat zij gepreciseerd worden, kunnen vele wijzigingen ondergaan naargelang ieders persoonlijk verlangen en worden op verschillende, soms tegenstrijdige manieren uitgelegd. Zelfs te Brussel hebben wij dergelijke tegenstrijdigheden opgeteekend, bv. wat het bijgeloof aangaat betreffende het ontmoeten van geestelijken 's morgens, en, tusschen bijgeloovigen is dit meer dan eens een aanleiding tot redetwisten. Het teeken is om zoo te zeggen de vaste kern, terwijl de uitlegging het beweegbaar element is. Als men volkeren vergelijkt die ver van elkaar verwijderd zijn, is deze regel bijna algemeen : wanneer de kat zich achter de ooren wascht voorspelt dit in Europa regen, in Annam daarentegen wijst het op een bezoek dat van zeer ver komen zal.

Vertaling F. H.

PAUL HERMANT.

---

(1) *Anthropology*, blz. 215.

Oude Volksuitdrukking 1)

Als men van den duivel spreekt, ziet men zijn staart.

De oorsprong van talrijke zegswijzen en spreuken dient gezocht te worden in het volksbijgeloof.

Aldus hoort de duivel, in de volksverbeelding, al de gesprekken, hij kent onze geheimste gedachten, en daarom is het dan ook zeer gevaarlijk den boozen geest te aanroepen, met bv. te zeggen : « De Duivel hale mij » (Que le diable m'emporte), want Satan verschijnt op hetzelfde oogenblik. Ontelbaar zijn ten andere de vertellingen, overleveringen en legenden, waartoe dit bijgeloof aanleiding gaf ; zouden wij er dan eveneens het Vlaamsche spreekwoord : « Als men van den duivel spreekt, dan is hij nabij », niet kunnen mede in betrekking brengen ? (2).

Tijdens onze opzoekingen hebben wij kunnen vaststellen, dat bij gezegd spreekwoord bijna nooit de variante voorkomt : « dan ziet men zijn staart » (3).

Aldus vinden wij bv. in den Grand Dictionnaire français-flamand, naar het woordenboek door M. Pierre Richelet, Brussel, Fricx le jeune, 1739 : « Als men van den duyvel spreekt, hij is er ontrent » ; in den Nouveau Dictionnaire des proverbes de la langue française expliqués d'après l'Académie.... et traduits en flamand par l'Abbé Olinger, Brussel, 1855 : « Als men van den duivel spreekt, hij is er digt bij of omtrent », en eindelijk, in het Fransch-Nederlandsch Woordenboek door Kramers J. : « Als men van den duivel spreekt, staat hij achter de deur, rammelen zijne beenen », en ook de zegswijze :

Spreekt men van den vent,
Hij is er bij of omtrent...

---

(1) *Brabantsche Folklore*, 8ste jrg. nr 44, blz. 120.

(2) A. De Cock. *Volkssage, volksgeloof en volksgebruik*, Antwerpen, Janssens, 1918, blz. 54.

(3) Verder zullen wij het vraagstuk dezer variante behandelen.

Hierbij kunnen wij opmerken, dat in Engeland eveneens gezegd wordt :

Talk of the devil and he is sure to appear.

(Spreek van den duivel en hij zal zeker verschijnen).

Naar een ander bijgeloof, dateerende van aloude tijden en overal verspreid (alhoewel het zooals vele andere aan 't verdwijnen is), mag men de wilde dieren niet noemen, uit vrees ze zien verschijnen. De fabel uit den Roman du Renart (branche IX), volgens dewelke een boer om te lachen een os aan den beer schonk, en slechts van zijn belofte ontslagen werd door de tusschenkomst van den vos, steunt op dit bijgeloof (4).

Hetzelfde is misschien waar wat de fabel van La Fontaine betreft : « La Mère, le Loup et l'Enfant » ; de moeder bedreigt er haar schreeuwend kind en de wolf die juist voorbijkomt, houdt zich gereed (5).

In sommige streken preciseert men zelfs nog meer met te zeggen : « Den naam van den wolf uitspreken is hem oproepen, hij zal verschijnen of weldra uw dieren komen verslinden ». Ook zullen de herderinnen uit het departement du Cher, zich wel wachten van hem uit te spreken (6).

Eertijds bestond dit bijgeloof ook in ons land. In het Vlaamsch gedeelte zegde men : « wie den wolf noemt op Kerstnacht, mag zich verwachten aan het misnoegen hem te zien verschijnen te midden zijner kudde » (7), en in Wallonië geloofde men dat « elke Kerstnacht een lam in de schaapskooi bracht, doch dat men er zich wel moest voor wachten van den wolf te spreken, zooniet zou men bemerken dat er een schaap verdwenen was » (8).

---

(4) Ernest Martin. *Observations sur le Roman du Renart*, blz. 58.

(5) Martel. *Petit recueil des proverbes français*, Parijs, Garnier, z. d. blz. 27, Nr 65.

(6) Rolland. *Faune populaire de la France*, Parijs, 1908, deel VIII, blz. 76, Nr 273.

(7) Coremans. *L'année de l'ancienne Belgique*, 1844, blz. 93 en Reinsberg-Duringsfeld. *Traditions et légendes*, deel II, blz. 327.

(8) de Warsage. *Calendrier populaire wallon*, Antwerpen, de Tavernier, 1920, blz. 154, Nr 384.

Om deze reden is het ten andere ook, dat men in sommige streken een bijnaam of een omschrijving gebruikt, wanneer het noodig is een gevaarlijk of schadelijk dier aan te duiden.

Een lexicograaf uit de XVIII[de] eeuw constateert dit vooroordeel, waarvan hij verscheidene voorbeelden opteekende, als volgt : (9)

« Het bijgeloof onzer Bretanjers is de oorzaak, dat zij de schadelijke dieren niet bij hun echten en gewonen naam durven noemen, uit vrees dat zij, eens genoemd zijnde, zouden kwaad komen doen als hadde men ze geroepen. In plaats van te zeggen *Bleis* (wolf) zeggen zij *Ki-nos* d. w. z. nachthond, een woord dat dus eveneens toepasselijk is op den waakhond.... Te Audierne geldt dit verbod voor den vos en voor den wolf. Deze laatste wordt er zoodanig gevreesd, dat de oude zeelieden aanstonds het anker lichten, zoodra dit woord uitgesproken werd en opnieuw aan land kwamen ; hedendaags neemt de baas den eersten den besten visch en werpt hem in het water, zeggende : « *Ki-koat* (boschhond, wolf), ziedaar uw aandeel », om het noodlot te bezweren (10).

Met dit bijgeloof kunnen wij, naar onze meening, het volgend spreekwoord in betrekking brengen : « Quand on parle du loup, on en voit la queue » (als men van den wolf spreekt, ziet men zijn staart) ; dit wordt veelal gezegd, wanneer men een onverwacht persoon ziet binnenkomen, waarover men juist aan 't spreken was. Deze persoon wordt waarschijnlijk met den wolf op gelijken voet gesteld, omdat zijn onverwachte tegenwoordigheid verwondering baart en het zwijgen oplegt, evenals de aanwezigheid van den wolf schrik inboezemt en een vrees verwekt die het woord afsnijdt, welk ook het onderwerp weze waarover men sprak (11).

---

(9) Wij signaleeren slechts de voorbeelden waarin er sprake is van den wolf.

(10) Geciteerd door SÉBILLOT : *Folklore de France*, Parijs, 18, deel III, blz. 21.

(11) QUITARD. *Dictionnaire étymologique, historique et anecdotique des proverbes et locutions proverbiales de la langue française*, Parijs, Bertrand, 1842, blz. 506 en DE LA MÉSANGÈRE. *Dictionnaire des proverbes français*, Parijs, Treuttel en Wurtz, 1823, blz. 539.

De Latijnen zegden : « Lupus est in fabulâ » (Terentius, Adelphes, 4. 1. 21) d. w. z.: de wolf is in de samenspraak. In zijn « Ruses des Esprits malins » 1563, fet. 28, geeft Du Triez de volgende uitdrukking : « De wolf is in de vergadering binnengekomen », wat zooveel is als : de wolf is verschenen als men van hem sprak.

Quittard (12) zegt dat er paremiologen zijn, die nochtans beweren dat « Lupus in fabulâ » eigenlijk beteekent : « De wolf op het tooneel », zinspelende op een oude Romeinsche overlevering, die vertelt dat men op zekeren dag, toen op de boorden van den Tiber in open lucht het spel van Romulus en Remus, die gevoed werden door een wolvin, opgevoerd werd, een wolf zag verschijnen, wat de toeschouwers als een wonder verbaasde ; het staat echter vast dat dit feit onecht is, en wat duidelijk bewijst dat *fabula* moet vertaald worden door *rede* of *samenspraak* en niet door *tooneel* of *verdichtsel* is, dat we bij Plautus (Stichus 4, I, 17) en ook bij andere schrijvers aantreffen : « Lupus est in sermone ».

Plutarcus geeft eveneens een uitroep aan, die eenigszins in betrekking staat met ons spreekwoord, doch die bij een andere gelegenheid gebezigd werd. Volgde bijvoorbeeld een algemeene stilte op een groot rumoer in een talrijke vergadering, dan zegde men heel stil de twee woordjes die door de Latijnen vertaald worden als : « *Mercurius supervenit* » (Mercurius is aangekomen), als wilde men hiermede beduiden, dat het niet toegelaten was in tegenwoordigheid van Mercurius, god van de stilte, de samenspraak voort te zetten (13).

In Frankrijk wordt het spreekwoord waarmede wij ons bezig houden, bijna niet gebruikt, dan met een min of meer ongunstige beteekenis voor den persoon waarover het gaat, en, telkens men zich beleefd wil toonen of zoo men iemand wil prijzen, zal men niet nalaten, vooral te Parijs, er een dichterlijke wending aan te geven.

---

(12) Zie N° 11, QUITARD.

(13) DIDIER LOUBENS. *Les proverbes et locutions de la langue française*, Parijs, Delagrave, 1889, blz. 239.

Spreekt men van de zon, dan ziet men haar stralen.
Spreekt men van de roos, dan ziet men haar knop (14).

Waarom is er echter sprake van den *staart* van den wolf en niet van het hoofd, wat nochtans veel betamelijker zou zijn ?

Quitard en Martel (15) meenen dat dit misschien te wijten is aan het feit, dat het dier, dat gewoonlijk den mensch bemerkt vooraleer het zelf bemerkt wordt, zich snel omkeert om te vluchten en aldus slechts zijn achterste laat zien ; onze voorouders zouden bij het spreekwoord aan deze vreesachtige vlucht gedacht hebben.

Een paremioloog, aan wien de Mésangère, schrijver van het vermaard Woordenboek der Fransche Spreekwoorden, de vraag stelde, antwoordde dat het beter zou zijn te spreken van het hoofd, daar dit toch het eerste is dat wij van het binnenkomend dier te zien krijgen (16).

Te noteeren valt ook, dat men in de Charente Inférieure zegt : « Qui parle du loup, en vouèt *la tête* et la quoue » (het hoofd en den staart) en dat men zich in Fransch-Zwitserland als volgt uitdrukt : « Quand on parle du loup, on en voit les cornes » (ziet men zijn horens) (Almanach de Genève van 1864).

De man dien wij ondervroegen voegde er bij, dat deze gewone zegswijzen dikwijls hun vorm te danken hadden aan een overeenkomst in klank ; het meerendeel der oude spreuken waren berijmd en het rijm werd steeds beschouwd als een hulpmiddel voor het geheugen ; daar nu eertijds *queue* uitgesproken werd als *quoue* (van cauda) rijmde loup met quoue.

In Provence vinden we inderdaad nog het berijmd spreekwoord :

Quand parlés doou loup,
Lou ténés pér la quoue. (Achard, 1785).

Dit spreekwoord vinden we terug in het Fransch, in den Nouveau Panurge et sa Navigation, 1615, blz. 8 : « Tel parle du loup qu'il le tient par la queue ».

---

(14) Zie Nr 11, QUITARD, en Nr 13, LOUBENS.
(15) Zie Nr 11, QUITARD, en Nr 5, MARTEL.
(16) Zie Nr 11, DE LA MÉSANGÈRE.

Wat Quitard betreft (loc. cit.), deze meent dat het woord *queue* een assonantie, een soort rijm vormt met het woordje *leu* (loup) dat eertijds in het spreekwoord voorkwam.

Zegt men immers niet te Namen :

Quand on cause do *leûp*
On ès voit l'queuwe.

te Doornik en te Rijsel :

In parlant du leûp,
I moute s'queue.

in het Nauw van Kales :

Quand qu'on parle d'ech leu
On voèt s'queue.

Loup rijmt met *quoue* en *queue* met *leu*, hierover zijn wij 't akkoord, doch het is wel belangwekkend te noteeren, dat het volk zich niet uitsluitend bepaalde bij deze twee rijmen, zooals blijkt uit de volgende voorbeelden, die tusschen honderd andere gekozen werden :

Te Marche (Belgisch Luxemburg) zegt men :

Si vous causez jamais de *leûp*
V's-ès veûrez l'quawe et v's aurez peû.
(en gij zult bang zijn).

te Verviers (Luik) :

On n'parole jamais dè *leûp*
Quu du s'quawe ô n'lî *veut*
(of men ziet zijn staart).

in Tarentaise (Savoie) :

Kan on preidzet du *laou*
Al arrivet u *baou*.
(Spreekt men van den wolf,
Dan komt hij uit den stal).

in Gascogne :

Quen lon parle deou *loup*
De la quoue on bey lou *bout*
(ziet men het eindje van den staart).

in Provence :

Jamaî se parlo doou *loup*
Que nous se n'en vègue la *péou*.
(Nooit spreekt men van den wolf
of men ziet zijn vel).

in Auvergne (Puy de Dôme) :

Quand parlon dé *loup*
Ey' darré lou *bouysssou*
(is hij achter den struik).

in Bas-Valais (Zwitserland) :

Quand on parlé dey' *leuy'*
Sorté dey *beû.*
(komt hij uit den stal).

en eindelijk in Italië :

Chi ha il lupo in *bocca*
Lo ha sulla *coppa.*

Het spreekwoord was nochtans niet altijd berijmd, inderdaad :

In de XIV[de] eeuw zegde men in Frankrijk : Qui de louf parole, près en a la coue (17), en men zegt eveneens in Béarn : Qui deu loup parle, la coude qu'en bet (ziet hij zijn staart) (18), in de Beneden Pyreneeën : N'ey pas loueing lou loup quand lou mentaben (Men is niet ver van den wolf als men van hem spreekt).
Te Nice : Coura parlas dou loup, suorté de la tana.
In Aude : Qui dal loup Parlo, dé la mato sort
en eindelijk in Duitschland: Wenn man vom Wolfe spricht, so ist er nicht weit.

De Arabier zinspeelt eveneens op den wolf, wanneer hij zegt : « Als gij van den wolf spreekt, houd dan den stok gereed » (19).

De Spanjaard drukt zich heel anders uit :

El hablando del ruin de Roma
Luego asoma,

wat wij meenen als volgt te mogen vertalen :

Spreekt men over den booze (of den leelijke) van Rome,
Laat hij zich aanstonds zien.

---

(17) Fransche spreekwoorden van vóór de XV[de] eeuw, uitgegeven door J. Morawski.

(18) Hatoulet : proverbes béarnais, Parijs, Franck Paris, Champion, 1925, 1862, blz. 102, blz. 69, Nr 1900.

(19) Ellious.

Wat moeten wij nu verstaan door « booze » of « leelijke vent van Rome » ? Zou dit misschien toevallig in betrekking kunnen gebracht worden met de wolvin die Remus en Romulus voedde ? Geheim ! en met betrekking tot dit onderwerp achten wij het nuttig en interessant, de aandacht der zoekers te vestigen op een oud Fransch spreekwoord uit de XV^{de} eeuw nl. : « Le loup alla à Rome et y laissa son poil et rien de ses coutumes » (De wolf ging naar Rome en liet er zijn haar, doch niets van zijn streken). In Italië wordt hetzelfde gezegd op de volgende wijze : « Il lupo cangia il pelo, ma non il vizio ». Aan den anderen kant wordt het Fransch « Il faut hurler avec les loups » of het Nederlandsch « met de wolven huilen » in het Engelsch weergegeven door : « When you are at Rome, you must do as Rome does ». (Als gij te Rome zijt, moet gij doen als Rome doet).

Zou hier soms geen vergelijking te maken zijn of is het slechts een louter toevallige overeenkomst ?

Nu zijn we echter ver van ons Hageland afgedwaald; laat ons er nu toe terugkeeren.

Wij signaleerden bij het begin dat Nederlanders en Engelschen in hun spreekwoord zinspeelden op den *duivel* en zijn *tegenwoordigheid*.

De Franschen en Walen daarentegen, zinspelen op den *wolf* en zijn *staart*.

Aan den anderen kant stellen we vast, dat de Hagelanders (nabijheid der taalgrens) het tweede gedeelte van het Fransche spreekwoord overnamen en aldus zeggen :

As ge van den duvel klapt, *ziet ge zenne steet*

en dat Walen van Luik, Longueville, Céroux-Mousty en Charleroi, om slechts localiteiten te noemen die eveneens dichbij de taalgrens liggen, bij hun noorderburen het eerste gedeelte van hun spreekwoord ontleenden, dat aldus werd :

Quand on parle du diable, on en voit la queu.

Langs de Belgische taalgrens schijnt er dus een zone te bestaan, waar de twee spreekwoorden op elkaar een wisselwerking uitoefenden :

Spreekt men van den duivel, dan is hij nabij.

Quand on parle du loup, *on en voit la queue.*

**

R. CORNETTE.

Ditjes en Datjes.

Folklore bij het Kerstfeest. — De Kerstfolklore is rijk aan legenden en schilderachtige of treffende gebruiken. Vele dezer gebruiken zijn hedendaags verdwenen, doch andere leven voort in de afgelegen dorpjes der provincie.

De gewoonte van op Kerstnacht de toekomst te raadplegen, is niet heelemaal in onbruik geraakt. In sommige Brabantsche localiteiten, vereenigt de familie zich alsdan rond den haard en zij die tegenwoordig zijn, gieten elk op hun beurt gesmolten lood in een bakje. De lijnen der min of meer duidelijke figuren die gevormd worden, geven de groote toekomende levensgebeurtenissen aan van hem die de handeling doet.

Op andere plaatsen daarentegen worden op water in een groote vaas notenschelpen geplaatst, waarin eindjes brandende kaars worden bevestigd. In geval het vlammetje danst, of zoo de schelp naar den bodem van het vat zakt, zal het komend jaar slecht zijn ; zoo het kaarsje daarentegen zachtjes opbrandt, zal het jaar winstgevend zijn. Soms ook worden noten door verliefden in het vuur geworpen. Verbranden deze zonder groote vlam, dan voorspellen zij een gelukkig huwelijk. Barsten de schelpen echter in stukken, dan is er voor het toekomstig huishouden leed en slechte verstandhouding te vreezen. Wat wij nochtans niet weten is of de verliefden bijgeloovig genoeg zijn, om in een dergelijk geval te breken.

In de omstreken van Spa belichten de meisjes hun gelaat met een kaars, om in het water van een put, het beeld van hun toekomende te ontdekken.

In Vlaanderen wordt nog steeds de « kersavondblok » gevierd, met in het vuur een blok dennen- of beukenhout te werpen. Het licht wordt uitgedoofd en de familie blijft opzitten rond den haard en zingt oude liederen of vertelt van spoken en weerwolven. Is het blok bijna opgebrand, dan giet men het laatste der uitgedronken flesch jenever er over.

Ook andere bijgeloovigheden verdienden genoteerd te worden, om reden van hun eenvoudig en kinderlijk-lief karakter.

Het water, dat op slag van middernacht geput wordt, is gewijd en is tevens een behoedmiddel voor koorts. Hij, die het woordje « wolf » uitspreekt op Kerstnacht, zal hem te midden zijner kudde zien verschijnen.

Te Hoeilaart is het hedendaags nog de gewoonte, dat jonge lieden geblinddoekt in een kippenhok dringen. Gelukken zij er in een zwarte hen of een zwarten haan vast te krijgen, dan behoort het dier hun toe. De eigenaar kan het nochtans opnieuw afkoopen met een geschenk te geven.

De roos van Jericho bloeit, naar men vertelt, alleen Kerstmis op middernacht. De bijen zingen en de dieren in de stallen worden wakker om neer te knielen, ter eere van het Goddelijk Kindje.

Wij kunnen deze mededeeling niet eindigen, zonder over het schoone gebruik te spreken, dat wij in Brabantsche en Vlaamsche dorpen vóór minder dan een eeuw nog waarnamen. Wij bedoelen de plechtigheid van « Bethleem ».

In de dorpskerk kwam vóór middernacht een jongeling als engel verkleed, met de vleugels op den rug, naar een meisje toe, dat gekleed was als de Heilige Maagd en groette haar met het « Ave Maria ». Zij, die de rol van Onze Lieve Vrouw speelde, antwoordde het « Fiat » aan den jongen, die haar op den mond kuste. Een kind dat in een grooten haan verborgen zat, riep, terwijl het de stem van het dier nabootste : « Een kind is ons geboren ». Een vette os zegde : « Waar! » en vier schapen blaatten « Bethleem ». Dan zegde een ezel : « Laat ons gaan », en een processie, gevormd door de spelers van dit kleine mysterie en de goede lieden van het dorp, doorkruiste alsdan de straten. Een nar met klinkende belletjes sloot den optocht.

Het licht heidensch karakter van dit gebruik, dat echter nochtans zoo schilderachtig was, deed de Kerk er vóór ongeveer een eeuw toe besluiten, het af te schaffen.

Medegedeeld door M. DE BRABANDERE.

**

De Eeredienst van den H. Hippolytus. — Met zeer veel genoegen las ik in dit tijdschrift de nota, die medegedeeld werd door M. Ernest Sussenaire, met betrekking tot het *Vereeren van den H. Hippolytus te Thiaumont.* De opgeteekende bijzonderheden zijn uiterst belangwekkènd en ik twijfel er geenszins aan, of deze Heilige is eertijds het voorwerp van een specialen eeredienst geweest in het bisdom Namen, waartoe de parochie Thiaumont behoort. P. Pacifique van het Kruis, opsteller van twee Duitsche sermonen over den H. Hippolytus (Silva spiritualis morum, Augsburg, 1726. In. fol., col. 310-317), was eertijds prior der karmelieten te Aarlen en legt vooral nadruk op het beschermen van de paarden door den Heilige. Hetzelfde patronaat vinden we terug in Engeland in de streek van Hertsfordshire en op de grens van Cambridgeshire. Men meent er sporen van gevonden te hebben op de fresco's van een oude onderaardsche kapel nabij Royston. Het vlek dat hedendaags door verbastering Erpallet genoemd wordt, droeg eertijds den naam van St. Hippolytus ; de kerk was er aan hem toegewijd en men kwam er vooral in plechtigen optocht met de paarden naartoe, om deze te laten zegenen. De archeologen zijn het niet eens betreffende de verklaring dezer fresco's ; de gelijkenis der godsvrucht dient echter onthouden te worden.

ABBÉ GASTON.

**

Twee Tableau's over den H. Cornelius. — Het komt mij als waarschijnlijk voor, dat het ovaal doek, toehoorende aan den Z. E. Heer Gaston, vicaris-generaal van 't Aartsbisdom Parijs, en waarvan de reproducties verschenen in Brabantsche Folklore, nr 62-63, blz. 160, uit een processievaan zou kunnen voortkomen ; vorm, omlijsting en afmeting schijnen die meening te versterken.

Ten andere werden in de eerste helft der XIXe eeuw vele processie- en broederschapsvanen op doek vervaardigd, aan beide zijden geschilderd, als middenstuk.

In Eigen Schoon en De Brabander, XIVe jg., nr 9-10, (Nieuwe reeks VI, blz. 25) geeft de Z. E. Heer J. A. Van Elsen, pastoor van Lippeloo, de beschrijving van den kunstschat zijner kerk en vermeldt o. m.

« In de sakristij hangen twee doeken langs beide zijden beschilderd, *omdat ze voor processievanen hebben gediend.* Ze verbeelden, de eene : De H. Drijvuldigheid en Onze Lieve Vrouw ; de andere : den H. Stephanus en S. Antonius, abt. Twee zulkdanige van twee zijden beschilderde doeken, hangen in de zaal van de pastorij ; *ze komen ook voort van versleten vanen* en werden later omlijst. De onderwerpen zijn dezelfde als die van de hooger genoemde, doch de uitvoering is van jongeren datum ».

Over het algemeen is de uitvoering van tableau's voor vanen zeer verzorgd ; beide zijden hebben niet altijd de zelfde afmetingen ; soms is een der kanten geborduurd en den achterkant beschilderd.

JEAN CH. PEETERS.

De Kruisbeelden langs de openbare wegen. — Het was weleer het gebruik, een kruisbeeld op te richten, daar waar stilgehouden werd, wanneer het lijk van een persoon van hoogen rang, naar zijne laatste rustplaats werd overgebracht.

Zulks gebeurde omstreeks 1290, wanneer in Engeland het lijk van Eleonora van Castillië uit Harely in Nottinghamshire naar Londen werd overgebracht. De plaats waar voor de laatste maal werd stilgehouden, vooraleer in Westminster-abdij aan te komen, werd ter herinnering van het kruis, dat bij deze gelegenheid aldaar werd opgericht, « Charing-Cross » geheeten.

Oudtijds werd hij, die in gevecht of tweestrijd zijn tegenstrever had verslagen, verplicht tot rust zijner ziel een zeker aantal missen te doen lezen of op de plaats van den moord een steenen kruis te doen oprichten tot uitboeting.

Zulks wordt vermeld in het Gentsche Zoendinckboek van het einde der XIVe eeuw.

Men plaatste in onze Vlaamsche gewesten ook kruisbeelden, daar waar iemand door manslag werd gedood of schielijk overleed.

Vóór een veertigtal jaren stond te Herzele, links beneden de Molenstraat in den berm, een steenen kruis waarover allerlei vertelsels in omloop waren. Volgens sommigen beweren zou dit kruis daar zijn geplaatst geworden ter herinnering aan een legeroverste, die daar in een tweegevecht het leven verloor.

Door het vellen der boomen is dit steenen kruis, dat velen nog gezien hebben, sedert enkele jaren verdwenen.

Een houten kruis bevond zich insgelijks langs de Bockstraet, ter plaats « 't Geleysberg » geheeten. Dit werd aldaar opgericht tot aandenken aan zekeren De Clercq, die vóór een zestigtal jaren, daar in de nabijheid waar hij op het veld werkte, schielijk overleed.

CYRIEL DE VUYST.

Gebruiken bij lijkplechtigheden. — Meermaals reeds werden gebruiken bij lijkplechtigheden in dit tijdschrift opgeteekend.

Te Halle-Booienhoven, gemeente van 't kanton Zoutleeuw, bestaat het gebruik op het graf van ongehuwden een kroon en garven te planten. Deze sieraden zijn vervaardigd uit wit en zwart papier en palmtakken zooals bijgaande schets het aantoont.

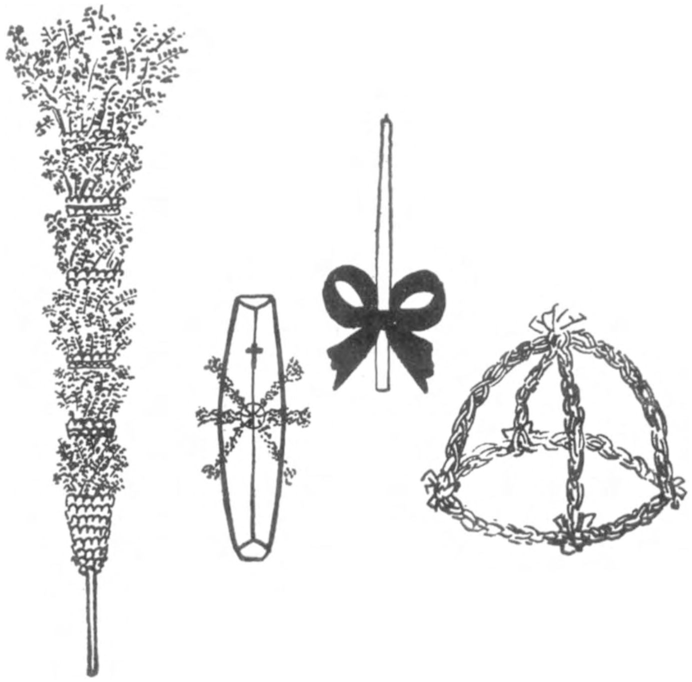

Zoodra het geluid heeft om de droeve mare te verkondigen, vergaderen de jonge dochters uit de buurt bij een hunner en vervaardigen er deze voorwerpen.

In den lijkstoet worden ook nog gedragen : een houten kruisje ongeveer 1 meter hoog en een kaars met een grooten strik getooid. Deze kaars wordt voorop in den stoet gedragen door een

jongen indien de overledene een meisje is, door een meisje indien een jongen wordt ten grave gedragen. Daarop volgen de draagsters der garven, ten getalle van vier voor kinderen onder de 12 jaar en van zes voor oudere.

Op het kerkhof worden deze garven geplant rond het graf, derwijze dat men er het kransje kan aanhechten. Het kruisje wordt geplaatst daar waar het hoofd rust van den overledene, de kaars wordt door den grafmaker naar de kerk gedragen, en het lintje er van aan het kruisje gehecht.

Na de lijkplechtigheden doen de meisjes, die de garven vervaardigen, een geldinzameling om een dienst of een mis te doen doen voor den overledene.

Op rouwbrieven en beeldekens duidt men aan « jongman » of « jonge dochter ».

Voor zeer jong gestorven kinderen, is het een der buren die het graf delft en niet de gewonen grafmaker.

JEAN CH. PEETERS.

Le trou des curés. — Dit is de naam eener rotsholte te Profondeville (Namen).

Naar men vertelt, zouden de priesters er tijdens het Schrikbewind mis gelezen hebben. Men zou het dan « hol der pastoors » genoemd hebben, daar deze er dagelijksch naartoe gingen, om er de H. Mis te celebreeren.

G. LAVIOLETTE.

**

De Schedel van een dier als beschermmiddel tegen den Duivel. — Op sommige schilderijen uit de XVII^{de} eeuw, zien wij ontvleesde dierenschedels hangen aan het dak der stallen. Zouden wij hier te doen hebben met het overleven van het gebruik van den ossenschedel, op dezelfde wijze gebezigd bij Grieken en Romeinen ? Bestaan er hedendaags nog gebruiken die hieraan herinneren ? Elke inlichting omtrent dit onderwerp zou ons belang inboezemen.

P. H.

**

Het Vaandelspel. — Eens vreesden wij er voor, dat het vaandelspel zou in onbruik geraken en vergeten worden ; een afdeeling der Brusselsche boy-scouts heeft er zich echter mede bezig gehouden. Een tiental jongelingen hebben het hanteeren van het vaandel aangeleerd en behaalden een groot succes, verleden jaar gedurende de internationale dagen van het scoutisme. M. van der Ven uit Nederland, wiens mooie studie over dit onderwerp wij verleden jaar in dit tijdschrift lazen, schrijft ons het volgende :

« Met betrekking tot het vaandelspel heb ik vele interessante nota's opgeteekend voor een aanvullend artikel, dat ik voornemens

ben toekomenden Zomer te schrijven. In Nederland begint men eveneens in gymnastiekvereenigingen het vaandelspel aan te leeren, zelfs bij de jonge meisjes.

Ik stuur U het « Turnblad », waarin U op blz. 20-23 kunt lezen, dat er in den Haag een voorstelling van het Vaandelspel plaats had! In 1933 zal er te Rotterdam een groote demonstratie van het Vaandelspel gegeven worden, ter gelegenheid van een gymnastenjubileum. Misschien is het niet onmogelijk, dat een Belgische groep of eenige spelers uit uw land, aan dit prachtig spel zouden deelnemen ».

Van den anderen kant ontvingen we, vanwege Mejuffer Bernardi uit Florentië, een verzameling foto's met de Paliospelers van Sienna, die eveneens het vaandel werpen en hanteeren.

**

De Nachtmerrie in de folklore. — De benaming mare of merrie komt van het angelsaksisch *mèare* en beteekent *paard*. Het paard speelde in het bijgeloof der Oude Germanen een groote rol. Men zegt : Een « blijde » mare en een « droeve » mare, omdat eerijds de blijde even als de droeve tijdingen door de ruiters werden aangebracht. Het spreekwoord : *Van de mare bereden,* is ontstaan omdat zij, die door deze soort nachtkoorts werden overvallen, dachten dat zij gedurende hun slaap een helsch paard op het lijf kregen.

Om zich van dezen kwelgeest te bevrijden, werden allerlei middelen vooruitgezet. De eenen beweerden dat de mare niemand kan berijden, daar waar de holleblokken averechts voor het bed werden geplaatst. Anderen geloofden dat de guy of mistel, die boven de slaapsteê werd gehangen de nachtrijdster verjoeg, waarom de mistel ook *marentak* werd geheeten. Sommigen, om niet te worden geplaagd, sliepen plat op den buik, doch zij werden door het nachtspook omgekeerd...

Vroeger tijd was in de streek van Herzele bij sommigen de vrees voor de mare zoo groot, dat zij het durfden wagen een scherp mes met de punt omhoog op de borst te plaatsen, waardoor het wangedrocht door op haar slachtoffer neer te komen zich zelf zou dooden...

Meermaals werden ook vrouwen verdacht de menschen des nachts te komen kwellen.

Jaren geleden vertelde ons een oude jonkman, dat, wanneer hij thuis op den zolder sliep, hij de mare permentelijk hoorde den trap opkomen en dat hij haar aan haren stap herkende. Nadat hij op den zolder zand had gestrooïd om haar spoor te volgen, is ze voor altijd weggebleven.

Om van deze nachtkoorts te worden bevrijd, werden ook de dokters geraadpleegd. Een vrouw uit onze buurt, die er zoo hevig werd door geplaagd dat ze gansch ziekelijk werd, vroeg aan den geneesheer wat het eigenlijk zijn mocht van de mare bereden te worden.

Dit is stilstand van 't bloed, gaf hij tot antwoord.
Als uw bloed stil staat, hernam de vrouw, mag de mare u berijden zooveel als ze wilt, g'en zult er niets meer van gevoelen.

CYRIEL DE VUYST.

Mariage de Louvain ? Leuvensch huwelijk ? De heer R. Cornette wijdde aan deze oude uitdrukking een artikeltje in *Brab. Folkl.*, 7de jg. (Dec. 1927), blz. 234-35, waarin hij de beteekenis meedeelt, die Demarteau in zijn « *Roman des proverbes en action* » er aan geeft, n. l. een huwelijk, « waarbij men rekening houdt met den praktischen kant en ziet of de bruidschatten in overeenstemming te brengen zijn ».

Deze beteekenis is zeker verkeerd. De ware ligt nochtans vóór de hand. Leuven is sedert de XVde eeuw een bekende universiteitsstad, ja, was *dé* universiteitsstad in onze gewesten gedurende de XVIe, XVIIe en XVIIIe eeuwen en genoot tevens een groote vermaardheid in het buitenland. Een « *Leuvensch huwelijk* » wil niets anders zeggen dan het huwelijk van iemand, die nog studeert, die nog niet *zelfstandig* is. Dergelijke huwelijken werden dikwijls *onbezonnen* en *lichtvaardig* aangegaan en liepen natuurlijk mis uit. Dit is ook de beteekenis, die het *Woordenboek der Ned. Taal* (VI, 1340) aan deze uitdrukking geeft.

Ziehier wat Vader Cats daarover dicht in zijn « *Twee en tachtig-jarig Leven, van syn geboorte af tot syn dood toe* :

« Siet als 'er iemant trouwt in laeg of hooge schoolen,
Dat is geen rechte trouw, dat is maer enckel doolen.
't Is dwaesheyt als de jeugt ontrent haer boecken vryt,
Dat is ontydig werck, dan is het leerens tyt.
Al die in haere jeugt wel eer te *Leuven* trouwden,
En op soo swacken gront haer echte leven bouwden,
Die hebben in 't gemeen hier in heel misgetast,
Haer saecken naderhant die gingen niet te vast.
't Gevrij was aengenaem, maer siet ten langen lesten,
Voor 't noodig huysbedryf en was 'er niet ten besten.
Den doeck ginck voor den boeck, dus had men niet geleert,
En daerom word den wulp met geenen steen vereert.
Het trouwen buytens tyt laet dat voor jonge zotten,
Een *Leuvens huwelyck* en dient maer om te spotten ;
Gesellen, wiejé zyt, betoomt uw weelig bloet,
Eer dat men is volleert en is geen trouwen goet ».

F. VAN ES.

Het Haantje van den Toren. — Uit Gouy-le-Piéton schrijft men ons, dat, wanneer de haan op den toren geplaatst wordt of wanneer de kerktoren hersteld wordt, het in vele gemeenten het gebruik is met het dier op een stok van deur tot deur te gaan. Dit is een soort van min of meer bewimpelde omhaling ten profijte der schaliedekkers.

Wat echter mooier is en terzelfdertijd bij ons en in andere dorpen gedaan wordt, is, dat de jonge meisjes als vergelding voor hun geld, het recht hebben den haan met linten te versieren, zoodat de zinnebeeldige vogel beladen met al de kleuren van den regenboog naar zijn plaats terugkeert. Elke kleur heeft een bijzondere beteekenis : roos is de liefde, groen is de hoop, blauw is de tevredenheid, enz...

De jonge meisjes denken zich aldus de bescherming van den wakkeren dorpsbewaker te verzekeren. Deze plechtigheid had hier verleden jaar plaats en het was waarlijk én schilderachtig én alleraardigst.

N. d. R. Een analoog gebruik noteerden wij te Zoutleeuw in 1927, eveneens bij het herstellen van den toren.

**

Bijnamen. — Ziehier een voorbeeld uit den Borinage, het paradijs der bijnamen : een vriend liet mij weten, dat zijn grootmoeder gedurende gansch haar leven den bijnaam « capitaine » gedragen had, wat wel eigenaardig was voor een vrouw ; dit was te wijten aan het feit, dat zij waarlijk een afstammelinge was van een kapitein uit den Napoleontischen tijd.

We zien dus dat de « erfelijkheid der titels » een folkloristisch verschijnsel was, alvorens een politiek of geschiedkundig verschijnsel te worden.

Alphonse De Marneffe.

**

Het Solboschkwartier ten tijde van Karel V. — Een onzer abonnenten, M. Costier, verzoekt ons aan de Stad Brussel te vragen, te willen rekening houden met de Geschiedenis van dit kwartier ten tijde van Karel V, wanneer zij een naam zal geven aan de nieuwe groote wegen in het Solbosch, in het gedeelte gelegen tusschen den Dieweg en den Terhulpenschen steenweg. (De Dieweg van Boendaal is de verlenging van dezen van Ukkel, aan de andere zijde van Ter Kameren Bosch). Hier stond eertijds een Heerenhuys, dat thans verdwenen is en waarvan we de juiste ligging niet meer met zekerheid kunnen aangeven. Op de tapijtwerken van de mooie jachten van Maximiliaan, dit der maand October, teeken van den dierenriem : de Schorpioen, met als titel : Het verslinden der ingewanden door de honden (La Curée), is dit oud kasteel gereproduceert.

M. Costier deelt ons mede, dat M. Sander Pierron documenten zou ontdekt hebben, namelijk een schets uit dien tijd, waarop dit jachtpaviljoen afgebeeld wordt. Hij beweert eveneens aan den rand van het bosch een nu bedekte plaats te kennen, waar men bij een eenvoudig graven, overblijfselen van metselwerk terugvindt, die wel zouden kunnen toebehoord hebben aan het vroeger kasteel.

**

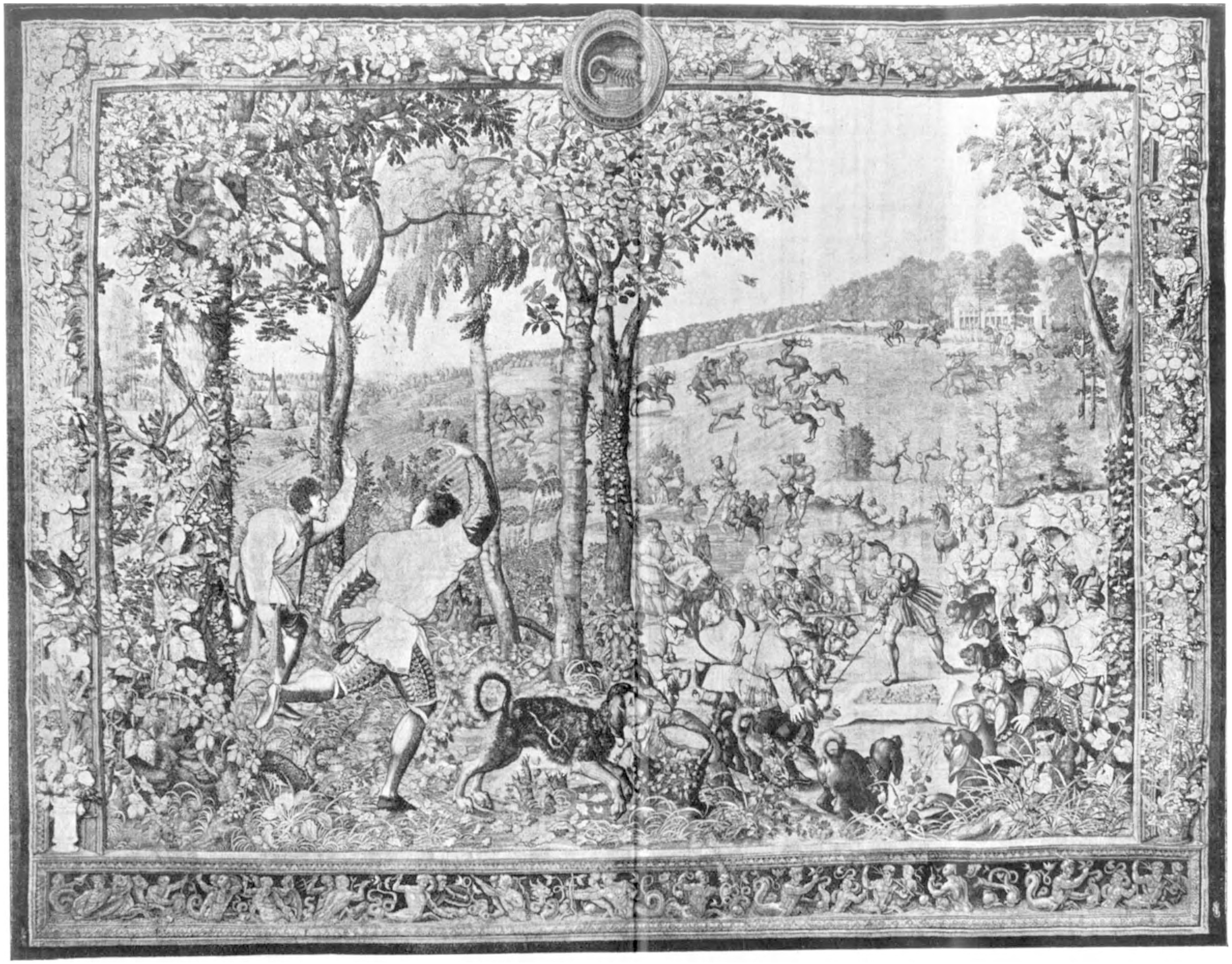

De mooie jachten van Maximiliaan : Het verslinden van de ingewanden door de honden (October, teeken van den schorpioen). Boven rechts ziet men het Heerenhuys, dat diende tot jachtpaviljoen.

Speculaasvormen. — Ten gevolge der industrialisatie van het bakkersbedrijf, gebeurt het vormen van speculaas nog zeer zelden in houten vormen. Een firma, waarvan de eigenaars uit Zoutleeuw herkomstig zijn, en thans IJzerkruisstraat, 45, te Brussel gevestigd, gebruikt nog steeds haar oude vormen. Hiernevens de afbeeldingen van enkele dezer vormen, naar penteekeningen van G. Moureau. St-Niklaas, (1 meter hoog) een guitare speelster en een hoornblazer (caricaturen genaamd).

Het oriënteeren der hoeven. — In de streek van Herzele en omliggende, hetgeen weleer tot den « pagus Bracbatensis » of land van Brabant toehoorde, werden de hofsteden, oorspronkelijk Romeinsche of Frankische villas, door de eeuwen heen op hun oude grondvesten herbouwd, meest allen met den voorgevel naar het Zuiden gekeerd.

Om zich het noodige water aan te schaffen, werden deze uitbatingen gebouwd op de naar beken en vlieten dalende hellingen, in de nabijheid eener onuitputbare welle of bron.

Het geheel vormt een afgesloten vierkant, met in het midden een uitgestrekte binnenkoer. Langs den Oostkant geeft een breede poort toegang tot het geheel.

Op het hooger gelegen gedeelte dezer landbouwinrichting bevindt zich de woning des meesters, weleer een villicus of maior ; het lagere, waar zich de stallen bevonden voor paarden en vee en ook tot verblijf der dienstboden was bestemd, werd aldus « neerhof » geheeten.

Voor het oriënteeren der hofsteden, die gebouwd werden langs de bewoonde wegenissen, moest men rekening houden met de ligging van den bodem om onder oogpunt van gezondheid de uitbatingen op te richten in dezelfde voorwaarden.

Om zich desaangaande een algemeene gedachte te vormen, is het noodig zich in onze buitengemeenten ter plaats zelf de noodige inlichtingen aan te schaffen.

Op de abdijhoeven *Opper-Erpen* onder St-Lievens-Essche en Herzele, alwaar zich een ontvangstbureel bevond onder het beheer van een baljuw en schepenen, alsook op den nog bestaanden curtis of bijhoeve *Middel-Erpen* onder Woubrechtegem, kan men nog de gansche samenstelling bestudeeren van vroegere villas of landbouwerijen.

CYRIEL DE VUYST.

Iets over de etsers Harrewijn. — Ik bezit in mijn dossiers verscheidene etsen (een voor elke maand van 't jaar), geteekend in cursief *Harrewijn fecit.* Deze platen hebben gediend om een kerkboek te verluchten. Deze reeks is niet door den betreurden heer Emile-H. van Heurck vermeld in zijn studie over de familie Harrewijn (Antwerpen, J.-E. Buschman, 1920).

Dezelfde etsen, ditmaal zonder handteekening staan in het boek *Journal des saints ou Méditations pour tous les jours de l'Année, avec un abrégé de la vie de chaque saint par le père Jean Etienne Grossez, de la Compagnie de Jésus...* A Bruxelles chez François Foppens MDCCXXVI (avec approbation de M. Grandin à Paris en 1670, 17 novembre — Morange à Lion 1670....).

Welk is nu de origineele uitgave ? Deze met de handteekening *Harrewijn fecit ?* Deze handteekening in cursief, met de hoofdletter H. is volgens M. van Heurck, een der kenteekens van Jacques Harrewijn, die werkzaam was te Brussel in de jaren 1693-1696.

ABBÉ GASTON.

Boekennieuws.

**

SAINTYVES PAUL. — *En marge de la légende dorée. Songes, miracles et survivances,* 598 blz., geïllustreerd. Uitg. : Emile Nourry, 62, rue des Ecoles, Parijs. Prijs : 60 Fransche fr.

De boeken van M. Paul Saintyves verdienen steeds in hooge mate de belangstelling der folkloristen, vooral van hen die zich bezighouden met hagiographie, bijgeloof en folklore der Godsdiensten. In dit nieuw werk, « een proeve over het ontstaan van enkele hagiographische thema's », zooals de bescheiden auteur het noemt, stellen de eerste kapittels de rol der droomen in een helder daglicht. Zonder rekening te houden met de theorieën van Freud, konden wij toch wel vaststellen, dat onze medewerkers niet veel navorschingen deden op dit gebied. Als we inderdaad de elf verschenen jaargangen van « Brabantsche Folklore », opnieuw ter hand nemen, vinden wij er slechts weinig nota's, waarin over de droomen gesproken wordt. Wij laten deze gelegenheid dan ook niet voorbijgaan, zonder de aandacht onzer lezers te vestigen op de droomen, in alle opzichten. De rol der droomen in vertellingen en legenden, godsdienstige of wereldlijke, de voorspellingswaarde der droomen, de uitleggingen er van, enz.

De volgende vier hoofdstukken van het werk dat wij analyseeren, toonen ons de werking aan van het streven naar het wonderbare (le gout de merveilleux). De laatste vier eindelijk « doen uitschijnen, hoe groot de macht der overlevering is op het gebied der ritueele overlevingen ».

In den loop van dit lijvig, boeiend en buitengewoon gedocumenteerd werk, streeft de schrijver er naar, de pychologische en sociologische factoren op den voorgrond te stellen.

Hier zien we hoe de folklore, zich losmakend van de uitsluitend geschiedkundige opvatting, terugkeert tot de levende, menschelijke realiteit. Er werd vooral nadruk gelegd op de rol van besmetting en navolging, elementen van sociologischen aard. De analyse der psychologische elementen, namelijk der verschijnselen uit het gevoelsleven, werd zelfs doorgedreven tot het onderzoek der physiologische factoren.

Om te eindigen moeten wij er op wijzen, dat talrijke, met zorg opgemaakte tabels, het bezigen van dit veel omvattend en grondig werk, in groote mate vergemakkelijken en veraangenamen.

JACQUES MARIE RONGÉ. — *Le Folklore de la Touraine,* 390 blz., geïllustreerd. Ingeleid door René Boylesve. Prix Montyon. Bij Arrault et Cie, Tours.

« Een woord dat afgeluisterd werd, het onbewust nevens elkaar plaatsen van twee woorden, een zegswijze of een spreekwoord, zijn voor ons van grooter psychologische waarde dan den veldslag bij Poitiers of de politiek van een Lodewijk XI ; zij immers hebben het voorrecht iets blijvends aan te geven, iets wat, terloops opgemerkt bij een dans die reeds populair was ten tijde der Karolingers, op onze dagen nog bijna ongeschonden weergevonden wordt in de « assemblées » onzer dorpen » (Boylesve).

De folklorist in den waren zin des woords, zoekt naar de beweegredenen der menschelijke handelwijzen, streeft er slechts naar, blijvende elementen op te sporen. Aldus logenstraft hij het gekende spreekwoord der intellectueelen : « Woorden vergaan, schriften bestaan ».

Neen, de woorden duren veel langer dan de geschriften. Na min of meer langen tijd dienen de boeken nog slechts tot het versieren onzer bibliotheken, terwijl de woorden « overal vlug en vederlicht rondzweven en zich overal neerzetten zonder toestemming te vragen of zonder te waarschuwen ».

Deze geest, die den auteur bezielde bij het schrijven van zijn boek, legt ons ook het aantrekkelijke er van uit. De na vele jaren arbeid verzamelde feiten, moesten wel gerangschikt worden en ziehier nu de opeenvolgende hoofdstukken van het werk : De mensch, de kleederdracht, de woning, de gastronomie, de kalender, waarnemingen en gevolgtrekkingen op den buiten, gebruiken bij den landbouw, occultisme, legenden en zegswijzen, overleveringen, therapie, vertelsels en grappen, liederen en dansen, de volkstaal (le parler tourangeau), gewaagde aardigheden (Gauloiseries).

Het verstaan van den tekst wordt vergemakkelijkt door een uitgebreide woordenlijst. De muziek der liederen wordt eveneens aangegeven.

ION CREANGA. *Contes populaires de Roumanie (Povesti)*. Vertaald door Stanciu Stoian en Ode de Chateauvieux Lebel. Ingeleid door M. Iorga, rector aan de Universiteit te Boekarest, 252 blz. Boekhandel Maisonneuve, rue du Sabot, 3, Parijs. Prijs : 30 Fransche fr.

De Roemeensche folkloristen geven blijk van een uitbundige activiteit. Haast geen maand gaat voorbij, of wij ontvangen uit dit land uiterst belangwekkende boeken. Jammer genoeg zijn deze echter bijna steeds geschreven in het Roemeensch en zonder de hulp der in België verblijvende Roemenen, zouden wij ze hier onmogelijk kunnen beoordeelen zooals zij het verdienen.

Nu echter ligt er een Fransche vertaling op onze werktafel, die ons toelaat over de aantrekkelijkheid en het belang dezer uitgaven te oordeelen.

In 't Fransch vertaald, beteekent *Ion Creanga* : Jean Rameau. Het is dus een pseudoniem.

De schrijver is dood, doch liefdevolle handen hebben het handschrift zijner vertellingen opgenomen. Ziehier ten andere hoe

M. Iorga, Rector aan de Universiteit van Boekarest, over den schrijver spreekt :

« Boerenjongen, diaken, priester, het midden verlaten hebbende waarvan hij slechts den geest bezat, evenals Rabelais — hij is de Roemeensche Rabelais — onderwijzer, schoolmeester — met juist genoeg pedagogische kennis om door het schoolbeheer aangenomen te worden — kwam hij toevallig in relatie met menschen uit hoogere kringen, met rijke lieden, wier levenswijze niet kon vergeleken worden bij de zijne ; dan is hij aan 't vertellen gegaan. Men vond dit koddig ; zijn nieuwe vrienden waren « boekachtig » in gedachten en in houding. Men raadde hem aan zijn geschiedenissen te schrijven. En daar er aan die intellectueele « Heeren » toch niets geweigerd wordt, deed hij het ».

Hij deed het, zonder er naar te streven een schrijver te worden. Zonder te bogen op de letterkundige waarde van zijn werk, is hij er in gelukt het door en door algemeen en natuurlijk menschelijke van het leven te doen inzien.

« In uw leven hebt gij reeds vele gekheden gelezen, zegt Ion Creanga in zijn voorrede tot zijn lezers. Ik verzoek er u om, lees ook deze nog. Zoo het u niet aanstaat, neem dan uw pen en schrijf zelf iets beters ; want ik, ik heb gedaan wat ik kon ».

Dit is gansch zijn inleiding. Zij is teekenend voor den mensch. Zij toont ons de oprechtheid, den eenvoud en het spontane van zijn werk.

Smets Georges. *La propriété chez les Primitifs.* (Over den eigendom bij de Oervolkeren). Uittr. uit de Revue de l'Université de Bruxelles. (n° 1. Oct.-Nov. 1931).

Deze derde rectorale rede van M. Smets is, evenals de voorgaande, gewijd aan het onderzoek van een ethnologisch vraagstuk betreffende de oervolkeren. Eens te meer streeft zij er naar, de meest voorkomende dwalingen bij de studie dezer vraagstukken, te bestrijden. Met een bijzondere voorliefde hebben wij steeds deze toespraken gesignaleerd, te meer daar zij, alhoewel geïnspireerd door een stof die heelemaal van de onze verschilt, toch leidt tot analoge gevolgtrekkingen en algemeene besluiten. Wij vertalen hier de laatste pagina van de rede van M. Smets :

Op elk peil der beschaving komt iets constants voor : de eind-drijfveeren der menschelijke activiteit, die geen zuiver economische drijfveeren zijn, doch sociologische drijfveeren, waaraan de economische ondergeschikt zijn.

Hier denken we om zoo te zeggen onwillekeurig, aan een der meest besproken vraagstukken van de theorie der geschiedenis. Sinds de negentiende eeuw, en vooral sinds de laatste decade er van, waren er steeds meer en meer historici, die het eens waren om aan te nemen, dat een voldoende uitlegging der feiten uit het verleden slechts kan gezocht worden in de werking der economische verschijnselen. Ik ben er innig van overtuigd dat dit een groote vooruitgang was, en dat wij er veel bij gewonnen hebben met de

andere uitleggingsmethodes daar te laten, die met voorliefde steunden op karakters, op den wil der personen, op berekeningen, op min of meer geslaagde kuiperijen van sommige invloedrijke personen, of ook nog op de macht, die aan abstractie ideeën verleend werd, om menschen te groepeeren en te doen handelen. Eenige paradoxen daargelaten, meen ik dat wij bijna alles mogen behouden, wat ons gegeven wordt door de economische verklaring van de geschiedenis. Er kan echter wellicht nog veel bijgevoegd worden. Ik betwist de juistheid harer analysen niet, doch ik vraag me af of de sociologie die er in besloten ligt, het veld niet zou moeten ruimen voor een andere sociologie, *die én algemeener én rijker is.* De kenmerken van den economischen mensch, die zij overal verwachtte te vinden, treden bij de oervolkeren bijna niet op den voorgrond. Een economie die teruggebracht wordt tot een staathuishoudkunde, kan dus niet overal en altijd geldig zijn. Indien de aantrekkingskracht van den rijkdom en het verlangen goederen te verzamelen, zelf kunnen verklaard worden door een veel meer verspreid streven om zich te classificeeren in de hierarchie der menschheid, door de individueele eigenliefde terzelfder tijd als door de rivaliteit der groepen, *dan zullen wij waarschijnlijk een veralgemeeningsprocédé gevonden hebben, dat ons zal toelaten een sociologie op te bouwen, die toepasselijk is op alle tijden, op alle volkeren en op elk peil der beschaving dat in de geschiedenis voorkomt en waarvan, indien zij om zoo te zeggen niet wil steunen op niets, zij gebiedend de uitwerking eischt.*

BARON DE LOË. — *Catalogue descriptif et raisonné des collections archéologiques de la Belgique ancienne aux Musées royaux d'art et d'histoire*, II^de^ deel, 270 blz., geïllustreerd. Uitg. Vromant, Brussel, 1931. Prijs 60 Fransche fr.

De musea voor kunst en geschiedenis zijn een der mooiste wetenschappelijke instellingen van het land geworden en werken als dit van Baron de Loë, zijn een der schoonste uitingen van onze activiteit op wetenschappelijk gebied. De belangstelling van allen die zich interesseeren aan de voorhistorie, werd gaande gemaakt door het eerste deel van het werk van den grooten Belgischen geleerde, en met ongeduld werd dan ook het vervolg verwacht.

Onnoodig is het, te zeggen dat dit volledig aan onze verwachtingen beantwoordt. De uiteenzetting is klaar en methodisch en zelfs al is iemand geen vakkundige, toch kan hij enorm veel leeren met een minimum van krachtinspanning, indien hij baron de Loë als gids wil nemen bij het bezoeken onzer rijke verzamelingen.

Het is onmogelijk dit boek te resumeeren, daar alles er in omtrent even belangwekkend is. Wie er mee begint, leest door tot het einde.

Afgezien van de groote wetenschap en de meesterlijke uiteenzetting door den auteur, toont het werk ons eveneens aan, hoe

groot de diensten waren die bewezen werden door den Opgravingsdienst van het Museum, waaraan we zooveel interessante ontdekkingen danken.

P. H.

DE WITT HUBERTS FR. *Zwaarddansen.* 72 blz., geïllustreerd. Uitg. van het tijdschrift *Eigen Volk,* Scheveningen 1 fl. 35. 1932.

De auteur geeft hier een historisch-folkloristische uiteenzetting der dansen van verscheidene volkeren, waarbij zwaarden of sabels gebruikt worden, want overal vinden we overblijfselen van soortgelijke dansen terug. Daar, waar de degens niet meer gebruikt worden bij openbare feestelijkheden of ritueele ceremoniën, constateert men nog op oude documenten, tableau's of gravuren, dat eertijds toch wel volks- of officieele feestelijkheden bestaan hebben, waarbij zwaarden gebezigd werden.

Op het Archeologisch Congres te Bergen in 1928, deed M. Felix Rousseau een mededeeling betreffende den doodendans ; hij wees er op, dat er in onze provinciën in den tijd van Breughel, op het programma der kermisfeesten een gewapende dans voorkwam. Hij liet bij deze gelegenheid een foto rondgaan met Breugel's « Kermis van St-Joris », waarop we, samen met vele andere volksspelen, een groep mannen zien die een zwaarddans uitvoeren. In het boek dat we hier signaleeren, vinden we bij de illustraties een vergrooting van dit gedeelte van het tableau met den doodendans.

FRANQUINET E. — *Figuren uit de geschiedenis der Maastrichtsche-dialect-literatuur,* 104 blz. 1931. Uitg. der Revue *Eigen Volk,* Scheveningen 0 fl. 70.

In dit keurig verzorgde boekje ontleedt de auteur het werk der schrijvers die belang stelden in het Maastrichts dialect, of die in dit dialect geschreven werken uitgaven : G. D. L. Franquinet, Laurent Polis, Alfons Oeterdissen.

Het werkje geeft om te eindigen een glossarium en een bibliographie.

MARINUS ALBERT. — *Les glissements explicatifs dans le Folklore.* Revue Anthropologique, n° 7-9, 1931. Orgaan der Ecole d'Anthropologie te Parijs.

Het Algemeen Folkloristisch en Dialectisch Maandschrift voor Groot Nederland : *Eigen Volk* (1932, nr 1), geeft over dit artikel volgende recensie : A. Marinus houdt in dit zeer belangwekkend artikel een warm pleidooi voor de psycho-sociologische bestudeering der volkskunde. Terecht merkt de schrijver op, dat niet slechts binnen het kader van de verschillende takken van wetenschap de feiten en verschijnselen onderling moeten worden vergeleken, doch dat de vergelijking juist gemaakt moet worden tusschen de verschillende groepen, en dat de volkskunde dan een onbetwistbaar sociologisch nut heeft. Hieruit volgt echter, dat de

volkskundigen de feiten niet slechts uit een geschiedkundig oogpunt, ter verklaring van het verleden, volgens geschiedkundige wijzen moeten bestudeeren, doch bovendien en vooral op psycho-sociologische wijze in de levende sociale werkelijkheid. Slechts zoo zal het eens mogelijk kunnen zijn, het groote doel, voor alle feiten en verschijnselen — niet alleen de volkskundige, doch alle sociale — een identieke verklaring en de gemeenschappelijke grondoorzaak te vinden, te bereiken.

SAINTYVES PAUL. — *Le domaine du Folklore et les grandes divisions d'une enquête globale.* In de Revue de Folklore français, 2de jrg., November-December 1931.

Het ware wenschelijk, dat de Société du Folklore français zou streven naar meer samenwerking tusschen de volgelingen dezer dagelijks meer uitbreiding nemende wetenschap ; zooals overal ten andere, is ook hier de krachtinspanning nog te veel versnipperd. In het hierboven vermeld nummer van het orgaan dezer Société, geeft M. Saintyves een plan op van globaal onderzoek. Het plan eener wetenschappelijke enquête, een vragenlijst, dit kan toch aanleiding geven tot eindelooze disputen. Geen enkel is immers volmaakt, geen enkel is definitief, want daar de kennis steeds meer uitbreiding neemt, daar de analyse der feiten steeds verder doorgevoerd wordt, is het steeds vatbaar voor verbetering. Hoe nuttig zou het echter niet zijn, zoo, afgezien van alle persoonlijke strekkingen, alle individueele krachtinspanningen zich concentreerden op dat één gemeenschappelijk doeleinde. Een woord van dank aan hen, die er naar streven meer eenheid te brengen in het werk der folkloristen.

L'Ethnographie. — In de nrs 21 en 22 van dit belangwekkend tijdschrift (15 April tot 15 December 1930) spreekt M. Joseph Nippgen in zeer vleiende bewoordingen, over twee publicaties van onzen Dienst : *La Médecine Populaire* door Paul Hermant en Denis Boomans en *Le Folklore comme science sociale,* door J. Jamar.

Zelfs al houden wij geen rekening met de origineele werken, is deze revue toch zeer belangwekkend, om reden der uitgebreide bibliographie die er in voorkomt ; deze handelt niet alleen over de speciale werken die betrekking op de ethnografie, doch ook over de met betrekking tot dit onderwerp geschreven artikels in tijdschriften. De eer van dit werk komt heelemaal toe aan M. Nippgen, die op deze wijze uitstekende diensten bewijst aan alle zoekers. Aldus bevat het nummer dat op onze tafel ligt, 219 bibliographische bladzijden.

LAPORT GEORGE. — *La vie trépidante de Théroigne de Méricourt,* 108 blz., geïllustreerd. Uitg. der Société des écrivains ardennais. Mézières. Prijs : 12 Fransche fr.

Théroigne de Méricourt, de mooie Luiksche vrouw, speelde een belangrijke rol gedurende de omwentelingsdagen van 1789,

die echter tot nog toe slecht begrepen werd. Vriendin van Mirabeau en Danton, bijgenaamd « l'Amazone de la Liberté », kende zij eens de populariteit, het succes, de verbanning, de gevangenis. Zooals M. Jean Paul Vaillant het in de inleiding terecht opmerkt, heeft George Laport, na langdurige opzoekingen, deze heldin in eere hersteld. Wij zullen binnen 't kort dit werk gebruiken voor een studie over het ontstaan en het leven der legenden, die in dit tijdschrift zal verschijnen.

HENRI D'ACREMONT. — *L'Ardenne mystique,* 274 blz. Parijs bij Perrin, 1932.

Dit boek bevat een bonte reeks verhalen, voor het meerendeel over legenden en over de hagiographie der Fransche en Belgische Ardennen : Het leven der Heiligen Hubertus en Remaclus, de legenden van de H. Genoveva van Brabant, het gouden halssnoer, de dame van Linchamps en het Groene Bosch van Franchimont. De reeks vertellingen waarmede het boek eindigt, is meer van letterkundigen dan van folkloristischen aard.

Il Folklore Italiano. Juni-December 1931, bevat :

Giovanni Pansa. Picus Martius. Vergelijkende folkloristisch mythologische studie over den god Mars.

Silvio Ferri. I calendari del popolo (vervolg en slot).

Calogero di Mino. — Il folklore Siciliano in téocrito. De schrijver wijst er op, hoe rijk Theocritus' poëzie is aan folkloristische gegevens. Hij toont aan dat vele gebruiken, die we bij dezen schrijver geboekt vinden en reeds in de IV^de^ eeuw vóór onze tijdrekening bestonden, nog op onze dagen in de Siciliaansche Folklore voorkomen.

Maria Tedeschi. I canti sacri populari della Sicilia. Vervolg van deze mooie verzameling.

Eindelijk nog nota's en commentaren.

P. H.

L'Art Populaire en France, 3de jrg. 1931.

Beperkte oplage : 500 genummerde exemplaren. Uitgegeven onder de leiding van M. Adolphe Riff, conservator aan het Elzasser Museum te Straatsburg. Elk deel bevat geïllustreerde artikels over de Volkskunst in de verscheidene Fransche gewesten. Vroeger reeds hebben wij de eerste twee deelen dezer reeks aan onze lezers gesignaleerd.

Het derde deel moet in geen opzicht onderdoen voor de voorgaande. Prijs 68 Fransche fr.

Le Pays Lorrain. — In 1908 door gesticht door den onlangs overleden Charles Sadoul, verschijnt dit tijdschrift, gewijd aan de literatuur, de geschiedenis en de volksoverleveringen van Lotharingen, sinds dit jaar op een beter papier en een grooter formaat Redactie, 1, rue de la Monnaie, Nancy. Prijs voor België, 25 Fransche fr.

Le Vieux Liége. — Sedert het begin van dit jaar verschijnt het Bulletijn der Vereeniging « Le Vieux Liége », Comité voor archeologische, geschiedkundige en folkloristische studiën in het Luikerland, op een nieuw en handiger formaat. Het dagbladformaat werd daargelaten en dit van het tijdschrift verkozen. Hierbij dient opgemerkt te worden, dat deze vereeniging na de dood van M. Comhaire, totaal heringericht werd en dat alleen de naam er van behouden bleef, in zooverre zelfs dat het nieuw beheer in deze eerste aflevering aankondigt, dat deze nieuwe uitgave in geen opzicht een voortzetting is der voorgaande met denzelfden naam. De voorzitter dezer nieuwe groepeering is M. Rodolphe de Warsage, 8, Léon Mignon straat, Luik. Het bulletijn wordt niet verkocht, noch per nummer, noch per abonnement. Het wordt voorbehouden voor de leden der Maatschappij.

ALPHONSE DE MARNEFFE. — « *La Tour octavienne, l'Ermitage littéraire d'Octave Pirmez* » (Nr 1 der verzameling « Les Donjons du Hainaut »). Groote luxe-uitgave met 8 *origineele* kunstfoto's, 13×18, 35 fr. — Bij den schrijver, 117, Grand'rue, Charleroi. Geschiedkundig, esthetisch en archeologisch commentaar over de slottorens in het algemeen, dienende als inleiding tot de verzameling.

GESSLER JAN. — *Het Brugsche « Livre des Mestiers » en zijn navolgingen.* Uitg. door de Brugsche meester drukkers, 1931. Prijs op Arches 250 fr., op Tennyson, 125 fr.

Een artikel van den schrijver zelf, dat wij in nr 61 van dit tijdschrift publiceerden, heeft genoegzaam het belang dezer uitgave aangetoond. Wij zullen ons dus vergenoegen met hier te spreken over de verzorging op typograpisch gebied, die waarlijk tot eere strekt aan de Brugsche meester drukkers : consortium der huizen L. en J. Beyaert (Gruuthuse Pers), E. Verbeke (Drukk. Sinte-Catharina), P. De Brouwer (Drukkerij Desclée-De Brouwer).

Het werk werd uitgegeven in zes afzonderlijk gebundelde deelen, samengebracht onder één omslag. Deze methode vergemakkelijkt grootelijks het gebruik er van.

De eerste twee deeltjes bevatten, het eene in het Fransch, het andere in het Nederlandsch, een verklarende inleiding door den geleerden auteur opgesteld, een streng-wetenschappelijk onderzoek der verscheidene bewaarde teksten. De andere deelen geven ons vervolgens : 1° het Brugsch prototype van den *Livre des Mestiers*, handschrift uit de XIVde eeuw, waarvan het verloren origineel van omstreeks 1349 dateert ; 2° het *Gesprächbüchlein* verloren origineel van 1360-1377) volgens het manuscript van 1420, gepubliceerd door Hoffmann von Fallersleben ; 3° *Dialogues in French and English*, gedrukt door William Caxton, te Westminster, 1483 ; 4° *Vocabulair romain et flameng*, te Antwerpen vóór 1501 gedrukt, door Roland Vanden Dorpe.

Album opgedragen aan Prof. Dr J. Vercouillie. — Paginæ (11, Ernest Discaille. Brussel) publiceert het tweede deel Mengelingen, bijeengebracht ter gelegenheid van het jubileum van professor Vercouillie (1857-1927), jubileum van zijn zeventig jaar en van zijn emeritaat.

Dit tweede Album gaat van blz. 169 tot blz. 364. De er in voorkomende werken, geschreven door vrienden, oud-leerlingen of bewonderaars van den meester, behandelen philologische, etymologische, dialectologische en folkloristische vraagstukken.

FELIX ROUSSEAU. — *La Meuse et le pays mosan en Belgique.* 248 blz. + 1 kaart. Uitg. door Wesmael-Charlier te Namen. Werken van de Société Archéologique de Namur, 1930.

Wij zouden er waarlijk niet tevreden over zijn, zoo wij dit werk niet aan onze lezers signaleerden, daar het hen een juisteren kijk zal geven op de geschiedenis van ons land. Het toont het geschiedkundig belang van het Maasland aan, vóór de XIIIde eeuw. De Ardennen, de Condroz, Famenne, het Tusschen Samber- en Maasland en Haspengouw, vormden van het Romeinsche tijdvak af tot in de XIIIde eeuw een zeer stevig geograpisch geheel, met de Midden-Maas als evenwichtsas. Deze streek, vergeleken bij het overige van ons land, kende gedurende dit tijdperk, dat twaalf eeuwen duurde, een sneller en opvallender economische en verstandelijke ontwikkeling dan welk ander gedeelte ook.

Alhoewel de nederige auteur zijn werk slechts als een « proeve » beschouwt, moeten wij hier toch nadruk leggen op zijn stevige documentatie en op de gedetailleerde ontleding van al de archiefstukken, die het bewijs geven van de groote economische, industrieele en commercieële ontwikkeling van deze streek tijdens de eerste eeuwen van onze geschiedenis, terwijl de meer naar het Noorden gelegen gewesten op verre na dezen bloei niet kenden. Deze groote ontwikkeling bracht natuurlijk een bijzondere maatschappelijke organisatie met zich mede, waarvan de vormen tot op onze dagen nog slechts weinig bestudeerd werden. Eveneens was hieraan een intens intellectueel en artistiek leven te danken, een ontluiken der kunst waarvan hedendaags nog de prachtige kunstwerken der goudsmederij getuigen.

In de XIIIde eeuw veranderen de voorwaarden van het economische leven, de commercieële wegen nemen een andere richting en een bloeitijdperk begint voor Vlaanderen en Brabant. De oorzaken van dit verval worden door den schrijver in een klaar daglicht gesteld.

Over het algemeen is onze geschiedkundige kennis zeer onevenredig. Sommige streken of tijdvakken werden beter bestudeerd dan andere, daar zij meer documenten achtergelaten hebben ; zij zijn bijgevolg beter gekend en lieten toe, in het onderwijs namelijk, er aan de jeugd een nauwkeuriger kennis van te geven. Deze bewaart echter de herinnering aan dit onderwijs, en, daar zij niets afweet over minder bestudeerde of minder gekende streken, denkt zij al te gemakkelijk dat deze verkeerden in een levenloozen, onontwikkelden en ellendigen toestand.

Een werk als dit waarover wij hier spreken, geeft aan een streek de plaats terug, die haar van rechtswege toekomt in onze geschiedenis en de rol die zij speelde schijnt ons alsdan van het allergrootste belang.

M. Rousseau bewees een overgrooten dienst aan ons land, met zijn werk en zijn geleerdheid te wijden aan deze grondige studie van het Maasland.

Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen.

**

Het Archeologisch Congres. — Wij herinneren onze lezers er aan, dat het 29ste Congres der Fédération Archéologique et Historique de Belgique, dit jaar zal vergaderen te Luik van 30ste Juli tot 5den Augustus. Een der afdeelingen werd voorbehouden aan de Folklore en de Ethnografie. Een algemeene vergadering zal gewijd worden aan het afdraaien van folkloristische filmen, deel uitmakende van de verzameling van het Musée de la Vie Wallonne. Verder zullen er nog zeer belangwekkende uitstapjes ingericht worden naar de streek van Eupen-Malmedy.

De bijdrage werd bepaald op 50 fr. Voor familieleden van een deelnemer, die onder hetzelfde dak als hij verblijven, werd zij gebracht op 25 fr. Het spreekt echter van zelf, dat alleen de bijdrage van 50 fr., recht geeft op het Verslagboek.

Zij, die verlangen een verslag aan te bieden, worden verzocht zich vóór 15den Mei te laten inschrijven, het onderwerp hunner mededeeling op te geven en een beknopte inhoud (20 lijnen, zoo mogelijk getypt) er van op te sturen. Na dezen datum kan men niet meer verzekeren, dat de korte inhoud zal opgenomen worden in het voorafgaand deel, dat een résumé van al de werken zal bevatten.

Wij dringen er bij onze vrienden-folkloristen ten zeerste op aan, dat zij zoo talrijk mogelijk aan dit Congres zouden deelnemen. Zij, die deelgenomen hebben aan de werkzaamheden van het Congres te Brugge, te Bergen en te Antwerpen hebben een aangename herinnering behouden van de gezelligheid, die steeds in onze afdeeling heerschte.

Het secretariaat van het Congres is te Luik, Gretrystraat, 189, (Postcheck, nr 142210 van M. Pierre Laloux, schatbewaarder, Sint-Remigiusstraat, 2, Luik).

Association française pour l'avancement des Sciences. — Deze belangrijke Fransche vereeniging, waarvan de grootste Fransche geleerden deel uitmaken, zal dit jaar, van 25 tot 30 Juli, te Brussel haar 56ste zitting houden. Al de Belgische wetenschappelijke vereenigingen worden uitgenoodigd er een zoo groot mogelijk

deel aan te nemen, dit in het belang van den goeden naam der Belgische wetenschap.

In de Afdeeling voor Anthropologie werd een onderafdeeling voor Folklore ingericht. Wij wenschen vurig, dat de folkloristen zouden blijk geven van het bloeien onzer wetenschap in België, met zoo talrijk mogelijk aan dit Congres deel te nemen en er mededeelingen aan te bieden.

Men kan aan het Congres deelnemen en er verslagen aanbieden, zonder daarom lid te zijn der Association.

Het secretariaat van het Congres is te Brussel, 20, Ridderstraat.

De Internationale Tentoonstelling voor Volkskunde, die in 1934 te Bern moest plaats grijpen, werd tot een lateren datum verschoven. De crisis, die zich in alle landen laat gevoelen, heeft als gevolg dat men er zooveel geld niet kan aan besteden dan wel gewenscht werd. Overigens is het eveneens te voorzien, dat de beperking der uitgaven velen zou belet hebben er naartoe te gaan. Alhoewel totnogtoe geen definitieve beslissing genomen werd, is het mogelijk dat de Tentoonstelling zou uitgesteld zijn tot in 1936.

Internationaal Bureau voor Volkskunde. — Het Bureau der Internationale Commissie voor Volkskunst, vergaderde te Parijs den 1sten April. Men hield er zich bezig met het onderzoek der talrijke verslagen, die opgesteld werden betreffende het beoefenen der Volkskunst tijdens de Vrije uren van den Werkman en het benuttigen er van in de Opvoedende bioscoop. Deze verslagen werden binnengezonden als antwoord op de vragen, die gesteld werden door het Internationaal Bureau van den Arbeid en door de Commissie voor Letteren en Schoone Kunsten van den Volkenbond.

De Internationale Commissie zal bijeenkomen te Oslo of te Bern, in de tweede helft der maand Augustus. Buiten de hierbovenvermelde vraagstukken zal er ook de kwestie der Openluchtmusea voor Folklore onderzocht worden.

Wij herinneren er aan, dat de Internationale Commissie voor Volkskunst, de deelnemers aan de verschillende Congressen dringend verzocht, haar werkzaamheden bij te wonen. Onze lezers die mochten wenschen aan de vergadering deel te nemen, zullen er opperbest ontvangen worden. Op deze wijze ook, zouden zij in voeling kunnen komen met de folkloristen uit vreemde landen.

Antwerpsch Folklore-Museum. — Menig folklorist werd waarlijk pijnlijk ontroerd, bij het vernemen dat Antwerpen besloten had het schilderachtig Folklore-Museum in de H. Geeststraat af te schaffen. Volgens ingewonnen inlichtingen, schijnt dit nieuwsje wel uit de lucht gegrepen te zijn. Het zou ons ten andere wel verwonderd hebben, te vernemen dat deze stad dit Museum liet te niet gaan, terwijl zij er toch mocht op roemen een der eersten

geweest te zijn, die met een dergelijke inrichting begonnen. De verzamelingen zouden echter overgebracht worden naar het Vleeschhuis, waar zij beter zouden kunnen tentoongesteld en ook meer bezocht zouden worden.

Gedenkteeken Macoir. — In Januari 1928 moest George Macoir, overwonnen door een lange en pijnlijke ziekte, vaarwel zeggen aan de taak, die het beste zijner krachten in beslag genomen had. Bij hen, die hem aan het werk zagen als Conservator aan het Koninklijk Museum voor Wapens en Wapenrustingen en als Algemeen secretaris aan de Koninklijke Maatschappij voor Oudheidkunde te Brussel, heeft de tijd de wonde nog niet geheeld, die door dit pijnlijk verlies geslagen werd. De herinnering aan deze zoo prachtige loopbaan, moet blijven voortleven bij allen, die de gelegenheid hadden haar te waardeeren.

De bestuurlijke commissie der Maatschappij voor Oudheidkunde heeft, gehoor gevende aan het algemeen verlangen der leden, er toe besloten George Macoir te herdenken bij middel van een gedenkteeken, dat zal gezet worden op de plaats zelf, waar de afgestorvene werkzaam was.

Na rijp overleg heeft de Commissie een bronzen medaillon gekozen, waarop de beeltenis van den betreurden overledene zal prijken.

Het beeld, dat zal geplaatst worden in het Museum der Hallepoort, zal de bezoekers herinneren aan de gewichtige rol die de geleerde conservator gespeeld heeft, met van dit Museum een der mooiste verzamelingen wapens en wapenrustingen uit Europa te maken.

Onze lezers, die zouden wenschen het hunne tot dit edel werk bij te dragen, worden vriendelijk verzocht het bedrag er van te storten op de Postcheckrekening van de Koninklijke Maatschappij voor Oudheidkunde te Brussel (26519), met als mededeeling « Gedenkteeken Macoir ».

Memoriaal Pol de Mont. — In n^{r} 61 reeds (blz. 86) hebben wij nadruk gelegd op de overwegende rol, die door Pol de Mont gespeeld werd in de geschiedenis van de Belgische Folklore. Ook als kunstcriticus, als letterkundige en als redenaar was hij een zeer voorname figuur. Zijn bewonderaars hebben een Comité ingericht, waarvan de leden als bijdrage 100 fr. storten. Hiervoor zullen zij dan de jubileumuitgave ontvangen : een bloemlezing en een monographie, beide bezorgd door Dr G. Meir. Zij worden eveneens uitgenoodigd tot een academische zitting te Antwerpen, waarbij vooraanstaande redenaars het woord zullen voeren. De boeken voor de leden bestemd, zijn genummerd en werden op bijzonder papier gedrukt. De lijst der leden komt voor in de bloemlezing. Er worden luxe-exemplaren gedrukt voor hen die 225 fr. of 345 fr. storten. Men kan inschrijven bij den secretaris van het Comité : Dr G. Meir, St. Thomasstraat, 22, Antwerpen.

11ste Jaar. — Nr 66 **Juli 1932**

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Onze Vlaamsche Folklore. — De « Groote Ommegang » te Neerwaver. — Over een geschiedkundig Doek. — Folklore in het werk van Ruysbroek den Wonderbare. — Een kortstondige eeredienst in Brabant. — Volkstraditie. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen. — Inhoudstafelen.

Onze Vlaamsche Folklore.

Een radio-lezing

Sinds eenigen tijd wordt er veel over folklore gesproken, want talrijk zijn degenen, die zich met deze volkswetenschap bezig houden en talrijker dezen die er belang in stellen.

De viering van Isidoor Teirlinck, een onzer grootste folkloristen, die samen met Alfons De Cock het eerste flink wetenschappelijk werk op dit gebied leverde, heeft ook de aandacht gevestigd op de eerste baanbrekers ; enkele weken daarna verloren we Pol De Mont, nog een verkleefde zanter, die o. a., talrijke sprookjes opteekende.

Het is ongeveer 50 jaar geleden, dat August Gittée zijn « Vraagboek der Vlaamsche Folklore » schreef. Deze uitgave van het Willemsfonds, mag om zoo te zeggen beschouwd worden, als een begin der volkskundige studies, die sindsdien door talrijke Vlamingen gedaan werden. Door de honderden vragen in dit boekje, bewees hij hoe er te zanten viel voor wat aangaat de sagen, de sprookjes, de toovermiddelen, de volksgeneeskunde, de volkszeden en gewoonten, de volkshumor, de kinderrijmpjes, de volksmythologie, het bijgeloof, het fatalisme, de spreekwoorden, enz.

Velen beantwoorden den oproep van Gittée, want ze begrepen, dat de folkloristen eigen schoon en eigen zeden zouden doen liefhebben en dat er een schat van

prachtige dokumenten over oude volksgebruiken op te teekenen viel.

Inderdaad, de ware volksgeest, de echte volksziel, leeft voort in gebruiken en gezegden, in grappen en anekdoten, in opschriften, vertellingen, liedjes en gedichtjes.

Nadien ontstond het tijdschrift « Volkskunde » (1888), onder de leiding van Gittée en Pol De Mont, later van Alfons De Cock, en van toen af verschenen in elke provincie, tal van folkloristische maandbladen, o. a. Ons Volksleven (Brecht), Voor Volk en Taal (Ronse), Biekorf (Brugge), 't Daghet in het Oosten (Limburg), Nieuw Leven (Aalst), De Waalsche Zanter (St Niklaas), Eigen Schoon (Opwijck). Later volgden de Brabander (Merchtem), De Brabantsche Folklore (Brussel), De Oost-Vlaamsche Zanter (Gent).

Daarnaast ontstonden de Folklore-Museums van Antwerpen en Gent, terwijl in de meeste Vlaamsche steden tentoonstellingen voor Volkskunde geopend werden, of opnieuw de oude folkloristische feesten werden ingericht.

Ik wil achtereenvolgens over eenige volkskundige rubrieken spreken, om aan te duiden, welke verscheidenheid op dit gebied heerscht.

Eerst wil ik wijzen op de beteekenis van het *sprookje* en de volksvertelling.

Nadat in Duitschland de gebroeders Grimm honderden mooie volksvertellingen hadden opgeteekend, en de Fransche verzameling van Perrault overtroffen hadden, werd hun voorbeeld in de meeste landen nagevolgd. En eigenaardig genoeg, de meeste sprookjes hadden bijna in alle landen één zelfde variante of geleken fel op elkander. Dat was reeds een der gewichtigste aanduidingen voor een algemeene Europeesche beschaving.

Ook in ons land werden rijke verzamelingen aangelegd door Alfons De Cock, Pol De Mont, Guido Gezelle, Isidoor Teirlinck, Am. Joos, Maurits Sacré, Henot, Cuppens, Belpaire en Hilda Ram, terwijl nu Victor De Meyere bezig is onzen rijken « Vlaamschen Vertelselschat » in verschillende deelen uit te geven.

Het Werk « Les Contes populaires de la Flandre » door Maurites De Meyer, maakt melding van ongeveer

2.000 Vlaamsche Volksvertellingen ; dit werk werd door de Akademie van Finland bekroond.

Hier mogen we echter met leedwezen vaststellen, dat er na den wereldoorlog nog weinig wordt verteld. Het huiselijk leven bestaat bijna niet meer en, Radio, Bioskoop en Dancing verdringen de sprookjes van grootvader en grootmoeder.

Wel hebben de kinderuurtjes getracht het sprookje opnieuw in eere te doen komen, en werd er aldus in somsige Vlaamsche steden verteld van Klein Duimpje, Domme Hans, de Zoon van Lange Wannes, de zeven Geitjes, Jantje en Mietje, Sneeuwwitje, Roodkapje, Smidje Smee, enz.... doch, stilaan wordt onze jeugd aan de droomwereld onttrokken en hoort ze niet meer spreken van prinsesjes en dwergen, van kabouters en reuzen, van feeën en helden.

Nochtans in ons *kinderleven* rijk aan folklore en overleveringen. Onze lezers kennen het standaardwerk van Isidoor Teirlinck en Alfons De Cock : « Kinderspel en Kinderlust » dat een Europeesche waardeering kent, en waarin duizenden kinderspelen, kinderrijmpjes en kinderliedjes voorkomen. Dit werk in acht deelen, bevat alle loopspelen, springspelen, dansspelen, werpspelen, ambachtspelen, marmel- en topspelen, alsmede duizenden kinderversjes, spot- en lachrijmpjes, aftelrijmpjes, raadsels, liedjes, enz... Dat is een heerlijke dokumentatie voor opvoeders en folkloristen. En toch ontdekten we te Molenbeek en te Koekelberg nog 200 kinderspelen, waarvan de meeste in bovenvermeld werk niet voorkwamen, wat bewijst dat hierbij nog niet alles gezant is geworden, en hoe door-Vlaamsch, West-Brussel is gebleven. Wij teekenden bijvoorbeeld meer dan 30 kattespelen op, o. a., katje-ijzer, katje van alles, katje-wegsteken, katje-op den kop, katje over de grecht, katje over de straat, katje de leste, katje-stop, katje-loop, katje-getwee, kat en hond, enz...

Alleen de honderden lach- en spotrijmpjes, de aftelrijmpjes, de liedjes, de volksversjes, waarin onze snaaksche jongens en meisjes zoo onbewimpeld lucht geven aan hun opbruisende, oorspronkelijke gevoelens, verdienen waarlijk een oogenblik aandacht : wij konden er te Molenbeek meer dan 100 opteekenen waarvan de meeste zeer

pittig zijn, sommige sinds eeuwen van straatjeugd tot straatjeugd overgeleverd, andere ontstaan door den oorlog of door een of andere moderne uitvinding.

Ernest Claes, Verschoren, Stijn Streuvels, Timmermans, Broeckaert en vele andere Vlaamsche schrijvers gebruiken ze, om aan hun werk een lokaal tintje, een folkloristisch kleurtje te geven.

Doch, ook de spelen der *groote menschen* zijn wel de moeite waard om na te gaan. Samen met Maurits Sacré hebben we ze gedurende een tiental jaren gezant, zoodat we er in ons werk « Volksvermaken en Volksspelen » meer dan 300 vermelden, o. a., loopspelen, springspelen, dansspelen, werpspelen, gezelschapspelen, kermisspelen, volksspelen, enz.

Evenals bij de kinderen, zijn door den oorlog en door de naoorlogsche zeden, vele dezer spelen reeds verdwenen, doch, ook hier valt er nog in menig dorp te zanten, wat aangaat de volksvermaken en oude gebruiken, de gezelschapspelen en kermisspelen, de in zwang zijnde feesten bij Nieuwjaar, Kerstmis, Driekoningen, St. Marten, St. Cecilia, St. Thomas, Karnaval, Meifeest, Paschen, enz...

Een ander dankbaar gebied is dit der *Volksliederen*.

Door Fl. Van Duyse, Willems, Snellaert, pastoor Bols, Coussemaker, Hendrickx, Hoffman van Fallersleben, Lootens en Feys, werden honderden oude minneliedjes, kerstliedjes, drinkliedjes, soldatenliedjes, dansliedjes, kinderliedjes, opgeteekend en werd er dus flink studiemateriaal geleverd aan onze geschiedschrijvers en folkloristen. Zelfs onze beste toondichters als Peter Benoit, Blockx, De Boeck, Roels, e. a. maken er nuttig gebruik van in hun werk.

Ook de *straatroepen* zijn een echte brok folklore. Hoort, hoe ze vodden en beenen, mosselen, zand, visch, gernoot en krabbe, houille en schramouille verkoopen.

Alfons De Cock schreef er in 1910 uit het Brusselsche een 50-tal op met de muziek, alle Vlaamsche straatroepen, en bewees aldus dat hier de volksziel Vlaamsch gebleven was.

Zelfs de straattaal of het *dialect* is een zeer belangrijk deel uit onze Vlaamsche Folklore, vooral sinds het

door Prof. Van de Wyer, Dr Grootaers, Dr De Keyser, Dr Blankaert, e. a. op wetenschappelijke wijze behandeld wordt.

De volksuitdrukkingen en het dialect worden in speciale woordenboeken, in idiotikons verzameld. We kennen reeds het Zuid-Vlaamsch Idiotikon van Isidoor Teirlinck, het Haspengouwsch Idiotikon, door Rutten, het West-Vlaamsch Idiotikon van De Bo, het Antwerpsch Idiotikon door Cornelissen, het Algemeen Vlaamsch Idiotikon door Schuermans.

En dat het dialect niet te versmaden is, bewijst het gebruik ervan in hun werk, door Stijn streuvels, Guido Gezelle, Verschoren, Herman Teirlinck, Cypriaan Verhavert en de pittige voordrachten van Jan Grauls.

Verheugend is het zelfs te zien, hoe de dialectstudie thans wetenschappelijk aangevangen wordt, en samen met de plaatsnaamkunde of toponymie, door talrijke hoogleeraars beoefend wordt.

Ik wil een *staaltje* van kinderdialect geven :

Om te zeggen dat een vriend liegt, zeggen de Molenbeeksche ketjes tot elkander, volgens de leugen groot of klein is : hij vertelt blazen, aan de vaart lossen ze houille, hij werpt pijltjes, hij smijt frankskes, hij lost zakke, hij schiet met spek, hij spekt, het spek lupt van de muur, hij boort e gat in men neus, hij smijt koffers, hij geeft stukskes, zijn zak lupt, enz...

In verband met de dialectstudie is het ook verheugend vast te stellen, hoe talrijk de Vlaamsche Monografieën zijn, die in den laatsten tijd het licht zagen, en die ons een volledige beschrijving gaven van een stad of een dorp, o. a. « Tollembeek » door Peremans, onzen te vroeg gestorven en betreurden vriend ; « Aarschot » door Liekens, « Merchtem » door Sacré, « Gaasbeek » door Vinckx, « Sterrebeek » door Cosijn, een andere te vroeg ontslapen folklorist ; « Zout-Leeuw » door Peeters, « Saventhem » door De Ceuster, enz... en het zoo pas verschenen werk over « St Pieters-Leeuw » door Van de Weghe.

Op dit gebied valt er nog veel te doen, want onze meeste steden en dorpen wachten nog op hun geschiedkundige beschrijving.

Ook de *spreekwoorden* en de Vlaamsche spreuken zijn het opteekenen waard. De spreekwoorden zijn het zout van onze taal. Denkt maar aan Vader Cats en aan zijn werken en aan zijn invloed.

Alfons De Cock schonk ons « Spreekwoorden op bijgeloof berustend » verder nog « Spreekwoorden en zegswijzen over de vrouwen », waarin achtereenvolgens op pittige wijze behandeld worden : de vrouw, de jonge dochter, de klappei, de jaloersche vrouw, de weduwe, de lichtzinnige vrouw, de kijfzieke, de booze, de listige, de valsche, de domme, de zatte, de luie, de slordige, de pronkzieke, de snoeperige, de kwezelachtige, de begijnachtige, enz...

Een Molenbeeksch Onderwijzer, de Heer Lapierre, besteedde 30 jaar aan het verzamelen van alle Vlaamsche spreekwoorden ; zijn boek « Spreekwoorden » bevat er ongeveer 5000 !

Hier past het te wijzen op het prachtig werk van den Nederlander Stoet : « Spreekwoorden en Zegswijzen, afkomstig van oude gebruiken ».

En nu iets over *het bijgeloof*, waarover boekdeelen te schrijven zijn. Wat Heuvel, een Nederlander, deed voor Holland, die een prachtig werk schreef « Volksgeloof », blijft voor Vlaanderen nog te doen. Wel verschenen hier en daar bijdragen in folkloristische tijdschriften, die ons aantoonden hoe levendig nog het bijgeloof bij het volk bestaat. Denkt maar aan de vertelsels over de framassons, die de kinderen opeten ; aan het duivelsgeloof, aan kludden, aan heksen, spoken en dwaallichten, toovermiddelen en tooverboeken, aan de pad en de kat, die gemeenlijk als kwaadaardige, behekste dieren doorgaan ; aan de waarzeggers, kaartenleggers, handlezers, enz.... Te Brussel zijn honderde vrouwen, kaartenlegsters of waarzegsters, die van het bijgeloof der domme lieden leven.

Alfons De Cock schonk ons een belangrijk werk « Spreekwoorden op Volksgeloof berustend », terwijl zijn « Volksgeneeskunde in Vlaanderen » nog in geen enkele taal is nagevolgd. Ja, over de volksgeneeskunde, over de zoogezegde boerenremedies, is niet uit te praten. De tooneelschrijver Janssen, in zijn « Wonderdokter », belicht dit vraagstuk op eigenaardige wijze.

Nog voor eenige dagen teekenden we op, hoe men op den buiten de wratten en de eksteroogen geneest ; hoe men de tandpijn en de koorts moet bestrijden, hoe en waar men ter bedevaart moet gaan, om verschillende ziekten te genezen... Nog voor eenige dagen maakten wij kennis met « Kadolleke » van den Jetteschen Steenweg op Koekelberg, die de roos geneest, met een druppel bloed in de handen te wrijven van een door hem gedooden mol.

En van *bedevaarten* gesproken, deze zijn rijk aan volkskundige gegevens, evenals de ommegangen, de processies, de godsdienstige gebruiken.

Wijzen we terloops op het Standaardwerk « Les Drapelets des Pélerinages » van Van Heurck, dezen onlangs overleden folklorist, waarvan, helaas ! een deel der prachtige verzameling folkloristische boeken en prenten zoo pas openbaar verkocht werd voor meer dan 200.000 fr.

Wat de *volkshumor* aangaat, op dit gebied valt er ook nog wat op te teekenen. Cornelissen schonk ons voor een paar jaar « Volkshumor op Stad en Dorp » en leverde het bewijs, hoe talrijk en pittig de spotnamen en spotvertellingen bij ons volk zijn. In dit werk zult ge leeren, waarom men de inwoners van St Niklaas, de peerdenprossers noemt, die van Wilryck, de geitenkoppen, die van Hal, de vaantjesboeren ; die van Dendermonde, de scheeptrekkers, de mostaardeters of de paffers ; die van Leuven, de peetermannen of de kalfskoppen ; die van Aarschot, de kasseistampers ; die van Ninove, de wortelkrabbers ; die van Ronse, de vliegenvangers, enz., enz...

Zelfs de *uithangborden* — de pittige, oorspronkelijke verdwijnen helaas ! stilaan, om plaats te maken voor banale — ze zijn soms interessant. Zoo teekenden wij er in het kwartier der Hoogstraat een 50 tal op, die zeer eigenaardig zijn.

Het werk van den Nederlander Van Lennep : « Uithangborden en Opschriften » (in 2 deelen) werd nagevolgd door den Vlaming De Potter, die ons « Vermaarde Uithangborden » schonk, doch onvolledig.

Ook op menig ander gebied, zou ik kunnen bewijzen, hoezeer de folklore te pas komt. Denkt maar aan haar invloed op het tooneel, want talrijke tooneelschrijvers namen

een folklore-gegeven tot basis van een tooneelstuk : denkt aan de schilderkunst, aan de film, aan de letterkunde, waarin onze oude zeden en gebruiken afgeschilderd worden. Het zijn als zoovele banden die ons hechten aan onze jeugd, aan ons volk, aan onze taal, aan onze kultuur, aan onze nationaliteit.

Maar zooals Professor De Keyser nog onlangs schreef, moet de folklore niet alleen een tijdverdrijf, een liefhebberij blijven, doch op meer wetenschappelijke banen geleid worden.

Naast en binnen onzen Vlaamschen taalstrijd, rond onze Vlaamsche wetenschap en letterkunde, bestaat er dus nog een volksche, gedeeltelijk ongeschreven natuurlijke geschiedenis, een traditioneele ethnographie en sociologie, waarvan de kenmerken onbewust bewaard blijven bij de gemeenschap en waarvoor ik meer waardeering opeisch.

Onze Vlaamsche Folklore is die waardeering ten volle waardig.

Aimé De Cort.

Priorij van Neerwaver, volgens een gravure van Harrewijn (1692).
(Teekening : Bourguignon)

De « Groote Ommegang » te Neerwaver.

Gedurende den dag en vooral gedurende den nacht vóór den laatsten Zondag van Juni (Zondag na den feestdag van den H. Joannes den Dooper), wordt in het veld ten Oosten van Neerwaver, door verscheidene duizende bedevaarders, meestal uit Wallonië, den half- godsdienstigen, half folkloristischen beeweg gedaan, geheeten « Le Grand Tour ».

Zelfs op onze dagen nog wordt deze bedevaart uit « Waalsch-Brabant » door vele menschen meegemaakt. Het defileeren der bedevaarders, zoowel ruiters als voetgangers, gaat onafgebroken voort gedurende gansch den nacht.

Na eerst een omgang gedaan te hebben in het mirakuleuze heiligdom van Neerwaver, het voetspoor volgend dat door de ontelbare geloovigen die hen voorafgingen in den marmeren vloer nagelaten werd, beginnen de bedevaarders hun « grooten toer ». Zij vertrekken in afzonderlijke groepjes en gaan over de houten Dylebrug langs de driehoekige markt van Neerwaver, verder volgen zij den langen zandweg naar het Bois du Tour en de Sint-Jobsheide.

Het is volstrekt onnoodig den weg te kennen ; het volstaat de anderen te volgen of na te gaan op het voetspoor der talrijke bedevaarders, die, in stilte, onophoudelijk den weg opgaan, die klimt naar de bosschen op de grenzen van Dion-le-Val. Een twaalftal kapellen, waar een oogenblik gerust wordt, bakenen den zes à zeven kilometer langen weg af. Bijna al deze bidplaatsen worden verlicht door een weifelend kaarslicht. In geval van mooi weer is

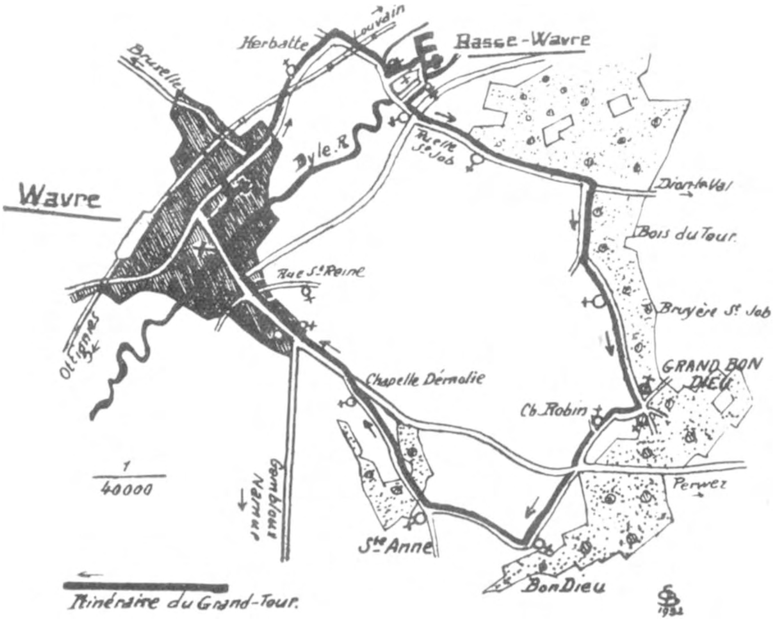

Weg, gevolgd door de Processie van Neerwaver.

(Teekening : Bourguignon).

deze nachtelijke tocht zeer aangenaam, niettegenstaande hij geschiedt door een zeer oneffen terrein. De grootste stilte heerscht er ; de menschen verdringen elkaar niet en zelfs de paarden schijnen gedweeër dan naar gewoonte.

De lucht is vervuld met den heerlijken, lekkeren geur van dennebosschen, heide en brem. De vage geluiden der in hun zoete rust gestoorde boschbewoners, het heimelijke licht der glimwormen in het half donkere van den zoeten zomernacht, het eentonig gekriek der ontelbare

Bedevaartvaantje der Processie te Neerwaver. Tamelijk onbeduidende kopergravure uit de XVIIIde eeuw, zonder handteekening of naam van uitgever. Gedeeltelijk naar een titelblad, eveneens kopergravure, van Fred. Bouttats, junior voor het werk : Aug. van Opstal. De Ark des verbonds van het Nieuwe Testament, Brussel 1721. (Cf. van Heurck : Les Drapelets de Pèlerinage)

krekels, dit alles maakt een diepen indruk op de verbeelding. De vurige godsvrucht der boeren, die, getaand door de brandende Junizon, de H. Maagd komen bidden voor haar zegen over hun veldwerk, steekt ook de minst onverschrokken deelnemers een hart onder den riem ; men gaat, men gaat steeds voort en de vermoeienis komt maar niet.

Halfweg, bijna op 't einde der Sint-Jobsheide die tot begraafplaats diende voor de eerste bewoners van ons land (1), wordt een langere rust gehouden. Hier staan twee groote, hel-verlichte bidplaatsen, bewaakt door den ouden veldwachter van Dion, die kalm en op vaderlijke wijze de orde weet te handhaven.

Deze kapellen zijn het eigendom van Baron 't Serclaes du Sart-Boulant ; het zijn nl. : een grot dateerende van 1878 (2) en een calvarieberg, die, naar beweerd wordt, sedert 1560 bestaat.

De door de bedevaarders gevolgden weg snijdt, wat verder dan de kapel Robin (3), den weg van Waver naar Perwez, waar talrijke verkoopers van eetwaren en suikergoed hun kramen opgetimmerd hebben ; dan klimt hij kronkelend tot op de hoogte, die het gehucht Saint-Anne

---

(1) Begraafplaatsen in den aard van deze bij Hallstadt. In 1882 werden acht op elkaar volgende heuveltjes onderzocht. Men ontdekte er zwaarden, vaten en een polijststeen ; deze laatste was gebroken, evenals de zwaarden.

(2) Door de traliën van de deur dezer kapel worden brem- en heidetakken gestoken ; op den drempel legt men bloemtuilen neer. Dit jaar (1931) bemerkten wij er twee ronde keiën, die daar klaarblijkend opzettelijk geplaatst werden. Wij vonden eveneens twee dusdanige keiën bij den ingang der andere vier kapellen, in de nabijheid van het Bois du Tour.

(3) Boven deze, naar het schijnt nog niet lang gebouwde kapel, staan drie in den muur ingemetselde steenen : op den oudsten er van lezen wij het jaartal : 1635, datum van het bouwen door een zekere Robin ; de tweede geeft aan dat er in 1653 in het bois du Tour een kapel gebouwd werd, toebehoorende aan Renault (hier is er misschien sprake van een hedendaags verdwenen kapel, die op een andere plaats opgericht werd) ; de derde herinnert er aan, dat de kapel herbouwd werd in 1757, evenals de voorgaande ter eere van Notre-Dame del Basse-Wavre (O. L. V. van Neerwaver).

beheerscht. In een kleine alleenstaande kapel staat een Godsnood met akelig verwrongen trekken. Dit beeld met roode en zwarte vlekken, verlicht door het vale dansend kaarslicht, is er uiterst goed toe geschikt om op de vreesachtigen een diepen indruk te maken !

En zonder zich te haasten daalt men opnieuw, moeilijk stappend door den zavel, langs een hollen weg die op goed geluk af naar de Naamsche straat leidt en verder naar den Zavel (Sablon) met het al te klein monu-

Kerk van Neerwaver, priory en vijver, in de tweede helft der XIX^{de} eeuw.

ment voor zulk een groote plaats ; de brug met den Christus, die getroffen werd door een Pruisische biskayer tijdens het gevecht van 18^{den} Juni 1815, de rue du Pont en de rue du Commerce ; daarna wordt er halt gehouden in de kerk van Waver en slenterend begeeft men zich terug op weg langs de Brusselsche straat, l'Herbatte en de oude

kapel van O. L. V. van Vredé en Eendracht, die aangeroepen wordt om bevrijd te blijven van pest ; dan komt er een eindje van de Lindestraat aan de beurt (r. d. Tilleul) en eindelijk de onafgewerkte Calvarieberg, opgericht op de plaats waar vroeger een poel was, waarin de slanke toren der kerk van Neerwaver zich weerspiegelde, naast het keurige in rooden baksteen opgetrokken Seminarie.

Al de voetgangers (2000 à 3000) doen nochtans niet heelemaal den hierboven aangegeven weg ; sommigen beginnen op een plaats die hun het gunstigste lijkt, anderen doen hem gedeeltelijk, nog anderen houden op waar zij het dichtste bij hun dorp zijn.

De ongelukkigen die hun nood staan te klagen langs den weg, zijn hier niet zoo talrijk als te Hal en te Villers ; de menigte is er niet zoo uitbundig ; de ommegang is nochtans waarlijk indrukwekkend door zijn kalmte en zijn ingetogenheid ; het is er gezelliger dan op vele andere onzer groote bedevaarten.

De bedevaart tot Onze Lieve Vrouw van Neerwaver is *negen eeuwen* oud en bloeit hedendaags nog evenzeer als voorheen ; men komt er in groepjes te voet naartoe, van Perwez, van Ernage, van Sart... en vooral van Noville-sur-Méhaigne (op den plakbrief waarop de kermis van Waver aangekondigd wordt, leest men : *Samedi, à 7 heures, réception des Pèlerins de Noville.* 's Zaterdags, te 7 uur, ontvangst der bedevaarders uit Noville).

De auteur eener kroniek van de priorijen van Waver en Frasnes, die de processie zag in 1645, deelt ons mede dat zij gevolgd werd door een talrijke menigte geloovigen, waarbij 1500 à 1600 personen opgemerkt werden die barrevoets liepen. Achter de bedevaarders volgde men met de relikwiekast, die gedragen werd door eenige mannen, eveneens barrevoets, die in 't wit gekleed waren ; dan volgden de prior, de kloosterlingen van Neerwaver en de geestelijkheid van het dorp. De inwoners van Waver en de gewapende gilden, gingen de processie opwachten op de hoogte voorbij de Dijle (« in monte vicino »), vandaar vertrok deze dan opnieuw naar de priorij.

De wijze waarop deze processie beschreven wordt door dezen ooggetuige van 1645, is van aard om ons te

laten veronderstellen, dat zij reeds beroemd was lang voor dien datum en het nog is op onze dagen.

De inrichting van den stoet was toevertrouwd aan een Algemeenen Raad, voorgezeten door een voor het leven benoemden overste. Deze Raad, die ons door zijn samenstelling — en vooral door de titels zijner leden — doet terugdenken aan de voorliefde onzer voorouders voor ronkende en klinkende benamingen, bestond uit een leider, een groot provoost, een kanselier, een onder-kanselier, een bedienaar-bestuurder, een syndicus, een ambtsprocurator,

Processie te Neerwaver : de relikwiekast en haar dragers (1925).

een schatbewaarder en een algemeen schrijver. De Algemeene Raad steunde overigens, bij het uitvoeren der genomen besluiten er bij het onmiddellijk bestuur van den ommegang, op de werkzaamheden van een staf : een kapitein, een luitenant, een vaandeldrager en twee adjudanten (Tarlier en Wauters, blz. 57. Canton de Wavre).

's Morgends wordt de « Grand Tour » gedaan door een processie, gezegd « aux reliques », waarin de relikwiekast van Onze-Lieve-Vrouw van Neerwaver, vooral door de bedevaarders van Noville, « Fi » genoemd, gedragen wordt.

De dragers der relikwiekast, gekleed met een wit koorhemd, zijn uiterst fier over hun taak, die zij niet graag aan iemand anders zouden afstaan ; aan een lint om den hals dragen zij een medalie van Onze Lieve Vrouw. Bij het noodzakelijk veranderen der dragers, valt het dan ook niet zelden voor dat er twist ontstaat.

De veldwachter van Dion citeerde mij aldus de namen van twee dragers — Godfriaux en Olivier Piette, die, niettegenstaande hun ouderdom of het slecht weer, nooit op hun post ontbraken.

Processie te Neerwaver. De witte ruiter rijdt op zijn wit paard rondom de kapel. (Gekiekt in 1909).

Op den Sablon vervoegt de processie « aux reliques » de groepen der processie van Waver, die om elf uur geduldig wacht op het aankomen der voetgangers, wier eetlust wel geprikkeld werd door den langen tocht ; deze zullen dan ook niet nalaten een flink ontbijt te nemen ! De priesters versterken zich wat in de apotheek Guillemin.

Samen treden de twee processiën dan de kerk van Waver binnen ; na het H. Sacrament in het tabernakel terug geplaatst te hebben, doet de geestelijkheid van Waver de processie van Neerwaver uitgeleide tot op de grens der parochiën.

De optocht wordt geopend door een in 't wit gekleeden ruiter, gezeten op een wit paard, terwijl een eveneens in 't wit gekleeden voetganger-bedevaarder een overgroot brood (ongezouten, naar men mij zegde) op het hoofd draagt ; dit brood wordt gebakken van een achtste mud tarwe en gewijd op de « place du Sablon » in de Naamsche straat. De bij voorkeur gekozen drager is natuurlijk een.... onverschrokken inwoner van Noville.

De drager van het « Wastia » in de processie te Neerwaver.
(Geteekend door E. Bourguignon).

Dit brood wordt betaald door een bijdrage ter waarde van 25 kgr. tarwemeel, die volgens huurkontrakt moet betaald worden door de bewoners der twee huizen, gelegen aan den hoek gevormd door de Naamsche straat en een andere, de kleine rue Sainte Reine, die leidt naar Aisémont.

Het bakken er van is tegenwoordig toevertrouwd aan de pasteibakkerij Alsteen. Men heet het « Wastia ». Het wordt versierd met bloemen en nadat de processie binnen is wordt het doorgesneden en verkocht te Neerwaver. Naar men beweert bederft het niet en is het een behoedmiddel tegen razernij. 's Zaterdags van de kermis te Waver wordt het tentoongesteld op een tafel. De bedevaarders betwisten elkaar de bloemen die het brood versieren, daar deze alle ziekten genezen.

Processie te Neerwaver : het veranderen der dragers.
(Gekiekt in 1908).

Wij hebben bij het beschrijven dezer processie reeds gesignaleerd : een wit paard bereden door een in 't wit gekleeden ruiter, de witte kleedij van de dragers der relikwiekast en der kruisen ; er valt verder ook nog te spreken over een vrouw, die gedurende zeer langen tijd de bedevaart meemaakte om Onze Lieve Vrouw van Neerwaver te bedanken, daar deze haar bewaard had voor de foltering levend begraven te worden. Om gemakkelijk herkend te worden is deze vrouw eveneens in 't wit gekleed. Een « kleine processie » gaat ook binnen en rondom de kerk van Neerwaver ; deze werd wellicht ingericht voor de voetgangers die niet al te veel moed hebben.

Van al de groepen bedevaarders, die zich jaarlijks naar Neerwaver begeven om er deel te nemen aan de processie, herinnert deze van Noville sur Méhaigne ons in vele bijzonderheden aan de beevaarten uit vroeger tijden.

De bedevaart, schrijft de E. H. Meunier, pastoor te Noville, klimt op tot in de eerste jaren van de XIX^{de} eeuw. De echtgenooten J. J. Copette en M. F. Nihoul hadden achtereenvolgens hun vijf kinderen verloren. Na alle

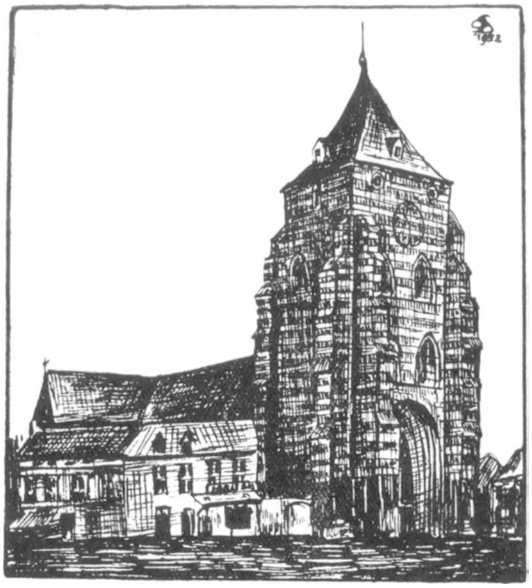

De Kerk te Waver.
(Teekening : Bourguignon)

mogelijke menschelijke middelen tevergeefs beproefd te hebben, besloot de vader te voet naar Neerwaver ter bedevaart te gaan, om het in 't leven blijven zijner nog komende kinderen te bekomen. Niet lang daarna werd er hem een zesde kind geschonken en verder nog verscheidene andere, vol leven en gezondheid.

Als dankbetuiging hernam de vader telkenjare den beeweg, op den dag van de groote processie. Geburen gaan met hem mee, hun getal groeit aan en de bijzondere gods-

vrucht der Copette werd een gezamenlijke oefening. Copette is de erkende overste en leider van den groep ; hij beslist over de rustpoozen en bidt voorop. Dit ambt blijft in de familie. Zoo was in 1923 Mijnheer A. Decamps deken van de bedevaart.

Beeld en relikwiekast van O. L. V. van Neerwaver.

's Vrijdags vóór den dag der bedevaart wordt er in de kerk van Noville biecht gehoord voor al de bedevaarders en 's Zaterdags is er algemeene Communie. 's Middags komen allen bijeen in de kerk, de pastoor bidt het liturgisch gebed voor de reizigers en vervolgens den rozenkrans ; weldra luiden alle klokken en de processie begeeft zich op weg. De groep der voetgangers, ongeveer 35 à 40

personen, wordt voorafgegaan door de vaandels van het Heilig Hart en van O. L. V. van Neerwaver ; bijna alle deelnemers dragen blauwe of roode vlaggetjes. Na de gebruikelijke rustpoozen komt men omtrent 7 uur 's avonds te Waver aan op de « place du Sablon ». De groep wordt door de inwoners van Waver onthaald met muziek en verder naar de kerk geleid, waar de Pastoor-Deken hun een welkomsgroet toestuurt.

Na deze plechtigheid te Waver gaat de reis voort naar Neerwaver. Talrijke inwoners van Noville, die de reis niet te voet konden ondernemen om reden van zwakte of van al te groote vermoeienis, wachten er op hun familieleden en vrienden.

De kapel van Onze Lieve Vrouw van Neerwaver, gelegen op het eind van de Noorderzijbeuk, tegen het koor der kerk, dateert naar men denkt van de XII[de] eeuw. Het is een overblijfsel van een oorspronkelijk oratorium der benediktijnen. Een hek in gesmeed ijzer, stijl Lodewijk XIV (1722), verleent toegang tot dit oratorium. Tusschen de kunstvoorwerpen bemerkt men vooral het beeld van Onze Lieve Vrouw van Neerwaver en de reliekwiekast, die door de geloovigen omringd wordt alvorens te vertrekken voor den « Grand Tour ».

Het beeld is merkwaardig. Het is vervaardigd uit hout, als marmer geschilderd, en staat bekend als O. L. V. van Vrede en Eendracht. Het dateert van de XVIII[de] eeuw en werd gekroond in 1897.

De relikwiekast, in verguld koper, dateert van 1628 ; op elke groote zijde draagt zij vijf medaillons en op elke kleine twee. Hetgeen er op afgebeeld staat, heeft betrekking op de bedevaart te Neerwaver.

**

E. BOURGUIGNON.
Kerstmis 1931.

N. D. R. — Zouden de lezers van het artikel van M. Bourguignon ons geen antwoord kunnen sturen op de volgende vragen :

1° Draagt de witte ruiter die vooropt rijdt, een lange pijk ? (Volgens de foto van 1909 is dit niet zoo). Zooniet, sedert wanneer is dit gebruik te niet ?

2° Gaan de dragers van de relikwiekast blootsvoets ? Zooniet, sedert wanneer dragen zij schoeisels ?

3° Doen de bedevaarders moeite om de relikwiekast aan te raken ?

4° Gaan de bedevaarders in de kerk van Neerwaver tusschen den muur en het altaar, onder het mirakuleus beeld door ? Doen sommige personen dit niet op hun knieën ?

5° Op de reproductie die wij geven van de kerk van Neerwaver in de tweede helft van de XIX^{de} eeuw, zien wij een vijver, die hedendaags niet meer bestaat. Waren er nooit bedevaarders die op hun knieën er rond kropen ?

6° Eertijds ging de amman of eerste burgemeester van Brussel, 's Maandags na Pinksteren naar een kapelletje gelegen ter plaats « Het Coopken », op ongeveer duizend schreden van de Ter Kameren abdij. Op deze plaats ontmoette hij dan de relikwieën van O. L. V. van Neerwaver. Deze relikwieën werden ten andere lang bewaard in de Sint-Niklaaskerk te Brussel. Nauwkeurige inlichtingen betreffende dit onderwerp zouden ons zeer welkom zijn.

7° Wordt er door de bedevaarders of door de lieden uit de streek niet meer verteld, dat de relikwiekast door engelen aangebracht werd en dat het onmogelijk is ze te openen ?

A. M.

Over een geschiedkundig Doek.

In het aloude kasteel van Cruquembourg te Ternat bevinden zich eenige uiterst belangwekkende schilderijen, namelijk :

1° Het portret van Jan-Willem van Neubourg (1658-1716) paltsgrafelijk keurvorst, die gehuwd was met Anna-Maria de Medecis, dochter van Cosmus III en laatste prinses van het beroemd geslacht der groothertogen van Toskanen.

Beschrijving : zwarte kleedij, kanten manchetten en bef, drager van het Gulden Vlies, rechtstaande nevens een tafel waarop de keurvorstelijke muts en de scepter op den hermelijnen mantel liggen. Dichte, gebogen wenkbrauwen, sterk uitkomende bovenlip, hoogroode gelaatskleur onder de plechtige pruik (1).

2° Het portret van Charles Antoine de Fourneau, Heer van Cruquembourg, groot prior van Champagne en kommandeur der Braque, algemeen vertegenwoordiger van het ridderorde van Malta (1701), overleden te Brussel den 28sten Februari 1729 en begraven in de kerk te Ternat.

3° De portretten van Keizer Karel VI (1685-1740) en van zijn gemalin Elisabeth Christina van Brunswijck-Welfen-Buthel (1691-1756). Men zal er zich van overtuigen, schrijft P. Bautier, bij het nauwkeurig beschouwen van een oorspronkelijk beeld van den vader van Maria-Theresia, voorkomende in de Réserves du Musée de Bruxelles.

4° Een der merkwaardigste schilderijen uit de verzameling is wel het doek waarop Charles Fourneau voorgesteld wordt, echtgenoot van Maria de Ghyn, dochter van Jan de Ghyn en van Catharina t'Serclaes.

---

(1) Dit doek werd geïdentificeerd door M. P. Bautier, voorzitter der Koninklijke Maatschappij voor Oudheidkunde te Brussel. Hetzelfde portret vinden we weer in het Museum te Brussel, boven aan den Dianatrap. Zie : *Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles,* deel 29, jrg. 1920, blz. 137 à 140, door Pierre Bautier.

Kwartieren : Fourneau, Gyn, Baillet, t'Serclaes, Lannoy, Behem, Vrechem, Vanderryt.

5e De portretten van Pieter de Lichtervelde, ridder, groot-baljuw van Ieperen, heer van Beaurewart, van Croix, van Vellenaere, van Caeskerke, van Vrylande, gestorven in 1678 en van zijn echtgenoote Anna de Renesse, dochter van René, baron d'Elderen en van Vrouwe Catharina d'Arkel d'Amelroy.

6e In het groot salon, twee bijzonder goed geslaagde doeken, zeer waarschijnlijk twee aartshertoginnen van Oostenrijk voorstellend, ongetwijfeld, naar M. P. Bautier, Maria Elisabeth (1680-1741) zuster van Karel VI en landvoogdes der Nederlanden. Dezelfde aartshertogin wordt op de twee schilderijen voorgesteld, doch op een verschillenden ouderdom (1).

In de vestibule van het kasteel bemerken wij een groot doek, voorstellende — zooals Wauters in 1855 schreef in zijn *Histoire des Environs de Bruxelles* — « une dame entourée d'une meute très nombreuse ». (een dame omringd door een menigte jachthonden).

Wie is deze dame en hoe kwam dit doek in de verzameling van het kasteel van Ternat ?

Wijlen M. de Graaf Camille de Lichtervelde veronderstelde dat de dame omringd door talrijke honden, papegaaien en apen, niemand minder was dan Maria de Medicis zelf en dat een identiek doek bestaat in het kasteel van Fontainebleau.

Ziehier de interessante documentatie, die ons verschaft wordt door M. Ch. Terlinden (2). In « le peintre amateur et curieux » door Mensaert lezen wij op bladzijde 161, waar er sprake is van de galerij van Tervuren *(wij vertalen) :* « men ziet er eveneens het portret van Anna van Saventhem, geschilderd door A. Van Dyck, op dit

---

(1) De paltsgrafelijke keurvorst Jan-Willem van Neubourg was de oom van Karel VI en van de landvoogdes der Nederlanden, Maria-Elisabeth.

(2) Notes et documents relatifs à la Galerie de tableaux conservés au château de Tervueren aux XVIIde et XVIIIde siècles. Antwerpen, drukk. E. Secelle, Zirkstraat, 35, 1922.

doek wordt zij voorgesteld omringd door verscheidene honden der Infante Isabella, waarvoor zij zorg moest dragen ; de naam van elken hond staat onderaan geschreven ».

Volgens Mensaert zou deze Anna van Zaventem niemand anders geweest zijn dan het mooie buitenmeisje, wier bekoorlijkheid Van Dyck in dit Brabantsch dorp weerhield, waar hij zijn beroemden Sint Martinus en de Stamboom der H. Maagd schilderde.

Dame omringd door een groep jachthonden.
Schilder onbekend. Toebehoorende aan graaf de Lichtervelde, kasteel te Ternat.

Hier zien we hoe de legenden ontstaan : de godvruchtige aartshertogin Isabella heeft het arme meisje dat door haar wispelturigen minnaar verlaten was, opgenomen en om haar een eerlijk bestaan te verzekeren heeft zij haar het bewaken harer honden toevertrouwd.

Mensaert leidt zijn lezers hier op een verkeerd spoor. Laat ons slechts even zijn tekst vergelijken met hetgeen Jan-Lodewijk De Ceuster, archivaris, schreef in zijn monographie over Zaventem, bladzijde 32.

« Ziehier de legende aan die schilderij verbonden : Op zijne reis van Antwerpen naar Rome kwam Van Dyck langs Saventhem gereden, op het paard dat zijn meester P. P. Rubens hem geschonken had. Daar beviel hem de schoone *Anna Van Ophem,* dochter van den Drossaert. Hij vertoefde er twee maanden, en maalde er de schilderij, waarmede hij de kerk wilde begiftigen. Rubens vernemende dat zijn leerling zoolang in Saventhem bleef nestelen, kwam hem te paard aldaar opzoeken, om hem aan te zetten zonder vertoeven zijn reis voort te zetten. Wat was het gevolg van dit bezoek ? Van Dyck had zich zelven, gezeten op het paard hem door Rubens geschonken, als Sint Marten afgebeeld, zijn mantel verdeelende aan twee halfnaakte bedelaars, gezeten aan de poort van het oud huis *Van der Meeren* door *Van Ophem* bewoond en in den linkerhoek, het portret van Rubens te paard, die hem in zijn werk was komen storen.

Antoon vertrok en zijn liefdehistorie was ten einde (1) ».

De Ceuster reproduceert twee mooie schilderijen door C. Cap. De eerste stelt Van Dyck voor, zittende vóór zijn schildersezel en babbelend met Anna Van Ophem, terwijl haar ouders hem middagdutje doen ; op de tweede zien we Van Dyck vaarwel zeggen aan de Van Ophems. Anna, die rechtstaat achter haar ouders, is ten prooi aan een hevige ontroering.

Ch. Terlinden heeft dus gelijk met te beweren dat « Mensaert zijn lezers op een verkeerd spoor leidt » en hij beschrijft het tableau van het kasteel te Ternat volgens gegevens van oude inventarissen : (2)

---

(1) Die historie is maar uitgevonden een eeuw na het vervaardigen der schilderij. In het archief van de kerk van Zaventem (Manuale Romanum) heeft men ze geboekt zonder eenig verder commentaar.

(2) Inventaire des tableaux trouvés au château royal de Tervueren le 1 et 2 may 1781, door Guillaume Joseph Looze, schilder en kunsthandelaar (werk van Ch. Terlinden, blz. 66).

Inventaris van 1781. — n^{r} 36. In het groot salon « Portrait de la Lenaert avec les chiens de l'Infante Isabelle, très bien peint et d'une grande force ». Toile Haut. 6 pi 7 p. Larg. 9 pi 1 p.

Inventaris van 1746. — n^{r} 40. « Lennar avec les chiens de la Sérénissime Infante Isabelle ».

Inventaris van 1714. — n^{r} 59 « Louvard avec les chiens de la Sérénissime Infante Isabelle ».

Inventaris van 1705. — In de tweede kamer van Hare Hoogheid n^{r} 143. « Lounard avec les chiens de la Sérénissime Infante ».

Inventaris van 1667. « en al cuarto donde se davan las audiencias : todos los peros de la Sérénissima Senora Infanta ».

Wij zijn er in geslaagd, zegt Ch. Terlinden om te besluiten, de aldus door de documenten aangeduide persoon te identificeeren. De dame in kwestie is niet Anna van Zaventem, doch wel dona Suana de Leenar, kamenier (duena de retrete) van de aartshertogin Isabella, die we vermeld vinden voor een jaarlijksch inkomen van 18 duizend maravedis of 147 gulden op het register der uitgaven van het huis der aartshertogen, bewaard in het archief van de Rekenkamer.

In de hierarchie van het hof kwam de duena de retrete na de duena de honor (eeredame) en na de duena de medias tocas, tweede dame, de muts zonder versiersels dragende. De duena de retrete was gehouden eenigen huisdienst waar te nemen en dan hoeft het ons ook niet te verwonderen dat dona Juanna de Leenar, wier naam verminkt werd tot Louvard, Lennart en eindelijk tot Lenaert, gelast was met te zorgen voor de honden en de andere lievelingsdieren der Infante.

Dit doek werd in 1782 in het Broodhuis geplaatst. De beschrijving die Mensaert er van geëft, het aangeven van den naam der verscheidene dieren en de afmetingen van de schilderij : 2 m. 50 op 1 m. 88, laten ons toe het doek met zekerheid te identificeeren. Wij weten echter niet hoe dit werk eigenlijk terechtkwam in de verzameling van het kasteel te Ternat.

Evenmin als Ch. Terlinden konden wij achterhalen hoe en wanneer dit merkwaardig doek de verzameling der douairière gravin de Lichtervelde, geboren Fourneau de Cruquembourg, kwam verrijken. Wij durven het nochtans wagen een proeve van uitlegging vooruit te zetten :

Verscheidene leden van de familie Fourneau moeten in voortdurende betrekking geweest zijn met de aartshertoglijke familie. Samen met de voornaamste vertegenwoordigers van den adel, werd Jacques de Fourneau aangeduid om de inhuldiging van aartshertog Albrecht bij te wonen.

Theodoor de Fourneau, Heer van Cruquembourg, schepen te Brussel van 1597 tot 1599, werd, bij besluit van 24 December 1602, benoemd tot lid van den Hoogen Raad van Brabant en nam het ambt waar van onder-kanselier. Bij de lijkplechtigheden van Aartshertog Albrecht kwam hij voor als raadsheer bij de kanselarij van Brabant. Zijn echtgenoote Maria Maes was de dochter van Filip Maes, Heer van Bodeghem en van Ophem (onafhankelijkheid van Wesembeek) raadsheer en griffier der Brabantsche Staten. Bij het 3[de] huwelijk van Theodoor de Fourneau met Jeanne de Rovelasca, trad dezer oom, penningmeester en kamerheer der aartshertogen, op als getuige.

Het portret van een aartshertogin van Oostenrijk en dit van haar oom, bekleeden een eereplaats in het kasteel van Ternat.

Mogen wij dan niet met reden veronderstellen, dat de Lenaert, na het overlijden der aartshertogen de schilderij zou doen overbrengen hebben naar het kasteel van Ternat ?

** Dr POODT.

Folklore in het werk van Ruysbroek den Wonderbare.

Het schijnt ons niet van belang ontbloot in de werken van den grooten Brabantschen mystieker der XIVe eeuw de folkloristische bestanddeelen op te sporen en ze in 't licht te stellen. Behalve waar hij het heeft over theoriën die min of meer met de verborgen wetenschappen in verband stonden en die bij des schrijvers leven in al de mystieke scholen gang hadden, beperkt zich Ruysbroeck in zijne werken meestal tot ongezochte zinspelingen op het volksgeloof van zijnen tijd. Bij gezegde theoriën geeft men op de eerste plaats deze der heilige getallen aan. Weliswaar heeft de geleerde prior van Groenendaal zijne meening in zake niet duidelijk te kennen gegeven, doch de voorkeur, die hij aan sommige getallen geeft, bewijst ook bij hem, hoe, bewust of onbewust, de overlevering haren invloed deed gelden.

Ruysbroeck den Wonderbare naar het werk : *Les œuvres de Ruysbroeck l'Admirable*, vertaling uit het Vlaamsch door de Benediktijnen van den Heiligen Paulus van Oosterhout. Zes boekdeelen van 250 tot 300 bladzijden. Prijs 20 frank per boekdeel. Uitgave Vromant, 3, Kapellestraat, Brussel.

De symboliek der heilige getallen, en in het bijzonder van het getal 7, is bijna zoo oud als de menschheid zelve, immers wij vinden ze reeds bij de Egyptenaren, bij de Chaldeërs en in de *Vedas* der Indiërs. Bij de Chaldeërs spreekt men over 7 kniebuigingen en 7 aanroepingen, bij de Indiërs over 7 offeranden en 7 gebeden of gezangen ; Ruysbroeck spreekt over 7 afsluitingen, 7 trappen van

liefde, 7 goddelijke Gaven welke overeenkomen met de 7 goddelijke Zonnestralen of de 7 werken van God den H. Geest ; over de 7 haarlokken, enz.

Zeer dikwijls heeft men ook het getal 12 als heilig aanzien. Als zoodanig vinden wij het ook bij Ruysbroeck, waar hij het heeft over de 12 begijnen, de 12 punten van het ware geloof, de 12 deugden enz.

De invloed der astrologische overlevering is niet alleen duidelijk merkbaar in de werken van den Brabantschen mystieker, hij speelt er zelfs een voorname rol in. Volgens Ruysbroeck wordt het leven der menschen beïnvloed door de sterren en andere hemellichamen. « Zooals de sterren des hemels onderscheiden zijn door hunne helderheid, hunne hoogte, hunne grootte, en hunne macht over al de schepselen dezer wereld ».... (Het boek der 7 omheiningen L. XVII).

« De laagste hemel, namelijk het uitspansel, beïnvloedt al de elementen. Zijne beweging is oorzaak van alle beweging, leven en groei der schepselen, en hij wordt opgeluisterd en verlicht door de planeten en sterren, welke de gansche natuur beheerschen. Het firmament prijkt met 7 hemellichamen en sterren, waardoor alles wat zich onder hem bevindt wordt versierd, verlicht en bestierd ». (Het rijk der Godminnenden. H. XXVI ; Het vieren der geestelijke bruiloft II H. XVII).

Elders schrijft Ruysbroeck, dat God in den Hemel 7 sferen geschapen heeft, waarin zich de 7 planeten bevinden, welke den hemel en de aarde versieren en bestieren.

De eerste planeet is Saturnus overeenkomstig de Goddelijke wijsheid ; zij is koud en dor, bleek van kleur, en wreedaardig ; zij veroorzaakt de sneeuw- en hagelvlagen, de overstroomingen, de stormen en allerlei andere plagen.

Saturnus regeert tegenwoordig zoowel des winters als des zomers, daar de liefdadigheid ten zeerste verkoeld is, daarenboven zijn de menschen dor en onvruchtbaar voor wat de goede werken betreft, zij leven lauw en bandeloos ; zij zijn gierig, vermetel, haatdragend en afgunstig, hoogmoedig, valsch en vol bedrog jegens iedereen, onder den dekmantel der zedigheid.

Jupiter heerscht in de Lente ; dit hemellichaam is helder en wit, warm en frisch, en vruchtbaar voor gansch de schepping, zoodat het aan alles hulp verleent en aan niets eenige schade berokkent.

Jan Ruysbroeck naar een koperets van Abraham van Diepenbeek (XVIIe eeuw).

In de menschelijke natuur kan men 7 klassen onderscheiden, naar de 7 hemellichamen die ze beïnvloeden bij de geboorte, want de hemellichamen beheerschen werkelijk dien aard, doch de ziel ontsnapt aan hunnen invloed, omdat ze door Gods genade boven de natuur verheven is.

Die onder Jupiter geboren worden gelijken hem ; zij zijn vurig in hunne goede voornemens en ijverig in hunne goede werken ; schoon en rein van leven ; bevallig,

nederig, zacht en medelijdend ; opgeruimd, gezellig en aantrekkelijk.

Zij daarentegen die onder Mars geboren worden zijn droog van aard, opvliegend, verdorven, slecht, ongezellig, zonder vrienden, enz.

De kinderen der zon houden van al wat goed en wel geordend is, van het licht der deugd en der waarheid, zij hebben afkeer van de duisternis der zonde en des kwaads.

De kinderen van Mercurius, dus die onder deze ster geboren worden, zijn warm en frisch, bloedrijk, sterk van gestel, welwillend en vroolijk van karakter, evenals zij die onder de Zon geboren zijn.

Ieder hemellichaam deelt aan de kinderen die onder hem geboren worden den aard mede dien het zelf van God ontvangen heeft, en daaraan is het te wijten dat de menschen zoo verschillend van karakter, van gestel, van gedrag en van zeden zijn. (Het boek der 12 Begijnen. H. XXXV, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, LXVIII).

De zeven hemellichamen staan ook in verband met de 7 dagen der tijdrekening.

Zon	het verlicht verstand	Zondag
Maan	de bescheidenheid	Maandag
Mars	de nederigheid	Dinsdag
Mercurius	de liefde en de weldadigheid	Woensdag
Jupiter	het verlangen naar Gods liefde	Donderdag
Venus	de toets van Gods liefde	Vrijdag
Saturnus	de honger en het ongeduld die ontstaan bij de gedachte dat God ons ontgaat	Zaterdag

Benevens de sterren en de dagen hadden ook de vier elementen voor Ruysbroeck eene symbolische waarde. Aan deze leer, die voor hem natuurlijk wetenschappelijke waarde bezat, ontleent hij het volgende :

De lucht = helderheid, helderheid van geest, redeneerkracht.

De aarde = prikkelbaarheid, nederigheid en gehoorzaamheid.

Het water = wellustigheid, barmhartigheid.

Het vuur = gave der kracht, vrijheid van den wil.

(Het rijk der Godminnenden H. XIX en XX).

De bloemen ook hebben hunne symbolische beteekenis : de blankheid der lelie geeft de zuiverheid des lichaams te kennen, de roode kleur der rozen den weerstand terwijl de zonnebloem te kennen geeft dat de zuiverheid uit liefde tot God onderhouden wordt.

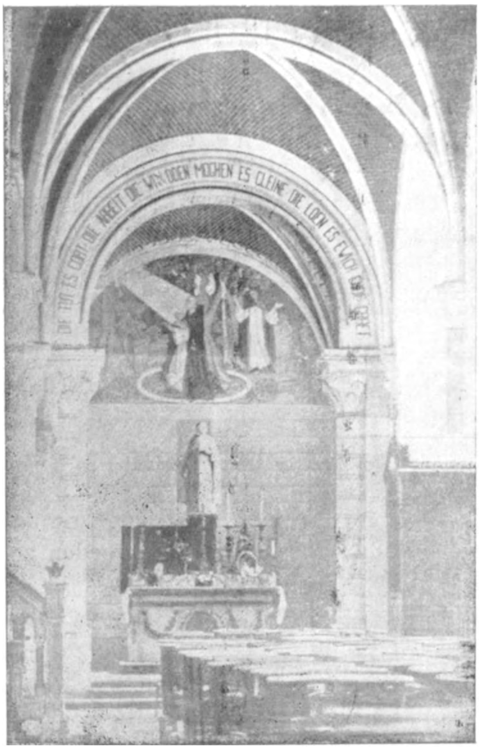

Kapel van den Gelukzalige in de nieuwe kerk van Ruysbroeck. Boven het altaar muurschildering die ons de legende van den Vlammenden boom herinnert.

Niet zelden haalt Ruysbroeck volksgeneeskundige middelen aan.

De balsemboom (balsem) bewaart de jeugdigheid ; al wat ons doet lijden, iedere wonde wordt er door tegen bederf gevrijwaard.

De lever verwekt al de natuurlijke warmte ; door zijne warmte worden voedsel en drank in vleesch en bloed

omgezet ; hij deelt daarenboven zijne warmte mede aan de hersenen, de oogen en andere zintuigen en geeft leven en kleur aan al de ledematen.

De nieren zijn de zetel en het voedsel van alle onzuiverheid (wellust).

De hisoop is een klein plantje dat in de rotskloven groeit en de gezwollen longen geneest.

De uitwerpsels van den vischdief (een vogel) genezen de oogkwalen.

Wanneer deze vogel door een zieke gevangen wordt, bestaat er voor den zieke hoop op genezing indien de vogel hem beziet ; de vogel neemt alsdan de ziekte op zich, voert ze op in de lucht, en laat ze in de zonnestralen verbranden ; zoo echter de vogel den zieke niet wil bezien dan is deze ten doode opgeschreven.

Wie agaat draagt wordt bemind en beminnenswaardig.

In zake dierkunde is Ruysbroeck behept met al de vooroordeelen van zijnen tijd. Hij gelooft aan de grijphons, monsters met een arendskop op een leeuwenromp ; aan den Alictus-vogel, die de zee bewoont en met de visschen samenleeft.

De jonge raven krijgen gedurende drie dagen geen voedsel, omdat hun vader ze niet wil voeden zoolang zij niet zwart zijn, en niet op hem gelijken.

Wanneer de uil een gevecht aangaat steekt hij de pooten boven het lijf uit.

Volgens Ruysbroeck zingt de zwaan, alvorens te sterven ; Ciceron had hetzelfde gezegd, doch Plinius betwijfelde het.

Men vindt in de werken Ruysbroeck menige bewering afkomstig van Plinius ; zoo bijvoorbeeld, dat de amber voorkomt uit verdampte pis van den lynx.

PAUL HERMANT.

Een kortstondige eeredienst in Brabant (1706)

Nauwkeurige gegevens over het ontstaan van de godvruchtige bedevaarten zijn te zeldzaam, dan dat ik zou nalaten mijn geleerde confraters van de Afdeeling Folklore van het « *Oudheidkundig en Geschiedkundig Congres van Antwerpen* » bekend te maken met de toevallige wijze waarop, in de omgeving van Leuven, bij het begin der XVIIIe eeuw, een eeredienst tot stand kwam die weliswaar kortstondig was, maar die zich ook had kunnen ontwikkelen, uitzetten en verspreiden, zoodanig dat ook in deze tot nog toe onbekende streek, godvruchtige en diep overtuigde bedevaarders samenstroomden.

De feiten die ik hier vermeld, en die op hun plaats zouden zijn in een tragi-comedie, worden verhaald in een boekwerk dat omzeggens onvindbaar geworden is, en waarmede dan ook weinig geleerden bekend zijn, alhoewel het overvloeit van kostbare gegevens voor de Belgische geschiedschrijvers.

Dit boekwerk, waar ik een mooi exemplaar van bezit, bestaat uit twee deelen in 12-o, van onderscheidelijk 460 en 374 bladzijden. De titel luidt : « *Mémoires de Monsieur de la Colonie, maréchal de camp des armées de l'Electeur de Baviere, contenant les événemens de la guerre, depuis le Siége de Namur en 1692, jusqu'à la Bataille de Bellegrade en 1717. Les motifs qui engagèrent l'Electeur de Baviere à prendre le parti de la France contre l'Empereur en 1701. La Description circonstanciée des Batailles & Siéges en Allemagne, en Flandre, en Espagne, &c., avec les Avantures et les Combats particuliers de l'Auteur.*

Dit boekwerk werd gedrukt te Brussel, « *Aux dépens de la Compagnie. M. D. CC. XXXVII* », en werd, voor zoover ik ten minste weet, alleen door den geleerden archivaris Jules Borgnet, voor zijn « *Promenades dans Namur* », met vrucht geraadpleegd.

Langs moederzijde afstammend van de oude familie van de Guines uit Picardië, was de heer de la Colonie geboren in Périgord, en reeds in zijn jeugd had men hem

den bijnaam « la Bitarelle » gegeven, onder welken zijn vaderlijke overovergrootvader bekend stond onder de regeering van Hendrik III, wegens een schitterend wapenfeit in den strijd tegen de Hugenoten.

Onze schrijver was ongeveer zeventien jaar oud wanneer hij dienst nam bij de compagnie cadetten, die in garnizoen lag te Charlemont (Givet). Weldra werd hij benoemd tot onderbrigadier, en zeer goed aangeteekend bij zijn oversten wegens zijn goed voorkomen en zijn vlijt bij de studie van de wiskunde, kreeg hij kort nadien de toelating in de hoedanigheid van vrijwillig krijgsbouwkundige deel te nemen aan het beleg van Namen. Om de voorbeeldige wijze waarop de jonge de la Colonie zich bij deze moorddadige krijgsverrichtingen die het leven kosten aan acht-en-dertig Fransche krijgsbouwkundigen op zestig, van zijn taak kweet, werd hij, na de overgave van de vesting, aangesteld tot onderluitenant in het infanterieregiment van Vexin, dat in 1693 ingezet was bij den veldtocht in Vlaanderen.

Uit den titel van het boekwerk blijkt genoegzaam aan hoeveel krijgsverrichtingen de officier deel nam ; maar hier gaat het daar niet om.

Alleen het hoofdstuk betreffende den veldtocht van 1705 (deel II ; bladzijden 35 tot 66) handelt over het onderwerp van deze mededeeling en wensch ik hier in het kort samen te vatten.

De Fransche troepen, onder het bevel van maarschalk de Villeroy, bezetten het grootste gedeelte van de zuidelijke Nederlanden, en leunden daarbij aan op een kettingreeks van versterkte steden, die zelf gedekt waren door stevige versterkte linies vanaf Maasland tot dichtbij en stroomopwaarts van Hoei.

Naar aanleiding van de overwinningen die de Bondgenooten op den Rijn behaalden, en die zich ook verder hadden kunnen uitbreiden, besloten de generaals van Lodewijk XIV tot een afleidingsmanœuver waardoor de Hollandsche grenzen zouden bedreigd zijn. Met die bedoeling werd overgegaan tot de belegering van Hoei, en na de inneming van den burcht van die stad (op 10 Juni), besloot maarschalk de Villeroy ook Luik te belegeren. Dienten-

gevolge haastten zich de Hollanders, die voor Maestricht vreesden, Marlborough terug te roepen. Deze was ten andere bedreigd tengevolge van het oprukken van Villars. De Franschen hadden reeds een loopgracht open op de hoogten van Sainte-Walburge wanneer zij vernamen dat de vijand opmarcheerde. Villeroy, wien het om niets anders te doen was, trok dan zijn troepen terug tot het Hagelandsch dorp Merdorp, dat hij ook weldra, wegens een dreigende omsingeling van zijn linkervleugel, moest opgeven. Bij deze laatste krijgsbewegingen maakten de Fransche afdeelingen zich meester van Lier, dat zij bezet hielden tot de vijandelijke strijdmachten de stad Hoei weer hadden ingenomen (9 Juli). Toen gaf Villeroy, die vreesde dat Leuven zou aangevallen worden, bevel deze stad te dekken.

De afdeeling waar de heer de la Colonie toe behoorde « sloeg haar kamp op langs het kleine riviertje van Oberichen » dat, zooals de officier verhaalt te midden van de stad loopt, waartegenover het centrum van de afdeeling legerde.

Naar mijn meening kan de waterloop dien de schrijver « van Oberichen » noemt geen ander zijn dan het kleine riviertje de Yssche, een linker bijriviertje van de Dijle, dat door het dorp Overyssche loopt. Wat er ook van zij, de Bondgenooten verloren bijna duizend man vooraleer zij den overgang over het riviertje konden afdwingen. De troepen van den Keurvorst hadden ten andere eveneens zware verliezen geleden.

Maar thans laat ik dezen, die tevens de getuige, de bewerker, en de verhaler was van de gebeurtenissen die ik hier ten slotte slechts opdelf en omlijst, aan het woord komen :

« ...Notre Régiment fut du nombre de ceux qui étoient commandés pour attaquer les Ennemis en flanc ; nous marchâmes seuls sur la gauche de notre colonne ; et pour pouvoir arriver à portée de les combattre, il nous fallut passer des Prairies le long de la Riviére, si à découvert, et si exposés à une de leurs batteries, qu'avant d'avoir pû les traverser pour nous jetter derrière une grosse haye garnie d'Aubiers, nous eûmes cinq Capitaines, huit Lieutenans et quatre-vingt Soldats d'emportés par les boulets. Leur Batterie faisoit d'autant plus de ravage, que chaque canon tiroit trois boulets d'un seul coup ; c'étoit une nouvelle invention imaginée par je ne sçai qui, mais qui n'a pas subsisté, parce qu'ils

ne portoient pas leurs coups assez loin ; notre Régiment en fut fort endommagé, et fut un des premiers qui assuya cette épreuve, car les autres Régimens ne perdirent presque rien. Nous crûmes qu'en récompense, Dieu avoit voulu nous favoriser d'un miracle qui se découvrit dans le même endroit où nous venions d'être si maltraités ; mais qui après plusieurs effets surprenans, qui firent l'admiration de tout le monde, se trouva n'être que l'ouvrage de l'imagination. En voici le détail.

Lorsque le Régiment marcha à l'attaque des Ennemis, avant d'entrer dans les Prairies, nous passâmes dans un Village que les Paysans avoient abondonné ; un jeune Tambour s'amusa à foüiller dans des haillons qu'on avoit laissé dans la ruë, il y trouva un petit Crucifix collé sur du carton, il le mit dans sa main sans beaucoup d'attention. Lorsque nous eûmes passé les dangers de la Prairie, et que nous fûmes tranquilles derriére une haye, s'étant apuyé auprès d'un vieux Aubier, soit par distraction, soit exprès, il mit ce morceau de carton dans une des crevasses de l'arbre, qui étoit très-profonde, et n'y pensa plus. Le sort voulut qu'après l'action finie, notre Régiment eut ordre de camper seul dans la même Prairie où nous avions été si bien salués, ayant à la tête de notre Camp la haye en question ; un de nos Soldats, qui cherchoit du bois pour faire boüillir sa marmite, crut n'en pas trouver de plus sec et de meilleur que celui des vieux Aubiers qui étoient dans la haye, et il s'adressa précisément à celui dans lequel étoit le Crucifix ; il se mit aussitôt à en tirer quelques coupeaux à coups de hache. A force d'en lever, il fit sauter le Crucifix de l'épaisseur de l'arbre, sans qu'il parût de crevasses, parce que les coups de hache les avoient toutes enlevées. Ce Soldat fut saisi d'étonnement de voir sortir cette image du milieu d'un arbre, qu'il ne douta point que ce ne fut un avertissement de la Puissance Divine, qui devoit servir à sa conversion ; il se regarda dans le moment comme choisi pour publier ce miracle, et il se mit à faire de grandes acclamations. D'autres Soldats, qui n'étoient pas éloignés accoururent, et furent si pénétrés du récit qu'il leur fit, qu'ils criérent miracle aussi bien que lui ; on avertit l'Aumônier du Régiment, qui se transporta sur le lieu, et qui fut comme les autres convaincu du miracle. Plus on examinoit la chose, plus on y trouvoit du merveilleux ; un Crucifix dans le corps d'un arbre, sans être gâté, et sans qu'il y eût aucune ouverture, quel prodige! Enfin il fut réglé par l'Aumônier, que cet arbre seroit regardé avec vénération, comme la matiére qui avoit contenu pendant un grand nombre d'années une Relique précieuse ; et que pour honorer l'un et l'autre avec plus de solennité, il y célébreroit la Sainte Messe tous les jours. Pour cet effet on travailla sur le champ à dresser un Autel contre l'arbre ; on fit un petit toit pour le mettre à couvert du mauvais tems ; on attacha ensuite le Crucifix au-dessus de l'Autel, et l'on donna à la petite Chapelle tout l'ornement possible. Bientôt le Soldat n'abandonnoit plus son Crucifix, et à la célébration de la Messe près, il se rendit maître de l'Autel ; il crut vrayement

avoir été choisi de Dieu pour mettre ce miracle au jour, et il composa sa physionomie à peu près sur celle de ces Directeurs de Séminaire, qu'on regarde comme des prédestinés. Avec un air recueilli il demeuroit colé tout le jour auprès de l'arbre, pour distribuer des Reliques à toutes les bonnes ames qui venoient implorer le secours du Saint Crucifix ; elles étoient composées d'un petit morceau de l'arbre, qu'il coupoit pieusement, et qu'il passoit ensuite sur le Crucifix, avec cérémonie, pendant que les dévots se tenoient à genoux au pied de l'Autel ; ensuite il plioit les saints coupeaux dans des papiers, et les distribuoit. Pour ces présens on mettoit des offrandes dans un plat qui étoit sur l'Autel, chacun selon ses facultés, et tous les soirs elles étoient partagées entre l'Aumônier et le Soldat.

Cette image miraculeuse fit bientôt du bruit dans l'Armée et dans le pays circonvoisin ; les prodiges augmentoient tous les jours. Tantôt c'étoit un impotent qu'on avoit porté devant l'arbre, qui sur le champ avoit marché sans bequilles ; tantôt des sourds, des muets et des aveugles qui avoient entendu, parlé et vû ; enfin tous infirmes recevoient des soulagemens proportionnés à leur foi. C'étoit un concours de monde continuel ; l'Electeur même et le Maréchal de Villeroy, passant un jour auprès de notre Régiment, eurent la curiosité de le voir, et mirent une bonne offrande dans le plat. Cette dévotion étoit en train de faire fortune, et l'auroit réellement fait, si on n'eût pas mis au jour l'origine du miracle ; mais l'indiscrétion du Tambour vint mettre fin à l'avanture.

Le Tambour se ressouvint d'avoir mis le Crucifix dans l'Aubier, et le déclara à l'Aumônier avec toutes les circonstances ; le dévot Prêtre, qui tiroit un revenu honnête de la foi des peuples, l'exhorta à se bien garder de détruire tant de bonnes œuvres qui se faisoient, et lui dit qu'il se rendroit coupable devant Dieu s'il ne gardoit le silence. Il lui fit entendre qu'il étoit toujours bon d'avoir un moyen pieux de procurer le salut des ames, et lui promit de lui donner une portion dans les offrandes. En effet, on commença par lui donner quelque chose pour l'engâger à se taire. Quand notre Tambour se vit associé dans les offrandes, il voulut en examiner le produit de près, et s'apercevant que l'Aumônier et le Soldat gardoient presque tout pour eux, et sembloient lui donner la charité, il vint trouver M. de Mercy, Colonel du Régiment, chez qui j'étois alors, et lui déclara tout le mystére. L'Aumônier fut mandé, et confronté au Tambour ; on commença par lui faire des reproches sur l'abus qu'il faisoit de son image, et sur son avidité à tirer rétribution des petits morceaux de bois qu'il donnoit pour des Reliques. On lui dit que ces offrandes, suites fâcheuses de la crédulité du peuple ignorant et grossier, ne servoient qu'à le faire goinfrer lui et son consort. L'Aumônier qu'on croyoit déconcerter, ne perdit point contenance ; il répondit avec un air assuré qu'il ne faisoit que suivre l'exemple de plusieurs fameuses dévotions, qui n'avoient peut-être pas de meilleur fondement que celle du Crucifix ; et qu'au bout du compte, quelque usage qu'il pût faire

des offrandes, les priéres de ceux qui les faisoient n'en étoient pas moins agréables à Dieu ; qu'il importoit peu qu'on s'y prît de façon ou d'autre, pourvû qu'on conduisît les ames dans la voye du salut. Eh bien, dit M. de Mercy, puisque c'est ainsi, il faut laisser cette Image dans le pays, car comme nous n'y sommes que pour peu de tems, et que vous ne sçauriez voiturer avec vous l'arbre qui a enfanté l'Image et les Reliques, je m'en vais l'envoyer aux Capucins de Louvain, et il leur envoya en effet ; mais ces bons Pères reçûrent le présent, sur le récit qu'on leur en fit, avec beaucoup d'indifférence, et depuis on n'en a pas entendu parler ».

Dit verhaal is zoo volledig dat het zonde ware zijn sappigheid en kleur te verdooven door eenig kommentaar.

Ik wensch hier alleen nog aan te teekenen dat op 23 Mei van het volgend jaar (1706), het leger van Villeroy te Ramillies een zoo gevoelige nederlaag leed, dat het grootste gedeelte van het land weer in handen kwam van de bondgenooten.

Het ware belangwekkend na te gaan of, ergens op den linkeroever van de Yssche, hier of daar geen klein heiligdom meer bestaat waar de eeredienst van het « heilig Kruisbeeld » dat ontdekt werd zooals hierboven is verhaald, bij toeval ware blijven voortleven. Niet alleen ware dit heiligdom merkwaardig wegens zijn ouderdom en zijn oorsprong — die in zekeren zin wel eenige gelijkenis vertoont met dezen van *Jezus Eyck,* welke zich ook op het grondgebied van Overyssche bevindt — maar ook omdat daardoor zeer nauwkeurig de plaats zou aangegeven zijn van het bloedig gevecht dat de heer de la Colonie verhaalt.

JULES PEUTEMAN.

Volkstraditie.

In N° 65 van de Fransche uitgave van dit tijdschrift publiceerden wij een lang artikel van M. GEORGE LAPORT : *Basin le bon Larron.* Deze studie in haar geheel vertalen ware nutteloos werk verrichten ; ze in de Vlaamsche uitgave onopgemerkt laten voorbijgaan ware onrechtvaardig. Daarom releveeren we hierna eenige belangrijke bizonderheden en geven we tevens een algemeene gedachte over den samenhang van het werk.

Schrijver betreurt eenigszins den tijd, toen men gedurende de lange Winteravonden in sommige huizen bijeenkwam, om te luisteren naar de verhalen van een ouden verteller. In dit geval is het een zekere Louis Masson van het gehucht Fraiture-sur-Amblève. Zoo'n verteller bezat een schat van legenden, de vrucht van eeuwenoude volkstradities. Van het Waalsch verhaal in kwestie, de geschiedenis van Basin, een edelman uit de Ardennen' ten tijde van Karel de Groote, bestaat er geen geschreven tekst. Over het algemeen heeft het echter veel hoofdtrekken gemeen met het begin der Scandinavische *Karlamagnus Saga* (1) en ook met het door ons beter gekende volksboek *Coninck Carel ende Elegast* (2).

Basin en Elegast zijn feitelijk hetzelfde personage. Samen met zijn onderhoorigen door een alles verschroeiende en vernielende hitte uit de landstreek gedreven waar hij heer en meester was, zag hij zich gedwongen te stelen om in zijn onderhoud te voorzien. In een droom verschijnt een engel aan Karel en beveelt hem samen met Basin te gaan stelen. Terwijl de koning die opdracht volbrengt, verneemt hij hoe een aanslag op zijn leven en zijn rijk beraamd wordt. Aldus worden de plannen der moordenaars, natuurlijk verijdeld, zij ontvangen een voorbeeldige straf, Basin wordt flink beloond en Karel belooft aan den Paus zich te Rome komen laten te kronen tot Keizer.

Wat verder te noteeren valt is het volksgeloof in Wallonië en ook wel in Waalsch en in Vlaamsch Brabant, waarin Basin of een analoge figuur voorkomt. Zoo stond er o. a. te Hoei een toren, genaamd *Tour Basin,* die afgebroken werd tijdens de eerste helft

(1) Schrijver drukt de vertaling over, die Gaston Paris er van geeft in de *Bibliothèque de l'école des Chartes* T. V., serie 5, 1864, blz. 93.

(2) Hier geeft de auteur de vertaling, die er van gegeven werd door M. de Sant-Genoix in den *Messager des Sciences de la Belgique.* De verscheidene uitgaven worden aangegeven volgens *Les livres Populaires Flamands* van E. van Heurck.

der 19de eeuw. Verder wordt er te Luik verteld, dat het manneke uit de maan niemand anders zou zijn dan Basin, die op zekeren nacht uit stelen ging, door den eigenaar betrapt werd, doch deze op de vlucht dreef. Aan de goddelijke gerechtigheid ontsnapte hij echter niet en werd veroordeeld om met een bussel doornen eeuwig in de maan te blijven staan. Ongeveer hetzelfde wordt ook verteld in Brabant nl. te Linden, Kortrijk-Dutsel, Kraainem, Opwijk, Houwaart, Vissenaken en Anderlecht (1). De dief draagt er echter geen bepaalden naam. Te St-Stevens-Woluwe is het geen man doch wel een vrouw. In het dorp Ottenburg spreekt men van Basin als van den boeman. In andere streken weer werd Basin naar de maan gezonden omdat hij gevloekt had. In Waalsch Brabant heet de dief in de maan *Bruno*, in het Dietsch heet hij *Elegast*.

Hier hebben wij dus weer een bewijs te meer van het feit, dat hetgeen van den eenen kant geboekt werd in Scandinavië en in Nederland, op andere plaatsen weer eeuwen lang door de volksoverlevering in zijn geheel en met slechts enkele varianten bewaard bleef, terwijl wij ook noteeren, dat eenzelfde legendarische figuur op verscheidene plaatsen onder andere namen voortleeft.

**

DE REDACTIE

---

(1) Zie Brabantsche Folklore : *De Vlekken in de Maan*, door Paul Hermant, 1925-26, Nr 27-28.

Ditjes en Datjes.

Merkwaardig eiken beeld. — De photo van het mooie eiken beeld hieronder weergegeven danken wij aan den E. H. Roelandts, den onlangs overleden pastoor van « l'Hermite » onder Eigen-Brakel. Dit beeld, een prachtig stuk zijner verzameling, kwam voort uit een kapel van « Chenois » te Eigen-Brakel.

Eiken beeld, voortkomende uit een kapel van « Chenois » te Eigen-Brakel.

De processie van Nieuwrhode. — Op den eersten kermisdag doet de processie haar jaarlijkschen ommegang. De landbouwers hangen om het beeld van O. L. Vrouw, beeldjes in plaaster en in karton, verbeeldende : koeiën, kalveren, varkens, hennen, enz. ; dit gebruik heeft voor doeleinde het vee tegen ziekten te beschutten.

Het zou ons zeer aangenaam zijn zulke afbeeldingen in onze verzameling te bezitten ; mogen wij onze lezers verzoeken er ons te zenden.

Een rondreizend gebed. — Reeds meermaals hebben wij zulke « gebeden » medegedeeld (1). M. Jules Vandereuse zond ons bijgaande, te Marcinelle afgegeven.

« De Lourdes

« On m'a envoyé la chaîne miraculeuse de Lourdes. Je vous « l'envoie pour qu'elle ne soit pas interrompue. Dans les 24 heures, « envoyez-la à 4 personnes pour qui vous désirez le bonheur. La « chaîne a été commencée par un officier américain et doit faire « 3 fois le tour du monde. Celui ou celle qui l'interrompra n'aura « jamais de bonheur et c'est curieux que la prédiction s'est toujours « accomplie depuis que la chaîne existe. Copiez 3 fois cette lettre « et envoyez aussi celle-ci, car il ne faut ni la garder ni la brûler « et 2 jours après une chance inespérée s'accomplira. Bonne « chance ».

Medegedeeld door M. JULES VANDEREUSE.

Een ander bevattende enkele wijzigingen werd ons ingezonden door M. de Marneffe. Op dit laatste is er 48 uur tijd gegeven om de kopijen te maken, men mag deze laatste verzenden of eenvoudig ter hand stellen.

Een rondreizend gebed. — (Vervolg van Brabantsche Folklore, XIe jaarg., blz. 161).

Ook in Noord-Nederland duiken, sedert eenige jaren reeds, nu en dan idioten op, die anderen, even idioot als zij, aan het briefschrijven zetten, althans trachten te zetten. Eenige jaren geleden genoot ik de bijzondere onderscheiding zulk een epistel te mogen ontvangen. Ik heb aan de uitnoodiging niet voldaan en het vod gediponeerd ter plaatse, waar zulks gebruikelijk is. Had ik maar gedaan als Severius en het als « document humain » bewaard! Want nu pijnig ik mijn geheugen om me te herinneren, wat er in stond.

Het idee om de wereld « driemaal te omspannen » met deze schrijverij heette ontstaan te zijn in het brein van een Amerikaansch kolonel tijdens een oorlog (niet den grooten) ; een gebed

(1) Derde jaarg., blz. 78 ; vijfde jaarg., blz. 156 ; elfde jaarg., blz. 161.

was het niet, evenmin een kreet om vrede. Men verrichtte er « een goed werk mee » en vreeselijke ongelukken zouden hem of haar treffen, die niet binnen de 24 uur aan de uitnoodiging van den hem (of haar) onbekenden opdrachtgever voldeed. Zooals ik aanstipte, heb ik die rampen getrotseerd. Tot heden is de straf uitgebleven.

Een feit echter is het, dat ook hier, als in Brabant, op een massa eenvoudige lieden, vooral onder de jongere en oudere vrouwen, de bedreiging niet zonder invloed blijft.

Ieder moet 9 afschriften verzenden.

Een lezer van de Nieuwe Rotterdamsche Courant heeft in het avondblad E van 15 Februari jl. de volgende berekening gemaakt :

« Deze 9 personen op hun beurt zouden 81 brieven moeten verzenden, die 81 weer 729, de 729 : 6561, de 6561 : 59.049, de 59.049 : 531,441, de 531,441 : 4,782,969, de 4,782,969 : 43,046,721, de 43,046,721 : 387,420,489, de 387,420,489 : 3,486,784,401 brieven.

Er wonen op de geheele wereld naar ik meen 1,800,000,00 à 2,000,000,000 menschen en ik kan mij niet voorstellen dat men in 10 maal 24 uren plus den tijd dat de brieven noodig hebben om bezorgd te worden incl. transport binnen een jaar alle bewoners van de wereld, inclusief Zoeloes, Hottentotten e. d. zoude kunnen bereiken ».

Deze inzender had ten overvloede kunnen wijzen op de enorme geldverspilling, om van het verknoeien van den kostbaren tijd niet te spreken.

Het verzenden van bijna 3500 millioen brieven beneden het gewicht van 20 gram kost in Nederland fr. 210.000.000. In het buitenland zal het gemiddelde port per brief ook wel 6 Nederlandsche centen bedragen. Dat bedrag spaart ieder aan de gemeenschap uit, die de verzending stop zet.

Een nieuw woord is door deze idioterie aan den taalschat toegevoegd : de *schakelbrief*. Vroeger sprak men hier te lande van een *sneeuwbal*. Die vergroot zich ook steeds onder het rollen.

Haarlem, Febr. 32.

J. D. H. VAN UDEN.

De Koekoek in de Folklore. — De koekoek legt zijn eieren in het nest van andere vogels en dit wel in vijf of zes verschillende nesten. Ten einde verzekerd te zijn van het goed uitbroeden er van, deinst hij er niet voor terug een of twee eieren van den eigenaar van het nest weg te werpen. Zijn de eieren uitgekomen, dan aarzelt hij evenmin de jongen van den anderen vogel uit te stooten. Aldus krijgt zijn eigen jong, dat ten andere zeer gulzig is, meer voedsel.

Hoe het komt dat de vogel, eigenaar van het nest, met deze doenwijze tevreden is, werd tot nog toe nog niet verklaard. Zeer dikwijls valt het daarentegen voor, dat een vogel zijn nest met jongen en al verlaat, wanneer hij bemerkt dat er aan geraakt

werd. Is er echter spraak van den koekoek, dan neemt hij den indringer aan, laat toe dat zijn eigen eieren uitgeworpen en zelfs dat een of twee zijner jongen gedood worden ; nog meer, hij werkt mede om den kleinen indringer op te kweeken.

Alhoewel dit door de ornithologie niet aangenomen wordt, vertelt men soms op den buiten, dat vele vogels den koekoek naar hun nest leiden om hem er toe te brengen een zijner eieren er in te leggen. De ondervinding schijnt echter eerder het tegenovergestelde te bewijzen, want waarom zou de koekoek, om zijn deugnieterij te verrichten, dan wel een oogenblik kiezen dat het nest verlaten is door de ouders. Sommige vogels verdedigen zelfs hun nest en trachten den koekoek op de vlucht te drijven. Is echter het kwaad verricht dan leggen zij er zich bij neer.

Van in Aristoteles' tijd reeds zijn de gewoonten van den koekoek gekend. Het baart dan ook geen verwondering, dat talrijke legenden ontstonden betreffende dezen vogel, te meer daar zijn eigenaardig geroep alleen reeds voldoende is om de aandacht te trekken en de verbeelding te treffen ; daaraan wordt overigens een voorspellende en magische kracht toegeschreven. De kinderen tellen het aantal keeren dat zij het geroep hooren en berekenen aldus het aantal jaren dat zij nog zullen te leven hebben. De meisjes tellen dit eveneens en meenen dat op deze wijze het getal jaren aangegeven wordt, dat hen nog scheidt van het huwelijk. Zoo en koekoek roept terwijl hij op den grond zit is dit een onfeilbaar middel om de aardvlooien te verdrijven.

Er bestaat veel eigenaardig bijgeloof betreffende de vogels en onze abonnenten van den buiten zouden een nuttig werk verrichten met het aan te teekenen en te signaleeren.

** A. M.

Reigerspooten. — Op den buiten wordt er beweerd dat de pooten van den reiger, wanneer zij in aanraking komen met het water, een vette en olieachtige stof afscheiden, die door haar uitwasemingen de eigenschap heeft van de visschen aan te trekken. Dank zij dit bijzonder vermogen zou het dezen vogel mogelijk zijn zich te voeden, alhoewel hij uren lang op dezelfde plaats blijft staan.

Zoo er ergens een reiger gedood wordt, trachten de visschers er dan ook de pooten van vast te krijgen. Naar hun meening zouden het lokaas en de vischhoeken die met deze pooten ingewreven werden, een onweerstaanbare aantrekkingskracht op de visschen uitoefenen.

** A. M.

Folklore over Visschen en Vischvangst. — Betreffende de levenswijze van de visschen onzer rivieren, kanalen en vijvers, zijn er vele interessante opvattingen in omloop. Zou er tusschen onze lezers niemand gevonden worden, die er zich zou willen mee bezig houden ?

Tusschen deze opvattingen en de doenwijzen bij het hengelen bestaat er een nauw verband. Hiervan zou een lijst dienen opgemaakt te worden, zonder dat men zich zou bekommeren of de handelwijzen der hengelaars wel het gevolg zijn van juiste waarnemingen, die aangenomen werden door de ichthyologie, of zoo zij slechts steunen op een eenvoudig volksbijgeloof. Dit zou ongetwijfeld een zeer interessante bijdrage uitmaken tot het folkloristisch materiaal.

A. M.

**

De Spin als lotvoorspelster. — Brab. Folkl. XI, blz. 166.

In Nederland hoorde ik het rijmpje :

Een spin in den morgen
Geeft kommer en zorgen ;
Een spin in den avond
Is koestrend en lavend.

Een Noordbrabantsche boer verklaarde het mij aldus :

Een spin moet zijn *gespin.*

In de woningen van arme lieden ten plattenlande begon het *gespin* reeds in den vroegen morgen. De huisweverij was naast den landbouw en de zeer bescheiden veeteelt het middel van bestaan. Het spinnewiel zong in de arme gezinnen het lied van bittere zorg en harde noodzaak.

Anders klonk het gesnor van het spinnewiel in de woningen der rijken. Daar was het spinnen een tijdkorting in de winteravonduren. Daar klonk het *gespin* als een gezellig snorren.

Waar 's morgens gesponnen werd, heerschte armoede ; waar het 's avonds klonk, was welvaart.

Si non è vero......

J. D. H. VAN UDEN.

Kinderrijmpjes. — Na lezing van het artikel verschenen in N° 62-63 onder handteeken van M. J. Sergysels, komen mij enkele wijzigingen aan de kinderrijmpjes te binnen :

Une poule sur un mur
Qui picote du pain dur
Picoti
Picota
« Lève ta queue et saute en bas ».

In plaats van : *Vous y êtes en bas.*

Un petit chien blanc
Sur un bâtiment,
Tournait sa queue
Vers le soleil
« Sa maman l'a vu ».

In plaats van : *Sa maison l'a vu.*

Nog twee andere :

Pommes de reinettes
Pommes d'apis

D'apis, d'apis rouge.
Pommes de reinettes
Pommes d'apis
D'apis, d'apis gris.

Wordt door de kinderen als volgt uitgesproken :

Pommes tarinette
Pommes tapis
Tapis, tapis rouge.
Pommes tarinette
Pommes tapis
Tapis, tapis gris.

Dit nog :

Rolleke,
Bolleke,
Ribesolleke ;
Rolleke,
Bolleke,
Knol.

De kinderen in ronde opgesteld, strekken hun twee vuisten uit. De oudste van den hoop slaagt met de rechter vuist, al de vooruit gestoken vuisten. Raakt zich de linkervuist en ook zijn kin, dit in vervanging van zijn rechter vuist. Op de laatste lettergreep, mag de op dit oogenblik geraakte arm vallen. De speler gaat uit de ronde zoodra hij zijn twee vuisten heeft moeten zakken.

Als er nog slechts twee spelers in de ronde zijn is deze die het laatst de vuist houden moet er aan.

Het komt ook voor dat een zelfde speler nog zijn twee vuisten moet houden. Dit wijzigt het spel echter niet.

A. Jossa.

Kinderspel. — « *Katje stoppens* » *of* « *verstoppertje spelen* ».

Als het schoon weder daar is, dan komen ook de spelen in open lucht voor den dag.

Bij schoone Lente- en zwoele zomeravonden vereenigen de kinderen zich om « Katje stoppens » te spelen.

Om te weten aan wie het lot valt, zingen de kinderen eigenaardige liedjes en rijmpjes.

Ze staan in een halven cirkel en deze die het kopstuk is, tikt beurtelings op de borst zijner medespelers terwijl hij luidop het liedje zingt. Bij iedere lettergreep raakt hij een kind aan. Deze die bij het laatst woord geraakt wordt gaat weg en het rijmpje herbegint tot als er maar twee medespelers zijn.

Deze die de laatste « af » is moet « zich houden » terwijl de anderen zich gaan verstoppen.

Hooren wij hoe de kinderen « aftellen ».

« Roere, Roere in de pot,
Waar is Jan en waar is zot ?
Zot is in het stalleken ;

Wat heeft hij daar verloren ?
Pakt hem bij zijn oore,
Zegt dat hij t'huis komt
Hij zal er wel van hooren,
Pif, poef, paf
Slaat de koe den kop af ».

Deze die nu door het lot is aangeduid is « Katje » en moet aan den muur staan met het hoofd op den arm geleund, de oogen gesloten.

Hij telt — tien, twintig, dertig, enz... tot honderd terwijl de kinderen zich gaan verstoppen.

Hij moet blijven staan tot als de kinderen roepen « 't Is koek ».

Dan gaat hij op zoek langs kanten en hoeken, om te zien of hij niemand bespeurt en ziet hij een medespeler dan loopt hij naar de plaats aan den muur, waar hij gestaan heeft, om den gevondene « af te kletsen » of « af te plachen ».

Deze is dan « katje » en moet « zich houden ».

Luisteren wij naar nog andere rijmpjes :

« Op de Vesten ligt n'en blok
Is hij niet gestolen, hij ligt er nog
Oken, boken, nootjes kroken
Kanneken liere, bisschop af ».

of wel het andere :

« Onder de tafel
Ligt er een wafel
Die de wafel niet en mag
Die mag zeggen : Goeden dag,
Goeden dag, goeden dag
Ik ben hier en gij zijt af ».

Die liedjes worden ook gezongen om « katje loopens » te doen.

Deze die aangeduid is loopt de andere kinderen achterna. Kan hij er een krijgen, dan geeft hij hem een tikje op den rug en deze is dan « katje » en moet op zijne beurt achter de anderen loopen.

O, die vermakelijke spelen buiten in de gezonde lucht ! Hoe rap vervliegen de uren! Weldra valt de avond in ; de sterren tintelen daarboven en 't wordt tijd om slapen te gaan ; de vledermuizen vliegen al rond den ouden kerktoren.

Dan staken de kinderen hun spel en loopen naar huis al zingend :

« Vleeremuis
Komt t' avond t'huis,
'k Zal U geven
Een panneken gruis ».

AUGUSTA DE CLERCQ.
Geeraardsbergen.

Pont d'Arcole. — In nummers 62-63 van Brabantsch Folklore blz. 179, verscheen een cliché met het zicht van de brug genaamd « Pont d'Arcole » te Bevekom.

Een uur van daar te Grez-Doiceau is er eveneens een brug die denzelfden naam draagt.

Twee roemrijke soldaten van Corbais. — Corbais, een Waalsch dorp, gelegen langs den steenweg Brussel-Namen, tusschen Waver en Gembloers, telt volgens de laatste volksoptelling 233 huisgezinnen met samen 594 inwoners, hier werden twee roemrijke soldaten geboren. Generaal Bernaert maakte hun levensbeschrijving in het werk : «Fastes Militaires des Belges au Service de la France». 1789-1815. Brussel, Lamertin, 1898.

LEGROS Albert-Charles, geboren te Corbais, juisten datum onbekend, gefusilleerd den 17 Oogst 1793. Na in dienst geweest te zijn van Oostenrijk, nam hij deel aan de Brabantsche Omwenteling, en gaf blijken van vurige vaderlandsliefde. Tot vluchten genoopt, bood hij zijn diensten aan in 't Fransch leger, werd er adjudant-generaal of brigade-overste van het 2de Belgisch voetvolk regiment, deel uitmakende van het leger van het Noorden. Werd tijdens het gevecht van Mormal krijgsgevangen, 's anderdaags gefusilleerd als meineedig aan Oostenrijk.

Bij beslissing van de « Assemblée Nationale » werdt zijn naam op de kolonnen van het Pathéon gebeiteld ; zijn weduwe een pensioen toegekend, en zijn kinderen « kinderen der Natie » uitgeroepen.

Brion, N., van Corbais, generaal majoor. — Hij begon zijn militaire loopbaan den 14 Januari 1806 als vrijwilliger bij het 14e regiment Jagers te paard. Brigadier in 1809, ging over naar het 31e Jagers te paard, enkele maanden nadien is hij er wachtmeester. Promoveerde tot onderluitenant den 31 October 1813, nam ontslag den 21 Juli 1814 en keerde weer naar zijn geboortestreek. Hij had deelgenomen aan de Veldtochten van 1807 in Polen, van 1808 en 1809 in Duitschland, gewond te Ratisbonne door een lansstoot in 1809, was van 1810 tot 1813 in Spanje, in Italië, in 1814, tweemaal in den linkerarm gewond met sabelslagen tijdens den Veldslag van Mincio. Zijn moedig gedrag in dezen veldslag verwierf hem het ridderkruis van het « Legion d'Honneur.

Medegedeeld door AD. MORTIER.

Généalogie der familie de Brabant. — *L'Eventail* van 16 Oogst deelde het vonnis mede waardoor het Tribunaal van 1ste Aanleg te Nijvel de naam verbeterde van verscheidene leden der familie Brabant welke voorheen de Brabant was.

De familie de Brabant, volgens *l'Eventail*, heeft voor bakermat de stad Perwez, en verblijft er thans nog, eveneens als in Waalsch Brabant en in Haspengouw.... Jacquemin de Brabant van Perwez, wiens nakomelingschap den tak der schildheeren van Brabant, heeren van Limon vormde ; Godefroid de Brabant de Perwez, die het leengoed van Borlé bezat, en wiens nakomelingschap thans nog te Perwez woont.

Bedoeld artikel spreekt niet van de gemeente *Braibant* in het Naamsche, deze naam komt nochtans overeen met den naam van twee personnages van den tak de Limont. Op blad 105bis van een niet aangeduid handschrift, waarvan een photo mij medegedeeld door M. de Froidcourt, substituut van den Procureur des Konings te Luik, in 1925, vinden wij den stamboom van *Jean de Braibant, mayeur de Limont,* en van zijn echtgenoote *Cathérine d'Oumal.*

De ouders van den echtgenoot zijn :

Jean de *Braibant,* de oudere, wonende te Limont en Jenne de Limont.

Die van de vrouw zijn :

Antoine d'Oumal, schildheer, heer van Houxhenée en te Oumal, en Marguerite de Vinalmont.

De ouders dezer vier personnages :

Jean de *Braibant* en Gertrud de Maricque

Jean de Lumont en X.

Willeaume d'Oumal en Ide de Waillet

Ameil de Vinalmont en Catherine X...

Bovenaan dit blad werden de schilden aangebracht der familiën Braibant, Maricque, Limont, Oumal, Waillet, Vinalmont.

Tijdens de XIXe eeuw woonde te Limont landbouwers-eigenaars die 10 tot 12 paarden bezigden op hun landerijen, zij droegen den naam *Braibant.* waren er echter van bewust dat hun naam *Brabant* of *de Brabant* was. Ze bezaten of ten minste gebruikten het tienden hof « la grange à la dime » (li heure à l'dime). Men noemde hun hoeve nooit anders dan « chez le bailly » (amon l'bailly), het schijnt echter dat die titel meer aan de familie verbonden was dan wel aan het gebouw.

Dit alles bewijst dat waarschijnlijk een lid dezer familie baljuw kon geweest zijn : de titel zou van vader tot zoon gedurende tien generaties bewaard gebleven zijn.

ALPHONSE DE MARNEFFE.

Valsche Munters te Brussel en te Antwerpen. 1725. — Uit den « Europischen Mercurius » van dat jaar, deel I, blz. 190-191.

« t'Zedert eenigen tijd zeer veele Goude Geldspecien, zo te *Antwerpen,* als te *Brussel* nagemaakt, en eenige van deze Daders vervolgens bij de kop gevat zijnde, zo zag men te *Brussel* het volgende Edict des *Keizers,* ten opzichte van deze Valsche Munters publiceeren :

KAREL door Gods genade *Rooms Keizer* &c., &c. Wij hebben (ter deliberatie van onzen beminden Cousijn *Viric Philip Laurens,* Graaf van *Daun,* Prins van *Thiano* &c., Luytenant Gouverneur en Kapitein Generaal van onze *Nederlanden)* geordonneert, zoo als wij ordonneeren bij dezen, aan alle en een iegelijk, van wat staat of conditie hij zouw mogen zijn, 't zij herbelijk of ander, te verklaaren en aan te geeven aan onzen Raadsheer en Procureur Generaal alle de Goederen, Meubelen, Actien, Inneschulden, Papieren, Documenten, Zilverwerk, en generalijk alle

zoodanige Effecten als zij hebben, ofte weten, dat andere in hun vermogen hebben, toebehorende zoo aan de Gevangenen *Adriaan Colen, Huybert Boeiens en zijn Broeder, Jan le Gendarme, Jan Carel van Schaerenberg, Jan Baptist Pedro Andriessens, N. Colomme,* en *Jacques Mevis,* als aan de Vlugtelingen *Jacob van Beugem, Ignatius Wittebol, Nicolaas Joseph Madon, Pieter Carpentiers, Martin Huybregt, Jan Gilbert, Cornelis de Winter, Karel Tamineau, Cornelis la Vigne, Willem Joris, N. Marcour de Zoon, N. Janssens de Zoon,* en *N. Annefeld,* beschuldigt zijnde, Goude Geldspecien in de stad *Antwerpen* en elders te hebben nagemaakt, *als aan andere, die in het toekomende over die zelve zaak, nog geval, ofte vluchtig verklaart zouden mogen worden,* op poene van voor medepligtigen gehouden, en na de strengheid der Wetten in onze Placaten gestraft te worden ; En wij belooven tot Recompens een derde van gemelde geconfisqueerde Goederen en Effecten, welke negen duyzend Florijnen zullen beloopen, en den tienden Penning van al het geen boven gemelde 9000 Florijnen zal monteeren, aan den geen, of die geene, welke zullen aanbrengen, en bewijzen geeven om te overtuygen die geene, welke eenige van gemelde Goederen en Effecten tweemaal 24 uuren na de publicatie van deze Ordonnantie zullen verzweegen ofte verborgen hebben, zullende de Naam van de Aanbrengers gesecreteert worden.

Wij beveelen dan aan onze lieve en getrouwe, de Lieden van onzen Souvereinen Raad van *Braband,* den Mayeur van *Leeuwen,* Amman van *Brussel, Antwerpen* &c., en aan alle andere Justicieren, Officieren, en Onderdaanen, en ieder in zijn Regt, zoo als hem zal toebehooren, dat zij deze onze Ordonnantie terstond zullen doen publiceeren en aanslaan door alle de Steeden en Plaatzen van hunne Jurisdictie, ter plaatse daar men zulks gewoon is te doen, en dat zij dezelve volgens haar Form en inhoud doen observeeren ; WANT DAT IS ONZE WIL.

Gegeeven in onze Stad *Brussel* den 17 April 1725 ».

Zes stukken van Rubens gevonden. — Uit hetzelfde werk, deel I, blz. 255 :

« Deeze maand (d. i. Mei 1725) eens met een gelukkige Wedervinding besloten.

In 't midden van Mey wierden te *Brussel* de ses Konststukken van den berugten Schilder *Rubbens,* verbeeldende *den Triomph van de Kerk, en de Intreede van den Kardinaal Infant,* die men meende dat verlooren of gestoolen waren, op de Vliering van de Koninglijke Kapelle in een zeer donkere plaats, bij occasie van de reparatie van het Paleys, weder gevonden ; die stukken zijn zoo ongemeen groot, dat zij de geheele Gallery van 't Hof, daar men dezelve gehangen heeft, beslaan ; men weet uyt de Historie, dat *Rubbens* die Stukken tweemaal geschildert heeft, en dat de andere gegeeven, om deze weder gevonden door een bekwaam Schilder te doen ophelderen ».

Medegedeeld door J. D. H. VAN UDEN.
Haarlem.

Boekennieuws.

Volkskunde. — Werkzaamheden van het 1ste Internationaal Congres voor Volkskunde, ingericht te Praag in 1928 door den Volkenbond en door de Tsjecho-Slowaaksche regeering. Uitgegeven door Duchartre, 15, rue Ernest Cresson, Parijs en gepubliceerd door het Internationaal Instituut voor Intellectueele Samenwerking.

Deze verzameling der handelingen van het Congres van Praag omvat twee lijvige boekdeelen, gedrukt op Royal Cambridge, korrelig mat, in drukletters Baskerville, en is onberispelijk op iconographisch en typographisch gebied.

Deel I bevat 250 bladzijden met talrijke illustraties in den tekst en 100 platen buiten tekst, waarvan 4 veelkleurige.

Deel II bevat 212 bladzijden, eveneens flink geïllustreerd en met hetzelfde aantal platen buiten tekst.

Het tamelijk groot formaat (0,23×0,295) liet toe de illustraties, die een geheele bladzijde beslaan en getrokken werden bij middel van de electrotypie, zoodanig groote afmetingen te geven, dat de minste details klaar uitkomen.

In de inleiding geeft M. Focillon, professor aan de Sorbonne, een geschiedkundig overzicht der heerschende opvattingen op gebied van Volkskunde, van het romantisch tijdstip af wanneer men haar begon te waardeeren tot de naoorlogsche gebeurtenissen, wanneer de volkeren, ingaande op de eischen van het nationaliteitsprincipe, op dit gebied elementen gaan zoeken zijn om hun politiek te steunen of elementen bestemd om het nationaal bewustzijn der volkeren te versterken.

Met een methodisch onderzoek te doen beginnen, had de Volkenbond eerder op het oog het opzoeken der « banden die zooveel vormen verbinden, die alhoewel verscheiden genuanceerd, toch niet vreemd tegenover elkaar staan ».

Verder tracht M. Focillon het gebied der Volkskunde te preciseeren en besluit dat de kunst van het volk niet hetzelfde is als de kunst der volkeren, niet een zuiver nationale uiting, dat er in de idenditeit der behandelde stoffen en werkwijzen, in de continuïteit der overleveringen, ouder soms dan de volkeren zelf, ten minste een teeken kan gezien worden van verwantschap in krachtsinspanningen en vormen.

Ongetwijfeld zal de Commissie voor Volkskunst die gesticht werd na het Congres te Praag, zich moeten bezighouden met het grondig instudeeren dezer ingewikkelde vraagstukken en met het afleiden van enkele algemeene principes uit de talrijke hedendaagsche opvattingen en strekkingen.

Het 1ste deel van het werk bevat proeven van definities, opzoekingen naar den oorsprong der dingen, werken dus van algemeenen aard, die op de vergadering te Praag aangeboden werden.

In het 2de deel vinden wij de monographieën met nationaal karakter, waarin wij beschouwingen aantreffen over heel de volkskunst eener bepaalde streek.

Het 3de deel bevat studiën over de techniek bij de verschillende volkskunsten, bouwkunde, houtbewerking, metaalbewerking, juweelen, ceramische kunst, textiel industrie, (de kleedij en haar versiering, tapijten, enz.) muziek, dans en tooneel.

Daar het Congres van Praag wel het eerste doch niet het laatste in dien aard zal zijn, daar een 2de Congres reeds gehouden werd te Antwerpen-Luik in 1930, vormen de besproken boekdeelen het begin eener reeks, die zal groeien tot een waar repertorium van de volkskunde door gansch de wereld. Wij achten het onnoodig, te steunen op de waarde der handelingen die in deze boeken gepubliceerd werden, gezien alleen gezaghebbende personaliteiten door de verscheidene regeeringen naar dit Congres gezonden werden.

Er blijft nog te spreken over den prijs. Helaas, publicaties in dezen aard zijn duur. De twee deelen kosten 270 Fransche fr. plus 15 Fransche fr. voor verzendingsonkosten. (De twee deelen wegen 5 kgr.). Onze Dienst zal echter gebeurlijk over enkele exemplaren kunnen beschikken voor zijn abonnenten, aan 220 Fransche fr. + 15 fr. port. Onze lezers die zich het werk zouden willen aanschaffen worden daarom verzocht ons dit dadelijk te schrijven, daar wij de levering aan dezen uiterst voordeeligen prijs slechts kunnen verzekeren zoolang de kleine voorraad (een tiental exemplaren), die ter onzer beschikking werd gesteld, niet uitgeput zal zijn.

A. M.

**

DE BORCHGRAVE D'ALTENA, GRAAF JOSEPH. — *Décors Anciens d'Intérieurs Mosans*. 4 deelen. Het 1ste en het 4de reeds verschenen. Prijs 600 fr.

(Dank zij de welwillendheid van den auteur zullen de lezers van « Brabantsche Folklore », die het werk bestellen door de tusschenkomst van onzen Dienst, een merkeljke prijsvermindering bekomen : 490 frank).

De auteur bezocht al de kasteelen van het Maasland en de oude gesloten heerenhuizen in de Maasvallei, waar, tijdens de XVII^{de} en XVIII^{de} eeuw, deze woningen dikwijls met verfijnden smaak ingericht waren. Zoo men in dit tijdvak bijna geen openbare gebouwen oprichtte met het oog op architectuur of versiering : abdijen, kerken of paleizen, — wat ten andere deze eeuwen dikwijls doet beschouwen als een tijdperk van verval — toch wijdden de patriciërs, de adel en de reguliere geestelijken hun beste zorg aan het smaakvol inrichten der interieurs.

Niettegenstaande de vernielingswoede die heerschte tijdens de XIX^{de} eeuw, niettegenstaande de verwoestingen aangericht door omwentelingen of door den laatsten oorlog, wat al schatten van ongekende en verborgen schoonheid bestaan er niet in deze oude woningen, schatten die men niet kan toonen, die men niet kan losmaken van de muren om ze naar tentoonstellingen te vervoeren. De schrijver heeft het aangedurfd dit keurig en verscheiden

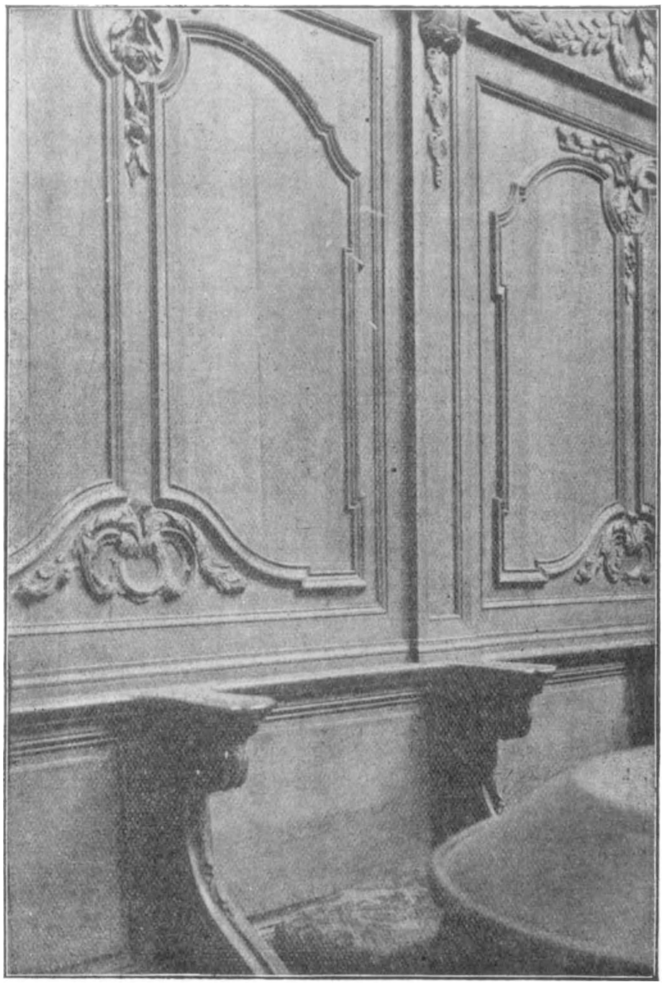

Koorgestoelte van O. L. Vrouw ten Poel, Tienen, door J. C. Bastin, van Namen 1772.

artistiek materiaal te inventariseeren. Hij heeft al de woningen bezocht. Duizende en duizende voorwerpen heeft hij gefotografeerd, om daarna met zijn gekende ondervinding en smaak, er een strenge en oordeelkundige keuze tusschen te doen.

De eerste twee deelen classificeeren op chronologische wijze de geïnventariseerde kunstvoorwerpen afzonderlijk of in hun ensemble. Deel I behandelt de XVII[de] eeuw en de eerste twee derden der XVIII[de]. Deel II zal de oude woningen doen kennen, die versierd werden tusschen 1765 en 1810. Op het einde van elk deel worden de localiteiten waar deze voorwerpen zich bevinden, op alphabetische wijze gerangschikt, wat de opzoekingen grootelijks vergemakkelijkt.

Deel III en IV (het laatste is reeds verschenen) bevatten meer synthetische studiën over de manieren, waarop Maaslandsche burgerlijke en godsdienstige gebouwen versierd werden.

Boudoirs, alkoven, salons, eet- en slaapkamers, schouwen, paneelwerk, trappenhuizen, meubels, voorwerpen in marmer en stuc, schilderijen, lambrizeeringen, tapijtwerk en muurbekleedingen, wat al rijkdommen haalt de schrijver hier uit den vergeethoek, aldus er toe bijdragend den kunstschat van ons land en den eeuwenouden smaak onzer voorvaderen en onzer kunstenaars te doen waardeeren.

Tusschen de talrijke platen die dit werk versieren zijn er eenige, die werken uit Brabant reproduceeren. Dank zij de welwillendheid van den auteur kunnen wij twee er van aanbieden aan onze lezers.

** A. M.

F. Courtois et J. Schmitz. — *Mémorial de l'Exposition des Trésors d'Art, Namur 1930*. Bij Wesmael-Charlier, te Namen. Prijs 75 frank.

Wel wist men dat in het Naamsche de goudsmederij voorheen zeer bloeiend was ; toch wekte de tentoonstelling, te Namen gehouden in 1930 ter gelegenheid van het eeuwfeest, algemeene bewondering door de verscheidenheid en de pracht der tentoongestelde voorwerpen.

Als inleiding tot het boek geven de schrijvers in 52 bladzijden de geschiedenis van de goudsmederij in het Naamsche ; ze beschrijven er de tachtig merkweerdigste stukken, weergegeven op zeer mooie en welgelukte platen.

Lousse G. — *Les deux chartes romanes brabançonnes du 12 juillet 1314*. Uittr. uit het « Bulletin de la Commission royale d'Histoire ». t. XCVI, 1931, 48 bladzijden.

Deze twee charters, die een belangrijke rol speelden in de geschiedenis van het hertogdom Brabant, waren opgesteld het eene in 't Vlaamsch, het andere in 't Waalsch. Ze bevatten feitelijk zeer verschillende schikkingen. Hertog Jan III, die om te kunnen

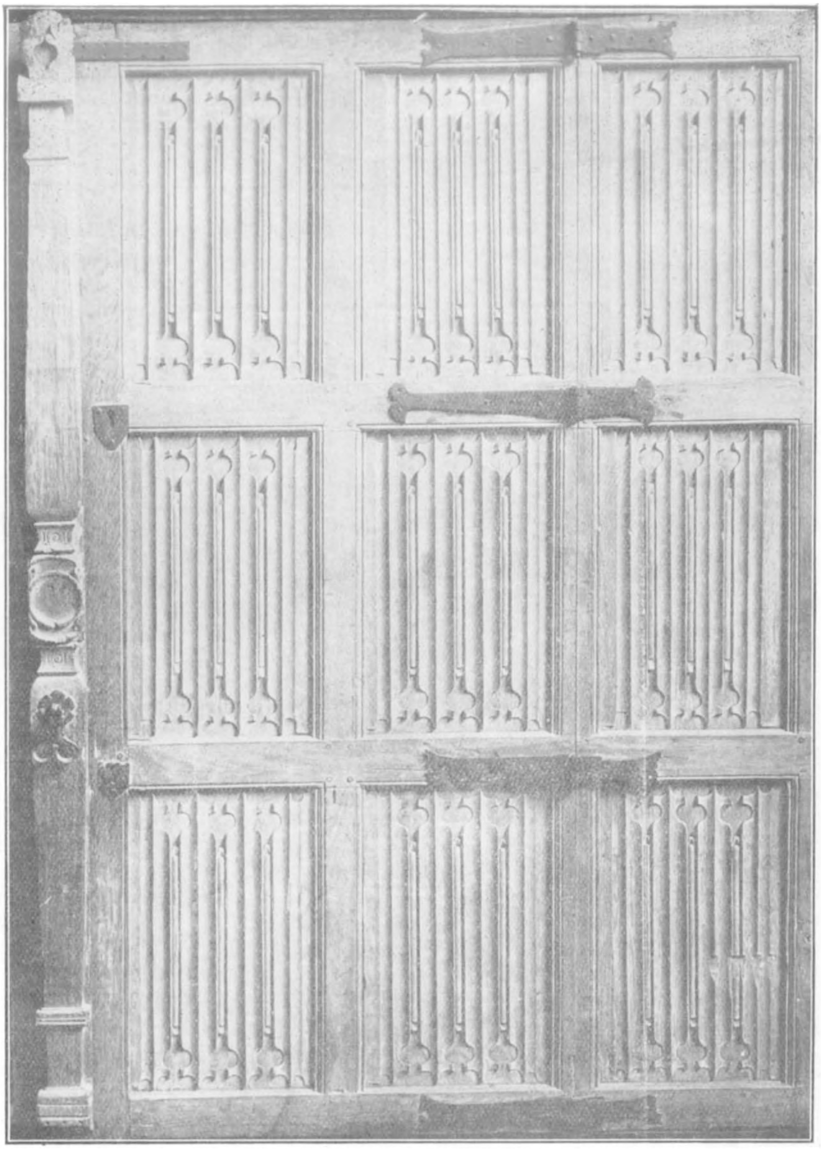

Vleugel van een deur uit het einde van het gotische tijdperk, treffend gelijkend op de werken die uitgevoerd werden in het prinsbisdom Luik. Maaslandsche invloed. Sint-Leonarduskerk te Zoutleeuw.

regeeren verdeeldheid bewerkte tusschen zijn onderdanen, zorgde er voor dat in deze documenten sterk verschillende verbintenissen aangegaan werden. Schrijver toont ons den toestand van 't hertogdom onder de regeering van Hertog Jan III, zijn beweegredenen bij 't opstellen van deze schikkingen en vergelijkt de manier van opstellen bij beide stukken.

BONENFANT P. — *Inventaire des Archives de l'Assistance Publique de Bruxelles*, I. Fonds de l'Hôpital Saint-Jean, 32 bl. 1932.

M. Bonenfant, archivaris der Commissie van Openbaren Onderstand van Brussel, begint de uitgave van den inventaris van het zeer rijke archief, dat hem toevertrouwd is. Ongetwijfeld zal dit werk belangrijke stukken doen kennen. 't Is dus een zeer nuttig, flink verzorgd werk, zooals wij dit ten andere mochten verwachten. Schrijver doet dit eerste inventaris voorafgaan door de geschiedenis van Sint-Jans Gasthuis te Brussel.

POL DE MONT. — *Bloemlezing uit zijn Poëzie*, bezorgd en toegelicht door Dr. George Meir. Uitg. « De Sikkel », Antwerpen « De Spieghel », Amsterdam, 1932.

Vóór ons op de werktafel ligt het nu, het mooie, lijvige boekdeel (328 blz.) dat we in een vorig nummer reeds aankondigden en dat geenszins onze verwachtingen teleurgesteld heeft. « *Distilled books are, like common distilled waters, flashy things* » zegt Bacon, doch dit gezegde houdt in onderhavig geval geen stand. Integendeel was *deze* bloemlezing noodig en zal zij in vele bibliotheken een leemte komen vullen. Elke intellectueel uit het Vlaamsche land moest immers weten wie Pol de Mont was en wat hij voor het Vlaamsche volk gedaan heeft. Zijn œuvre was echter zoo omvangrijk en zoodanig gevarieerd, dat alleen het allerbeste in een boek moest samengebracht worden, in een boek dat als een monument zou wezen, opgericht ter nagedachtenis van hem die een voorlooper en een baanbreker was van de herleving der letterkunde in Vlaanderen, « als een blijk van bewondering en piëteit » zooals de uitgever het in zijn « Inleidend woord » terecht noemt. Het volstaat hier te zeggen, dat we de bijzonderste gedichten uit elken bundel in chronologische volgorde gerangschikt vinden. De bondige doch welgepaste aanteekeningen werden op het einde van het werk samengebracht. Hier lezen we opnieuw menig gedicht, dat in onzen studententijd ons hart deed opengaan voor de schoonheid in taal en natuur. Wij kunnen niet anders dan instemmen met hetgeen de dichter over zichzelf zegt (blz. 291) :

Wijd open is mijn oog voor al wat blinkt....
Wijd open is mijn oor voor al wat klinkt
Wijd open is mijn hart voor alles wat ontroert,
Voor liefde en woede, leed en leute en ernst en boert!

En als wij dan geboeid blijven stilstaan bij een zangerig, haast gezelliaansch leeuweriksgedicht, bij een dichterlijke beschrijving van zijn Payottenland, als wij opmerken welk meester-

schap de auteur bezat over taal en techniek, welke liefde hij zijn land toedroeg en daarbij slechts even terugdenken aan den tijd waarin deze gedichten ontstonden, dan kunnen wij nog onmogelijk kleinzielig zitten vitten op kleine fouten, doch dan groeit nog slechts in ons diepste binnenste een innig gevoel van bewondering en dankbaarheid. Inderdaad, het gebed van den dichter werd verhoord :

Gun dat ik eens in Vlaanderens dichtrenrij,
Niet de eerste, maar toch niet de laatste zij.

Ver van de eersten staat hij toch niet af. Daarom heeft Dr. G. Meir een edel werk verricht, een werk dat er op wijst dat ons volk zijn fierheid teruggevonden heeft en zijn groote mannen weet te herdenken zooals het behoort.

Dit werd ook begrepen door « De Sikkel ». Het exemplaar dat vóór ons ligt werd gedrukt op Hollandsch papier « Pannekoek » en werd met bijzondere zorg uitgegeven. De artistieke verzorging van de materieële zijde van het boek pleit ten zeerste in het voordeel van ons vooruitgaand boekbedrijf.

Wij herinneren onze lezers er aan dat een tweede deel, nl. een monografie over den schrijver, het hierboven besproken werk zal aanvullen.

H. F.

NICULESCU-VARONE G. T. — *Folklor român coreografic*., 8, Manust, Boekarest. Prijs 30 lei (ongeveer 5 frank), 64 bl. met platen.

In dit boek werden Roemeensche gebruiken opgeteekend bij dewelke het volk zingt. Deze zangen, op bijzondere wijzen, zijn ritueel en hebben soms het karakter van bezweringen. De wijzen worden gereproduceerd. Schrijver legt de soms eigenaardige en onverstaanbare termen uit. Zijn werk wordt opgeluisterd door teekeningen, die ons een gedachte geven van de kleedij, de huisvesting en van talrijke huiselijke voorwerpen in Roemenië.

Bulletijn van het nationaal ethnografisch Museum te Sofia. Wij ontvingen de verzameling Bulletijns van dit belangwekkend Museum, uitgegeven door de stichting Rakovski van 1921 tot 1929. Het geheel, wel geïllustreerd en dikwijls versierd met gekleurde reproducties, wat onontbeerlijk is zoo men de originaliteit van lijn en schakeering in stoffen, tapijten en kleedij wil doen uitkomen, vormt een belangrijke bijdrage tot de Bulgaarsche folklore. De studiën die in deze verzameling voorkomen werden geschreven door gezaghebbende geleerden, die waarheidsliefde en wetenschappelijken geest paarden met een groote gehechtheid aan hun land en zijn inwoners.

Het spreekt van zelf, dat deze uitgave opgesteld is in het Bulgaarsch ; het meerendeel der artikels wordt echter gevolgd door een korten inhoud in het Fransch.

Wij maken gebruik van de gelegenheid die ons hier aangeboden wordt, om een opmerking te herhalen, die wij reeds maakten toen wij tijdens den Winter van 1931 het Museum te Sofia bezochten. Dagelijks waren er in dit Museum bezoekers van 's morgens tot 's avonds. Steeds was er iemand. En deze bezoekers waren bijna meestal lieden van te lande, menschen uit het volk. Geen inwoner van het Bulgaarsche platteland die naar Sofia komt, zou verzuimen het Museum te bezoeken dat gewijd is aan de gebruiken van zijn land. De tijd dien wij er doorbrachten, viel samen met het jaarlijksche trekken der Zuid-Bulgaren die tuinieren gaan in Midden-Europa, nl. in Hongarië. Bij het gaan en het keeren gaan allen eens binnen in het Ethnografisch Museum te Sofia. Zij stellen er belang in en worden er door ontroerd ; zij spreken er over in hun dorp en aldus ontstaat er een onafgebroken bezoek.

Het volk gaat slechts naar Musea zoo men er iets toont waar het belang in stelt, iets wat zijn eigen leven weergeeft, iets wat in evenwicht is met zijn smaak, zijn opvattingen, zijn mentaliteit en zoo de voorstelling der voorwerpen voldoet aan de eischen der wetenschap en tevens gemakkelijk verstaanbaar blijft.

A. M.

**

DAVE EMILE. — *Grès d'Art Ardennais*, 12 bl. geïllustreerd

Er was voorheen in de Ardennen een schoone kunstnijverheid van aardwerk, edoch ze is te loor gegaan. Op de tentoonstelling van Folklore te Namen, gehouden in 1930, was het den bezoekers gegeven de prachtige produkten van deze nijverheid te bewonderen.

M. Dave stelt de geschiedenis van deze nijverheid op, geeft ons inlichtingen over de kunstenaars, die het hunne bij brachten om de goede faam van het Ardensch aardwerk hoog te houden.

Bulletin du Comité du Folklore Champenois. — Er bestaat een Folklore Maatschappij in Champagne. Ze heeft haar driemaandelijksch bulletijn, zeer bescheiden, weliswaar, een twintigtal paginas met teekeningen opgeluisterd. De nederigheid van deze uitgave, indien dit een teeken is van karige inkomsten, feit dat te betreuren is, beteekent nochtans niet dat de inhoud van alle belang ontbloot is, noch gemis van talent of toewijding van hen die er zich aan ttoewijden. Armoede is geen schande.

In Nr 7 vinden wij een korte studie over het marionettenspel in Champagne, het « Théâtre du Grand Saint Antoine Remois », een verhaal in de gewestspraak en den aanvang van een onderzoek over traditioneele vreugdevuren.

Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen.

Geschiedkundig en Archeologisch Congres van Luik, van 30 Juli tot 5 Oogst. Bijdrage 50 frank. Secretariaat : Rue Gretry, 189, Luik. (Het gedetailleerd programma van de werkzaamheden van het Congres is ons nog niet toegekomen).

Het bureel van de afdeeling voor Folklore is aldus samengesteld : Voorzitter : M. Joseph Remouchamps ; ondervoorzitters : de Eerw. Heeren Joseph Bastin en Charles Dubois ; secretaris : M. Paul André.

Internationale Commissie voor Volkskunst. — Deze Commissie zal haar zittingen houden te Oslö van den 22 tot 28 Oogst 1932. Op het dagorde : De plaats van de Volkskunst in de Vrije uren van den werkman ; de internationale tentoonstelling van Volkskunst te Bern ; de Folklore Musea in open lucht. Tijdens den zittijd, bezoek aan de verschillende Musea van Folklore in Noorwegen.

Niettegenstaande de Commissie slechts samengesteld is uit afgevaardigden der verscheidene landen, noodigt zij op haar vergaderingen uit alwie belang stelt in haar werking, kent hun het recht toe lezingen te houden en in de besprekingen het woord te voeren.

Zij genieten eveneens de menigvuldige voordeelen aan de leden der Commissie toegekend : 50 % vermindering op de spoorwegen van Noorwegen, ontvangsten, gezamentlijke bezoeken, enz.

Na den zittijd der Commissie, driedaagsche uitstap in Noorwegen om toe te laten de Folklore Musea in open lucht te bezichtigen, o. m. die van Lillehammer, Eina, Fagernes, Laerdal, Gudvangen, Stalheim, Voss, Bergen.

De personen die het uitvoerig programma verlangen, kunnen zich tot onzen dienst wenden. Wij beramen de onkosten van de volledige reis uit Brussel, vertrek op 20 Oogst, terugkomst op 30 Oogst, op 3000 fr. per persoon.

Association française pour l'avancement des Sciences. — Wij herinneren er aan dat deze belangrijke Fransche vereeniging haar 56e zitting zal houden te Brussel van 25 tot 30 Juli, in de lokalen der Middelbare school A, 49, Ernest Allardstraat te Brussel.

De bijdrage is op 28 belgische frank vastgesteld, storting te doen op postcheckrekening 225270 der Association Française pour l'Avancement des Sciences, section Belge. De openingsvergadering gaat door Maandag 25 Juli om 10 uur in het Paleis der Academiën.

De afdeelingen vergaderen den 25 van 2 tot 4 1/2 uur, den 26 van 9 tot 12 en van 2 tot 6 uur, den 27 van 9 tot 12 en van 2 tot 5 uur, den 30 te 9 uur. Den 30 om 15 uur, Algemeene Vergadering.

Den 25 te 5 uur, Ontvangst ten stadhuize.

Den 26 te 8 uur, Banket in Astoria (Prijs 70 frank).

Den 27 te 5 1/2 uur, Ontvangst door het Gemeentebestuur van Anderlecht, bezoek aan het Begijnhof en het huis van Erasmus.

Den 28, Uitstap per autocar naar Antwerpen en Mechelen. (Prijs 70 frank, alle onkosten inbegrepen).

Den 29 om 8 uur, ontvangstzitting op het Provinciaal Gouvernement, lezing, voorstelling van folkloristische films. Er is een onderafdeeling voor Folklore bij dit Congres, verscheidene verslagen zullen voorgelezen worden.

Gedurende het Congres, tijdelijke tentoonstelling van Folklore in de Koninklijke Musea van het Half-Eeuwfeest paleis. Wij kunnen onze lezers niet genoeg aanzetten deze tentoonstelling te bezoeken.

De Folklore te Anderlecht. — Aan het Museum voor Folklore in het oud Begijnhof werden de laatste tijden zeer gelukkige veranderingen gebracht. Dank zij de milde giften, inzonderheid deze der « Vrienden van het Museum van Anderlecht » dank ook zij de prachtige en talrijke aankoopen door het gemeentebestuur van Anderlecht, kon men aan de zalen van het Begijnhof hun ware bestemming terugschenken en aldus weer dit stemmig uitzicht geven welke het verre verleden er aan schonk bij het opbouwen.

De wedersamenstellingen die én liefhebbers én kunstenaars zoo zeer waardeeren, doen het talrijk publiek die ze bezocht terugdenken aan dit verleden zoo rijk aan eigen schoon, hier teruggegeven met soberheid en juiste indeeling.

Hier vinden wij weer in hun oud kleed, de vergaderzaal van de H. Geesttafel, de kamer van de groot juffer, haar bidplaats met de veelkleurige en zoo innig piëteitsvolle prenten, de kamer der kantenmaakster, de boerenkeuken, de bollewinkel, enz.

Tentoonstelling van Duitsche Volkskunst. — De Duitsche Commissie voor Volkskunst richte te Berlijn een tentoonstelling in van Duitsche Volkskunst, inzonderheid over huisversiering. Verscheidene afdeelingen waren toegewijd aan de weefnijverheid, gleiswerk, hout- metaal- en glasbewerking, enz., enz.

Les Amis de la Marionette. — Op initiatief van de HH. Marcel Wolfers, Dupierreux en Jef Dillen werd een maatschappij van dien naam gesticht. Programma en aansluitingsvoorwaarden te bekomen bij M. M. Wolfers, 18 de Praetere straat te Brussel.

Tentoonstelling van Oude Kunst te Zoutleeuw. — Onze lezers herinneren zich wel het groot succes der Tentoonstelling van Folklore, Archeologie en Geschiedenis te Zoutleeuw, door onzen dienst ingericht in 1924. Dit jaar op 25, 26, 28 en 31 Juli werden de oude liturgische gewaden, en de kunstvoorwerpen der Sint Leonarduskerk weer tentoongesteld

INHOUDSTAFELS

ELFDE JAARGANG – September 1931 - Juli 1932

N^rs 61 tot 66

INHOUDSTAFEL DER PLATEN.

Portret van Emile-H. van Heurck 7

Wenschblad der nachtwakers van Ath (XVIIIe eeuw) 30

Beeld van de H. Pharaïldis, en kas met de brooden in steen veranderd. Kerk van Steenockerzeel 58

Plan van Berne en terrein der Wereldtentoonstelling van Volkskunst 65

Het kappelleken van O. L. Vrouw ter koorts te Aurodenberg bij Aarschot 72

Handschrift met levenschets der H. Wilgefortis 75

Beeldekens van O. L. Vrouw van Goed Succes, in de kerk van « Finis Terræ » te Brussel 77

Schild of blazoen voor een Sint Sebastiaansgilde 80

De Ommegang van den Zavel (XVIIe eeuw), schilderij van Stallaert 82

De H. Nathalia en den H. Adriaan. Muurschildering in de kerk van Anderlecht 84

Dr Theophile Poodt van Ternath 85

Plakbrief van het Gemeentemuseum van Anderlecht 91

Melkwezer, De « Engeling » 104

» De kapel 108

» De Pastorij (Pachthof De Hertoghe) 110

» Het Waterhof (buiten) 111

» Het Waterhof (binnen) 112

» Toponymie van Melkwezer 112-113

» Het « Hof van Wesere » 113

» De kerk 117

» Beeld van den H. Pancratius 119

» Beeld van de H. Barbara 119

» Beeld van de H. Catharina 119

» Beeld van den H. Sebastiaan 120

» Beeld van den H. Eligius 123

Huis « De Zwane » te Anderlecht 140

Erasmus naar de Schilderij van Van Dyck 141

Kannunik van Anderlecht in groot ornaat 142

Een handzonnewijzer uit de XVIIe eeuw 151

Schilderij met den H. Cornelius (voorzijde) 160

Schilderij met den H. Cornelius (achterkant) 161

De gemeenteraad van Geeraardsbergen drinkt aan den wijnbeker met de vischjes 177

De « Pont d'Arcole » te Bevecom 180

Plakkaat in 1813 door de Duitsche troepen te Leuven aangeplakt 221

Sint-Genesius-Rode (penteekening) 230

Beeld van de H. Renildis 235

De wagen voor 't vervoeren der relikwieën der H. Renildis 236

Beeldekens van de H. Renildis 237

Titelblad van « Die schoone Historie van Malegys » 241
» » « Dat Wonderlijck ende geneuchlijck leven van Esopus » 243
» » « De Historie ende leven van den Heilighen Heremijt Sint Jan van Beverlij » 245
» » « Een schoone Historie van Fortunatus Borse » 247
Grafsieraden van ongehuwden te Halle-Booienhoven 338
De mooie jachten van Maximiliaan 341-343
Speculaasvormen 343
Priorij van Neerwaver in 1692 365
Weg gevolgd door de Processie van Neerwaver 366
Bedevaartvaantje van Neerwaver 367
Kerk van Neerwaver in de tweede helft der XIXe eeuw 369
Processie te Neerwaver. De relikwiekas en haar dragers (1925) 371
Processie te Neerwaver. De witte ruiter 372
Processie te Neerwaver. De drager van het « Wastia » 373
Processie te Neerwaver. Het veranderen der Dragers (1908) 374
De Kerk van Neerwaver (teekening Bourguignon) 375
Beeld en relikwiekast van O. L. V. van Neerwaver 376
Dame omringd door een groep jachthonden 381
Ruysbroeck de Wonderbare 385
Jan Ruysbroeck naar een koperets van Abraham van Diepenbeek (XVIIe eeuw) 387
Kapel van den Gelukzalige in de kerk van Ruysbroeck 389
Eikenbeuk voortkomende uit een kapel van « Chenois » te Eigen-Brakel 399
Koorgestoelte van O. L. Vrouw ten Poel, Tienen, door J. C. Bastin, van Namen, 1772 411
Vleugel van een deur in gothischen stijl in Sint-Leonarduskerk te Zoutleeuw 413

MUZIEK.

Bon Dié, l'èfant 174
Houpe èt Houpe 175

INHOUDSTAFEL DER SCHRIJVERS.

BOULENGER J. — Een folkloristische legende met een ondergrond van waarheid 178
BOURGUIGNON E. — De Ommegang te Neerwaver 365
BRUNARD E. — Om van vliegen af te geraken 167
COMHAIRE CH.-J. — (Necrologie). 194
CORNETTE R. — Oude Volksuitdrukking 327
COSTIER. — Het Solboschkwartier ten tijde van Karel V 342
COUVREUR. — Muziek van Bon Diè l'èfant en Houpe èt Houpe 174

Dr LUCIEN CRICK. — Emile van Heurck's laatste werk 239

DE BRABANDERE. — Folklore bij het Kerstfeest 335

DE CORT AIMÉ. — Onze Vlaamsche Folklore 357

DE CLERCQ AUGUSTA. — Kinderspel 404

DE MARNEFFE A. — Bijnamen 342

» Het kopvechten vorm van tweegevecht in oud Brussel 167

» Iets over de Wetenschappelijke benaderingen 180

» Stamboom der familie de Brabant alias Brabant en Braibant 406

Eerw. Heer DE RIDDER. — De Martelie van de heilige Wilgefortis 75

» Oude maten van Brabant 134

DES MAREZ G. — (Necrologie) 194

DE MONT POL. — (Necrologie) 86

DE VUYST CYRIEL. De Volkskunde in verband met den landbouw en de sterrenkunde 170

» Het Walmken branden 177

» De kfuisbeelden langs de openbare wegen 337

» De nachtmerrie in de folklore 340

» Het oriënteeren der hoeven 344

» Het kaartspel 250

DIEU MAURICE. — Het verwen der goederen te Leuven 146

» Een duitsche inval te Leuven tijdens de Fransche bezetting den 18e december 1813 219

DUMOULIN LUCIENNE. — De Gadale te Geldenaeken 162

ELSKAMP MAX. — (Necrologie) 196

E. H. GASTON. — Twee tableau's over St-Cornelius 160

» Schilden of blazoenen der Gilden 79

» Vereenzelviging der personages op de muurschilderingen in de kerk van Anderlecht 83

» De Eeredienst van den H. Hippolytus 336

» Iets over de etsers Harrewijn 344

GENIN. — (Necrologie) 196

Dr JAN GESSLER. — Erasmus te Anderlecht 140

» Een nieuwe uitgave van het Brugsche « Livre des Mestiers » 60

» Archivalia in België 68

GROSEMANS. — (Necrologie) 195

HENDRICKX FRANS. — Melkwezer 97

» P. de Mont: Bloeml. uit zijn Poëzie 414

HERMANT PAUL. — Omina of voorteekenen 263

» Kinderspel en liedjes uit het land van Dendermonde 184

» Voci e gridi di venditori di Napoli 184
» De schedel van een dier als beschermmiddel tegen den duivel 339
» De folklore in het werk van Ruysbroeck 385
Kan. JANSSEN. — De strooien kruisen bij begrafenissen 78
JOSSA. — Kinderrijmpjes 403
LAPORT G. — Basin le bon Larron 397
LAVIOLETTE G. — Le trou des curés 339
» Het opknappen der kerkhoven 78
» Het wipschieten in de kloosters 81
LOWET DE WOTRENGE. — (Necrologie) 195
MARINUS A. — Emile van Heurck 5
» De wereldtentoonstelling over Volkskunde te Berne 64
» De geschiedkundige en Folkloristische Tentoonstelling te Esschen 86
» Inleiding van Omina of voorteekenen 261
» De koekoek in de Folklore 401
» Reigerspooten 402
» Folklore over visschen en visschers 402
MINNAERT P. — De folkloristische opvattingen in de Wetenschap 92
MINNE A. — De openbare verkoopingen in de 18^e^ eeuw 171
MORTIER AD. — Twee roemrijke soldaten van Corbais 406
OLEFFE AUGUSTE. — (Necrologie) 195
PEETERS J. — O. L. Vrouw van goed succes in de kerk « Finis Terræ » te Brussel 77
PEETERS JEAN-CH. — Het slachten der varkens te Zoutleeuw 171
» Twee tableau's over den H. Cornelius 337
» Gebruiken bij lijkplechtigheden 338
PEUTEMAN JULES. — Een kortstondige eeredienst in Brabant 391
Dr POODT TH. — Huldebetooging 85
» Over een geschiedkundig doek 379
SERGYSELS. — Oorlogsspijsbereiding 173
» Kinderspel 173
SEVERIUS. — Historiek der Sint-Sebastiaansgilde te Haecht 11
» De Ruitersomgang te Werchter 129
» Een rondreizend gebed 161
» Remelenbosch te Opvelp 162
» Dwaallichtjes 164
» Volksgeloof en uitdrukkingen 166
» Veulens 166
» Het verdertigen 172
» De strooiwis en het naoogsten 172
» Meiboomen in Brabant 176
» Opvelpsch liedje 177
» Eigenaardige benamingen te Bevekom 179

SNAPPE R. — Coppezia of Conservo 164

STROOBANT LOUIS. — Steenockerzeel 53
» Bunsbeek en het Romeinsch tijdvak 144
» De Dwergen te Opvelp 164
» Nota's over Brabant 197

SUSSENAIRE ERNEST. — Iets over den H. Hypolytus 74

TUERLINGS E. — Gebruiken bij begrafenissen 167

THEYS CONSTANT. — 1830 te Sint-Genesius-Rode 230

VAN DE WOUWER. — Het Kappelleken van O. L. V. ter koorts, te Aurodenberg bij Aarschot 72

VANDEREUSE J. — Een rondreizend gebed 400

VAN ES P. — Leuvensch Huwelijk 341

VAN HAUDENARD M. — De Kerstmiscyclus in het land van Ath 21
» De Kaars bij openbare verkoopingen 81
» Abraham's boom 83
» De bedevaart tot de Heilige Renildis 233

VAN HEURCK E. — (Necrologie) 5

VAN UDEN — Een schrikkelijke moord te Brussel 50
» Bombardement van Brussel in 1695 155
» Een rondreizend gebed 400
» De spin 403
» Valschmunters in de XVIIIe eeuw 407
» Vondst van 6 tafereelen van Rubens in 1725 408

E. H. VERMEYEN XAVIER. — (Necrologie) 96

VOGELAERS J. B. — Een zonnewijzer uit de XVIIe eeuw 151

Dr WOUTERS J. — Volksgeneeskunde 165
» Strooi bij begrafenissen 168
» Het Vaandelspel 169

LIJST DER VERMELDE BRABANTSCHE GEMEENTEN.

Aarschot, 72, 132, 134, 155, 200, 212, 361
Affligem, 135, 197, 257
Alsemberg, 134
Anderlecht, 8, 75, 83, 91, 93, 134, 140, 397
Assche, 134, 197
Audergem, 137
Aurodenberg, 72
Baisy-Thy, 167
Bautersem, 134
Beersel, 94, 134
Berthem, 134, 215
Betekom, 134, 139
Bevekom, 406
Bierbeek, 134
Binkom, 134
Brabant, 197
Brussel, 51, 77, 81, 89, 92, 93, 134, 155, 167, 187, 197, 209, 231, 246, 247, 268, 287, 358, 378, 379, 391, 407
Buegem, 134
Bugenhout, 134
Buisinghen, 134
Campenhout, 135, 219
Cappelen-op-den-Bosch, 135
Cappelen, 135
Corbais, 406
Corbeek-over-Loo, 135
Corbeek-Dyle, 135
Kortryck-Dudzel, 280, 397
Cortenberg, 135
Kraainem, 135, 397
Deurne, 135
Dieghem, 135, 160
Diest, 53, 109, 144, 146, 212, 227
Dieleghem, 135
Dilbeek, 135, 155
Drieslinter, 99, 126
Droeshout, 96
Droogenbosch, 135
Dworp, 135
Elsene, 135
Elewijt, 59, 135, 197
Eigen-Brakel, 201, 399
Erps-Querbs, 135, 160
Eppeghem, 135
Evere, 135
Gaasbeek, 135, 361
Ganshoren, 135
Geertbroeck, 53
Geldenaeken, 162, 211, 281, 306
Gelrode, 135
Ghete, 197
Glabais, 201
Goyck, 135
Grimbergen, 135, 213
Haacht, 11, 129, 136, 176
Hageland, 99, 126
Hakendover, 93, 133
Hal, 93, 199, 209, 370
Halle-Booienhoven, 338
Hamme-Mille, 135, 136
Haren, 135
Heverlée, 136
Herent, 136
Hekelgem, 6, 135
Heelen-Bosch, 99
Hoeleden, 144
Hoeylaert, 135
Hougaerden, 136, 211
Houwaart, 136, 397
Holsbeek, 135
Hoxem, 136
Huisinghen, 135
Huldenberg, 135
Humbeek, 135
Humelgem, 53
Itterbeek, 136
Jette, 136
Kapellen-op-den-Bosch, 275
Kersbeek, 145
Koekelberg, 359
Laeken, 136, 197
Leefdael, 136
Leuven, 11, 21, 70, 135, 146, 151, 172, 197, 210, 211, 212, 219, 341, 391 ,397
Linden, 268
Linkebeek, 136
Lombeek, 136

Lovenjoul, 136
Lubbeek, 136
Malderen, 168
Marbais, 201, 211
Maxenzele, 137
Meldert, 136
Meensel, 136
Melkwezer, 97 à 128
Melsbroek, 130
Merchtem, 197, 358, 361
Molenbeek, 359
Neder-over-Heembeek, 137, 305
Neder-Ockerzeel, 54, 137
Neerheylissem, 78, 83
Neerlinter, 99, 145
Neervelp, 137
Neerryssche, 137, 211
Neerwaver, 365
Nethen, 137, 179
Nieuwrhode, 137, 400
Nijvel, 93, 271, 291
Opheylissem, 78
Oplinter, 113, 144
Ophem, 137
Opvelp, 137, 162, 164
Opwijck, 186, 358, 397
Orsmaal-Gussenhoven, 99, 106, 115
Ottenburg, 137, 211, 398
Oud-Heverlée, 137
Overyssche, 137, 396
Pellenberg, 137, 176
Perck, 59, 137
Perwez, 406
Peuthi, 137
Piétrebais, 96
Ransdonck, 138
Rillaer, 138
Rotselaer, 15, 137
Ruysbroeck, 137, 197
Saventhem, 138, 197, 361, 381
Sart Mesire Guillaume, 171
Schaarbeek, 138
Scherpenheuvel, 176
Sichem, 212
Steenhuffel, 138, 168
Steenockerzeel, 6, 53, 59, 138
Sterrebeek, 59, 138, 361
Stokkel, 138
Strythem, 138
Strombeek-Bever, 168
Soniënbosch, 138
Solbosch, 341
Sint Martens Lennick, 136, 138
Sint-Kuintens Lennick, 136, 138, 197
Sint Stevens Woluwe, 138
Sint Lambertus Woluwe, 138
Sint Pieters Rode, 138
Sint Genesius Rode, 138
Sint Jans Molenbeek, 137
Sint Joris Winghe, 139
Sint Pieters Leeuw, 160, 187, 361
Sint Stevens-Woluwe, 398
Sinte Renelde, 233
Sint-Margaretha-Hauthem, 145
Ternat, 85, 138, 379
Terhulpen, 136
Tervuren, 59, 220, 380, 408
Thildonck, 138
Tienen, 93, 166, 172, 212
Tremeloo, 130
Tollembeek, 361
Ukkel, 138, 209
Vaalbeek, 176
Velthem, 139
Vilvoorde, 138
Villers, 370
Vissenaken, 397
Vossem, 139
Vorst, 190
Wambeek, 53
Waterloo, 178
Waver, 139, 159, 211
Waalsch-Brabant, 197, 209
Werchter, 129, 139
Wemmel, 138
Wesemael, 167
Wezenbeek, 138
Wespelaar, 138
Winxelen, 138, 176
Wolverthem, 138
Wommersom, 99, 126
Zenne, 208
Zellik, 139
Zoutleeuw, 100, 106, 115, 136, 171, 172, 189, 211, 212, 300, 342, 343.

ONTLEDENDE INHOUDSTAFEL.

In deze inhoudstafel zijn de vakken gerangschikt volgens het folkloristisch onderzoek vermeld 1ste jaar, blz. 8. ... ...

Algemeen overzicht.

Emile van Heurck 5
De Th. Poodt Hulde 85
De Folkloristische opvatting in de wetenschap 92
Ethnologische studiën 350, 182, 256
Een Joodsch oudheidkundig Museum te Anderlecht 257
Oudheidkundig en Geschiedkundig Congres te Luik 256, 354
Folklore en Wetenschap 254
Over den eigendom bij de Oervolkeren 347
De psycho-sociologische bestudeering der volkskunde 349
Association française pour l'avancement des sciences 354
Internationale Tentoonstelling voor Volkskunde 355
Internationaal Bureau voor Volkskunde 355
Antwerpsch Folklore Museum 355
De Wereldtentoonstelling over Volkskunde 64
Onze Vlaamsche Folklore 357
Folklore in het werk van Ruysbroeck den Wonderbare 386

A. — Volksgeloof.

I. — *Kultus en Folklore.*

1. — *Volksprenten en beelden betreffende volksgeloof, legenden, godsdienst en kultus.*

De Sint-Sebastiaansgilde te Haacht 11
De kerstmiscyklus in het land van Ath 21
De h. Pharaïldis, Renildis, Gudula en Amelberga 56
De martelie van de Heilige Wilgefortis 75
O. L. Vrouw van Goed Succes te Brussel 77
De H. Adriaan en de H. Nathalia 83
Het Kappelleken O. L. V. ten Koorts te Aurodenberg bij Aarschot 72
Iets over den H. Hippolytus 74, 336
Kapel te Melkwezer 108
De kapel aan de H. Anna te Melkwezer 115
De H. Pancratius, H. Barbara, H. Catharina, H. Sebastiaan in de kerk van Melkwezer 119, 120
De H. Eligius 123
De ruitersomgang te Werchter 129
Twee tableau's over den H. Cornelius 160, 337
Een rondreizend gebed 161, 400

Sint Augustinuskerk te Antwerpen 189
La paroisse de Trazignies 190
De kerk te Ways 190
De Bedevaart tot de heilige Renildis 233
Het geestelijk kaartspel 250
Kruisbeelden langs de openbare wegen 337
Een kortstondige eeredienst in Brabant 391

2. — *Lokale processiën en bedevaarten.*

De Groote Ommegang te Neerwaver 365
De ruitersomgang te Werchter 129
De Bedevaart tot de H. Renildis 233
De processie van Nieuwrhode 400
De H. Hippolytus te Thiaumont 74

3. — *Kapellen en gebruiken die er mede verbonden zijn.*

Het Kappelleken O. L. V. ten Troost te Aurodenberg bij Aarschot 72
Kapel te Melkwezer 108

4. — *Wonderbare bronnen, steenen, dieren of boomen.*

II. — *Duivelswereld.*

De schedel van een dier als beschermmiddel tegen den Duivel 339

III. — *Tooverwereld.*

1. — *Tooverformulen, toeverboeken.*

2. — *Daden en vergaderingen van tooveraars en tooverheksen gedaante welke deze aannemen.*

De « Gadale » te Geldenaaken 162

IV. — *Geestenwereld.*

1. — *Luchtgeesten.*

2. — *Watergeesten.*

3. — *Vuurgeesten.*

Dwaallichtje te Opvelp 164

4. — *Aardgeesten.*

Remelenbosch te Opvelp 162
De dwergen te Opvelp 164

B. — Volksleven.

I. — *Bijgeloof.*

1. — *Bijgeloof aangaande menschelijk lichaam.*

Het niezen 295
Het fluiten der ooren 295

Linker of rechterkant 295
Kittelingen in de handen 296
Jeukingen aan de voeten 297
Kittelingen aan den neus 297
Kraken der vingerleden 197
Trillen van oog of wenkbrauw 298
Vlekken op de nagels 299
Verwijderde tanden 299
Samenkomende wenkbrauwen 300
Met den vinger toonen 300
De nachtmerrie in de folklore 340
Bepaling van het geslacht der kinderen vóór de geboorte 165

2. — *Voorteekenen van geluk of ongeluk*

Omina of voorteekenen 263
Spreken van noodlottige zaken 300
Voorteekenen van geluk of ongeluk (hoefijzer koord, ladder, kruis, cijfers, dagen, enz. 293, 306
Voorteekenen in den nacht van Kerstmis 335
Brusselsche voorteekenen 315
Coppezia of conservo 164

3. — *Bijgeloof aangaande dieren, planten en delfstoffen.*

Omina of voorteekenen 263
Het paard 166, 285
De vogels 277
De uil 281, 276
De haas 276
De raaf 277
De kraai 279
De duif 280
De hen 281
De visschen 402
De reiger 402
De koekoek 401
De zwaluw 281
De leeuwerik 282
De ekster 285
De schapen 287
De geit 287
De varkens 287
De hond 288
De kat 289
De krekel 290
Het lievenheersbeestje 290
De spin 291, 403
De roos van Jericho 336
De vliegen 167
Het gras begaan op Allerzielen 167

II. — *Folklore en Liefde.*

1. — *Goede of slechte voorteekenen betrekkelijk het huwelijk.*

Omina of voorteekenen 263
Twee noten in het vuur 269
Regen op den huwelijksdag 269
Parels voor verloofden 270
Gewilde analogische handelingen 272

III. — *Folklore en Droom.*

De nachtmerrie 340

IV. — *Volkszeden en volksgebruiken.*

1. — *Gebruiken betreffende de geboorte, het huwelijk, den dood*

Leuvensch huwelijk 341
Gebruiken bij lijkplechtigheden 338
Strooien kruisen bij begrafenissen 78
Strooi bij begrafenissen 168
Kruisbeelden langs de wegen 337

2. — *Volksfeesten, kermissen, foorен en jaarmarkten, stoeten, volkspelen.*

Het vaandelspel 169, 339
De Ommegang van Brussel 81
De reuzen van Hamme 189
Het wipschutten in de kloosters 81
Schilden of blazoenen van Gilden 79
Krakelingen te Geeraartsbergen 177

3. — *Kleeding en sieraad.*

Schoeisels in den loop der tijden 187

4. — *Versiering van straten en huizen op feestdagen.*

5. — *Bijzondere gebruiken eigen aan elk beroep.*

Het slachten van varkens te Zoutleeuw 171
Volkskunde in verband met den landbouw en de sterrekunde 170
Kantwerksters en Kantnijverheid te Geeraardsbergen 191
De nachtwakers te Ath 30
De Politieagenten te Ath 32
Verloren Maandag 4[illegible]

6. — *Juridische folklore.*

De kaars bij openbare verkoopingen 81
De openbare verkoopingen in de 18de eeuw 171

Het verdertigen 172
Het recht tot naoogst 172
Een schrikkelijke moord te Brussel 50
Het eigendomsrecht bij de oerbevolking 347

7. — *Handelsgebruiken.*

Oude Maten in Brabant 134
Het vervoer der goederen te Leuven 146

8. — *Tafelgebruiken.*

Bij 't Koningsschieten te Haacht 13
De counioles te Ath 23
Bablutes 35
Biffe te Ath 36
Couquebaques te Ath 36
Het eetmaal der koningen 41
Kermissen te Melkwezer 125
Spijsbereiding 173
Oorlogsmarsepijn 173
Mayonnaise zonder olie 173
Speculaasvormen 343

V. — *Het kind in de folklore.*

Dag der onnoozele kinderen te Ath 27
Bedevaart tot den H. Pancratius tegen het geween der kinderen 122
Kinderspel 173, 404
Vermaken der eerste kinderjaren 173
Kinderspelen en liedjes in het land van Dendermonde 184
Vlaamsch kinderspelen uit West-Brussel 186
Kinderrijmpjes 403

VI. — *Folklore en Almanak.*

De Kerstmiscyclus in het land van Ath 21
Nieuwjaarsdag te Ath 28
Det Driekoningenfeest te Ath 39
Verloren Maandag te Ath 46
Allerzielen 167
Meiboomen in Vlaamsch-Brabant 176
Het Walmken branden 177
Paschen in Brabant 218
Almanach du Compère Guilleri 258
Folklore bij het Kerstfeest 335
De volkskunde in verband met den landbouw en de Sterrenkunde 170

C. — *Volksliteratuur.*

I. — *Vertelsels.*

Een zonnewijzer uit de XVII^de^ eeuw 151
Zwitsersch archief voor Volksoverleveringen 190
De schoone hystorie van Malegys 241
Dat wonderlyck ende genenchlyck leven van Esopus 243
Een schoone historie van Fortunatus Borse 247
De Volksvertelsels in Roemenië 346
L'éléphant qui marche sur des œufs 189
De vagebond van O. L. Heer 189
Volkstraditie 397

II. — *Sagen en legenden.*

De legende der versteende brooden te Steenockerzeel 57
Het maken der wegen 109
De legende van O. L. Vrouw te Werchter 189
De legende van Albrecht en Isabella 178
De legenden over Brabant 198
De paarden voor den wagen der H. Renildis 238
De historie ende leven van den Heilygen Heremijt Sint Jan van Beverley 245
De Wandelende Jood 244
Reynaert den Vos ofte oordeel der dieren 244
De legende van den Reus van Hamme 189
Contes populaires de Roumanie 346
L'Ardenne mystique 351
Volkstraditie 397

III. — *Anecdoten.*

Het kaartspel 250

IV. — *Spreekwoorden en zegswijzen.*

Over de spin 166, 291, 292
Hoe rechter hoe slechter, hoe linker hoe flinker 295
Als men van den duivel spreekt, ziet men zijn staart 327
Leuvensch huwelijk 341
Over weerkunde te Ath 22

D. — *Volkswetenschap en Volkskunst.*

I — *Volkstaal.*

Etymologie van Steenockerzeel 53
Nederlandsche Volkskunde op Stad en Dorp, Land en Volk 95
Etymologie van Melkwezer 101
Etymologie van Bunsbeek 144
Etymologie van Opvelp en Neervelp 164
Eigenaardige benamingen te Bevekom 179, 406

De Pont d'Arcole 179, 406
Voci e Gridi di venditori in Napoli 184
Toponymie van Opwyk 186
Etymologie van Brabant 197
De bijnaam « Capitaine » 342
Bijnamen 342
Dictionarul jocurilor romanesti 259
Le trou des Curés 339
Het Solboschkwartier te Brussel 342
Figuren uit de geschiedenis der Maastrichtsche-dialectliteratuur 349
L'art populaire en France 186-351

II. *Geschiedenis en Aardrijkskunde*

Sint-Sebastiaansgilde te Haacht 11
Een schrikkelijke moord te Brugge 50
Steenockerzeel 53
Archivalia in België 68
Sint-Hubert in Ardennen 95
Melkwezer 97
De ruitersomgang te Werchter 129
Erasmus te Anderlecht 140
Bunsbeek in het Romeinsch tijdvak 144
Bombardement van Brussel in 1695 155
Brand te Waver in 1695 159
Géographie traditionnelle et populaire du département des Ardennes 185
Twee roemrijke soldaten van Corbais 406
Genealogie der familie de Brabant 406
Valsche munters te Brussel en te Antwerpen in 1725 407
Zes stukken van Rubens te Tervueren in 1715 gevonden 408
Aperçu historique sur les origines urbaines dans le comté de Looz et subsidiairement dans la vallée de la Meuse 187
Bijdrage tot de geschiedenis van Sint-Pieters-Leeuw 187
Het schoeisel in den loop der tijden 187
Découverte de Bruxelles 187
Sint-Augustinuskerk te Antwerpen 189
Trazignies 190
Het Concilie van Genappe, de parochie Ways en de Heerlijkheid Thy 190
Forest 190
De « Alion » te Bergen 191
Wibald, Abt van Stabel en Malmedy 191
Nota's over Bracbant 197
Een Duitsche inval in Leuven tijdens de Fransche Bezetting den 18 December 1813 219
1830 te Sint Genesius-Rode 230
Het Solboschkwartier te Brussel 342
Iets over de etsers Harrewijn 344

Folklore de la Touraine 345
Le Vieux Liége 352
La Tour Octavienne 352
Het Brugsche « Livre des Mestiers » 352
La Meuse et le pays Mosan 353

III. — *Volksgeneeskunde.*

Volksgeneeskunde 165
Veulens 167
Een oud Mechelsch bezweringsformulier 260
Het water van Kerstmis tegen koortsen 335

IV. — *Volksastronomie.*

Abraham's boom 83
Het orienteeren der hoeven 344
De eclipsen 180
Volkskunde in verband met den Landbouw en de Sterrenkunde 170

V. — *Volkskunst.*

Een zonnewijzer uit de XVIIe eeuw 151
Liedjes om de kinderen in 't slaap te wiegen 173
Kantwerksters en Kantnijverheid te Geeraardsbergen 191
De Vlaamsche Volksboekerij 239
Maken van garven voor rouwstoeten 339
Speculaasvormen 343
Zwaarddansen 349
De Roumeensche meelkisten 190
Internationaal bureau voor Volkskunde 355
Wereldtentoonstelling over Volkskunde te Berne 64
Tentoonstelling te Esschen 86
Het archeologisch Congres te Luik 354
Over een geschiedkundig doek 379
Merkwaardig eiken beeld 399

SYSTEMATISCHE INHOUDSTAFEL.

AFLEVERING Nr 61 (September 1931).

Emile van Heurck. — *A. Marinus* 5
De Sint-Sebastiaansgilde te Haacht. — *Severius* 11
De Kerstmiscyklus in het land van Ath. — *Maurice van Haudenard.* 21
Een schrikkelijke moord te Brussel. — *J. D. van Uden* 50
Steenockerzeel. — *Louis Stroobant* 59
De « Livre des Mestiers » te Brugge. — *Dr Jan Gessler* 60
De Wereldtentoonstelling over Volkskunde. — *A. Marinus* 64
Archivalia in België. — *Dr Jan Gessler* 68
Ditjes en Datjes. 72
Congres, Vereeniging, Tentoonstelling 85
Boekennieuws 94

AFLEVERING 62-63 (November 1931, Januari 1932).

Melkwezer. — *Fr. Hendrickx* 97
De Ruitersomgang te Werchter. — *Severius* 129
Oude Maten in Brabant. — *E. H. De Ridder* 134
Erasmus te Anderlecht. — *Dr J. Gessler* 140
Bunsbeek in het Romeinsch tijdperk. — *L. Stroobant* 144
Het verwen der goederen te Leuven. — *M. Dieu* 146
Een zonnewijzer uit de XVIIde eeuw. — *J. B. Vogelaers* 151
Bombardement van Brussel in 1695. — *J. D. H. van Uden* 155
Ditjes en Datjes 160
Congres, Vereeniging en Tentoonstelling 182
Boekennieuws 184
Necrologie 194

AFLEVERING 64 (Maart 1932).

Nota's over Brabant. — *L. Stroobant* 197
Een Duitsche inval in Leuven tijdens de Fransche Bezetting 18 December 1813. — *M. Dieu* 219
1930 te Sint-Genesius-Rode. — *Constant Theys* 230
De Bedevaart tot de heilige Renildis. — *M. van Haudenard* 233
Emile van Heurck's laatste werk. — *Dr L. Crick.* 239
Het Kaartspel. — *Cyriel De Vuyst* 250
Congres, Vereeniging, Tentoonstelling 254
Boekennieuws 258

AFLEVERING 65 (Mei 1932).

Inleiding. — *A. Marinus* 261
Omina of voorteekenen. — *Paul Hermant* 263
Oude Volksuitdrukking. — *R. Cornette* 327
Ditjes et Datjes 335
Boekennieuws 345
Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen 354

AFLEVERING 66 (Juli 1932).

Onze Vlaamsche Folklore. — *A. De Cort* 357
De Groote Ommegang te Neerwaver. — *E. Bourguignon* 365
Over een geschiedkundig doek. — *Dr Poodt* 379
Folklore in het werk van Ruysbroeck den Wonderbare. — *P. Hermant* 385
Een kortstondige eeredienst in Brabant (1706) — *J. Peuteman* 391
Volkstraditie 397
Ditjes en Datjes 399
Boekennieuws 409
Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen 417
Inhoudstafels 419
Inhoudstafel der platen 420
Muziek 421
Inhoudstafel der schrijvers 421
Lijst der vermelde Brabantsche gemeenten 425
Ontledende inhoudstafel 427
Systematische inhoudstafel 435